VidHyARTHi

Regd No 1175059

॥ श्रीधर्मबिन्दु ॥

श्रीहरिभद्रसूरि विरचित.

मूल, टीका अने भाषांतर सहित.

छपावी प्रसिद्ध करनार.

शा. लालचंद चतुरदास, जील्ले पुना--गाम जूनेरवाला

अमदावादः

"अमदावाद टाइम्स" प्रेसमां छाप्यो.

संवत १९५१ सने १८९४

श्री उपदेशपदादि चतुर्दशशत प्रकरणकार जाकिनीमहत्तरासूनु विरहांक श्रीहरिभद्रसूरि संवत् ५७५ मां थया तेमनुं करेलुं "धर्मबिंदु" प्रकरण जेना आठ अध्याय छे; तेनी टीका वृद्दगच्छीय श्री मुनिचंद्रसूरिनी करेली छे. ए सटिक पुस्तकनो विचार करतां श्रीराजनगरमां रहेला साहेबजी शांतिशागरजीना मनमां विचार उत्पन्न थयो के वर्त्तमानकालना जीवोने आ प्रकरण महाउपकार कर्ता जणाय छे, केमके ग्रंथ कर्त्ता हरिभद्राचार्य स्वपरसमयना जाण मध्यस्थ पुरुष थया छे. आ ग्रंथना प्रथम अध्यायमां न्यांय संपन्न विभव आद देइने गृहस्थनो सामान्य धर्म सविस्तरथी देखाड्यो छे; अने ए सामान्य धर्म पालनार जीव छे ते विशेष धर्म पालवाने योग्य थाय छे; अने आ कालमां शास्त्रना अनुक्रम प्रमाणे धर्म पालनार जीवोनी घणी विरलता जणाय छे; अने आ प्रकरण, गृहस्थनो सामान्य धर्म तथा विशेष धर्म, मुनिनो सापेक्ष धर्म तथा निरपेक्ष धर्म तथा धर्मना फलने विस्तारथी जणावनार छे. पण ए ग्रंथ संस्कृत भाषामां छे अने आ कालमां जीवोनी बुद्धिनी मंदताथी तथा विद्याभ्यासनी विरलताथी एवा शास्त्र जाणवा दुष्कर थइ पड्या छे, माटे ए प्रकरणनुं जो भाषांतर थाय तो घणा जीवोने उपकार थाय एम जाणी एमनी समीपे आवनार पुना जिल्ले जुनेरगामना रहीश शा. वीरचंद लालचंद तथा शा. बापुलाल लालचंद तेमना आगल ए ग्रंथनुं भाषांतर करावधानी प्रेरणा करी तेथी तेमणे ए वात प्रमाण करीने पोताना पिताजी लालचंदभाइए शुभ खातामां खरचवाने कहेली रकममांथी ए ग्रंथनुं भाषांतर मूल तथा टीकानुं शास्त्री जी रामचंद्र दीनानाथ पासे भव्य जीवोना उपकारने अर्थे करावीने परम उपकारी साहेब शांतिसागरजीना समीपे सोधा-

व्युं, पण तेमनुं शरीर व्याधि ग्रस्त होवाथी ते भाषांतर संपूर्ण सोधाइ शकाणु नही. एटलामां साहेबजी शांतिसागरजी संवत १९४६ ना पहेला भादरवा शुद १३ ने गरेभना दिने परलोक प्राप्त थया. त्यार पछी ए थयेला भाषांतर शोधावी छपाववा माटे कच्छ कोठाय निवासी शा. मालसीभाइ भोजराजने विनंती करवाथी तेमना मनमां विचार उत्पन्न थयो के शास्त्रकारोनो महागंभीर आशय अने तथाप्रकारना गुरुगम सहित सूत्र सिद्धांत शैलीनो हुं पोते अजाण तेथी ए धर्मबिंदु प्रकरणनुं भाषांतर माराथी केम शुद्ध थाय (तथापि मारा उपकारी पुरुषोनो उपकार जे मारा उपर थयेलो छे तेनो उसीगल थवा तो हुं समर्थ नथी) तो पण शक्ति प्रमाणे पोताना उपकारी पुरुषनो मनोरथ पूरो पाडवा प्रयत्न करवो जोइए एम धारी तेमणे पण ए ग्रंथ शोधवामां सहायता आपी छे. ए ग्रंथ तेउ साहेबजीए विचारवा मांड्यो ते वखते तेमनी पासे एक पुस्तक हतुं ते कोइ कोइ ठेकाणे अशुद्ध जाणवामां आवतां ते शुद्ध करवा बीजी प्रत मंगावी शास्त्रीजीने साथे राखी शोधीने पछी तेना उपरथी भाषांतर करवा आप्युं तो पण ते पुस्तकमां अशुद्धतानो संदेह रहेतो हतो. तेथी शास्त्रीजीनी प्रेरणाथी खंभातना भंडारमांथी ताडपत्रपर लखेल पुस्तकनी शोध करावी तो त्यांना रहीश शा. नगीनदास करमचंदना स्वाधीनमां ताडपत्रमां लखेल पुस्तकोनो मोटो भंडार छे तेमांथी ए "धर्मबिंदु" प्रकरणनी सटीक पाना २२१ नी संवत ११८६ नी शालमां लखेली जूनी ताडपत्रनी प्रत मली ते साथे मेलवतां पेली प्रतमां भूलो जाणवामां आवी पण ते वखत ए ग्रंथना पाना १३२ छपाइ गयां हतां तेथी तेमां भूलो वधारे रही गइ छे तेनुं शुद्धिपत्र आ पुस्तकना अंतमां मुकवामां आव्युं छे, माटे आ ग्रंथना वांचनार विचारनार भाइओने विनंती करवामां आवे छे के ते शुद्धिपत्र प्रमाणे शोधी करीने

॥ विज्ञप्ति ॥

आ धर्मबिंदु ग्रंथ साहेबजी श्री शांति सागरजीनी प्रेरणाथी उपकारने माटे शुभ खातानी रकम मधेथी छपाववामां आव्यो छे अने तेनो हेतु कांइ पण पैसा उत्पन्न करवानो नथी माटे कोइ पण भाइओए ते वेचवो नही. अने आ प्रकरणनुं सम्यक् प्रकारे जाणपणु थवा माटे तरतम योगे कोइ आत्मार्थी विधिबहुमानी शुद्ध प्ररूपक पुरुष पासेथी विनयपूर्वक शास्त्र नुं रहस्य समजी यथाशक्ति ते रीते वर्त्तवानी इच्छा राखी वर्त्ततां थकां आ पुस्तकनो यथायोग्य विनय बहुमान करवो ए अमारी प्रार्थना सफल करवी.

वांचवुं. आ "धर्मबिंदु" प्रकरण सटिक भाषांतर सहितनी शुद्धि अमारार्थी बनी ते प्रमाणे करीने छपाव्युं छे, तो पण भाषांतर करतां अगर छापतां जे कांइ भूलचूक थइ होय ते सुज्ञजनोए मूल तथा टीकाना अर्थ करी पूर्वापर विरुद्ध जैनशास्त्रमां न आवे तेम सुधारी वांचवुं ने अमोने पण तेनी सूचना करवा तस्दी लेवी. आ प्रकरणमां आठ अध्याय छे, तेनी अनुक्रमणिका नीचे प्रमाणे जाणवी.॥

॥श्रीधर्मबिन्दु॥

॥ ॐ ह्रीं श्रीसर्वज्ञाय नमः ॥

॥ अनुष्टुप्छन्दः ॥

शुद्धन्यायवशायत्तीभूतसद्भूतसंपदे ॥
पदे परे स्थितायाशु श्रीजिनप्रभवे नमः ॥१॥

भा०—टीका करनार मुनिचंद्रसूरि मंगलाचरण करे छे.

शुद्धन्याय एटले निश्चयनय, तेनुं जे वशपणु अथवा तेनो वश कहेतां उन्नव तेणे करीने स्वाधीन करी छे, सद्भूत एटले विद्यमान ज्ञानादि गुणसंपदा ते जेमणे एवा. एटले केवलज्ञान उत्पन्न थया विना संपूर्ण शुद्ध निश्चयनयनी उत्पत्ति थती नथी ए नाव छे. माटे केवलज्ञानरूप वशीकरण वस्तुवमे जेणे सघलुं जाणपणुं स्वाधीन कर्युं छे, एवा. अने शीघ्रपणे मोक्षपदमां रहेला. एटले केवलज्ञान थया पछी निर्विघ्नपणे सिद्धगतिने पामेला, एवा श्रीजिनप्रभुने एटले शोभायमान तीर्थंकर महा-

राजने नमस्कार थाउ. आ वाक्य उपरथी जणाय छे जे मुनिचंद्रसूरिये, जिनप्रभसूरिपासे आ ग्रंथनो अभ्यास करीने टीका करती वखते गुरुने पण अवांतर नमस्कार कर्यो. ॥१॥

॥ उपजातिवृत्तम् ॥

जयन्तु ते पूर्वमुनीशमेघा येर्विश्वमाश्वेव हृतोपतापम् ॥
चक्रे बृहद्वाङ्मयसिन्धुपानप्रपन्नतुङ्गातिगभीररूपैः ॥२॥

भा०–ते कहेतां प्रसिद्ध, पूर्वे थयेला एवा मोटा मुनियोना ईश एटले आचार्य ते रूप मेघ, जयवंता वर्त्तो. केम जे, महा मोटां शास्त्ररूप समुद्रनुं पान करवाथी, पाम्युं छे तुंग कहेतां पुष्ट, अतिशे गंभीर रूप ते जेमणे एवा. एटले पाम्युं छे अतिशे उंम्भाशपणुं ते जेमणे एवा ते आचार्योए, नाश कर्यो छे उपताप ते जेनो, एवुं शीघ्रपणे आ सघलुं जगत् कर्युं. एटले जेम मेघ, समुद्रनुं पान करी, ते जलनो वरसात करी, तापथी तपेला जगत्ने शांति करे छे, तेम मोटा पुरुषो, सिद्धांतरूप जलनुं पान करीने अनेक प्रकारना संसारना तापथी तपेला पुरुषोने, पोतानी देशनारूप सिद्धांत वाणीनो वरसात करी शांति पमाडे छे. ॥ २ ॥

॥ मन्दाक्रान्तावृत्तम् ॥

यन्नामानुस्मृतिमयममयं सज्जनश्चित्तचक्षुःक्षेपाद्दिव्याञ्जनमनुसरँल्लब्धशुद्धावलोकः ॥
सद्यः पश्यत्यमलमतिहृन्मेदिनीमध्यमग्नं गम्भीरार्थं प्रवचननिधिं भारतीं तां स्तवीमि ॥३॥

ભા૦—તે ભારતીદેવી પ્રત્યે હું સ્તવન કરું છું. એટલે પરમાત્માની વાણીરૂપ સરસ્વતી દેવીને વંદન કરું છું. જે દેવીના નામની અનુસ્મૃતિ રૂપ, કહેતાં જે દેવીના નામનું વારંવાર સંભારવું તે રૂપ દિવ્ય અંજનને, ચિત્તરૂપ નેત્રમાં આંજવાથી, અનુસરતો એટલે જ્ઞાનને માર્ગે ચાલતો એવો, અને પામ્યો છે શુદ્ધ એટલે સંશયને દૂર કરનાર એવો અવલોક એટલે જ્ઞાનરૂપ દીવો તે જેણે, એવો આ સજ્જન પુરુષ જે તે, નિર્મલ થયેલી મતિયે સહિત જે, હૃદયરૂપ પૃથ્વીના મધ્યમાં, મગ્ન થયેલો એવો, અને ઊંડા અર્થવાલો એવો પ્રવચનરૂપ એટલે સિદ્ધાંતરૂપ, રત્નનો ભંડાર, તેને તત્કાલ દેખે છે. એટલે જેમ કોઇ દરિદ્રિના ઘરમાં મોટો રત્ન ભંડાર, પૃથ્વીમાં ઊંડો દાટેલો હોય, પછી તેને કોઇ સત્પુરુષ મલે અને, તે કૃપા કરી દિવ્ય અંજન નેત્રમાં આંજે, તેથી તેને પેલો દાટેલો રત્નભંડાર દેખાય, તેમ આત્માને વિષે અનંતુ જ્ઞાન ભરેલું છે, પણ તેનો અનુભવ, જેના નામ સ્મરણથી થાય છે, તે તીર્થંકરની વાણીરૂપ દેવીની, અથવા જિનવાણીની અધિષ્ઠાયિકા સરસ્વતી દેવીની હું સ્તુતિ કરુ છું. એ ભાવછે. । ૩

॥ आर्याछन्दः ॥

विदधामि धर्मबिन्दोरतिविरलीभूतगर्भपदबिन्दोः ॥
भव्यजनोपकृतिकृते यथावबोधं विवृतिमेनाम् ॥ ४ ॥

ભા૦—હું, મારા બોધ પ્રમાણે એટલે મારા ક્ષયોપશમને અનુસારે, ભવ્ય જીવોના ઉપકારને અર્થે ધર્મબિંદુ ગ્રંથની આ ટીકા કરું છું. પરંતુ તે ધર્મબિંદુ (ધર્મનો લેશ) કેવો થયો છે? તો કે, અતિશે વિરલીભૂત કહેતાં અતિશે ઓછો થઇ ગયો છે, ગર્ભ કહેતાં ધર્મનો સાર, તેનો પદ કહેતાં નિશ્ચય, તેનો બિંદુ કહેતાં લેશ તે જેનો. એટલે જે ધર્મ સંબંધિ રહસ્યના નિશ્ચ-

यना लेशनुं पण अतिशे थोडापणुं थइ गयुं छे, माटे धर्मबिंदु ए नामना ग्रंथनी टीका करुं छुं. एटले जेम कोइ मार्गे कोइ माणस गयो होय तेनी दिश बांधी तेनुं वर्णन करे, तेम अतिशे विरल थइ गयेला धर्मना लेशनुं विवरण करु छुं.॥४॥

मूलम्--प्रणम्य परमात्मानं समुद्धृत्य श्रुतार्णवात् ॥
धर्मबिन्दुं प्रवक्ष्यामि तोयबिन्दुमिवोदधेः ॥ १ ॥

भा०--परमात्माने नमस्कार करीने, जेम समुद्रमांथी जलनो बिंदु उद्धरे एटले ग्रहण करे, तेम हुं सिद्धांत रूप समुद्रमांथी धर्मनो बिंदु (लेश) ग्रहणकरीने, धर्मबिंदु नामे ग्रंथने कहु छुं.॥१॥

टीका.--प्रणम्य प्रकर्षेण नत्वा वन्दनस्तवनानुचिन्तनादिप्रशस्तकायवाङ्मनोव्यापारगोचरभावमुपनीय । कमित्याह । परमात्मानं, अतति सततमेव अपरापरपर्यायान्गच्छतीत्यात्मा जीव.स च द्विधा। परमोऽपरमश्च। तत्र परमो यः खलु निखिलमलविलयवशोपलब्धविशुद्धज्ञानबलविलोकितलोकालोक', जगज्जन्तुचित्तसंतोषकारण पुरन्दरादिसुन्दरसुरसमूहाह्रियमाणप्रातिहार्यपूजोपचारः. तदनु सर्वसत्त्वस्वभाषापरिणामिवाणीविशेषापादितैककालानेकसत्त्वसंशयसंदोहापोह , स्वविहारपवनप्रसरसमुत्सारितसमस्तमहीमण्डलातिविततदुरितरजोराशिः, सदाशिवादिशब्दाभिधेयो भगवानर्हन्निति स परमस्तदन्यस्त्वपरमस्ततोऽपरमात्मव्यवच्छेदेन परमात्मानं प्रणम्य ॥

भाषा--शरीरवडे वंदन करवुं, वाणीवडे स्तवन करवुं, अने मनवडे अनुचिंतवन करवुं, आ प्रकारे त्रिकरण शुद्धिये, एटले प्रशंसा करवा योग्य, काय, वाणी अने मनना व्यापारवडे, शुद्ध प्रत्यक्ष चडता भाव प्रत्ये आत्मानी प्रणति करवी तेने प्रकर्ष वंदन कहीए, एवुं उत्कर्ष वंदन, परमात्मा प्रत्ये करीने. हवे परमात्मा शब्दनो अर्थ लखे छे के, निरंतर अपर अपर एटले बीजा बीजा पर्यायने पामे तेने आत्मा कहीए. एटले जीव कहीये ते आत्मा बे प्रकारनो छे. एक परमात्मा अने एक अपरमात्मा, तेमां जे परमात्मा ते केवली तथा सिद्ध महाराज, ने अपरमात्मा ते संसारी, हवे परमात्मा ते कोने कहीये?

उत्तर--खलु कहेतां निश्चे समस्त कर्म मलना नाश करवे करीने वशपणे पाम्युं जे विशुद्धज्ञान, अर्थात् केवलज्ञान तेना बलथी विशेष प्रकारे जोयो छे, एटले यथार्थ जाण्यो छे लोक तथा अलोक ते जेणे एवा. तथा जगत्ना प्राणियोना चित्तने संतोषनुं कारण जेम थाय तेम इंद्रादिक रूडा देवता, तेमना समूहोए अर्पण करी एवी प्रातिहार्य रूप पूजा, तेणे करीने थयो छे, उपचार कहेतां पूजा ते जेमनी एवा. एटले इंद्रादिक देवता मलीने अष्टप्रातिहार्यने निपजाववारूप पूजा करे छे; तेथी जगतना प्राणियोने संतोष निष्पन्न थाय छे. त्यार पछी,सर्व भव्य प्राणियोने पोत पोतानी भाषा रूपे परिणमती एवी जे वाणी, तेणे करीने विशेष निष्पन्न कर्यो छे एके काले एटले एक अवसरे, अनेक प्राणियोना संशयना समूहनो नाश ते जेमणे एवा.एटले समोसरणमां बेठेला सर्व प्राणियो, तेमने पोत पोतानी भाषारूपे परिणाम पामती एवी तीर्थंकरनी वाणी-एटले तीर्थंकरनी वाणी तो एक रूपनी छे, पण अतिशयना प्रभावथी देव, मनुष्य, तिर्यंचोने पोत पोतानी भाषा रूपे एकज अवसरमां परिणाम पामे छे, तेवा विशेष गुणवाली वाणीवडे एक कालमां अनेक प्राणियोना संशयनो समूह, जेमणे दूर कर्यो छे एवा. पोताना विहाररूप पवनना विस्तारे करीने, नाश कर्यो छे समस्त महीमंडलनो एटले पृथ्वीमां रहेला भव्यजीवोनो, अतिशे विस्तारवंत पापरूप रजनो समूह ते जेमणे एवा. जेम वायुना विस्तारे करीने एटले घणो वायु थवे करीने पृथ्वीमां रहेलो रजनो समूह नाश पामे छे, एटले उडी जाय छे; तेम प्रभुना विहारे करीने भव्य जीवोना पापनो समूह नाश पामे छे. ए भावछे. ॥ इहां प्रश्न॥ जे ठेकाणे भगवाने विहार कर्यो छे, ते ठेकाणे पण उपद्रव सहित जीव देखाय छे? जेम मृगावतीनो पुत्र मृगा लोढो. ॥उत्तर॥ तमारु कहेवुं सत्य छे; पण आ वार्त्ता सोपक्रम कर्म आश्रीने जाणवी. व-

ली सदाशिवादि शब्दे करीने जाणवा योग्य एवा. एटले सदा नाम निरंतर शिव कहेतां उपद्रव रहित ते सदाशिव कहीए. आदि शब्द थकी महादेव कहीए, कृष्ण कहीए, राम कहीए, रहिमान् कहीए, अने भगवान् एटले ऐश्वर्यवंत एवा. तथा अर्हन् एटले चोसठ इंद्रने पूजनीक एवा; ते परमात्माने नमस्कार करीने, ते थकी अन्य जे अपरमात्मा तेनो व्यवच्छेद कर्यो.

टी०–किमित्याह. समुद्धृत्य सम्यगुद्धारस्थानाविसंवादिरूपतया, उद्धृत्य पृथक्कृत्य, श्रुतार्णवादनेकभङ्गभङ्गुरावर्तगहनादतिनिपुणनयमालामणिमालाकुलात् मन्दमतिपोतजन्तुगातात्यन्तदुस्तरादागमसमुद्रात्, धर्मबिन्दुं वक्ष्यमाणलक्षणं धर्मावयवप्रतिपादनपरतया लब्धयथार्थाभिधानं धर्मबिन्दुनामकं प्रकरणं प्रवक्ष्यामि भणिष्यामि। कमिव कस्मात्समुद्धृत्येत्याह । तोयबिन्दुमिव जलाशयवत्, उदधेर्जलधेरिव प्रभूतेर्नीरराशेरिति, अत्र च तोयबिन्दुमिवोदधेरिति बिन्दूपमेयताऽस्य प्रकरणस्य सूत्रसंक्षेपापेक्षया भणिता । अन्यथार्थापेक्षया कर्पूरजलबिन्दोरिव कुम्भादिजलव्यापनन्यायेन समस्तकार्यशास्त्रव्यापकता नश्यति ॥

भा०-शुं करीने ग्रंथ करुं छुं, तेनो उत्तर कहे छे. सम्यक् कहेतां उद्धारस्थानना अविसंवादिरूपपणे करीने; एटले जे शास्त्रमांथी जेटलुं लेवुं घटे तेटलुं ते शास्त्रमांथी लइने, अर्थात् सिद्धांतरूप समुद्रथी अनेक वस्तुनो उद्धार करी तेनी जुदी जुदी घटती गोठवण करीने, धर्मबिंदु ग्रंथने कहुं छुं. एम आगल संबंध छे. परंतु जे शास्त्र समुद्रथी वस्तुनो उद्धार कर्यो ते शास्त्र समुद्र केवो छे के, अनेक प्रकारनी भंगजालनी रचना रूप मोटा आवर्त एटले भमरा तथा भमरीओ, अर्थात् कुंडालां पडे छे ते. तेमणे करीने गहन एटले ऊंडो एवो. अर्थात् गंभीर एवो. अने वली विस्तारवंत नयनी समूहरूप मणिनी मालाए करीने सहित एवो, अने वली मंदमतिरूप पोत एटले झाज छे जेमने एवा प्राणिओना समूहने अतिशे करी दुःखे तरवा योग्य एवो जे आगम समुद्र, ते थकी धर्मनो बिंदु मात्र ग्रहण करीने, कहीशुं लक्षण ते जेनुं एवो एटले धर्मनो अवयव कहेतां अंश, तेनुं प्रतिपादन करवाना तत्परपणे करीने पाम्युं छे यथार्थ नाम ते जेणे एवुं धर्मबिंदु नामनुं

प्रकरण, तेने हुं कहीश. परंतु बालजीवने समजाववा वास्ते तेवी रीतनुं दृष्टांत जोइए तेने ग्रंथकारज पोते कहे छे. समुद्रथ-की एटले क्षीरसमुद्र आदिक समुद्रथकी पाणिना बिंदु प्रत्ये जेम लेइने, तेम सिद्धांतरूप समुद्रथकी धर्मबिंदु प्रत्ये लेइने कहीए छीए. आ जगाए समुद्रनो जलबिंदु उपमान छे; शास्त्रमांथी उद्धरेलुं आ न्हानुं प्रकरण उपमेय छे. ते न्हानापणुं सूत्रना संक्षेपनी अपेक्षाये करीने कह्युं छे; पण अर्थनी अपेक्षाए नथी कह्युं. नें जो एम न कहीये तो, जेम कर्पूर कहेतां बरास तेणे सहित जलनो बिंदु, घडाप्रमुख मोटा पात्रमां रहेला बधा जलमां, पोताना सुगंध रूप गुणवडे व्यापिने रहे छे, तेन्याये करीने एटले तेवी रीते आ धर्मबिंदु प्रकरणनुं सर्व कार्यने विषे शिक्षण करवा रूप अर्थवडे जे व्यापकपणुं छे ते नाश पामशे. अथवा समस्त एवां कार्य शास्त्र कहेतां करवा योग्य वस्तुनां उपदेशक, महोटां शास्त्र तेमने विषे आ धर्म बिंदु प्रकरणनुं व्यापकपणुं छे, ते नाश पामशे. अर्थात् आ धर्मबिंदु रूप न्हानुं प्रकरण छे तो पण, ते सर्व एवां विधिनि-षेध प्रतिपादक महोटां शास्त्र तेमने विषे अर्थथी व्यापिने रह्युं छे; ते नाश पामशे, माटे सूत्रथी संक्षेप जाणवो.

टीका०—इह प्रणम्य परमात्मानमित्यनेन विघ्नापोहहेतुः शास्त्रमूलमङ्गलमुक्तं, परमात्मप्रणामस्य सकलाकुशलकलापसमूलोन्मूलकत्वेन भावमङ्गलत्वात् । धर्मबिन्दुं प्रव-क्ष्यामीत्यनेन तु अभिधेयं, धर्मलेशस्यात्राभिधास्यमानत्वात् । अभिधानाभिधेयलक्षणश्च सामर्थ्यात्संबन्धः, यतो धर्मबिन्दुरिहाभिधेय इदं च प्रकरणं वचनरूपापन्नम-भिधानमिति । प्रयोजनं च प्रकरणकर्तुरनन्तरं सत्त्वानुग्रहः, श्रोतुश्च प्रकरणार्थाधिगमः । परंपरं तु द्वयोरपि मुक्तिः कुशलानुष्ठानस्य निर्वाणैकफलत्वादिति धर्मबिन्दु प्रवक्ष्यामीत्युक्तम् ॥१॥

भाषा०—इह कहेतां आ धर्मबिंदु नामना ग्रंथने विषे परमात्माने नमस्कार करीने हुं आ ग्रंथने कहुं छुं. ए प्रका-रना वाक्ये करीने, विघ्ननो नाश थवानुं कारण, अने शास्त्रनुं जे मूल ते जेनुं एवुं मंगलाचरण कह्युं. केम जे, परमात्माना

७ प्रणामनुं, समस्त दुःख समूहने मूलमांथीज उखेडी नाखवापणुं छे तेणे करीने भाव मंगलपणु छे ए हेतु माटे. धर्मना बिंदु प्रत्ये हुं कहीश; ए वाक्ये करीने तो अभिधेय कह्युं. एटले आ ग्रंथमां जे कहेवा योग्य वस्तु तेनी सूचना करी. केम जे, धर्मना लेशनुं आ ग्रंथमां कहेवापणुं छे ए हेतु माटे. अभिधान कहेतां धर्मबिंदु एवुं नाम अने अभिधेय कहेतां कहेवा योग्य अर्थ, एटले नामने अनुसरतो ग्रंथमां रहेलो अर्थ, ए बेनो अर्थात् शब्द अने अर्थ ए बेनो परस्पर संबंध जे ते सामर्थ्य थकीज प्राप्त थाय छे. एटले प्रत्यक्ष कह्या विना जणाय छे; जेम के, इहां धर्मनो बिंदु कहेवा योग्य छे ते अभिधेय छे. अने वचनरूपपणाने पामेलुं एटले कहेवा मांडेलुं आ प्रकरण जे ते अभिधान छे. इति कहेतां ए प्रकारे अभिधान अने अभिधेय ए बेनो नित्य संबंध छे; ते संबंध आ जग्याए कह्या विना पण अर्थात् जाणवो. प्रयोजन कहेतां ग्रंथ करवानु प्रयोजन ते तो बे प्रकारनुं छे. एक अनंतर प्रयोजन अने बीजु परंपर प्रयोजन, तेमां ग्रंथ करनारने अनंतर प्रयोजन तो ए छे के, सत्व कहेतां प्राणी मात्रनो अनुग्रह करवो; तथा श्रोता पुरूषने प्रकरणना अर्थनी प्राप्ति थवी ते छे. अने परंपरा प्रयोजन तो ग्रंथ करनारने तथा सांभलनारने मोक्ष छे. केम जे कुशल अनुष्ठाननु, मोक्ष रूप एकज फलपणु छे. ए हेतु माटे. एटले शास्त्रोक्त अनुष्ठान करवाथी मोक्षरूप फल थाय छे; ए हेतु माटे धर्मबिंदुने हुं कहीश एम कह्यु. एटले मनमां धारी राखेला धर्मबिंदुने वचनरुपे प्रकाश करू छुं.॥

ए प्रकारे ग्रंथनुं सर्वोपयोगीपणु देखाडवा, मंगल, अभिधेय, संबंध अने प्रयोजन, टीकाकारे प्रकट करी देखाड्यां.॥१

अवतरणम् टी०--अथ धर्मस्यैव हेतुं स्वरूपं फलं च त्रिभणिषुः फलप्रधानाः प्रारम्भा मतिमतां भवन्तीति फलमेवादौ तदनु हेतुशुद्धिभणनद्वारेण धर्मस्वरूपं चोपदर्शयन्निद श्लोकद्वयमाह । धनदेत्यादि । वचनत्यादि ॥

भा०—हवे धर्मनुज कारण त. स्वरूप त. फल तेमने कहेवाने इच्छता ग्रंथकार जे ते, बुद्धिवंतना फल छे प्रधान जेमां एवा प्रारंभ छे; एम देखाडवाने प्रथम फलनेज देखाडता, त्यार पछी कारण शुद्धि कहेवा रूप द्वारे करीने धर्मना स्वरूपने देखाडता सता आ बे श्लोक प्रत्ये कहे छे.

मू०--धनदो धनार्थिनां प्रोक्तः कामिनां सर्वकामदः ।
धर्म एवापवर्गस्य पारंपर्येण साधकः ॥ २ ॥
वचनाद्यदनुष्ठानमविरुद्धाद्यथोदितम् ।
मैत्र्यादिभावसंयुक्तं तद्धर्म इति कीर्त्यते ॥ ३ ॥

भा० धर्म जे ते धनना अर्थि प्राणियोने धननो आपनार कह्यो छे. अने कामिपुरूषोना सर्व कामने एटले सर्व वांछितने आपनारो छे. अने धर्म जे तेज परंपराए करीने मोक्षनो साधक छे. ॥२॥

हवे धर्म ते कोने कहिये? तेनो उत्तर कहे छे.

अविरुद्ध कहेतां जेमां परस्पर विरोध नथी, एवा वचनथी एटले एवा शास्त्रथी, जेम शास्त्रमां कह्युं छे ते प्रकारे मैत्री आदि भावे सहित जे अनुष्ठान करवुं ते धर्म कहीए. ॥३

टी०--धनं धान्यक्षेत्रवास्तुद्विपदचतुष्पदभेदभिन्नं हिरण्यसुवर्णमणिमौक्तिकशङ्खशिलाप्रवालादिभेदं च । धनपतिधनर्द्धिप्रतिस्पर्द्धि तीर्थोपयोगफलं ददाति प्रयच्छति यः सः तथा धनार्थिनां धनमन्तरेण गृहिणो न किंचिदिति बुद्ध्या धनविषयातिरेकस्पृहावतां प्रोक्तः शास्त्रेषु निरूपित, धर्म एवेत्युत्तरेण योगः । तथा कामिनां कामाभिलाषवतां प्राणिनां,

काम्यन्त इति कामा मनोहरा अक्लिष्टप्रकृतयः परमाह्लाददायिनः परिणामसुन्दराः शब्दरूपरसगन्धस्पर्शलक्षणा इन्द्रियार्थाः । ततः सर्वे च ते कामाश्च सर्वकामास्तान्ददातीति सर्वकामदः । इत्थमभ्युदयफलतया धर्ममभिधाय निःश्रेयसफलत्वेनाह । धर्म एव नापरं किंचित्, अपवृज्यन्ते उच्छिद्यन्ते जातिजरामरणादयो दोषा अस्मिन्नित्यपवर्गो मोक्षस्तस्य पारंपर्येणाविरतसम्यग्दृष्टिगुणस्थानाद्यारोहणलक्षणेन सुदेवत्वमनुष्यत्वादिरूपेण वा साधकः, सूत्रपिण्ड इव पटस्य स्वयं परिणामिकारणभावमुपगम्य निर्वर्तक इति ॥२॥

भा० धर्म जे ते धनने आपनार छे, धन एटले धान्य, खेतर, घर, द्विपद, एटले पुत्रपौत्रादिक, चतुःपद एटले हाथी घोडा प्रमुख अनेक भेदथी जुदु जुदु जणातुं. तथा हिरण्य एटले सोनी प्रमुखे उत्तम सोनानां घडेलां घरेणां तथा रुपुं. सुवर्ण एटले घडचा वगरनु सोनु विगरे धातु तथा मणि, मोति, शंख, शिला, परवालां आदि अनेक भेदवालु. अने कुबेरनी धनसमृद्धिने स्पर्द्धा करे ईर्ष्या करे, एटले कुबेरनी समृद्धि करतां पण जेनी मोटी समृद्धि छे एवुं. अने तीर्थना उपयोग रूप छे फल जेनु, एटले तीर्थ यात्राने विषे काम आवे एवुं छे फल जेनु एवुं जे धन तेने आपनार धर्म छे. एटले धन थकी तीर्थमां प्रवृत्ति करवी ते रूप फल थाय छे. अथवा जेणे करीने तरीये ते तीर्थ कहिये, त. शासन कहिये, ते तीर्थमां उपयोग करवा रूप छे फल जेनु एवुं धन छे. एटले जिनशासनमां कहेलां सात क्षेत्र, तेमां उपयोग करवो वापरवुं एज छे, फल जेनु एवुं जे धन तेने आपनार धर्मज छे. ते धन, कोने आपे छे? ते कहे छे. धनार्थिनां के० धनना आर्थि गृहस्थोने एटले धन विना गृहस्थने कोइ कार्य थतुं नथी. एवि बुद्धिये करीने धनने विषे अतिशे स्पृहा करनार एटले वांछा करनार एवा पुरुषोने, शास्त्रने विषे, धर्म जे तेज धननो आपनार कह्यो छे, एम आगल कहेला धर्मपद संघाथे योजना करवी. तथा कामना अभिलाषी पुरुषोने कामनो आपनार, धर्मज कह्यो छे. काम एटले मनोहर एवा, अने क्लेश रहित छे प्रकृति ते जेमनी एवा, अने उत्कृष्ट आनंदना आपनार एवा, अने परिणामे सुंदर एवा, शब्द, रूप, रस, गंध, स्पर्श ते रूप, इंद्रियोना अर्थ, एटले

रुद्धं वचनम् । यतः कारणस्वरूपानुविधायि कार्यं तन्न डष्टकारणारब्धं कार्यमडष्टं भवितुमर्हति, निम्बबीजादिवेक्षयष्टिरिति । अन्यथा कारणव्यवस्थोपरमप्रसङ्गात् । यच्च यद्‌-च्छाप्रणयनप्रवृत्तेषु तीर्थान्तरीयेषु रागादिमत्स्वपि घुणाक्षरोत्किरणव्यवहारेण कचित्किंचिदविरुद्धमपि वचनमुपलभ्यते, मार्गानुसारिबुद्धौ वा प्राणिनि क्वचित्तदपि जिनप्रणीतमेव तन्मूलत्वात्तस्य । न च वक्तव्यं तर्हि, अपौरुषेयं वचनमविरुद्धं भविष्यति, कुतो यतस्तस्यापौरुषेयत्वे स्वरूपलाभस्याप्यभाव. ॥ तथाहि । उक्तिर्वचनं पुरुषव्यापारानुगतं रूप-मस्य पुरुषक्रियायास्ताल्वोष्टादिव्यापाररूपाया अभावे कथं वचनं भवितुमर्हति। किं चैतदपौरुषेयं न कचिद्वचनमुपलभ्यते। उपलम्भेऽप्यदृष्टस्य पिशाचादेर्वक्तुराशङ्कानिवृत्तेर्मा-नं । तेन तद्भाषितं स्यात्ततः कथं तस्मादपि मनस्विनां सुनिश्चिता प्रवृत्तिः प्रसूयत इति ॥

भा०—बोलिये ते वचन कहिये. वचन एटले आगम कहिये. ते थकी एटले आगमने अनुसरीने एटलो अर्थछे. "जे कहेतां अजु सुधी जेनुं विशेष निरूपण नथी कर्युं एवुं अनुष्ठान, एटले आलोक परलोकनी अपेक्षाए करीने त्याग करवा योग्य अथवा ग्रहण करवा योग्य एवा, आज शास्त्रमां आगल कहीशुं लक्षण जेनुं एवा, बे पदार्थो, तेने विषे त्याग करवुं तथा ग्रहण करवुं ए छे लक्षण जेनुं एवी जे प्रवृत्ति, तेने धर्म कहिये. भावार्थ ए छे जे, शास्त्रमां जेनो त्याग करवो कह्यो छे तेनो त्याग करवो, अने जेनुं ग्रहण करवानुं कह्युं छे तेनुं ग्रहण करवुं, तेनुं नाम धर्म छे. आलोक अने परलोकनी अपेक्षाए, जे त्याग करवा योग्य पदार्थ, तेने विषे त्याग करवानी जे प्रवृत्ति, अने आलोक अने परलोकनी अपेक्षाए, जे ग्रहण करवा योग्य पदार्थ, तेने विषे ग्रहण करवानी जे प्रवृत्ति करवी, ते अनुष्ठान कहिये, ने ते अनुष्ठानने धर्म कहिये. एम आगल संबंध जोमाशे.

हवे ते वचन कहेवुं के अविरुद्ध एवुं. एटले आगल जेनां लक्षण कहीशुं एवो कष, छेद ने ताप, तेने विषे घटतुं एवुं. एटले जेम सारा सोनानी कसोटी काढी जुवे छे, तेम वचननी पण कसोटी काढीए ते कष शुद्धि कहिये. तथा छेद

पंचविषय, ते सर्व काम कहिये, तेने आपनार धर्मज छे. आ प्रकारना अभ्युदय फलपणे करीने, एटले देवताना सुखरूप फलपणे करीने, धर्मने कहीने, एटले आ लोक तथा देवलोक संबंधि, विषयभोग रूप, धर्मनुं फल देखाडीने, मोक्षरूप फलने कहे छे. एटले मोक्षना फलपणे करीने धर्मने कहे छे; केम के, धर्म एज मोक्षनुं कारण छे पण बीजुं कोइ कारण नथी. धर्म जे तेज अपवर्गनो एटले मोक्षनो कहेतां नाश पाम्या छे जन्मजरा मरणादि दोष जेने विषे अर्थात् जेमां जाति, जरावस्था, मरण आदि दोष नथी; तेने अपवर्ग कहिये, एटले मोक्ष कहिये. ते मोक्षने परंपराए करीने, एटले अविरत सम्यग्दृष्टि गुणस्थानादि आरोहण रूपे करीने, अर्थात् चोथा गुणस्थानकथी अनुक्रमे गुणस्थानके चडीने, अथवा सारु देवपणु, तथा सारु मनुष्यपणु, ते रूपे करीने एटले रूडा रूडा मनुष्यना तथा देवताना भवनी परंपराए करीने साधक एटले साधनार छे. अर्थात् धर्म जे तेज परंपराए मोक्ष आपे छे, ए भाव जाणवो.

दृष्टांत कहे छे. जेम सूत्रनो पिंड, पटने एटले वस्त्रने, पोते परिणामी एवा कारण भावने पामीने नीपजावनार थाय छे. एटले सूत्रनो पिंड पोतेज, पट रूपे प्रणमीने वस्त्र थाय छे. तेम धर्म जे तेज, मोक्षरूपे प्रणमीने पोतेज मोक्ष रूप थाय छे. ए भाव जाणवो.॥३॥

टीका.-- उच्यते इति वचनमागमस्तस्माद्वचनमनुसृत्येत्यर्थः । यद्यदित्यद्याप्यनिरूपितविशेषानुष्ठानं, इहलोकपरलोकावपेक्ष्य हेयोपादेययोरर्थयोरिहैव शास्त्रे वक्ष्यमाणलक्षणयोर्हानोपादानलक्षणा प्रवृत्तिरिति तद्धर्म इति कीर्त्यत इत्युत्तरेण योगः । कीदृग्वचनादित्याह । अविरुद्धाद्विनिर्देक्ष्यमाणलक्षणेषु कषच्छेदतापेषु अविघटमानात् । तच्चाविरुद्ध वचनं जिनप्रणीतमेव निमित्तशुद्धेः । वचनस्य हि वक्ता निमित्तमन्तरङ्गं । तस्य च रागद्वेषमोहपारतन्त्र्यमशुद्धिस्तेभ्यो वितथवचनप्रवृत्तेः । नचैषाऽशुद्धिर्जैने भगवति, जिनत्वविरोधात् । जयति रागद्वेषमोहस्वरूपान्तरङ्गान् रिपूनिति जिन इति शब्दार्थानुपपत्तेः । तपनदहनादिशब्दवदन्वर्थतया चास्याभ्युपगमान्निमित्तशुद्धवचनभावान्नाजिनप्रणीतमवि-

एटले ते सोनानो छेद करी तेनी परीक्षा थाय छे, तेम वचननी पण परीक्षा करिये ते छेद शुद्धि कहिये. तथा ते सोनानी जेम तापवडे परीक्षा थाय छे, तेम वचननी पण परीक्षा करीए ते ताप शुद्धि कहिये, ए त्रण प्रकारनी परीक्षा करिये तो पण जे विघटन एटले विरुद्धपणुं तेने न पामे ते तत्त्वे करीने अविरुद्ध, एटले परमार्थे करीने विरोध रहित छे. ए त्रण प्रकारनी परीक्षा ग्रंथकार पोतेज आगल २ अध्यायमां कहेशे. एवुं अविरुद्ध वचन तो जिन प्रणीतज छे. एटले केवली भाषित एवुं सिद्धांतज छे. केम के, निमित्तनी शुद्धि छे ए हेतु माटे. अर्थात् वचननो बोलनार जे पुरुष छे ते अंतरंग निमित्त छे माटे, वली जे बोलनार पुरुषमां राग, द्वेष, मोहवडे थयेलु परतंत्रपणु एटले रागादिकनु वशवर्त्तिपणु, ते अशुद्धि छे. केम के, ते रागादिकथकी असत्य वचननी प्रवृत्तिछे ए हेतु माटे. नें आ अशुद्धि, जिनराज भगवत्‌ना वचनने विषे न होय. केम के, जिनपणानो विरोध आवे ते हेतु माटे. जिन ते कोने कहिये? जित्या छे राग, द्वेष, मोहरूप, अंतरंग शत्रु ते जेणे ते जिन कहिये. ए प्रकारना जिन शब्दना अर्थनुं अघटितपणुं थाय ए हेतु माटे. तपन दहनादि शब्दनी पेठे अन्वर्थपणु छे ए हेतु माटे. एटले जेम तपावे तेने तपन कहिये, बाले तेने दहन कहिये, एवा अन्वर्थ शब्दो एटले सफल अर्थ सहित शब्दो जेम छे, तेम आ जिन शब्द पण छे, ए हेतु माटे. अजिन एटले जिन विनाना बिजा पुरुषो, तेमनुं कहेलुं अविरुद्ध न कहेवाय; केम के, निमित्तनी अशुद्धि छे माटे. एटले वचन बोलनार पुरुषरूप निमित, राग द्वेषादिक दोषथी भरपूर छे; माटे तेनुं वचन अप्रमाण छे. केम के, कार्य जे ते कारणना स्वरूपने अनुसरे छे. एटले जेवुं कारण तेवुंज कार्य थाय छे. माटे दुष्ट कारणथी आरंभेलुं कार्य, अदुष्ट थवा योग्य नथी, एटले रुडु थतुं नथी. जेम लींबडाना बीजथी कदापि सेलडी थाय-

ज नही, तेम अशुद्ध कारणथी शुद्ध कार्य नज थाय. जो एम न कहिये तो, कारणनी जे व्यवस्था तेने विराम पामवानो प्रसंग आवे. एटले कार्य मात्र प्रत्ये एटले सर्व कार्योमां प्रथम कारणनोज विचार करवो पडे छे, एवी व्यवस्था, एटले निश्चित स्थिति छे तेनो, उपरम एटले नाश थवानो प्रसंग आवे. अर्थात् कारण जोवानी जरुर रहेज नही माटे, आत्मार्थी पुरुषोए प्रथमथीज शुद्ध कारणनी खोळ्य करवी ए उपदेश छे. आ अंतर्गत अध्यवसाय रूप कारणनी अपेक्षाए निश्चितपणुं जाणवुं. केम के, कदाचित् कोइ जीवने कोइ महोटा कारणथी उपरनुं कारण अशुद्ध देखवामां आवे छे पण, ते जीवनो अंतर्गत शुद्ध अध्यवसायरूप कारणथी शुद्ध कार्यनी निष्पत्ति थाय छे. मुख्यपणे तो उपरनुं नें अंतर्गतनुं शुद्ध कारण होवाथी रूडा कार्यनी सिद्धि थाय छे. इहां प्रश्नः—कोई पण अन्यदर्शनी रागादि दोषे सहित होय तोपण, अविरुद्ध वचन बोलतो देखाय छे? एवु प्रश्न थये सते, उत्तर कहेछे. जे पोतानी खूशी प्रमाणे बोलवाने प्रवर्त्तेला एवा; नें रागादि सहित एवा पण, अन्यतीर्थिओने विषे जे घुणाक्षरोत्कीर्ण न्यायवडे करीने एटले जेम कोइ लाकडामां रहेनारो जीवडो लाकडाने कोतरे छे; तेमां कोइ जगाए अजाणपणे कोई ककार खकार अक्षर जेवो आकार बनी जाय छे. तेम, ते पुरुषोनुं पण कोइ ठेकांणे किंचित् अविरुद्ध वचन देखाय छे, ते जिनराजनु कहेलुज जाणवुं. जेम कूट वैद्यना घरमां सारु औषध जे देखाय छे ते रुडा वैद्यना घरथीज आवेलुं छे. अथवा क्यारेक कोई मार्गानुसारि बुद्धिवाला पुरुषमां कोइ ठेकाणे अविरुद्ध वचन रहेलु देखाय छे, ते पण जिनराजनुज कहेलु छे एम जांणवुं. केम के, ते अविरुद्ध वचननु मूल पण जिनराजज छे. अर्थात् जिनराज विना बीजानु अविरुद्ध वचन नज होय ए भाव छे. वली अपौरुषेय कहेतां निरंजन

निराकार एवा ईश्वरनुं अविरुद्ध वचन हशे; एम तमारे न बोलवुं. जे माटे ते वचन अपौरुषेय कहेसतें, स्वरूप लाञ्जनो पण अन्नाव थाय ठे; एटले वचननो अन्नाव थाय ठे. केम के, अपौरुषेय वचन, एम कहेवाथीज ए वात खोटी पमे ठे. जेम "वंध्या पुत्र" वांऊणीनो पुत्र होयज क्यांथी; तेम पुरुष विना वचन होयज क्यांथी!! एम स्वरूप लाञ्जनो पण अन्नाव थाय ठे ते वातनेज देखामे ठे के; बोलीये ते वचन कहीए, वचनने पुरुषना व्यापारने अनुसरवापणुं ठे, एटले पुरुषथी मुखादि अवयवना व्यापार विना, अर्थात् पुरुषनी क्रिया विना, बोलाय केम? तालु होठ आदिकनो व्यापार एटले हलाववुं, इत्यादिक क्रिया विना, वचननु उच्चारण, घवा योग्य नथी. वली कोइ जगाए अपौरुषेय वचन पमातुं नथी. नें. कोइ जगाए पुरुष देखातो नथी नें केवल वचन संन्नलाय ठे ते पण, न देखाता एवा, नें वक्ता कहेतां बोलता एवा, पिशाचादिकनु ए वचन ठे. केम के, आशंकानीनिवृत्ति थाय ठे ए हेतु माटे, मान कहेतां प्रमाण रूप ठे. ते प्रमाणे करीने, पिशाचादिकनु न्नाषण करेलुं होय ठे. ते कारण माटे, ते प्रकारना मांनी लीधेला अपौरुषेय वचनथी पण, मनस्वि पुरुषोनी एटले सत्पुरुषोनी, अति निश्चय करेली प्रवृत्ति केम थाय, अर्थात् न थाय. एटले पुरुष विनानु आ वचन ठे; एवुं मांनीने तेमनी प्रवृत्ति न होय ए न्नाव ठे.

टीका०--कीदृशमनुष्ठानम् । धर्म इत्याह । यथोदित यथा येन प्रकारेण कालाद्याराधनानुसाररूपेणोदित प्रतिपादितं । तत्रैवाविरुद्धे वचने अन्यथा प्रवृत्तौ तु तद्द्वेषित्वमेवापद्यते न तु धर्मः । यथोक्तम् ।–

तत्कारी स्यात्स नियमात्तद्द्वेषी चेति यो जमः । आगमार्थे तमुल्लङ्घ्य तत एव प्रवर्तते ॥ १ ॥ इति ॥

पुनरपि कीदृशमित्याह । मैत्र्यादिन्नावसंयुक्तं, मैत्र्यादयो मैत्रीप्रमोदकारुण्यमाध्यस्थलक्षणा ये न्नावा अन्तःकरणपरिणामाः तत्पूर्वकाश्च बाह्यचेष्टाविशेषाः सत्त्वगुणाधिक-

क्रियमाणात्रिवर्गेषु तैः संयुक्तं संमिश्रितं मैत्र्यादिभावनानां निःश्रेयसानुबन्धफलधर्मकल्पद्रुमबीजत्वेन शास्त्रान्तरेषु प्रतिपादनात्तदेवंविधमनुष्ठानं धर्म इति । दुर्गतिप्रपतज्जन्तुधारणा-रणात्स्वर्गादिसुगतौ संधानाच्च धर्म इत्येवं रूपत्वेन कीर्त्यते शब्द्यते । सकलाकलङ्कितत्वापकल्पना कलया कलनकुशलैः सुधीभिरिति । इदं चाविरुद्धवचनादनुष्ठानमिह धर्म उच्यते । उपचारात् । यथा नड्वलोदकं पादरोगः । अन्यथा शुद्धानुष्ठानजन्या कर्ममलापगमरूपा सम्यग्दर्शनादिनिर्वाणबीजलाभफला जीवशुद्धिरेव धर्मः ॥ ३ ॥

भा०—केवुं अनुष्ठान होय तेने धर्म कहिये. तेनो उत्तर कहे छे.

यथोदितं कहेतां जे प्रकारे करीने, एटले कालादिक आराधनना अनुसाररूपे करीने, अविरुद्ध वचनने विषे, एटले सिद्धांतने विषे, प्रतिपादन कर्युं छे; एटले जे जे काले जे जे क्रियादिक करवानां शास्त्रमां कह्यां होय, ते ते काले ते ते क्रियादिक अनुष्ठानने करे; ते धर्म कहिये. अन्य प्रकारे प्रवृत्ति करे तो एटले सिद्धांतथी उलटी प्रवृत्ति कर्ये सते तो, ते अनुष्ठानना द्वेषिपणानीज प्राप्ति थाय, पण ते धर्म न कहेवाय. एटले तेनी तेज धर्मानुष्ठाननी प्रवृत्ति जो शास्त्र विरुद्ध करे तो धर्म न कहिये. उलटो विरुद्ध धर्म कहिये. एटले अधर्म कहिये. ते विरुद्ध क्रियानो करनार धर्म द्वेषि कहिये ए भाव छे. ते वात शास्त्रमां कही छे.

जे जन्म पुरुष, शास्त्र विरुद्ध आचरण करे छे ते निमाए ते शास्त्रनो द्वेषी थाय छे. एटले शास्त्रोक्त धर्मनो द्वेषी थाय छे. भावार्थ ए छे के, शास्त्र विरुद्ध क्रियानुष्ठान करे छे ते, शास्त्रद्वेषी, धर्मद्वेषी, नियमाए कहेवाय. केम के, शास्त्रना अर्थनु उल्लंघन करीने ते विरुद्ध अर्थथीज प्रवर्ते छे ते हेतु माटे. ॥ १ ॥

वली ते अनुष्ठान केवुं छे; ते कहे छे. मैत्री, प्रमोद, कारुण्य, माध्यस्थ, ए छे लक्षण जेमनु एवा जे भाव कहेतां अंतःकरणना परिणाम ते मैत्र्यादिभाव कहिये, तेमणे संयुक्त केहेतां मलेलुं एवुं अनुष्ठान, एटले मैत्र्यादिभाव छे पूर्वे

ते जेने एवी जे बाह्यचेष्टा विशेष केहेतां सत्त्व, गुणाधिक, क्लिश्यमान, अविनय, ए च्यारने ते मैत्र्यादिभाव अनुक्रमे जाणवा. एटले सत्त्व कहेतां प्राणि मात्रने विषे मैत्रीभावराखे, तथा पोता करतां गुणे अधिक होय तेने विषे प्रमोदभाव राखे। क्लेश पामतो होय तेने विषे कारुण्यभाव (दयाभाव) राखे, तथा अविनयने विषे माध्यस्थपणु राखे. आ रूपनी जे बाह्यचेष्टा तेणे सहित एवु अनुष्ठान होय. एटले पूर्वे कहेला मैत्र्यादिभावे करीने सहित एवु जे अनुष्ठान होय, तेने धर्म कहिये. केमके, मैत्र्यादिभावो, मोक्ष तथा अभ्युदय कहेतां देवलोकादिनी प्राप्ति, ए बे फल जेनु एवो जे धर्मरूप कल्पवृक्ष, तेनु मूलपणे करीने बीजा शास्त्रमां प्रतिपादन करया बे, ए हेतु माटे. एटले मोक्ष तथा देवलोक, तेमनी प्राप्ति धर्मथी थाय बे. ते धर्मनु मूल मैत्र्यादिभाव बे, एम अन्य शास्त्रोमां कह्यु बे माटे आ प्रकारना अनुष्ठानने धर्म कहे बे. केमके, दुर्गतिमां पडता एवा प्राणिमात्रने धारण करे बे तथा स्वर्गादि सारी गतिमां धारण करे बे एटले मुके बे माटे, तेने धर्म कहे बे. ॥ प्रश्न ॥ कोण कहे बे? ॥उत्तर॥ समस्त एवा अकल्पित केतां स्वाभाविक जे भाव एटले सत्यभाव, जेमां असत्य बेज नही एवा जे भाव, तेना जेवी जे कला केतां युक्ति, तेणे करीने कल्पना करवामां कुशल एवा सुधी पुरुषोए, एटले महाबुद्धिवंत पुरुषोए कह्यु बे. अर्थात् महाबुद्धिवंत पुरुषो, ए प्रकारना अनुष्ठानने धर्म कहेबे. आ अविरुद्ध वचनथकी जे अनुष्ठान, तेने उपचारथकी धर्म कहिये बिये. एटले आगमने अनुसरीने जे क्रियाकलाप ते उपचारथकी इहां धर्म कहिये बीए. केमके, कारणने विषे कार्यनो उपचार थाय बे माटे. जेम नड्वल नामे तृण विशेष तेनु पाणि, ते उपचारथी पादरोग, एटले पगनां रोग रूप बे. एटले ते तृण विशेष घणी ताढी चीजबे तेनो स्पर्श पगे थवाथी रोग थाय, एवो उखाणो

प्राचीन कालमां हतो, ते केवल उपचारथी रोगनु कारण कहेवातुं हतुं, तेमां कार्यमांनी लीधुं; तेम आ धर्मनु स्वरूप पण उपचारथकी छे, एटले व्यवहारे धर्म छे. जो एम न कहिये तो, शुद्ध अनुष्ठानथी उत्पन्न थयेली नें कर्ममलनो नाश थवा रूप छे लक्षण जेनुं, नें सम्यग्दर्शन आदि मोक्षनु जे बीज तेनो लाभ थवा रूप छे फल जेनु, एवी जे जीवनी शुद्धि, तेज वस्तुगते धर्म छे, पण आजगाए मुख्यपणे आत्म धर्मने कहेवानो अभिप्राय नथी. केमके, व्यवहारि जीवोने प्रथमथी निश्चय धर्मनी खबर पडे नहीं, माटे प्रथमथी व्यवहार धर्मनु निरूपण कर्युं बे, ने आ व्यवहार धर्म छे ते निश्चय धर्म-ने पमाडनार छे, ए उपरथी छद्मस्थ जीवोने निश्चय धर्मनु अनुमान थाय; नें अविरूद्ध वचन थकी जे अनुष्ठान, ए कारण धर्म छे, नें तेथी उत्पन्न थयेली आत्मशुद्धि. ए कार्य धर्म छे, माटे आ जगाए कारण धर्म कह्यो एम धारी, आत्मार्थि पुरुषोए आत्मधर्म प्रकट करवा माटे, आ उपर कहेलो कारण धर्म पण सेवन करवा योग्य छे ए उपदेश जाणवो. ॥३॥

टी० अवतरणम्-अथामुमेव धर्मं भेदतः प्रभेदतश्च निभणिषुराह ॥

भा०--हवे एज धर्मने एटले पूर्वे कहेला धर्मनेज भेदथी तथा प्रभेदथी कहेवानी इच्छा थये सते कहे छे.

मू०--सोयमनुष्ठातृभेदाद्द्विविधो गृहस्थधर्मो यतिधर्मश्चेति ॥

भा०--ते आ धर्म जे ते, धर्मना अनुष्ठान करनार पुरुषना भेदथी बे प्रकारनो छे. एक तो गृहस्थ धर्म, अने बीजो यति धर्म, एम भेद छे.

टी० स यः पूर्वं प्रवक्तुमिष्टः, अयं साक्षादेव हृदि विवर्तमानतया प्रत्यक्षोऽनुष्ठातृभेदाद्धर्मानुष्ठायकपुरुषविशेषात् द्विविधो द्विप्रकारो धर्मः- । तं प्रकारादेव दर्शयति।

गृहस्थधर्मो यतिधर्मश्चेति, गृहेतिष्ठतीति गृहस्थस्तस्य धर्मो नित्यनैमित्तिकानुष्ठानरूपः यः खलु देहमात्राराम सम्यग्विद्यानौलाभेन तृष्णासरित्तरणाय योगाय सततमेव यतते स यतिः तस्य धर्मो गुर्वन्तेवासिता तद्भक्तिबहुमानावित्यादिर्वक्ष्यमाणलक्षणः।

भा०— प्रथम कहेवाने इच्छेलो अने आ साक्षात् हृदयने विषे विवर्तमान एटले विशेषेकरी वर्त्तमानपणे प्रत्यक्ष देखातो एवो जे धर्म ते, धर्मनु अनुष्ठान कहेतां आचरण, तेना करनार पुरुषना भेदथी बे प्रकारनो छे. ते बे प्रकार देखाडे छे. एक गृहस्थधर्म, अने बीजो यतिधर्म ए बे भेद छे. घरने विषे रहे तेने गृहस्थ कहिये तेनो जे धर्म, ते नित्य नैमित्तिक अनुष्ठान रूप छे. एटले एकतो नित्यकरवा योग्य धर्मानुष्ठान, अने बीजो नैमित्तिक एटले कोई पर्वादि निमित्ते करवो पडे, ते धर्मानुष्ठान रूप छे. हवे देहमात्र छे आराम जेने, एटले केवल देहने विषे छे विश्राम जेने एवो. अने सम्यक् प्रकारे विद्याएटले ज्ञानरूप नौका, तेनो लाभ मलवाथी, तृष्णारूप नदीने तारनारो एवो जे योग एटले व्यापार, तेनी प्राप्तिने अर्थे निरंतर यत्ननेज करतो, एटले उद्यमने करतो, तेनु नाम यति कहिये. ते यतिनो जे धर्म, ते यतिधर्म कहिये. यतिधर्म ते शुं? तो गुरुने समीप रहेवु, तथा तेनी भक्ति करवी, तथा बहुमान करवु, इत्यादि आगल कहीशु एवां छे लक्षण जेनां एवो जे धर्म ते यतिधर्म कहिये.

मू०--तत्र च गृहस्थधर्मोपि द्विविधः सामान्यतो विशेषतश्चेति ।

भा०--तेमां पण गृहस्थ धर्म बे प्रकारनो छे. एक सामान्यपणाथी, ने बीजो विशेषपणाथी छे.

टी०--गृहस्थधर्मोपि उक्तलक्षणः, किंपुनः सामान्यतो धर्म, इत्यपिशब्दार्थः । द्विविधो द्विभेदः । द्वैविध्यमेव दर्शयति । सामान्यतो नाम सर्वविशिष्टसाधारणानुष्ठानरूपः । विशेषतो विशेषेण सम्यग्दर्शनाणुव्रतादिप्रतिपत्तिरूपः । चकार उक्तसमुच्चये इति ॥

भा०--कह्युं छे लक्षण ते जेनुं एवो गृहस्थधर्म पण बे प्रकारे छे तो, सामान्यथी धर्म बे प्रकारनो होय तेमां शुं कहेवुं; एम अपि शब्दनो अर्थ छे. ते धर्मना बे भेद छे तेने देखाडे छे. एकतो सामान्य थकी कहेतां सर्व विशिष्ट साधारण अनुष्ठानरूप, एटले मार्गानुसारी एवा, नें विशिष्ट कहेतां रूडा एवा, समकिती तेनी अपेक्षाए साधारण अनुष्ठानरूप धर्म, अथवा सर्व एवा वशिष्ट कहेतां धर्मि पुरुषो तेमने साधारण अनुष्ठान रूप धर्म, अने विशेष थकी तो, समकित दर्शननुं पामवुं,तथा अणुव्रतादि श्रावकनां बार व्रत, तेनु अंगीकार करवु ते विशेष धर्म कहिये.

प्रक्रमणम् टी०-तत्राद्यं भेदं शास्त्रकृदाअध्यायपरिसमाप्तिं यावद्भावयन्नाह ॥

भा०-तेमां पहेला भेदने ग्रंथकार पोतेज, अध्यायनी समाप्ति थशे त्यां सुधी भावनाकरता, एटले वर्णन करता सता कहे छे.

मू०-तत्र सामान्यतो गृहस्थधर्मः कुलक्रमागतमनिन्द्यं विभवाद्यपेक्षया न्यायतोऽनुष्ठानमिति ॥

भा०-तेमां सामान्यपणे गृहस्थनो धर्म ए छे जे, पोतानी कुल परंपराथी आवेलो, नें निंदा करवा योग्य नही, नें पोताना वैभवादिकनी अपेक्षाए न्यायथी जे अनुष्ठान करवुं, ते सामान्य गृहस्थ धर्म कहिये.

टी० तत्र तयोः सामान्यविशेषरूपयोः गृहस्थधर्मयोर्वक्ष्यमुपक्रान्तयोर्मध्ये सामान्यतो गृहस्थधर्मोयं । यथा कुलक्रमागत पितृपितामहादिपूर्वपुरुषपरंपरासेवनाद्वारेण स्वकालं यावदायातमनुष्ठानमित्युत्तरेण योगः। पुनः कीदृशं तदित्याह । अनिन्द्यं, निन्द्यं तथाविधपरलोकप्रधानसाधुजनानामत्यन्तमनादरणीयतया गर्हणीयं । यथा सुरासंनिधानादि । तन्निषेधादनिन्द्यं । तथा विभवाद्यपेक्षया, विभवं स्वकीयमूलधनादिरूपमादिशब्दात्कालक्षेत्रादिसहायबलं चापेक्ष्य न्यायतो न्यायेन शुद्धमानतुलोचितकलाव्यवहारादिरूपेणासेवनीयावसरचित्ताराधनादिरूपेण चानुष्ठानं वाणिज्यराजसेवादिरूपम् । इदमुक्तं भवति । सर्वसाधुसंमतन्यायप्रधानस्य स्वविभवतृतीयभागादिना व्यवहारमारभमाणस्य राजसेवादौ च तदुचितक्रमानुवर्तिनः कुलक्रमायातानिन्द्यानुष्ठानस्यात्यन्तनिपुणबुद्धेरत एव सर्वापायस्थानपरिहारवतो गृहस्थस्य धर्म एव स्यात् दीनानाथाद्युपयोगयोग्यतया धर्मसाधनस्य

विभवस्योपार्जनं प्रति बद्धचित्तत्वादिति । यच्चादावेवानिन्द्यानुष्ठानस्य गृहस्थसंबन्धिनो धर्मतया शास्त्रकारेण निर्देशनमकारि । तज्ज्ञापयति । निरनुष्ठानस्य निर्वाहविच्छेदनगृहस्थस्य सर्वश्रुतक्रियोपरमप्रसङ्गादधर्म एव स्यादिति । पठ्यते च–

॥ वित्तीवोछेयंमि य गिहिणो सीयति सवकिरियाओ निरवेकस्स उ जुत्तो सपुणो संजमो चेव ॥१॥

भा० कहेवाने आरंभेला जे सामान्य विशेष रूप गृहस्थधर्म, तेनी मध्ये सामान्य प्रकारे गृहस्थनो आ प्रकारनो धर्म छे के, जेवी रीते पोतानी कुलपरंपराए आवेलो, एटले बाप दादा प्रमुख पूर्व पुरुषोनी परंपराना आसेवन द्वारे करीने एटले वृद्धपरंपराए, जे अनुष्ठाननुं आचरण करतां करतां पोता सूधी ते आचरण आवेलु होय, एवुं अनुष्ठान. एम आगल संबंध छे. वली ते अनुष्ठान केवुं छे? अनिंद्य एटले निंदा करवा योग्य नही. निंद्य एटले शास्त्रमां कहेला एवा नें, परलोक छे प्रधान जेने एवा साधु जनोने अत्यंत अनादरपणे करीने दुगंछा करवा योग्य, ते निंद्य अनुष्ठान कहिये. जेम सुरा केतां मदिरा तेनु संनिधान एटले भंडार करवो, अर्थात् जेम कोई व्यापारी वेचवानी वस्तुने खरीद करी वखार भरे छे; तेम मदिरादि निषिद्ध वस्तुने खरीद करीने, तेनो भंडार करे ते निंदवा योग्य छे, तेम शास्त्र विरुद्ध अनुष्ठान करवुं ते निंदवा योग्य छे. तेना निषेधथकी एटले तेवा निंदा करवा योग्य अनुष्ठानना निषेधथकी, अनिंद्य केतां प्रशंसवा योग्य एवुं. वली. तेमज विभवादिकनी अपेक्षाए करिने जे अनुष्ठान होय, ते अनिंद्य जाणवुं. तेमां विभव केहतां पोतानु मूल धन, जे होय ते, आदिशब्दथी काल, क्षेत्रादि, सहाय, बल, ए सर्वेनी अपेक्षाए करीने, न्यायथी एटले न्याये करीने जे अनुष्ठान, ते अनिंद्य छे. न्याय ते शुं कहिये? शुद्ध एवो एटले भेलसेल रहित एवो, नें मान एटले मापवा योग्ये करीने मापवुं, नें तुला एटले तोलवा योग्यवडे तोलवुं, एटले अधिक ओछु न करवुं. नें, उचितकला एटले पोताना धर्मने बाधा न करनारी एवी जे

कला, आ पूर्वे कह्यां एटलां वांनां बे, जे वेपारमां इत्यादिरूप न्याय कहिये, तेणे करीने, एटले पुरुषना व्यवहारादिके करीने, जे अनुष्ठान ते अनिंद्य बे. वलीसमस्त प्रकारे सेववा योग्य एवा जे पुरुषो, तेमनु अवसरे चित्तनु आराधनादिरूप, एटले घटित वखते रंजितकरवा रूप, ते न्याय कहिये तेणे करीने, अनुष्ठान, एटले वेपार अने राजसेवादिरूप, ते अनिंद्य बे. एमां जावार्थ आटलो देखाड्यो जे, सर्व साधु पुरुषोए एटले सारा माणसोए मांनेलो जे न्याय, ते बे प्रधानते जेने एवो. नें पोताना विजवना त्रण जाग करवा, तेमां बे जाग घरमां रहेवा देवा; नें एक जाग वेपारमां रोकवो; इत्यादि युक्तिथी व्यवहारनो आरंज करतो एटले व्यापारने करतो एवो. अने, राजसेवादिकने विषे तेने उचित कहेतां ते कुलने योग्य एवो, क्रम एटले अनुक्रम तेने विषे वर्ततो कहेतां अनुवर्तन करतो एवो. नें, कुलक्रमथी चाल्युं आवतु बे अनिंद्य अनुष्ठान ते जेनु एवो. नें अत्यंत निपुण बे कहेतां व्यवहारमां अति चतुर बे बुद्धि जेनी एवो; ए हेतुमाटे जे स्थानकथी पोताने कष्ट थाय एवा स्थानकनो त्याग करतो एवो जे गृहस्थ, तेने धर्मज थाय बे. केम के, केटलाक दीनपुरुष एटले रंक पुरुष तथा अनाथ प्राणियो इत्यादिने उपयोगना योग्यपणे करीने; एटले दीन अनाथ पुरुषोने खपमां आववापणे करिने धर्मनु साधन, एटले कारण एवो जे विजव, तेने उपार्जन करवा प्रत्ये बंधायेलु चित्त बे एहेतु माटे, एटले ए गृहस्थना चित्तमां एम बे के, आ वैजव उपार्जन करवो ते दीन अनाथ लोकोने पण उपकार जणी थशे; एवा उपयोगथी व्यापार, तथा राजसेवादिकने करनार पुरुषने, एं धर्मानुष्ठानज बे. वली शास्त्रकारे गृहस्थ संबंधि अनिंद्य अनुष्ठानने धर्मपणे करिने प्रथमथीज देखाड्युं बे; तेने जणावे बे, एटले तेनु कारण देखाडे बे. जे पुरुष अनुष्ठान रहित, एटले गृहस्थ थईने व्यापारादिक अनुष्ठान नथी कर-

तो, माटे निर्वाहनो छे विछेद जेनं, एवा गृहस्थने, सर्व श्रुतक्रिया एटले शास्त्रमां गृहस्थने जे जे धर्मक्रिया करवानी कहिछे, ते ते धर्मक्रियानो उपरम कहेतां विराम एटले नाश थवानो प्रसंग आवे; ए हेतु माटे उलटो ते अधर्मज कहेवाय. तेथी शास्त्रमां प्रथम मुख्य पणे गृहस्थने न्यायथी शुद्ध व्यवहारादिके करीने वैभव उपार्जन करवो. ए सामान्यपणे गृहस्थनु धर्मानुष्ठान कह्युछे. ते वात शास्त्रमां कही छे के,

गृहस्थने वृत्ति कहेतां आजीविकानो उछेद थये सते, एटले आजीविकानी क्रियाने विरुद्ध, अर्थात् विघ्न करनार एवा, कालनो आश्रय करचे सते आजीविकानो नाश थाय, ते आजीविकानो नाश थये सते गृहस्थनी सर्व क्रिया, एटले धर्म संबंधी अने लोक संबंधी क्रियाओ सीदाय. अर्थात् सर्वे धर्म क्रियाओ बंध पडी जाय. ए पुरुषथी कांई करी शकाय नही. इहां कोई तर्क करे छे के, समस्त पापने नाश करवाने तत्पर एवा परम मुनि कहेतां, तीर्थंकर महाराजना पद पंकज एटले चरणकमलने पूजवाने प्रवर्तेलो एवो जे पुरुष, तेने ते आजीविकानी क्रियाओनो नाश थये सते शुं? एटले नाश थईतो शुं थयुं?॥उत्तर॥ अपेक्षा रहित पुरुषने, एटले आजीविकानी अपेक्षा नथी एवा पुरुषने, तो संपूर्ण एटले सर्व विरतिपणे करीने परिपूर्ण पणु छे. अर्थात् जेम साधुने साधुधर्मज घटित छे, तेम निरपेक्ष पुरुषने सर्व विरतिरूप संजमज अंगीकार करवो घटित छे. जो एम न कहिये, एटले जो साधुधर्म अंगीकार न करे, तो सर्व प्रकारे निरपेक्षपणु थाय नही ए भाव छे. ॥१॥

अवतरणम् टी०--अथ कस्मान्न्यायत इत्युच्यते ॥

भा०--हवे आशंका करी कहे छे के, गृहस्थने धन, न्यायथीज उपार्जन करवुं ते धर्म छे; एम शा कारणथी कहो छो? तेनो उत्तर मूल ग्रंथकार कहे छे.

मू०-न्यायोपात्तं हि वित्तमुभयलोकहितायेति ॥

भा०-जे कारण माटे न्यायथी उपार्जन करेलुं धन, आलोक अने परलोकमां हितकारी थाय छे.

टी०--न्यायोपात्तं शुद्धव्यवहारोपार्जितं हि यस्माद्वित्तं द्रव्यं निर्वाहहेतुः । किमित्याह । उभयलोकहिताय । उभयोरिहलोकपरलोकरूपयोर्लोकयोर्हिताय कल्याणाय संपद्यते ॥

भा०--जे कारण माटे न्याय एटले शुद्ध व्यवहार तेणे करीने उपात्तं कहेतां उपार्जन करेलुं एवुं वित्त केतां द्रव्य, ते निर्वाहनुं कारण थाय छे. शी रीते निर्वाहनु कारण थाय छे? ते कहे छे. आलोकना तथा परलोकना हितने अर्थे थाय छे. एटले कल्याण भणी थाय छे.

अवतरणम् टी०--एतदपि कुत इत्याह ॥

भा०--ए द्रव्य, बे लोकमां हितकारी थाय छे, एम पण श्याथी कहो छो? एवी आशंकानो उत्तर मूल ग्रंथकार पोतेज कहे छे.

मू०-अनभिशङ्कनीयतया परिभोगाद्विधिना तीर्थगमनाच्चेति॥

भा०-जे द्रव्यनी लोक आशंका करे ते अभिशंकनीय कहिये; ने तेवुं जे न होय, ते अनभिशंकनीय कहिये. केम के, शंकारहित परिभोग थाय छे ए हेतु माटे, तथा विधिये करीने ते द्रव्यथी तीर्थगमन थाय छे ए हेतु माटे.

टी० इहान्यायप्रवृत्तौ पुरुषस्य द्विविधाऽभिशङ्कनीयता, भोक्तुर्भोग्यस्य च विभवस्य। तत्र भोक्तु परद्रव्यद्रोहकार्ययमित्येवं दोषसंभावनलक्षणा। भोग्यस्य पुनः परद्रव्यमिदमिष्टमनेन भुज्यत इत्येवंरूपा। ततस्तत्प्रतिषेधेन याऽनभिशङ्कनीयता तया उपलक्षितेन भोक्ता परिभोगात् स्नानपानाच्छादनानुलेपनादिभिर्भोगप्रकारैरात्मना मित्रस्वजनादिभिश्च सह विभवस्योपजीवनात्। अयमत्र भाव। न्यायेनोपार्जितं विभवं भुञ्जानो न केनापि कदाचित्किंचिदभिशङ्क्यते। एवं चाव्याकुलचेतसः प्रशस्तपरिणतेरिह लोकेपि महान्सुखलाभ इति। परलोके हितत्वं च विधिना सत्काराद्रिरूपेण, तीर्यते व्यसनसलिलनिधिरस्मादिति तीर्थं, पवित्रगुणपात्रपुरुषवर्गः दीनानाथादिवर्गश्च, तत्र गमनं प्रवेश उपष्टम्भकतया प्रवृत्तिर्वित्तस्य तीर्थगमनं तस्मात्। चकार समुच्चये। पठ्यते च धार्मिकस्य धनस्य शास्त्रान्तरे दानस्थानम्। यथा।

पात्रे दीनादिवर्गे च दानं विधिवदिष्यते। पोष्यवर्गाविरोधेन न विरुद्धं स्वतश्च यत्॥१॥

भा०-इहां पुरुषने अन्यायमां प्रवृत्ति थये सते, एटले अन्यायथी धन उपार्जन करचे सते, बे प्रकारे अभिशंकनीयता कहेतां, आशंका करवाने योग्यपणु थाय छे. तेमां एकतो ते धननो भोगवनार पुरुष अने बीजु भोगववा योग्य एवो जे पदार्थ, ते बेना उपर, लोकने आशंका आवे छे. तेमां भोगवनार पुरुष उपर तो, आ प्रकारनी आशंका आवे छे के, पारका द्रव्यनो द्रोह करनारो, एटले पारकु धन चोरी लेनारो, आ पुरुषे कोईनो द्रोह करी आ धन आण्यु छे माटे आ पुरुष द्रोहकारी छे, एम दोषनी संभावना छे लक्षण जेनुं; अर्थात् दोषनी विचारणारूप एवी ए आशंकानु स्थान थायछे. वली भोगववा योग्य जे पदार्थ, तेने जोइ, लोकना मनमां एम आवे छे के, अहो! आ पुरुष आ प्रकारे पारकु धन भोगवे छे !!! ए प्रकारनी आशंकानु पात्र रूप थाय छे; ते हेतु माटे तेना प्रतिषेधवडे करीने जे अनभिशंकनीयपणु, एटले कोईने पण जे देखी आशंका न उत्पन्न थाय, ते रूप अनाशंकपणे करीने, उपलक्षित, एटले सहित, एवा भोगवनार पुरुषे परिभोग करवाथी कहेतां, स्नान, पान, आछादन, अनलेपन, इत्यादि भोगववाना प्रकार, तेणे करीने भोगववापणु छे. वली पोते मित्र, स्वजन, आदि सर्व संघाथे मली, ए वैभवनु उपजीवन करे छे. एटले स्वजनादि सहित ए धनने पोते वापरे छे

ए हेतु माटे. आ जगाए आ भावार्थ छे. जे न्याये करीने उपार्जन करेला वित्तवने भोगवतो पुरुष, तेनी कोइ पण क्यारे कांइ पण आशंका न करे; माटे आ प्रकारे अव्याकुल छे चित्त ते जेनुं, एटले अतिशे सारी छे परिणति जेनी एवा पुरुषने, आलोकने विषे पण मोटो एवो सुखनो लाभ मले छे. अर्थात् घणु सुख थाय छे. परलोकने विषे हितपणु जे थाय छे तेने देखाडे छे. सत्कारादिरूप विधिए करीने तरीए दुःखरूप समुद्र जे थकी ते तीर्थ कहिये. तीर्थ कहेतां पवित्र गुणानु पात्र एवो पुरुष वर्ग, पुण्यानुबंधि पुण्यने रहेवानुं स्थानक एवो समूह, तथा दीन अनाथ प्रमुख प्राणियोनो समूह, तेने तीर्थ कहिये; ते तीर्थने विषे एटले ते लोकोनी सहायता करवी तेणे करीने, वित्त कहेतां द्रव्यनु, गमन कहेतां प्रवेश, अर्थात् प्रवृत्ति, ते तीर्थगमन कहिये; ते थकी परलोकने विषे हितपणु थाय छे. धर्मवाला पुरुषना धननु अन्य शास्त्रमां दानतु स्थान कह्युं छे, एटले धर्भि पुरुषोनुज धन छे तेज दाननु स्थान छे, कहेतां निमित्त छे. ते श्लोकनो अर्थ ॥

जे धननु दान, पोताने विरुद्ध न होय, कहेतां जे धनदान आपवाथी पोतानी आजीविका बंध न थती होय एवुं. तथा पोषण करवा योग्य एवो जे वर्ग, कहेतां स्त्री पुत्रादिक, तेना अविरोधे करीने एटले तेमना निर्वाहमां विरोध न थतो होय, एवुं जे पात्रने विषे करेलु दान, तथा दीनादि प्राणियोने विषे करेलु दान, तेने विधिवत्, कहेतां विधि सहित दान आप्युं कहेवाय. ॥१॥

भावार्थ ए छे जे, पोतानी तथा पोतानां स्त्री पुत्रादिक तेमनी, आजीविकाने हरकत न थती होय तेवुं जे, पात्रने विषे तथा अनाथ प्रमुखने विषे धनादिकनु आपवुं; तेने विधिए सहित दान आप्युं केहवाय. ॥

अवतरणम् टी०--अत्रैव विपक्षे बाधामाह ।

भा० एज ठेकाणे विपक्षने विषे एटले कह्यु तेथी विपरीत प्रकारे करे तो, बाध जणावे छे.

मू० अहितायैवान्यदिति ॥

भा० कह्युं तेथी अन्य कहेतां बीजु ते अहित भणीज थाय छे.

टी० अहितायैवाहितनिमित्तमेवोभयोरपि लोकयोर्न पुन. काकतालीयन्यायेनापि हितहेतुरित्येवकारार्थः । अन्यत्, न्यायोपात्तवित्ताद्भिन्नमन्यायोपात्तं वित्तमित्यर्थः

भा० अन्यत् केहतां बीजु एटले न्यायथी उपार्जन करेलु वित्त ते थकी जूदु, अर्थात् अन्याये करीने उपार्जन करेलु वित्त, आलोक परलोकने विषे अहित भणीज थाय, पण काकतालीय न्याये करीने पण हितनु कारण नज थाय. काकतालीय न्याय ते शु कहिये? उत्तर कागडानु बेसवुं नें, ताडफलनु पडवुं ए बे एके काले थयुं, एवो जे न्याय ते कांकतालीय न्याय कहिये. तेवी रीते अन्यायथी धन उपार्जन करवुं नें, हितनो बंध करवो एटले कल्याणनो बंध पाडवो ए बे वांनां संघाथे थायज नही. केमके, जे अवसरे अन्यायना अध्यवसाय वर्तता होय ते अवसरे, आत्माने हितकारी एवा अध्यवसाय नज होय; माटे परस्पर विरोधी एवां बे वांनां एक अवसरमां न बनें; माटे गृहस्थे अन्याय दूर करी न्याये करीने द्रव्य उपार्जन करी दानादि क्रियामां वर्तवुं. ए उपदेश छे.

अवतरणम् टी० कुत एतदित्याह ॥

भा० अन्यायथी उपार्जन करेलु धन, अहितकारीज थाय बे एम शाथी तमो कहो छो? तेनो उत्तर ग्रंथकारज कहे छे.

मू० तदनपायित्वेपि मत्स्यादिगलादिवद्विपाकदारुणत्वादिति ॥

भा० ते एटले अन्यायथी उपार्जन करेलु धननु अनपायिपणु एटले विद्यमानपणु सते पण, मत्स्यादिना गलादिकनी पेठे परिणामे तेनु दारुणपणु छे ए हेतु माटे.

टी० तस्यान्यायोपात्तवित्तस्यानपायित्वमविनाशित्वमिति गम्यते तस्मिन्नप्यन्यायोपार्जितो हि विभवोऽस्थ्यादिशल्योपहतगृहमिवाचिराद्विनाशमनासाद्य नास्ते । अथ कदाचिद्बलवत पापानुबन्धिनः पुण्यस्यानुभावात्स विभवो यावज्जीवमपि न विनश्येत्, तथापि मत्स्यादीनां मत्स्यकुरङ्गपतङ्गादीनां ये गलगोरिगानप्रदीपालोकादयो रसनादीन्द्रियलौल्यातिरेककारिणो विषयविशेषास्तद्वद्विपाके परिणामे दारुणं तस्य भावस्तत्त्वं तस्मात् । अन्यत्राप्युक्तं ॥

पापेनैवार्थरागान्धः फलमाप्नोति यत्क्वचित् । बडिशामिषवत्तत्तमविनाश्य न जीर्यति ॥१॥ ॥इति ॥

भा० ते अन्यायोपार्जित धननु अविनाशिपणु इति कहेतां एवो अर्थ छे तो पण, अन्यायथी उपार्जन करयो एवो जे विभव ते, अस्थ्यादिशल्योपहत, एटले अस्थि कहेतां हाडकयां आदि तेनु शल्य कहेतां चातुर्य, एटले कारीगरी तेणे करीने उपहत थयेला घरनी पेठे, शीघ्र नाश पाम्या विना नही रहे. अर्थात् ते धन शीघ्र नाश पामशे. हवे कदाचित् बलवान् पापानुबंधि पुण्यना अनुभावथी एटले पापानुबंधि पुण्यना प्रबल उदयथी ते विभव जीवता सूधी रहे, नाश न पामे तो पण, मत्स्यादिकनी पेठे कहेतां, मत्स्य मृग पतंग प्रमुखोने, जे गलगोरि, गान, प्रदीपालोकन, इत्यादि, रसनादिक इंद्रियोना लोलपपणाने अतिशे करावनार एवा विषय विशेष जे ते, जेम परिणामे दुःखदायी छे, एटले मत्स्यादिकोने मांसादिकनी गोली, लोढाना कांटामां घाली जलमां मूके छे, तेने भक्षण करवाथी मत्स्यनो नाश थाय छे. तथा सुंदर गीत शब्दने सांभलनार मृगनो नाश थाय छे. तथा सारो दीवो देखी तेमां पडतु नाखता पतंगीयानो नाश

थाय छे. शाथी के, रसनादिक इंद्रियोना लोलपपणाना अतिशे करावनार एवा जे विषय छे तेने विषे परिणामे जेम दारुणपणुं रह्युं छे, तेम अन्यायथी उत्पन्न करेलु धन, विद्यमान सते, नें तेनो भोग सते पण, विपाके एटले परिणामे, अर्थात् अंते दारुण छे, दुर्गतिने आपनारुज छे. माटे, आत्मार्थी पुरुषोए, अन्यायथी द्रव्य उपार्जन करवा विषे उद्यम नज करवो, एज उपदेश छे, ए वात अन्य शास्त्रमां पण कही छे. ते श्लोकनो अर्थ॥

पापे करीनेज अर्थ एटले धन, तेना उपार्जनने विषे जे राग एटले प्रीति तेणे करीने अंध थयेलो पुरुष, जे कांइक क्यारे फल पामे छे ते फल, बडिशामिषनी पेठे ते पुरुषने विनाश कर्या विना एटले दुःख दीधा विना निर्जरा प्रत्ये पांमतु नथी. जेम बडिश एटले मत्स्य झालवानो लोढानो कांटो, तेमां घालेला आमिष कहेतां मांसनी पेठे एटले मांसने भक्षण करतो मत्स्य जेम झलाय छे, एटले नाश पांमे छे, तेम ते, अन्यायथी पेदा करेलु धन, ते पुरुषने नाश कर्या वगर जीर्ण थतु नथी. केमके, ते धन, कर्मबंधनुं कारण छे माटे; कारणने विषे कार्यनो उपचार करीने धननेज दुःख देवानु निमित्त कह्युं. ॥१॥

टी० नन्वेवमन्यायिन व्यवहारप्रतिषेधे गृहस्थस्य वित्तप्राप्तिरेव न भविष्यति तत्कथं निर्वाहव्यवच्छेदे धर्महेतुश्चित्तसमाधिलाभः स्यादित्याशङ्क्याह॥

भा० कोइ आशंका करे छे. ननु इति वितर्के आ प्रकारे, अन्याये करीने व्यवहार करवानो प्रतिषेध कर्ये सते, गृहस्थने धननी प्राप्तिज नही थाय; ते कारणथी निर्वाहनो व्यवच्छेद एटले विनाश थशे. अने निर्वाहनो विनाश थये सते, धर्मनो हेतु भूत एवो जे, चित्त समाधि रूप लाभ, ते क्यांथी थशे? एटले गृहस्थने अन्याय कर्या विना धन मलशे

नही. नें धन नही मळे एटले एनो निर्वाह नही थाय, नें निर्वाह नही थाय एटले चित्तनो समाधि नही रहे. नें चित्त-नो समाधि रह्या वगर धर्म ध्यान पण एनाथी केम थशे? ए प्रकारनी आशंकानो उत्तर कहे छे.

मू० न्याय एव ह्यर्थाप्त्युपनिषत्परेति समयविद इति ॥

भा० न्याय जे तेज निश्चे धन प्राप्तिनो अत्यंत रहस्यभूत उपाय छे, एम सिद्धांतना जाणनार कहे छे.

टी० न्याय एव न पुनरन्यायोपि अर्थस्य विभवस्याप्तिर्लाभोऽर्थाप्तिस्तस्या उपनिषद् अत्यन्तरहस्यभूत उपाय "युक्तायुक्तार्थसार्थविभागकलनकौशलविकलै. स्थूलमतिभिः स्वप्नायमानावस्थायामप्यनुपलब्ध इति योर्थः" परा प्रकृष्टेत्येव समयविद' सदाचाराभिधायिशास्त्रज्ञा ब्रुवते, ॥ तथा हि ते पठन्ति ॥

निपानमिव मण्डूका सर पूर्णमिवाण्डजा. । शुभकर्माणमायान्ति विवशा सर्वसंपदः ॥ १ ॥

तथा--नोद्न्वानर्थितामेति नवाम्भोभिर्न पूर्यते । आत्मा तु पात्रतां नेयः पात्रमायान्ति सपद. ॥२॥

भा०--विभवना लाभनो अत्यंत रहस्यभूत उपाय, न्याय जे तेज छे, पण अन्याय नथी. केम के, युक्त अर्थ अने अयुक्त अर्थ, तेनो जे समूह तेनो जे विभाग नें तेनी जे कलना तेने विषे जे कुशलपणु तेणे करीने विकल कहेतां रहित एवा, एटले आ युक्त अर्थ छे अने आ अयुक्त अर्थ छे एम कल्पना करवा असमर्थ एवा स्थूल बुद्धिवाला पुरुषोए, स्वप्नावस्थामां पण ए उपाय नथी पांम्यो, एटले द्रव्य प्राप्तिनो अत्यंत रहस्य उपाय, स्थूल बुद्धिवाला पुरुषोने नथी मळी शकतो. ते अर्थ प्राप्तिनो रहस्यभूत उपाय केवो छे? परा कहेतां उत्कृष्टो छे, एम समयविद कहेतां सदाचारने कहेनार जे शास्त्र तेना जाण पुरुषो, एम कहे छे, एटले न्याय छे तेज धन उपार्जन करवानो खरो उपाय छे, ते प्रकारे ते सिद्धांतना जाण पुरुषो कहे छे, एटले दृष्टांत सहित पोतानो सिद्धांत कहे छे जे,

देरूका, जेम कूवाने पांमे ठे. अने अंरूजकहेतां पक्षियो, पूर्ण सरोवरने जेम पांमे ठे, तेम परवश कहेतां पराधीन थये-ली एवी सर्वे संपत्तियो, शुन्न ठे कर्म ते जेनुं एवा पुरुषने प्राप्त थाय ठे. अर्थात् न्यायवंत पुरुषनेज सर्व संपत्तियो मले ठे.॥१॥

वली समुड जे ते अर्थिता कहेतां याचकपणाने नथी पामतो. एटले समुड जलनी याचना करतो नथी के, जल मने आपो, तो पण जलवडे नथी पुरातो एम नथी. अर्थात् जलथी पूराय ठे. एम आत्मा जे ते पात्रपणाने पमाडवो, केम के, संपत्तियो जे ते पात्र प्रत्ये आवे ठे. एटले जो आत्मा, संपत्ति पामवानुं पात्र थशे तो, संपत्तियो एनी मेले आ-वी मलशे, ए न्नाव ठे.॥२॥

अवतरणम् टी० कुत एतदेवमित्याह ।

न्ना० श्याथी ए वात एमज ठे ए प्रकारे कहो ठो; एटले न्याय एज संपत्तिने उपार्जन करवानो खरो उपाय ठे एम श्याथी कहो ठो? तेनो उत्तर मूल ग्रंथकार कहे ठे जे.

मू० ततो हि नियमतः प्रतिबन्धककर्मविगम इति ॥

न्ना० ते न्यायथी धननी प्राप्तिना अंतरायन्नूत कर्मनो नाश, नियमाए थाय ठे.

टी० ततो न्यायात्सकाशाद्धिर्यस्मान्नियमतोऽवश्यन्नावेन प्रातिबन्धकस्य परलान्नोपघातजननद्वारेण न्नवान्तरे उपात्तस्य लान्नविघ्नहेतो कर्मणो लान्नान्तरायलक्षण-स्य विगमो विनाश संपद्यते । यथा सम्यक् प्रयुक्ताया लङ्घनादिक्रियाया सकाशाद्रोगस्य ज्वरातिसारादेरिति ॥

न्ना० जे हेतु माटे ते न्याय थकीज नियमाए कहेतां अवश्य न्नावे करीने अर्थात् जरुर प्रतिबंधक एवु कर्म के-हेतां परने जे लान्न थतो होय तेने उपघात उत्पन्नकर करवा रूप द्वारे करीने, एटले परने कोइ चीज मलती होय ते-

नो अंतराय करवे करीने जन्मांतरमां उपार्जन करेलु एवु जे लाभने अंतराय करवानुं कारण एवु कर्म, केतां लाभांतराय छे लक्षण जेनुं एवुं जे कर्म तेनो विनाश थाय छे. एटले न्यायथी लाभांतराय कर्मनो नाश थाय छे, तेथी तेने संपत्ति मले छे. ते उपर दृष्टांत कहे छे के, सारी रीते करेली जे लंघन (लांघण) आदिक रोग नाश करनारी क्रिया, ते थकी जेम ताव अतिसार विगरे रोगनो नाश थाय छे, तेम न्यायथी अंतराय कर्मनो नाश थइ, संपत्तियो मले; ए भाव जाणवो.

अवतरणम् टी० ततोपि किं सिद्धमित्याह ॥

भा० तेथी पण शुं सिद्ध थयुं ते कहे छे. एटले ते लाभांतराय कर्मनो नाश थये सते शुं सिद्ध थाय छे?

मू० सत्यस्मिन्नायत्यामर्थसिद्धिरिति ॥

भा० ए लाभांतराय कर्मनो नाश थये सते आयति केतां उत्तरकालने विषे अर्थसिद्धि थाय छे, केतां धननी प्राप्ति थाय छे.

टी० सति विद्यमानेऽस्मिन्नान्तरे प्रतिबन्धककर्मविगमे आयत्यामागामिनि काले अर्थसिद्धिरभिलपितविभवनिष्पत्तिराविर्भवतीति ॥

भा० ए आंतर केतां अंतरमां थयेलो एवो लाभांतराय कर्मनो विगम केतां नाश, विद्यमान सते, एटले लाभांतराय कर्म गये सते, आगामिकालमां पोताने वांछित एवा जे विभव तेनी सिद्धि प्रकट थाय छे.

अवतरणम् टी० एतद्विपर्यये दोषमाह ॥

भा० एथी उलटापणु सते दोष थाय, तेने कहे छे.

मू० अतोन्यथापि प्रवृत्तौ पाक्षिकोऽर्थलाभो निःसंशयस्त्वनर्थ इति ॥

भा० एथी अन्य प्रकारे प्रवृत्ति करे सते, कोइ पक्षे अर्थनो लाभ थयो तोपण ते अनर्थज छे, एमां कांइ संशय नथी.

टी० अत उक्तलक्षणान्न्यायादन्यथाप्यन्याय एव लक्षणेन प्रकारेण प्रवृत्तौ व्यवहारलक्षणायां पाक्षिको वैकल्पिक अर्थलाभ. कदाचित्स्यात्कदाचिन्नेत्यर्थः निःसंशयो निःसंदेह तु. पुनरर्थः अनर्थ उपघात आयत्यामेव इदमुक्तं भवति । अन्यायप्रवृत्तिरेव तावदसंभविनी राजदण्डभयादिभिर्हेतुभिः प्रतिहतत्वात् । पठ्यते च ॥

राजदण्डभयात्पाप नाचरत्यधमो जनः । परलोकभयान्मध्यः स्वभावादेव चोत्तम ॥१॥

भा० कह्युं छे लक्षण ते जेनुं एवो जे न्याय तेथी अन्यथापि एटले अन्याय एज, जे लक्षण कहेतां प्रकार तेणे करीने अर्थात् अन्याये करीनेज. अथवा अन्याय एज छे लक्षण ते जेनु एवा प्रकारे करीने कहेतां एवा भेदे करीने प्रवृत्ति एटले व्यवहार करचे सते, पाक्षिक एवो अर्थलाभ थाय छे, एटले कदाचित् अर्थ लाभ थाय ने कदाचित् अर्थ लाभ न थाय पण आवता कालने विषे अनर्थ कहेतां उपघाततो निःसंदेहज थाय. अर्थात् अन्याय सहित व्यापार करचे सते धननी प्राप्ति थाय खरी अने न पण थाय; परंतु आगामी कालने विषे उपघात थाय एमां तो कांइ संदेहज नथी. इदं कहेतां आ प्रकारे कह्युं छे के, तावत् कहेतां प्रथम अन्याये करीने प्रवृत्ति करवी, ते संभवतीज नथी; एटले घटतीज नथी, केमके, राजदंडभयादिक कारणे करीने प्रतिहतपणु छे ए हेतु माटे, एटले अन्यायमां प्रवृत्ति करवाथी राजा दंडे अथवा केद करे अथवा लोकमां अपवाद थाय इत्यादि कारणोए करीने अन्यायमां प्रवृत्ति करवानुं निषेधपणु छे ए हेतु माटे ॥ ते कह्युं छे. ॥

अधम जन जे ते, राजदंडना भयथी पापनु आचरण करतो नथी, अने मध्यम पुरुष जे ते, परलोकना भयथी पापनु आचरण करतो नथी. अने उत्तम पुरुष जे ते तो, स्वभाव थकी कहेतां सहजपणे पापनु आचरण करतो नथी. ॥१॥

टी० अथ कश्चिदभाग्यतानामहम्न्यायेन प्रवर्तते । तथाप्यर्थसिद्धिरनैकान्तिकी तथाविधायां शुद्धसामग्रीसव्यपेक्षया कस्यचिदशुभानुबन्धिनः पुण्यविशेषस्योदयवशा-
त्स्यादपि कदाचित् । अनर्थः पुनरात्यन्तिकः, अन्यायप्रवृत्तिनोपात्तस्याशुद्धकर्मणो नियमेन फलमसंपाद्योपरमाभावात् । पठ्यते च ॥

अवश्यमेव भोक्तव्यं कृतं कर्म शुभाशुभम् । नाभुक्तं क्षीयते कर्म कल्पकोटिशतैरपि ॥१॥

भा० हवे कोई अभाग्यपणु एटलेनीचमां पण नीचपणु, तेनु अवलंबन करी, अन्याये करीने प्रवर्ते छे तो-पण, अर्थसिद्धि कहेतां द्रव्य प्राप्ति जे ते, अनेकांतिकी कहेतां निश्चितपणाए रहित एवी छे. केमके, ते प्रकारनी अशुद्ध सामग्रीनी विशेष अपेक्षाए रहित पणुं छे तेणे करीने कोई पुरुषने कांईक अशुभानुबंधि कहेतां अशुभनो छे अनुबंध कहेतां पश्चाद्बंध ते जेनो एवुं पुण्य विशेष, तेना उदयना वशथकी एटले पापानुबंधि पुण्यना उदयना वशथकी थाय, एटले अर्थनी प्राप्ति थाय. अन्यथा कहेतां पापानुबंधि पुण्यनो उदय जो न होय तो, अर्थनी सिद्धि न थाय; पण जे अनर्थ छे तेतो थाय; एटले अन्याय करवाथी अनर्थ जे थवो तेमां तो कांइ संशय नथी. अर्थात् अन्यायथी उपघात तो थायज; केमके, अन्याय प्रवृत्तिना वशपणाथी उपार्जन कर्युं जे अशुद्ध कर्म, ते पोताना फलने निष्पन्न कर्याविना निश्चे नाश नहि पामे, एटले ए अन्यायमां प्रवृत्ति करवे करीने उपार्जन करेलु अशुद्ध कर्म जे ते, पोतानु फल पमाड्या विना नाश थतुं नथी. ॥ ते कह्युं छे.

करेलुं शुभ कर्म तथा अशुभ कर्म, अवश्यज भोगववुं पडे छे. केमके, भोगव्या विनानु कर्म, नाश पामतु नथी. शेकडो करोडो कल्पकाल थाय तोपण, करेलु कर्म भोगव्या विना नाश पामतुज नथी. ॥१॥

मू० तथा समानकुलशीलादिभिरगोत्रजैर्वैवाह्यमन्यत्र बहुविरुद्धेभ्य इति ॥

भा० वली घणा लोक साथे छे विरोध ते जेमने तेवा लोक विना, समान कहेता तुल्य छे कुल तथा शील आदिक ते जेनुं एवा अन्यगोत्रियोनी साथे विवाह करवा योग्य छे.

टी० समानं तुल्यं कुलं पितृपितामहादिपूर्वपुरुषवंश: शील मद्यमांसनिशाभोजनादिपरिहाररूपो व्यवहार: आदिशब्दाद्विभववेषभाषादि च येषां ते तथा तै: कुटुम्बिभिर्लोकै: सह, अगोत्रजै: गोत्रं नाम तथा विधैकपुरुषप्रभवो वंश, ततो गोत्रे जाता गोत्रजास्तत्प्रतिषेधादगोत्रजास्तैरतिचिरकालव्यवधानवशेन त्रुटितगोत्रसंबन्धैश्चेति किमित्याह । वैवाह्यं, विवाह एव तत्कर्म वा वैवाह्यं, सामान्यतो गृहस्थधर्म इति प्रकृतं, किमविशेषेण नेत्याह, अन्यत विना बहुविरुद्धेभ्य., कुतोपि महतोऽनौचित्याद्बहुभि-स्तज्जातिवर्त्तिभिस्तत्स्थानतद्देशवासिभिर्वा जनै: सह विरुद्धा घटनामनागता बहुविरुद्धास्तेभ्यो बहुविरुद्धांल्लोकान्वर्ज्जयित्वेत्यर्थ: ।

भा० समान कहेतां तुल्य छे कुल जेनुं, एटले पिता तेनो पिता आदिक पूर्व पुरुषनो वंश ते कुल कहिये तथा शील कहेतां मद्यमांस रात्रिभोजन इत्यादिकना परिहार रूप जे व्यवहार ते शील कहिये. आदि शब्द थकी विभव, वेष, भाषा, इत्यादिक ते पण समान छे जेने एवा कुटुंबि कहेतां वस्तारवाला जे लोको तेनी साथे. तथा अगोत्रज कहेतां, ते पुरुषो पोताना गोत्री न होय, गोत्र कहेतां ते प्रकारनो एटले प्रसिद्ध एवो एक पुरुष, तेथी थयलो जे वंश तेने विषे उत्पन्न थाय ते गोत्रज कहेवाय, तेवा न होय ते अगोत्रज कहिये, एवा अगोत्रीयोनी साथे एटले अतिशे घणा कालना अंतरायना वशे करीने त्रुटि गयो छे गोत्रनो संबंध ते जेमनो एवा लोकोनी साथे विवाह करवो. आ प्रकारे सामान्यपणे गृहस्थ धर्म केवानो आरंभ कर्यो छे. । इहां प्रश्न: शुं सर्व लोकनी साथे विवाह संबंध करवो ? । उत्तर एम नही. घणा लोकोना विरोधी लोकोने वार्जीने, पूर्वे कहेला लोकोनी साथे विवाह कृत्य करवुं. एटले अविरोधि स्थलमां विवाह करवो. केमके, घणा माणसोनी साथे अनुचितपणु छे एहेतु माटे. तेनी जातिमां रहेला घणा माणसो अ-

थवा ते स्थानना ते देशना घणा माणस साथे जेने विरोध होय तो, ते अपटतो विवाह संबंध कहेवाय, तेनो त्याग क-रीने, घटतोज विवाह संबंध करवो. बहु विरुद्ध लोकनो त्याग करीने एटलो अर्थ छे. एटले शास्त्रमां जे विरोध देखाड्या छे ते सर्व विरोधनो परिहार करी विवाह संबंध जोडवो. "टीकाकार केटलोक विरुद्ध संबंध देखाडे छे.,,

टी० असमानकुलशीलादित्वे हि परस्परं वैसादृश्यात्तथाविधनिर्दोषसंबन्धाभावेनासंतोषादिसंभवः। किंच। विभववैषम्ये सति कन्या, महतः स्वपितुरैश्वर्यादल्प-विभवं भर्तारमवगणयति। इतरोपि प्रचुरस्वपितृविभवशीलत्वादहंकारस्तत्पितुर्विभवनिकृष्टत्वेन दुर्बलपृष्टोपष्टम्भां कन्यामवजानाति। तथा गोत्रजैर्विवाहे स्वगोत्रान्तरितव्ये-ष्ठकनिष्ठताव्यवहारलोपः स्यात्। तथाहि। ज्येष्ठोपि वयोविभवादिभिः कन्यापिता, कनिष्ठस्यापि जामातृकपितुर्विनेतृत्तिर्भवति। नन गोत्रजाना रूढ ज्येष्ठकनिष्ठव्यवहारगति-लङ्घ्यान्यो वैवाह्यव्यवहारो गुणं लभते। अपि तु तद्व्यवहारस्य प्रवृत्तौ गोत्रजेषु पूर्वप्रवृत्तविनयव्यत्ययान्महाननर्थ एव संपद्यते॥ तथा बहुविरुद्धैः सह संबन्धघटनायां स्वगमन-पराभावानामपि तत्संबन्धद्वारायातस्य महतो विरोधस्य भाजनभवनेनेहलोकपरलोकार्थयोः क्षतिः प्रसज्जति। जनानुरागप्रभवत्वात्संपत्तीनामिति पर्यालोच्योक्त समानकुलशीला-दिभिरगोत्रजैर्वैवाह्यमन्यत्र बहुविरुद्धेभ्य इति॥

भा० असमान कहेतां सरखु नहि एवुं कुलशीलादिरूपणु सते तो, निश्चे परस्पर विसदृशपणुं थाय, एटले अ-घटितपणु थाय, अने ते प्रकारनो, एटले शास्त्रोक्त कहेतां शास्त्रमां कहेला एवा निर्दोष संबंधनो अभाव थाय, तेणे क-रीने असंतोषादिक दोषनो संभव छे. वली विभवनु विषमपणु सते, कहेतां बे जणना घरना वैभवमां घणो तफावत सते, समान संबंध न कहेवाय; माटे तेमां दोष देखाडे छे के, कन्या जे ते पोतानां पितानु ऐश्वर्य मोटु देखीने, अल्प वै-भववाला पोताना धणीनी अवगणना करे. एटले मोटा धनाढ्यनी कन्या गरीब धणीने गांठेज नही. वली घणा एवा पोताना पिताना वैभवना वशथी उत्पन्न थयो छे अहंकार ते जेने एवो वर जे ते पण, एटले गरीबनी कन्या होय, नें

घणा धनाढ्यनो वर होय तोपण, ते वर जे ते, कन्याना पिताने विज्ञवना रहितपणे करीने दुर्बल एटले थोडी छे पळवा- डे सहाय ते जेने एवी जे कन्या, तेनी अवगणना करे छे. अर्थात् घणा धनाढ्यना घरनो वर होय ने गरीबना घरनी कन्या होय तो ते वर, ते कन्यानी अवगणना करे. ए रीते सरखो विज्ञव न सते दोष आवे छे. वळी गोत्रज साथे विवाह सं- बंध करये सते, पोताना गोत्रमां आचरण थतो एवो जे महोटा नहांना पणानो व्यवहार, तेनो लोप थशे. । ते वातनेज देखाडे छे. । अवस्था तथा वैज्ञव तेणे करीने मोटो एवो पण कन्या पिता जे ते, कनिष्ठ एवो पण जमाईनो पिता, तेनी नी- चवृत्ति थशे. एटले तेथी नीचो गणाशे. अर्थात् ज्येष्ठ हतो पण कन्या आपवाथी कनिष्ठ पंक्तिमां गणाशे. वळी गोत्रीनी म- ध्ये रूढ थयेलो एवो मोटा नांनानो जे व्यवहार तेने उल्लंघन करीने बीजो विवाह करवा योग्य एवो व्यवहार जे ते गुण प्रत्ये नथी पामतो. अपितु कहेतां उलटी ते व्यवहारनी प्रवृत्ति थये सते कहेतां ज्येष्ठ कनिष्ठपणाना व्यवहारनो लोप थाय एवी विवाहनी प्रवृत्ति थये सते, गोत्रीयोने विषे प्रथम प्रवर्तेलो जे विनय तेनो ज्ञंगथवाथी कहेतां नाश थवाथी मोटा अनर्थ- नी प्रवर्ती थाय माटे एक गोत्रमां उत्पन्न थयेला एवा पुरुष साथे विवाहनु कृत्य नज करवुं. ॥

वळी घणानी साथे जेमने विरोध छे एवा विरोधि पुरुषो साथे संबंधनी घटना करये सते, जेओ पोते अपराध नथी करता एवा निरपराधिओ पण, ते विरोधि पुरुषोना संबंध द्वाराए करीने आवेला मोटा विरोधनु पात्र थाय छे, तेणे करीने आलोक तथा परलोक ए बे लोकना अर्थनो क्षय थवानो प्रसंग प्राप्त थाय छे. एटले आलोक परलोक संबंधि प्रयोजननो नाश थाय छे. सर्व संपत्तियोने जनना अनुरागथीज एटले लोकनी प्रीतिथीज उत्पन्न थवापणु छे. अर्थात् सर्व सुख संप-

त्तियो अविरोध संबंधमांथी प्रकट थाय छे, माटे एम विचारीने कह्युं के, जेनुं समान कुल तथा समान शीलादिक होय तथा एक गोत्र न होय तथा जे घणानो विरोधी न होय तो, ते साथे विवाह संबंध करवो. ए प्रकारनुं सूत्र कह्युं.

टी० अत्र च लौकिकनीतिशास्त्रमिदम् ॥ द्वादशवर्षा स्त्री षोडशवर्षः पुमान् तौ विवाहयोग्यौ । विवाहपूर्वो व्यवहारः कुटुम्बोत्पादनपरिपालनारूपश्चतुरो वर्णान् कुलीनान् करोति युक्तितो वरणविधानम् । अग्निदेवादिसाक्षिकं च पाणिग्रहणं विवाहः, स च ब्राह्म्यादिभेदादष्टधा ॥ तथाहि ॥

१ ब्राह्म्यो विवाहो यत्र वरायालंकृत्य कन्या प्रदीयते, त्वं भवास्य महाभागस्य सधर्मचारिणीति ।

२ विभवविनियोगेन विवाहस्य कन्याप्रदानात्प्राजापत्यः ।

३ गोमिथुनपुरस्सरं कन्याप्रदानादार्षः ।

४ स दैवो विवाहो यत्र यज्ञार्थमृत्विजः कन्याप्रदानमेव दक्षिणा ।

॥ एते धर्म्या विवाहाश्चत्वारोऽपि गृहस्थोचितदेवपूजनादिव्यवहाराणामेतदन्तरमुखकारणत्वान्मातुः पितुर्बन्धूनां च प्रामाण्यात् ।

५ परस्परानुरागेण मिथः समवायाद्गान्धर्वः ।

६ पणबन्धेन कन्याप्रदानमासुरः ।

७ प्रसह्य कन्याग्रहणाद्राक्षसः ।

८ सुप्तप्रमत्तकन्याग्रहणात्पैशाचः ।

एते ऽधर्म्या अपि नाधर्म्याः, यद्यस्ति वधूवरयोरपवादं परस्पररुचितत्वमिति । शुद्धकलत्रलाभफलो विवाहस्तत्फलं च सुजातसुतसन्ततिरनुपहता चित्तनिर्वृतिः गृहकृत्यसुविहितत्वमाभिजात्याचारविशुद्धत्वं, देवातिथिबान्धवसत्कारानवद्यत्वं चेति ॥

कुलवधूरक्षणोपायाश्चैते । गृहकर्मविनियोगः, परिमितोऽर्थसंयोगः, अस्वातन्त्र्यम्, सदा च मातृतुल्यस्त्रीलोकावरोधनमिति ॥

रजकशिलाकुर्कुरकर्परसमा हि वेश्याः कस्तासु कुलीनो रज्येत । यतो दाने दौर्भाग्यं, सत्कृतौ परोपभोग्यत्वं, आसक्तौ परिभवो मरणं वा, महोपकारेऽप्यनात्मी-

यत्वं, बहुकालसंबन्धेपि त्यक्ताना तदैव पुरुषान्तरगमनमिति वेश्यानां कुलागतो धर्म इति ॥

अा० आ जग्याए लौकिक नीति शास्त्र आ प्रकारनु छे. तेने देखाडे छे. बारवर्षनी कन्या अने सोलवर्षनो वर ए बे विवाह करवा योग्य छे. विवाह छे प्रथम ते जेमां एवो जे व्यवहार कहेतां कुटुंब उत्पादन करवुं तथा तेनु परिपालन करवुं ए रूप जाणवो. युक्तिये करीने वरवानो विधान कहेतां विधि जे ते, चारे वर्णने कहेतां ब्राह्मण क्षत्रिय वैश्य अने शूद्र तेमने कुलवान् करे छे, एटले जे जेनी ज्ञातिमां परणवानो विधि कह्यो छे, ते प्रमाणे जे परणे छे ते, कुलवान् कहेवाय छे अने, तेथी जे उलटु करे छे ते, अकुलवान् कहेवाय छे. हवे विवाहनु लक्षण कहे छे. अग्नि तथा देवता प्रमुख, साक्षी राखीने जे पाणिग्रहण करवुं एटले वरकन्यानो हाथे हाथ मिलाववो, तेनु नाम विवाह कहीए. । ते विवाह, ब्राह्म्यादिक भेदथी आठ प्रकारनो छे । तेने कहे छे.

१ जे विवाहमां अलंकार युक्त करेली कन्या, वरने आपीए, अने वली कन्याने एवु कहे के, तु आ महाभाग्यशालि पुरुषनी समान धर्ममां चालनारी एटले तेनी आज्ञामां चालनारी थजे, ए प्रकारे जे विवाह करवो ते ब्राह्म्य विवाह कहीए. ॥

२ पोताना घरना वैभवनी योजनाए सहित, वरने कन्याप्रदान करवुं, तेथी ते विवाह प्राजापत्य कहेवाय, एटले कन्यानो बाप पोताना विभवने उचित, वरने द्रव्य आपिने, कन्या आपे ते प्राजापत्य कहीये.

३ गोमिथुन कहेतां गायनु जोडलुं आपीने कन्यानु जे आपवुं, अर्थात् गायवाछडानु दान वरने आपीने कन्यानु

पदार्थ जोईतां होय ते ते पदार्थ आणी आपे तोपण, ते स्त्रीने घरकाम वास्ते थोडु घणु पण परिमाण करेलुं धन, आपि मुके; कारण के, कोइ वखत पुरुष घरमां न होय नें कोई पदार्थ अवश्य जोईतु होय तो, ते स्त्री, पासे धन होय तो तेथी ते वस्तु लावीने पण जती लाज राखे; इत्यादि घणा एमां गुण छे, ए भाव जाणवो. तथा अस्वतंत्रपणु, कहेतां स्वेच्छाचारिपणु नही, एटले स्त्रीथी पुरुषनी मरजी शिवाय कांइपण न करी शकवापणु, अर्थात् स्त्रीना अंतरमां, तथा बीजाना अंतरमां, एवु भासन न थाय जे, आ घरमां पुरुषनु चलण नथी, एवी युक्तिथी स्त्रीनु रक्षण करवुं, ए भाव जाणवो. वली माता तुल्य कहेतां मानवायोग्य, एवी स्त्रीयोमां अवरोधन करवुं कहेतां, ते स्त्रीनो वखत रोकववो, एटले सारी शिखामण आपी हित करनारी चतुर स्त्रीयोमां, बेठक राखवा विगेरे, कहेतां सती स्त्रीयोनो संग रखाववो, ए स्त्री रक्षणना उपाय छे; आ प्रकारना च्यार उपाये करीने सारी स्त्रीनु सारापणु रहे छे.

हवे टीकाकार मनमां आशंका धारी तेनु समाधान लखे छे. कोइ कहेशे के, वगर परणे तैयार मलेली वेश्यास्त्री संघाथे व्यवहार करिये तो तेमां शो बाध छे, तेनो उत्तर करे छे के, धोबीनी शिला जेवी तथा कुतरांनी चाटच जेवी वेश्या छे, तेने विषे कोण कुलवान् पुरुष राजी थाय, अर्थात् नज थाय. एटले जेम धोबीनी शिला पडी होय तेना उपर जे आवे ते धोवे, तथा कुतरांने खावानां पात्र कहेतां जेने चाटच कहे छे तेमां जे कुतरु आवे ते मोढुं घाले; तेम जे पईशा खरचे तेनी स्त्री थती, एवी वेश्यामां मूर्ख विना बीजो कोण पुरुष आसक्त थाय, नज थाय. ।

ते वात शास्त्रमां कही छे. ।आ प्रकारनो वेश्यानो कुलक्रमथी आवेलो धर्म एटले स्वभाव छे के, दानने विषे दुर्भाग्यपणु,

एटले वेश्यानुं भाग्य, दानपुण्य करे एवुं होय नही. अथवा जे पुरुष वेश्याने दान आपे छे, ते दरिद्री थाय छे. तथा सत्कार करये सते एटले वस्त्र आभरण प्रमुखनो सत्कार करये सते परने उपभोगपणा रूप थाय छे. अर्थात् वेश्याने करेलो सत्कार बीजाना भोगमां आवे छे. तथा वेश्याने विषे घणी आसक्ति करये सते पराभव थाय अथवा मरण थाय; एटले मद्यमांसादिकनुं भक्षण करनारी वेश्यामां घणी आसक्ति थवाथी, अनेक प्रकारना रोग उत्पन्न थाय तेथी, तथा ते शिवाय पण मरण पामवानां घणां कारण निपजे. वली ए वेश्यानो मोटो उपकार करये सते पण अनात्मीयपणुं छे, एटले ते वेश्या पोतानी थायज नही. वली वेश्या साथे बहु काल संबंध थये सते पण, त्याग करेली वेश्याओ, तेज वखत बीजा पुरुष प्रत्ये गमन करे छे, एटले त्याग करे सते, बीजा पुरुषनो तत्काल अंगीकार करे छे. ॥ इत्यादि कारण विचारी, पूर्वे कह्या प्रमाणे स्त्री परणवी, ए गृहस्थनो सामान्य धर्म छे; एम संबंध जोडवो. ॥

मू० दृष्टादृष्टबाधाभीतितेति ॥

भा० दीठामां आवता अने न दीठामां आवता एवा जे अनेक उपद्रव, तेथी भय पामवापणुं, ए गृहस्थनो सामान्य धर्म छे.

टी० दृष्टाश्च प्रत्यक्षत एवावलोकिता अदृष्टाश्चानुमानागमगम्यास्ताश्च ता बाधाश्चोपद्रवा दृष्टादृष्टबाधास्ताभ्यो भीतता भयं सामान्यतो गृहस्थधर्म इति। तदा च तद्भयं चेतसि व्यवस्थापितं भवति, यदि यथाशक्ति दूरत एव तत्कारणपरिहारः कृतो भवति, न पुनरन्यथा। तत्र दृष्टबाधाकारणानि। अन्यायव्यवहरणद्यूतरमणपरदाराभिगमनादीनि. इह लोकेपि सकललोकसमुपलभ्यमाननानाविधविडम्बनास्थानानि। अदृष्टबाधाकारणानि पुनर्मद्यमांससेवनादीनि. शास्त्रनिरूपितनरकादियातनाफलानि भवन्ति। किं भणितं भवति! दृष्टादृष्टबाधाहेतुभ्यो दूरमात्मा व्यावर्तनीय इति ॥

भा० दृष्ट कहेतां प्रत्यक्ष जोयेला अने अदृष्ट कहेतां अनुमानथी तथा आगमथी जे गम्य छे, कहेतां जाणवा योग्य छे, एवा जे उपद्रव, ते थकी जे भय पामवापणु ते सामान्य प्रकारे गृहस्थनो धर्म कहीए. गृहस्थना चित्तमां दृष्टभय तथा अदृष्टभय रह्या छे एम तो, त्यारे कहेवाय ! ज्यारे यथाशक्तिये ते भय उत्पन्न थवानां जे कारण तेनो परिहार दूरथीज करे, त्यारे जाणीए जे एना चित्तमां भय रह्यो छे; पण ते विनातो एना चित्तमां दृष्टभय तथा अदृष्टभय, ए बेमांथी एके भय रह्यो नथी एम जाणीए छीए. । तेमां देखाता उपद्रवने थवानां कारण, टीकाकार लखे छे के, अन्यायथी व्यवहार करवो १ द्यूत एटले जूगटु रमवुं २ परस्त्रीनो संग करवो ३ इत्यादि आलोकने विषे पण सकललोक जाणे एवी नाना प्रकारनी विडंबनानां स्थानक छे, एटले ए अन्यायादिक करे छे तेने आ लोकमां पण केटलाक प्रकारनां दुःख प्राप्त थाय छे; ते नजरे देखाय छे. । हवे अदृष्ट उपद्रवनां कारण देखाडे छे के, मद्यमांसनु सेवनादिक जे ते, शास्त्रमां कहेलां, नरकादिकनां महादुःख पामवां ते, रूप छे फल जेमनु एवां छे, एटले मद्यमांसनु सेवन करनार, परलोकमां नरकादिकनी महा वेदना भोगवे छे, ते अदृष्ट कारण कहीए. शुं कह्युं ? एटले आ बधानो सार श्यो कह्यो? तेने देखाडे छे. जे दीठामां आवता अने न दीठामां आवता एवा जे उपद्रव तेनां जे कारण, अन्याय मद्यमांसादिक, ते थकी पोतानो आत्मा छेटेथीज पाछो वालवो, एटले द्रव्य भाव ए बे प्रकारे ते कारणोने विषे आत्माने न प्रवर्ताववो ए भाव छे.

मू० तथा-शिष्टचरितप्रशंसनमिति ॥

भा० वली सारा पुरुषनु जे आचरण तेनी प्रशंसा करवी.

टी० शिष्यन्ते स्म शिष्टा, वृत्तस्थज्ञानवृद्धपुरुषविशेषसन्निधानोपलब्धविशुद्धशिक्षा मनुजविशेषा तेषां चरितमाचरणं शिष्टचरितम् ॥

यथा ॥ लोकापवादभीरुत्वं दीनाभ्युद्धरणादर ॥ कृतज्ञता सुदाक्षिण्य-सदाचारः प्रकीर्त्तित ॥ १ ॥
सर्वत्र निन्दासंत्यागो वर्णवादश्च साधुषु ॥ आपद्यदैन्यमत्यन्तं तद्वत्संपदि नम्रता ॥ २ ॥
प्रस्तावे मितभाषित्वमविसंवादन तथा ॥ प्रतिपन्नक्रिया चेति कुलधर्मानुपालनम् ॥ ३ ॥
असद्व्ययपरित्याग. स्थाने चैव क्रिया सदा ॥ प्रधानकार्ये निर्बन्ध. प्रमादस्य विवर्जनम् ॥ ४ ॥
लोकाचारानुवृत्तिश्च सर्वत्रौचित्यपालनम् ॥ प्रवृत्तिर्गर्हिते नेति प्राणैः कण्ठगतैरपि ॥ ५ ॥

इत्यादि तस्य प्रशंसन प्रशसापुरस्कार इत्यर्थः ।

॥ यथा ॥ गुणेषु यत्नः क्रियता किमाटोपैः प्रयोजनम् ॥ विक्रीयन्ते न घण्टाभिर्गावः क्षीरविवर्जिता ॥ १ ॥
॥ तथा ॥ शुद्धा प्रसिद्धिमायान्ति लघवोपीह नेतरे ॥ तमस्यपि विलोक्यन्ते दन्तिदन्ता न दन्तिन ॥२॥ इति ॥

भा० शिक्षा पामता हवा ते शिष्ट कहीए. वृत्त कहेतां सदाचार तेने विषे रहेला एटले सारो आचार पालता अने ज्ञाने करीने वृद्ध एवा जे पुरुष विशेष, तेना सन्निधान कहेतां समीपपणाथी, प्राप्त थइ छे विशुद्ध शिक्षा ते जेमने, एवा जे पुरुष विशेष तेने शिष्ट पुरुष कहीए. एटले सारा आचरणवाला अने ज्ञानी तेनी सेवाथी सारी शिखामण पामेला होय ते शिष्ट पुरुष जाणवा. तेमनु चरित कहेतां आचरण ते शिष्टाचार कहीए. ते आचरण देखाडे छे.

लोकना अपवाद थकी भय पामवापणु तथा गरीबनुं उद्धरण करवापणु, एटले गरीबने सुख थाय तेवी मदत आपवी तेने विषे आदर राखवो. तथा कृतज्ञता कहेतां करेला गुणनु जाणपणु, एटले कोइये पोतानुं कोइ दिवस सारु कर्युं होय तेना जाण थवुं, अर्थात् कोइए उपकार कर्यो होय ते संभारी तेनो प्रत्युपकार करवो. तथा सुदाक्षिण्य केतां पो-

ताना घरनो वेपार मुकीने परना उपकारपणे करीने जे वर्तवुं ते सुदाक्षिण्यपणु कहीए.

हवे इहां सु शब्द मुकवानुं प्रयोजन देखाडे छे. जो, परलोकमां उपकार करनार एवुं प्रयोजन होय तो, तेने विशेज दाक्षिण्यपणु करवुं पण पापना कारणने विषे दाक्षिण्यपणु न करवुं, ए सु शब्दनु विशेषपणुं जाणवुं. ए सघलो सदाचार कह्यो छे. ॥१॥

सर्व जग्याये निंदानो संत्याग करवो, एटले कोइ जीवनी निंदा न करवी ए भाव छे. वली साधु कहेतां रुडा पुरुष तेमने विषे वर्णवाद करवो कहेतां श्लाघा करवी. तथा आपत्कालमां पण अत्यंत दीनपणु न करवुं, एटले आपदा आवी पडे सते अतिशे शोकातुर न थवुं. तथा तेमज संपत्ति मले सते पण नम्रता करवी पण अहंकार न करवो. ॥ २ ॥

वली प्रस्ताव कहेतां प्रसंग प्राप्त थये राते पण, मित भाषित्व एटले योग्य होय एटलुज बोलवुं: अर्थात् काम पडे सते थोडुज बोलवुं. तथा अविसंवादन कहेतां विसंवाद रहित एटले कोइनी साथे विरोध न करवो. तथा प्रतिपन्न क्रिया कहेतां अंगीकार करेलानु करवुं. तथा कुल धर्मनु पालन करवुं, एटले पोताना रुडा कुलाचारने मुकवो नही. ॥३॥

वली असत् एवो जे व्यय कहेतां खरच तेनो परित्याग कहेतां असत् मार्गे धनादिक न वापरवुं. तथा स्थान कहेतां योग्य स्थानने विषे निरंतर सारीज क्रियानु करवापणु. तथा प्रधान कहेतां सारा कार्यने विषे आग्रह राखवापणु. तथा प्रमादनो परित्याग करवो. ॥ ४ ॥

वली लोकाचारनी अनुवृत्ति केहेतां लोकाचारनु पालवापणु, एटले जेम धर्ममां बाध न आवे ए रीते लौकिक

मू० तथा अरिषड्वर्गत्यागेनाविरुद्धार्थप्रतिपत्त्येन्द्रियजय इति ॥

भा० वली छ शत्रुनो त्याग करीने, अविरुद्ध अर्थनो अंगीकार करवे करीने, इंद्रियोनो जय करवो; ए गृहस्थनो सामान्य धर्म छे.

टी० अयुक्तितः प्रयुक्ताः कामक्रोधलोभमानमदहर्षाः शिष्टगृहस्थानामान्तरोऽरिषड्वर्गस्तत्र परपरिगृहीतास्वनूढासु वा स्त्रीषु दुरभिसंधिः कामः । अविचार्य परस्यात्मनो वापायहेतुः क्रोधः । दानार्हेषु स्वधनाप्रदानमकारणपरधनग्रहणं वा लोभः । दुरभिनिवेशान्मोक्षोयुक्तोक्त्यग्रहणं मानः । कुलबलैश्वर्यरूपविद्याभिरात्माहंकारकरणं परप्रधर्षनिबन्धनं वा मदः । निर्निमित्तमन्यस्य दुःखोत्पादनेन स्वस्य द्यूतपापर्द्ध्याद्यनर्थसंश्रयेण वा मनःप्रीतिजननो हर्षः । ततोऽस्यारिषड्वर्गस्य त्यागः प्रोज्झनं तेन अविरुद्धानां गृहस्थावस्थोचितधर्मार्थाभ्यामविरोधमनागतानामर्थानां शब्दादीनां श्रोत्रादीन्द्रियविषयभावापन्नानां प्रतिपत्तिरङ्गीकरणमविरुद्धार्थप्रतिपत्तिस्तयेन्द्रियजयः अत्यन्तासक्तिपरिहारेण श्रोत्रादीन्द्रियविकारनिरोधः सर्वेन्द्रियार्थविरोधेन पुनर्यो धर्मः स यतीनामेवाधिकरिष्यते । इह तु सामान्यरूपगृहस्थधर्म एवाधिकृतस्तेनैवमुक्तमिति ॥

भा० अयुक्तिथी प्रयोज्या कहेतां शास्त्र विरुद्ध अनुभव करेला, काम, क्रोध, लोभ, मान, मद अने हर्ष ते, शिष्ट गृहस्थोना अंतरनो छ शत्रुनो समूह कहीए. तेमां पर जे तेणे परिगृहीत कहेतां ग्रहण करेली एटले परणेली अथवा विवाह थया वगरनी एटले कुंवारी एवी जे स्त्रीयो, तेमने विषे दुष्ट एवो जे अभिसंधि कहेतां मागे अध्यवसाय करवो ते काम कहीए. तथा विचार्या वगर परनो तथा पोतानो अपाय कहेतां कष्ट तेनुं कारणरूप ते क्रोध कहीए. तथा दान देवाने योग्य होय तेमने विषे पोताना धननुं अप्रदान कहेतां न आपवुं अथवा कारण विना परधननुं ग्रहण करवु तेने लोभ कहीए. वली दुष्ट एवो अभिनिवेश कहेतां आग्रह, तेथी एटले अभिनिवेशक मिथ्यात्व, तेना उदयथी मोक्ष पामवाना साधनमां उद्योगवाला थयेला, एटले ज्ञानी पुरुषो, तेमनी उक्ति कहेतां नाना प्रकारनां वचन, तेनुं अग्रहण कहेतां नग्रहण

व्यवहारमां वर्तवुं. तथा सर्व जग्याए उचितपणानुं पालण करवुं, एटले जे जे स्थानकमां जे जे करवुं घटे ते प्रमाणे करवुं वली पोताना प्राण कंठे आव्या होय तो पण, गर्हित कहेतां निंदितमां प्रवृत्ति न करवी. एटले जे प्रवृत्ति करवाथी लोक निंदा करे तेवी प्रवृत्ति न करवी. ॥ ५ ॥

आ प्रकारनां जेनां आचरण होय तेने शिष्ट पुरुष कहीए, ते पुरुषनु प्रशंसन कहेतां प्रशंसा करवी, एटले प्रशंसा पूर्वक तेना गुण ग्रहण करवा एटलो अर्थ छे.

ते उपर दृष्टांत कहे छे. जेम गुणेषु कहेतां गुण ग्रहण करवा निमित्त प्रयत्न करवो, एटले गुण ग्रहण करवाने विषे उद्यम करवो, पण उपरना आटाटोपवडे शुं प्रयोजन छे; एटले गुण विनानो उपरनो सर्वे आडंबर मिथ्या छे. जेम के, दुध विनानी गायो जे ते घंटावडे वेचाती नथी; एटले दुध न देनारी गायने गले घंटाओ बांधीने वेचे तो तेनुं मूल्य, उपरनी शोभावडे उपजे नही; तेम अंतरज्ञानादिक गुण विना केवल उपरनी क्रियाना फटाटोपवडे करीने आत्मानी सिद्धि थती नथी. ॥ १ ॥

वली लघु कहेतां नाना एवा पण शुद्ध पुरुषो जे ते, प्रसिद्धिने पामे छे; पण मोटा अने अशुद्ध एवा पुरुषो, प्रसिद्धिने पामता नथी. जेम के, अंधाराने विषे हाथिना दांत देखाय छे, पण हाथी देखाता नथी; कारण के दांत धोला छे, ते देखाय छे, अने हाथि काला छे ते अंधारे देखाता नथी, तेम नाना मोटानो मेल नथी. जे शुद्ध होय कहेतां कषायादिके रहित होय तेनी प्रसिद्धि थाय छे, अने कषाय सहित होय तेनी प्रसिद्धि नथी थती. ॥ २ ॥

मू० तथा-उपप्लुतस्थानत्याग इति ॥

भा० उपद्रववाला स्थाननो त्याग करवो, ए गृहस्थनो सामान्य धर्म छे.

टी० उपप्लुतं स्वचक्रपरचक्रविक्षोभात् । दुर्भिक्षमार्यतिजनविरोधादेश्चास्वस्थीभूत यत्स्थानं निवासभूमिलक्षणं ग्रामनगरादिस्तस्य त्यागः । अत्यज्यमाने हि तस्मिन्धर्मार्थकामाना तत्र प्रवृत्तोपप्लववशेन पूर्वलब्धानां विनाशसंभवेन नवानां चानुपार्जनेनोभयोरपि लोकयोरनर्थ एवोपपद्यत इति ॥

भा० उपप्लुत कहेतां पोताना राजानु लशकर तथा अन्य राजानु लशकर तेनो जे विक्षोभ कहेतां, परस्पर लडाइ करवानो समारंभ, ते थकी उपद्रववालु, तथा दुकाल पडवो तथा मरगी तथा अतिशे लोक साथे विरोध थवो इत्यादिक कारणथी अस्वस्थ एटले अशांत थयेलुं अर्थात् उपद्रववालु जे स्थान कहेतां पोताने रहेवानुं ठेकाणु एवुं जे ग्राम नगर इत्यादिक तेनो त्याग करवो. अने जो ते उपद्रववाला स्थाननो त्याग न करे तो, ते स्थानमां धर्म, अर्थ अने काम ए त्रणे पुरुषार्थनो, ते स्थानमां प्रवर्तेला उपद्रवना वशे करीने नाश थाय; कहेतां प्रथम पामेला धर्मादिकना नाशनो संभव थाय तेणे करीने, तथा ते धर्मादिकनु नवीन उपार्जन न करी शकाय तेणे करीने, आलोक तथा परलोक ए बे लोकने विषे, अनर्थज उत्पन्न थाय ए हेतु माटे उपद्रववाला स्थाननो त्याग करवो. ॥

मू० स्वयोग्यस्याश्रयणमिति ॥

भा० पोताने योग्य कहेतां उचित एवा पुरुषनो आश्रय करवो.

टी० स्वस्यात्मनो योग्यस्योचितस्य रक्षाकारणस्य राजादेरपूर्वलाभसंपादनलब्धरक्षणक्षमस्याश्रयणं रक्षणीयोहं भवतामित्यात्मसमर्पणम् । यत उक्तम् ।
स्वामिमूलाः सर्वा प्रकृतयः, अमूलेषु तरुषु किं कुर्यात्पुरुषप्रयत्न इति ॥ स्वामी च धार्मिकः कुलाचाराभिजनविशुद्धः प्रतापवान्न्यायानुगतश्च कार्य इति ॥

ऊपजावपणु, तेने मान कहीए. अथवा कुल, बल, ऐश्वर्य, रूप अने विद्या इत्यादिके करीने आत्माने विषे अहंकार करवो एटले पोतानो गर्व करवो; जेम वीरस्वामिना जीवे, मरीचि भवमां कर्यो तेम, तेने मद कहीए. अथवा परने पीडा ऊपजाववानुं निबंधन कहेतां कारण तेने मद कहिये. तथा निमित्त विना परने दुःख ऊपजाववुं तेणे करीने, अथवा द्यूत (जूगटु) रमवुं, मृगया करवी, इत्यादिक अनर्थनो एटले पापनो, आश्रय करीने, पोताना मनने प्रीति ऊपजाववी तेने हर्ष कहीए ते हेतु माटे. ए जे छ शत्रुनो समूह तेनो जे त्याग तेणे करीने, अविरुद्ध कहेतां परपस्पर विरोधी नही, एटले गृहस्थावस्थाने योग्य एवा धर्म अने अर्थ तेनी साथे विरोध न पामेला, एटले धर्म अने अर्थ ए बेना साधनने बाध न करता, एवा जे श्रोत्रादि पंचइंद्रियोना विषयभाव, तेमने पामेला एवा, शब्दादिक पंच विषय, एटले श्रोत्रनो विषय शब्द, नेत्रनो विषय रूप, नासिकानो विषय गंध, जिव्हानो विषय रस, त्वचानो विषय स्पर्श, ए प्रकारना भावने पामेला जे शब्दादिक पंच विषय, तेमनु जे अंगीकार करवुं तेने अविरुद्ध अर्थनो अंगीकार कहीए; तेणे करीने इंद्रियोनो जय, केतां अत्यंत आसक्तिनो परिहार करवो तेणे करीने, श्रोत्रादिक इंद्रियोना विकार रोकवा.

भावार्थ ए छे जे, गृहस्थाश्रमने योग्य एवा पंचविषयने पांचे इंद्रियोवडे घणी आसक्ति न थाय एम भोगवे, तेणेकरीने इंद्रियोनो विकार रोकाय, ते रूप इंद्रियोनो जय करवो, ए गृहस्थनो धर्म छे. केम जे, सर्वथा इंद्रियोने विषयथकी रोकवी तेणे करीने जे धर्म, ते तो यतिनोज छे; ते आगल तेना अधिकारमां कहीशुं; इहां तो, सामान्यरूप गृहस्थनो धर्मज कहेवानो अधिकार आरंभ्यो छे, ते हेतु माटे एम कह्युं.

भा० पोताने योग्य कहेतां उचित एवो, एटले रक्षा करवानुं कारण एवो, अने प्रथम न थयेला लाभनुं संपादन करवुं तथा मळेला लाभनुं रक्षण करवुं तेने विषे क्षम कहेतां समर्थ एवा जे राजादिक पुरुषो, तेनो आश्रय करवो; कहेतां हुं तमारे रक्षा करवा योग्य छुं; एटले तमो मारी रक्षा करज्यो. एम कहीने तेने पोताना आत्मानुं अर्पण करवुं, एटले तेमने आधीन थवुं. ते वात शास्त्रमां कही छे के, स्वामि छे मूल जेनुं एवी सर्व प्रजा छे, ते उपर दृष्टांत कहे छे के, नथी मूल जेनां एवां वृक्ष सते पुरुषनो प्रयत्न शुं करे? एटले जेम वृक्षनुं मूल सारु होय तो तेने उछेरवानो प्रयत्न सार्थक थाय, नही तो सर्वे श्रम निरर्थक थाय; तेम सर्वे प्रजानुं मूल स्वामी छे ते स्वामी सारो होय तो, सर्वेनुं सारुज थाय.

हवे ते स्वामी केवो जोइए? तेनां लक्षण टीकाकार कहे छे. धर्मवाळो, शुद्ध कुल वाळो, शुद्ध आचारवाळो, शुद्ध परिवार वाळो, प्रतापवाळो, न्यायने अनुसरतो, एवो स्वामी करवो. ॥

मू० तथा-प्रधानसाधुपरिग्रह इति ॥

भा० प्रधान कहेतां उत्तम, अने साधु कहेतां सारा आचरणवाळा एवा जे पुरुषो तेनो स्वीकार करवो.

टी० प्रधानानामन्वयगुणेन सौजन्यदाक्षिण्यकृतज्ञतादिभिश्च गुणैरुत्तमानां साधूनां सदाचाराभिनिवेशवतां परिग्रहः स्वीकरणम् । क्षुद्रपरिवारो हि पुरुषः सर्प इवानाश्रय एव, न कस्यापि सेव्यः स्यात् । तथा उत्तमपरिग्रहेणैव गुणवानिति पुरुषस्य प्रसिद्धिरुत्पद्यते । यथोक्तम् ॥

गुणवानिति प्रसिद्धिः सन्निहितैरेव भवति गुणवद्भिः । ख्यातो मधुर्जगत्यपि सुमनोभिः सुरभिभिः सुरभिरिति ॥ १ ॥

भा० पोतानी वंशपरंपराथी चाल्या आवता एवा जे गुण, ते अन्वय गुण कहीए, तेणे करीने कहेतां, सुजनपणु, दाक्षिण्यपणु, कृतज्ञपणु कहेतां कर्या उपकारनुं जाणवापणु, इत्यादिक उत्तमगुणोए करीने उत्तम एवा. अने सारा आचार-

मां अभिनिवेशवाला कहेतां, सदाचारने आग्रहथी पालनार एवा पुरुषोनो परिग्रह करवो, एटले अंगीकार करवो. केमके, क्षुद्र छे कहेतां अगंभीर छे परिवार ते जेनो एवो पुरुष जे ते, सर्पनी पेठे अनाश्रयज छे, कहेतां ते आश्रय करवा योग्य नथी, अर्थात् कोइने सेववा योग्य नथी थतो. तथा उत्तम परिग्रहे करीनेज एटले उत्तम पुरुषोनो अंगीकार करवे करीनेज आ पुरुष गुणवान् छे, एवी प्रसिद्धि थाय छे. ते कह्युं छे के,--

समीपे रहेला गुणवान् पुरुषोवडेज आ पुरुष गुणवालो छे, एवी प्रसिद्धि थाय छे. जेम जगत्‌ने विषे पण, सुगंधि वाला पुष्पोए करीने मधु कहेतां वसंत ऋतु सुरभि एवा नामे करीने प्रसिद्धपणाने पाम्यो छे. अर्थात् सुरभि एवुं वसंत ऋतुनुं नाम छे.॥१॥

मू० तथा-स्थाने गृहकरणमिति ।

भा० घटता स्थानकने विषे घर करवुं, ए गृहस्थनो सामान्य धर्म छे.

टी० स्थाने वक्ष्यमाणलक्षणास्थानविलक्षणे ग्रामनगरादिभागे गृहस्य स्वनिवासस्य करण विधानमिति ।

भा० आगल कहीशुं लक्षण ते जेनुं एवुं जे अस्थान कहेतां अघटित स्थान तेथी विलक्षण एटले सारा लक्षण वालो एवो गाम अथवा नगर इत्यादिकनो भाग, तेमां पोताने रहेवानुं घर करवुं.

अवतरणम् टी० अस्थानमेव व्यनक्ति ॥

भा० पूर्वे कहेला अस्थानने प्रकट करे छे.

मू० अतिप्रकटातिगुप्तमस्थानमनुचितप्रातिवेश्यं चेति ।

भा० अतिशे प्रकट तथा अतिशे गुप्त तथा अघटित छे पमोशी ते जेमां एवुं जे घर करवानुं स्थान, तेने अस्थान कहीए.

टी० तत्रातिप्रकटमसन्निहितगृहान्तरतयाऽतिप्रकाशं, अतिगुप्तं गृहान्तरैः सर्वतोऽतिसंनिहितैरनुपलक्ष्यमाणद्वारादिविभागतयाऽतीव प्रच्छन्नं, ततोऽतिप्रकटं चातिगुप्तं चेत्यतिप्रकटातिगुप्तम् । किमित्याह । अस्थानमनुचितं गृहकरणस्य, तथाऽनुचितप्रातिवेश्यं च, प्रतिवेशिनः सन्निहितद्वितीयादिगृहवासिनः कर्म भावो वा प्रातिवेश्यमनुचितं द्यूतादिव्यसनोपहततया धार्मिकाणामयोग्यं प्रातिवेश्यं, यत्र तदनुचितप्रातिवेश्यम् । च समुच्चये, किं पुनः कारणमतिप्रकटादि अस्थानमित्युच्यते । अतिप्रकटे प्रदेशे गृहे क्रियमाणे पारिपार्श्वतो निरावरणतया चौरादयो निःशङ्कमनसोऽभिभवितुमुत्सहन्ते । अतिगुप्तं पुनः सर्वतो गृहान्तरैरतिनिरुद्धत्वान्न शोभां लभते । प्रदीपनकाद्युपद्रवेषु च दुःखनिर्गमप्रवेशं भवति । अनुचितप्रातिवेश्यत्वे पुनः " संसर्गजा दोषगुणा भवन्तीति " वचनात्कुशीलप्रातिवेशिकलोकालापदर्शनसहवासदोषवशात् । स्वतो, गुणस्यापि जीवस्य निश्चितं गुणहानिरुत्पद्यते इति तन्निषेधः ॥

भा० अतिशे प्रकट कहेतां जेनी समीपे बीजां घर न होय तेणे करीने अतिशे प्रकाशवालु एवुं, ते पण अस्थान कहिये. एटले चारे पास उजड जमिनमां घर न बांधवुं ए भाव छे. वली अतिगुप्त कहेतां, बीजां घर वडे ढंकाइ जाय एवुं जे स्थान तेने पण अस्थान कहीए, कहेतां चारे पास अति समीपे रहेलां बीजां घरवडे करीने न देखातो एवो छे द्वारादि विभाग (बारणानो भाग) ते जेमां एवुं जे स्थान ते अस्थान कहीए. केम के, घर करवाने अनुचित छे माटे. वली अनुचित छे पमोशी ते जेने विषे एवुं, अनुचित एटले जूगटु प्रमुख व्यसनथी पराभव पामवे करीने धर्मिपुरुषोने अयोग्य एवो वे पमोशी ते जेने विषे एवुं जे स्थान ते अस्थान कहीए. इहां प्रश्न. श्या कारण माटे अति प्रकटादि स्थानने अस्था-

न कह्यो छे? ॥ उत्तर ॥ अति प्रकट स्थानने विषे करयुं एवुं जे घर, ते प्रत्ये चारे पास निरावरण कहेतां उजड होय तेथी चौरादिक, निःशंक मनवाला थया सता, पराभव करवानो उत्साह करे, एटले चौरादिक लुटी ले. अति गुप्त स्थानमां चारे पासथी बीजां घणां घर वडे अतिशे रोकावाथी पोतानुं घर कांइ पण शोभाने न पामे, तथा अग्निप्रमुखनो उपद्रव थये सते ते घरमांथी नीकलवुं तथा पेसवुं घणु दुःखदायिक थाय छे. वली अघटित पाडोशी सते तो "दोष तथा गुण ते बे संसर्गथी उत्पन्न थाय छे" एवुं शास्त्र वचन छे ए हेतु माटे कुशील एवा पाडोशी लोक साथे बोलवुं तथा जोवुं तथा तेनो सहवास करवो, एज दोषना वशथी स्वतः कहेतां पोतानी मेले गुणवाला एवा पण जीवने गुणनी निश्चे हानी उत्पन्न थाय ए हेतु माटे तेनो निषेध करयो छे.

अनतरणम् टी० स्थानेपि विशेषकरणे विशेषविधिमाह ॥

भा० स्थानने विषे पण विशेष करवामां विशेष विधि कहे छे.

मू० लक्षणोपेतगृहवास इति ॥

भा० वास्तु शास्त्रमां कहेलां लक्षणे सहित एवो, गृहवास करवो एटले घर वसाववुं.

टी० लक्षणैः प्रशस्तवास्तुस्वरूपसूचकैर्बहलदूर्वाप्रवालकुशस्तम्बप्रशस्तवर्णगन्धमृत्तिकासुस्वादजलोद्गमनिधानादियुक्तक्षितिप्रतिष्ठितत्वबाधविरहादिभिरुपेतं समन्वितं तच्च तद्गृहं च तत्र वासोऽवस्थानम् । निर्लक्षणे हि गृहे वसतां सतां विभवविनाशादयो नानाविधा जनप्रसिद्धा एव दोषाः संपद्यन्ते, गृहलक्षणानामेव समीहितसिद्धौ प्रसाधनत्वात् ।

भा० प्रशस्त कहेतां सारु एवुं जे, वास्तु शास्त्रमां कहेलुं स्वरूप, तेनी सूचना करतां कहेतां, जणावनार एवां,

लक्षण कहेतां बिन्दु, तेणे करीने सहित; एटले घणी दूर्वाप्रवाल कहेतां दरोना अंकुरा तथा कुस्तूंब कहेतां वनस्पति विशेष तथा सारो छे वर्ण, गंध ते जेनो एवी मृत्तिका, तथा सारा स्वादवाला जलनो उद्गम कहेतां, नीकलवुं छे जेने विषे, तथा इत्य नंभार इत्यादि गुणवाली जे पृथ्वी तेने विषे जे रहेवापणुं, एटले एवा गुणयुक्त पृथ्वीमां घर बांधी रहेवुं; तेमां पण वेध कहेतां वास्तुशास्त्रमां कहेलां घरनां अपलक्षण, तेणे रहित, अने लक्षणे सहित, एवुं जे घर, ते घरमां निवास करवो. लक्षणे रहित घरमां रहेनार सत्पुरुषोने, वैभवनो विनाश इत्यादिक नाना प्रकारना लोकमां प्रसिद्ध एवा जे दोष, ते उत्पन्न थाय छे. केमके, घरनां जे सारां लक्षण तेमनेज वांछितनी सिद्धि करवानुं कारणपणुं छे ए हेतु माटे. एटले सारां लक्षण युक्त एवा घरमां रहेनारनी वांछित सिद्धि थाय छे.

टी० ननु कथं गृहलक्षणानामेव निःसंशयोऽवगम इत्याह ॥

भा० तर्क करे छे के, घरनां जे लक्षण तेनुज संशय रहित जाणपणुं शी रीते थाय? तेनो उत्तर कहे छे.

मू० निमित्तपरीक्षेति ॥

भा० निमित्तशास्त्रवडे तेवा घरनी परीक्षा करवी.

टी० निमित्तैः शकुनस्वप्नोपश्रुतिप्रभृतिभिरतीन्द्रियार्थपरिज्ञानहेतुभिः परीक्षा । परीक्षेति सर्वतः संदेहविपर्ययानध्यवसायविज्ञानदोषपरिहारेणेक्षणमवलोकनं गृहलक्षणानां कार्यमिति ॥

भा० निमित्त कहेतां अतींद्रियार्थ एटले इंद्रियोने गोचर नही एवां जे पदार्थ, तेना जाणपणानां कारण एवां, शकुन, स्वप्न, उपश्रुति, तेणे करीने परीक्षा करवी. तेमां शकुन अने स्वप्न ए बे तो प्रसिद्ध छे. अने उपश्रुति कहेतां अणधार्यो

कोइनो शब्द सांभळवाथी कल्पना करवी ते, तेना उपरथी लोकमां एवो उखाणो छे के "शकुनथी शब्द अधिक" एटले शकुन करतां शब्दरूप निमित्त अधिक कहेतां श्रेष्ठ छे. "तेनो केटलोक विधि अंगविद्यामां कहेलो छे के, रात्रिए घणा लोक जंपी जाय ते वखत पोतानुं काम मनमां धारी हाथमां कंकु चोखा लइ बारणे निकळी कोइ माळी, धोबी, कुंभार विगरेना घर उपर ते कंकुवाळा चोखा नाखी वधावी उभुं रहेवुं. पछी ते घरमां बोलाता शब्दो सांभळी पोताना कामनो परिणाम शो थशे तेनी बुद्धिथी कल्पना करवी, अथवा कोइ बुद्धिवानने पुछी निश्चय करवो. हवे परीक्षा ते कोने कहीए? के, संदेहपणुं तथा विपरीतपणु तथा अनध्यवसाय कहेतां अनिश्चितपणु, ते रूप विज्ञानदोष कहेतां, यथार्थज्ञान करवामां दोष, तेमनो परिहार करवो. ते प्रकारनी परीक्षावडे घरनां सघलां लक्षणोनुं अवलोकन करवुं.

सू० तथाऽनेकनिर्गमादिवर्जनमिति ॥

भा० वळी अनेक एवा जवा आववाना रस्ता, तेणेकरीने रहित एवुं घर करवुं.

टी० अनेके बहवो ये निर्गमा निर्गमद्वाराणि, आदिशब्दात्प्रवेशद्वाराणि च, तेषां वर्जनमकरणम्। अनेकेषु हि निर्गमादिषु अनुपलक्ष्यमाणनिर्गमप्रवेशानां तथाविधलोकानामापाते सम्यग्गृहरक्षाभावेन स्त्र्यादिजनस्य वित्तस्य च विप्लव एव स्यात्। नियमितगृहद्वाररक्षणेन तदनवकाशा भवन्ति, परिमितप्रवेशनिर्गमं च गृहं सुखरक्ष्यं भवतीति ॥

भा० घर केवुं करवुं तेने कहे छे. जे घरनां निकळवानां द्वार घणां होय अने आदि शब्दथी पेशवानां द्वार पण घणां होय तेनो त्याग करवो. अर्थात् घरमां पेसवाना तथा निकळवाना घणा रस्ता न राखवा. अनेक रस्ता राखे सते, नथी जाणतो पेसवा निकळवानो मार्ग ते जेमनो, एवा लोकोनो, आपात कहेतां घणु आववुं जवुं थये सते, सारी रीते घरनी

रक्षा न थाय तेणे करीने, स्त्री प्रमुख जननो तथा वैभवनो विप्लव कहेतां उपद्रव निश्चे थाय. निविरूतर कहेतां अतिशे आकरी एवी घरना बारखानी रक्षा करवे करीनेज ते लोको, अवकाश रहित थाय. अर्थात् ते पेशी शके नही. वली परिमित कहेतां परिमाणवाळां छे पेसवानां अने निकळवानां द्वार जेने विषे एवुं घर जे ते, सुखे रक्षण करी शकाय एवुं थाय छे, कहेतां तेमां रहेनारी वस्तुनु सुखे रक्षण थाय छे ए भाव जाणवो.

मू० तथा-विभवाद्यनुरूपो वेषो विरुद्धत्यागेनेति ॥

भा० वली विरुद्धपणानो त्याग करवे करीने विभवादिकने अनुरूप कहेतां योग्य एवो वेष धारण करवो.

टी० विभवादीनां वित्तवयोवस्थानिवासस्थानादीनामनुरूपो लोकपरिहासाद्यनास्पदतया योग्यो, वेषो वस्त्रादिनेपथ्यलक्षणो, विरुद्धस्य जङ्घार्धोद्घाटनशिरोवेष्टनाञ्चलदेशोर्ध्वमुखन्यसनात्यन्तगाढाङ्गिकाद्रक्षणस्य विटचेटास्पष्टतानिमित्तस्य वेषस्यैव त्यागेनानासेवनेन । प्रसन्ननेपथ्यो हि शुगान्मङ्गलमूर्त्तिर्भवति मङ्गलाच्च श्रीसमुत्पत्तिः । यथोक्तम्॥

श्रीर्मङ्गलात्प्रभवति प्रागल्भ्याच्च प्रवर्द्धते । दाक्ष्यात्तु कुरुते मूलं संयमात्प्रतितिष्ठति ॥१॥

मूलमित्यनुबन्धं प्रतितिष्ठतीति प्रतिष्ठा लभते ॥

भा० विरुद्ध वेषना त्याग करवे करीने विभवादिक कहेतां वित्त तथा शरीरनी अवस्था तथा निवासनुं स्थान इत्यादिकने योग्य, एटले लोकने हांसीनुं स्थानक न थवे करीने योग्य, कहेतां उचित, एवो वेष राखवो, एटले वस्त्रादि तथा घरेणां आदि वस्तुनु धारण करवुं ते रूप वेष जाणवो. अर्थात् पोताना वित्तने उचित अने पोतानी अवस्थाने उचित अने जे देशमां जे स्थानमां रहेवुं थाय तेने उचित एवां वस्त्र तथा घरेणां, गृहस्थने पहेरवा योग्य छे. केम के, उचितपणे वर्तवा-

थी लोक हांसी न करे. लोकने हांसी करवाथी पोताने कषाय उत्पन्न थवानुं निमित्त बने, माटे जेथी कषाय उत्पन्न न थाय एवा उपयोगे वर्तवुं ए उपदेश छे. विरुद्ध वेष देखाडे छे जे, पगनी जांघ अरधी उघाडी राखवी तथा माथे बांधेली पाघडीनुं छेगु मुकवुं, तथा अत्यंत सज्जड अंगरखु पहेरवुं इत्यादि छे लक्षण जेनुं एवो, अने विट कहेतां जार पुरुषनी चेष्टाने प्रकट करवानुं निमित्त एवो जे वेष, ते विरुद्ध वेष कहिये. एवा वेषनो त्याग करवे करीने पूर्वे कह्या प्रमाणे उचित वेष ग्रहण करवो. केम के, प्रसन्न छे नेपथ्य कहेतां वेष ते जेनो एवो जे पुरुष ते मंगलमूर्त्ति होय छे. एटले मंगलरूप होय छे. अने मंगल थकी लक्ष्मीनी उत्पत्ति थाय छे. ते कह्यु छे के;-

मंगलथकी लक्ष्मी उत्पन्न थाय छे. अने प्रगल्भपणाथी एटले चतुराइपणाथी लक्ष्मीनी वृद्धि थाय छे. अने डाहापणपणाथी लक्ष्मीनुं मूल बंधाय छे, एटले उत्तरोत्तर लक्ष्मी पामवानुं कारण थाय छे. अने संयम थकी लक्ष्मी जे ते प्रतिष्ठा पामी रहे छे, एटले अन्यायथकी लक्ष्मीनुं उपार्जन न करवुं, अने अन्यायमां न वापरवुं तेने संयम कहिये. ते संयमथी प्राये लक्ष्मी नाश नथी पामती. ॥१॥

मू० आयोचितो व्यय इति ॥

भा० द्रव्यनी आवकने योग्य खरच करवो.

टी० आयस्य वृद्ध्यादिप्रयुक्तधनधान्याद्युपचयरूपस्योचितश्चतुर्भागादितया योग्यो वित्तस्य व्ययो भर्तव्यभरणस्वभोगदेवातिथिपूजनादिप्रयोजनेषु विनियोजनम् ॥

तथा च नीतिशास्त्रम् ॥

पादमायान्निधिं कुर्यात्पादं वित्ताय वर्द्धयेत् । धर्मोपभोगयोः पादं पादं भर्तव्यपोषणे ॥ १ ॥

तथा–आयादर्द्धं नियुञ्जीत धर्मे समधिकं ततः । शेषेण शेषं कुर्वीत यत्नतस्तुच्छमैहिकम् ॥ २ ॥

आयानुचितो हि व्ययो रोग इव शरीरं कृशीकृत्य विभवसारमखिलव्यवहारासमर्थं पुरुषं करोति ॥ पठ्यते च ॥

आयव्ययमनालोच्य यस्तु वैश्रवणायते । अचिरेणैव कालेन सोऽत्र वै श्रवणायते ॥ १ ॥

भा० आय कहेतां वृध्ध्यादिकने अर्थे एटले व्याज प्रमुखे करीने वधारो करवाने अर्थे प्रयुक्त कहेतां जोमेलुं एवुं जे धन धान्यादिक, तेनो जे उपचय कहेतां वधारो थवो, तेने उचित कहेतां चोथो भाग इत्यादिके करीने योग्य, एटले जे लाभ आवतो होय तेनो चोथो भाग, ते योग्य भागे करीने व्यय कहेतां खरच करवो, कहेतां भरण पोषण करवा योग्य जे सगां एटले संबंधि तेनुं भरण पोषण करवुं, तथा पोताना भोगमां लेवुं,तथा देवता अतिथि जे मुनि प्रमुख, तेनुं पूजनादिक प्रयोजन तेने विषे जोमवुं ते खरच कहीए. ते नीतिशास्त्रमां कह्युं छे.

प्राप्त थयेला धनना चार भाग कल्पवा, तेमांथी एक भाग भंमारमां राखेने चोथो भाग घरमां अनामत निधिनी पेठे रहेवा देवो. अने एक भागने व्यापार करवाने अर्थे जोमवो. अने एक भाग धर्मने विषे तथा पोताना उपभोगने विषे जोमे तथा एक भाग भरण पोषण करवा योग्य जे माणस तेना पोषण करवामां जोमवो. ॥ १ ॥

वली आ रीते पण कह्युं छे के,

प्राप्त थयेला धनना बे भाग करवा. तेमां एक धर्मने विषे जोडवो. वली तेथी वधारे पण धर्मने विषे जोडे. त्यार पछी बाकी रहेला धनवमे प्रयत्नथी तुच्छ एवुं आलोक संबंधी सघलुं काम करे. ॥ २ ॥

द्रव्यनी आवकथी अनुचित एटले अघटतो द्रव्यनो खरच करवो ते, विभवनी मध्ये सार केतां श्रेष्ठ एवा शरीर प्रत्ये दुर्बल करीने समस्त व्यवहार करवाने असमर्थ एवा पुरुष प्रत्ये करे छे, एटले अघटित द्रव्यना खरचवाथी शीघ्र द्रव्यनो नाश थाय छे तेथी ते पुरुष सर्व व्यवहारमां असमर्थ थाय छे. अर्थात् अघटित खरचनो करनार पुरुष कोइ व्यवहार चलावी शके नही. ते वात शास्त्रमां कही छे. के,

आवक ने खरच ए बेनो विचार कर्या विना जे कुबेरभंडारीनी पेठे पोताने धनवान् समजी अघटित खरच करेछे, ते पुरुष थोडाज काळमां निश्चे श्रवण मात्र रहे छे, एटले अमुक माणस साहुकार हता एवुं सांभळवा मात्रज ते थायछे॥१

मू० तथा-प्रसिद्धदेशाचारपालनमिति ॥

भा० प्रसिद्ध एवा देशाचारनुं पाळवुं ए गृहस्थनो सामान्य धर्म छे.

टी० प्रसिद्धस्य तथाविधापरशिष्टसमततया दूरं रूढिमागतस्य देशाचारस्य तत्कालमण्डलव्यवहाररूपस्य भोजनाच्छादनादिचित्रक्रियात्मकस्य पालनमनुवर्तनमन्यथा तदाचारातिलङ्घने तद्देशवासिजनतया सह विरोधसम्भवेनाकल्याणलाभः स्यादिति ।

॥ पठन्ति चात्र लौकिकाः ॥

यद्यपि सकलां योगी छिद्रां पश्यति मेदिनीम् । तथापि लौकिकाचारं मनसापि न लङ्घयेत् ॥ १ ॥

भा० प्रसिद्ध कहेतां तथा प्रकारना बीजा शिष्ट पुरुषोने संमतपणे करीने एटले बीजा सारा २ पुरुषोने मानवापणे करीने, घणा काळथी चाल्यो आवतो एवो समस्त मंडलना व्यवहाररूप, भोजन, आच्छादन, प्रमुख नाना प्रकारनी क्रियारूप जे देशनो आचार, तेनुं पाळवुं. एटले ते प्रमाणे वर्तवुं. केम के, ते देशाचारनुं उल्लंघन करे सते ते देशना

वासि लोको साथे, विरोधना संभवे करीने अकल्याण थाय, माटे देशाचार पालवो.

आ जगाए लौकिक पुरुषो आ प्रकारे कहे छे.

योगी पुरुष जे ते, जो पण, समग्र पृथ्वीने छिद्र सहित देखे छे, एटले सर्व पृथ्वीना लोको दोष सहित छे एम जाणे छे तो पण, लौकिक आचारने मनवडे पण न उल्लंघन करे, केमके सर्व गुणी तो वीतराग होय छे माटे. ॥ १ ॥

मू० तथा-गर्हितेषु गाढमप्रवृत्तिरिति ॥

भा० वली निंदित एवा आचारने विषे अत्यंत अप्रवृत्ति, कहेतां न प्रवर्तवुं.

टी० गर्हितेषु लोकलोकोत्तरयोरनादरणीयतया निन्दनीयेषु मद्यमांससेवनपररामाभिगमनादिषु पापस्थानेषु गाढमत्यर्थमप्रवृत्तिर्मनोवाक्कायानामनवतारः । आचारशुद्धौ हि, सामान्यायामपि कुलाद्युत्पत्तौ पुरुषस्य महन्माहात्म्यमुपपद्यते । यथोक्तम् ॥

न कुलं वृत्तहीनस्य प्रमाणमिति मे मतिः । अन्त्येष्वपि हि जातानां वृत्तमेव विशिष्यते ॥ १ ॥

यत ॥ निपानमिवेत्यादि०

भा० गर्हित कहेतां लोक अने लोकोत्तर ए बेने विषे अनादरपणे करीने निंदा करवा योग्य एवां जे मद्य तथा मांस तेमनुं सेवन तथा परस्त्रीगमन इत्यादि पापस्थान तेमने विषे अतिशे अप्रवृत्ति, एटले मन वचन अने काया, तेमनुं अनवतार कहेतां न प्रवर्तावबुं. ते प्रकारनी आचार शुद्धि सते, सामान्य एवां पण कुलादिक तेने विषे उत्पत्ति थये सते ते पुरुषनु महोटुं महात्म्य उत्पन्न थाय छे. ॥ ते कह्युं छे. ॥

वृत्त कहेतां सदाचार तेणे रहित एवा पुरुषनुं कुल प्रमाण रुप नथी; ए प्रकारनी मारी बुद्धि छे, केम के, अंत्य कु-

लने विषे एटले नीच कुलने विषे उत्पन्न थया एवा पण पुरुषोनुं आचरण जे ते विशेष थाय छे, एटले वृत्त जे ते मोटाई पणाने पमाडे छे.

जे कारण माटे अन्यत्र पण कह्युं छे के, निपान० इत्यादि श्लोकनी व्याख्या पूर्वे कहीछे १५ मा पत्रमां तेम जाणवी.

मू० तथा-सर्वेष्ववर्णवादत्यागो विशेषतो राजादिषु ॥

भा० वली सर्वे प्राणिने विषे रहेलो एवो जे अवर्णवाद तेनो त्याग करवो, अने राजादिकने विषे तो रहेला अवर्णवादनो विशेषे करीने त्याग करवो.

टी० सर्वेषु जघन्योत्तममध्यमभेदभिन्नेषु प्राणिषु अवर्णवादस्य अप्रसिद्धिप्रख्यापनरूपस्य त्यागः परिहारः कार्यः, विशेषतोऽतिशयेन राजादिषु राजामात्यपुरोहितादिषु बहुजनमान्येषु सामान्यजनापवादे हि स्वस्य द्वेषभावो भूयानाविर्भावितो भवति । यत उच्यते ॥

न परपरिवादादन्यविद्वेषणे परं भेषजमस्ति । राजादिषु तु वित्तप्राणनाशादेरपि दोषः स्यादिति ॥

भा० सर्वेषु कहेतां जघन्य, मध्यम अने उत्तम, भेदवाला प्राणियोने विषे अवर्णवाद कहेतां, अप्रसिद्धिरूप कोइ प्रकारनुं आचरण, तेनुं प्रख्यापन करवुं ए रूप, एटले कोइ प्रकारनो अपवाद, तेनो त्याग करवो. अने विशेषे करीने तो, राजादिकनो कहेतां राजा, प्रधान, पुरोहित प्रमुख, जेने घणा लोक माने छे तेमना अवर्णवादनो त्याग करवो. केम के, सामान्य लोकनो अपवाद कहे सते पण, निश्चे पोताने घणो द्वेषभाव प्रकट कर्यो एम थाय, तो राजादिकनो अवर्णवाद बोले सते मोटो उपघात थाय; एमां शुं कहेवुं.

ते वात शास्त्रमां कही छे के,-

अन्य लोक साथे विद्वेष करवामां, तेनो अवर्णवाद बोलवो ए शिवाय बीजु मोटुं ओषध कहेतां उपाय नथी. एटले पारकी निंदा जे करवी ते, परनी साथे द्वेष करवानुं मोटुं कारण छे. अने राजादिकने विषे अवर्णवादरूप दोषना आरोपणथी तो, धन तथा प्राण इत्यादिकनो नाश थवा रूप पण दोष उत्पन्न थाय छे; माटे कोइ माणसनो अवर्णवाद न बोलवो ए उपदेश छे.

मू० तथा-असदाचारैरसंसर्ग इति ॥

भा० असत् आचारवाला पुरुषो साथे असंसर्ग कहेतां संसर्ग न राखवो.

टी० असदाचारैरिहलोकपरलोकयोरऽहितत्वेनाऽसन्न सुन्दर आचार प्रवृत्तिर्येषा ते तथा, ते च द्यूतकारादयस्तैरसंसर्गोऽसंबन्धः प्रदीपनकाशिवडर्भिक्षोपहतदेशादीनामिव तेषा दूरतो वर्जनमित्यर्थ ॥

भा० असत् छे आचार ते जेनो, कहेतां आलोक परलोकने विषे अहितपणे असत् कहेतां सुंदर नही एवो आचार कहेतां प्रवृत्ति छे जेमनी, एवा जूवारी प्रमुख पुरुषो, तेनी साथे संसर्ग कहेतां संबंध न करवो, अर्थात् दूरथी त्याग करवो. जेम प्रदीपनक कहेतां बलतो अग्नि तथा अशिव कहेतां उपद्रव तथा दुकाल तेथी हणाता देशादिकोनो त्याग करे छे, तेम तेवा पुरुषनो छेटेथीज त्याग करवो.

अवतरणम् टी० एतदेव व्यतिरेकत आह ॥

भा० एज वातने व्यतिरेकथी कहेतां उलटावीने मूल ग्रंथ कर्ता कहे छे.

मू० संसर्गः सदाचारैरिति ॥

भा० सारो छे आचार ते जेमनो एवा पुरुषो साथे संबंध राखवो.

टी० प्रतीतार्थमेव । असदाचारसंसर्गवर्जनेपि यदि सदाचारसंसर्गो न स्यात्तदा न तथाविधा गुणवृद्धिः संपद्यते इत्येतत्सूत्रमुपन्यस्तम् ॥ उक्तं चैतदर्थानुवादि ॥

यदि सत्सङ्गनिरतो भविष्यसि भविष्यसि । अथासज्जनगोष्ठीषु पतिष्यसि पतिष्यसि ॥ १ ॥

भा० आ सूत्रनो अर्थ प्रसिद्ध छे. असत् आचरणवाला पुरुषनो संसर्ग त्याग करये सते पण, जो सारु आचरण करनार पुरुषनो संसर्ग न होय तो, ते प्रकारना गुणनी वृद्धि न थाय, ए हेतु माटे आ सूत्रं कह्युं. एज अर्थने अनुसरतुं शास्त्र वचन कह्युं छे के,

जो सत्पुरुषना संगने विषे तत्पर थईश तो सर्व ऐश्वर्यवालो थईश. अने जो असत्पुरुषनी गोष्ठीमां पडीश एटले असज्जन साथे संबंध करीश तो सर्व ऐश्वर्यथी पडीश, अर्थात् सर्व सुखथी भ्रष्ट थईश. ॥१॥

मू० तथा-मातापितृपूजेति ॥

भा० वली मातापितानी पूजा करवी.

टी० मातापित्रोर्जननीजनकयोः पूजा त्रिसंध्यं प्रणामकरणादि ॥ यथोक्तम् ॥

पूजनं चास्य विज्ञेयं त्रिसंध्यं नमनक्रिया । तस्यानवसरेप्युच्चैश्चेतस्यारोपितस्य तु ॥ १ ॥

भा० माता पितानी त्रणकाल प्रणाम करवादि पूजा करवी. ते वात शास्त्रमां कही छे के,--

अस्य कहेतां ए पूज्य वर्ग जे माता पितादिक तेनुं त्रण संध्याकाले एटले प्रातःकाले मध्याह्न काले अने सायंकाले नमस्कार करवा रूप पूजन करवुं. अने मनने विषे उच्चपणे कहेतां महिमा सहित आरोपण करेलां कहेतां चिंतवन करेलां एवां जे गुरुजन तेमने तो, अवसर विना पण एटले काल विना पण नमस्कार करवो, एटले ज्यारे मनमां भाव उत्पन्न थाय त्यारे नमस्कार करवो,

टी० अस्येति--माता पिता कलाचार्य एतेषां ज्ञातयस्तथा । वृद्धा धर्मोपदेष्टारो गुरुवर्गः सतामतः ॥ १ ॥

भा० जे गुरु वर्गने नमस्कार करवो तेने गणावे छे के,--

माता तथा पिता तथा कला शिखवनार ते कलाचार्य कहीए ते, तथा तेमनी ज्ञाति तथा वृद्धपुरुषो तथा धर्मना उपदेशक ए सर्वे गुरु वर्ग कह्यो छे, ते सत्पुरुषोने मानवा पूजवा योग्य छे. ॥१॥

टी० इति श्लोकोक्तस्य गुरुवर्गस्य ॥

अभ्युत्थानादियोगश्च तदन्ते निभृतासनम् । नामग्रहश्च नास्थाने नावर्णश्रवणं क्वचित् ॥ १ ॥

भा० ए श्लोकमां कह्यो जे गुरु वर्ग तेनुं बहु मान शी रीते करवुं तेने कहे छे के,-

गुरुजन आवे त्यारे उभुं थवुं, सामा जवुं, इत्यादिनो योग करवो, कहेतां व्यापार करवो. आदि शब्दथी आसन आपवुं, सुख शांति पुछवी इत्यादि तेमनी प्रसन्नतानां कारण जोडवां. तथा तेमनी समीप निश्चलपणे आसनवाली बेसवुं. तथा अस्थाने कहेतां स्थान विना एटले अघटती जगाए तेमनुं नाम ग्रहण न करवुं, घटती जगाए नाम ग्रहण करवुं. भावार्थ ए छे

के, जेम कोइ पवित्र मंत्राक्षरने पवित्र स्थानकमां रही तेनुं उच्चारण करीए छीए तो, ते मंत्राक्षर फलीभूत थाय छे; तेम गुरु वर्गनुं पण जाणवुं. आ वार्ता बाह्य उच्चारण आश्रीने जाणवी, केमके, अंतर्गत उच्चारण कर्या विना गुर्वादिनी जे स्मृति करवी, तेनो निषेध नथी माटे. वली क्यारे पण तेमनो अवर्णवाद न सांभलवो, एटले कोइ तेमनी निंदा करतो होय तो ते न सांभलवी, छती शक्तिये निंदाना करनारने बंध करवो, अने पोतानी शक्ति तेवी न होय तो त्यांथी उठी बीजी जग्याए जवुं. ॥ १ ॥

अवतरणम् टी० अथ मातापितृविषयमेवान्यंविषयविशेषमाह ॥

भा० हवे माता पिता विषेनोज अन्य विशेष कहे छे.

मू० आमुष्मिकयोगकारणं तदनुज्ञया प्रवृत्तिः प्रधानाभिनवोपनयनं तद्भोगे भोगोऽन्यत्र तदनुचितादिति ॥

भा० आमुष्मिक कहेतां परलोक संबंधि जे योग तेनुं करावुं, तथा माता पितानी आज्ञाये करीने प्रवर्तन करवुं. तथा प्रधान एवी नवी वस्तुनुं भेटणुं करवुं, तथा ते माता पिताए अन्नवस्त्रादिक भोगवे सते भोगववां, तेमने अनुचितथकी बीजे ठेकाणे ए जाणवुं.

टी० आमुष्मिकाः परलोकप्रयोजना योगा देवतापूजनादयो धर्मव्यापारा आमुष्मिकयोगास्तेषा कारण स्वयमेवामुष्मिकयोगान्मातापित्रोः कुर्वतोर्हेतुकर्तृभावेन नियोजनम्। यथा। नातः परं भवद्भ्यां कुटुम्बकार्येषु किंचिदुत्सहनीयं, केवल धर्मकर्मप्रतिबद्धमानसाभ्यामनवरतं भाव्यमिति । तथा । तदनुज्ञया मातापितृजनानुमत्या प्रवृत्तिः । सकलैहिकामुष्मिकव्यापारकरणं । तथा । प्रधानस्य वर्णगन्धादिभि सारस्याभिनवस्य न तत्कालसंपन्नस्य पुष्पफलवस्त्रादेर्वस्तुन उपनयन ढौकन मातापित्रोरेव । तथा । तद्भोगे मातापितृभोगे अन्नादीना भोगः स्वयमासेवनम् । अत्रापवादमाह । अन्यत्रान्तरेण तदनुचितात्तयोः प्रकृत्योरेव मातापित्रोरनुचितात्कुतोपि व्रतादिविशेषादिति ॥

भा० परलोकने विषे छे प्रयोजन ते जेमनुं एवा जे योग, कहेतां देवतापूजनादिक धर्म व्यापार, तेमनुं जे कारण कहेतां कराववुं, एटले पोतानी मेलेज परलोक संबंधी धर्म व्यापार करतां एवां जे माता पिता तेमने हेतु कर्त्तापणे करीने, कहेतां प्रेरकभावे करीने जोडवां, एटले पोते कहीने मातापिताने धर्म व्यापारने विषे स्थिर करे ए भाव छे. हवे केवी रीते कहीने स्थिर करे तेने कहे छे. आज पछी तमारे कुटंबना कार्योने विषे कांइ पण उत्साह न करवो, एटले तेमां भलवुं नही, केवल धर्म संबंधि क्रियामां निरंतर बंधायु छे मन ते जेमनुं एवां थवुं, एटले तमारे निरंतर धर्म क्रियाने विषेज मन वर्तावबुं; एवी रीते जे पुत्र होय ते कहे. वली ते माता पिता आदिक गुरुजननी आज्ञाए करीने आलोक परलोक संबंधि सर्वे काममां प्रवर्तवुं. तथा वर्ण गंधादिके करीने प्रधान कहेतां श्रेष्ठ एवी, अने नवीन कहेतां तत्काल संपन्न थई एवी पुष्प, फल, वस्त्र प्रमुख जे वस्तु, ते माता पिताने अर्पण करवी. तथा ते अन्नादिक वस्तुनो माता पिता उपभोग करे सतेज पोते तेनुं सेवन करे. आ जगाए अपवाद कहे छे के, ते माता पितानेज कोइ पण व्रतादि विशेष कारणथी ते वस्तुनुं अनुचितपणुं होय तो, माता पिता ते वस्तुनो उपभोग न करे तो पण पोते करे.

मू० तथा-अनुद्वेजनीया प्रवृत्तिरिति ॥

भा० वली कोइने उद्वेग न थाय एवी प्रवृत्ति करवी.

टी० स्वपक्षपरपक्षयोरनुद्वेजनीयाऽनुद्वेगहेतुः प्रवृत्तिः कार्या । वाङ्मनश्चेष्टारूपा परोद्वेगहेतोर्हि पुरुषस्य न क्वापि समाधिलाभोरिति । अनुरूपफलप्रदत्वात्सर्वप्रवृत्तीनामिति ॥

भा० स्वपक्ष कहेतां पुरुषजन तेने विषे अने परपक्ष कहेतां स्त्रीजन तेने विषे कोइ प्रकारनो उद्वेग न थाय एवी कहेतां कोइने उद्वेगनुं कारण न होय एवी वाणीनी तथा मननी चेष्टारूप प्रवृत्ति करवी, एटले जेम परने उद्वेग न थाय तेवुं मन राखवुं. तथा जेम परने उद्वेग न थाय तेवुं वचन बोलवुं. केमके, परने उद्वेगनुं कारण एवो जे पुरुष तेने कोइ जग्याए पण, समाधिनो लाभ नथी थतो. केमके, सर्वे प्रवृत्तिने अनुरूप कहेतां सदृश एवा फलने आपवापणुं छे. एटले जेवी२ प्रवृत्ति करे तेवुं२ फल थाय छे. अर्थात् परने उद्वेग करनार एवी प्रवृत्ति करे तो असमाधि थाय. अने जेम परने उद्वेग न थाय तेम प्रवृत्ति करे तो समाधि पामे ए भाव छे.

मू० तथा-भर्तव्यभरणमिति ॥

भा० वली जे भरण पोषण करवा योग्य छे, तेमनुं भरण पोषण करवुं.

टी० भर्तव्यानां भर्तुं शक्यानां मातापितृसमाश्रितस्वजनलोकतथाविधभृत्यप्रभृतीनां भरणं पोषणं भर्तव्यभरणं तत्र त्रीण्यवश्यं भर्तव्यानीति मातापितरौ सती भार्या अलब्धबलानि चापत्यानि ॥

यत् उक्तम् ॥

वृद्धौ च मातापितरौ सती भार्यां सुतांश्च शिशून्। अप्यकर्मशतं कृत्वा भर्तव्यान्मनुरब्रवीत् ॥ १ ॥

विभवसंपत्तौ चान्यान्यपि ॥ अत्राप्युक्तम् ॥

चत्वारि ते तात गृहे वसन्तु श्रियाभिजुष्टस्य गृहस्थधर्मे ॥ सखा दरिद्रो भगिनी व्यपत्या जातिश्च वृद्धो विधनः कुलीन इति ॥ १ ॥

भा० भरण पोषण करवा शक्य एटले योग्य एवां जे माता पिता तथा पोताने आश्रिने रहेलां सगां संबंधिनो स-

मूह तथाविध केतां ते प्रकारना सेवकादि, ते सर्वेनुं जरण कहेतां पोषण करवुं. तेमां त्रण तो अवश्य जरण पोषण करवा योग्य छे तेने कहे छे के, माता पिता, तथा सती एवी पोतानी स्त्री, तथा नथी पाम्युं बल ते जेमणे एवां छोकरां.

ए उपर शास्त्रनु प्रमाण देखाडे छे.

वृद्ध एवां माता पिता, तथा सती एवी जार्या, तथा नानां बालक, ए सर्वे शेंकडो अकर्म करीने एटले घणां डुष्कर कार्य करीने पण जरण पोषण करवा योग्य छे, एम मनुए कह्युं छे, एटले ए प्रकारे मनुस्मृतिनु वचन छे. ॥१॥

वली घणो वैजव होय तो, बीजां पण पोषण करवा योग्य आ जग्याए कह्यां छे, कहेतां लौकिक शास्त्रमां बीजां पोषण करवा योग्य केटलांक देखाड्यां छे, तेने कहे छे.

महाजारतमां जीष्मपिता अने युधिष्ठिर राजा तेना संवादमां जीष्म युधिष्ठिर प्रत्ये कहे छे के,-

हे तात कहेतां सर्वे पांडवमां वृद्ध ! हे युधिष्ठिर गृहस्थ धर्ममां रहेलो अने लक्ष्मीए सहित एवो तुं छुं, माटे तारे घेर पोषण करवा योग्य एवां बीजां चार पण निवास करो. "तेने देखाडे छे के" दरिद्र एवो मित्र तथा प्रजा वनानी पोतानी बेहेन तथा कोइ पण वृद्ध जाति होय ते, तथा धन वनानो कोइ कुलवान् पुरुष, ए चार प्रकारना पण, घणी संपत्तिवाला गृहस्थने पालन पोषण करवा योग्य छे.॥१

मू० तथा-यथोचितं विनियोग इति ॥

जा० वली ते पोषण करवा योग्य एवा वर्गनो जेम जेने घटे तेम तेनो विनियोग करवो, कहेतां घटता काममां

तेमने जोडवा.

टी० तस्य भर्तव्यस्य भृतस्य सतो यथोचितं यो यत्र धर्मे कर्मणि वा समुचितस्तस्य तत्र विनियोगो व्यापारणं । अव्यापारितो हि परिवारः समुचितानुष्ठानेषु निर्विनोदतया द्यूतादिव्यसनमभ्यस्येन्निष्फलशक्तिक्षयाच्चाकिंचित्करत्वेनावस्त्वपि स्यादेवं चासौ नानुगृहीतः स्यादपि तु विनाशित इति ॥

भा० ते भरण पोषण करेलो एवो जे भर्तव्य वर्ग, तेने जेम घटे तेम कहेतां जे पुरुष जे धर्म संबंधि काममां अथवा बीजा काममां उचित होय ते काममां ते पुरुषनो व्यापार करवो कहेतां जोडवो; केम के, घटता काममां न व्यापारेलो परिवार जे ते, निर्विनोदपणावडे करीने समुचित अनुष्ठानने विषे कहेतां योग्य क्रिया कलापने विषे, आनंद रहितपणे करी-ने एटले नवरो पडवाथी द्यूत कहेतां जूगटु इत्यादि व्यसननो पण अभ्यास करे. अने निष्फल शक्तिनो क्षय थवाथी एटले तेमनी शक्ति निष्फल जवाथी अकिंचित् करवापणे करीने एटले कांइ काम काज न करवे करीने अवस्तु पण थाय, एटले ए माणस, निरुपयोगी थाय, अने ज्यारे एवो ए पुरुष थाय त्यारे, तेनो जे अनुग्रह करयो ते न करयोज थाय एटलु नहि, परंतु तेनो विनाश करयो एमज कहेवाय. । अर्थात् जेनुं भरण पोषण करीए, तेने जरुर हरेक कोइ काममां जो-डवो. अने न जोडवाथी निश्चिंतपणे करीने अनेक प्रकारनां व्यसनो शीखे. अने ते व्यसन करवाथी दुर्गति जाय, तेनुं नि-मित्त कारण भरण पोषण करनारो थाय, माटे तेनी शक्ति प्रमाणे तेने उचित काममां जोडवो ए भाव छे.

मू० तथा-तत्प्रयोजनेषु बद्धलक्षतेति ॥

भा० वळी ते पोष्य वर्गना प्रयोजनोने विषे बद्धलक्षपणुं राखवुं.

टी० तस्य भर्तव्यस्य प्रयोजनेषु धर्मार्थकामगोचरेषु चित्ररूपेषु बद्धलक्षता नित्योपयुक्तचित्तता । ते हि तस्मिंश्चिन्ताकरे नित्यं निक्षिप्तात्मानः, तेनाचिन्त्यमानप्रयोजना सीदन्तोऽप्रसन्नमनस्कतया न स्वनिरूपितकार्यकरणक्षमाः संपद्यन्त इति ॥

भा० ते भरण पोषण करवा योग्य एवो जे वर्ग, तेनां नानां प्रकारनां धर्म, अर्थ, काम संबंधी प्रयोजनोने विषे एटले तेनी पासे कराववा जोग्य जे काम तेने विषे वख्लकपणु करवुं, कहेतां निरंतर उपयोग सहित चित्त करवुं, एटले तेणे आ बतावेलुं काम कर्युं के नथी कर्युं? ए रीतनो भरण पोषण करनार पुरुषे, उपयोग राखवो. ते पोषक पुरुषे चिंता करचे सते, ते पोषण करवा योग्य पुरुषो, निरंतर देखाडेला कामने विषे थापन कर्यो छे आत्मा ते जेमणे एवा थाय छे. अने पोषण करनार पुरुष, चिंता न करे तो ते सीझाय कहेतां दुःखी थाय. अने अप्रसन्न मनपणे करीने पोताने निरूपण करेला कामने करवा समर्थ न थाय. एटले पोताने बतावेलुं काम न करी शके.

सू० तथा-अपायपरिरक्षोद्योग इति ॥

भा० वली ते पोष्यवर्गनी अनर्थ थकी सर्वथा रक्षा करवानो उद्योग करवो.

टी० तस्यैकभर्तव्यस्यापायेभ्योऽनर्थेभ्य ऐहिकामुष्मिकेभ्य· परिरक्षा सर्वतस्त्राणं तत्रोद्योगो महानुद्यमः, एवं हि भर्तव्यान्प्रति तस्य नाथत्व स्याद्यदि सोऽलब्धलाभल-क्षणभरणं योग लब्धरक्षारूप च क्षेम कर्तुं क्षम· स्यात्, योगक्षेमकरस्यैव नाथत्वादिति ॥

भा० ते भरण पोषण करवानेज एक योग्य एवो जे वर्ग तेनी आलोक परलोक संबंधि अनर्थथकी सर्व प्रकारे रक्षा करवी, तेमां महोटो उद्यम करवो. ए प्रकारे करे सते निश्चे ते पोष्यवर्ग प्रत्ये ते रक्षणना करनारनुं स्वामिपणु कहेवाय. केमके, जे न पामेली वस्तुने पमाडे, तेने योग कहीए, अने पामेली वस्तुनी रक्षा करे तेने क्षेम कहीए; ए रीते योग अने क्षेम तेने करनाराने नाथ कहीए. एटले स्वामी कहिये. केमके योग क्षेम करनारनुंज नाथपणुं शास्त्रमां कह्युं छे माटे.

जे स्वामी होय ते आलोक परलोक संबंधी अनर्थ थकी पोताना आश्रितनी रक्षा करे ए भाव छे.

मू० तथा-गर्ह्ये ज्ञानस्वगौरवरक्षे इति ॥

भा० वली ते पोष्यवर्ग, निंदा करवा योग्य थये सते ज्ञान, तथा पोताना गौरवपणानी रक्षा, ते बे करवा योग्य छे.

टी० गर्ह्ये गर्हणीये कुतोपि लोकविरुद्धाद्यनाचारासेवनान्निन्दनीयतां प्राप्ते भर्तव्ये सामान्यतो वा सर्वस्मिञ्जने किं विधेयमित्याह । ज्ञान, संशयविपर्ययानध्यवसायपरिहारेण यथावत्स्वरूपनिश्चयः । इदमित्थमिदमित्थं नवेति परस्परविरुद्धार्थतया द्विविध ज्ञानं संशयः, यथाहमात्मा किं वा शरीरमित्यादि । इदमित्थमेवेति वस्तुस्वरूपाद्विरुद्धतयैकरूपज्ञानं विपर्ययः, यथाहं शरीरमेवेत्यादि । इदं किमप्यस्तीति निर्द्धाररहितविचारणेत्यनध्यवसायः यथाहं कोप्यस्मीत्यादि । स्वगौरव तस्य रक्षाऽनिवारणं, ततो ज्ञानं च स्वगौरवरक्षा च ज्ञानस्वगौरवरक्षे कर्तव्ये । गर्ह्ये ह्यर्थः सम्यग् ज्ञातव्य. प्रथमतः, ततोनुमतिदोष परिहाराय सर्वप्रकारैर्न पुरस्कारस्तस्य कर्तव्य इति ॥

भा० गर्ह्य करवा योग्य कहेतां "प्रथम कहेलो पोष्यवर्ग, निंदा करवा योग्य थये सते," कोइ पण कारणथी लोक विरुद्धादि अनाचारनुं आसेवन करवाथी निंदाने पामतो एवो पोष्यवर्ग थये सते, अथवा पोष्यवर्ग विना पण सामान्यपणे सर्वजन, निंदा योग्य थये सते शुं करवुं, तेने कहे छे. ज्ञान करवुं. ज्ञान ते कोने कहीए? तेनो उत्तर कहे छे.

संशय, विपर्यय, अने अनध्यवसाय, तेमना परिहारे करीने जे वस्तुनुं जेवुं छे तेवा स्वरूपनो निश्चय करवो, ते ज्ञान कहिये । हवे संशय कहेतां आ वस्तु आ रीते हशे के आ रीते हशे, ए प्रकारे परस्पर विरुद्धपणे जे बे प्रकारनुं ज्ञान तेने संशय कहीए. जेम हुं आत्मा छुं के शरीर छुं? ए रीते जाणवुं. विपर्यय कहेतां आ एमज छे; ए रीते वस्तुस्वरूपथी विरुद्धपणे करीने एक रूपनुं जे ज्ञान तेने विपर्ययज्ञान कहीए. जेम, हुं शरीरज छुं. ए रीते जाणवु. अनध्यवसाय कहेतां आ कांइक छे; ए प्रकारे निर्द्धार रहित जे ज्ञान ते अनध्यवसाय कहीए. जेम, हुं कोइ छुं!! ए रीते जाणवुं. ए त्रण प्र-

ज्ञा० ज्ञक्तिना समूहवमे परिपूर्ण, एवा जे देवता प्रमुख अन्य पुरुषो, तेमणे निरंतर जे स्तुति करया ढे, एटले जे-नी निरंतर स्तुति करे ढे, ते देव कहीए. ते देव जे ते, क्लेशने उत्पन्न करनार एवां जे कर्म, तेना सेंकमो विपाक, तेणे क-रीने रहित ढे, एटले सर्व डुःखं थकी मुकायेला एवा जे पुरुष विशेष, तेनां आ कहीशुं एवां सघलां नाम ढे. अर्हत्, अज, अनंत, शंज्ञु, बुद्ध, तमोंतक; आ सर्वे नाम ते परमात्मानांज ढे. तथा अतिथि कहेतां नथी तिथि प्रमुख दिवसनो विज्ञागते जेमने ते अतिथि कहीए; केमके, निरंतर प्रवर्तेलां एवां अने अत्यंत निर्मल एवां जे एकाकार अनुष्ठान एटलेएकरूप अनुष्ठान पण ढे ए हेतु माटे, अर्थात् ते मुनीओने सर्व दिवसोने विषे एक रीतीए करीनेज धर्म करणीनुं करवापणु ढे, पण गृह-स्थनी पेठे तेमने तिथियोमां ज्ञेद नथी. ते कह्यु ढे.--

जे महात्मा पुरुषे, पर्व उत्सव आदिक सर्वे विशेष तिथियो, त्याग करी ढे, तेमने अतिथि जाणवा. बाकी रहेलाने अज्यागत जाणवा. ॥१॥

तथा दीन एटले गरीब, केम जे क्षय पामे तेने दीन कहिये, एवुं शास्त्र वचन ढे ए हेतु माटे, क्षीण थई ढे सकल धर्म, अर्थ, काम, तेमना आराधननी शक्ति ते जेनी ते दीन कहिये. ते, देव अतिथि अने दीन, इत्यादिकनी प्रतिपत्ति करवी, कहेतां उपचार करवो, अर्थात् सेवा करवी, एटले देवनी पूजा करवी, अने अतिथिने अन्नपान आपवुं, तथा दीनजनने दान आपवुं, इत्यादि रूप जे उपचार ते गृहस्थने करवा योग्य ढे.

टी० तत्र च-

कारना विपरीत ज्ञाने रहित, वस्तु स्वरूपनो जे निश्चय करवो ते सम्यक् ज्ञान कहीए. तथा पोताना गौरवनी रक्षा करवी, एटले पोतानी आबरुमां क्षति न लागे तेम वर्तवुं. ए प्रकारे ज्ञान अने पोताना गौरवनी रक्षा ए बे करवा योग्य छे. प्रथमथी, निंदन करवा योग्यने विषे जे अर्थ कहेतां आ निंदा करवा योग्यज छे ए प्रकारनो शब्दार्थ, ते सम्यक् कहेतां रूडे प्रकारे जाणवा योग्य छे. पछी अनुमोदना रूप दोषना परिहारने अर्थे सर्व प्रकारे करीने ते पुरुषनो पुरस्कार न करवो. एटले आलोक परलोक संबंधी काममां ते दोषवाळानुं अग्रेसरपणु न करवुं.

अथवा प्रथम, पोताथी उत्पन्न थयेलुं जे तेमनुं गौरव, तेनी रक्षा करवी, कहेतां राख करवी, अर्थात् तेना गौरवनुं निवारण करवुं; एटले पोते जेनी मोटाई प्रथम वधारी होय पछी तेनुं नठारु आचरण देखीने अनुमोदनना दोष मटाडवाने तेनी मोटाइनो नाश करवो.

मू० तथा-देवातिथिदीनप्रतिपत्तिरिति ॥

भा० वळी देवता, अतिथि, रंकजन, तेमनी सेवा करवी.

टी० दीव्यते स्तूयते भक्तिभरनिर्भरामरप्रभृतिभिर्जगद्भिरनवरतमिति देवः, स च क्लेशकर्मविपाकशतैरपरामृष्टः पुरुषविशेषस्तस्यैवैतानि नामानि । अर्हन्नजोऽनन्तः शंभुर्बुद्धस्तमोन्तक इति । न विद्यते सततप्रवृत्तातिविशदैकाकारानुष्ठानतया तिथ्यादिदिनविभागो यस्य सोऽतिथिः । यथोक्तम् ॥

तिथिः पर्वोत्सवाः सर्वे त्यक्ता येन महात्मना । अतिथिं तं विजानीयाच्छेषमभ्यागतं विदुः ॥ १ ॥

दीनाः पुनः दीङ् क्षय इति वचनात् । क्षीणसकलधर्मार्थकामाराधनशक्तयस्ततो देवातिथिदीनानां प्रतिपत्तिरुपचारः पूजान्नपानदानादिरूपो देवातिथिदीनप्रतिपत्ति ॥

उत्तम पुरुषना दृष्टांते करीने, बीजा लोक थकी अतिशे श्रेष्ठ रीते वर्ते, तेने उत्तम कहिये; ते उत्तम पुरुष जे ते, प्रकृतिये करीनेज परोपकार, कहेतां पारको उपकार करवो, तथा प्रिय भाषण, एटले अप्रिय वचन न बोलवुं, ए आदिक जे गुणरूप मणि, तेने रहेवाने समुद्र सरखा एवा जे मनुष्य तेमनुं जे उदाहरण तेणे करीने, एटले उत्तम पुरुषना दृष्टांतने अनुसरता पुरुष जे ते, निश्चे उदार आत्मापणे करीने एटले उदारचित्तपणे करीने स्वप्नमां पण विकारवाली छे प्रकृति ते जेमनी एवा नथी थता तेम वर्त्तवुं.

देवादिकनी सेवा जे ते, नित्ये करवी उचित छे. विशेषे करीने तो भोजनने अवसरे उचित छे, एटले भोजन पहेली देव पूजादिक करणी करवी.

मू० तथा-सात्म्यतः कालभोजनमिति ॥

भा० वली पोतानी प्रकृतिना अनुकूलपणाथकी समय थये सते भोजन करवुं.

टी० पानाहारादयो यस्याऽविरुद्धा' प्रकृतेरपि ॥ सुखित्वायावलोकन्ते तत्सात्म्यमिति गीयते ॥१॥

भा० जे पुरुषनी जेवी प्रकृति होय, ते प्रकृतिने पण अविरुद्ध एवां पान अहार इत्यादिक, जे पुरुषने वर्त्तेछे. तेज सुखभणी थाय छे, तेने सात्म्यपणुं कहिये छिये. ॥१॥

टी० एव लक्षणात्सात्म्यात्काले बुभुक्षोदयावसरलक्षणे भोजनमभोपजीवनं कालभोजनम्। अयमभिप्राय', आजन्म सात्म्येन भुक्तं विषमपि पथ्यं भवति । परमसात्म्यमपि पथ्य सेवते न, पुन' सात्म्यप्राप्तमपथ्यं । सर्वं बलवत. पथ्यमिति मत्वा न कालकूटं खादेत । सुशिक्षितो हि विषतन्त्रज्ञो म्रियत एव कदाचिद्विषात् । तथा अक्षुधितेनामृतमप्युपभुक्तं भवति विष, तथा क्षुत्कालातिक्रमादन्नद्वेषो देहसादश्च भवति विध्यातेऽग्नौ किं नामेन्धनं कुर्यादिति ॥

भा० तेमां पण--

मू० तदौचित्याबाधनमुत्तमनिदर्शनेनेति ॥

भा० ते देवादिकनुं औचित्य कहेतां योग्यपणुं, तेनुं उल्लंघन न करवुं, ते उत्तम पुरुषना उदाहरणे करिने जाणवुं.

टी० तथा देवादीनामौचित्यं योग्यत्वं यस्य देवादेरुत्तममध्यमजघन्यरूपा प्रतिपत्तिरित्यर्थः तस्याबाधनमनुल्लङ्घनं, तदुल्लङ्घने शेषाः सन्तोपि गुणा असन्त इव भवन्ति । यत उक्तम् ॥

औचित्यमेकमेकत्र गुणानां राशिरेकतः । विशीर्यंते गुणग्राम औचित्यपरिवर्जितः ॥ १ ॥ इति ॥

कथं तदौचित्याबाधनमित्याह । उत्तमनिदर्शनेन अतिशयेन शेषलोकादूर्ध्वं वर्तन्त इत्युत्तमाः, ते च प्रकृत्यैव परोपकरणप्रियभाषणादिगुणमणिमकराकरोपमाना मानवास्तेषां निदर्शनमुदाहरणं, तेनोत्तमनिदर्शनानुसारिणो हि पुरुषा उदात्तात्मतया न स्वप्नेपि विकृतप्रकृतयः संभवन्ति । इयं च देवादिप्रतिपत्तिर्नित्यमेवोचिता विशेषतश्च भोजनावसर इति ॥

भा० ते देवादिकनुं उचितपणुं कहेतां योग्यपणुं, एटले देवादिकनी उत्तम, मध्यम, जघन्यरूप जे सेवा, एटलो अर्थ जाणवो, ते सेवानुं उल्लंघन न करवुं. केमके तेनुं उल्लंघन करये सते बाकीना सर्वे छता गुण अछतारूपे थाय छे. ए वात शास्त्रमां कही छे.

एक जगाए एकलुं उचितपणुं स्थापन करो, अने एक जगायें सघला गुणनो समूह स्थापन करो, तोपण उचितपणाये रहित एवो सघला गुणनो समूह जे ते नाश पामे छे. ॥१॥

कीये प्रकारे ते उचितपणानो बाध न थाय? तेनो उत्तर कहे छे.

वह्निः । न भुक्तेः परिमाणे सिद्धान्तोऽस्ति । वह्न्यभिलाषायत्तं हि भोजनं । अतिमात्रभोजी देहमग्निं च विधुरयति । तथा दीप्तोऽग्निर्लघुभोजनाद्देहबलं क्षपयति । अत्यशितुर्दुःखेन परिणामः, श्रमार्त्तस्य पानं भोजनं वा नियमाज्ज्वराय छर्दिषे वा स्यात् ॥

भा० सात्म्यपणाथी कहेतां प्रकृतिने अनुकुलपणाथी समयने विषे भोजन करे सते पण लोलुपतानो एटले अभिलाषना अधिकपणे करीने भोजननो त्याग करवो.

जे हेतु माटे. जे पुरुष, मित कहेतां परिमित जमे छे, ते बहु जमे छे; एम जाणवुं, केमके जे अधिक जमवुं ते, निश्चे उलटी, झाडो अने मरण ए त्रणमांथी एक पण कर्या शिवाय विराम पामतुं नथी, एटले पचतुं नथी, माटे ते प्रकारे जमवुं; जे प्रकारे सवारे जम्या होय नें सांजे क्षुधा लागे, पण एवुं सवारे न जमवुं के, सांझे जठराग्नि नाश पामे. तेमज सायंकाले जमवुं, जेथी बीजे दिन जठराग्नि न नाश पामे, एटले भुख लागे तेवुं जमवुं. भोजनना परिमाणने विषे सिद्धांत नथी, एटले एकांत नथी, केमके, भोजन जेते अग्निनी अभिलाषा कहेतां इच्छा तेने स्वाधीन छे, एटले जठराग्नि जेटलो होय तेटलुंज भोजन करवुं, कहेतां सुखेथी पाचन थाय एटलुंज जमवुं. केमके अतिशे जमनार पुरुष जे ते, देहने तथा अग्निने बगाडे छे अर्थात् नाश करे छे. वली अग्नि घणो प्रदीप्त होय अने थोडुं जमे तो पण, लघुभोजनथी देह दुर्बल थाय. अने अतिशे जमवाथी ते भोजननो दुःखे करीने परिणाम थाय छे कहेतां पचे छे. अने श्रमवडे पीडाता पुरुषने पान तथा भोजन निश्चे तावने अर्थे तथा उलटीने अर्थे थाय छे. केमके थाकेला माणसने तरत भोजन करवाथी तथा तरत पाणी पीवाथी अनेक प्रकारना रोग उत्पन्न थाय छे. एटले श्रम कर्या पछी, जरा विलंब करी, हलवे हलवे पान तथा भोजन करवुं, पण एकदम अतिशे पाणी पण न पीवुं तो, भोजन थायज केम, ए भाव छे.

भा० ए प्रकारना सात्म्यपणाथकी एटले प्रकृतिने अनुकूलपणाथकी क्षुधाना उदयने अवसरे एटले जे वखत भूख लागे ते वखत भोजन करवुं ते कालभोजन कहेवाय. आ अभिप्राय छे के, जन्माराथी आरंभीने सात्म्यपणे भोजन करेलुं विष पण पथ्य थाय छे, परंतु असात्म्य एटले प्रतिकूल एवुं पथ्य सेवे तो पण प्रकृतिने अनुकूल न थाय. माटे जे प्रकृतिने अनुकूल तेनुं भोजन करवुं। वली बलवान् पुरुषने अपथ्य छे ते सर्वे पथ्य थाय छे एम मानीने कालकूट झेर न खावुं. केमके, भली प्रकारे शीखेलो एनो विष तंत्रनो पंडित पण, अर्थात् झेरने उतारवाना प्रकारने जाणनारो जे ते पण, क्यारेक विषथीज मरण पामे छे.

वली जे भूख्यो नथी तेणे भोजन करेलुं एटले भूख विना भोजन करेलुं, अमृत पण विष थाय छे. वली भूखनो समय उल्लंघन थवाथी अन्नद्वेष, तथा दुर्बल देह थाय छे. अग्नि ओलवाये सते लाकडां शुं करी शके? कांइ करी शके नही; तेम जठराग्नि, समय गया पछी शांत पड्यो, पछी करेलुं भोजन रूप काष्ट, निरर्थक छे, एटले अवगुण करनार छे. माटे जे वखत भूख लागे तेज वखत भोजन करवुं ए भाव छे.

मू० तथा-लौल्यत्याग इति ॥

भा० वली लोलुपपणानो त्याग करवो.

टी० सात्म्यतः कालभोजनेऽपि लौल्यस्याकाङ्क्षातिरेकादधिकभोजनलक्षणस्य त्यागः ॥

यतः। यो मितं भुङ्क्ते स बहु भुङ्क्तेऽतिरिक्तभुक्तं हि उद्वामनहादनमारणानामन्यतमदसंपाद्य, नोपरमं प्रतिपद्यते। तथा भुञ्जीत यथा सायमन्येद्युश्च न विपद्यते

जीर्ण जे ते चार प्रकारनुं छे. तेमां एक तो आम अजीर्ण, बीजुं विदग्ध अजीर्ण, त्रीजुं विष्टब्ध अजीर्ण, चोथुं रसशेष अजीर्ण जाणवुं. ॥१॥

हवे ते चार प्रकारना अजीर्णनां लक्षण कहे छे के, आम अजीर्णमां तो नरम झाडो आवे, अनें कोहेली छास प्रमुखना जेवो दुर्गंध नछले, त्यारे जाणवुं जे एने आम अजीर्ण थयुंछे. विदग्ध अजीर्ण थये सते, तेनी विष्टानो दुर्गंध खराब धूमाडाना जेवो होय, अने वली विष्टब्ध अजीर्ण थये सते, गात्र कहेतां शरीर तेनो भंग थाय, एटले शरीरमां त्रुट, फाट, कलतर विगरे विकार जणाय, अने रसशेष नामे अजीर्णने विषे, जडपणुं जणाय, एटले सघली हुंशीआरीनो नाश थाय, आ प्रकारना लक्षणथी अजीर्ण ओलखवुं. ॥ २ ॥

हवे टीकाकारे आम अजीर्णना लक्षणमां दुर्गंधिपणुं कह्युं छे तेनो अर्थ कर्यो छे के, जेम कोही गयेली छास प्रमुखनो जेवो दुर्गंध छे तेवो दुर्गंध होय तेने आम अजीर्ण कहीए.

वली शरीरनो मल तथा वायु तेनो हमेशांना नियमथी विपरीत गंध होय, तथा मलमां पण भेद पड्यो होय तथा शरीर भारे थइ गयुं होय तथा अन्न उपरथी रुचि उडि गयेली होय तथा ओडकार सारो न आवतो होय ए अजीर्णनां छ चिन्ह छे. ॥ ३ ॥

वली मूर्छा आवे तथा लवारो थाय तथा कंपारो थाय तथा अतिशे थुंकवुं पडे, एटले घणी मोल आवे तथा अंगनी ग्लानी थाय एटले शरीर नरम थाय तथा भ्रम थाय एटले फेर चडे, ए सर्वे उपद्रव, अजीर्ण थकीज थाय छे एम जाण-

मू० तथा-अजीर्णे अभोजनमिति ॥

भा० वली अजीर्ण थये सते भोजन न करवुं.

टी० प्रागुपभुक्तस्याहारस्याजीर्णे अजरणे ऽजीर्णे वा तत्र परिपाकमनागते अभोजनं सर्वथा भोजनपरिहारः । अजीर्णभोजने हि अजीर्णस्य सर्वरोगमूलस्य वृद्धिरेव कृता भवति । पठ्यते च ॥

अजीर्णप्रभवा रोगास्तत्राजीर्णं चतुर्विधम् । आमं विदग्धं विष्टब्धं रसशेषं तथापरम् ॥ १ ॥
आमे तु द्रवगन्धित्वं विदग्धे धूमगन्धिता । विष्टब्धे गात्रभङ्गोऽत्र रसशेषे तु जाड्यता ॥ २ ॥

द्रवगन्धित्वमिति द्रवस्य गूथस्य कुथिततक्रादेरिव गन्धो यस्यास्ति तत्तथा तद्भावस्तत्त्वमिति ॥

आर्याछन्दः—मलवातयोर्विगन्धो विड्भेदो गात्रगौरवमरुच्यम् ॥ अविशुद्धश्चोद्गारः षडजीर्णव्यक्तलिङ्गानि ॥ ३ ॥
मूर्छा प्रलापो वमथुः प्रसेकः सदनं भ्रमः ॥ उपद्रवा भवन्त्येते मरणं वाप्यजीर्णतः ॥ ४ ॥

प्रसेक इति अधिका निष्ठीवनप्रवृत्तिः, सदनमिति अङ्गग्लानिरिति ॥

भा० प्रथम उपभुक्त कहेतां भोजन करेलो जे आहार, तेनुं अजीर्ण थये सते, कहेतां न जरे सते अर्थात् न पचे सते अथवा परिपाक न पामे सते, एटले सर्वथा नजीर्ण थये सते, अभोजनं कहेतां भोजननो परिहार करवो. अजीर्ण भोजन सते, एटले भोजन न पचे सते, जे भोजन करवुं ते सर्व रोगनुं मूल एवुं जे अजीर्ण तेनी वृद्धिज करी, एम निश्चे जाणवुं. ते वात शास्त्रमां कही छे के,-

अजीर्ण छे प्रभव कहेतां कारण ते जेमनुं एवा सर्वे रोग छे, एटले प्राये सर्व रोग अजीर्णथीज थाय छे, तेमां अ-

वु, ऊवट अजाण थकां मरण पण थाय छे. ॥ ४ ॥

मू० तथा-बलापाये प्रतिक्रियेति ॥

भा० वली बलनो नाश थये सते प्रतिक्रिया करवी, कहेतां तेनो उपाय करवो.

टी० बलस्य शरीरसामर्थ्यलक्षणस्यापाये कथंचिद्ह्रासे सति प्रतिक्रिया तथाविधात्यन्तपरिश्रमपरिहारेण स्निग्धाल्पभोजनादिना च प्रकारेण प्रतिविधानं बलापायस्यैव । "बलमूलं हि जीवितमिति वचनात्" । बलमुचितमपातयता सता सर्वकार्येषु यतितव्यम् । अथ कथंचित्कदाचिद्बलोपेतोपि कश्चिज्जवेत्तदा " विषं व्याधिरुपेक्षित" इति वचनात्—सद्य एवासौ प्रतिविधेयो न पुनरुपेक्षितव्य इति ॥

भा० बल कहेतां शरीरनुं सामर्थ्य छे लक्षण जेनुं, तेनो नाश थये सते कहेतां शरीरना समर्थपणानी हानि थये सते एटले कांइक ओछुं थये सते प्रतिक्रिया करवी, कहेतां तेनो उपाय करवो. तथाप्रकारनो कहेतां शरीरना बलने घटाडे तेवा परिश्रमने दूर करवे करीने तथा स्निग्ध कहेतां चिकणुं एवुं अने अल्प कहेतां थोडुं एवुं भोजन करवुं, इत्यादि प्रकारे करीने प्रतिविधान करवुं, कहेतां तेनो उपाय करवो. अर्थात् बल आवे एवो उपाय करवो. केमके, बल छे मूल ते जेनुं एवुं जीवित छे; एम शास्त्र वचन छे ए हेतु माटे. उचित कहेतां योग्य एवा बलने न पाडतो एटले न नाश करतो सतो, सर्व कार्यने विषे यत्न करे. वली हवे कोइ प्रकारे क्यारेक बल सहित पण कोइ होय तोपण उपेक्षा करयो कहेतां गणगारयो नंही एवो व्याधि जे ते विष रूप थाय छे, अर्थात् ते रोग वृद्धि पामे, एवुं शास्त्र वचन छे ए हेतु माटे, तत्कालज एनो उपाय करवो, पण व्याधिनी उपेक्षा न करवी.

मू० तथा-अदेशकालचर्यापरिहार इति ॥

भा० वली अघटित देश तथा अघटित काल तेमां विचरवुं नही.

टी० देशकालः प्रस्ताव. तत्र चर्या देशकालचर्या तत्प्रतिषेधाददेशकालचर्या तस्या. परिहारः, अदेशकालचर्यापरिहारः । तथाविधचौराद्युपद्रवव्रातविषयतया इह लोकपरलोकानर्थयोर्नियमादास्पदी भवति ॥

भा० देश तथा काल ए बे प्रस्ताव कहिये एटले अवसर कहिये, तेमां जे चर्या कहेतां चालवुं ते देशकाल चर्या कहीए, तेना निषेध थकी एटले शास्त्रमां कहेला देशकालमां न चालवाथी, अदेशकाल चर्या कहिये, तेनो परिहार करवो, एटले प्रस्ताव विना न चालवुं. केमके ते प्रकारे चौरादिक उपद्रवनो समूह प्राप्त थाय तेणे करीने आलोक परलोक संबंधि अनर्थनुं नियमाए स्थान थाय, एटले चौरादि उपद्रवयुक्त देश होय तो ते देशनो त्याग करी, तथा उपद्रवयुक्त काल वर्ततो होय तो ते कालनो त्याग करी, ज्यां सारो सुकाल वर्ततो होय त्यां जइ रहेवुं; नही तो आलोक तथा परलोक संबंधि अनर्थने निश्चे पामे.

मू० तथा-यथोचितलोकयात्रेति ॥

भा० वली जेम घटे तेम लोकयात्रा करवी.

टी० यथोचितं या यस्योचिता लोकयात्रा लोकचित्तानुवृत्तिरूपो व्यवहारः सा विधेया । यथोचितलोकयात्रातिक्रमे हि लोकचित्तविराधनेन तेषामात्मन्यनादेयतापरिणामापादनेन स्वलाघवमेवोत्पादितं भवति । एवं चान्यस्यापि सम्यगाचारस्य स्वगतस्य लघुत्वमेवोपनीत स्यादिति। उक्तं च ॥

लोकः खल्वाधारः सर्वेषां धर्मचारिणां यस्मात् ॥ तस्माल्लोकविरुद्धं धर्मविरुद्धं च संत्याज्यम् ॥ १ ॥

भा० यथोचित कहेतां जे जेने उचित एटले घटित एवी लोकयात्रा कहेतां लोकना चित्तने अनुसरवारूप व्यवहार

ते करवा योग्य छे. अने तेनो अतिक्रम करये सते, निश्चे लोकना चित्तनी विराधना थवे करीने कहेतां लोकना चित्तने प्रतिकूल थवे करीने ते लोकाना आत्माने विषे पोतानी अनादेयता कहेतां न ग्रहण करवा रूप परिणामनुं संपादन कर्युं, तेणे करीने एटले लोकना आत्माने विषे पोतानी अवगणना थाय, कहेतां गणत्री न आवे, तेणे करीने पोतानुं लाघव, पोतेज उत्पन्न कर्युं कहेवाय; एम बीजो पण पोताने विषे रहेलो सारो आचार तेनी पण लघुता पोतेज करी कहेवाय एम जाणवुं. ते वात शास्त्रमां कहीछे के,-

धर्म मार्गमां चालनार सर्व पुरुषोने, जे हेतु माटे लोक जे ते, कहेतां लोक व्यवहार जे ते, निश्चे आधार छे; ते हेतु माटे लोक विरुद्ध तथा धर्म विरुद्ध जे होय तेनो त्याग करवो. ॥ १ ॥

मू० तथा-हीनेषु हीनक्रम इति ॥

भा० वली हीनने विषे हीनक्रम करवे.

टी० हीनेषु जातिविद्यादिभिर्गुणैः स्वकर्मदोषान्नीचतां गतेषु लोकेषु हीनक्रमः लोकयात्राया एव तुच्छताकरणरूपः, हीना अपि लोकाः किंचिदनुवर्तनीया इत्यर्थः । ते हि हीनगुणतयात्मानं तथाविधप्रतिपत्तेरयोग्यं संभावयन्तो यया कयाचिदपि उत्तमलोकानुवृत्त्या कृतार्थं मन्यमानाः प्रमुदितमानसा भवन्तीति ॥

भा० जातिविद्यादिक गुणेकरीने पोताना कर्म दोषथी नीचपणाने पामेला जे लोक तेने हीन लोक कहीए. तेने विषे हीनक्रम करवो एटले लोकयात्रानुं कहेतां लोकव्यवहारनुं तुच्छपणु करवुं, अर्थात् ओछापणु करवुं. हीन एवा पण लोको कांइक अनुवर्तनीय छे, एटले कांइक अपेक्षा राखवा योग्य छे, पण उवेखवा योग्य नथी; कारण के, ते हीनगुणपणे

करीने पोताना आत्मानी तथाप्रकारनुं अंगीकार करवाने अयोग्यछे एवी संभावना करता, एटले पोते एवुं जाणे छे के, अमें तथाप्रकारना मार्गानुसारी आदिक गुणोने अंगीकार करवाने समर्थ नथी, ए प्रकारे विचारता छतां हरकोइ उत्तम लोकनी अनुवृत्तिये करीने, अर्थात् उत्तम लोकने कोइ प्रकारे अनुसरणे करीने पोताने कृतार्थपणु मानता हर्षित मनवाला थाय छे.

मू० तथा-अतिसङ्गवर्जनमिति ॥

भा० वली अतिशे परिचयनो त्याग करवो.

टी० अतिसङ्गस्यातिपरिचयलक्षणस्य सर्वैरेव सार्द्धं वर्जनं परिहरणम् ॥ यतः, अतिपरिचयाद्भवति गुणवत्यप्यनादरः ॥ पठ्यते च ।

अतिपरिचयादवज्ञा भवति विशिष्टेपि वस्तुनि प्रायः ॥ लोकः प्रयागवासी कूपे स्नानं सदा कुरुते ॥ १ ॥

भा० अतिसंग कहेतां अतिशे परिचय छे लक्षण ते जेनुं एवो सर्व साथे जे संग तेनो परित्यागज करवो, अर्थात् सर्वनी साथे अतिशे परिचय निवारवो, केमके अतिशे परिचय करवाथी गुणवान् पुरुषने विषे पण अनादर थाय छे. ते नीतिशास्त्रमां कह्युं छे.

अतिशे परिचय करवाथी सारी वस्तुने विषे पण बहुधा अवगणना थाय छे, जेम प्रयाग तीर्थमां रहेनार लोक जे ते, ते तीर्थमां स्नान करवुं रहेवा देइ कूवामां एटले कूवाना जलवडे सदा स्नान करे छे. ॥१॥

मू० तथा-वृत्तस्थज्ञानवृद्धसेवेति ॥

भा० वली वृत्तमां रहेला एवा अने ज्ञाने करीने वृद्ध एवा पुरुषनी सेवा करवी.

टी० वृत्तमसदाचारनिवृत्तिः सदाचारप्रवृत्तिश्च । ज्ञानं पुनर्हेयोपादेयवस्तुविभागनिश्चयस्ततो वृत्ते तिष्ठन्तीति वृत्तस्थाः ज्ञानेन वृद्धा महान्तो ज्ञानवृद्धाः वृत्तस्थाश्च ते ज्ञानवृद्धाश्च वृत्तस्थज्ञानवृद्धास्तेषां सेवा दरिद्रेश्वरसेवाज्ञातसिद्धाराधना । सम्यग्ज्ञानक्रियागुणभाजो हि पुरुषाः सम्यक्सेव्यमाना नियमात्सदुपदेशादिफलैः फलन्ति ॥

यथोक्तम् ॥ उपदेशः शुभो नित्य दर्शन धर्मचारिणाम् ॥ स्थाने विनय इत्येतत्साधुसेवाफलं महत् ॥

भा० वृत्त कहेतां असत् आचरणमांथी निवृत्ति पामवुं, अने सत् आचरणमां प्रवर्तवुं, अने ज्ञान कहेतां त्याग करवा योग्य अने ग्रहण करवा योग्य एवी जे वस्तु तेनो विभागे करीने निश्चय करवो, एटले जूदो जूदो निश्चय करवो, जे आटली वस्तु त्याग करवा योग्य छे अने आटली वस्तु ग्रहण करवा योग्य छे, एवो विभाग करवो ते ज्ञान कहीए. ततः कहेतां ते हेतु माटे प्रथम कह्युं जे वृत्त तेने विषे रहे तेने वृत्तस्थ कहिये, अने ज्ञाने करीने जे वृद्ध ते ज्ञानवृद्ध कहिये, वृत्तने विषे रहेला अने ज्ञाने करीने वृद्ध एवा जे पुरुष तेनी सेवा करवी. दरिद्रपुरुष अने समर्थ पुरुष ए बेनी सेवा, तेनुं जे दृष्टांत तेणे करीने सिद्ध एवी जे आराधना तेने सेवा कहीए, एटले दरिद्रनी सेवाथी दारिद्य प्राप्त थाय, अने समर्थनी सेवाथी सामर्थ्य प्राप्त थाय, माटे सारु ज्ञान अने सारी क्रिया ए रूप गुणने भजता एवा पुरुष जे ते, सारी रीते सेवा करया सता, निश्चे सारा उपदेशादि रूप फलने आपे छे, एटले शास्त्रोक्त सारो उपदेश करे छे. ते शास्त्रमां कह्युं छे के,--

धर्ममां चालनारा पुरुषोनो शुभ उपदेश सांभलवो तथा नित्ये तेमनुं दर्शन करवुं. तथा घटता स्थानमां विनय करवो. ए सर्व सत्पुरुषोनी सेवा करवानुं मोटुं फल छे. ॥१॥

मू० तथा-परस्परानुपघातेनान्योन्यानुबद्धत्रिवर्गप्रतिपत्तिरिति ॥

भा० वळी परस्पर एक बीजानो उपघात न थाय तेम मांहोमांहे बंधायला एवा धर्म, अर्थ अने काम तेमनो अंगीकार करवो.

टी० इह धर्मार्थकामास्त्रिवर्गस्तत्र यतोऽभ्युदयनिःश्रेयससिद्धिः स धर्मः । यतः सर्वप्रयोजनसिद्धिः सोऽर्थः । आभिमानिकरसानुविद्धा यतः सर्वेन्द्रियप्रीतिः स कामः ततः परस्परस्यान्योन्यस्यानुपघातेनापीडनेनात एवान्योन्यानुबद्धस्य परस्परानुबन्धप्रधानस्य त्रिवर्गस्य प्रतिपत्तिरासेवनं । तत्र धर्मार्थयोरुपघातेन तादात्विकविषयसुखलुब्धो वनगज इव को नाम न भवत्यास्पदमापदां । धर्मातिक्रमाद्धनमुपार्जितं परेऽनुभवन्ति स्वयं तु परं पापस्य भाजनं सिंह इव सिन्धुरवधाद्बीजभोजिनः कुटुम्बिन इव नास्त्यधार्मिकस्यायत्यां किमपि कल्याणं । स खलु सुखी योऽमुत्र सुखाविरोधेनेह लोकसुखमनुभवति । तस्माद्धर्माबाधनेन कामार्थयोर्मतिमता यतितव्यम् ॥

भा० इहां धर्म, अर्थ अने काम ए त्रिवर्ग छे, तेमां जेथी अभ्युदय कहेतां सारी गति अने मोक्ष ए बेनी सिद्धि थाय तेने धर्म कहिये. अने जेथी सर्व प्रयोजननी सिद्धि थाय तेने अर्थ कहिये. अने अभिमान संबंधि रसवडे व्याप्त कहेतां पोतानी कल्पनाए मानी लीधो एवो जे रस, तेणे करीने सहित एवी सर्व इंद्रियोनी प्रीति, जेथी थाय तेने काम कहीए. ते हेतु माटे परस्परनो उपघात कहेतां पीडा न थाय एवी रीते ए त्रणेने सेववा. एज हेतु माटे परस्पर बंधायेलो एवो जे त्रिवर्ग, तेनुं आसेवन करवुं, एटले एक बीजानी अपेक्षा रहे एम त्रिवर्गनी सेवा करवी. केमके, धर्म अर्थना उपघाते करीने केवल कामने विषे तन्मय थयेलो, एटले विषय सुखमां लोभ पामेलो, वननो हाथी जेम आपदानुं स्थान थाय छे, तेम कोण पुरुष न थाय, अर्थात् सर्व थाय; एटले धर्म अर्थने मुकीने केवल कामासक्त थाय छे ते, वनना हाथीनी पेठे दुःखी थाय छे. वळी धर्मनो अतिक्रमण करवाथी उपार्जन करेला धनने बीजा लोक भोगवे छे अने पोते तो, केवल पापनुं पात्र

थाय छे; जेम हाथीनें मारवाथी सिंह, पापनुं पात्र थाय छे तेम. वली बीजनुं भोजन करनार कुटुंबिनी पेठे, एटले बीजने खाइ जनार कणबीनी पेठे, जेम कणबी लोको वाववाने राखेलुं जे बीज ते प्रत्ये खाइ जाय छे, पछी ते दुःखी थाय छे तेम आ पण, मनुष्यना जन्मरूप बीज, तेने पाप उपार्जन करवे करीने गमावे छे ते दुःखी थाय छे. केम के, अधर्मि पुरुषनुं उत्तरकालमां कांइपण कल्याण थतुं नथी. जे पुरुष परलोक संबंधी सुखनो विरोध न थाय तेम आ लोकने विषे सुखनो अनुभव करे छे, ते पुरुष निश्चे सुखी थाय छे; ते हेतु माटे धर्मनी अबाधाये करीने काम तथा अर्थ ए बेने विषे बुद्धिमान् पुरुषे प्रयत्न करवो.

टी० यस्त्वर्थकामावुपहत्य धर्ममेवोपास्ते तस्य यतित्वमेव श्रेयो न तु गृहवास इति, तस्यार्थकामयोरप्याराधन श्रेय इति, तथा तादात्विकमूलहरकदर्याणां नासुलभः प्रत्यवायः, तत्र यः किमप्यसंचिन्त्योत्पन्नमर्थमपव्येति स तादात्विकः, यः पितृपैतामहमर्थमन्यायेन भक्षयति स मूलहरः, यो भृत्यात्मपीडाभ्यामर्थं सचिनोति न तु क्वचिदपि व्ययते स कदर्यः, तादात्विकमूलहरयोरायत्या नास्ति कल्याणं, किं त्वर्थभ्रंशेन धर्मकामयोर्विनाश एव । कदर्यस्य त्वर्थसग्रहो राजदायादतस्कराणामन्यतमस्य निधिः, न तु धर्मकामयोर्हेतुः । अत एतत्पुरुषत्रयप्रकृतिपरिहारेण मतिमतार्थोनुशीलनीयः। तथा नाजितेन्द्रियस्य कापि कार्यसिद्धिरस्ति। न कामासक्तस्य समस्ति चिकित्सितं । न तस्य धन धर्मः शरीर वा । यस्य स्त्रीषुत्यन्तासक्तिर्विरुद्धकामवृत्तिर्न चिरं नन्दति । अतो धर्मार्थाबाधनेन कामे प्रवर्तितव्यमिति पर्यालोच्य परस्पराविरोधेन धर्मार्थकामासेवनमुपदिष्टमिति ॥

भा० जे अर्थकामने हणीने केवल धर्मनी उपासना करे छे तो, तेने यतिपणुं धारण करवुं एज कल्याणकारी छे; पण गृहवास कहेतां घरमां रहेवुं कल्याणकारी नथी. अने जो घरमां रहे छे तो तेने अर्थकामनुं आराधन करवुं ए पण कल्याणकारी छे, केमके धर्मने विषे सीदावुं न थाय माटे. वली तादात्विक, मूलहर अने कदर्य ए त्रण प्रकारना पुरुषने प्रत्यवाय कहेतां दोष अथवा कष्ट सुलभ छे. तेमां जे कोइ पुरुष, कांइ पण विचारया विना उत्पन्न थयेला अर्थनो अघटित ख-

रच करे छे, ते तादात्विक कहीए. अने जे पुरुष, बापदादाना अर्थनुं अन्याये करीने नक्षण करे छे ते मूलहर कहीए. अने जे पुरुष, सेवकोने तथा पोताने पीमा उत्पन्न करवे करीने अर्थनो संचय करे छे, पण कोइ धर्मस्थानकमां खरचतो नथी ते कदर्य कहीए, एटले कृपण कहीए. तेमां तादात्विक अने मूलहर ए बे पुरुषने उत्तरकालमां कल्याण नथी; केमके, अर्थनो जे नाश तेणे करीने धर्म तथा काम ए बेनो विनाशज थाय छे. अने कदर्य पुरुषनो अर्थ संग्रह जे ते, राजा तथा नाग-दार तथा चौर, तेमांथी कोइनो निधि थशे, कहेतां ते त्रैणमांथी कोइने हाथ कदर्य पुरुषनुं धन आवशे, पण धर्म तथा काम ए बेमांथी एके पुरुषार्थनुं कारण एवुं ए धन थशे नही, एज हेतु माटे; ए त्रैण प्रकारना पुरुषनी प्रकृतिनो त्याग करीने बुद्धिवान् पुरुषे ए अर्थ जे ते, अनुशीलन करवो, कहेतां रूमी रीते राखवो. वली नथी जीत्यां इंद्रियो ते जेणे एवा पुरुषने कोइ पण कार्यसिद्धि थती नथी. अने कामासक्त पुरुषे करेलो जे उपाय ते सारो न होय, केमके तेने धन अथवा धर्म अथवा शरीर ए सर्व तेनां न होय, केमके परवशपणुं छे ए हेतु माटे. जेने स्त्रीयोने विषे अत्यंत आसक्ति छे, कहेतां विरुद्धकाम प्रवृत्ति छे, ते पुरुष शीघ्र नाश पामे छे; माटे धर्म, अर्थ ए बेनो बाध न थाय एवी रीते कामने विषे प्रवर्तवुं. एम विचारिने परस्पर अविरोधे करीने धर्म, अर्थ अने काम ए त्रैण पुरुषार्थनी सेवा करवी, एम उपदेश कर्यो छे. ॥

मू० तथा-अन्यतरबाधासंनवे मूलाबाधेति ॥

नाप० वली धर्म, अर्थ अने काम ए त्रणमांथी हरकोइनी बाधानो संनव थाय तो मूल पुरुषार्थनी बाधा न थवा देवी. ॥

टी० अमीषां धर्मार्थकामानां मध्ये अन्यतरस्योत्तरोत्तरलक्षणस्य पुरुषार्थस्य बाधासंभवे कुतोपि विषमप्रवर्त्तकवशान्निरोधे संपद्यमाने सति किं कर्तव्यमित्याह । मूला बाधा । या यस्य पुरुषार्थस्य "धर्मार्थकामाः त्रिवर्गः" इति क्रममपेक्ष्य मूलमादिमस्तस्याबाधाऽपीमनं । तत्र कामलक्षणपुरुषार्थबाधायां धर्मार्थयोर्बाधा रक्षणीया, तयोः सतो कामस्य सुकरोत्पादकत्वात् । कामार्थयोस्तु बाधायां धर्म एव रक्षणीयः, धर्ममूलत्वादर्थकामयोः । अत एवोक्तम् ॥

धर्मश्चेन्नावसीदेत कपालेनापि जीवतः ॥ आढ्योऽस्मीत्यवगन्तव्यं धर्मवित्ता हि साधवः ॥ १ ॥ इति ॥

भा० ए जे धर्म, अर्थ अने काम, तेनी मध्ये उत्तरोत्तर छे लक्षण जेनुं एटले प्रथम धर्मनुं लक्षण देखाड्युं छे, पछी अर्थनुं अने पछी कामनुं लक्षण देखाड्युं छे, तेमांथी हरकोइ एक पुरुषार्थनी बाधानो संभव थये सते, एटले कोइ पण कारणथी, कहेतां कोइ विषम अंतरायना वशथी निरोध थये सते एटले रोकाण सते शुं करवुं? तेने कहे छे. । धर्म, अर्थ अने काम ए त्रिवर्ग छे, ए अनुक्रमनी अपेक्षा करीने, मूल कहेतां तेनी पहेलो जे पुरुषार्थ होय, ते आगला पुरुषार्थनुं मूल छे, ते मूलनी पीडा न थाय तेम करवुं. तेमां काम लक्षण जे पुरुषार्थ तेनी बाधा थये सते, धर्म अने अर्थ ए बेनी बाधा न थवा देवी, कहेतां धर्म अने अर्थ ए बेनी रक्षा करवी. केमके, ते बे सते कामनुं सुखे उत्पन्न करवापणुं छे, ए हेतु माटे. काम अने अर्थ, ए बेनी बाधा प्राप्त थये सते, धर्मनीज रक्षा करवी, केम जे अर्थ अने काम ए बेनुं मूल धर्म छे; एज हेतु माटे, शास्त्रमां कह्युं छे के,–

कपाले करीने एटले नालीएरनी कोपरी हाथमां लेइ, भीख मागीने आजीविका करता एवा पुरुषने जो धर्म छे तो ते न सीदाय; केम के हुं तो धनवंत छुं, मारे शुं करवा सीदावुं जोइये; केमके, साधु पुरुष जे ते, धर्म एज छे धन ते जेमने एवा निश्चे होय छे. ॥१॥

मू० तथा-बलाबलापेक्षणमिति ॥

भा० वली पोतानुं बल तथा अबल ए बेनी अपेक्षा करवी.

टी० इह बुद्धिमता मनुजेन सर्वेष्वपि कार्येषु प्रवृत्तिमादधता सता बलस्य द्रव्यक्षेत्रकालभावकृतस्यात्मसामर्थ्यस्याऽबलस्य च तद्विलक्षणस्यापेक्षणमालोचनमङ्गीकर्तव्यं अन्यथाऽबलमारम्भस्य क्षयसम्पदेकनिमित्तत्वादत एव, पठ्यते च ॥

कः कालः कानि मित्राणि को देशः कौ व्ययागमौ ॥ कश्चाहं का च मे शक्तिरिति चिन्त्यं मुहुर्मुहुः ॥ १ ॥

भा० इहां सर्व कार्योने विषे प्रवृत्ति करतो एवा बुद्धिवान् पुरुषे बलनी कहेतां द्रव्य, क्षेत्र, काल, भाव सहित पोताना सामर्थ्यनी अपेक्षा करवी, अने अबल कहेतां तेथी विलक्षण एवा पोताना असमर्थपणानी अपेक्षा कहेतां आलोचन अंगीकार करवुं, अर्थात् जेजे कार्य करवुं तेमां पोतानुं समर्थपणु अने असमर्थपणु रूडी रीते उत्तम पुरुषोए विचारवुं; केम के, पोताना बलथी उलटो आरंभ करनारने क्षयसंपत्ति, एज एक निमित्तपणु छे ए हेतु माटे; एटले पोतानुं बल विचार्या विनानो करेलो आरंभ, क्षयनो हेतु थाय छे. एज कारण माटे कह्युं छे के,--

काल कोण छे, एटले आ कीयो काल वर्त्ते छे, तथा मित्र कोण छे, अने कीयो देश छे, तथा खरच केटलो छे, अने आवक केटली छे, अने हुं कोण छुं, अने मारी शक्ति केटली छे, ए सर्वनो वारंवार विचार करवो. ॥१॥

मू० तथा-अनुबन्धे प्रयत्न इति ॥

भा० वली अनुबंधने विषे प्रयत्न करवो.

टी० अनुबन्धे उत्तरोत्तरवृद्धिरूपे धर्मार्थकामाना प्रयत्नो यत्नातिरेक कार्य. । अनुबन्धशून्यानि हि प्रयोजनानि वन्ध्यास्त्रिय इव न किंचिद्गौरवं लभन्ते अपि तु हीलामेवेति ॥

भा० धर्मार्थ कामनी उत्तरोत्तर वृद्धि रूप जे अनुबंध तेने विषे अतिशे प्रयत्न करवो; केमके अनुबंधथी रहित एवां प्रयोजन जे ते वंध्या स्त्रीनी पेठे कांइपण गौरवपणाने नथी पामतां; हीलनानेज पामे छे.

मू० तथा-कालोचितापेक्षेति ॥

भा० वली कालने उचित कहेतां योग्य होय तेनी अपेक्षा करवी.

टी० यद्यत्र काले वस्तु हातुमुपादातुं वोचित भवति तस्यात्यन्तनिपुणबुद्ध्या पर्यालोच्यापेक्ष्याङ्गीकारः कर्तव्यः । दक्षलक्षणत्वेनास्याः सकलश्रीसमधिगमहेतुत्वादत एव पठ्यते च ॥

यः काकिणीमप्यपथप्रपन्नामन्वेषते निष्कसहस्त्रतुल्याम् ॥ कालेन कोटिष्वपि मुक्तहस्तस्तस्यानुबन्धं न जहाति लक्ष्मी ॥ १ ॥

मुक्तहस्त इति मुत्कलहस्त.॥

भा० जे वस्तु जे कालने विषे त्याग करवी तथा ग्रहण करवी उचित होय, ते काले ते वस्तुनुं अत्यंत निपुण बुद्धिये करी विचार करीने कहेतां अपेक्षा करीने अंगीकार करवुं. केमके, ए बुद्धिना डहापणरूप लक्षणे करीने सकल लक्ष्मीनी प्राप्ति प्रत्ये हेतुपणु छे, एटले बुद्धिना डाहापणपणाथी सकल लक्ष्मी मले छे; एज हेतु माटे शास्त्रमां कह्युं छे के,-

जे पुरुष, कुमार्गमां पडेला पा पइसाने पण, हजार सोना म्होर तुल्य गणीने खोले छे, ते पुरुष काले करीने को-टि द्रव्यने विषे पण मोकलो छे हस्त ते जेनो एवो थाय छे, एटले कोटि द्रव्य आपी शके एवो समर्थ थाय छे, केमके,

लक्ष्मी जे ते, ते पुरुषना संबंधनो त्याग करी शकती नथी. अर्थात् ते दानेश्री पुरुषने ज्ञवोज्ञव लक्ष्मी मले छे. ॥१॥

मू० तथा-प्रत्यहं धर्मश्रवणमिति ॥

ज्ञा० वली प्रतिदिवस धर्मनुं श्रवण करवुं.

टी० प्रत्यह प्रतिदिवसं धर्मस्य इहैव शास्त्रे वक्तुं प्रस्तावितस्य कान्तकान्तासमेतयुवजनकिनरारब्धगीताकर्णनोदाहरणेन श्रवणमाकर्णनं, धर्मशास्त्रश्रवणस्यात्यन्तगुणहेतुत्वात् ॥ पठ्यते च ॥

क्लान्तमुपोज्झति खेदं तप्तं निर्वाति बुध्यते मूढम् ॥ स्थिरतामेति व्याकुलमुपयुक्तसुभाषितं चेतः ॥ १ ॥ इति ॥

ज्ञा० दिनदिन प्रत्ये धर्मनुं कहेतां धर्मशास्त्रनुं सांज्ञलवुं. एटले आज ग्रंथने विषे कहेवाने आरंज्ञेला एवा धर्मनुं श्रवण करवा विषे, सुंदर स्त्रीये सहित जुवान किन्नरे आरंज्ञेला गीतनुं सांज्ञलवुं थयुंछे, ते दृष्टांते करीने धर्मशास्त्र सांज्ञलवुं. केमके, धर्मशास्त्रना श्रवणने अत्यंत गुणनुं कारणपणुं छे ए हेतु माटे. कह्युं छे के,-

उपयोगी पुरुषनुं सुज्ञाषित, कहेतां जे समे जेवुं घटे ते समे तेवुं बोलवुं ते, ग्लानि पामेला चित्तना खेदने नाश करे छे. तथा ताप पामेला चित्तने शांत करे छे. तथा मूढ चित्तने कहेतां मोह पामेला चित्तने प्रतिबोध करे छे. तथा व्याकुल चित्तनें स्थिर करे छे. ॥१॥

मू० तथा-सर्वत्रानज्ञिनिवेश इति ॥

ज्ञा० वली सर्व कार्यमां कदाग्रहनो परित्याग करवो.

टी० सर्वत्र कार्ये प्रवर्तमानेन बुद्धिमताऽनभिनिवेशोऽभिनिवेशपरिहारः कार्यः । नीतिमार्गमनागतस्यापि पराभिभवपरिणामेन कार्यस्यारम्भोऽभिनिवेश. ॥ नीचलक्षणं चेदम् ॥ यन्नीतिमतीतस्यापि कार्यस्य चिकीर्षणम् ॥ पठन्ति च ॥

दर्पः श्रमयन्ति नीचान्निष्फलनयविगुणदुष्करारम्भै. ॥ श्रोतोविलोमतरणैर्व्यसनिभिरायास्यते मत्स्यैः ॥१ ॥

भा० सर्व कार्यमां प्रवर्तेला बुद्धिमान् पुरुषे अभिनिवेशनो परिहार करवो. । परने पराभव करवाना परिणामे करीने नीति मार्गने न पामेला एवा पण कार्यनो जे आरंभ करवो तेने अभिनिवेश कहीए. । अने जे अभिनिवेश छे ते नीच पुरुषनुं लक्षण छे. केमके, नीतिने अतिक्रमण करेला एवा पण कार्यनुं वांछवुं छे माटे, अर्थात् नीति रहित एवा पण कार्य करवानी जे वांछा करवी ते नीच पुरुषनो स्वभाव जाणवो. ते कह्युं छे के,-

अहंकार जे ते नीच पुरुषो प्रत्ये, निःफल कहेतां फल रहित एवा, अने न्याये करीने रहित एवा, अने दुःखे कराय एवा एटले मुष्कल एवा, आरंभे करीने खेदवाला करे छे. जेम व्यसनी एवा जे मत्स्य, तेओ प्रवाहना सन्मुख चालवे करीने पोताना आत्माने फोगट प्रयास पमाडे छे, तेम नीच पुरुषो पण जाणवा.

मू० तथा-गुणपक्षपातितेति ॥

भा० वली गुणने विषे पक्षपात करवो.

टी० गुणेषु दाक्षिण्यसौजन्यौदार्यस्थैर्यप्रियपूर्वाभाषणादिषु स्वपरयोरुपकारकारणेष्वात्मधर्मेषु पक्षपातिता, बहुमानं तत्प्रशंसासाहाय्यकरणादिनाऽनुकूला प्रवृत्तिः । गुणपक्षपातिनो हि जीवा बहुमानद्वारोपजातावन्ध्यपुण्यप्रबन्धसामर्थ्यान्नियमादिहामुत्र च शरच्छशधरकरनिकरगौरं गुणग्राममवश्यमवाप्नुवन्ति, तद्बहुमानाशयस्य चिन्तारत्नादप्यधिकशक्तियुक्तत्वात् ॥

भा० गुण कहेतां महापणपणु तथा सुजनपणु तथा उदारपणु तथा स्थिरपणु तथा प्रिय पूर्वक आभाषण कहेतां बोलावबुं इत्यादिक पोताने तथा परने उपकार करवाना कारणरूप एवा जे आत्मधर्म, तेम विषे पक्षपातिपणु करवुं. एटले बहुमान करवुं तथा तेनी प्रशंसा करवी तथा सहायता करवी. इत्यादिके करीने जे अनुकूल प्रवृत्ति करवी, एटले जेम गुणोने बाधक न थाय तेम प्रवृत्ति करवी, ते गुणपक्षपातिपणु कहीए. केमके, गुणना पक्षपात करनारा जीव जे ते निश्चे बहुमान द्वाराए प्रकट थयुं एवुं जे अवंध्य पुण्य कहेतां पुण्यानुबंधिपुण्य तेनो जे विस्तार तेना सामर्थ्यथकी नियमाए, आलोक अने परलोकने विषे, शरदऋतुना चंद्रकिरण सरखो गौर, एवा गुणना समूहने अवश्य पामे छे. केमके, ते गुणोना बहुमान करवानो जे अभिप्राय तेने चिंतामणिरत्न थकी पण अधिक शक्तियुक्तपणु छे, ए हेतु माटे. अर्थात् चिंतामणिरत्न जे ते, केवल आलोकना सुखनेज आपनार छे; अने गुणोना बहुमान करवानो जे अभिप्राय छे ते तो, अनुक्रमे मोक्षसुखने आपनार छे; माटे गुणोनुं बहुमान करवुं ए उपदेश छे. "भवन्ति भव्येषु हि पक्षपातः"

मू० तथा-ऊहापोहादियोग इति ॥

भा० वली तर्क करवो, तथा तेनुं समाधान करवुं, इत्यादिनो योग करवो.

टी० ऊहश्चापोहश्च आदिशब्दात्तत्त्वाभिनिवेशलक्षणो बुद्धिगुणः शुश्रूषाश्रवणग्रहणधारणाविज्ञानानि च गृह्यन्ते, इत्यष्टौ बुद्धिगुणाः । तत ऊहापोहादिभिर्योगः समागमोऽनुष्ठेय इति । तत्र प्रथमतस्तावच्छ्रोतुमिच्छा शुश्रूषा, श्रवणमाकर्णनं, ग्रहणं शास्त्रार्थोपादानं, धारणाऽविस्मरणं, मोहसंदेहविपर्यासव्युदासेन ज्ञानं विज्ञानं, विज्ञातमर्थमवलम्ब्यान्येषु व्याप्त्या तथाविधेषु वितर्कणमूहः, उक्तियुक्तिभ्यां विरुद्धादर्थाद्धिंसादिकात्प्रत्यवायसंभावनया व्यावर्तनमपोहः, अथवा सामान्यज्ञानमूहो विशेषज्ञानमपोहः, विज्ञानोहापोहविशुद्धमिदमित्थमेवेतिनिश्चयस्तत्त्वाभिनिवेशः। एवं शुश्रूषादिभिर्बुद्धिगुणैरुपहितप्रज्ञाप्रकर्षः पुमान्न कदाचिदकल्याणमाप्नोति ॥

भा० ऊह कहेतां तर्क अने अपोह कहेतां तेनुं समाधान, आदि शब्दे करीने तत्त्वने विषे अभिनिवेश कहेतां प्रवेश छे लक्षण ते जेनुं एवो बुद्धिनो गुण, तथा शुश्रूषा, श्रवण, ग्रहण, धारणा, अने विज्ञान एटलानुं ग्रहण करीए छिये. ए ऊहादिक आठ जे बुद्धिना गुण तेमनी साथे समागम करवो, एटले ए आठ गुण उपार्जन करवा. हवे तेनां लक्षण कहे छे जे, प्रथम सांभळवानी इच्छा तेने शुश्रूषा कहिये, तथा सांभळवुं ते श्रवण कहिये. तथा शास्त्रना अर्थनो अंगीकार करवो तेने ग्रहण कहिये, तथा तेनुं न विसरवुं तेने धारणा कहिये. तथा मोह, संदेह अने विपरीतपणु, तेमनो नाश करीने जे जाणवुं तेने विज्ञान कहिये. जाणेला अर्थनुं अवलंबन करीने अन्य एवो जे ते प्रकारनो पदार्थ तेने विषे व्याप्तिज्ञाने करीने वितर्क करवो तेने ऊह कहिये; एटले जेम घरने विषे धूमाग्नि देखीने अग्नि छे एम प्रथम निश्चय कर्यो छे तो, ते पुरुषने पर्वतने विषे धूमाग्नि देखी अग्नि छे एवो वितर्क थाय, तेम धर्म संबंधि कार्यने विषे पण कोइ जीवनी हिंसा करवाथी पाप लागे छे एवो प्रथमथी निश्चय कर्यो होय तो, कोइ जीवने दुःख देइये तो पण पाप लागे, एम वितर्क थाय तेने ऊह कहिये. । तथा उक्तियुक्तिये करीने विरुद्ध एवा जे हिंसादिक अर्थ, ते थकी प्रत्यवाय कहेतां दोष, तेनी संभावनाए करीने निवृत्ति पामवुं तेने अपोह कहिये. अथवा सामान्य ज्ञान ते ऊह कहिये अने विशेष ज्ञान ते अपोह कहिये. विज्ञान ऊह अने अपोह तेणे करीने विशुद्ध एवो, आ एमज छे ए प्रकारनो जे निश्चय तेने तत्त्वाभिनिवेश कहिये. ए प्रकारे शुश्रूषादि जे बुद्धिना गुण तेणे करीने पाम्यो छे प्रज्ञाप्रकर्ष कहेतां बुद्धिनो उत्कर्ष ते जेणे एवो जे पुरुष, ते क्यारे अकल्याणने न पामे.

टी० यदुच्यते ॥–

जीवन्ति शतशः प्राज्ञाः प्रज्ञया वित्तसंक्षये ॥ न हि प्रज्ञाक्षये कश्चिद्वित्ते सत्यपि जीवति ॥१॥ इति ॥

इति शब्दः प्रस्तुतस्य सामान्यतो गृहस्थधर्मस्य परिसमाप्त्यर्थ इति, इत्थं सामान्यतो गृहस्थधर्म उक्तः ॥

अथास्यैव फलमाह ॥

भा० जे हेतु माटे ए वात शास्त्रमां कही छे.

शेंकमो डाह्या पुरुष जे ते, धननो नाश थये सते बुद्धिए करीने जीवे छे. कोइ पुरुष बुद्धिनो नाश थये सते धन सते पण नथी जीवतो, माटे धनवान् करतां बुद्धिवान् विशेष छे. ॥१॥

इति शब्द जे ते कहेवाने आरंभेला सामान्यपणे गृहस्थ धर्मनी परि समाप्तिने अर्थे छे. आ प्रकारे सामान्यपणाथी गृहस्थनो धर्म कह्यो.

हवे एज गृहस्थना धर्मनुं फल कहे छे.

मू० एवं स्वधर्मसंयुक्तं सद्गार्हस्थ्यं करोति यः ॥
लोकद्वयेप्यसौ धीमान्सुखमाप्नोत्यनिन्दितम् ॥१॥

भा० ए प्रकारे जे पुरुष, स्वधर्मे संयुक्त एवुं सारु गृहस्थपणु तेने करे छे, एटले पाले छे ते बुद्धिवान् पुरुष जे ते, आलोक परलोकने विषे निंदाए रहित एवुं सुख पामे छे. ॥१॥

टी० एवमुक्तन्यायेन यः स्वधर्मः गृहस्थाना संबंधी धर्मः तेन संयुक्तं समन्वितमतएव सत्सुंदरं गार्हस्थ्य गृहस्थभावं करोति विदधाति । यः कश्चित्पुण्यसंपन्नो जीवः

लोकद्वयेपीहलोकपरलोकरूपे, किं पुनरिहलोक एवेत्यपिशब्दार्थः । असौ सगार्हस्थ्यकर्ता धीमान् प्रशस्तबुद्धिः सुखं शर्म आप्नोति लभते । अनिन्दितं शुभानुबन्धितया सुधिया-मगर्हणीयमिति ॥ यत एवं ततोऽत्रैव यत्नो विधेय इति श्लोकद्वयेन दर्शयन्नाह ॥

भा० ए प्रकारे कहेतां कहेला एवा न्याये करीने जे कोइ पुण्य सहित एवो जीव जे ते, पोतानो धर्म कहेतां गृहस्थ संबंधि जे धर्म तेणे करीने सहित एवुं, एज हेतु माटे सुंदर एवुं, गृहस्थपणु करे छे, एटले गृहस्थनो धर्म पाले छे, ते सुंदर गृहस्थाश्रमपणु करनार बुद्धिवान् पुरुष जे ते आलोक परलोकने विषे पण सुखने पामे छे तो, आलोकने विषे सुख पामे तेमां शुं कहेवुं, एम अपि शब्दनो अर्थ छे. वली ते सुख शुभानुबंधिपणे करीने एटले पुण्यानुबंधि पुण्यना बंधपणे करीने अनिंदित छे, एटले बुद्धिवंत पुरुषोने वखाणवा योग्य छे. जे हेतु माटे ए प्रकारे छे ते हेतु माटे आ धर्मने विषेज प्रयत्न करवो एटले उद्यम करवो योग्य छे, एम बे श्लोके करीने देखाडता सता ग्रंथकार पोतेज कहे छे.

मू० दुर्लभं प्राप्य मानुष्यं विधेयं हितमात्मनः ॥ करोत्यकाण्ड एवेह मृत्युः सर्वं न किंचन ॥१॥
सत्येतस्मिन्नसारासु संपत्स्वविहिताग्रहः ॥ पर्यन्तदारुणासूच्चैर्धर्मः कार्यो महात्मभिः ॥२॥ इति॥

भा० दुर्लभ एवुं मनुष्यपणु पामिने आत्मानुं हित करवुं. केमके आलोकने विषे मृत्यु जे ते, आ सघलुं देखाय छे ते कांइज नथी, एम ओचिंतु करे छे; एटले मृत्यु जे ते हतुं नहोतुं करे छे. ॥१॥

ए मृत्यु सते असार एवी, अने परिणामे दारुणफलने आपनारी, एवी संपत्तिओने विषे, नथी थतो आग्रह कहेतां मोह जेथी एवो धर्म जे ते महात्मा पुरुषे उच्चपणे कहेतां विशेषपणे करवा योग्य छे. ॥२॥

टी० दुर्लभं दुरापं प्राप्य समासाद्य मानुष्यं जन्म किमित्याह । विधेयमनुष्ठेयं सर्वावस्थासु हितमनुकूलं कल्याणमिष्टयोगादि आत्मनः स्वस्य । यत. करोत्यकाण्ड

एव मरणावसर एव ...सर्वमेव वस्त्वकिञ्चित्करत्वेनावस्तुरूपमिति ॥ १ ॥ सति निपाते जगदभिवर्तिजन्तुजनितोपरमे एतस्मिन् मृत्यावित्यर्थः, असारासु मृत्युनिवारणं प्रत्यसमर्थासु संपत्सु धनधान्यादिसंपत्तिरूपासु, अनिहितार्थोऽनभिहितगृद्धिः । कीदृशीषु संपत्स्वित्याह । पर्यन्तदारुणासु निधनसमयसमागतानेकव्यसनशतासूत्रणेन, धर्म उक्त । अयं कार्यो विधेय. । कैरित्याह । महात्मभिः महान् प्रशस्य आत्मा येषां ते तथा तैरिति ॥२॥

इति श्रीमुनिचन्द्रसूरिविरचितायां धर्मबिन्दुप्रकरणवृत्तौ, सामान्यतो गृहस्थधर्मविधिः प्रथमोऽध्यायः ॥१॥

भा०-दुःखे पामवा योग्य एवुं मनुष्य जन्म पामीने शुं करवुं? तेने कहे छे.

सर्व अवस्थाने विषे पोतानुं हित कहेतां कल्याणमित्रयोगादि अनुकूल करवुं, एटले हितकारी मित्रनो संबंध करवो. केमके, मृत्यु जे ते अकांड कहेतां मरण काल विनाज बाल्य अवस्था, यौवन अवस्था अने मध्यम कहेतां वृद्धावस्था, ते रूप जे आलोक तेने विषे पुत्र, स्त्री, वैभव आदि सर्व वस्तुने नकिंचन कहेतां मरणथी रक्षा करवाना अकारणपणे करीने अवस्तु रूपज करे छे. अर्थात् मृत्यु जे ते सर्व वस्तुने हती नहोती करे छे. ए भाव जाणवो. ॥१॥

आ जगतना मध्ये वर्त्तनार प्राणि मात्रनो कर्यो छे उपरम कहेतां नाश ते जेणे एवो आ मृत्यु सते, असार एवी कहेतां मृत्युनिवारण करवाने असमर्थ एवी, अने पर्यंत दारुण कहेतां मरणना अवसरे पमाड्यां छे अनेक कष्ट ते जेमणे एवी धनधान्य आदि संपत्तियो, तेने विषे नथी मूर्च्छा कहेतां मोह जे थकी एवो धर्म जे ते महात्मापुरुषे एटले प्रसंशा करवा योग्य छे आत्मा जेमनो एवा पुरुषे अतिशे करवा योग्य छे. ॥२॥

ए प्रकारे श्री मुनिचंद्रसूरिए करेली धर्मबिंदु प्रकरणनी वृत्तिने विषे सामान्यथकी गृहस्थना धर्मनो विधि कह्यो ए नामनो प्रथम अध्याय संपूर्ण थयो. ॥१॥

———

॥ अध्यायः २ ॥

अवतरणम् टी० सांप्रतं द्वितीयो व्याख्यायते ॥

भा० हवे बीजा अध्यायनी व्याख्या कहिये छिये.

टी० विशेषसंबन्धश्चास्य स्वयमेव शास्त्रकृता भणिष्यत इति नेह दर्श्यते एवमन्येष्वप्यध्यायेष्विति ॥ तस्य चेदमादिसूत्रम् ॥

एनो विशेष संबंध पोतेज शास्त्रकार कहेशे माटे इहां देखाडता नथी, एम अन्य अध्यायने विषे पण जाणवुं.

तेनुं एटले बीजा अध्यायनुं आ प्रथम सूत्र छे.

मू० प्रायः सद्धर्मबीजानि गृहिष्वेवंविधेष्वलम् ॥
रोहन्ति विधिनोप्तानि यथा बीजानि सत्क्षितौ ॥१॥ इति ॥

भा० जेम सारी पृथ्वीमां विधिये सहित वावेलां बीज उगे छे, तेम आ पूर्वे कहेला एवा गृहस्थोने विषे विधिये सहित वावेलां एवां सद्धर्मनां बीज जे ते बहुधा उगे छे. ॥१॥

टी० प्रायो बाहुल्येन सद्धर्मबीजानि सद्धर्मस्य सम्यग्ज्ञानदर्शनचारित्ररूपस्य बीजानि कारणानि तानि चामूनि ॥

दुःखितेषु दयात्यन्तमद्वेषो गुणवत्सु च । औचित्यासेवनं चैव सर्वत्रैवाविशेषतः ॥ १ ॥ इति ॥

भा० बहुधा सद्धर्मनां बीज, कहेतां समकू ज्ञान, दर्शन अने चारित्र, ते रूप जे सद्धर्म तेनां बीज कहेतां कारण

एटले असाधारण कारण ते आ प्रकारे छे.

सर्वत्र एटले सर्व ठेकाणे निंदा रहित घटितनुज सेवन करवुं. ॥१॥ एटले अद्वेष कहेतां द्वेष न करवो. तथा सर्व जगाये दुःखवाला प्राणीने विषे दया करवी. तथा गुणवान् पुरुषोने विषे अविशेषपणेज उचितपणानुं आसेवन करवुं.

वपनं धर्मबीजस्य सत्प्रशंसादि तद्गतम् ॥ तच्चिन्ताद्यङ्कुरादि स्यात्फलसिद्धिस्तु निर्वृतिः ॥ १ ॥ रोहन्ति धर्मचिन्तादिलक्षणाङ्कुरादिमन्ति जायन्ते ।

टी० गृहिषु गृहस्थेषु एवंविधेषु कुलक्रमागतानिन्द्यन्यायानुष्ठानादिगुणभाजनेषूक्तं स्वफलावन्ध्यकारणत्वेनात्यर्थं रोहन्ति धर्मचिन्तादिलक्षणाङ्कुरादिमन्ति जायन्ते ।

उक्तं च ॥ वपनं धर्मबीजस्य सत्प्रशंसादि तद्गतम् ॥ तच्चिन्ताद्यङ्कुरादि स्यात्फलसिद्धिस्तु निर्वृतिः ॥ १ ॥

चिन्तासच्छ्रुत्यनुष्ठानदेवमानुषसंपदः ॥ क्रमेणाङ्कुरसत्काण्डनालपुष्पसमा मताः ॥ २ ॥

भा० धर्मनां बीज जे ते ए प्रकारना, एटले कुलक्रमथी चाल्यो आवतो अने निंदा रहितने न्याय सहित, एवा अनुष्ठानादि गुणना पात्र एवा, गृहस्थोने विषे पोताना फलना सत्यकारणपणे करीने उगे छे, एटले धर्मनुं विचारवुं ए आदि लक्षणरूप अंकुरावालां थाय छे. ॥ १ ॥ ते कह्युं छे,-

धर्मनुं बीज वाव्युं ते धर्मने विषे रहेली एवी सत्पुरुषनी प्रशंसा करवी इत्यादिक, धर्मना बीजनुं वाववुं छे, एटले एम जाणवुं. ते धर्मनी चिंतादिक जे ते अंकुरादि जाणवो. अने वली मोक्ष छे ते तो धर्मनी फलसिद्धि जाणवी. ॥१॥

वली चिंता कहेतां धर्म चिंता जे ते, धर्मना अंकुरादिक जाणवा. तथा धर्मनुं सूक्ष्म प्रकारे सांभलवुं ते सूक्ष्म डालां समान जाणवुं. तथा अनुष्ठान कहेतां क्रिया कलाप जे ते, नालने ठेकाणे जाणवुं. अने देवतानी अने मनुष्यनी संपत्ति जे ते, फुलने ठेकाणे जाणवी; एम अनुक्रम जाणवो. ॥२॥

सत्कृतो अनुपह

टी० कीदृशानि सन्ति रोहन्तीत्याह ॥ विधिना देशनार्हगाद्यादिपुरुषोचितलक्षणेनोप्तानि निक्षिप्तानि यथेति दृष्टान्तार्थं बीजानि शाल्गोधूमादीनि.

तन्भूमौ विधिनैतानि सन्ति प्रायोग्रहणादकस्मादेव पक्के तथाजव्यत्वे कचिन्मरुदेव्यादावन्यथाभावेपि न विरोध इति ॥१॥

भा० केवां सतां ते सद्धर्मनां बीज, उगे छे तेने कहे छे. ॥ विधिये करीने कहेतां देशनाने योग्य एवा बाल प्रमुख पुरुषो तेमनुं जे उचितपणु ते रूप जे लक्षण तेणे करीने वावेलां धर्मनां बीज जे ते उगे छे, एटले जे पुरुषने जेवी घटे ते पुरुषने तेवी धर्मदेशनानो जोग बने ते, तेने उचित कहेवाय, यथा शब्दनो दृष्टांत अर्थ छे, एटले जेम झांगर, घउ प्रमुख धान्यनां बीज जे ते, सारी पृथ्वीमां विधिये सहित वाव्यां होय तो ते बहुधा उगे छे, एटले अनुक्रमे अंकुरादिक थाय अने फल आवे तेम इहां पण जाणवुं. प्राय शब्दनुं ग्रहण करयुं छे माटे, अकस्मात् जे परिपक्क फल रूप थयेलुं एवुं ते प्रकारनुं भव्यपणुं सते, कोइ जगाये मरुदेवी प्रमुखने विषे अन्यथाभाव सते पण विरोध नथी. एटले मरुदेवीमाताने धर्मनी प्राप्ति थतांज तत्काल केवलज्ञान प्रगट थयुं. इयाथी के, परिपक्क भव्यपणु थयुं हतुं माटे. अनुक्रम विनाज फल थयुं. जेम वृक्ष वाविये नें तेना अंकुरा थाय, झालां थाय, पत्र पुष्प आवे नें पछी छेवट फल थाय, तेम जे न थाय तेने अन्यथाभाव कहिये. तेवुं तो कोइकज जग्याये थाय माटे प्राय शब्द ग्रहण करयो छे तेथी विरोध न जाणवो॥१

अवतरणम्--टी०-अमुमेवार्थं व्यतिरेकत आह ॥

भा० एज अर्थने व्यतिरेकपणे कहेतां विपरीतपणाथी कहे छे.

मू० बीजनाशो यथाऽभूमौ प्ररोहो वेह निष्फलः ॥ तथा सद्धर्मबीजानामपात्रेषु विदुर्बुधाः ॥२॥

भा० अपात्रने विषे वावेलां जे सद्धर्मनां बीज तेनो नाश थाय छे. अने कदाचित् अंकुरो फूटे तो तेने फल बेसे नही एम पंडित पुरुषो कहे छे. एटले जेम उखर भूमीमां वावेलां बीजनो नाश थाय, अथवा ए जगाये अंकुरो थाय तो

पण ते निष्फल थाय. तेम पंमित पुरुषो आ जगाये कहे छे. ॥२॥

टी० बीजनाशो बीजोच्छेदो यथा अजूमौ ऊपरादिरूपायां, प्ररोहोऽङ्कुराद्युदेः बीजस्यैवोचितपक्षान्तरसूचक । इह जगति निष्फलो धान्यादिनिष्पत्तिलक्षणफलरहि-
तः । तथा सद्धर्मबीजानामुक्तलक्षणानां गुरुणाऽनाजोगादिभिर्निक्षिप्यमाणानामपात्रेष्वनीतिकारिषु लोकेषु विजानीते बुधाः नाश निष्फलं वा प्ररोहमिति ॥ २ ॥

जा० जेम अजूमि कहेतां जखरादिक जूमिने विषे बीजनो नाश थाय छे अने प्ररोह कहेतां अंकुरादिकनो जदय जे ते, बीजनोज जचित एवो जे पक्षांतर तेनो सूचक छे, एटले बीजनो जगवा रूप बीजा पक्षने जणावे छे. अर्थात् बीजनो नाश थाय, अने जगे पण खरु ए जाव छे. जेम ऊखरजूमिने विषे कदाचित् जगेलो एवो अंकुरो निष्फल होय. एटले धान्यादिकनी निष्पत्ति रूप फले करीने रहित होय तेम आ जगत्‌ने विषे, कह्युं छे लक्षण ते जेमनुं एवा, अने गुरु महाराजे अनाजोगादिके करिने कहेतां अजाणे अपात्रने विषे कहेतां अनीति करनार लोकने विषे नाखेलां सद्धर्मनां बीज तेनो नाश थाय छे. अथवा कदाचित् जगे छे कहेतां कोइक गुण, व्यवहारमां प्रकट थाय छे तोपण मोक्षरूप फले करीने रहित थाय छे, एम पंमित पुरुषो कहे छे. ॥२॥

टी० किमित्यपात्रेषु धर्म बीजनाशो निष्फलो वा प्ररोहः संपद्यत इत्याह ॥

जा० इहां प्रश्न ॥ अपात्रने विषे धर्म बीजनो नाश अथवा फल रहित अंकुरो केम थाय?

मू० न साधयति यः सम्यगऽज्ञः स्वल्पं चिकीर्षितम् ॥
अयोग्यत्वात्कथं मूढः स महत्साधयिष्यति ॥ ३ ॥ इति ॥

भा० ज्यार ॥ अज्ञ कहेतां मूढ पुरुष जे ते थोडुं पण करवाने इछेलुं सारु अनुष्ठान, तेने नथी साधि सकतो, कहेतां नथी करी शकतो, केमके ते मूढ पुरुष जे ते अयोग्य छे, कहेतां धर्मानुष्ठानने योग्य नथी, ते मूढ पुरुष, मोटुं काम केम साधि शकशे; एटले सद्धर्म संबंधि मोक्षने उपयोगि मोटुं अनुष्ठान केम करी शकशे. ॥३॥

टी० न नैव साधयति निवर्त्तयति यो जीवः सम्यग्यथावदज्ञो हिताहितविभागाकुशलः स्वल्पं तुच्छं चिकीर्षितं कर्तुमिष्टं निर्वाहाद्यनुष्ठानाद्यपि, कस्मान्न साधयतीत्याह॥ अयोग्यत्वादज्ञत्वेनानधिकारित्वात् ॥

भा० आ हितकारी छे, अने आ अहितकारी छे, एवो विभाग करवाने अकुशल अज्ञ एवो जे जीव, ते थोडुं एवुं करवाने इछेलुं निर्वाहादिक अनुष्ठान तेने पण नथीज साधि शकतो. केम नथी साधी शकतो तेनुं कारण कहेछे. अयोग्यपणु छे ए हेतु माटे, एटले अज्ञपणाये करीने ए प्रकारना धर्मानुष्ठाननुं अधिकारीपणु थयुं नथी ए हेतु माटे.

टी० यथोक्तम् । मूर्खस्य क्वचिदर्थे नाधिकार इति । कथं केन प्रकारेण मूढो वैचित्यमागतः स पूर्वोक्तो जीवः, महत्परमपुरुषार्थतया बृहत्, धर्मबीजारोहणादि साधयिष्यति । सर्षपमात्रधारणाऽसमर्थस्य मेरुगिरिधारणासमर्थत्वादिति ॥

भा० ते वात शास्त्रमां कही छे के, मूर्खने कोइ अर्थने विषे अधिकार नथी; एटले मूर्ख पुरुषथी कोइ पण पुरुषार्थ साधि शकातो नथी तो, मूढ कहेतां अज्ञानभावने पामेलो पूर्वे कहेलो जीव जे ते, मोटुं एवुं एटले उत्कृष्ट पुरुषार्थपणे करीने मोटुं धर्मना बीजनुं आरोहणादि, एटले अंगीकार करवादि, तेने केम करी शकशे? एटले अजाण अने मूढ एवा पुरुषे थोडुं करवाने इछेलुं एवुं निर्वाहादि काम, कहेतां आजीविकानुं चलाववुं ते प्रत्ये पण नथी करी शकतो तो मोटुं एवुं धर्मनुं काम केम करी शकशे !! केमके, सर्षप मात्रने धारवा असमर्थ एवा पुरुषने, मेरु पर्वत धारण करवानुं असमर्थप-

एवुं होय ए हेतु माटे.

मू० इति सद्धर्मदेशनार्हं उक्तः ॥ इदानीं तद्विधिमनुवर्तयिष्याम इति ॥

भा० आ प्रकारे सद्धर्म देशनाने योग्य एवो पुरुष कह्यो. हवे तेना विधिनुं अनुवर्तन करीशुं, एटले कहीशुं.

टी० इत्येवं पूर्वोक्तगृहस्थधर्मनिरूपणेन सद्धर्मदेशनार्हो लोकोत्तरधर्मप्रज्ञापनायोग्य उक्तो भणित । इदानीं सम्प्रति तद्विधिं सद्धर्मदेशनाक्रमं वर्णयिष्यामो निरूपयिष्यामो वयमिति ॥ तद्यथा ॥

ए प्रकारे पूर्वे कह्यो एवो जे गृहस्थनो धर्म, तेना निरूपणेकरीने सद्धर्म देशनाने योग्य कहेतां लोकोत्तर धर्मनी जे प्रज्ञापना एटले जणाववुं तेने योग्य एवो पुरुष कह्यो. हवे ते धर्मदेशनाना क्रमने अमे वर्णन करीशुं. ॥ तेने देखाडे छे.

मू० तत्प्रकृतिदेवताधिभक्तिज्ञानमिति ॥

भा० ते धर्मदेशनाने योग्य एवो जे जंतु तेनी जे प्रकृति, तथा देवताअधिभक्ति कहेतां बुद्धादिक देवतानी विशेष भक्ति, ते बेनुं ज्ञान उपार्जन करवुं.

टी० तस्य सद्धर्मदेशनार्हस्य जन्तोः प्रकृतिः स्वरूपं गुणवल्लोकसङ्गप्रियत्वादिका देवताधिभक्तिश्च बुद्धकपिलादिदेवताविशेषभक्तिस्तयोर्ज्ञानं प्रथमतो देशकेन कार्यम् । ज्ञातप्रकृतिको हि पुमान् रक्तो द्विष्टो मूढः पूर्वंव्युद्ग्राहितश्च चेन्न भवति तदा कुशलैस्तथानुवर्त्य लोकोत्तरगुणपात्रतामानीयते। विदितदेवताविशेषाधिभक्तिश्च तत्तद्देवताप्रणीतमार्गानुसारिवचनोपदर्शनेन । तद्रूपणेन च सुखमेव मार्गेऽवतारयितुं शक्यत इति ॥

भा० सद्धर्मदेशनाने योग्य एवा जंतुनी प्रकृति कहेतां स्वरूप जाणवुं जोइये के, आ पुरुषने गुणवान् एवा लोकनो संग करवो तेमां प्रीतिपणु छे के नथी इत्यादि, तथा बुद्ध, कपिल इत्यादि देवताविशेष तेमां आ पुरुषने कीया देवने विषे

विशेष भक्ति छे, तेनुं जाणपणु प्रथमथीज पोते उपदेशक पुरुषे करवुं जोइये, एटले जाणवुं जोइये. केमके जाणी छे प्रकृति ते जेनी एवो पुरुष जे ते जो रागी, द्वेषी, मूढ, अने प्रथम अन्य उपदेशकोये विपरीत ग्रहण करावेलो एटले विपरीत बोध पमाडेलो एवो न होय त्यारे कुशल एवा उपदेशक पुरुषोए तथाप्रकारे कहेतां पर्वे कह्युं ते प्रकारे तेने अनुसरीने लोकोत्तर एवा जे गुण तेनुं जे पालपणुं ते प्रत्ये पमाडीए छीए, एटले लोकोत्तर गुणने पामवानुं पात्र करे छे. वली जाणी छे देवता विषे भक्ति ते जेनी एवो जे पुरुष ते, ते देवताये कहेलां एवां मार्गानुसारी वचन तेना देखाडवे करीने, एटले जुवो आ तमारां कपिलादिकनां कहेलां शास्त्रमां आ प्रकारनां वचन छे, ए प्रकारे देखाडवे करीने, वली तेमां दूषण देखाडवे करीने सुखे करीनेज शुद्ध मार्गने विषे ते पुरुषने लाववा समर्थ थवाय छे.

मू० तथा-साधारणगुणप्रशंसेति ॥

भा० वली साधारण गुणोनी प्रशंसा करवी.

टी० साधारणानां लोकल्लोकोत्तरयोः सामान्यानां गुणाना प्रशंसा पुरस्कारो देशनार्हस्याग्रतो विधेया ॥ यथा ॥

प्रदानं प्रच्छन्नं गृहमुपगते संभ्रमविधिः प्रियं कृत्वा मौनं सदसि कथनं चाप्युपकृतेः ॥
अनुत्सेको लक्ष्म्या निरभिभवसाराः परकथा. श्रुतं चासंतोषः कथमनभिजाते निवसति ॥१॥

भा० आलोक परलोक संबंधि सरखा जे गुणो, तेनी प्रशंसा जे ते देशनाने योग्य एवा पुरुषनी आगल करवी. जेम के,

कोइ सत्पात्रने विषे दान आपवुं ते गनुं आपवुं पण लोक प्रशंसा करे ते वास्ते न आपवुं. वली कोइ सत्पुरुष पोताने घेर पधारे तो "अहो मारु मोटुं न्नाग्य" एम धारी तेनी मरजी संपादन करनामां आकुल व्याकुल थवुं, एटले बीजुं काम पमतुं मुकी तत्पर थवुं. वली कोइकनुं प्रिय काम करी एटले उपकार करी मौन राखवुं, पण में आम कर्युं, में आम कर्युं ए रीते पोताने मुखे पोतानां वखाण न करवां. वली कोइए कर्यो एवो जे उपकार तेनुं सन्नाने विषे कही देखामवुं. वली लक्ष्मीनो गर्व न करवो. वली नथी पराज्ञव रूप सार ते जेमां एवी पारकी वातो करवी, पण जे वातोमां परनो पराज्ञव थाय एटले परने खोटुं लागे एवी तो वातज न करवी. वली शास्त्र न्नणवामां तथा सांन्नलवामां संतोष न करवो. आ प्रकारना जे गुण, ते जातिवंत पुरुष विना बीजा पुरुषमां क्यांथी निवास करी रहे, नज रहे. ॥१॥

मू० तथा-सम्यक्त्वादधिकारव्यानमिति ॥

न्ना० वली सम्यक्पणे अधिक गुणनुं आख्यान करवुं.

टी० सम्यगविपरीतरूपतया तेन्यः साधारणगुणेन्योऽभिका विशेषवन्तो ये गुणास्तेषामाख्यानं कथनम् ॥यथा॥

पञ्चैतानि पवित्राणि सर्वेषां धर्मचारिणाम् ॥ अहिंसा सत्यमस्तेयं त्यागो मैथुनवर्जनम् ॥ १ ॥

न्ना० सम्यक्पणे कहेतां अविपरीतपणे ते साधारण गुणोथी अधिक जे विशेष गुण तेमनुं व्याख्यान कहेवुं. तेने देखामे छे के,-

सर्वे धार्मिष्ठ पुरुषोने आ पांच वानां पवित्र छे, एटले आ पांच, सर्व धर्मवाला पुरुषोने पालवा योग्य छे.

तेने गणावे छे जे, अहिंसा १, सत्य २, अस्तेय--चोरी न करवी ३, त्याग पालवो ४, मैथुनने वर्जवुं ५. ॥१॥

मू० तथा- अबोधेप्यनिन्देति ॥

भा० वली गुणनो बोध न थये सते पण निंदा न करवी.

टी० अबोधेप्यनवगमेपि सामान्यगुणानां विशेषगुणानां वा व्याख्यातानामप्यनिन्दा, अहो मन्दबुद्धिर्भवान् य इत्थमाचक्षाणेप्यस्मासु न बुध्यते वस्तुतत्त्वमित्येवं श्रोतुस्तिरस्कारपरिहाररूपा । निन्दितो हि श्रोता किंचिद्बुभुत्सुरपि सन् दूरं विरज्यत इति ॥ तर्हि किं कर्तव्यमित्याह ॥

भा० व्याख्यान करेला एवा सामान्य गुण, अथवा विशेष गुण, ए बेमांथी एके गुणनो अवबोध न थये सते एटले जाणपणु न थये सते पण ते श्रोता पुरुषनी निंदा न करवी, जे अहो तुं तो मंदबुद्धिवालो छुं, जे आ प्रकारे अमोए बोध करते सते पण वस्तुतत्त्वनो तने बोध थतो नथी; ए प्रकारे श्रोता पुरुषना तिरस्कारनो परिहार करवा रूप अनिंदा जाणवी. केमके निंदा करेलो श्रोता पुरुष जे ते, कांइक तेना मनमां जाणवानी इच्छा होय तो पण ते छेटे थाय छे, मनमां वैराग्य पामेछे जे, हवे माराथी तो ए वात समजावानीज नथी. त्यारे तेवी जग्याये शुं करवुं. तेने ग्रंथकार पोतेज कहे छे.

मू० शुश्रूषाभावकारणमिति ॥

भा० सांभलवानी इच्छा रूप जे भाव तेनुं संपादन करवुं.

टी० धर्मशास्त्रं प्रति श्रोतुमिच्छा शुश्रूषा तल्लक्षणो भावः परिणामस्तस्य कारणं निर्वर्तनं श्रोतुस्तैस्तैर्वचनैरिति शुश्रूषामनुत्पाद्य धर्मकथने प्रत्युतानर्थसंभवः ॥

भा० धर्मशास्त्र प्रत्ये सांभलवानी इच्छा, ते छे लक्षण जेनुं एवो भाव जे परिणाम तेनु नीपजाववुं, कहेतां श्रोता-

ना अंतःकरणमां धर्मशास्त्र सांभलवानो भाव ते ते वचने करीने उत्पन्न करवो. धर्मशास्त्रने सांभलवानी इच्छा उत्पन्न करया विना तेनी आगल धर्मशास्त्र कहे सते, तेथी तो उलटो अनर्थ उत्पन्न थवानो संभव छे.

टी० पठ्यते न । स खलु पिशाचकी वातकी वा यः परेऽनर्थिनि वाचमुदीरयति ।

भा० ते वात शास्त्रमां कही छे के,-

पर कहेतां सांभलनार पुरुष, अर्थ वनानो थये सते एटले सांभलवानी गरज विनानो थये सते जे वक्ता पुरुष, वाणीनो उच्चार करे छे ते पिशाचकी छे, एटले जेम कोइना शरीरमां पिशाचे प्रवेश करयो होय ते गमे तेम लवारो करे ते निष्फल होय छे तेम सांभलवानी गरज विनाना पुरुष आगल जे कहेवुं ते पण तेवुं निष्फल छे. तथा वातकी छे एटले जेने कोइ प्रकारनो वायु थयो होय ते बकया करे अने ते निष्फल कहेवाय. तेम धर्मशास्त्रने सांभलवानी जेने इच्छा न होय तेनी आगल जे कहेवुं ते पण तेवुंज निष्फल छे. माटे धर्मशास्त्रने सांभलवानी इच्छा उत्पन्न करवी. अने जो इच्छा उत्पन्न न करे तो, श्रोता जे ते, वक्ता पुरुषने एम कहे के, एतो वायल छे. तथा एमां भूतादिकनो प्रवेश थाय छे माटे एम बोले छे इत्यादि अनर्थनी उत्पत्ति जाणवी.

मू० तथा-भूयो भूय उपदेश इति ॥

भा० वली वारंवार उपदेश करवो.

टी० भूयोभूय. पुनरुपदिश्यत इत्युपदेशः उपदेष्टुमिष्टवस्तुविषयं कथंचिदनवगमे सति कार्यं । किं न क्रियते, दृढसंनिपातरोगिणां पुनः पुनः क्रिया तिक्तादिकाथपानोपचार इति ॥

भा० कोइ प्रकारे सांभलनारने अनवगमसते, एटले अवबोध न थये सते, वारंवार इष्ट वस्तुनो उपदेश करवो. ते उपर दृष्टांत कहे छे के, दृढपणे संनिपातना रोगवाला पुरुषोने वारंवार किरीयातादिकना काथनुं पान करावबा प्रमुख उपचार क्रिया शुं नथी करता? करीये छिये; तेम धर्मशास्त्र संबंधि उपदेश क्रिया वारंवार करवी.

मू० तथा- बोधे प्रज्ञोपवर्णनमिति ॥

भा० वली बोध थये सते ते श्रोतानी बुद्धिनी प्रशंसा करवी.

टी० बोधे सकृदुपदेशेन भूयोभूय उपदेशेन, चोपदिष्टवस्तुनः परिज्ञाने तस्य श्रोतुः प्रज्ञोपवर्णनं बुद्धिप्रशंसनं । यथा नालघुकर्माणः प्राणिनः एवंविधसूक्ष्मार्थबोधभाजो भवन्तीति॥

भा० एक वखत करेला उपदेशे करीने अथवा वारंवार करेला उपदेशे करीने उपदेश करेली वस्तुनुं परिज्ञान थये सते श्रोतानी बुद्धिनुं उपवर्णन करवुं. जेम के, नथी लघु कहेतां हलकां कर्म ते जेमनां एटले भारेकर्मी, एवा जे पुरुषो, ते आ प्रकारना सूक्ष्म अर्थना जाण नथी थता; एटले हलवाकर्मी प्राणीओनेज आ प्रकारना सूक्ष्म अर्थनो बोध थाय छे; ए प्रकारनी प्रशंसा करवी.

मू० तथा-तन्त्रावतार इति ॥

भा० वली शास्त्रने विषे प्रवेश कराववो.

टी० तन्त्रे आगमे अवतारः प्रवेशः आगमबहुमानोत्पादनद्वारेण तस्य विधेयः ॥

ज्ञा० ते श्रोता पुरुषनो आगमने विषे, आगमना बहुमानने उपजाववे करीने प्रवेश कराववो, एटले आगमना आदरे करीने श्रोता पुरुषनो आगममां प्रवेश कराववो.

टी० आगमबहुमानश्चैवमुत्पादनीयः ॥

परलोकविधौ शास्त्रात्प्रायो नान्यदपेक्षते ॥ आसन्नभव्यो मतिमाञ्श्रद्धाधनसमन्वितः ॥ १ ॥

भा० आगमनुं बहुमान आ प्रकारे उत्पन्न करवुं. ॥ तेने कहे छे,-

आसन्नभव्य अने बुद्धिमान् अने श्रद्धारूप धने सहित एवो पुरुष जे ते, परलोक संबंधि विधिने विषे एटले परलोक संबंधि कार्यने विषे शास्त्रथी अन्य वस्तुनी बहुधा अपेक्षा न करे, केवल शास्त्रनीज अपेक्षा राखे, एटले शास्त्र प्रमाणेज परलोक संबंधी सघलु कार्य करे. ए शास्त्रनुं बहुमान कर्युं कहेवाय ए भाव छे. ॥१॥

टी० उपदेशं विनाप्यर्थकामौ प्रति पटुर्जनः ॥ धर्मस्तु न विना शास्त्रादिति तत्रादरो हितः ॥ २ ॥

भा० लोक जे ते, उपदेश विना पण अर्थ अने काम ते प्रत्ये पटु छे, एटले अर्थ अने काम उपार्जन करवामां उपदेश विना पण डहापणे युक्त छे. अने धर्म जे ते तो, शास्त्र विना नथी थतो, एटले धर्मनुं उपार्जन करवापणु तो शास्त्रथकी थाय छे, पण पोतानी मेले थतुं नथी; ए कारण माटे ते धर्म उपार्जन करवाने शास्त्रमां आदर करवो ते हितकारी छे. ॥२

टी० अर्थादावविधानेपि तदभावः परं नृणाम् ॥ धर्मो विधानतोऽनर्थः क्रियोदाहरणात्परः ॥ ३ ॥

भा० अर्थादिक न उपार्जन करे सते पण, ते अर्थादिकनो अभाव जे ते मनुष्योने उत्कृष्टो धर्म जाणवो. अर्थादिक उपार्जन करवाथी मोटो अनर्थ थाय छे; ते पन्नवणादि सूत्रोमां कहेलुं क्रियानुं जे स्वरूप ते उदाहरणथी जाणवुं. ॥३॥

टी० तस्मात्सदैव धर्मार्थी शास्त्रयत्नः प्रशस्यते ॥ लोके मोहान्धकारेऽस्मिन्शास्त्रालोकः प्रवर्तकः ॥ ४ ॥ शास्त्रयत्न इति, शास्त्रे यत्नो यस्येति समासः ॥

भा० तस्मात् कहेतां ते हेतु माटे एटले अर्थादिक अनर्थनुं कारण छे ए हेतु माटे निरंतरज शास्त्रने विषे छे प्रयत्न जेनो एवो, धर्मार्थी कहेतां धर्मनो अर्थी पुरुष जे ते, वखाणवा योग्य छे. केमके, मोहे करीने अंधकार रूप थयेला आ जगतने विषे शास्त्ररूप आलोक कहेतां प्रकाश अथवा दीवो जे ते प्रवर्तक छे; एटले आ जगतमां मोहरूप अंधारु सर्वत्र व्याप्त थयुं छे तेथी सारु नरसुं कांइ पण जणातुं नथी तेमां शास्त्ररूप प्रकाशनो जे आलंबन करे छे तेने सर्व जणाय छे. ॥४

टी० पापामयौषधं शास्त्रं शास्त्रं पुण्यनिबन्धनम् ॥ चक्षुः सर्वत्रगं शास्त्रं शास्त्रं सर्वार्थसाधनम् ॥ ५ ॥

भा० पापरूप रोगनुं औषध, शास्त्र छे. शास्त्र जे ते पुण्यनुं निबंधन कहेतां कारण छे. वली शास्त्र जे ते सर्व जगाये गति करतुं एवुं नेत्र छे, एटले आ नेत्रथी सर्व देखातुं नथी ने शास्त्ररूप नेत्रथी सर्व देखाय छे, माटे सर्व अर्थनुं साधन शास्त्र छे. ॥ ५ ॥

टी० न यस्य भक्तिरेतस्मिंस्तस्य धर्मक्रियापि हि ॥ अन्धप्रेक्ष्यक्रियातुल्या कर्मदोषादसत्फला ॥ ६ ॥

भा० जे पुरुषने ए शास्त्रने विषे भक्ति नथी ते पुरुषनी धर्मक्रिया पण अंध पुरुषे देखवा योग्य जे क्रिया तेने तुल्य निश्चे छे, एटले आंधलानी क्रिया सरखी छे. अने कर्मदोषथी असत् फलवाली छे, एटले सद्गतिना फलने आपनारी नथी. ॥ ६ ॥

टी० यः श्राद्धो मन्यते मान्यानहंकारविवर्जितः ॥ गुणरागी महाभागस्तस्य धर्मक्रिया परा ॥ ७ ॥

भा० अहंकार रहित एवो, अने गुणनो रागी एवो, अने मोटी शक्तिवालो एवो जे श्रावक ते जे ते, मानवा यो-

ग्य पुरुषोने मानें छे, एटले शास्त्रमां कहेला गुण सहित पुरुषोने माने छे, तेवा श्रावकनी धर्मक्रिया उत्कृष्ट जाणवी. ॥७॥

टी० यस्य त्वनादरः शास्त्रे तस्य श्रद्धादयो गुणाः ॥ उन्मत्तगुणतुल्यत्वान्न प्रशंसास्पदं सताम् ॥ ८ ॥

भा० जेने शास्त्रने विषे अनादर छे तेना श्रद्धादिक गुण जे ते, उन्मत्त पुरुषना जे गुण, तेने तुल्य छे ए हेतु माटे, सत्पुरुषने प्रशंसा करवानुं स्थानक नथी थता. ॥८॥

टी० मलिनस्य यथात्यन्तं जलं वस्त्रस्य शोधनम् ॥ अन्तःकरणरत्नस्य तथा शास्त्रं विदुर्बुधाः ॥ ९ ॥

भा० मलिन एवा वस्त्रनुं अत्यंत शोधन करनार जेम जल छे, तेम मलिन एवा अंतःकरणरूप रत्नने शोधन करनार शास्त्र छे, एम पंडित पुरुष कहे छे. ॥९॥

टी० शास्त्रे भक्तिर्जगद्वन्द्यैर्मुक्तेर्दूती परोदिता ॥ अत्रैवेयमतो न्याय्या तत्प्राप्त्यासन्नभावतः ॥ १० ॥

अत्रैवेति मुक्ताविवेयमिति शास्त्रभक्तिः तत्प्रत्यासन्नभावत इति मुक्तिप्राप्तिसमीपभावादिति ॥

भा० जगतने वंदन करवा योग्य एटले तीर्थंकर महाराज, तेमणे शास्त्रने विषे भक्ति जे ते, मुक्तिनी उत्कृष्ट दूती कही छे, एटले मुक्तिरूप स्त्रीनें पमाडवाने दूती समान कही छे. माटे आ जगाये ते मुक्तिनी जे प्राप्ति तेना समीपपणाथी ए शास्त्रनी भक्ति जे ते दूतीज छे, एम कहेवुं ते न्याय छे. ॥१०॥

मू० तथा-प्रयोग आक्षेपण्या इति ॥

भा० वली आक्षेपणी नामे कथानो प्रयोग करवो एटले कहेवी.

टी० प्रयोगो व्यापारणं धर्मकथाकाले, आक्षिप्यन्ते आकृष्यन्ते मोहात्तत्त्वं प्रति भव्यप्राणिनोऽनयेत्याक्षेपणी तस्याः कथायाः, सा चाचारव्यवहारप्रज्ञप्तिदृष्टिवादभेदाच्च-

त्वर्षी। तत्राचारो, लोचास्नानादिसाधुक्रियारूपः । व्यवहारः, कथंचिदापन्नदोषव्यपोहाय प्रायश्चित्तलक्षणः। प्रज्ञप्तिः, संशयापन्नस्य मधुरवचनैः प्रज्ञापनम्। दृष्टिवादश्च, श्रोत्रपेक्षया सूक्ष्मजीवादिभावकथनमिति॥

भा० धर्मकथाना समयने विषे भव्य प्राणियोने जेणे करीने अज्ञान थकी तत्त्व प्रत्ये खेंचीये ते कथानुं नाम आक्षेपणी कथा कहीए, ते कथानो प्रयोग करवो कहेतां व्यापार करवो एटले ते कथा कहेवी. ते आक्षेपणी कथा च्यार प्रकारनी छे. तेमां लोच करवो तथा स्नान न करवुं इत्यादिक जे साधुनी क्रिया तेने आचार कहीए॥१॥ अने कोइ प्रकारे प्राप्त थयेलो एवो जे दोष तेने नाश करवाने प्रायश्चित्त लेवुं तेने व्यवहार कहीए. ॥२॥ अने संशयने पामेला पुरुषने मधुरवचने करीने जे प्रज्ञापन करवुं एटले जणाववुं तेने प्रज्ञप्ति कहीए. ॥३॥ अने श्रोतानी अपेक्षाए सूक्ष्म एवा जीवादिक भाव कहेवा, तेने दृष्टिवाद कहीए. ॥४॥

मू० तथा-ज्ञानाद्याचारकथनमिति ॥

भा० वली ज्ञानादिक आचारोनुं कथन करवुं.

टी० ज्ञानस्य श्रुतलक्षणस्याचारो ज्ञानाचारः, आदिशब्दाद्दर्शनाचारश्चारित्राचारस्तपआचारो वीर्याचारश्चेति। ततो ज्ञानाद्याचाराणां कथनं प्रज्ञापनमिति समासः। तत्र ज्ञानाचारोऽष्टधा। कालविनयबहुमानोपधानानिह्नवव्यञ्जनार्थतदुभयभेदलक्षणः । तत्र काल इति, यो यस्याङ्गप्रविष्टादेः श्रुतस्य काल उक्तस्तस्मिन्नेव तस्य स्वाध्यायः कर्तव्यो नान्यदा तीर्थंकरवचनात्। दृष्टं च कृष्यादेः कालकरणे फलं विपर्यये तु विपर्यय इति॥

भा० ज्ञान कहेतां, श्रुत ज्ञानरूप तेनो जे आचार तेने ज्ञानाचार कहीए. आदिशब्दथी दर्शनाचार, चारित्राचार, तपाचार अने वीर्याचार तेमनुं ग्रहण करवुं, ते हेतु माटे ज्ञानादि आचारोनुं कहेवुं एटले ज्ञानादि आचारनुं जणाववुं ते

ज्ञानादि आचार कहीए. तेमां ज्ञाननो आचार आठ प्रकारनो छे. जेम के, काल १, विनय २, बहुमान ३, उपधान ४, अनिह्नव ५, व्यंजन ६, अर्थ ७, तदुभयरूप ८, तेमां काल ते शुं कहीए? जे अंगमां रहेला श्रुतनो जे काल कह्यो छे. तेज कालने विषे ते श्रुतनो स्वाध्याय करवो कहेतां तेज कालने विषे भणवुं पण अन्यकालमां न भणवुं, केमके तीर्थंकर महाराजे तेमज कह्युं छे ए हेतु माटे. कालने विषे करेली खेती प्रमुखनुं फल प्रत्यक्ष देखाय छे, एटले चोमासामां करवा योग्य खेती चोमासामां करे तो फल थाय, अने ते चोमासानी खेती उनालामां करे तो कांइ फल न थाय, एम सर्व जगाए जाणवुं, तेम जे सूत्र जे काले भणवुं कह्युं छे, ते सूत्रने तेज काले भणे पण अन्यकाले न भणे. ॥१॥

टी० तथा श्रुतग्रहणं कुर्वता गुरोर्विनयः कार्यः। विनयो ह्यभ्युत्थानपादधावनादिः, अविनयगृहीतं हि तदफलं भवति ॥ तथा श्रुतग्रहणोद्यतेन गुरोर्बहुमानः कार्यः, बहुमानो नामान्तरो भावप्रतिबन्धः। एतस्मिन्सत्याक्षेपेणाविफलं श्रुतं भवति। अत्र च विनयबहुमानयोश्चतुर्भङ्गी भवति। एकस्य विनयो न बहुमानः। अपरस्य बहुमानो न विनयः। अन्यस्य विनयोपि बहुमानोपि। अन्यतरस्य न विनयो नापि बहुमान इति ॥

भा० गुरुथकी श्रुतग्रहणने करतो एवो जे पुरुष तेणे गुरुनो विनय करवो. विनय कहेतां गुरु आवे त्यारे सन्मुख उठी उभुं थवुं, तथा तेमना पग धोवा, इत्यादिक विनय जाणवो. केमके अविनयथकी ग्रहण करेलुं श्रुत जे ते निश्चे निष्फल थाय छे. ॥२॥ तथा श्रुतग्रहण करवामां उद्यमे युक्त थयेला पुरुषे गुरुनुं बहुमान करवुं. अंतरमां थयेलो एवो जे भावनो प्रतिबंध एटले हृदयनो प्रेम तेन निश्चे बहुमान कहीए. गुरुनुं बहुमान सते आक्षेपे करीने, एटले शीघ्रपणे भणेलुं श्रुत जे ते सफल थाय छे. आ जगाए विनय अने बहुमान ए बेनी चोभंगी थाय छे. जेम के, एक पुरुषने विनय छे पण बहुमान नथी. १ बीजा पुरुषने बहुमान छे पण विनय नथी. २ अन्यपुरुषने विनय पण छे नें बहुमान पण छे. ३ वली कोइ अन्य-

पुरुषनें विनय पण नथी नें बहुमान पण नथी. ४ आ चार भांगामां बीजो भांगो अने त्रीजो भांगो आदरवा योग्य छे. तेमां त्रीजो भांगो उत्कृष्ट जाणवो, अने बीजो भांगो मध्यम जाणवो. केमके गुरु उपर तेना मनमां प्रीतितो घणी छे पण, कोइ कारणथी उपरथी विनय बनी शकतो नथी, ते व्यवहारमां पोतामां एटली खामी मानेछे, माटे त्रीजा भांगावाला-थी कांइक उतरतो थयो माटे मध्यम कहीए. इहां कोइक प्रश्न करे छे के,- वहुमान करनार पुरुषने विनय केम न होय?

॥ उत्तर ॥ कोइ रोगादिक मोटा शरीरना कारणथी व्यवहारमां उजुं थवादिक विनय बनी शकतो नथी, अने वली ते पोतानी लाचारी माने छे, माटे बीजा भांगावालो पण मोक्षनो अधिकारी जाणवो.

टी० तथा श्रुतग्रहणमभीप्सतोपधानं कार्यं । उपदधाति पुष्णाति श्रुतमित्युपधानं तपः, तद्धि यद्यत्राध्ययने आगाढादियोगलक्षणमुक्तं तत्तत्र कार्यं तत्पूर्वश्रुतग्रहणस्यैव सफलत्वात् ॥ अनिह्नव इति, गृहीतश्रुतेनानिह्नवः कार्यः यद्यत्सकाशेऽधीतं तत्र स एव कथनीयो नान्यश्चित्तकालुष्यापत्तेरिति ॥

भा० वली श्रुतग्रहणने इच्छता पुरुषे उपधान करवुं, उपधान एटले एक जातनुं तप, जे तप, श्रुतने पुष्ट करे ते उपधान कहीए. जे तप, जे अध्ययनने विषे आगाढादिक एवा जे योग ते छे लक्षण जेनुं एवुं कह्युं होय ते तपने ते अध्ययनने विषे करवुं. केमके तप पूर्वक श्रुतग्रहणनेज सफलपणुं कह्युं छे ए हेतु माटे. वली ग्रहण कर्युं छे श्रुत ते जेणे एवा पुरुषे निह्नवपणुं न करवुं. एटले ओलववुं नही जे श्रुत, जेनी पासे भण्या होइये तेने विषे तेज पुरुष कहेवो. एटले तेज पुरुषनुं नाम देवुं के, हुं अमुक पासे भण्यो छुं, पण तेने ओलवी बीजा कोइ पुरुषनुं नाम न देवुं. केमके चित्तना मलिनपणानी प्राप्ति थाय माटे.

टी० तथा श्रुतग्रहणप्रवृत्तेन तत्फलमभीप्सता व्यञ्जनभेदोऽर्थभेद उभयभेदश्च न कार्यः। तत्र व्यञ्जनभेदो यथा। धम्मो मङ्गलमुक्किट्ठमिति वक्तव्ये, पुन्नो कल्लाणमुक्कोसमित्याह। अर्थभेदस्तु यथा। आवंतीके यावंती लोगंसि विप्परामसंतीत्यत्राचाराङ्गसूत्रे यावन्तः केचन लोकेऽस्मिन्पाषण्डिलोके विपरामृशन्तीत्यर्थाभिधाने आवन्तीजनपदे केयाः रज्जुवन्तो लोकाः विपरामृशन्ति कूपे इत्याह। उभयभेदस्तु द्वयोरपि याथात्म्योपमर्दे। यथा। धर्मो मङ्गलमुत्कृष्टं अहिंसा पर्वतमस्तके इत्यादिर्दोषश्चात्र, व्यञ्जनभेदेऽर्थभेदः, तद्भेदे क्रियायाः, क्रियाभेदे च मोक्षाभावः, तदभावे च निरर्थिका दीक्षेति॥

भा० वली श्रुतग्रहण करवाने प्रवर्तेलो अने तेना फलने इच्छतो एवो जे पुरुष तेणे व्यंजन भेद एटले अक्षरभेद, न करवो. तथा अर्थभेद न करवो, एटले ते शब्दनो बीजो अर्थ न करवो. तथा व्यंजन भेद अने अर्थभेद ए बे संघाथे पण न करवा, तेमां व्यंजनभेद ते शुं? तेने देखाडे छे. जे धम्मो मंगलमुक्किट्ठं एम पाठ छे तेने ठेकाणे पुन्नो कल्लाणमुक्कोसं एम जे कहेवुं, तेने व्यंजनभेद कहीए. हवे अर्थभेद देखाडे छे. जेम आवंतीके यावंती लोगंसि विप्परामसंति ए प्रकारना आचारांगसूत्रना पाठने विषे जे लोके कहेतां आ पाखंडि लोकने विषे यावंतः कहेतां जेटला जीव मनुष्य असंयत होय तेमांथी केटलाएक लोको विपरामृशंति कहेतां छकायना जीवने उपताप करे छे. ए प्रकारनो अर्थ कह्यो सते एटले ए प्रकारनो प्रसिद्ध अर्थ विद्यमान सते, आवंती देशने विषे केयावंत कहेतां रज्जुवालो एटले पाणी काढवाना दोरडावालो, लोक जे ते, कूवा उपर उपताप उपजावे छे. एवो विपरीत अर्थ करे तेने अर्थभेद करनार कहीये, एवो अर्थभेद न करवो. तथा उभय कहेतां व्यंजन अने अर्थ ए बेनो भेद, एटले अक्षरनुं तथा अर्थनुं जे यथार्थपणु छे तेनो उपमर्द कहेतां विनाश करवो, एटले शब्द जूदो बोलवो अने अर्थ पण जुदो करवो ते उभय भेद कहीए. जेम धर्मो मंगलमुत्कृष्टं अहिंसा पर्वतमस्तके इत्यादि दोष आ जगाए विचारवा. केमके व्यंजन कहेतां अक्षरनो भेद थये सते अर्थनो भेद थाय छे, अने अर्थनो

भेद थये सते क्रियानो भेद थाय छे, अने क्रियानो भेद थये सते मोक्षनो अभाव थाय छे, अने मोक्षनो अभाव थये सते दीक्षा जे ते निरर्थक थाय छे.॥

टी० दर्शनाचारोपि निःशङ्कित १ निःकाङ्क्षित २ निर्विचिकित्सा ३ अमूढदृष्टि ४ उपबृंहा ५ स्थिरीकरण ६ वात्सल्य ७ तीर्थप्रभावना ८ भेदादष्टधैव । तत्र निःशङ्कित इति । शङ्कनं शङ्कितं निर्गतं शङ्कितं यतोऽसौ निःशङ्कितः । देशसर्वशङ्कारहित इत्यर्थः । तत्र देशशङ्का । समाने जीवत्वे कथमेको भव्योऽपरस्त्वभव्य इति शङ्कते । सर्वशङ्का तु प्राकृतनिबद्धत्वात्सकलमेवेदं परिकल्पितं भविष्यतीति ॥ न पुनरालोचयति । यथा, भावा हेतुग्राह्या अहेतुग्राह्याश्च । तत्र हेतुग्राह्या जीवास्तित्वादयः । अहेतुग्राह्या भव्यत्वादयोऽस्मदाद्यपेक्षया प्रकृष्टज्ञानगोचरत्वात्तद्धेतूनामिति ॥

भा० दर्शनाचार पण आठ प्रकारनो छे. तेमां प्रथम निःशंकित कहेतां जे शंका सहित होय तेने शंकित कहिये, गयुं छे शंका सहितपणुं जेथी ते निःशंकित कहिये, एटले देशशंका अने सर्वशंका तेणे रहित एटलो अर्थ छे. तेमां देशशंका ते आ प्रकारे जाणवी. जेमके, जीवपणु समान सते एक भव्य जीव, अने बीजो अभव्य जीव केम होय, ए प्रकारनी शंका ते देशशंका कहीए. अने सर्वशंकातो, आ सघला सिद्धांतनुं प्राकृत भाषामां बांधवापणुं छे माटे कल्पित हशे एम जे विचार करवो ते सर्वशंका कहेवाय. । वली आ प्रकारनी आलोचना न करे, एटले विचार न करे. जेमके, भाव कहेतां पदार्थ जे ते, हेतुवडे ग्राह्य छे एटले कारणवडे ग्रहण करवा योग्य छे, तथा अहेतुग्राह्य छे, एटले कारण विना ग्रहण करवा योग्य छे. तेमां हेतुवडे ग्रहण करवा योग्य तो जीवास्तित्वादिक छे. अने अहेतुग्राह्य तो भव्यत्वादिक छे, केमके अस्मदादिक कहेतां अमारा जेवा छद्मस्थ पुरुषोनी अपेक्षाये करीने भव्यत्वादिक अहेतुवडे ग्रहण करवा योग्य छे, एटले केवलीना वचनवडे ग्रहण करवा योग्य छे, केमके ते भव्यत्वादिकोना हेतुओनुं प्रकृष्टज्ञानने गोचरपणुं छे

एटले उत्कृष्टज्ञानिओने जाणवापणुं छे ए हेतु माटे.

टी० प्राकृतनिबन्धोऽपि बालादिसाधारण इति ॥ उक्तं च ॥

बालस्त्रीमूढमूर्खाणां नृणां चारित्रकाङ्क्षिणाम् ॥ अनुग्रहार्थं तत्त्वज्ञैः सिद्धान्तः प्राकृतः स्मृतः ॥ १ ॥

दृष्टेष्टाविरुद्धत्वाच्च नायं परिकल्पनागोचरः । ततश्च निःशङ्कितो जीव एवार्हच्छासनप्रतिपन्नो दर्शनाचार इत्युच्यते । अनेन दर्शनदर्शनिनोरभेदोपचारमाह । तदेकान्तभेदे त्वन्यदर्शनिन इव फलाभावान्मोक्षाभाव इत्येवं शेषपदेष्वपि भावना कार्या ॥

भा० प्राकृत निबंध जे ते पण बालादिकने संधारण करनार छे, एटले बालादिकना अनुग्रहने अर्थे छे, ते वात शास्त्रमां कही छे के,-

चारित्रनी वांछा करता एवा जे बाल, स्त्री, मूढपुरुष तथा मूर्ख पुरुष, तेमना अनुग्रहने अर्थे तत्त्वज्ञ पुरुषोए सिद्धांत जे ते प्राकृत कह्यो छे. ॥१॥

माटे ए सिद्धांत परिकल्पना गोचर नथी, एटले कल्पित नथी; केम के देखवामां आवतुं एटले प्रत्यक्ष प्रमाण तथा अनुमान प्रमाण अने इष्ट कहेतां आगम प्रमाण तेणे करीने अविरुद्ध छे, एटले प्रत्यक्ष, अनुमान, आगम, एवां जे प्रमाण तेमनी साथे विरोध नथी आवतो, ते हेतु माटे. तेथी अरिहंतना शासनने पामेलो शंका रहित एवो जीव जे तेज दर्शनाचार कहिये. आ कहेवे करीने दर्शन अने दर्शनवालो पुरुष ए बेनो अभेद उपचार कह्यो, तथा दर्शन अने दर्शनी ए बेनो एकांतभेद कह्ये सते एटले दर्शन जुदु छे, अने दर्शनी जुदो छे एम कह्ये सते तो, अन्यदर्शनीनी पेठे फलनो अभाव थाय अने फलनो अभाव थये सते मोक्षनो अभाव थाय, आ प्रकारे बीजा पदोने विषे पण भावना करवी. १

टी० तथा निःकाङ्क्षितो देशसर्वकाङ्क्षारहित, तत्र देशकाङ्क्षा एकं दर्शनं काङ्क्षते दिगम्बरदर्शनादि । सर्वकाङ्क्षा तु सर्वाण्येवेति । नालोकयति षड्जीवनिकायपीडामसत्प्ररूपणा चेति ॥ विचिकित्सा मतिविभ्रमो निर्गता विचिकित्सा यस्मादसौ निर्विचिकित्सः, साध्वेव जिनदर्शनं किं तु प्रवृत्तस्यापि सतो ममास्मात्फलं भविष्यति न वा कृषीवलादिक्रियासूभयथाप्युपलम्भेरिति कुविकल्परहित । न ह्यविकल उपाय उपेयवस्तुपरिप्रापको न भवतीति संजातनिश्चय इत्यर्थः । यद्वा निर्विजुगुप्सः, साधुजुगुप्सारहितः ॥

भा० निःकांक्षित कहेतां देशथी आकांक्षा अने सर्वथी आकांक्षा तेणे रहित, तेमां देशआकांक्षा कहेतां दिगंबरादिक कोइएक दर्शननी आकांक्षा करे, तेने देशआकांक्षा कहीए. तथा सर्वआकांक्षा ते सर्व मतोनी आकांक्षा करवी ते. केमके, ते परमतनी आकांक्षा करनार पुरुष, तेमां रहेली छ जीव निकायनी पीडाने तथा असत्प्ररूपणाने नथी आलोकन करतो, नथी देखतो. एटले कोइएक मतने सारो जाणीने तेने अंगीकार करवानो जे अभिलाप तेने देशआकांक्षा कहीए अने, सर्वमतोने सारा जाणी तेने अंगीकार करवानो जे अभिलाप तेने सर्वआकांक्षा कहीए, ते देशआकांक्षावालो अने सर्वआकांक्षावालो पुरुष जे ते, अन्यमतोमां रहेली छ काय जीवनी विराधना अने उत्सूत्रनी प्ररूपणाप्रत्ये नथी विचारतो, ए रीते देशआकांक्षा अने सर्व आकांक्षा तेणे रहित होय ते निःकांक्षित एवो दर्शनाचार कहीए. वली विचिकित्सा कहेतां बुद्धिनो विभ्रम, निर्गत कहेतां गयो छे बुद्धि विभ्रम जे थकी ते निर्विचिकित्स कहीए, एटले जेनी बुद्धिमां भ्रांति नथी के, आ जिनदर्शन तो रुडु छे पण तेमां प्रवर्तेलो सतो मारे आ जिनदर्शन थकी फल थशे के नही थाय; केमके, खेती करनारनी क्रियाओमां बे प्रकारनी प्राप्ति थाय छे ए हेतु माटे, एटले खेतीनुं फल थाय छे अने नथी पण थतुं, ए रीते मारे थशे के शुं? ए रीतना माठा विकल्पे रहित एवो, अर्थात् अविकल कहेतां संपूर्ण एवो उपाय जे ते पामवा योग्य एवी जे वस्तु तेने सर्वथा पमाड्या विना रहेतोज नथी. ए प्रकारे थयो छे निश्चय ते जेने एवो जे पुरुष ते निर्विचिकित्स कहीए, एटलो अर्थ छे. अथवा निर्विजु-

गुप्सः कहेतां साधुनी निंदाए रहित एटले साधुनां मलमलिन गात्र देखीने तेमनी निंदा न करे ते निर्विजुगुप्स कहीए.

टी० तथा अमूढदृष्टि', बालतपस्वितपोविद्याद्यतिशयैर्न मूढा स्वभावान्न चलिता दृष्टिः सम्यग्दर्शनरूपा यस्यासौ अमूढदृष्टिः । एतावान् गुणिप्रधानो दर्शनाचारनिर्देश ॥ ॥अधुना गुणप्रधान.॥ उपबृंहणं नाम-समानधार्मिकाणा सद्गुणप्रशंसनेन तद्वृद्धिकरणं, स्थिरीकरणं धर्माद्विषीदतां तत्रैव स्थापनं ॥ वात्सल्य समानधार्मिकजनोपकारीकरणम् ॥, प्रभावनाधर्मकथादिभिस्तीर्थख्यापनेति, गुणप्रधानश्चायं निर्देशो गुणगुणिनोः कथचिद्भेदख्यापनार्थम् । एकान्ताभेदे गुणनिवृत्तौ गुणिनोपि निवृत्ते शून्यतापत्तिरिति ॥

भा० वली अमूढ दृष्टि कहेतां बाल तपस्वी, एटले अज्ञानकष्टने करनारानुं तप अने तेनी विद्या अने तेनो अतिशय एटले पूजनीकपणुं इत्यादिकवमे अर्थात् ते सर्व देखीने, नथी चली सम्यग्ज्ञानरूप दृष्टि ते जेनी एवो जे पुरुष ते अमूढदृष्टि कहीए, एटले अमूढदृष्टि एवे नामे दर्शनाचार जाणवो. ए सर्व दर्शनाचार गुणिनुं प्रधानपणुं करीने कह्यो छे, हवे गुणप्रधान एवो दर्शनाचार कहियें छियें.

उपबृंहणं कहेतां समान धर्मवाला एटले सरखा धर्मवाला पुरुषोना छता गुणोनी प्रशंसाए करीने तेमनी वृद्धिकरवी. तथा स्थिरीकरण कहेतां धर्मथी खेद पामता एवा पुरुषोने ते धर्मने विषेज स्थापन करवा. तथा वात्सल्य कहेतां साधर्मिक जननो उपकार करवो, एटले सरखा धर्मवाला प्राणियोने पोतानी शक्ति प्रमाणे सहायता करवी. तथा तीर्थ प्रभावना कहेतां धर्मकथादिके करीने तीर्थनी विख्याति करवी, एटले शुद्ध धर्मदेशनादिके करीने तीर्थनो महिमा वधारवो, ते आठ प्रकारनो दर्शनाचार कहियें. ए सर्व गुणप्रधान निर्देश छे, एटले गुण जेमां प्रधान छे एवो निर्देश छे, केमके, गुण अने गुणि ए बेनो कोइ प्रकारे भेद जणाववाने अर्थे गुणनुं प्रधानपणु कर्युं छे, केम के, एकांते जो गुणगुणिनो अभेद कह्ये सते गुणनी निवृत्ति थाय, तें थये सते गुणिनो पण नाश थाय; त्यारे शून्यपणानी प्राप्ति थाय, एटले ए बेमांथी कोइपण न रहे.

टी० चारित्राचारोऽष्टधा । पञ्चसमितित्रिगुप्तिभेदात् । समितिगुप्तिस्वरूपं च प्रतीतमेव ॥ तपआचारस्तु द्वादशविधः बाह्याभ्यन्तरतपःषट्कद्वयभेदात् । तत्र अनशन-मूनोदरता वृत्तेः संक्षेपणं रसत्यागः कायक्लेशः संलीनतेति बाह्यं तपः प्रोक्तम् । प्रायश्चित्तध्याने वैयावृत्त्यविनयावथोत्सर्गः स्वाध्याय इति तपःषट्प्रकारमाभ्यन्तरं भवति ।। वीर्याचारः पुनः अनिह्नुतबाह्याभ्यन्तरसामर्थ्यस्य सतः अनन्तरोक्तषट्त्रिंशद्विधे ज्ञानदर्शनाद्याचारे यथाशक्ति प्रतिपत्तिद्वारेण पराक्रमणं प्रतिपत्तौ च यथाशक्ति पालनेति ॥

भा० चारित्राचार आठ प्रकारनो छे. पांच समिति अने त्रण गुप्ति एवा भेदथी जाणवो. समिति तथा गुप्ति तेनुं स्वरूप प्रसिद्ध छे ॥ तप आचार जे ते तो, बार प्रकारनो छे. छ प्रकारनुं बाह्यतप अने छ प्रकारनुं आभ्यंतर तप एवा भेद-थी छे; तेमां अनशन १, ऊनोदरपणुं २, वृत्तिनो संक्षेप ३, रसनो त्याग ४, कायक्लेश ५, संलीनपणुं ६; ए छ प्रकारे बाह्य तप कह्युं छे. प्रायश्चित १, ध्यान २, वैयावृत्य ३, विनय ४, कायोत्सर्ग ५, स्वाध्याय ६, ए छ प्रकारे आभ्यंतर तप कह्युं छे.

आ बार प्रकारना तपनो विस्तार सहित अर्थ, विविधबोलरत्नाकरना २ भागमां १८९ पत्रथी लखायो छे त्यांथी जाणज्यो.

वली वीर्याचार, एटले नथी गुप्त राख्युं बाह्य अने आभ्यंतर सामर्थ्य ते जेणे एवो सतो, जे पुरुष तेने, पछवाडे कह्यो एवो छत्रीश प्रकारनो ज्ञानदर्शनादिक आचार, तेने विषे पोतानी शक्ति प्रमाणे अंगीकार करवारूप जे पराक्रम फोरववुं, अने पोतानी शक्ति प्रमाणे अंगीकार कर्या पछी शक्तिने अनुसारे पालन करवुं तेने वीर्याचार कहिये.

मू० तथा-निरीहशक्यपालनेति ॥

भा० वली वांछाए रहित, अने करी शकीए एवा ज्ञानाचारादिकनुं पालन करवुं.

टी० निरीहेणैहिकपारलौकिकफलेषु राज्यदेवत्वादिरूपेषु व्यावृत्ताभिलाषेण शक्यस्य ज्ञानाचारादेर्गीतितमिदमिति बुद्ध्या पालना कार्येति च कथ्यत इति ॥

भा० निरीहपणे कहेतां आलोक संबंधी तथा परलोक संबंधि फलनें विषे कहेतां राज्य देवतादिक फलोने विषे

व्यावृत्त अभिलाषे करीने एटले आलोक परलोक संबंधि सुखनी वांछनाए रहितपणे करीने शक्य कहेतां पाली शकीए एवा ज्ञानाचारादिक तेमनुं पालन करवुं. केवी रीते पालवुं? आ रीते सिद्धांतमां कह्युं छे एवी बुद्धिए करीने पालवुं, तेने निरीहशक्य पालना कहिये.

मू० तथा-अशक्ये भावप्रतिपत्तिरिति ॥

भा० वली अशक्य सते भावनो अंगीकार करवो.

टी० अशक्ये ज्ञानाचारादिविशेष एव कर्तुमपार्यमाणे कुतोपि धृतिसंहननकालबलादिवैकल्याद्भावप्रतिपत्तिः भावेनान्तःकरणेन प्रतिपत्तिरनुबन्धः न पुनरतत्र प्रवृत्तिरपि अकालौत्सुक्यस्य तत्त्वत आर्त्तध्यानत्वादिति ॥

भा० धीरज्य तथा संहनन कहेतां संघयण तथा काल तथा बल आदिक, तेमना विकलपणाथी एटले रहितपणाथी न थइ शके एवा ज्ञानादि आचारने विषे भावे करीने एटले अंतःकरणे करीने अंगीकार करवो, अर्थात् जे ज्ञानाचारादिक पालवानी पोतानी शक्ति न होय ते ज्ञानाचारनो भावे करीने अंगीकार करवो, कहेतां ते ठेकाणे भाव रूडो राखवो, जे ज्ञानाचारादिक पोताथी न करी शकाय एवा होय तेने विषे प्रवृत्ति पण न करवी; केमके, अकाल कहेतां अवसर विना पालवानो जे उत्साह करवो तेने तत्त्वथी विचार करतां आर्तध्यानपणु छे ए हेतु माटे. शक्ति उल्लंघन करी क्रियाने विषे जे आदर करवो ते आर्तध्यान कहेवाय, ए भाव छे.

मू० तथा पालनोपायोपदेश इति ॥

भा० वली पालवाना उपायनो उपदेश करवो.

टी० एतस्मिन् ज्ञानाचारे प्रतिपन्ने सति पालनाय उपायस्य अधिकगुणतुल्यगुणलोकमध्यसंवासलक्षणस्य निजगुणस्थानकोचितक्रियापरिपालनानुस्मरणस्वभावस्य चोपदेशो दातव्य इति ॥

भा० ए ज्ञानाचार अंगीकार करये सते तेनुं पालन करवाने अर्थे, अधिक गुणवालो तथा तुल्यगुणवालो एवो जे लोक तेने मध्ये रहेवुं ए रूप जे उपाय तेनो उपदेश देवो. अथवा पोताना गुणस्थानकने योग्य एवी जे क्रिया तेनुं परिपालन करवुं, तथा तेनुं संभारवुं एवो छे स्वभाव ते जेनो एवो जे उपाय तेनो उपदेश करवो.

मू० तथा-फलप्ररूपणेति ॥

भा० वली फलनी प्ररूपणा करवी.

टी० अस्याचारस्य सम्यक्परिपालितस्य सत्यफलमिहैव तावदुपप्लव-ह्रासो भावैश्वर्यवृद्धिर्जनप्रियत्वं च परत्र च सुगतिजन्मोत्तमस्थानलाभः परंपरया निर्वाणावाप्तिश्चेति यत्कार्यं तस्य प्ररूपणा प्रज्ञापना विधेयेति ॥

भा० सम्यक् कहेतां सारी रीते परिपालन करयो एवो जे आ आचार तेनुं सत्यफल जे ते आलोकने विषे थायज छे, तेने कहे छे के, प्रथम उपद्रवनो ह्रास थाय, एटले उपद्रवनो नाश थाय, तथा भावरूप ऐश्वर्यनी वृद्धि थाय, तथा लोकनुं प्रियपणु थाय, एटले लोकने वालो लागे, ए सर्वे आलोकनुं फल छे. तथा परलोक संबंधि फल तो सारी गतिमां जन्म थाय, तथा उत्तम स्थाननी प्राप्ति थाय, पछी परंपराए मोक्षनी प्राप्ति थाय ए रीते ज्ञानाचारादि पालवानुं फल थाय, माटे तेनी प्ररूपणा करवी.

अतरणम् टी० अत्रैव विशेषाह ॥

भा० इहांज विशेष कहे छे.

सू० देवर्द्धिवर्णनमिति ॥

भा० देवतानी समृद्धिनुं वर्णन करवुं.

टी० देवानां वैमानिकानां ऋद्धेर्विभूते रूपादिलक्षणाया वर्णनं प्रकाशनं । यथा । तत्रोत्तमा रूपसंपत्सत्स्थितिप्रभावसुखद्युतिलेश्यायोगो विशुद्धेन्द्रियावधित्वे प्रकृष्टानि भोगसाधनानि दिव्यो विमाननिवह इत्यादि. वक्ष्यमाणमेव ॥

भा० वैमानिक एवा जे देवता तेमनी ऋद्धि कहेतां रूपादिक छे लक्षण जेनुं एवी जे विभूति तेनुं वर्णन करवुं. जे रीते वर्णन करवुं तेने कहे छे के, देवतामां उत्तम एवी रूप संपत्ति छे. तथा सत् एवी स्थिति १, प्रभाव २, सुख ३, कांति ४, लेश्या ५, ए सर्वेनो योग देवताना भवमां पमाय छे. तथा विशुद्ध एवी इंद्रियो तथा अवधिज्ञानपणु, तथा उत्कृष्टां भोगसाधन तथा दिव्य एवो विमाननो समूह इत्यादि आगल कहीशुं एवुं सर्व वर्णन करवुं. आ केवानो परमार्थ एवी रीते जाणवो के, बालजीवो अनादिकालना मनुष्य संबंधि विषयसुखने विषे आसक्त थयेला छे, नें धर्मथी विमुख थयेला छे, एवा लोकोने जोइ, वक्तापुरुषे, भावदयाये करीने आलोक संबंधि सुख छोडाववाने माटे, देवलोकनां सुखनुं वर्णन कर्युं छे, केमके एकदम मोक्षसुखनुं वर्णन करवाथी ते लोको घणुं दुर्धर जाणीने वेलुकवल (रेतिना कोलीया) नी पेठे आस्वाद रहित जाणीने ते सुखने सन्मुख थाय नही, माटे प्रथमथी पौद्गलिक सुख देखाडीने पछी आत्मीक सुखने

लगतो करचो, एवा अभिप्रायथी आ व्याख्या करी छे, एवी संभावना करिये छिये. केमके उत्तराध्ययनजिमां प्रथम देवलोकनां सुखनु वर्णन करीने पछीथी तेज सुखने दुःखरूपे देखाड्यां छे.

मू० तथा सुकुलागमनोक्तिरिति ॥

भा० वली साराकुलमां जे आगमन तेनी उक्ति कहेवी.

टी० देवस्थानाच्च्युतावपि विशिष्टे देशे विशिष्टे कुले निष्कलङ्केऽन्वये उदग्रे सदाचारेणाख्यायिकापुरुषयुक्तेऽनेकमनोरथावपूरकमत्यन्तनिरवद्यं जन्मेत्यादिर्वक्ष्यमाणलक्षणैवोक्तिः ॥

भा० देवताना स्थानथकी च्यवे सते, ते जीव जे ते, कोइ विशेष सारो एवो देश तेने विषे, तथा कोइ विशेष सारु एवुं जे कुल तेने विषे, तथा कलंक रहित एवा वंशने विषे, तथा उन्नत कहेतां सारा आचरणे करीने घणी ख्यातिवाला पुरुष तेणे युक्त एवा वंशने विषे, उत्पन्न थाय छे. ते जन्म केवो छे तेने कहे छे के, अनेक मनोरथनुं पूर्ण करनार अने अत्यंत निर्दोष एवुं जन्म थाय छे. इत्यादि आगल कहीशुं एवा लक्षणवालीज उक्ति कहेतां धर्मकथा कहेवी.

मू० तथा-कल्याणपरंपराख्यानमिति ॥

भा० वली कल्याणनी जे परंपरा तेनुं आख्यान करवुं.

टी० तत. सुकुलागमनादनन्तर कल्याणपरंपरायास्तत्र सुन्दरं रूपं आलयो लक्षणानां रहितमामयेनेत्यादिरूपायाः। अत्रैव धर्मफलाध्याये वक्ष्यमाणाया आख्यानं निवेदन कार्यमिति ॥

भा० त्यार पछी कहेतां सारा कुलमां आव्या पछी कल्याणनी परंपरानुं निवेदन करवुं कहेतां कहेवुं. कल्याणनी परंपरा ते शुं कहिये? तेने कहे छे के, सुंदर रूप पामवुं, तथा सारा लक्षणने रहेवानुं पात्र थवुं, तथा रोग रहितपणुं इत्यादि रूप कल्याणनी परंपरा, रूडा कुलमां उत्पन्न थया पछी थाय छे; ते वातने आज, धर्मफलने कहेनार अध्यायने विषे आगल कहिशुं, एवी कल्याणनी परंपरानुं कथन करवुं. अर्थात् आ वीतरागनो कहेलो धर्म पाले सते भला कुलमां जन्म थाय अने उत्तरोत्तर सारां फल निष्पन्न थाय ए भाव छे.

मू० तथा-असदाचारगर्हेति ॥

भा० वली असत् एवो जे आचार तेनी निंदा करवी.

टी० असदाचारः सदाचारविलक्षणो हिंसानृतादिदशविधः पापहेतुभेदरूप. ॥ यथोक्तम् ॥

हिंसानृतादयः पञ्च तत्त्वाश्रद्धानमेव च ॥ क्रोधादयश्च चत्वार इति पापस्य हेतवः ॥ १ ॥

तस्य गर्हाऽसदाचारगर्हा, यथा । —

न मिथ्यात्वसमः शत्रुर्न मिथ्यात्वसमं विषम् ॥ न मिथ्यात्वसमो रोगो न मिथ्यात्वसमं तमः ॥२॥

द्विषद्विषतमोरोगैर्दुःखमेकत्र दीयते ॥ मिथ्यात्वेन दुरन्तेन जन्तोर्जन्मनि जन्मनि ॥ ३ ॥

वरं ज्वालाकुले क्षिप्तो देहिनात्मा हुताशने ॥ न तु मिथ्यात्वसंयुक्तं जीवितव्यं कदाचन ॥४॥

इति तत्त्वाश्रद्धानगर्हा, एवं हिंसादिष्वपि गर्हायोजना कार्या ॥

भा० सदाचारथी जुदुं छे लक्षण ते जेनुं एवो असदाचार कहेतां हिंसा अनृत आदिक दश प्रकारे पापनां कारण रूप

छे. एटले पापनां कारण रूप एवो दश प्रकारनो असदाचार छे, ते कहुंछे.

हिंसा, अनृत, आदिक पांच, तथा तत्त्वनुं अश्रद्धान, तथा क्रोधादिक चार, ए दश पापनां कारण छे. ॥१॥

ते दश जे पापनां कारण तेनी गर्हा करवी, एटले निंदा करवी ते असदाचारगर्हा कहिये. ते पापनां कारणमां तत्त्वना अश्रद्धाननी गर्हा करवी तेने देखाडे छे. ॥

मिथ्यात्व समान बीजो शत्रु नथी, अने मिथ्यात्व समान बीजुं, विष नथी, अने मिथ्यात्व समान बीजो रोग नथी, अने मिथ्यात्व समान बीजुं तम नथी, एटले अंधकार नथी. ॥२॥

शत्रु, विष, तम अने रोग, ते सर्वे एक एक जन्मने विषे दुःख दे छे, अने जेनो नाश करवो घणो कठण छे माटे दुरंत एवुं जे मिथ्यात्व, तेतो प्राणीने जन्मो जन्म दुःख दे छे. ए रीते वारंवार मिथ्यात्वनी निंदा करवी. ॥३॥

देहधारी एवा प्राणिये पोतानो आत्मा, ज्वाला व्याप्त एटले बलतो अग्नि, तेमां नाखवो ते श्रेष्ठ छे, पण मिथ्यात्वे संयुक्त जीववुं, क्यारे पण श्रेष्ठ नथी. ए रीतनी भावना करवी. ॥४॥

आ प्रकारे तत्त्वनी अश्रद्धानी निंदा करवी. एज प्रकारे हिंसादिकने विषे पण गर्हानी योजना करवी, एटले हिंसा, जूठ, चोरी, मैथुन, अने परिग्रह, ए पांचे आश्रवनुं निंदन करवुं. अने क्रोध, मान, माया अने लोभ तेमनुं पण एज रीते निंदन करवुं पण क्रोधादिकनो पक्षपात करवो नही.

मू० तथा-तत्स्वरूपकथनमिति ॥

भा० वली असत् आचारना स्वरूपनुं कथन करवुं.

टी० तस्यासदाचारस्य हिंसादेः स्वरूपकथन। यथा। प्रमत्तयोगात् प्राणिव्यपरोपणं हिंसा, असदभिधानं मृषा, अदत्तादानं स्तेयं, मैथुनमब्रह्म, मूर्छा परिग्रह इत्यादि ॥

भा० हिंसादिक जे असत् आचार तेना स्वरूपनुं कथन करवुं, ते आ रीते के, प्रमत्तयोग थकी कहेतां प्रमादना संबंधथी प्राणीनुं जे नाश करवुं तेने हिंसा कहिये. अने असत्नुं अभिधान करवुं कहेतां जूठु बोलवुं तेने मृषावाद कहिये. अदत्तनुं जे ग्रहण करवुं कहेतां आप्या विनानुं जे लेवुं तेने स्तेय कहिये, कहेतां चोरी कहिये. मैथुन कहेतां व्यभिचार सेववो तेने अब्रह्म कहिये. मूर्छाने परिग्रह कहिये, एटले हरेक कोइ वस्तुने विषे मारापणानी बुद्धि करवी तेने मूर्छा कहिये.

मू० तथा-स्वयं परिहार इति ॥

भा० वली पोते असत् आचारनो परिहार करे.

टी० स्वयमाचारकथकेन परिहारोऽसदाचारस्य संपादनीयः ॥ यतः। स्वयमसदाचारमपरिहरतो धर्मकथनं नटवैराग्यकथनमिवानादेयमेव स्यान्न तु साध्यसिद्धिकरमिति॥

भा० आचारने कहेनार पुरुषे पोते, असत् आचारनो परिहार करवो. एटले प्रथम तो, पोते कहेनार पुरुषे असत् आचारनो त्याग करवो. जे हेतु माटे आचार कहेनार पुरुष, पोते असत् आचारनो त्याग न करे नें धर्म कहे तो, जेम नटवो वैराग्यनुं वर्णन करे ते कोइने ग्रहण करवा योग्य न थाय, तेम ते पुरुषनुं कहेवुं थाय छे, माटे साधवा योग्य एवुं जे कार्य तेनी सिद्धि करनार न थाय. एटले कोइने वैराग्य पमाडवानुं इच्छे तो, तेथी ते वैराग्य पामी शके नही.

मू० तथा- ऋजुभावासेवनमिति ॥

भा० वळी सरलभावनुं आसेवन करवुं.

टी० ऋजुभावस्य कौटिल्यत्यागरूपस्यासेवनमनुष्ठानं देशकेनैव कार्यम् । एवं हि तस्मिन्नविप्रतारणकारिणि संभाविते सति शिष्यस्तदुपदेशान्न कुतोपि दूरवर्ती स्यादिति॥

भा० उपदेशक पुरुषे कुटिलपणानो त्यागरूप जे सरलभाव तेनुं आसेवन जे ते अवश्य करवुं. "एटले उपदेशना देनार पुरुषे पोतानुं, जे रूपनुं पद होय ते रूपनुं पद प्रथमथीज प्रकट करवुं पण दांभिकपणे करीने जुठु पद पोतामां स्थापन न करवुं, ते श्रीउत्तराध्ययनजीना सत्तरमा अध्ययनमां कह्युं छे जे,-

संमद्दमाणे पाणाणि बीआणि हरिआणि अ ॥ असंजए संजयमन्नमाणे पावसमणेत्ति वुच्चइ ॥ १ ॥

अर्थः-बेरिंद्रियादि प्राणिओ प्रत्ये, अने शाल्यादि बीज प्रत्ये, अने दूर्वादि हरित प्रत्ये, संमर्दन करतो, एज कारण माटे, असंजत एवो सतो, पोताने संजत मानतो एटले हुं साधु छुं, एम मानतो, ते पाप साधु कहीए. तेने विषे संवेगपक्षिपणु पण न होय; केमके असाधु थइने पोतामां साधुपणु माने छे माटे.॥१॥"

उपदेशक पुरुषे कपट न करवुं. केमके, सरलपणु राखे सते, आ उपदेशक पुरुष ठगनारो नथी, ए रीतनी शिष्यना अंतरमां संभावना थये सते, ते शिष्य कहेतां सांभलनार पुरुष जे ते, ते उपदेशक पुरुष थकी कोइ कारणथी पण छेटे न थाय माटे पोताना दोष गोपववा नही. अने गुणी पुरुषोना गुण ओलववा नही. ए रीतनुं सरलपणु राखवुं एज हितकारी छे ए भाव जाणवो.

मू० तथा-अपायहेतुत्वदेशनेति ॥

भा० वली अपायनुं जे कारणपणु तेनी देशना करवी.

टी० अपायानामनर्थानामिहलोकपरलोकगोचराणां हेतुत्वं प्रस्तावादसदाचारस्य यो हेतुभावस्तस्य देशना विधेया ॥ यथा ॥

यद्य यान्ति पुरुषाः स्वर्गं यच्च यान्ति विनिपातम् ॥ तत्र निमित्तमनार्यः प्रमाद इति निश्चितमिदं मे ॥ १ ॥

प्रमादश्चासदाचार इति ॥

भा० आलोकमां जणाता तथा परलोकमां जणाता एवा जे अनर्थ तेनुं कारणपणु प्रस्तावथी असत् आचारज छे, एटले आलोकमां तथा परलोकमां जे अनर्थ थाय छे तेनुं कारण असत् आचारज छे, अर्थात् माठा आचरणथकी सर्व दुर्गति आदिक अनर्थ उत्पन्न थाय छे. ए रीते देशना करवी; कहेतां भव्यजीवने ए रीते देखाड्वुं; तेने कहे छे. जेम के,

जे पुरुषो स्वर्ग प्रत्ये नथी पामता, अने विनिपात कहेतां शुभगतिथी पडे छे, तेमां अनार्य एवो एक प्रमादज निमित्त कारण छे, ए प्रकारे आ मारु निश्चित छे; एटले ए प्रकारे करेलो मारो निश्चय छे. ॥१॥

एज कारण माटे असत् आचार जे तेज प्रमाद जाणवो.

अवतरणम् टी० अपायानेव व्यक्तीकुर्वन्नाह ॥

भा० अपायोनेज प्रकट करता सता कहे छे.

सू० नारकदुःखोपवर्णनमिति ॥

भा० नरक संबंधि जे दुःख तेनुं वर्णन करवुं.

टी० नरके भवा नारकास्तेषामुपलक्षणत्वात्तिर्यगादीनां च दुःखान्यशर्माणि तेषामुपवर्णनं विधेयम् ॥ यथा ॥

तीक्ष्णैरसिभिर्दीप्तैः कुन्तैर्विषमैः परश्वधैश्चक्रैः ॥ परशुत्रिशूलतोमरमुद्गरवासीभुशुण्डीभिः ॥ १ ॥

संभिन्नतालुशिरसश्छिन्नभुजाश्छिन्नकर्णनासोष्ठाः ॥ भिन्नहृदयोदरान्ता भिन्नाक्षिपुटाः सुदुःखार्ताः ॥ २ ॥

निपतन्त उत्पतन्तो विचेष्टमाना महीतले दीनाः ॥ नेक्षन्ते त्रातारं नैरयिकाः कर्मपटलान्धाः ॥ ३ ॥

क्षुत्तृड्हिमात्युष्णभयार्दितानां पराभियोगव्यसनातुराणाम् ॥ अहो तिरश्चामतिदुःखितानां सुखानुषङ्गः किल वार्तमेतत् ॥४॥

मानुष्यकेपि दारिद्र्यरोगदौर्भाग्यशोकमौर्ख्याणि ॥ जातिकुलावयवादिन्यूनत्वं चाश्नुते प्राणी ॥ ५ ॥

देवेषु च्यवनवियोगदुःखितेषु क्रोधेर्ष्यापदमदनातितापितेषु ॥ आर्या नस्तदिह विचार्य संवदन्तु यत्सौख्यं किमपि निवेदनीयमस्ति ॥६॥ इति ॥

अ० नरकने विषे उत्पन्न थयेला प्राणियोना दुःखनुं वर्णन करवुं. उपलक्षणथी तिर्यंच प्रमुख प्राणियोना दुःखनुं पण वर्णन जाणवुं. ते वर्णनने देखाडे छे.

तीखी धारवाली तरवार वडे, तथा देदीप्यमान एवा भालावडे, तथा विषम एवा कुवाडावडे, तथा चक्रवडे, तथा परशुवडे, तथा त्रिशूलवडे, तथा तोमर कहेतां कोइ आयुध विशेष तथा मुद्गर कहेतां मोगर तथा वांसलो भुशुंडी कहेतां कोइ आयुध विशेष तेमणे करीने संभिन्न कहेतां भेदायांछे तालु कहेतां तालवुं अने मस्तक जेमनां एवां अने छेदायाछे भुज कहेतां हाथ जेमना, अने छेदाया छे कान, नाक अने उष्ठ जेमनां एवा, अने भेदायां छे हृदय, पेट अने आंतरडां जेमनां एवां, अने भेदायां छे नेत्रपुट कहेतां आंख्यो जेमनी एवा, अने अतिशे दुःखवडे पीडायेला एवा नारकी थाय छे. ॥२

वली पोताना कर्मरूप पडलवडे अंध थयेला एवा नारकी जे ते नरक पृथ्वीने विषे उछलता अने पडता अने नाना प्रकारनी चेष्टा करता एवा, दीन कहेतां गरीब एवा ते नारकी पोतानुं रक्षण करनार त्यां कोइने देखता नथी. ॥३॥

भुख, तरश, तथा घणुं हिम कहेतां तडाकय तथा तडको तेमना भये करीने पीडायेला, अने पराभियोग कहेतां परवशपणाना दुःखे करीने आकुल व्याकुल थयेला एवा, अने अहो इति खेदे ज्यारे तरफथी दुःखि थयेला एवा तिर्यंचोने सुखनो प्रसंग निश्चे वार्त कहेतां अति तुच्छ छे, एटले कहेवा मात्रज छे, परंतु केवल दुःखज छे. ॥४॥

मनुष्यभवमां पण ए प्राणी जे ते दरिद्रपणाने तथा रोगने तथा दुर्भाग्यपणाने तथा शोकने तथा मूर्खपणाने भोगवे छे. तथा हीनजातिपणाने तथा हीनकुलपणाने भोगवे छे. तथा हाथ, पग, प्रमुख जे शरीरना अवयव तेणे हीन थाय छे, कहेतां आंधला, पांगला, लुला, लंगडा इत्यादिक थाय छे. ॥५॥

देवताने विषे पण च्यवन थवानुं दुःख छे ते, तथा क्रोध, इर्ष्या, आपदा, अथव हीनपद, काम, इत्यादिके करीने अतिशे संताप पामेला एवा देवने विषे, हे आर्य पुरुषो! जो कांइ पण निवेदन करवा योग्य सुख होय तो विचारीने कहो. ॥ ६ ॥

मू० तथा-दुःकुलजन्मप्रशस्तिरिति ॥

भा० वली माठां एवां जे कुल तेने विषे जे जन्म तेनी देशना देवी.

टी० दुःकुलेषु शकयवनशवरबर्बरादिसंबन्धिषु यज्जन्म असदाचाराणां प्राणिनां प्रादुर्भावस्तस्य प्रशस्तिः प्रज्ञापना कार्या ॥

भा० दुःकुल कहेतां माठां एटले नीचां अर्थात् अधम एवां जे कुल कहेतां शक तथा यवन तथा शबर तथा बर्बरादि संबंधि कुल ते दुःकुल कहिये तेवां माठां कुलोने विषे असत् आचरण करनार प्राणियोनो जन्म थाय छे, एटले माठ

आचरण करनार प्राणियो माठा कुलमां अवतरे छे, तेनी प्रशस्ति करवी, एटले अन्य लोकोने जणाववुं. ॥

अवतरणम् टी० तत्र चोत्पन्नानां किमित्याह ॥

भा० ते अधम कुलमां उत्पन्न थयेला प्राणियोने शुं थाय छे? तेने कहे छे.

मू० दुःखपरंपरानिवेदनमिति ॥

भा० ते दुःकुलमां उत्पन्न थयेला प्राणीओने जे दुःखनी परंपरा थाय छे तेनुं निवेदन करवुं.

टी० दुःखानां शारीरमानसाशर्मलक्षणानां या परंपरा प्रवाहस्तस्या निवेदन प्ररूपणं ॥ यथा ॥ असदाचारपारवश्याज्जीवा दुःकुलेषूत्पद्यन्ते । तत्र चासुन्दरवर्णरसगन्धस्पर्शशरीरभाजां तेषा दुःखनिराकरणनिबन्धनस्य धर्मस्य स्वप्नेप्यऽनुपलम्भाद्धिंसानृतस्तेयाशुद्धकर्मप्रवणानां नरकादिफलपापकर्मोपचय एव संपद्यते । तदभिभूतानामिह परत्र चाव्यवच्छिन्नानुबन्धा दुःखपरंपरा प्रसूयते ॥ यदुच्यते ॥

तैः कर्मभिः स जीवो विवशः संसारचक्रमुपयाति ॥ द्रव्यक्षेत्राऽद्धाभावभिन्नमावर्तते बहुशः ॥ १ ॥

भा० शरीर संबंधी तथा मन संबंधी जे असुख ते छे लक्षण जेमनुं एवां जे दुःख एटले शरीरनां दुःख अने मननां दुःख तेनो जे प्रवाह कहेतां श्रेणी तेनी प्ररूपणा करवी. ते केवी रीते करवी तेने केहे छे. असत् आचरणना परवशपणाथी जीव जे ते, दुःकुल कहेतां अधमकुलने विषे उत्पन्न थाय छे. त्यां असुंदर एवो छे वर्ण, रस, गंध, स्पर्श, ते जेनो एवा शरीरभाजां कहेतां प्राणियोने दुःखने नाश करवानुं कारण रूप एवो जे धर्म तेनी स्वप्नने विषे पण प्राप्ति नथी थती ए हेतु माटे; हिंसा, असत्य भाषण, चोरी, ते रूप, जे अशुद्ध कर्म, तेने विषे तत्पर एवा ते प्राणीओने, नरकादिकनी प्राप्ति थवा रूप छे फल जेनुं एवा पापकर्मनीज वृद्धि थाय छे, ते पापकर्मथकी पराभव पामेला प्राणियोने आ जन्ममां तथा

परभवमां निरंतर छे अनुबंध कहेतां श्रेणी जेनी एवी दुःखनी परंपरा थाय छे. । ते वात शास्त्रमां कही छे के,-

ते ते दुष्टकर्मवशे परवश थयेलो जीव जे ते संसारचक्रने पामे छे कहेतां संसारमां परिभ्रमण करे छे अने द्रव्य, क्षेत्र, काल अने भाव तेणे करीने भिन्न थयुं कहेतां जुदा जुदा भेदने पामेलुं एवुं संसारचक्र प्रत्ये घणीवार आवर्त्तते कहेतां पुद्गलपरावर्तन करे छे, कहेतां द्रव्यपुद्गलपरावर्तन अने क्षेत्रपुद्गलपरावर्तन अने कालपुद्गलपरावर्तन अने भावपुद्गलपरावर्तन प्रत्ये बहुवार करे छे.॥१॥ आ चार प्रकारना पुद्गलपरावर्तनना भेद प्रवचनसारोद्धारमां १६२ मा द्वारथी जाणवा.

मू० तथा-उपायतो मोहनिन्देति ॥

भा० वली उपाये करीने मोहनी निंदा करवी.

टी० उपायत उपायेनानर्थप्रधानाना मूढपुरुषलक्षणानां प्रपञ्चरूपेण मोहस्य मूढताया निन्दा अनादरणीयताख्यापनेति । यथा ॥

अमित्रं कुरुते मित्रं मित्रं द्वेष्टि हिनस्ति च ॥ कर्म चारभते दुष्टं तमाहुर्मूढचेतसम् ॥ १ ॥

अर्थवन्त्युपपन्नानि वाक्यानि गुणवन्ति च ॥ नैव मूढो विजानाति मुमर्षुरिव भेषजम् ॥ २ ॥

संप्राप्तः पण्डितः कृच्छ्रं पूजया प्रतिबुध्यते ॥ मूढस्तु कृच्छ्रमासाद्य शिलेवाम्भसि मज्जति ॥ ३ ॥

भा० अनर्थ छे प्रधान ते जेने विषे एवां जे मूढ पुरुषनां लक्षण, तेनो विस्तार रूप जे उपाय तेणे करीने मोहस्य कहेतां मूढतानी निंदा करवी, कहेतां मूढता आदर करवा योग्य नथी एम जणाववुं. जे रीत मूढतानी निंदा करवी ते रीतिने देखाडे छे.

अमित्रने मित्र करे अने मित्र होय तेनो द्वेष करे. वली ते मित्रने हणे, अने दुष्टकर्मनो आरंभ करे तेने मूढचित्त

वालो कहियें.॥१॥

सार्थक एवां अने गुणवालां अने प्राप्त थयेला एवा वाक्योने, एटले घणा सारा उपदेशने, मूढ पुरुष जे ते नथी जाणतो, अर्थात् मानतो नथी. जेम मरवाने इच्छतो पुरुष जे ते, औषधने केतां उपायने नथी मानतो, तेम एटले जेम कोइ मरवाने तैयार थयो तेने कोइ औषध उपायनी टेकी लागे नही, तेम मूढ पुरुषने सारी शिखामण मनाय नही.॥२॥

कष्टने पामेलो पंडित पुरुष जे ते, पूजा सत्कारे करीने प्रतिबोध पामे छे, एटले प्रथम कष्टने पामेलो पंडित पुरुष जे ते, पछी पूजासत्कारादिक पामीने प्रतिबोध पामे छे, एटले वैराग्य पामे छे पण, ते पूजासत्कारमां लेवातो नथी, केम के, प्रथम दुःख देखेलुं छे ए हेतु माटे. मूढ पुरुष जे ते कष्टने पामीने जेम शिला जे ते जलमां बुडे तेम बुडे छे, एटले मूढ पुरुष, प्रथम कष्ट भोगवीने पछीथी पूजासत्काराादिक पामीने, तेमां लीन थाय छे, जेम पाणिमां शिला बुडी जाय तेम ते सुखमां बुडी जाय छे, पण एम नथी जाणतो जे आ सुखनी पछवाडे दुःख तैयार छे. ॥३॥

टी० अथमेोपायतो मोहफलोपदर्शनद्वारलक्षणान्मोहनिंदा कार्येति ॥

जन्ममृत्युजराव्याधिरोगशोकाद्युपद्रुताम् ॥ वीक्ष्यमाणा अपि भुवं नोद्विजन्त्यपि मोहतः ॥ १ ॥

धर्मबीजं परं प्राप्य मानुष्यं कर्मभूमिषु ॥ न सत्कर्मकृषावस्य प्रयतन्तेऽल्पमेधसः ॥ २ ॥

अस्येति धर्मबीजस्य ॥

बडिशामिषवत्तुच्छे कुसुखे दारुणोदये ॥ सक्तास्त्यजन्ति सच्चेष्टां धिगहो दारुणं तमः ॥ ३ ॥ इति ॥

भा० अथवा मोह फलने देखाडवाना मिषरूप उपाये करीने मोहनी निंदा करवी.

जे रीते निंदा करवी तेने देखाडे छे. जन्म, मृत्यु, जरा, व्याधि, रोग अने शोक इत्यादिके करीने उपद्रववाली एवी पृथ्वीने जोता एटले पृथ्वीमां रहेला लोकोने जोता एवा पण पुरुष जे ते, मोह थकी उद्वेग पामता नथी, एटले मोहना प्रबलपणाथी वैराग्यने पामता नथी. ॥१॥

कर्मभूमिने विषे मनुष्यपणारूप उत्कृष्ट धर्मरूप बीजने पामीने, अल्पबुद्धिवाला पुरुष जे ते, ए धर्मबीजनी सत्कर्म रूप खेती करवाने विषे नथी प्रयत्न करता, एटले मनुष्य जन्मने रूडि क्रियामां नथी प्रवर्तावता. ॥२॥

बडिश कहेतां मत्स्य झालवानो कांटो तेने विषे आरोपण करेला मांसनी पेठे अतिशे तुच्छ एवुं अने भयंकर छे उदय जेनो एवुं, कुसुख कहेतां सुखाभास रूप विषय सुख तेने विषे आसक्त थया एवा प्राणि जे ते, सत्क्रियानो त्याग करे छे, एटले रूडी क्रियानो त्याग करे छे. अहो इति खेदे, महाक्रूर एवा अज्ञान अंधकारने धिक्कार पडो. अर्थात् ए सर्व मोहनुं चेष्टित छे. ए रीते जे कहेवुं ते सर्व मोहनी निंदा जाणवी. ॥३॥ आ त्रैण श्लोक, योगदृष्टिसमुच्चयमां ७९ थी छे.

मू० तथा सज्ज्ञान प्रशंसनमिति ॥

भा० वली सत् एवुं जे ज्ञान तेनी प्रशंसा करवी.

टी० सदविपर्यस्तं ज्ञानं यस्य स सज्ज्ञानः पण्डितो जनस्तस्य सतो वा ज्ञानस्य विवेचनलक्षणस्य प्रशंसनं पुरस्कार इति ॥ यथा ॥

तन्नेत्रैस्त्रिभिरीक्ष्यते न गिरिशो नो पद्मजन्माष्टभिः । स्कन्दो द्वादशभिर्न वा न मघवा चक्षुःसहस्रेण च ॥
संभूयापि जगत्त्रयस्य नयनैस्तद्वस्तु नो वीक्ष्यते । प्रत्याहृत्य दृशः समाहितधियः पश्यन्ति यत्पण्डिताः ॥ १ ॥ इति ॥

तथा—नो प्राप्यमतिवाञ्छन्ति नष्टं नेच्छन्ति शोचितुम् ॥ आपत्सु च न मुह्यन्ति नराः पण्डितबुद्धयः ॥ २ ॥

न हृष्यत्यात्मनो माने नापमाने च रुष्यति ॥ गाङ्गो ह्रद इवाक्षोभ्यो यः स पण्डित उच्यते ॥ ३ ॥

ज्ञा० सत् कहेतां विपर्यास रहित एवुं छे ज्ञान ते जेने एवो जे पंडित पुरुष, एटले सम्यक्ज्ञान सहित पापथी बीहीनारो पुरुष, तेनी प्रशंसा करवी. अथवा विवेचन कहेतां स्वपरनी वहेंचण करनार एवुं जे रूडु ज्ञान तेनी प्रसंशा करवी, ते प्रशंसाने देखाडे छे.

समाधिये सहित छे बुद्धियो ते जेमनी एवा जे पंडित पुरुषो, ते दृष्टियो प्रत्ये पाछी वालीने, एटले अंतर्गत दृष्टि करीने जे वस्तुने देखे छे ते वस्तुने, शिव जे ते त्रण नेत्रे करीने देखता नथी. तथा ब्रह्मा आठ नेत्रे करीने तथा स्वामिकार्तिक बारनेत्रे करीने तथा इंद्र हजार नेत्रे करीने देखता नथी. तथा त्रण जगतनां नेत्रो एकठां थइने पण ते वस्तुने देखी शकतां नथी. ॥ १ ॥

पंडित बुद्धिवाला कहेतां पापथी डरती छे बुद्धि ते जेमनी एवा जे पुरुषो ते पामवा योग्य वस्तुनी अति वांछा नथी करता. तथा नाश पामेली वस्तुनो शोक करवाने नथी इच्छता, तथा आपत्तियो आवे सते नथी मुझाता. ॥ २ ॥

वली पोतानुं मान थये सते राजी नथी थतो. तथा अपमान थये सते रोष पामतो नथी. गंगाना ह्रदनी पेठे कोइथी क्षोभ नथी पामतो, एवो जे पुरुष होय ते पंडित कहिये. ए रीते जे ज्ञानी पुरुषोनी प्रशंसा करवी, ते सत्ज्ञाननी प्रशंसा कहिये. ॥ ३ ॥

"॥इहां प्रश्न॥ आतो सर्व ज्ञानीनी प्रशंसा थइ पण ज्ञाननी प्रशंसा आवी नही? ॥उत्तर॥ ज्ञानिनी प्रशंसा करे सते

ज्ञाननी प्रशँसा आवीज गइ. केम के, ज्ञानी थकी ज्ञान जुदु रहेतुं नथी ते कह्युं छे.

ज्ञानीना बहु मानथी रे ज्ञान तणां बहुमान सलुणी ॥ इति ॥"

मू० तथा-पुरुपकारसत्कथेति ॥

भा० वली पुरुषकारनी सत्कथा करवी.

टी० पुरुपकारस्योत्साहलक्षणस्य सत्कथा माहात्म्यप्रशंसनम् ॥ यथा ॥

दुर्गा तावदियं समुद्रपरिखा तावन्निरालम्बनं । व्योमैतन्ननु तावदेव विषमः पातालयात्रागमः ॥

दत्त्वा मूर्ध्नि पादमुद्यमभिदो दैवस्य कीर्तिप्रियै । वीरैर्यावदहो न साहसतुलामारोप्यते जीवितम् ॥ १ ॥

तथा-विहाय पौरुषं कर्म यो दैवमनुवर्त्तते ॥ तद्धि शाम्यति त प्राप्य क्लीबं पतिमिवाङ्गना ॥ २ ॥

भा० उत्साह छे लक्षण ते जेनुं एवा पुरुषाकारनी सत्कथा कहेतां महात्म्य, तेनुं प्रशंसन कहेतां वखाण करवुं. ते प्रशंसाने देखाडे छे. समुद्र छे खाइ ते जेने एवी आ पृथ्वी, दुर्ग कहेतां दुःखे गमन कराय एवी त्यां सुधी छे; कहेतां आ सघली पृथ्वी अगम्य त्यां सुधी छे, तथा आकाश आलंबन वनानुं छे, एटले आकाश गति करवी घणी कठण छे, केम के, आकाशगति करतां कोइनुं आलंबन थइ शकतुं नथी ते पण त्यां सुधी छे, तथा पाताल यात्राने अर्थे गमन करवुं विषम छे, एटले पातालमां रहेला शत्रुने जितवा कठण छे ते पण त्यां सुधी छे, ज्यांसुधी कीर्ति छे वल्लभ जेमने एवा वीरपुरुषोए, उद्यमने नाश करनारा एवा दैवना माथा उपर पग दइने, पोतानुं जीवित जे ते, साहसकर्म करवा रूप तुला प्रत्ये, नथी आरोपण कर्युं; एटले पोतानुं जीवित न गणे एवुं, साहस करे तो शुं न सिद्ध थाय, सर्व सिद्ध थाय, अर्थात्

महा कठिन कार्यने पण महाशूरवीर पुरुषो करी शके छे. ॥१॥

वली पौरुषकर्मनो त्याग करीने एटले उद्यमनो त्याग करीने जे दैवने अनुसरे छे, एटले जेम भाग्यमां हशे तेम थशे एम धारी उद्यम छोडी दे छे, ते पुरुषनुं दैव जे ते उद्यम रहितपणुं पामीने शमी जाय छे, एटले ते दैव निष्फल थाय छे, जेम नपुंसक पतिने पामी, स्त्री जे ते निष्फल थाय छे, तेम उद्यम वनानुं दैव कहेतां कर्म जे ते निष्फल थाय छे. ॥२

मू० तथा-वीर्यर्द्धिवर्णनम् ॥

भा० वली वीर्यनी जे ऋद्धि कहेतां समृद्धि तेनुं वर्णन करवुं.

टी० वीर्यर्द्धेः प्रकर्षरूपाया. शुद्धाचारबललभ्यायास्तीर्थंकरवीर्यपर्यवसानाया वर्णनमिति ॥ यथा

मेरुं दण्ड धरां छत्रं यत्केचित्कर्तुमीशते ॥ तत्सदाचारकल्पद्रुफलमाहुर्महर्षयः ॥ १ ॥

भा० शुद्ध एवा आचारना बलवडे पामवा योग्य एवी उत्कृष्टी वीर्यनी ऋद्धि कहेतां तीर्थंकरना वीर्यरूप ऋद्धिनुं वर्णन करवुं. जेम के, केटलाक महावीर्यवंत पुरुषो, मेरुपर्वतने दंड करवाने समर्थ थाय छे, अने पृथ्वीने छत्र करवा समर्थ थाय छे, ते सदाचार रूप कल्पवृक्षनुं फल छे एम मोटा ऋषियो जे ते कहे छे.॥१॥

मू० तथा-परिणते गम्भीरदेशनायोग इति

भा० शुद्ध ज्ञानानुष्ठान, प्रणमे सते सूक्ष्म देशना देवानो योग करवो.

टी० अस्मिन्पूर्वमुद्दिष्टे उपदेशजाले श्रद्धानज्ञानानुष्ठानवत्तया परिणते सात्मीभावमुपगते सति उपदेशार्हस्य जन्तोर्गम्भीरायाः पूर्वदेशनापेक्षयाऽत्यन्तसूक्ष्माया आत्मास्तित्व-

तदन्यगोक्षादिकाया देशनाया योगो व्यापारः कार्यः । इदमुक्तं भवति । यः पूर्वं साधारणगुणप्रशंसादिरनेकधोपदेशः प्रोक्त आस्ते । स यदा तदावारककर्म-ह्रासातिशयाद्-अङ्गाङ्गीभावलक्षणं परिणाममुपागतो भवति तदा जीर्णे भोजनमिव गम्भीरदेशनायामसौ देशनार्होऽवतार्यत इति ॥

भा० ए प्रथम देखाडेलो उपदेशनो समूह जे ते, श्रद्धा तथा ज्ञान तथा अनुष्ठान तेमना सहितपणाथी परिणत थये सते कहेतां सात्मीभाव थये सते, एटले शुद्धज्ञाननी सद्दहणानो आत्मा साथे एकी भाव थये सते, अर्थात् पूर्वे कहेलो उपदेशनो समूह तेनुं श्रद्धान करवुं, पछी तेनुं ज्ञान करवुं, पछी पोतानी शक्तिने अनुसरी आचरण करवुं ते रूपपणे करीने, उपदेश करवा योग्य पुरुषना अंतरमां एक रूप थये सते, तेने गंभीर एवी कहेतां पूर्व देशनानी अपेक्षाये अत्यंत सूक्ष्म एवी, एटले आत्मानुं अस्तिपणु अने बंधपणु अने मोक्षपणु इत्यादिक देशनानो योग कहेतां व्यापार करवो. ॥

एमां आ तात्पर्य कह्युं के, प्रथम साधारण गुणनी प्रशंसादि रूप अनेक प्रकारनो उपदेश कह्यो छे, ते उपदेश ज्यारे आवरण करनार एवा कर्मनुं हलकाशपणु अतिशे थवाथी एटले उपदेश सांभलतां अंतराय करनार एवा कर्मना क्षयोपशम थकी, अंगने अंगिभाव रूप परिणामने पाम्यो होय कहेतां अंग ते उपदेश, अने अंगी ते उपदेशनो सांभलनार, ए बेनुं एकपणु ज्यारे थाय त्यारे, गंभीरदेशनाने विषे एटले सूक्ष्म देशनाने विषे उतारवो, अर्थात् तेने गंभीर देशना करवी, जेम प्रथमनुं खाधेलुं जीर्ण थये सते एटले जरे सते फरीथी भोजन आपवुं, तेम प्रथमनो करेलो उपदेश अंतरमां प्रणमे सते फरीथी सूक्ष्म विचारनो उपदेश करवो.

"॥इहां प्रश्न॥ सांभलनारना अंतरमां उपदेश प्रणम्यो छे एम शयाथी जाणीए?

॥उत्तर॥ उपर कहेली पोतानी शक्तिने अनुसरती प्रवृत्ति करवाथी जणायछे."

अवतरणम् टी० अयं च गम्भीरदेशनायोगो न श्रुतधर्मकथनमन्तरेणोपपद्यत इत्याह ।

भा० आ गंभीर देशनानो-योग जे ते, श्रुतधर्म कहेतां सिद्धांतधर्मना कथन विना नथी घटतो माटे तेने कहे छे.

मू० श्रुतधर्मकथनमिति ॥

भा० सिद्धांत धर्मनुं कथन करवुं.

टी० श्रुतधर्मस्य वाचनापृच्छनापरावर्तनाऽनुप्रेक्षाधर्मकथनलक्षणस्य सकलकुशलकलापकल्पद्रुमविपुलालवालकल्पस्य कथनम् ॥ यथा ॥

चक्षुष्मन्तस्त एवेह ये श्रुतज्ञानचक्षुषा ॥ सम्यक् सदैव पश्यन्ति भावान् हेयेतरान्नराः ॥१॥

भा० श्रुतधर्म ते शुं? तेने कहेछे. वाचना तथा पृच्छना तथा परावर्तना तथा अनुप्रेक्षा तथा धर्मकथन ए छे लक्षण जेनुं एवो, अने समग्र एवां जे कुशल तेनो जे समूह ते रूप जे कल्पवृक्ष तेनुं मोटुं आलवाल कहेतां वृक्षना मूलमां पाणि रहेवानुं क्यारु, ते समान एवा श्रुत धर्मनुं कथन करवुं, तेने देखाडे छे.

जे पुरुष श्रुतज्ञानरूप नेत्रे करीने त्याग करवा योग्य अने ग्रहण करवा योग्य एवा पदार्थोने सम्यक् प्रकारे एटले सारी रीते निरंतरज देखे छे, ते पुरुषो नेत्रवाला छे एम जाणवुं. ॥१॥

अवतरणम् टी० अयं च श्रुतधर्मः प्रतिदर्शनमन्यथाऽन्यथाप्रवृत्त इति नासावद्यापि तत्सम्यग्भावं विवेचयितुमलमित्याह ॥

भा० ए श्रुतधर्म जे ते, दर्शन दर्शन प्रत्ये अन्य अन्य प्रकारे प्रवृत्तेलो छे माटे, आ श्रुतधर्म जे ते हजु सुधी पण तेना सम्यक् भावनी कहेतां दर्शनना सम्यक्भावनी विवेचना करवाने समर्थ नथी एम कहे छे, एटले आ सामान्य प्रका-

रे श्रुतधर्म कहेवाथी षट्दर्शनमां प्रवर्त्तेलो श्रुतधर्म आवि गयो, तेमां समकित अने मिथ्यात्वनुं कांइ विवेचन थयुं नहीं, माटे तेनुं विवेचन करवाने अर्थे कहे छे.

मू० बहुत्वात्परीक्षावतार इति ॥

भा० श्रुतधर्मनुं बहुपणु छे माटे परीक्षाने विषे अवतरण करवुं एटले उतरवुं.

टी० तस्य हि बहुत्वान्नृनधर्माणां, श्रुतधर्म इति शब्दसमानतया विमलबुद्धेः परीक्षायां त्रिकोटिपरिशुद्धिलक्षणायां श्रुतधर्मसंबन्धिन्यामवतारः कार्यः । अन्यत्राप्युक्तं॥

स शब्दमात्रेण वदन्ति धर्मं विश्वेपि लोका न विचारयन्ति ॥ स शब्दसाम्येपि विचित्रभेदैर्विभिद्यते क्षीरमिवार्जनीयः ॥१॥

लक्ष्मीं विधातुं सकलां समर्थं सुदुर्लभं विश्वजनीनमेनम् ॥ परीक्ष्य गृह्णन्ति विचारदक्षाः सुवर्णवद्वञ्चनभीतचित्ताः ॥ २ ॥ इति ॥

भा० ते श्रुतधर्मनुं बहुपणु छे ए हेतु माटे, श्रुतधर्म ए प्रकारे शब्दना सरखापणाये करीने, उगाइ छे बुद्धि ते जेनी एवा पुरुषने, श्रुतधर्मनी, त्रिकोटि शुद्ध छे लक्षण जेनुं एवी, श्रुतधर्म संबंधि परीक्षाने विषे, अवतरण जे ते करवा योग्य छे. एटले आगल कहिशुं एवां कषछेद अने ताप ते रूप परीक्षाने विषे उतारवो, अर्थात् श्रुतधर्मनी परीक्षा करवी.

ते वात अन्यस्थलमां पण कही छे.

जगत्मां लोक जे ते, शब्दमात्रे करीने ते धर्मने कहे छे एटले श्रुतधर्मने कहे छे पण विचारता नथी, जे उपार्जन करवा योग्य एवो धर्म जे ते, शब्दनुं समपणु सते पण नाना प्रकारना भेदे करीने, दुधनी पेठे भेद पामे छे; एटले ते धर्ममां कीयो साचो श्रुतधर्म छे एम विचारता नथी माटे, जेम दुधमां अनेक प्रकारना भेद थये सते ग्रहण करवा योग्य

डुध कीयुं छे तेनी परीक्षा करवी पमे छे तेम श्रुत धर्मनी पण परीक्षा करवी. ॥१॥

सकल एवी लक्ष्मीने आपवा समर्थ एवो, अने अतिशे डुर्लभ अने जगतने हितकारी एवा ए श्रुतधर्मनी परीक्षा करीने ग्रहण करवो, जेम ठगावाने विषे ज्ञय पाम्युं छे चित्त ते जेनुं एवा, अने विचारने विषे माह्या एवा पुरुष जे ते, सोनान परीक्षा करीने तेनुं ग्रहण करे छे, तेम परीक्षा करीने श्रुतधर्मनुं ग्रहण करवुं. ॥२॥

अवतरणम् टी० परीक्षोपायमेवाह ।

ज्ञा० परीक्षानो उपायज कहे छे.

मू० कषादिप्ररूपणेति ॥

ज्ञा० कषादिकनी प्ररूपणा करवी, एटले धर्मरूप सोनानी, कसोटीथी तथा छेदथी तथा तापथी परीक्षा करवी; ते शी रीते? तेनी प्ररूपणा करवी.

टी० यथा सुवर्णमात्रसाम्येन तथाविधमुग्धलोकेषु विचारेणैव शुद्धाशुद्धरूपस्य सुवर्णस्य प्रवृत्तौ कषच्छेदतापाः परीक्षणाय विचक्षणैराद्रियन्ते । तथात्रापि श्रुतधर्मे परीक्षणीये कषादीनां प्ररूपणेति ॥

ज्ञा० सुवर्ण मात्रना समपणाये करीने एटले केवल, सर्वे सुवर्णना सरखापणे करीने, ते प्रकारना मुग्धलोकने विषे विचार विनाज शुद्धरूप तथा अशुद्धरूप जे सुवर्ण तेनी प्रवृत्ति थये सते कष, छेद अने ताप ए त्रणनो परीक्षाने अर्थे विचक्षण पुरुषो जे ते आदर करे छे, एटले ए त्रणथी परीक्षा करी ग्रहण करे छे; तेम इहां पण परीक्षा करवा योग्य श्रुतधर्मने विषे कषादिकनी प्ररूपणा करवी.

अवतरणम् टी० कषादीनेवाह ।

जा० कषादिकनेज कहे बे.

मू० विधिप्रतिषेधौ कष इति ॥

जा० विधि अने निषेध जे ते कष बे, कहेतां कसोटीने ठेकाणे बे.

टी० विधिरविरुद्धकर्तव्यार्थोपदेशकं वाक्यं । यथा स्वर्गकेवलार्थिना तपोध्यानादि कर्तव्यं समितिगुप्तिशुद्धा क्रिया इत्यादि प्रतिषेधः पुनः, न हिंस्यात्सर्वजूतानि, नानृतं वदेत्, इत्यादि । ततो विधिश्च प्रतिषेधश्च विधिप्रतिषेधौ । किमित्याह । कषः सुवर्णपरीक्षायामिव कषपट्टके रेखा । इदमुक्तं जवति । यत्र धर्मे उक्तलक्षणो विधिः प्रतिषेधश्च पदे पदे सुपुष्कल उपलज्यते स धर्मः कषशुद्धः न पुनः—

अन्यधर्मस्थिताः सत्त्वा असुरा इव विष्णुना ॥ उच्छेदनीयास्तेषा हि वधे दोषो न विद्यते ॥ १ ॥

इत्यादिवाक्यगर्ज इति ॥

॥ जेदमाह ॥

जा० अविरुद्ध एवो करवा योग्य जे अर्थ तेना उपदेशने करनारु जे वाक्य, तेने विधि कहिये, तेने देखारे बे. स्वर्ग अथवा केवलज्ञान तेना अर्थी पुरुषोए तप तथा ध्यान प्रमुख करवां. अने समिति तथा गुप्ति सहित शुद्ध क्रिया करवी इत्यादि जे कहेवुं तेने विधि कहिये. वली प्रतिषेध एटले निषेध, तेने देखारे बे. सर्वजूत कहेतां सर्व प्राणियोनी हिंसा न करवी, अने असत्य जाषण न करवुं, इत्यादि निषेधनो उपदेश करवो ते प्रतिषेध वाक्य कहिये. हवे ए विधि अने निषेध, ए बेने कष कहिये, एटले जेम सुवर्णनी परीक्षाने अर्थे कसोटी उपर रेखा करीए तेम धर्मनी परीक्षा करवामां विधि वाक्य अने निषेध वाक्य ते कसोटीने ठेकाणे बे, एमां आ अजिप्राय कह्यो. जे धर्मने विषे कह्युं बे लक्षण ते जेनुं एवो विधि, तथा नि-

वध ते ठाम ठाम देखाडवामां आवतो होय, एटले अतिशे देखडवामां आवे, ते धर्म कष शुद्ध थयो कहेवाय; पण ए विना बीजो धर्म कष शुद्ध थयो न कहेवाय, ते शी रीते न कहेवाय, तेने देखाडे छे. ॥

अन्य धर्मने विषे रहेला प्राणियो जे ते, उच्छेदन करवा योग्य छे. ते उपर दृष्टांत दे छे " जेम विष्णुए, असुर जे ते उच्छेदन करवा योग्य छे तेम" तेनुं कारण कहे छे; ते असुरनो नाश करवामां विष्णुने निश्चे दोष नथी, एटले केटलाक धर्ममां एम छे के, अन्य धर्मना माणसनो नाश करवामां पाप नथी लागतुं उलटुं पुण्य थाय छे, जेम आपणा इष्टदेव विष्णु, असुरनो नाश करवा अवतारनुं धारण करि असुरनो नाश करे छे, तेमां पाप नथी पण उलटु घणुं पुण्य थाय छे; तेम आपडे पण असुर जेवा अन्यधर्मना प्राणियोनो नाश करिये तेमां पाप नथी. ॥१॥

इत्यादि वाक्य गर्भित वचनो तेमना धर्मशास्त्रमां छे, ते धर्म कषशुद्ध न कहेवाय; ए तात्पर्य छे.

हवे छेदनुं स्वरूप कहे छे.

मू० तत्संभवपालनाचेष्टोक्तिश्छेद इति ॥

भा० ते विधिनिषेधनी उत्पत्ति तथा पालना तेने अर्थे जे चेष्टानुं वर्णन करवुं तेने छेदशुद्ध धर्म कहिये.

टी० तयोर्विधिप्रतिषेधयोरनाविर्भूतयोः संभवः । प्रादुर्भूतयोश्च पालना रक्षारूपा ततस्तत्संभवपालनार्थं या चेष्टा भिक्षाटनादिबाह्यक्रियारूपा तस्या उक्तिः छेदः । यथा कषशुद्धावप्यन्तरामशुद्धिमाशङ्कमानाः सौवर्णिकाः सुवर्णगुलिकादेः छेदमाद्रियन्ते । तथा कषशुद्धावपि धर्मस्य छेदमपेक्षन्ते । स च छेदो विशुद्धबाह्यचेष्टारूपो, विशुद्धा च चेष्टा सा, यत्रासन्तावपि विधिप्रतिषेधावबाधितरूपौ स्वात्मानं लभेते । लब्धात्मानौ चातीचारमलकलङ्कापचारविरहितौ उत्तरोत्तरां वृद्धिमनुभवतः, सा यत्र धर्मे चेष्टा सप्रपञ्चा प्रोच्यते स धर्मश्छेदशुद्ध इति ॥

ज्ञा० न प्रकट थयेला एवा जे विधि अने निषेध तेनो संभव कहेतां उत्पत्ति करवी, अने उत्पन्न थया एवा जे विधि अने निषेध तेनी पालना करवी, कहेतां रक्षा करवी, तेने अर्थे बाह्यक्रियारूप भिक्षाटनादिक चेष्टा करवी, तेनी जे उक्ति कहेतां वर्णन करवुं, ते छेदशुद्धधर्म कहिये. जेम कषशुद्ध थये सते पण अंतरनी अशुद्धि ने आशंका करता एवा जे सौवर्णिक कहेतां सोनु ग्रहण करनार पुरुषो जे ते, सोनानी गोली आदिकनो छेद आदरथी करे छे; तेम ते धर्मनी कषशुद्धि थये सते पण छेदशुद्धिनी अपेक्षा करवी. ते छेद जे ते विशुद्ध एवी बाह्यचेष्टा रूप छे. हवे ते विशुद्ध बाह्यचेष्टा ते कोने कहिये? तेनो उत्तर कहे छे के, जे चेष्टाने विषे अछता एवा पण विधि अने प्रतिषेध जे ते, अबाधित रूप एवा सता पोताना आत्मा प्रत्ये पामे छे; एटले विधि अने प्रतिषेध जे ते, पोताना स्वरूपने पामे छे, पोताना स्वरूपने पाम्या क्यारे जणाय के, लब्ध कहेतां पाम्यो छे आत्मा ते जेमणे एवा सता, अतीचार रूप अपचार कहेतां माठो आचार तेणे रहित एवा ते विधि अने प्रतिषेध जे ते, उत्तरोत्तर वृद्धिने पामे छे, ते चेष्टा जे धर्मने विषे विस्तार सहित कही होय ते धर्म छेद शुद्ध जाणवो.

टी० यथा कषच्छेदशुद्धमपि सुवर्णं तापमसहमानं कालिकोन्मीलनदोषान्न सुवर्णभावमश्नुते । एवं धर्मोपि सत्यामपि कषच्छेदशुद्धौ तापपरीक्षायामनिर्वहमाणो न स्वभावमासादयत्यतस्तापं प्रज्ञापयन्नाह ॥

ज्ञा० जेम कष अने छेद तेणे करीने शुद्ध थयुं एवुं पण तापने न सहन करतुं सुवर्ण जे ते, कालापणानुं प्रकट करवा रूप दोषथी सुवर्णपणाने नथी पामतुं. एम धर्म पण, कषच्छेदथी शुद्धि पामे सते पण, ताप परीक्षाने विषे निर्वाह

न पामतो पोताना स्वभावने न पामे, एटले धर्मना स्वरूपने न पामे ए हेतु माटे तापना स्वरूपने देखाडता सता कहेछे.

मू० उभयनिबन्धनभाववादस्ताप इति ॥

भा० कषच्छेदनो परिणामि रूप कारण, एवो जे जीवादिलक्षणभाव, तेनी जे प्ररूपणा करवी, ते ताप शुद्ध थयेलो धर्म जाणवो.

टी० उभयोः कषच्छेदयोरनन्तरमेवोक्तरूपयोर्निबन्धनं परिणामिरूपं कारणं यो भावो जीवादिलक्षणस्तस्य वादः प्ररूपणा । किमित्याह तापोऽत्र श्रुतधर्मपरीक्षाधिकारे। इदमुक्तं भवति, यत्र शास्त्रे द्रव्यरूपतयाऽप्रच्युतानुत्पन्नः, पर्यायात्मकतया च प्रतिक्षणमपरापरस्वभावास्कन्दनेनानित्यस्वभावो जीवादिरवस्थाप्यते स्यात्तत्र तापशुद्धिः, यतः परिणामिन्येवात्मादौ तथाविधाशुद्धपर्यायनिरोधेन ध्यानाध्ययनाद्यपरशुद्धपर्यायप्रादुर्भावाद्धक्तलक्षणः कषो, बाह्यचेष्टाशुद्धिलक्षणश्च छेद उपपद्यते, न पुनरन्यथेति ॥

भा० अनंतर एटले पछवाडे कह्युं छे स्वरूप ते जेमनुं एवा कष अने छेद ए बेनुं निबंधन कहेतां परिणामि रूप कारण एटले कष अने छेद ए बे रूपे थतुं एवुं जे कारण तेवो जे भाव कहेतां जीवादि लक्षण, एटले नव तत्त्वनुं जे स्वरूप, तेनो वाद कहेतां प्ररूपणा करवी, अर्थात् जीवादि सूक्ष्म पदार्थनी प्ररूपणा करवी, ते आ श्रुतधर्मनी परीक्षाना अंत पर्यंत अधिकारने विषे ताप जाणवो. आ पूर्वे शुं कह्युं के, जे शास्त्रने विषे द्रव्यरूपपणे करीने एटले द्रव्यार्थिकनयमते करीने अप्रच्युत कहेतां न चवीजतो अने अनुत्पन्न कहेतां उत्पन्न न थतो एटले जेम छे तेमनो तेमज रहेतो एवो, अने वळी पर्यायात्मकपणे करीने पर्यायार्थिक नयमते करीने क्षणक्षण प्रत्ये अपर अपर स्वभावनुं आस्कंदन कहेतां पामवुं, तेणे करीने एटले क्षणेक्षणे नवानवा स्वभावने पामवे करीने अनित्य छे स्वभाव ते जेमनो एवो जीवादि पदार्थ जेमां स्थापन करीए, एटले द्रव्यार्थिक नयपणे करीने नित्य अने पर्यायार्थिक नयपणे करीने अनित्य, एवो जीवादि पदार्थ, जे शास्त्रने विषे

स्थापन करिये ते शास्त्रने विषे ताप शुद्धि होय. ॥ यतः कहेतां जे ताप शुद्धिथी परिणामि एवोज आत्मादिक पदार्थ तेने विषे ते प्रकारना अशुद्ध पर्यायनो निरोध थवो तेणे करीने, अने ध्यान तथा अध्ययन आदिक अपर शुद्ध पर्यायना प्रादुर्भावथी कह्युं छे लक्षण जेनुं एवो कष जे ते, तथा बाह्यचेष्टानी शुद्धि छे लक्षण जेनुं एवो छेद जे ते घटे छे, एटले ताप शुद्धि थवाथी कषशुद्धि अने छेदशुद्धि ए बे शुद्धियो घटे छे, पण अन्यप्रकारे नथी घटती.

अवतरणम् टी० एतेषां मध्यात्को बलीयानितरो वेति प्रश्ने यत्कर्तव्य तदाह ॥

भा० एमनी मध्ये कोण अतिशे बलवान् छे, एटले कष, छेद अने ताप, ए त्रणमांथी कोण अतिशे बलवान् छे; अथवा एथी बीजो कोइ बलवान् छे? एम प्रश्न करचे सते, जे बलवान् करवा योग्य परीक्षानो प्रकार छे तेने कहे छे.

मू० अमीषामन्तरदर्शनमिति ॥

भा० ए त्रण जे परीक्षाना प्रकार तेमनुं परस्पर अंतरनुं देखाडवुं.

टी० अमीषां त्रयाणां परीक्षाप्रकाराणां परस्परमन्तरस्य विशेषस्य समर्थासमर्थरूपस्य दर्शनं कार्यमुपदेशकेन ॥

भा० उपदेशक पुरुषे पूर्वे कह्या एवा जे त्रण परीक्षाना प्रकार तेमनुं परस्पर समर्थपणु तथा असमर्थपणु, ए बेनो विशेष रूप जे अंतर, एटले भेद ते देखाडवो, एटले आ परीक्षाना प्रकारमां कोण समर्थ छे, अने कोण असमर्थ छे, ते उपदेश करनार पुरुषे देखाडवुं.

अवतरणम् टी० तदेव दर्शयति ॥

भा० तदेव कहेतां ते परीक्षाना प्रकारमां प्रयत्न करवा योग्य अने न प्रयत्न करवा योग्य एवो जे अंतर तेनेज

दखाडे छे.

मू० कषच्छेदयोरयत्न इति ॥

भा० कष तथा छेद ए बे परीक्षाना प्रकारने विषे प्रयत्न न करवो.

टी० कषच्छेदयोः परीक्षांक्षमत्वेनादरणीयतायामयत्नोऽतात्पर्यं मतिमतामिति ॥

भा० कषनुं तथा छेदनुं परीक्षाने विषे असमर्थपणुं छे ते हेतु माटे, परीक्षानो आदर करवामां बुद्धिमान् पुरुषोए प्रयत्न न करवो; एटले केवल कसोटीए करीने तथा केवल छेदे करीने सोनानी परीक्षा यथार्थ थइ शकती नथी माटे बुद्धिवंत पुरुषोए एकला कषने विषे तथा एकला छेदने विषे उद्यम न करवो; केमके तेमां तात्पर्य नथी.

अवतरणम् टी० कुत इत्याह ॥

भा० इया कारण माटे कषशुद्धि अने छेदशुद्धि ए बे परीक्षाने विषे प्रयत्न न करवो? तेनो उत्तर कहे छे.

मू० तद्भावेऽपि तापाभावेऽभाव इति ॥

भा० ते कषपरीक्षा तथा छेदपरीक्षा सते पण तापपरीक्षानो अभाव थये सते ते बे परीक्षानो अभाव जाणवो.

टी० तयोः कषच्छेदयोर्भावः सत्ता तद्भावस्तस्मिन् किं पुनरतद्भाव इत्यपिशब्दार्थः । किमित्याह । तापाभावे उक्तलक्षणतापविरहेऽभावः परमार्थतोऽसत्तैव परीक्षणीयस्य नहि तापे विघटमानं हेम कषच्छेदयोः सतोरपि स्व स्वरूपं प्रतिपत्तुमलं जातिसुवर्णत्वात्तस्य ॥

भा०. ते कष तथा छेद ए बेनो भाव कहेतां सत्ता सते पण, एटले ते कष अने छेद ए बेनुं छतापणुं सते पण, कह्युं छे लक्षण ते जेनुं एवा तापनो अभाव सते तेमनो पण अभाव थाय, एटले परमार्थ थकी परीक्षा करवा योग्य एवा सो-

नानी असत्ता कहेतां अछतापणु थाय तो, ज्यांहां कष अने छेद न होय त्यांहां तो शुं कहेवुं! केमके, तापने विषे विघटवा मांड्युं, एटले विखराइ जवा मांड्युं एवुं जे सोनु ते कष अने छेद सते पण, पोताना स्वरूपने पामवाने समर्थ नथी, एटले यथार्थ सोनापणाने पामे नही, केम के, जेमां जातिये करीने सुवर्णपणु कहेतां साराबर्णपणु रह्युं छे, एटले कहेवा मात्रज सोनु छे, पण वस्तुताये खोटुं छे, सोनु नथी. अर्थात् जे सोनुं तापने न सहन करी शके ते नाम मात्रज सोनु जाणवुं पण यथार्थ सोनु नज होय, तेम जे श्रुतधर्म कषशुद्ध तथा छेदशुद्ध थयो होय तोपण तापशुद्ध न थाय तो ते श्रुतधर्मज न कहेवाय ए भाव छे. ॥

अवतरणम् टी० एतदपि कथमित्याह ॥

भा० ए तापनी अशुद्धि थये सते पण कषशुद्धि तथा छेदशुद्धि ए बेनुं असत्पणु कीये प्रकारे छे तेने कहे छे.

मू० तच्छुद्धौ तत्साफल्यमिति ॥

भा० ते तापशुद्धि थये सते ते बे शुद्धिनुं सफलपणु छे.

टी० तच्छुद्धौ तापशुद्धौ हिर्यस्मात्तत्साफल्यं तयोः कषच्छेदयोः सफलभावः ॥ तथा हि । ध्यानाध्ययनादिकोऽर्थो विधीयमानः प्रागुपात्तकर्मनिर्जरणफलः, हिंसादिकश्च प्रतिषिध्यमानो नवकर्मोपादाननिरोधफलः। बाह्या चेष्टाशुद्धिश्चानयोरेवानाविर्भूतयोश्च परिपालनेन फलवती स्यात् । न चापरिणामिन्यात्मन्युक्तलक्षणौ कषच्छेदौ स्वकार्यं कर्तुं प्रभविष्णू स्यातामिति । तयोस्तापशुद्धावेव सफलत्वमुपपद्यते, न पुनरन्यथेति ॥

भा० जे हेतु माटे तापशुद्धि थये सते ते कषशुद्धि अने ते छेदशुद्धि ए बेनुं सफलपणु छे, ते हेतु माटे तापे करीने शुद्धि थये सते कसोटी अने छेद ए बे प्रमाण छे, माटे ते कष अने छेद ते बेना स्वरूपने देखाडे छे. प्रथम ग्रहण करेलुं एवुं

जे कर्म तेनुं निर्जरावुं कहेतां नाश करवुं ए छे फल ते जेनुं एवो विधीयमान कहेतां करवा मांड्यो एवो ध्यान कहेतां सूत्रना अर्थनुं चिंतवन करवुं, तथा अध्ययन कहेतां सूत्र जणवुं इत्यादिक जे अर्थ ते, अने नवां कर्मनुं जे ग्रहण तेनुं रोकवुं ए छे फल जेनुं एवो अने निषेध करवा मांड्यो एवो हिंसादिक ते बे मलीने कष कहिये. ॥ प्रकटपणे न देखाता एवा विधि अने प्रतिषेध तेमनुं पालवे करीने बाह्य एवी जे चेष्टा तेनी शुद्धि जे ते फलवाली होय तेणेकरीने छेदशुद्धि कही. अपरिणामि एवा आत्माने विषे, कह्यां छे लक्षण जेनां एवा कष अने छेद जे ते पोताना कार्यने करवा समर्थ न होय माटे, ते बेनुं तापशुद्धि थये सतेज सफलपणु छे पण तापशुद्धि थया विना कषशुद्धि अने छेदशुद्धिनुं सफलपणु नथी.

अवतरणम् टी० ननु फलविकलावपि तौ भविष्यत इत्याह ॥

॥इहां प्रश्न॥ फलरहित एवां पण ते बे थशे? एम तर्क थये सते तेनो उत्तर कहे छे.

मू० फलवन्तौ च वास्तवाविति ॥

भा० फल सहित एवां ते बे वास्तव कहेतां सत्य छे.

टी० उक्तलक्षणफलभाजौ सन्तौ पुनस्तौ कषच्छेदौ वास्तवौ भवतः । स्वसाध्यक्रियाकारिणो हि वस्तुनो वस्तुत्वमुशन्ति सन्तः ॥

भा० कह्युं छे लक्षण जेनुं एवा फलने भजनार एवा सता ते, कष अने छेद जे ते सत्य थाय छे, केम के, पोताने करवा योग्य एवी जे क्रिया तेने करनार एवुं जे वस्तु तेनुंज परमार्थे वस्तुपणु छे, एम संत पुरुषो कहे छे.

अवतरणम् टी० विपक्षे बाधामाह ॥

भा० पूर्वे कह्युं तेथी विपरीत कहे सते बाध कहे छे.

मू० अन्यथा याचितकमण्डनम् ॥

भा० एम न कहिये तो एटले सफलपणु न कहियें तो मागी लावेला आभूषणनी पेठे निष्फल थाय.

टी० अन्यथा फलविकलौ, सन्तौ वस्तुपरीक्षाधिकारे समवतारितावपि, तौ याचितकमण्डनं वर्तेते इति । परकीयत्वसंभावनोपहतत्वात्कुत्सितं याचितं याचितकं तच्च तन्मण्डनंच कटककुण्डलादि आभरणविशेषो याचितकमण्डनम् । द्विविध ह्यलङ्कारफलम् । निर्वाहे सति, परिशुद्धाभिमानिकसुखजनिका स्वशरीरशोभा । कथंचिन्निर्वहणाभावे च तेनैव निर्वाहः। न च याचितकमण्डने एतद्द्वितयमप्यस्ति परकीयत्वात्तस्य, ततो याचितकमण्डनमिव याचितकमण्डनं । इदमुक्तं भवति, द्रव्यपर्यायोभयस्वभावे जीवे कषच्छेदौ निरुपचरिततया स्थाप्यमानौ स्वफलं प्रत्यवन्ध्यसामर्थ्याविव स्यातां । नित्याद्येकान्तवादे तु स्ववाग्शोभार्थं तद्वादिभिः कल्प्यमानावप्येतौ याचितकमण्डनाकारौ प्रतिभासेते, न पुनः स्वकार्यकरावित्याह । अवगत यथा । कषच्छेदतापशुद्धः श्रुतधर्मो ग्राह्यः, परं किंप्रणेतृकोऽसौ प्रमाणमिति व्यतिरेकतः साधयन्नाह ॥

भा० पूर्वे कह्युं तेम न कहियेतो वस्तु परीक्षाना अधिकारने विषे फल रहित एवा सता समवतारित कहेतां परीक्षा करवा ग्रहण करेला एवा पण ते कषच्छेद जे ते, मागी लावेला आभूषण जेवा छे; केम के, पारकापणानी संभावनाए करीने उपहतपणु छे ए हेतु माटे, एटले जे कष अने छेद, पोतानुं काम करी शके नही तेथी ते पारका आभूषणनी पेठे पोताना न जाणवा. याचितकमंडन ते कोने कहिये? ॥उत्तर॥ कुत्सित कहेतां खोटुं याचना करेलुं ते याचितक कहिये, एवुं जे कडां कुंडल प्रमुख आभरण विशेष, ते याचितक मंडन कहीए. तेवा कष अने छेद जाणवा. निश्चे अलंकारनुं फल बे प्रकारनुं होय छे. एकतो पोतानो निर्वाह थये सते परिशुद्ध एवी अने अभिमानथी उत्पन्न थएला सुखनी जनक कहेतां उत्पन्न करनारी एवी पोताना शरीरनी शोभा थाय छे, एक तो ए अलंकारनुं फल छे, अने बीजुं फलतो कोइ प्रकारे पोतानो निर्वाह न थये सते ते अलंकारे करीनेज पोतानो निर्वाह थाय छे, एटले ते कडांकुंडलादिक वेचीने पोतानी आजी-

विका चलावे ठे ए बीजुं अलंकारनुं फल जाणवुं, पण मागी लावेला अलंकारने विषे ए बे प्रकारनुं पण फल थतुं नथी; केमके, ते अलंकारने पारकापणु ठे माटे, एटले ते अलंकार पारको ठे ते हेतु माटे. । आ जग्याए आ प्रकारे कहेवानुं ग्रंथकारनुं तात्पर्य ए ठे के, द्रव्य अने पर्याय ए बे ठे स्वन्नाव जेनो एवा जीवने विषे, कष अने ठेद जे ते, उपचार रहित पणे स्थापन कर्या सता, पोताना फल प्रत्ये, अवंध्य कहेतां सफल ठे सामर्थ्य ते जेनुं एवा होय ठे, अने नित्यादि एकांत वादने विषे तो, पोताना वादनी शोन्नाने अर्थे ते एकांत वादियोये कल्पेला एवा पण ए कष अने ठेद जे ते, मागी लावेला अलंकारना जेवा जणाय ठे; पण पोताना कार्यने करनार एवा नथी जणाता ए हेतु माटे, एटले यथार्थ वस्तुनुं निरूपण करनार एवा, स्याद्वादि पुरुषो, तेमनो कहेलो कष अने ठेद ते सफल ठे; केमके तापनी शुद्धिना उपयोग सहित कष अने ठेद तेमनुं स्थापन करवापणु ठे माटे, अने एकांत वादि पुरुषोनो कहेलो कष अने ठेद, मागी लावेला आन्नरणनी पेठे निष्फल ठे; केमके तेमने तापनी शुद्धिनो उपयोग नथी ए हेतु माटे, आ कहेवायो आ रीतनो बोध थयो; जेम केकष तथा ठेद तथा ताप ए त्रणवमे शुद्ध थयेलो एवो श्रुतधर्म जे ते ग्रहण करवा योग्य ठे, अर्थात् ए त्रणमांथी एके ओगे होय तो ते श्रुत धर्म न कहेवाय, परंतु ते श्रुतधर्म, कोनो कहेलो होय ते प्रमाण ठे, एम व्यतिरेकपणे साधता सता ग्रंथकार कहे ठे. ॥

मूo-नातत्त्ववेदिवादः सम्यग्यवाद इति ॥

न्नाo जे तत्त्ववेदि नथी तेनो जे वाद ते सम्यक्वाद न कहीए.

टी० न नैवातत्त्ववेदिनः साक्षादेव वस्तुतत्त्वमज्ञातुं शीलस्य पुरुषविशेषस्यार्वागदर्शिन इत्यर्थः वादो वस्तुप्रणयनमतत्त्ववेदिवादः, किमित्याह सम्यग्वादो यथावस्थितार्थवादः, साक्षादवीक्ष्यमाणेन हि प्रमात्रा प्रोक्त जात्यन्धचित्रकरनरालिखितचित्रकर्मवद्यथावस्थितरूपविसंवादेनासमञ्जसमेव शास्त्रं स्यादिति, कथं तत्रापित वस्तु अविपरीतरूपता प्रतिपत्तुमुत्सहत इति ॥

भा० अतत्त्ववेदि कहेतां साक्षात्पणे वस्तुतत्त्वने नथी जाणवानुं शील ते जेनुं एवा जे पुरुष विशेष, अर्थात् छद्मस्थ पुरुष, तेनो जे वाद कहेतां वस्तुनी प्ररूपणा, ते सम्यग्वाद न कहेवाय, एटले यथार्थ वस्तुनुं कथन न कहेवाय. केम के, साक्षात् न देखतो एवो जे प्रमाता पुरुष कहेतां प्ररूपणाने करनारो जे पुरुष, तेनुं कहेलुं शास्त्र जे ते, अघटितज होय, ते उपर दृष्टांत. जन्माराथी आंधलो थयेलो जे चित्र करनार पुरुष, तेणे चित्रेला चित्रनी पेठे यथार्थ रूपथी विपरीत पणे करीने अयथार्थ रूपज होय, कहेतां अघटतुंज रूप होय, एटले जेम देखता पुरुषे करेलुं चित्र होय तेवुं ते, न होय, तेम साक्षात् ज्ञानवंत पुरुषनुं कहेलुं शास्त्र होय तेवुं छद्मस्थनुं कहेलुं शास्त्र न होय, ते अज्ञानीनुं कहेलुं शास्त्र केम अविपरीतपणाने पामे !! अर्थात् विपरीतज होय, ए भाव जाणवो.

अवतरणम् टी० सम्यग्वादताया एवोपायमाह ॥

भा० सम्यग्वादपणानोज उपाय कहे छे.

मू० बन्धमोक्षोपपत्तितस्तच्छुद्धिरिति ॥

भा० बंध अने मोक्ष तेनी जे सिद्धि ते थकी ते आत्मानी शुद्धि थाय छे.

टी० बन्धो मिथ्यात्वादिहेतुभ्यो जीवस्य कर्मपुद्गलाना च वह्न्यय पिण्डयोरिव क्षीरनीरयोरिव वा परस्परमविभागपरिणामेनावस्थानम् । मोक्षः पुनः सम्यग्दर्शनज्ञानचारि-

ग्रन्थ· कर्मणामत्यन्तोच्छेद । ततो बन्धश्च मोक्षश्च बन्धमोक्षौ तयोरुपपत्तिर्घटना तस्याः सकाशाच्छुद्धिर्वस्तुवादनिर्मलता चिन्तनीया । इदमुक्तं भवति । यस्मिन्सिद्धान्ते बन्धमोक्षयोग्य आत्मा तैस्तैर्विशेषैर्निरूप्यते स सर्ववेदिपुरुषप्रतिपादित इति कोविदैर्निश्चीयत इति ॥

भा० मिथ्यात्वादि कारण थकी जीव अने कर्मपुद्गलो तेमने परस्पर बंध थाय छे, जेम अग्निनो अने लोढाना गोळानो परस्पर बंध छे तेम, एटले तपावेला लोढाना गोळामां जेम अग्नि रह्यो छे तेम, तथा दुध अने पाणि जेम परस्पर एकठां रह्यां छे, अथवा मांहोमांही अविभाग परिणामे करीने रह्यां छे, एटले एक बीजानी साथे मळीने रह्यां छे, तेम जीव अने कर्म ए बे एकठां रह्यां छे तेने बंध कहिये. "मिथ्यात्व ५, अविरति १२, कषाय २५, योग १५, ए प्रकारे ५७ भेदथी जीवने कर्मबंध थाय छे. चोथा कर्म ग्रंथनी ५४ गाथाथीछे तेनो विस्तार त्यांथी जोवो." तथा मोक्ष कहेतां, सम्यग्, ज्ञान, दर्शन अने चारित्र तेथी कर्मनो अत्यंत उच्छेद थवो तेने मोक्ष कहिये, ए प्रकारे बंध अने मोक्ष ए बेनी घटना करवी, एटले आ प्रकारे करवाथी जीवने बंध थाय छे, अने आ प्रकारे करवाथी मोक्ष थाय छे, ए प्रकारनी जे घटती युक्ति तेथी जे शुद्धि कहेतां वस्तुवादनी निर्मलता ते विचारवा योग्य छे, एटले आ प्रकारनुं एमां तात्पर्य कह्युं छे के, सिद्धांतने विषे बंध अने मोक्ष तेने योग्य एवो आत्मा जे ते, ते ते विशेषणोये करीने ज्यां निरूपण कर्यो होय ते सिद्धांत सर्वज्ञ पुरुषे प्रतिपादन कर्युं छे, एम डाह्या पुरुषे निश्चय करवो; एटले ते सिद्धांत सर्वज्ञ प्रणीत छे, अने बीजां छद्मस्थ प्रणीत छे एम निश्चय करवो.

अवतरणम् टी० इयमपि बन्धमोक्षोपपत्तिर्यथा युज्यते तथाह ॥

भा० ए बंधमोक्षनी उपपत्ति कहेतां युक्ति जेम घटे तेम कहे छे.

मू० इयं बध्यमानबन्धनभाव इति ॥

भा० आ युक्ति जे ते, बंधातो एवो जीव तथा बंधन, तेनो भाव सते होय.

टी० इयं बन्धमोक्षोपपत्तिर्बध्यमानस्य बन्धनस्य च वक्ष्यमाणस्य भावे सद्भावे सति भवति ॥

भा० आ बंध मोक्षनी युक्ति जे ते, आगळ कहिशुं एवो बांधनारो, अने वळी बंधनरूप जे कर्म, तेमनो सद्भाव सते होय.

अवतरणम् टी० कुत इत्याह ॥

भा० श्या हेतु माटे पूर्वे कह्युं तेम कहो छो? तेनो उत्तर ग्रंथकारज कहे छे.

मू० कल्पनामात्रमन्यथेति ॥

भा० एम जो न कहीए तो कल्पना मात्रज कहेवाय.

टी० यस्मात्कारणादियं कल्पनैव केवला वितथार्थप्रतिभासरूपा न पुनस्तत्र प्रतिभासमानोऽर्थोपीति, कल्पनामात्रमन्यथा मुख्यबध्यमानबन्धनयोरभावे वर्त्तेत इति ॥

भा० जे कारण माटे अवला अर्थना प्रतिभासरूप आ बंधमोक्षनी घटना जे ते, केवल कहेतां एक, कल्पना जे तेज छे, कहेतां जेमां खोटो अर्थ देखातो होय अने वली तेमां प्रतिभासमान कहेतां देखातो एवो औपचारिक अर्थ पण न होय, ते कल्पना मात्र कहिये. अन्यथा कहेतां उपचार रहित बांधनारो एवो जीव अने बांधवानुं जे कर्म, ए बेनो अभाव सते कल्पना मात्रज वर्त्ते छे, एटले जीव अने कर्म ए बेनुं अभावपणुं सते बंध अने मोक्ष तेनी युक्ति, ए पण केवल कहेवा मात्रजथाय. ॥

अवतरणम् टी० बध्यमानबन्धन एव व्याचष्टे ॥

भा० हवे बांधनारो अने बंधन तेनेज देखाडे छे.

मू० बध्यमान आत्मा बन्धनं वस्तुसत्कर्मेति ॥

भा० बध्यमान कहेतां बांधनारो आत्मा छे, अने बंधन एवुं वस्तुसत् एवुं कर्म छे.

टी० तत्र बध्यमान स्वसामर्थ्यतिरोधानेन पारवश्यमानीयमानः कइत्याह, आत्मा, चतुर्दशभूतग्रामभेदभिन्नो जीवः प्रतिपाद्यते । तथा बध्यते मिथ्यात्वादिभिर्हेतुभिरात्माऽनेनेति बन्धनं, किमित्याह, वस्तुसत्, परमार्थतो विद्यमानं, कर्म ज्ञानावरणादि, अनन्तानन्तपरमाणुप्रचयस्वभावमत एव मूर्त्तप्रकृतीति ॥

भा० ते बेने विषे, पोताना सामर्थ्यनुं तिरोधान कहेतां ढंकावुं तेणे करिने परवशपणाने पमाडेलो एवो बांधनारो आत्मा, आत्मा कहेतां चउद छे भेद ते जेना एवो जीव, ते चउद भेद कीया? तेने कहे छे. एकेंद्रिय सूक्ष्म अने बादर २, बेरिंद्री ३, तेरिंद्री ४, चउरिंद्री ५, समूर्छिम पंचेंद्री ६, गर्भज पंचेंद्री ७ ए सात पर्याप्ता अने सात अपर्याप्ता ए रीते सामान्य प्रकारे अशुद्ध व्यवहारनयनी अपेक्षाए चउद भेद जाणवा. केमके शुद्ध निश्चयनयनी अपेक्षाए करीने जीवमां कोइ पण भेद नथी, माटे आ सर्व कर्मरूप उपाधि सहित जीवना भेद थाय ए तात्पर्य छे; ते कर्मसहित जीवनुं प्रतिपादन करीए छिये. बंधाय छे मिथ्यात्वादिक हेतु थकी आत्मा जेणे करीने ते बंधन कहिये. बंधन कहेतां वस्तुसत् एटले परमार्थ थकी विद्यमान एवुं जे ज्ञानावरणादिक कर्म, ते कर्म केवुं छे तो, अनंतानंत परमाणुना जे समूह ते छे स्वभाव ते जेनो एवुंज छे, ए हेतु माटे मूर्त्तिमान् एवुं कर्म छे, अर्थात् ज्ञानावरणादि कर्मे करीने, एटले मिथ्यात्वादिक निमित्त कारणवडे आत्मा बंधाय छे, माटे कर्म छे ते सत्य छे, पण कल्पना मात्र नथी ए भाव जाणवो.

अवतरणम् टी० अत्रात्मग्रहणेन सांख्यमतनिरासमाह ॥

भा० आ सूत्रमां आत्म शब्दनुं ग्रहण कर्युं छे, तेणे करीने सांख्यमतनुं खंडन कहे छे.

टी० यतस्तत्रोच्यते । आत्मा न बध्यते नापि मुच्यते नापि संसरति कश्चित्संसरति बध्यते मुच्यते च नानाश्रया प्रकृतिः । वस्तुसद्ग्रहणेन तु सौगतमतस्य । यतस्तत्रापि पठ्यते ॥

चित्तमेव हि संसारो रागादिक्लेशवासितम् ॥ तदेव तैर्विनिर्मुक्तं भवान्त इति कथ्यते ॥१॥

रागादिक्लेशवासितमिति रागादिक्लेशैः सर्वथा चित्तादव्यतिरिक्तैर्वासितं संस्कृतं, एवं हि बध्यमानान्न भिन्नं, वस्तुसत्कर्मेत्यभ्युपगतं भवति । तत्र प्रकृतेरेव बन्धमोक्षाभ्युपगमे आत्मनः संसारापवर्गावस्थयोरभिन्नैकस्वभावत्वेन योगिना यमनियमाद्यनुष्ठान मुक्तिफलतयोक्तं यद्योगशास्त्रेषु तद्व्यर्थमेव स्यात् । बौद्धस्यापि चित्तादव्यतिरिक्तकर्मवादिनोऽवस्तुसत्त्वमेव कर्मणः स्यात्, यतो यद्यतोऽव्यतिरिक्तस्वरूपं तत्तदेव भवति, स च लोके तदेव तेनैव बध्यते इति प्रतीतिरस्ति । बध्यमानबन्धनयोः पुरुषनिगडादिरूपयोर्भिन्नस्वभावयोरेव लोके व्यवह्रियमाणत्वात् । किंच चित्तमात्रत्वे कर्मणोऽभ्युपगम्यमाने संसारापवर्गयोर्भेदो न प्राप्नोति चित्तमात्रस्योभयत्राप्यविशेषात् ॥

भा० जे हेतु माटे ते सांख्य शास्त्रमां कह्युं छे के, आत्मा बंधातो नथी, तेम मुकातो पण नथी, तेम कोइ संसारने पण पामतो नथी, एटले संसारमां कोइ परिभ्रमण करतो नथी, ते हेतु माटे नाना प्रकारना आश्रयवाली प्रकृति जे तेज परिभ्रमण करे छे अने बंधाय छे अने मुकाय छे. वस्तुसत् कहेतां कर्म जे ते परमार्थे सत्य वस्तु छे एवुं ग्रहण कर्युं तेणे करीने तो, सौगत कहेतां एक प्रकारनो बौद्ध मत तेनो पण निषेध कर्यो, जे हेतु माटे ते बौद्धमतने विषे पण आ प्रकारे कह्युं छे, ते हेतु माटे तेना ग्रंथनुं वाक्य देखाडे छे के,

रागादि क्लेशे करीने वासित थयेलुं एवुं चित्त जे तेज संसार छे. अने तेज चित्त, रागादिके करीने मुक्त थयुं तो भवांत कहेतां मोक्ष थयो एम कहिये छिये. ॥१॥

रागादि क्लेशे करीने वासित कहेतां सर्व प्रकारे चित्तथी जुदा नही एवा रागादि क्लेशोये करीने वासित थयुं कहेतां संस्कार पामेलुं एवुं जे चित्त, तेज संसार छे, ए प्रकारे बांधनार एवो जे आत्मा ते थकी वस्तुरूप जे कर्म ते जुदु नथी, ए प्रकारे अंगीकार करेलुं छे; ते बे मतनुं दूषण देखाडता सता कहे छे, तेमां प्रकृतिनोज बंध अने मोक्ष अंगीकार करे सते आत्मानी संसारअवस्था अने मोक्षअवस्था ए बेना अभेदपणे एक स्वभावे करीने, योगियोने यम नियमादिक अनुष्ठान जे ते मुक्तिफलपणे करीने जे योगशास्त्रने विषे कह्युं छे ते, व्यर्थज थाय; एटले फोगटज थाय. वली चित्तथी कर्म जुदु नथी, एम माननारा बौद्धने पण, कर्मनुं अवस्तुपणुज थाय, एटले बौद्ध छे ते कर्मने अवस्तुज माने छे, जे कारण माटे जे वस्तु जेनाथी जुदी नथी ते वस्तुने तेज कहेवाय छे, सच कहेतां ते अभिन्न वस्तु लोकने विषे तेज तेणे करीनेज बंधायो एवी प्रतीति थाय छे; जेम सर्प पोतानी मेलेज पोताना शरीरनी आंटी नांखीने पोतेज बंधाय छे एवी लोकमां प्रतीति छे; परंतु आतो तेम नथी केमके, जुदो जुदो छे स्वभाव ते जेमनो एवां पुरुष अने बेडी एटले पुरुषनो स्वभाव जुदो छे अने बेडीनो स्वभाव जुदो छे, ते बेना बंधननो लोकने विषे व्यवहार थाय छे, एटले पुरुष बेडीमां पड्यो एवो लोकमां व्यवहार कहेवाय छे, तेम बध्यमान कहेतां आत्मा अने बंधन कहेतां कर्म तेमनुं बंधावु थाय छे, एटले आत्माए कर्म बांध्यां एम कहेवाय छे, पण एम कांइ कहेवातुं नथी के, कर्मरूप आत्माए करीने आत्मा बंधायो. वली कर्मनेज चित्तमात्रपणु अंगीकार करये सते, एटले कर्म अने चित्त ए बे जुदां नथी एम माने सते, संसार अने मोक्ष ए बेनो भेद नही थाय. केमके, चित्तमात्रनुं बे जगाये पण विशेषपणु नथी, एटले सरखापणु छे ए हेतु माटे, एटले संसार अव-

आवरणम् टी० अत्रात्मग्रहणेन सांख्यमतनिरासमाह ॥

भा० आ सूत्रमां आत्म शब्दनुं ग्रहण कर्युं छे, तेणे करीने सांख्यमतनुं खंडन कहे छे.

टी० यतस्तत्रोच्यते । आत्मा न बध्यते नापि मुच्यते नापि संसरति कश्चित्संसरति बध्यते मुच्यते च नानाश्रया प्रकृतिः । वस्तुसद्ग्रहणेन तु सौगतमतस्य । यतस्तत्रापि पठ्यते ॥

चित्तमेव हि संसारो रागादिक्लेशवासितम् ॥ तदेव तैर्विनिर्मुक्तं भवान्त इति कथ्यते ॥१॥

रागादिक्लेशवासितमिति रागादिक्लेशैः सर्वथा चित्ताद्व्यतिरिक्तैर्वासितं संस्कृतं, एवं हि बध्यमानाश्च चित्तं, वस्तुसत्कर्मेत्यभ्युपगतं भवति । तत्र प्रकृतेरेव बन्धमोक्षाभ्युपगमे आत्मनः संसारापवर्गावस्थयोरभिन्नैकस्वभावत्वेन योगिनां यमनियमाद्यनुष्ठानं मुक्तिफलतयोक्तं यद्योगशास्त्रेषु तदव्यर्थमेव स्यात् । बौद्धस्यापि चित्ताद्व्यतिरिक्तकर्माभावादिनोऽवस्तु-सत्त्वेन कर्मणः स्यात्, यतो यद्यतोऽव्यतिरिक्तस्वरूपं तत्तदेव भवति, स च लोके तदेव तेनैव बध्यते इति प्रतीतिरस्ति ।, बध्यमानबन्धनयोः पुरुषनिगडादिरूपयोर्भिन्नस्वभावयोरेव लोके व्यवस्थितत्वात् । किंच चित्तमात्रे कर्मणोऽभ्युपगम्यमाने संसारापवर्गयोर्भेदो न प्राप्नोति चित्तमात्रस्योभयत्राप्यविशेषात् ॥

भा० जे हेतु माटे ते सांख्य शास्त्रमां कह्युं छे के, आत्मा बंधातो नथी, तेम मुकातो पण नथी, तेम कोइ संसारने पण पामतो नथी, एटले संसारमां कोइ परिभ्रमण करतो नथी, ते हेतु माटे नाना प्रकारना आश्रयवाळी प्रकृति जे तेज परिभ्रमण करे छे अने बंधाय छे अने मुकाय छे. वस्तुसत् कहेतां कर्म जे ते परमार्थे सत्य वस्तु छे एवुं ग्रहण कर्युं तेणे करीने तो, सौगत कहेतां एक प्रकारनो बौद्ध मत तेनो पण निषेध कर्यो, जे हेतु माटे ते बौद्धमतने विषे पण आ प्रकारे कह्युं छे, ते हेतु माटे तेना ग्रंथनुं वाक्य देखाडे छे के,

रागादि क्लेशे करीने वासित थयेलुं एवुं चित्त जे तेज संसार छे. अने तेज चित्त, रागादिके करीने मुक्त थयुं तो भवांत कहेतां मोक्ष थयो एम कहिये छिये. ॥१॥

रागादि क्लेशे करीने वासित कहेतां सर्व प्रकारे चित्तथी जुदा नही एवा रागादि क्लेशोये करीने वासित थयुं कहेतां संस्कार पामेलुं एवुं जे चित्त, तेज संसार बे, ए प्रकारे बांधनार एवो जे आत्मा ते थकी वस्तुरूप जे कर्म ते जुडु नथी, ए प्रकारे अंगीकार करेलुं बे; ते बे मतनुं दूषण देखाम्रता सता कहे बे, तेमां प्रकृतिनोज बंध अने मोक्ष अंगीकार करे सते आत्मानी संसारअवस्था अने मोक्षअवस्था ए बेना अन्नेदपणे एक स्वन्नावे करीने, योगियोने यम नियमादिक अनुष्ठान जे ते मुक्तिफलपणे करीने जे योगशास्त्रने विषे कह्युं बे ते, व्यर्थज थाय; एटले फोगटज थाय. वली चित्तथी कर्म जुडु नथी, एम माननारा बौद्धने पण, कर्मनुं अवस्तुपणुज थाय, एटले बौद्ध बे ते कर्मने अवस्तुज माने बे, जे कारण माटे ज वस्तु जेनाथी जुदी नथी ते वस्तुने तेज कहेवाय बे, सच कहेतां ते अन्निन्न वस्तु लोकने विषे तेज तेणे करीनेज बंधायो एवी प्रतीति थाय बे; जेम सर्प पोतानी मेलेज पोताना शरीरनी आंटी नांखीने पोतेज बंधाय बे एवी लोकमां प्रतीति बे; परंतु आतो तेम नथी केमके, जुदो जुदो बे स्वन्नाव ते जेमनो एवां पुरुष अने बेडी एटले पुरुषनो स्वन्नाव जुदो बे अने बेमीनो स्वन्नाव जुदो बे, ते बेना बंधननो लोकने विषे व्यवहार थाय बे, एटले पुरुष बेमीमां पम्यो एवो लोकमां व्यवहार कहेवाय बे, तेम बध्यमान कहेतां आत्मा अने बंधन कहेतां कर्म तेमनुं बंधावु थाय बे, एटले आत्माए कर्म बांध्यां एम कहेवाय बे, पण एम कांइ कहेवातुं नथी के, कर्मरूप आत्माए करीने आत्मा बंधायो. वली कर्मनेज चित्तमात्रपणु अंगीकार करये सते, एटले कर्म अने चित्त ए बे जुदां नथी एम माने सते, संसार अने मोक्ष ए बेनो न्नेद नही थाय. केमके, चित्तमात्रनुं बे जगाये पण विशेषपणु नथी, एटले सरखापणु बे ए हेतु माटे, एटले संसार अव-

स्थामां पण चित्त आव्युं अने मोक्ष अवस्थामां पण चित्त आव्युं तारे कोइ प्रकारनो विशेष न रह्यो, ए हेतु माटे चित्त अने कर्म ए बे वस्तु जुदीज छे.

अवतरणम् टी० बन्धमोक्षहेतूनेवाह ॥

भा० बंध अने मोक्ष ए बेनां कारणनेज कहे छे.

मू० हिंसादयस्तद्योगहेतवस्तदितरे तदितरस्येति ॥

भा० तद्योग कहेतां ते बंधन थवानुं कारण एवां हिंसादिक छे, अने ते थकी इतर कहेतां अहिंसादि जे ते, ते थकी इतरनुं कहेतां मोक्षनुं कारण छे.

टी० हिंसादय इति । हिंसानृतादयो जीवपरिणामविशेषाः । किमित्याह । तद्योगहेतवस्तस्य बन्धस्य संसारफलत्वेन परमार्थचिन्तायां पापात्मकस्यैव हेतव आत्मना सह बन्धकारणभावमापन्ना वर्तन्ते ॥ यदवाचि ॥

हिंसानृतादयः पञ्च भत्त्वाश्रद्धानमेवच ॥ क्रोधादयश्च चत्वार इति पापस्य हेतवः ॥१॥

तथा तदितरेभ्यो हिंसादिभ्य इतरेऽहिंसादय एव तदितरस्य तस्माद्बन्धादितरो मोक्ष स्तस्यानुरूपकारणप्रभवत्वात्सर्वकार्याणामिति ॥

भा० संसारफलपणे करीने कहेतां संसारमां परिभ्रमण कराववे करीने वस्तुगते विचारतां पापरूप बंधनांज हेतु नाम कारण एवां हिंसा तथा असत्य भाषण प्रमुख जीवना परिणाम विशेष छे, ते परिणाम विशेष, आत्मानी साथे बंधना कारणभावने पामेला वर्ते छे. ॥ ते वात शास्त्रमां कही छे के,

हिंसा अनृत आदिक पांच, एटले हिंसा तथा जुठु बोलवुं तथा चोरी करवी तथा मैथुन करवुं तथा मूर्छा ए पांच

तथा तत्वनुं अश्रद्धान तथा क्रोधादिक चार एटले क्रोध १, मान २, माया ३ अने लोभ ४ ए सर्वे पापनां कारण छे. ॥१॥

वली इतर जे हिंसादिक ते थकी इतर जे अहिंसादिक जे ते, ते बंध थकी इतर जे मोक्ष तेनुं कारण छे, एटले मोक्षनुं कारण अहिंसादिक छे, केमके सर्व कार्यने अनुरूप कारण थकी उत्पन्न थवापणु छे ए हेतु माटे, एटले जे कार्य करवुं होय, तेने योग्य कारण मलवाथीज कार्यनी उत्पत्ति थाय, एटले मोक्षनुं कारण मलवाथी मोक्ष थाय, अने संसारनुं कारण मलवाथी संसार थाय. ।

अवतरणम् टी० बन्धस्यैव स्वरूपमाह ॥

भा० बंधनुज स्वरूप कहे छे.

मू० प्रवाहतोऽनादिमानिति ॥

भा० बंध जे ते प्रवाहथकी अनादि छे.

टी० प्रवाहतः परंपरातोऽनादिमानादिभूतबन्धकालविकलः ॥

भा० बंध जे ते प्रवाहथी कहेतां परंपराथी अनादिकालनो छे एटले आदिभूत जे बांधवानो काल तेणे करीने रहित छे; अर्थात् कर्मने बांधवानी आदि नथी के, फलाणी वखते जीवे आ कर्म प्रथम बांध्यां हतां.

अवतरणम् टी० अत्रैवार्थे उपचयमाह ॥

भा० आज अर्थने विषे उपचय कहेतां वृद्धि ते प्रत्ये कहे छे.

मू० कृतकत्वेऽप्यतीतकालवदुपपत्तिरिति ॥

भा० करेलो एवो बंध सते पण अतीतकालनी पेठे तेनी घटना करवी.

टी० कृतत्वेपि स्वहेतुभिर्निष्पादितत्वेपि बन्धस्यातीतकालस्येवोपपत्तिर्घटनाऽनादिमत्त्वस्य वक्तव्या, किमुक्तं भवति, प्रतिक्षणं क्रियमाणोपि बन्धः प्रवाहापेक्षयाऽतीतकालवदनादिमानेव ॥

भा० बंधनुं पोताना हेतुवडे निष्पन्न थवापणु सते पण, अनादि एवो जे अतीतकाल तेनीज घटना कहेवी अर्थात् करवी. आ शुं कह्युं? क्षणेक्षणे करवा मांड्यो एवो बंध जे ते प्रवाहनी अपेक्षाये करीने कहेतां परंपराये करीने अर्थात् संततिभावे करीने अनादिज छे.

अवतरणम् टी० अथ यतोंशादनयोर्दृष्टान्तदार्ष्टान्तिकभावोऽभूत्तं साक्षादेव दर्शयन्नाह ॥

भा० हवे अंशथी ए बेनुं कहेतां अतीतकालनुं अने वर्तमानकालनुं दृष्टांत अने दार्ष्टांतिक कहेतां अतीतकालनुं दृष्टांत करवुं अने वर्त्तमानकालनो उपनयन करवो तेने साक्षात् देखाडता सता ग्रंथकार कहे छे.

मू० वर्त्तमानताकल्पं कृतकत्वमिति ॥

भा० वर्त्तमानपणा जेवुं करेलापणु छे.

टी० यादृशी अतीतकालसमयानां वर्तमानता साम्प्रतरूपता तादृशं बन्धस्य कृतकत्व क्रियमाणत्वं क्रियाकालनिष्ठाकालयोश्च निश्चयनयाभिप्रायेणाभेदादेवमुपन्यस्तमन्यथा वर्तमानताकल्प क्रियमाणत्वमित्युपन्यसितु युक्तं स्यात् ॥

भा० जेवुं अतीतकालना समयनुं वर्तमानरूपपणु छे तेवुं बंधनु कृतकपणु छे, एटले करेलापणु छे ते करवापणु छे, केम के क्रियाकाल अने निष्ठाकाल एटले करवानो काल अने समाप्तिनो काल ए बेनुं निश्चयनयना अभिप्राये करीने अ-

भेदपणु छे ए हेतु माटे, आ प्रकारे स्थापन कर्युं छे. जो एम न कहीए तो वर्तमानपणा जेवुं करवापणु स्थापन करवुं युक्त होय; पण करेलाने करवा मांड्युं एम न कहेवाय. इहां नयोना एवा भेद छे के, केटलांक पदार्थ तत्काल थयां होय अने केटलांक थाय छे ते बने थाय छे एम कहेवाय, ए व्यवहारनयनी अपेक्षाए जाणवुं. अने निश्चयनयनी अपेक्षाए तो करवा मांडेलुं होय तेने कर्युं एम कहेवाय छे. माटे इहां निश्चयनयना अभिप्राये करीने करवा मांड्यो एवो जे बंध तेने कर्यो एम कह्युं छे.। नयनो जे वाद छे ते अतिदुर्गम छे माटे सद्गुरु पासे नयोनुं स्वरूप सारी रीते धारवुं; ए उपदेश छे.॥

अथानन्तरम् टी० यादृशि चात्मनि प्रागुक्तास्ता बन्धहेतव उपपद्यन्ते, तमन्वयव्यतिरेकाभ्यामाह ॥

भा० जेवा आत्माने विषे प्रथम स्थापन करेला एवा, बंधना हेतु घटे छे, ते आत्माने अन्वयव्यतिरेकवडे कहे छे.

मू० परिणामिन्यात्मनि हिंसादयो भिन्नाभिन्ने च देहादिति ॥

भा० देहथी भिन्न अने अभिन्न एवा परिणामी आत्माने विषे हिंसादिक बंधना हेतु घटे छे.

टी० परिणमनं परिणामो द्रव्यरूपतयावस्थितस्यैव वस्तुनः पर्यायान्तरप्रतिपत्तिः ॥ यथोक्तम् ॥

परिणामो ह्यर्थान्तरगमनं न च सर्वथा व्यवस्थानम् । न च सर्वथा विनाशः परिणामस्तद्विदामिष्टः ॥१॥

परिणामो नित्यमस्यास्तीति परिणामी तत्रात्मनि जीवे हिंसादयः प्राग्निरूपिता उपपद्यन्ते । तथा भिन्ने पृथग्रूपे अभिन्ने च तद्विपरीते चकारो विशेषणसमुच्चये कस्मा-द्भिन्नाभिन्ने, देहात् शरीरात् ॥

भा० जे प्रणमवुं तेनुं नाम परिणाम कहिये. एटले द्रव्यरूपपणे करीने एकरूपे रहेली जे वस्तु तेनुंज पर्यायांतर प्रत्ये पामवुं कहेतां बीजा पर्यायनुं पामवुं तेने परिणाम कहिये; जेम आत्मा देवपणाने पामे छे, मनुष्यपणाने पामे छे, ए

जे पर्याय ते परिणाम कहेवाय. ॥ ते वात शास्त्रमां कही छे. ॥

अर्थांतर प्रत्ये पामवुं एटले एक अर्थने मुकीने बीजा अर्थने पामवुं तेने परिणाम कहिये, पण सर्वथा एकरूपे न रहेवुं; तेमज सर्वथा विनाश पण न पामवो एवी रीते परिणामना स्वरूपने जाणनार एवा पंडितोने परिणामनुं स्वरूप इष्ट छे. एटले ए प्रकारे परिणामनुं स्वरूप विद्वानोए मानेलुं छे. एवो परिणाम जेने छे ते परिणामी कहिये, परिणामी एवा आत्माने विषे पूर्वे निरूपण कर्या एवा जीव हिंसादिक दोष घटे छे; ते आत्मा केवो छे के, देहथी भिन्न पण छे अने अभिन्न पण छे, एटले आत्मा अने देह एक पण छे अने जुदा पण छे, एम सिद्धांतमां कह्युं छे.

अवतरणम् टी० अत्रैवार्थे विपक्षे बाधामाह॥

भा० आ कहेला अर्थथी उलटा अर्थने विषे बाध कहे छे, एटले बाधक जणावे छे.

मू० अन्यथा तदयोग इति ॥

भा० जो परिणामी अने देहथी भिन्न अने देहथी अभिन्न, एवो आत्मा न कहिये तो, ते हिंसादिकनो योग न थाय.॥

टी० यदि हि परिणाम्यात्मा भिन्नाभिन्नश्च देहान्नेष्यते । तदा तेषां हिंसादीना बन्धहेतुतयोपन्यस्तानामयोगोऽघटना ॥

भा० जो परिणामी एवो आत्मा जे ते देहथी भिन्न तथा अभिन्न एम न मानीए त्यारे ते हिंसादिक, बंधना हेतुपणे स्थापन करेला छे तेमनो अयोग कहेतां अघटना थाय, अर्थात् ते घटे नही.

अवतरणम् टी० कथमित्याह ॥

भा० केम न घटे? तेने कहे छे.

मू० नित्य एवाधिकारतोऽसंभवादिति ॥

भा० नित्य एवो जे आत्मा तेने विषे अधिकारथी हिंसादिकनो संभव नथी, ए हेतु माटे.

टी० नित्य एव अप्रच्युतानुत्पन्नस्थिरैकस्वभावे आत्मनि न तु पर्यायतयाऽवलम्बनेनाऽनित्यरूपेपीत्येवकारार्थोऽभ्युपगम्यमाने द्रव्यास्तिकनयावष्टम्भतोऽधिकारतस्तिलतुषत्रिभागमात्रमपि पूर्वस्वरूपादप्रच्यवमानत्वेनाऽसंभवादघटनात् हिंसायाः । यतो विवक्षितहिंसा विवक्षितपर्यायविनाशिस्वभावा शास्त्रेषु गीयते ॥ यथोक्तम् ॥

तत्पर्यायविनाशो दुःखोत्पादस्तथा च संक्लेशः ॥ एष वधो जिनभणितो वर्जयितव्यः प्रयत्नेन ॥१॥

भा० नित्य एवो आत्मा कहेतां अप्रच्युत एटले कोइ दिवस नच्यववुं, तथा कोइ दिवस उत्पन्न न थवुं, तथा निरंतर स्थिर एवो एक स्वभाववालो जे आत्मा ते नित्य कहिये, एवा आत्माने विषेज हिंसादि संभवतु नथी, पण पर्यायपणे, अवलंबन करवे करीने अनित्यरूप एवो जे आत्मा तेने विषे नही, ए रीते एवशब्द जणावे छे. अर्थात् ए रीते एकांत नित्य आत्मा अंगीकार करे सते द्रव्यास्तिक नयना आलंबन थकी एटले अधिकारथी कहेतां एकांतिक द्रव्यार्थिक नयमते करीने, तिलनु तुष कहेतां छोडुं तेना त्रिजा भाग प्रमाणे अर्थात् अति सूक्ष्म एवुं पण पूर्वना स्वरूपनुं नचववुं तेणे करीने, कहेतां न नाश पामवुं तेणे करीने हिंसानो असंभव छे, एटले अघटवापणु छे; अर्थात् एकांत द्रव्याथिक नयमते करीने आत्मा नित्य माने सते, तेने विषे हिंसानुं करवुं घटे नही, जे हेतु माटे विवक्षित हिंसा एटले कहेवाने इच्छेली जे हिंसा ते कहेवाने इच्छेला एवा पर्यायने विनाश करवो ए छे स्वभाव जेनो एवी छे; एटले पर्यायनो विनाश करवो तेने हिंसा कहेवाय छे.

॥जेम शास्त्रमां हिंसानुं स्वरूप कह्युं छे, ते वचनने कहे छे. ॥

ते आत्माना पर्यायनो विनाश करवो, तथा ते आत्माने दुःखनुं उत्पन्न करवुं, तथा क्लिष्ट अध्यवसाय करवो, ए जिनपरमात्माए कहेली जीवहिंसा छे माटे, ते हिंसानो सर्व प्रयत्ने करीने त्याग करवो. ॥१॥

मू० तथा-अनित्ये चापरहिंसनेनेति ॥

भा० वली सर्वथा आत्मानुं अनित्यपणु अंगीकार कर्ये सते, अपर कहेतां बीजो कोइ हणी शकतो नथी तेणे करीने हिंसानो असंभव थशे.

टी० अनित्ये च सर्वथा प्रतिक्षणभङ्गुरे पुनरात्मन्यभ्युपगम्यमाने सति, अपरेण केनचिल्लुब्धकादिना अहिंसनेनाव्यापादनेन कस्यचिच्छूकरादेर्हिंसाऽसंभवः । प्रतिक्षण भङ्गुरत्वाभ्युपगमे हि सर्वेष्वात्मसु स्वत एव स्वजन्मलाभक्षणानन्तरं सर्वथा निवर्त्तमानेषु कः कस्य हिंसकः को वा कस्य हिसनीय इति ॥

भा० सर्वथा अनित्य एवो आत्मानो अंगीकार करे सते, कहेतां क्षणक्षण प्रत्ये नाश पामवानुं छे शील जेनुं एवो आत्मा माने सते अपरेण कहेतां कोइक पारधि आदिक पुरुषथी कोइ शूकरादिकने मारी शकातुं नथी माटे शूकरादिकनी हिंसानो संभव नही थाय. केमके, क्षणेक्षणे आत्मानो नाश अंगीकार करे सते, सर्व आत्माओ पोतानी मेलेज पोताना जन्मने पाम्या पछी तत्काल निवर्त्तमान थये सते एटले नाश पामे सते, निश्चे सर्व आत्माने विषे पोतानी मेलेज पोताना जन्मनो लाभ थवा रूप लक्षण थया पछी, एटले पोतानी मेले सहज जन्म थयो तेमज सहज नाश पण पाम्यो, एम कोइ कोनो मारनारो थाय, तेमज कोण कोने मरवा योग्य थाय, अर्थात् क्षणेक्षणे आत्मानो नाश माने सते पोतानी मेलेज नाश पामे छे अने पोतानी मेलेज ते उत्पन्न थाय छे; पछी कोण कोने मारे, अने कोने कोण मारवानुं रहे, ए रीते एकांत अनित्यपणु माने सते हिंसानो असंभवरूप दोष आवे छे.

मू० तथा-भिन्न एव देहान्न स्पृष्टवेदनमिति ॥

भा० जो देहथी आत्मा जे ते सर्वथा भिन्न होय तो स्पृष्ट कहेतां स्पर्श करेला विषयनो अनुभव न थाय.

टी० यदि हि भिन्न एव विलक्षण एव सर्वथा देहादात्मा तदा न नैव स्पृष्टस्य योषिच्छरीरशयनासनादेः कण्टकज्वलनज्वालादेश्च इष्टानिष्टरूपस्य स्पर्शनेन्द्रियविषय देहेन स्पृश्यमानस्य वेदनमनुभवनं प्राप्नोति भोगिनः पुरुषस्य, । नहि देवदत्ते शयनादीनि भोगाङ्गानि स्पृशति विष्णुमित्रस्यानुभवप्रतीतिरस्तीति ॥

भा० जो सर्वथा निश्चे देहथी आत्मा भिन्न कहेतां जुदा लक्षणवालोज होय तो, स्पर्श कर्युं एवुं जे स्त्रीनुं शरीर था शयन तथा आसन इत्यादि, तेनो तथा कांटा अग्नि तथा ज्वाला इत्यादिक, तेनो अने देहे करीने स्पर्श करवा मांडे- ो जे इष्ट अने अनिष्ट, एटले सारो नरतो, स्पर्श इंद्रियनो विषय, तेनो अनुभव भोगि पुरुषने नही थाय. केमके, देवदत्त ामे कोइ पुरुषे भोगनां अंगरूप जे शयनादिक तेनो स्पर्श कर्ये सते, विष्णुमित्र नामे पुरुषने तेना अनुभवनी प्रतीति थाय,-एटले जेम भोग बीजो करे, अने तेनुं जाणपणुं बीजाने थतुं नथी, तेम देह अने आत्मा सर्वथा जुदा होयतो, हे भोगवेलुं तेनुं आत्माने जाणपणु न थाय, माटे ज्यां सुधी कर्म सहित आत्मा छे त्यां सुधी सर्वथा देहथी जुदा न हेवाय ए भाव जाणवो.

मू० तथा-निरर्थकश्चानुग्रह इति ॥

भा० वली अनुग्रह जे ते निष्फल होय.

टी० निरर्थकः पुरुषसंतोषलक्षणफलविकलः । चः समुच्चये । अनुग्रहः स्रक्चन्दनाङ्गनावसनादिभिर्भोगाङ्गैरुपष्टम्भो भवेद्देहस्य देहादात्मनोऽत्यन्तभिन्नत्वात् । नि- ग्रहस्याप्युपलक्षणमेतत् ॥

भा० वली सर्वथा आत्मा देहथी भिन्न छे, एम अंगीकार करे सते, देहनो अनुग्रह कहेतां पुष्पमाला, चंदन, स्त्री, वस्त्र इत्यादिक जे भोगनां अंग तेणे करीने जे उपष्टंभ एटले सहायपणु, ते सर्वे निरर्थक होय, एटले पुरुषने संतोषरूप फलेकरीने रहित होय; केमके, देह अने आत्मा ए बेनुं अत्यंत भिन्नपणु छे ए हेतु माटे. एमज उपलक्षणथी निग्रहनुं पण निरर्थकपणु जाणवुं; एटले जेम स्त्री आदिक पदार्थे करीने सुख जणाय छे ते निष्फल थाय, तेमज अग्निदाहादिके करीने आत्माने दुःख जणाय छे ते पण निष्फल थाय; माटे सर्वथा देह अने आत्मा जुदा नथी.

अवतरणम् टी० एवं भेदपक्षं निराकृत्याभेदपक्षनिराकरणायाह ॥

भा० आ प्रकारे एकांत भेदपक्षनुं खंडन करी एकांत अभेद पक्षनुं खंडन करवाने कहे छे.

मू० अभिन्न एवामरणं वैकल्यायोगादिति ॥

भा० देह अने आत्मा ए बेनो अभेद सर्वथा कहिये तो, मरण कहेवाय नही, केमके, विकलपणानो अयोग छे, एटले सर्वथा देहरूपज आत्माने मानीए तो, मरण केम संभवे, केमके, शरीरतो जेवुं देखातुं हतुं तेवुंज देखाय छे, पण तेमांथी ओछुं कांइ थयुं देखातुं नथी.

टी० अभिन्न एव देहात्सर्वथा नानात्वमनालम्बमाने आत्मनि सति चैतन्यविशिष्टः कायः पुरुष इति मतावलम्बिनां सुरगुरुशिष्याणामभ्युपगमेन । किमित्याह । अमरणं मृत्योरभावः आपद्यत आत्मनः ॥ कुत इत्याह । वैकल्यस्यायोगादघटनात्, यतो मृतेपि देहे न किंचित्पृथिव्यादिभूतानां देहारम्भकाणां वैकल्यमुपलभ्यते । वायोस्तत्र वैकल्यमिति चेन्न, वायुमन्तरेण उच्छूनभावायोगात् । तर्हि तेजसस्तत्र वैकल्यमस्तीति चेन्न । तेजसो व्यतिरेकेण कुथितभावाप्रतिपत्तेरिति कथं देहाभिन्नात्मवादिनां मरणमुपपन्नं भवेदिति, प्राक्तनावस्थयोर्वायुतेजसोस्तत्राभावान्मरणमुपपद्यत इति चेदुच्यते ॥

ज्ञा० नाना प्रकारपणु एटले ज्ञेद प्रत्ये न अंगीकार करये सते, एटले देह अने आत्मा जुदो नथी ए रीते माने सते, सर्वथा देहथकी आत्मा जुदोज न थयो, अर्थात् देह अने आत्मा एक थया, त्यारे चैतन्यसहित एवुं जे शरीर तेज आत्मा छे, ए प्रकारना मतनुं अवलंबन करनार बृहस्पतिना शिष्योनो मत अंगीकार करवे करीने, अर्थात् तेमनो मत ग्रहण करवे करीने आत्माने मरणनो अज्ञाव निष्पन्न थाय छे, एटले आत्माने मरणनो निषेध थाय छे, अने जगत्मां तो एवुं कहेवाय छे के, अमुक आत्मा मरण पाम्यो, वली आत्माने देहरूप माने सते, ए मरण शी रीते संज्ञवे? केमके, देह तो पम्युं रहेलुं देखाय छे, त्यारे एमांथी गयुं शुं के, जेथी मरण कहेवाय छे.

हवे इहां आत्माने मरणनो अज्ञाव शी रीते थयो तेने कहे छे. विकलपणाना अघटवाथी, एटले देह जेवो छे तेवोने तेवो देखाय छे, एमांथी कशुं विकल थयुं नथी, कहेतां कशुं गयुं जणातुं नथी, माटे ए मरण पाम्यो एम केम कहेवाय ते हेतु माटे मरण घटतुं नथी. देह मरण पामे सते पण, देहनां आरंज्ञक जे पृथिवी आदिक पंचज्ञूत, तेमांथी एके विकल थयुं कहेतां गयेलुं जणातुं नथी. एवी रीते सिद्धांतिये कह्युं सते मतवादी बोल्यो के, ते पंचज्ञूतमां वायु जणातो नथी, तेथी अमो मरण थयुं एम कहीए छिये; ए प्रकारनुं नास्तिक मतवादिये कह्युं त्यारे सिद्धांती कहे छे के, ए मृतक शरीरमां वायु छे; जो वायु न होय तो, प्रफुल्लितपणु क्यांथी होय? माटे वायु नथी एम न कहेवुं, आ प्रकारनुं सिद्धांतिनुं वचन सांज्ञली नास्तिक मतवालो बोल्यो के, तेजतत्वनो अज्ञाव छे एटले एमां तेजतत्व जतुं रह्युं छे, एम जो तमो कहेशो तो ते पण नही संज्ञवे, केमके, तेजस् विना कुथितज्ञावनी अप्राप्ति थाय, कहेतां कोहोवापणु न थयुं जोइये, ते देखाय छे

माटे ते अभिन्न माननाराने मते शी रीते मरण घटे? नज घटे. वली तमे कहेशो के, पूर्वे रहेलां एवां, कहेतां प्रथम हतां तेवां वायुं अने तेजस् तेमनो तेमां अभाव थवाथी मरण मानीए छिये, तो एम पण नही घटे, तेने देखाडे छे.

मू० मरणे परलोकाभाव इति ॥

भा० मरण माने सते परलोकनो अभाव थशे.

टी० मरणे अभ्युपगम्यमाने परलोकस्याभावः प्रसज्यते, नहि देहादभिन्न एवात्मन्यभ्युपगम्यमाने कश्चित्परलोकयायी सिध्यति, देहस्यात्रैव तावत् पातदर्शनात्तद्व्यतिरिक्तस्य चात्मनोऽनभ्युपगमात् । न वक्तव्यं परलोक एव तर्हि नास्ति, तस्य सर्वविशिष्टैः प्रमाणोपष्टम्भोपपन्नत्वेनाऽभीष्टत्वात् । प्रमाणं चेदं, यो योऽभिलाषः स सोऽभिलाषान्तरपूर्वको दृष्टो यथा यौवनकालाभिलाषो बालकालीनाभिलाषपूर्वकः, आद्याभिलाषश्च बालस्य तदहर्जातस्य प्रसारितलोचनस्य मातुः स्तनौ निभालयतः स्तन्यस्पृहारूपः । यच्च तदभिलाषान्तरं तन्नियमाज्जन्मान्तरभावीति ॥

भा० मरणनो अंगीकार कर्ये सते परलोकना अभावनो प्रसंग थशे, केमके तमारे मते देहथी अभिन्न कहेतां जूदो नही एवो आत्मा माने सते कोइ पण परलोकमां जनार रह्यो नही, केमके, देहनुं इहांज पडवापणु देखाय छे माटे, अने वली देहथी जुदा आत्मानो अंगीकार तमारा मतमां नथी ए हेतु माटे; तारे तमे कहेशो के, परलोकज नथी तो एम तमारे न बोलवुं, केमके, परलोकनुं सर्व विशिष्ट पुरुषोए कहेतां घणा श्रेष्ठ पुरुषोए, प्रमाणना बलनुं आलंबन करीने तेनो अंगीकार कर्यो छे, ए हेतु माटे; एटले सर्व रुडा पुरुषो प्रमाणने अंगीकार करीने परलोक छे एम माने छे, ते प्रमाण आ प्रकारनुं छे के, जे जे अभिलाष उत्पन्न थाय छे ते ते अभिलाष; बीजा प्रथम उत्पन्न थएला अभिलाष पूर्वक छे, जेमके यौवन अवस्थानो अभिलाष जे ते बालकालमां थयेला अभिलाष पूर्वक छे, तेम एकज दिवसना जन्मेला बालकने

नेत्र उघाडी माताना स्तनने जोतां तेमां रहेला दुधनी स्पृहारूप अभिलाष उत्पन्न थाय छे, ते अभिलाष, पूर्वजन्ममां थयेला अभिलाष पूर्वकज छे; एटले जे बालकने अभिलाष थाय छे ते अन्य अभिलाष पूर्वक थाय छे, ते अभिलाषांतर निश्चे पूर्वभवमां थयेलो छे, तेथी परलोक सिद्ध थाय छे.

मू० तथा-देहकृतस्यात्मनाऽनुपभोग इति ॥

भा० वली एकांत भेद अंगीकार कर्ये सते देहे करेलुं जे कर्म तेनो आत्माने उपभोग न थवो जोइये.

टी० एकान्तभेदे देहात्मनोरभ्युपगते सांख्येन । देहेन कृतस्य परेषां ताडनतर्जनहिंसनादिना देवतानमनस्तवनादिना चोपायेनोपात्तस्य शुभाशुभरूपस्य कर्मण आत्मनाऽनुपभोगः सुखदुःखानुभवद्वारेणावेदनमापद्यते । न हि कश्चिदन्यकृतं शुभमशुभं वा वेदयितुमर्हति । कृतनाशाकृताभ्यागमदोषप्रसङ्गादिति ॥

भा० सांख्यमते करीने देह अने आत्मानो एकांत भेद अंगीकार करे सते एटले सांख्यमत वाले, देह अने आत्माने सर्वथा प्रकारे जुदो छे एम माने सते देहे करीने करेलुं एवुं जे परनुं ताडन तथा तर्जन तथा हिंसन इत्यादिक, तथा देवताने नमस्कार तथा स्तवन इत्यादिक उपाये करीने ग्रहण कर्युं एवुं जे शुभ तथा अशुभ रूप कर्म, तेनो आत्माए करीने उपभोग नही थाय; एटले सुखदुःखनुं भोगववुं ते द्वारे करीने अवेदन कहेतां वेदवुं नही थाय, एटले शुभाशुभ कर्मथी उत्पन्न थयुं एवुं सुखदुःख, तेने आत्मा नही भोगवे!! केमके अन्यनुं करेलुं शुभ अथवा अशुभ कर्म तेने अन्य भोगववाने योग्य न होय, एटले जो आत्माने देह एकांत जुदा मानीए तो, देहनुं करेलुं पाप पुण्य आत्माने शी रीते लागे, अने देहनुं करेलुं पाप पुण्य आत्मा साक्षात् भोगवे छे माटे ज्यांसूधी कर्म सहित आत्मा छे त्यां सूधी, देहमां अ-

त्मा अर्धबुद्धिए भळेलो छे, केमके आत्माने मळ्या विना एकलो देह कांइ करी शकवा समर्थ नथी माटे, ज्यां सूधी आ-त्मा देहनी ममतावालो छे त्यां सूधी, सर्वथा जुदो कहेवाय नही , ए व्यवहार नयनी अपेक्षाए जाणवुं. भगवतीसूत्रमां पण देहने आत्मा कह्यो बोलाव्यो छे, एम जो न मानीए तो, करेला कर्मनो नाश अने न करेला कर्मनो आगम एटले प्राप्ति, ए रूप दोषनो प्रसंग आवे. ॥

मू० तथा-आत्मकृतस्य देहेनेति ॥

भा० वळी आत्माए करेलुं जे कर्म, तेनो देहे करीने अवेदवापणानो प्रसंग आवे.

टी० यदि न देहाद्भिन्न एवात्मेत्यभ्युपगमस्तदा आत्मकृतस्य कुशलादकुशलाद्वाऽनुष्ठानादात्मसमुपार्जितस्य शुभस्याशुभस्य च कर्मण इहामुत्र च देहेन कर्त्राऽनुपभोगोऽवेदनं प्रसज्यते । अन्यकृतत्वात् ॥

भा० वळी जो, देहथी जुदोज आत्मा एकांते छे एम अंगीकार करीए तो, आत्माए करेलुं कुशल तथा अकुशल एवुं जे अनुष्ठान ते थकी आत्माए उपार्जन करेलुं एवुं जे शुभ तथा अशुभ कर्म, तेनो आलोक परलोकने विषे देहे करीने अनुपभोग कहेतां न वेदवापणानो प्रसंग आवशे, एटले नभोगववापणानो प्रसंग आवशे; अर्थात् आत्मानुं करेलुं देह न भोगवे एम थशे, केमके अन्य जे आत्मा तेनुं करेलुं जे कर्म ते अन्य जे देह तेने भोगववामां नही आवे, ए हेतु माटे.

अवतरणम् टी० यदि नामैवमापद्यते तथापि को दोष इत्याह ॥

भा० हवे परमत वादी बौद्धयो के, जो निश्चे एम थशे तो पण शयो दोष छे? त्यारे सिद्धांती उत्तर कहे छे. ॥

मू० दृष्टेष्टबाधेति ॥

भा० दृष्ट कहेतां दीठेलुं अने इष्ट कहेतां शास्त्रसिद्ध, ए बेनुं ओलववुं थाय.

टी० दृष्टस्य सर्वलोकप्रतीतस्य देहकृतस्यात्मना, आत्मकृतस्य च देहेन, यः सुखदुःखानुभवस्तस्य, इष्टस्य च शास्त्रसिद्धस्य, बाधाऽपह्नवः प्राप्नोति । तथा हि । दृश्यत एवात्मा देहकृताच्चौर्यपारदार्याद्यनार्यकार्याच्चारकादौ चिरशोकविषादादीनि दुःखानि समुपलभमानः, शरीरं च तथाविधमनःसंक्षोभादापन्नज्वरादिजनितव्यथामनुभवति । न च दृष्टेष्टापलापिता युक्ता, नास्तिकलक्षणत्वात्तस्याः ॥

भा० दृष्ट कहेतां सर्व लोकने प्रत्यक्ष जणातो एवो देहे करेलो सुखदुःखनो अनुभव आत्माने थाय छे, एटले देहनुं करेलुं सुख दुःख आत्मा भोगवे छे; तेने सर्व लोक देखे छे, तथा आत्माए करेलो एवो सुखदुःखनो अनुभव देह भोगवे छे, एटले आत्मानुं करेलुं देह भोगवे छे तेने सर्व लोक देखे छे, तथा इष्ट कहेतां शास्त्र प्रसिद्ध एटले शास्त्रमां कहेलुं मोक्षादिक अनुष्ठान, तेनो बाध थाय एटले ओलववुं थाय, तेनेज देखाडे छे. देहे करेली चोरी तथा परदारानो संग, इत्यादि अनार्य कामथी बंधिखाना विगेरे स्थलने विषे घणाकाल सूधी, शोक तथा खेद प्रमुख जे दुःख तेनो अनुभव करतो एटले भोगवतो एवो आत्मा, प्रत्यक्ष देखीए छिये. तथा कोइक प्रकारना मनना संक्षोभ थकी प्राप्त थयेला जे ज्वरादिक एटले ताव प्रमुख व्याधि, तेथी उत्पन्न थइ जे व्यथा कहेतां पीडा तेने भोगवतो देह प्रत्यक्ष जणाय छे, माटे दृष्ट अने इष्ट ते ओलववुं युक्त नथी, केमके तेने नास्तिकपणानुं लक्षण आवे छे माटे, अर्थात् नास्तिक होय ते दृष्ट अने इष्ट ते बेने ओलवे.॥

अवतरणम् टी० इत्थं सर्वथा नित्यमनित्यं च, तथा देहाद्भिन्नमभिन्नं चात्मानमङ्गीकृत्य हिंसादीनामसम्भवमापाद्योपसंहरन्नाह ॥

भा० ए प्रकारे सर्वथा नित्य एवो तथा सर्वथा अनित्य एवो, तथा सर्वथा देहथी भिन्न एवो अने सर्वथा देहथी अ-

भिन्न एवो आत्माने मानशो तो, एटले ए प्रकारे आत्मानो अंगीकार करे सते हिंसादिकनो असंभव थशे एम प्रतिपादन करीने, एटले एकांतवादनुं खंडन करीने तेनो उपसंहार कहेतां समाप्ति करता सता ग्रंथकार कहे छे.

मू० अतोऽन्यथैतत्सिद्धिरिति तत्त्ववाद इति ॥

भा० ए एकांतवादथी अन्यथा प्रकारे हिंसादिकनी सिद्धि थाय एवो तत्त्ववाद छे.

टी० अत एकान्तवादादन्यथा नित्यानित्यादिस्वरूपे आत्मनि समभ्युपगम्यमाने एतत्सिद्धिर्हिंसादिसिद्धिस्तत्सिद्धौ च तन्निबन्धना बन्धमोक्षसिद्धिरिति, एष तत्त्ववादः प्रतिज्ञायते योऽतत्त्ववादिना पुरुषेण वेदितुं न पार्यत इति ॥

भा० ए एकांतवादथी अन्यथा प्रकारे कहेतां नित्यानित्यादि स्वरूपवालो आत्मा अंगीकार करे सते, हिंसादिकनी सिद्धि कहेतां निष्पत्ति थाय छे, अर्थात् हिंसादिक जीवने लागे छे, ए वात सिद्ध थइ. हवे ते हिंसादिकनी सिद्धि थये सते ते छे मूल कारण जेनुं एवा बंधनी तथा मोक्षनी सिद्धि थाय छे, एटले हिंसादिक साचु थये सते बंधमोक्ष पण साचु थाय छे; अने एज तत्त्ववाद छे, एम जाणीए छियें, ए प्रकारना तत्त्ववादने अतत्त्ववादी पुरुषो जाणवा समर्थ नथी थता.

अवतरणम् टी० एवं तत्त्ववादे निरूपिते किं कार्यमित्याह ॥

भा० ए प्रकारना तत्त्ववादनुं निरूपण कर्ये सते शुं कार्य थाय छे, तेने कहे छे.

मू० परिणामपरीक्षेति ॥

भा० जेने तत्त्ववाद प्रणम्यो होय तेनी परीक्षा थाय छे.

टी० परिणामस्य तत्त्ववादविषयज्ञानश्रद्धानलक्षणस्य परीक्षा एकान्तवादारुचित्तवनवचनसंज्ञापणादिनोपायेन निर्णयनं विधेयम् ॥

भा० परिणाम केहेतां तत्ववाद संबंधी ज्ञान तथा अज्ञान रूप तेनी परीक्षा केहेतां एकांत वादने विषे अरुचि, अने तत्ववादनी स्तुतिना वचननुं संभाषणादि केहेतां केहेवुं सांभळवुं इत्यादिक उपाये करीने निर्णय करवो, अर्थात् ए रीते करवाथी परिणामनी परीक्षा थाय छे.

अवतरणम् टी० ततोपि किं कार्यमित्याह ॥

भा० ते परीक्षा करवाथी पण शुं कार्य थाय छे, तेने कहे छे.

मू० शुद्धे बन्धभेदकथनमिति ॥

भा० शुद्ध थये सते बंधभेदनुं कथन करवुं.

टी० शुद्धे परमां शुद्धिमागते परिणामे बन्धभेदकथनं बन्धभेदस्य मूलप्रकृतिबन्धरूपस्याष्टविधस्य, उत्तरप्रकृतिबन्धस्वभावस्य च सप्तनवतिप्रमाणस्य कथनं प्रज्ञापनं कार्यं बन्धशतकादिग्रन्थानुसारेणेति ॥

भा० उत्कृष्ट शुद्धिने पामेलो एवो परिणाम थये सते बंधनाभेदनुं केहेवुं, एटले मूलप्रकृतिबंधरूप जे आठ प्रकारना बंधभेद तेनुं केहेवुं तथा उत्तरप्रकृतिबंधरूप जे सत्ताणु प्रकारे बंधना भेद तेमनुं बंधशतकादि ग्रंथने अनुसारे करीने केहेवुं, एटले कर्म बांधवानी मूलप्रकृति आठ कर्म रूप छे, अने बंधमां उत्तरप्रकृति सत्ताणु छे, तेनो विस्तार, कर्मग्रंथादि शास्त्रथकी जाणवो. (ग्रंथ वधवाना भयथी इहां भेद लख्या नथी.)

मू० तथा-वरबोधिलाभप्ररूपणेति ॥

भा० वली श्रेष्ठ एवो जे बोधिलाभ तेनी प्ररूपणा करवी.

टी० वरस्य तीर्थकरत्वलक्षणफलकारणतया शेषबोधिलाभेभ्योऽतिशायिनो बोधिलाभस्य प्ररूपणा प्रज्ञापना । अथवा वरस्य द्रव्यलाभव्यतिरेकिणः पारमार्थिकस्य बोधिलाभस्य प्ररूपणा हेतुतः स्वरूपत. फलतश्चेति ॥

भा० वर कहेतां तीर्थंकर छे लक्षण जेनुं एवुं जे फल तेना कारणपणे करीने बीजा सघला जे बोधिलाभ तेथी अतिशे श्रेष्ठ एवो जे बोधिलाभ तेनी प्ररूपणा करवी, एटले तीर्थंकर गोत्र उपार्जवानुं कारण एवो बोधिलाभ कहेतां समकितनी प्राप्ति, ते बीजा समकितनी प्राप्ति थकी अतिशे श्रेष्ठ छे; एम प्ररूपणा करवी. अथवा वर कहेतां द्रव्यसमकितना लाभथी जुदो एवो जे पारमार्थिक बोधिलाभ तेनी, हेतुथी तथा स्वरूपथी तथा फलथी प्ररूपणा करवी, एटले द्रव्यसमकितनी प्राप्ति करतां पारमार्थिक कहेतां भावसमकितनुं पामवुं ते अतिशे श्रेष्ठ छे, एवी रीते हेतुए करीने तथा स्वरूपे करीने तथा फले करीने भव्य प्राणियोनी आगल प्ररूपणा करवी.

अवतरणम् टी० तत्र हेतुतस्तावदाह ॥

भा० तेमां हेतुए करीने वरबोधिलाभनी केवी रीते प्ररूपणा करवी तेने प्रथम कहे छे.

मू० तथाभव्यत्वादितोऽसाविति ॥

भा० तथाप्रकारना भव्यत्वादिक थकी, ए समकितनी प्राप्ति थाय छे.

टी० भव्यत्वं नाम सिद्धिगमनयोग्यत्वमनादिपारिणामिको भाव., आत्मसतत्त्वमेव, तथाभव्यत्वं तु, भव्यत्वमेव कालादिभेदेनात्मनां बीजसिद्धिभावान्नानारूपतामापन्नम्- आदिशब्दात्कालनियतिकर्मपुरुषपरिग्रह. । तत्र कालो विशिष्टपुद्गलपरावर्तोत्सर्पिण्यादि. । तथाभव्यत्वस्य फलदानाभिमुख्यकारी वसन्तादिवद्वनस्पतिविशेषस्य । कालसञ्ज्ञा ।

वेपि न्यूनाधिकव्यपोहेन, नियतकार्यकारिणी नियतिः । अपचीयमानसंक्लेशं नानाशुभाशयसंवेदनहेतुः कुशलानुबंधिकर्म । समुपचितपुण्यसंभारो महाकल्याणाशय प्रधानपरिज्ञानवान् प्ररूप्यमाणार्थपरिज्ञानकुशलः पुरुषः । ततस्तथाभव्यत्वमादौ येषां ते तथा तेभ्यः असौ वरबोधिलाभः प्रादुरस्ति । स्वरूपं च जीवादिपदार्थश्रद्धानमस्य ॥

भा० भव्यत्वं कहेतां भव्यपणुं छे ते निश्चे सिद्धिगमनने विषे योग्यपणुं छे एम जाणवुं, अने ते अनादिकालनो प्रणमीने रहेलो एवो ए भाव छे एटले अनादिसिद्ध भव्यपणुं छे. अने ते भव्यपणुं, आत्मानुं सतत्त्व छे, एटले पारिणामिक भाव जे ते आत्मानुं मूलतत्त्व छे. वली कालादिकना भेदे करीने आत्मानी जे बीजसिद्धि तेना भाव थकी नाना प्रकारने पामेलुं एवुं भव्यपणुं छे, तेज तथाभव्यपणुं छे पण ते एक रूपनुं नथी होतुं, केमके कालादि भेदे करीने तेना अनेक भेद थाय छे. आदि शब्दथी काल तथा नियति तथा कर्म तथा पुरुष तेमनुं परिग्रहण करवुं. तेमां काल ते शुं कहीए? तो विशिष्ट कहेतां सूक्ष्म एवो जे पुद्गलपरावर्त, ते छे जेने विषे एवो उत्सर्पिणी आदिक काल कहीए, ते काल तथाप्रकारना भव्यपणाने फल आपवाने सन्मुख करनार छे; जेम वनस्पति विशेषने वसंतऋतु प्रमुख विशेष काल जे ते फल देवाने सन्मुखकारी थाय छे तेम; एटले जेम वसंतऋतु आवे सते वनस्पति, प्रफुल्लित थवा रूप पोतानो स्वभाव प्रकट करे छे, ते वनस्पतिने प्रफुल्लित थवानुं कारण, वसंतऋतु थयो, तेम इहां पण उत्सर्पिणी आदिक काल छे ते, तथाप्रकारना भव्यपणाने, मोक्ष जवा रूप फल आपवाने सन्मुख करे छे; केमके भव्यपणुं तो होय पण मोक्ष जवानो अवसर आव्यो नथी तो ते मोक्ष शी रीतें जाय, माटे मोक्ष जवानो अध्यवसाय करावनार काल जे ते कारण छे. काल आव्यो होय अने जो भाविभाव न होय तो तद्रूपनुं कारज बने नही माटे कहे छे. काल सते पण न्यूनाधिकने दूर करीने निश्चित कार्यने करनारी ते नियति कहिये. अने जो नियति कहेतां थवा काल होय तो पण, पुण्यकर्मनो उदय थया वि-

ना मोक्ष जइ शकाय नही माटे कहे छे के, नियति सते पण रुडु कर्म जोइये. ते कर्म ते कोने कहिये? तेने देखाडे छे. अपचीयमान कहेतां नाश पाम्यो छे क्लेश ते जे थकी एवुं, अने नाना प्रकारना शुभ आशयनुं संवेदन कहेतां अनुभव करवानुं कारण एवुं कुशलानुबंधि कर्म, कहेतां पुण्यानुबंधि पुण्य, ते पण मोक्ष जवानुं कारण छे. एवुं रुडु कर्म सते पण मोक्ष जवाने योग्य पुरुष जोइये, माटे कहे छे के, समुपचित कहेतां एकठो कर्यो छे पुण्यनो समूह ते जेणे एवो अने मोटो छे कल्याणकारी अभिप्राय ते जेनो एवो, अने प्रधान कहेतां रुडी एवी परिज्ञा कहेतां बुद्धि तेणे युक्त एवो, अने प्ररूपणा करवा मांडेला अर्थनुं समस्तपणे जाणवामां कुशल एवो जे पुरुष ते मोक्ष जवाने योग्य होय ते हेतु माटे, तथाप्रकारनुं भव्यपणु छे, आदि ते जेमने ते तथाभव्यत्वादि कहिये, ते तथाभव्यत्वादि थकी एटले भव्यपणु, काल, नियति, कर्म अने पुरुष एटलां वानां पूर्वे कह्यां ते प्रमाणे पामवा थकी, आ श्रेष्ठ समकितनो लाभ थाय छे, जीवादि पदार्थनुं श्रद्धान करवुं ते रूडा समकित पामवानुं स्वरूप छे.

अवतरणम् टी० अथ फलत एनमेवाह ॥

भा० हवे फलथी वरबोधिलाभने कहे छे.

मू० ग्रन्थिभेदे नात्यन्तसंक्लेश इति ॥

भा० ग्रंथिनो भेद थये सते अतिशे संक्लेश नथी थतो.

टी० इह ग्रन्थिरिव ग्रन्थिर्दृढो रागद्वेषपरिणामः तस्य ग्रन्थेर्भेदे अपूर्वकरणवज्रसूच्या विदारणे सति लब्धशुद्धतत्त्वश्रद्धानसामर्थ्यान्नात्यन्तं न प्रागिवातिनिबिडतया संक्लेशो रागद्वेषपरिणामः प्रवर्त्तते । नहि लब्धवेधपरिणामो मणिः कथंचिन्मलापूरितरन्ध्रोपि प्रागवस्थां प्रतिपद्यत इति ॥

भा० इहां ग्रंथिना जेवो कहेतां गांठना जेवो माटे ग्रंथि कहिये. ग्रंथि एटले दृढ एवो राग, द्वेषनो परिणाम ते ग्रंथि जाणवो. ते ग्रंथिनो कहेतां ते राग द्वेषना परिणामनो भेद कहेतां अपूर्वकरणरूप वज्रनी शूचि कहेतां वज्रनी सोइवडे भेद करये सते, पाम्युं एवुं जे शुद्ध तत्त्वनुं श्रद्धान तेना सामर्थ्यपणा थकी एटले ग्रंथिभेदे करीने शुद्धतत्त्वनुं श्रद्धान पामवाथी पूर्वनी पेठे अतिशे निविड कहेतां अतिशे आकरो राग द्वेषनो परिणाम न होय, जेम पाम्यो छे, वेध परिणाम ते जेणे एटले विंधायेलो एवो मणि जे ते, कोइ प्रकारे मलवडे पूरायुं छे छिद्र ते जेनुं एवो थयो तो पण, पूर्वना जेवी अवस्थाने न पामे; एटले अणछिद्रवालो हतो तेवो न थाय.

अवतरणम् टी० एतदपि कुत इत्याह ॥

भा० एम पण शयाथी कहो छो? तेनो उत्तर कहे छे.

मू० न भूयस्तद्बन्धनमिति ॥

भा० फरीथी ते ग्रंथिनुं बंधन थतुं नथी ए हेतु माटे.

टी० यतो न भूयः पुनरपि तस्य ग्रन्थेर्बन्धनं निष्पादनं भेदे सति संपद्यत इति । किमुक्तं भवति । यावती ग्रन्थिभेदकाले सर्वकर्मणामायुर्वर्जानां स्थितिरन्तःसागरोपमकोटाकोटिलक्षणाऽवशिष्यति । तावत्प्रमाणमेवासौ सम्यगुपलब्धसम्यग्दर्शनो जीवः कथंचित्सम्यक्त्वापगमात्तीव्रायामपि तथाविधसंक्लेशप्राप्तौ बध्नाति । न पुनस्तं बन्धेनातिक्रामतीति॥

भा० जे हेतु माटे ग्रंथिभेद थये सते फरीथी बंधन थतुं नथी, फरीथी ग्रंथिनुं निष्पन्न करवुं थतुं नथी. आ शुं कहुं, तेने देखाडे छे. ग्रंथिभेदने अवसरे आयुकर्मने वर्जिने बीजा सात कर्मनी जेटली स्थिति रहे छे, एटले देशेऊणा एक

कोटाकोटि सागरोपमनी स्थिति रहे छे, अर्थात् ज्ञानावरणी कर्मनी उत्कृष्ट स्थिति त्रीश कोडाकोडी सागरोपमनी छे, तेमांथी ओगणत्रीशनी खपावे अने देशोऊण एक कोडाकोडी सागरोपमनी राखे, ए रीते सर्व कर्मनी उत्कृष्ट स्थितियो खपावी ने देशोऊण एक कोडाकोडी सागरोपमनी स्थिति राखे ए भाव छे. आ रीते सम्यक् प्रकारे पाम्युं छे सम्यकदर्शन कहेतां समकित ते जेणे, एवो जे जीव ते, कोइक प्रकारे समकित जवाथी, एटले मिथ्यात भावने पाम्यो सतो तीव्र एवी पण, तथाप्रकारना संक्लेशनी प्राप्ति सते पण; तावत्प्रमाण कहेतां पर्वे समकित पामवाने अवसरे जेटली स्थिति राखि छे तेटलीज नवीन कर्मनो बंध करे पण, ते प्रमाणने बंधे करीने ओलंघन करे नही, एटले ते बंध करतां अधिक बंध न करे एवो सिद्धांतियोनो मत छे.

मू० तथा-असत्यपाये न दुर्गतिरिति ॥

भा० अपाय न सते दुर्गति न थाय.

टी० असत्यविद्यमाने अपाये विनाशे समग्दर्शनस्य परिशुद्धभव्यत्वपरिपाकसामर्थ्यान्मतिभेदादिकारणानवाप्तौ, न नैव दुर्गतिः कुदेवत्वकुमानुषत्वतिर्यक्नारकत्वप्राप्तिः संपद्यते। किं तु सुदेवत्वसुमानुषत्वे एव स्यातां, अन्यत्र पूर्वबद्धायुष्केभ्य इति ॥

भा० समकित दर्शननो विनाश न थये सते, एटले मिथ्यात्व भाव न पामे सते, परिशुद्ध एवुं जे भव्यपणु तेना परिपाकना सामर्थ्यथी एटले समस्त प्रकारे शुद्ध एवा भव्यपणाना समर्थपणा थकी, मतिभेदादि कारणनी प्राप्ति न थये सते एटले मतिने भेद करनार एवां कारण न प्राप्त थये सते, अर्थात् तेने मतिभेदनुं कारण मलेज नही, ए भाव छे. म-

तेनो उच्छेद थये सते तेनी दुर्गति नज थाय, एटले कुदेवपणानी प्राप्ति तथा कुमानुषपणानी प्राप्ति तथा तिर्यंचपणानी प्राप्ति तथा नारकपणानी प्राप्ति ते नज थाय, एटले ते समकितवंत जीव, कुदेवादिकपणु न पामे, त्यारे शुं पामे? तेन कहे छे. भलु देवपणुं तथा भलु मनुष्यपणु ते बेनेज पामे, एटले समकिती मनुष्य, वैमानिकदेवनुं आउखुं बांधिने महर्द्धिक वैमानिक देवता थाय, अने समकिती देव, रुडा मनुष्यनुं आउखु बांधीने धर्मिमनुष्यना कुलमां उत्पन्न थाय, आ वात पूर्वे आउखु बांध्युं होय, ते विना जाणवी. एटले प्रथम जेने दुर्गतिनुं आउखुं बंधायुं छे, तेने मुकीने, जेमणे आउखुं न बांध्युं होय ते आश्रीने जाणवी.

मू० तथा-विशुद्धेश्चारित्रमिति ॥

भा० वली तथाप्रकारनी समकितनी विशुद्धि थकी चारित्रनी प्राप्ति थाय छे.

टी० विशुद्धेः परिशुद्धनिःशङ्कितत्वादिदर्शनाचारवारिपूरप्रक्षालितशङ्कादिपङ्कतया प्रकर्षप्राप्तिलक्षणायाः सम्यग्दर्शनसत्कायाः सकाशात्किमित्याह । चारित्र सर्वसावद्ययोगपरिहारनिरवद्ययोगसमाचाररूपं संपद्यते । शुद्धसम्यक्त्वस्यैव चारित्ररूपत्वात्तथाचाचारसूत्रम् ॥

जं मोणति पासहा तं सम्मति पासहा ॥ जं सम्मति पासहा तं मोणंति पासहत्ति ॥ १ ॥

भा० विशुद्ध कहेतां परिशुद्ध एवा निःशंकितत्वादि आठ दर्शनाचार ते रूप जे पाणि तेना पूरवडे प्रक्षालित कहेतां धोयो एवो शंकादिक कादव, तेणे करीने प्रकर्ष कहेतां उत्कर्ष प्राप्ति छे लक्षण ते जेनुं, एटले उत्कृष्ट प्राप्ति रूप एवी समकित दर्शन संबंधि जे परिशुद्धि, ते थकी चारित्रं कहेतां सर्व सावद्य योगनो परिहार अने निरवद्य योगनो समाचार एटले आचरण करवुं, ते रूप चारित्र, निष्पन्न थाय छे; एटले समकितनी विशुद्धि थकी चारित्र प्रकट थाय छे, के-

मके, शुद्ध समकितनेज चारित्रपणु छे ए हेतु माटे. ते वात आचारांग सूत्रमां कही छे.

भा० समग्ज्ञान अथवा समकितपणु ते चारित्रनी साथे छे, ए बेनुं संघाथे थवापणु छे, एटले सम्यग्ज्ञान अने सम्यग्दर्शन, संघाथेज थाय छे, ए हेतु माटे एकनुं ग्रहण करये सते, बीजानुं पण ग्रहण करवुं ते न्याय छे; एटले समकितनुं ग्रहण करये सते, ज्ञाननुं ग्रहण थयुं, जे आ सम्यक्ज्ञान, अथवा समकितपणु, जे प्रकारे आ जुवो छो ते मुनिपणु छे, एटले संजमनुं अनुष्ठान ए प्रकारे जुवो, जे आ मुनिपणु जुवो छो तेज आ सम्यक्ज्ञान, अथवा निश्चे समकित जुवो, कहेतां जे समकितभाव छे ते मुनिभाव छे, अने जे मुनिभाव छे ते समकितभाव छे, केमके ज्ञाननुं विरतिफल छे ए हेतु माटे. एटले ज्ञाननुं फल विरति छे, अने समकितने चारित्रनुं प्रकट करवापणु छे; माटे समकित छे ते चारित्रने प्रकट करे छे. इहां कारणने विषे कारजनो उपचार करी कह्युं छे. अने निश्चयनय थकी तो सम्यक्त्व ज्ञान अने चारित्र, तेमनुं एक अध्यवसायपणु छे, एटले एकरूपपणु छे, एक जाय तो सर्वे जाय, अने एक आवे तो सर्वे आवे ए भाव छे.

मू० भावनातो रागादिक्षय इति ॥

भा० भावना थकी रागादिकनो क्षय थाय छे.

टी० भाव्यन्ते मुमुक्षुभिरभ्यस्यन्ते निरन्तरमेता इति भावना, ताश्चानित्यत्वाशरणत्वादयो द्वादश ॥ यथोक्तम् ॥

भावयितव्यमनित्यत्वमशरणत्वं तथैकतान्यत्वे ॥ अशुचित्वं संसारः कर्माश्रवसंवरविधिश्च ॥ १ ॥

निर्जरणलोकविस्तरधर्मस्वाख्याततत्त्वचिन्ताश्च ॥ बोधेः सुदुर्लभत्वं च भावना द्वादश विशुद्धाः ॥ २ ॥

भा० जेनो मुमुक्षु पुरुष, निरंतर अभ्यास करे छे तेने भावना कहीए. ते अनित्यत्व अने अशरणत्व आदिक बार प्रकारनी भावना छे, ते आ प्रकारे कही छे.

संसारमां सर्व पदार्थोनुं जे अनित्य चिंतन करवुं तेने अनित्यभावना कहीए. ॥ १ ॥ प्राणि मात्रने संसारमां मरणादि भय प्राप्त थये सते कोइ शरण करवा योग्य नथी, इत्यादि जे चिंतन ते अशरण भावना कहीए. ॥ २ ॥ जीव एकलो उत्पन्न थाय छे, अने एकलो नाश पामे छे, एकलो कर्म उपार्जन करे छे, अने एकलो भोगवे छे, इत्यादि एकत्व भावना ॥ ३ ॥ जीव अने देह वस्तुताये जुदो छे, अतिशे संबंध पामीने रहेलो देह पण जीव साथे जतो नथी तो स्त्री, पुत्र, धन इत्यादि पदार्थो क्यांथी जाय, माटे तत्त्वदृष्टिये जोतां कोइ कोइनुं संबंधी नथी वस्तुताए अन्यज छे. इत्यादि अन्यत्वभावना. ॥ ४ ॥ आ शरीर सात धातुमय छे, जेमां नव द्वारे अशुचि वस्तुनो प्रवाह थाय छे, मल, मूत्र, कफ इत्यादि नठारी वस्तुथी भरेलो छे, इत्यादि जे चिंतन ते अशुचित्वभावना कहिये ॥ ५ ॥ आ जीव, चोराशीलाख जीव जोनिमां भ्रमण करे छे इत्यादि संसारभावना ॥ ६ ॥ संसारमां रहेला सर्वे जीवो मिथ्यात्व, कषाय, अविरति, प्रमाद, आर्त्तध्यान, रौद्रध्यान इत्यादि कारणे करीने निरंतर कर्म बांधे छे इत्यादि चिंतन करवुं ते आश्रवभावना कहीए ॥ ७ ॥ बंधनां कारणरूप जे मिथ्यात्वादि तेनुं संवर करनार जे सम्यक्त्वादि उपाय तेनुं चिंतन करवुं ते संवर भावना कहिये. ॥ ८ ॥ सकाम अने अकाम ए बे प्रकारे कर्मनी निर्जरा छे, तेमां सकाम निर्जरा तो साधुने छे, अकाम निर्जरा अन्यजीवोने छे, इत्यादि चिंतन जे ते निर्जरा भावना कहीए. ॥ ९ ॥ चउदराजलोकरूप, अने केडने विषे स्थापन कर्या छे हाथ जेणे तथा तिरछा पसार्या छे

पग जेणे एवा पुरुषना जेवो छे आकार जेनो एवो, अने धर्मास्तिकायादि षट्द्रव्ये करीने परिपूर्ण, एवा लोकनुं जे चिंतन करवुं, ते लोकविस्तर भावना कहीए. ॥ १० ॥ दुस्तर संसार समुद्रने उतारवाने वहाण समान जे श्रीजिनप्रणीत धर्म तेनुं चिंतवन करवुं ते धर्मस्वाख्यातपणानी भावना कहीए. एटले श्रीजिनधर्ममां सुकहेतां सारी रीते कहेवापणुं छे इत्यादिक चिंतन ते धर्मसाधक भावना कहीए. ॥११॥ अनंतानंत कालथी दुर्लभ एवी मनुष्यभवादि सामग्रीनो योग थये सते पण दुःखे पमाय एवुं बोधिबीज छे, इत्यादि बोधिदुर्लभ भावना कहीए. ॥१२॥

ताभ्यो रागादिक्षयो रागद्वेषमोहमलप्रलयः संजायते । सम्यक्चिकित्साया इव वातपित्तादिरोगापगमः प्रचण्डपवनाद्वा यथा मेघमण्डलविघटनं रागादिप्रतिपक्षभूतत्वाद्भावनानामिति ॥

भा० ते भावानाओ थकी रागादिकनो क्षय कहेतां राग द्वेष मोह रूप मलनो नाश थाय छे, जेम रूडा उपाय थकी कहेतां रूडा औषधथकी वात पित्तादिक रोगोनो नाश थाय छे, अथवा जेम प्रचंडपवनथकी मेघना समूहनो नाश थाय छे, तेम भावनाओ थकी रागादिकनो नाश थाय छे, केमके भावनाओने रागादिकनुं प्रतिपक्षभूतपणुं छे माटे, एटले भावनाओ छे ते रागादिकनी शत्रुरूप छे माटे.

अवतरणम् टी० ततोपि किमित्याह ॥

भा० ते रागादिकनो नाश थाय तेथी पण शुं थाय छे? तेने कहे छे.

मू० तद्भावेऽपवर्ग इति ॥

भा० ते रागादिनो नाश थाय तेथी पण क्षयभाव सते मोक्ष थाय छे.

टी० तस्य रागादिक्षयस्य भावे सकललोकालोकविलोकनशालिनोः केवलज्ञानदर्शनयोर्लब्धौ सत्यां निस्तीर्णभवार्णवस्य सतो जन्तोरपवर्ग उक्तनिरुक्त उद्भवतीति ॥

भा० ते रागादिकना क्षयनो भाव थये सते, सकल लोक अने अलोक तेने जोवानुं छे, शील ते जेमनुं एवां केवलज्ञान, अने केवलदर्शन ए बेनी प्राप्ति थये सते, तर्यो छे संसारसमुद्र ते जेणे एवो थयो जे तेजंतु कहेतां प्राणी, तेने उक्त कहेतां कह्युं छे स्वरूप ते जेनुं, एवो अपवर्ग कहेतां मोक्ष जे ते ए प्रकारे उत्पन्न थाय छे.

अवतरणम् टी० किंलक्षण इत्याह ॥

भा० ते मोक्षनुं शुं लक्षण छे? तेनो उत्तर कहे छे.

मू० स आत्यन्तिको दुःखविगम इतीति ॥

भा० ते अपवर्ग कहेतां मोक्ष जे ते अत्यंतपणे सकल दुःखनो नाश थवा रूप छे.

टी० सोऽपवर्गः अत्यन्तं सकलदुःखशक्तिनिर्मूलनेन भवतीति आत्यन्तिको दुःखविगमः सर्वशारीरमानसाशर्मविरहः । सर्वजीवलोकासाधारणानन्दानुभवश्चेति ॥

भा० ते मोक्ष जे ते अत्यंत कहेतां समस्त दुःखनी शक्तिनुं निर्मूल करवे करीने एटले दुःखने मूलमांथी उखेडी नाखवे करीने थाय छे, ए हेतु माटे आत्यंतिक कहिये, एवो दुःखनो नाश, कहेतां सर्वे शरीर संबंधी तथा मन संबंधि जे दुःख तेमनो नाश थवा रूप छे. वली सर्व जीवलोकने असाधारण कहेतां सर्व जीवलोकना आनंद जेवो नथी माटे असाधारण एवा आनंदना अनुभवरूप छे. एटले सिद्धजीवनो अने संसारिजीवनो सरखो आनंद न होय माटे, असाधारण आनंद तो सिद्धनोज कहेवाय ए भाव छे.

अवतरणम् टी० इत्थं देशनाविधिं मपञ्च्योपसंहरन्नाह ॥

भा० ए प्रकारे देशनाविधिनो विस्तार करीने उपसंहार करता कहेतां तेनी समाप्ति करता सता कहे छे.

मू० एवं संवेगकृद्धर्म आख्येयो मुनिना परः ॥ यथाबोधं हि शुश्रूषोर्भावितेन महात्मना ॥ १ ॥ इति ॥

भा० ए प्रकारे धर्मनी वासनाए वासित थयुं छे अंतःकरण जेनुं, एवा महात्मा मुनिये, सांभळवानी इच्छावाळाने, संवेगनो कृत्कार कहेतां वैराग्यनो करनार एवो, श्रेष्ठ धर्म जे ते, पोताना बोध प्रमाणे निश्चे कहेवा योग्य छे. ॥ १ ॥

टी० एवमुक्तन्यायेन संवेगकृत्संवेगकारी देशनार्हप्राणिनः संवेगलक्षणं चेदम्—

॥ शालिनीवृत्तम् ॥ तथ्ये धर्मे ध्वस्तहिंसाप्रबन्धे देवे रागद्वेषमोहादिमुक्ते ॥ साधौ सर्वग्रन्थसंदर्भहीने संवेगोऽसौ निश्चलो योऽनुरागः ॥ इति ॥ १ ॥

धर्मः श्रुतचारित्ररूप आख्येयः प्रज्ञापनीयो मुनिना गीतार्थेन साधुनान्यस्य धर्मोपदेशं प्रत्यनधिकारित्वात् ॥ यथोक्तं निशीथे॥

संसारदुक्खमहणो विबोहओ भवियपुण्डरीयाणं । धम्मो जिणपन्नत्तो पकप्पजइणा कहेयव्वो ॥

प्रकल्पयतिनेति अधीतनिशीथाध्ययनेनेति ॥

परः शेषतीर्थान्तरीयधर्मातिशायितया प्रकृष्टः कथमाख्येय इत्याह । यथाबोधं हीति यथाबोधेन, यथावबोधे धर्माख्यानस्योन्मार्गदेशनारूपत्वेन प्रत्युतानर्थसंभवात् ॥ पठितं च ॥ न ह्यन्धेनान्धः समाकृष्यमाणः सम्यक्पन्थानं प्रतिपद्यत इति । कीदृशस्य सत इत्याह । शुश्रूषोः श्रोतुमुपस्थितस्य । कीदृशेन मुनिनेत्याह । भावितेन आख्यायमान-धर्मप्रतिबद्धवासनापूरितेन भावनाज्ञानप्रसूतिरिति वचनात्, भाविताख्यानस्य श्रोतुस्तथाविधश्रद्धानादिनिबन्धनत्वात् । पुनरपि कीदृशेनेत्याह, महात्मना तदनुग्रहैकपरायणतया महान् आत्मा यस्य स तथा तेनेत्याह ॥

भा० उक्त कहेतां कह्यो एवो जे न्याय तेणे करीने, संवेगनो करनार एवो धर्म जे ते, देशनाने योग्य एवा प्राणि प्रत्ये कहेवो. ते संवेगनुं लक्षण आ प्रकारनुं जाणवुं.

ध्वस्त कहेतां नाश कर्यो छे हिंसादिकनो प्रबंध कहेतां श्रेणि ते जेणे करीने, एटले गुरुलाघवना विचार सहित, द्रव्य-

भाव भेदे प्रकारे जेमां हिंसा न होय, एम करतां कदाचित् भाव हिंसाने टालवाने द्रव्यहिंसा थइ जती होय, पण भावहिंसा न थवा देवी; एवो जे सत्य धर्म, तेने विषे अने राग, द्वेष, मोहादिके करीने रहित, अर्थात् अढार दोषे रहित, एवा देवने विषे, अने सर्व ग्रंथना समूहे करीने रहित, एटले द्रव्य भाव ए बे प्रकारना परिग्रहे करीने रहित, एवा साधुने विषे निश्चल जे अनुराग करवो, तेने संवेग कहीए. एवा संवेगने करनार, एटले शुद्धदेव शुद्धगुरु, शुद्धधर्म ए त्रण तत्वने विषे निश्चे अने व्यवहार ए बे प्रकारे अनुरागनो करनार एवो. ॥१॥

उक्त कहेतां कह्युं छे लक्षण जेनुं एवो धर्म जे ते, गीतार्थ मुनिये कहेवा योग्य छे. केमके बीजाने कहेतां अगीतार्थने धर्मनो उपदेश करवानुं अनधिकारपणु छे ए हेतु माटे, एटले तेनो अधिकार नथी. ते वात निशीथ सूत्रमां कही छे.॥

संसारना दुःखने नाश करनार एवो अने भव्यजनरूप कमलने विबोध करनार, एटले भव्यप्राणिरूप कमलने विकस्वर करनार, जेम कमलने सूर्य विकस्वर करे छे तेम जिनधर्म जे ते भव्यप्राणियोने मिथ्यात्वरूप अंधकारनो नाश करी प्रकाश करे छे, एवो श्रीतीर्थंकरनो कहेलो, पण पोतानी मतिए कल्पेलो न होय एवो, धर्म जे ते प्रकल्पयतिये कहेतां भण्युं छे निशीथाध्ययन जेणे एवा साधुए कहेवा योग्य छे; एटले निशीथ सूत्रना भणेला साधुने पूर्वे कहेलो एवो धर्म कहेवानो अधिकार छे. ॥१॥

ते धर्म केवो छे. पर कहेतां बाकी रहेला अन्यमतियोना धर्मने उलंघन करवे करीने प्रकृष्ट एवो, एटले परतीर्थीओना धर्म करतां उत्कृष्ट कहेवा योग्य छे; ते केवी रीते कहेवा योग्य छे तेने कहे छे. पोताना बोधनुं अतिक्रमण न करीने;

એટલે પોતાના બોધ પ્રમાણે, અર્થાત્ પોતાના ક્ષયોપશમ પ્રમાણે કહેવા યોગ્ય છે, કેમકે ધર્માખ્યાનનો અવબોધ ન થયે સતે એટલે ધર્મ કથા કરવાનો ક્ષયોપશમ ન થયે સતે ઉન્માર્ગની દેશના રૂપે કરીને ઉલટા અનર્થનો સંભવ થાય છે એ હેતુ માટે, એટલે પોતાને સ્યાદ્વાદશૈલીનું તથા ગૌણતા મુખ્યતાનું અને ગુરુલાઘવનું જાણપણું ન હોય, અને ધર્મદેશનાનો અધિકારી થઇ બેસેતો, એકાંત પ્રરૂપણા થવાથી, ઉન્માર્ગની પુષ્ટિ થાય, અને ઉલટું મોહનીયકર્મ ઉપાર્જન કરે; તે વાત કહીછે કે,

આંધલા પુરુષે, ખેંચી ચલવેલો આંધલો જે તે સારા માર્ગ પ્રત્યે નથી પામતો, એટલે આંધલાની પછવાડે ચાલતો આંધલો તે રૂડા માર્ગને ન પામી શકે.

" સ્યાદ્વાદશૈલી તે કોને કહીએ ? ॥ ઉત્તર ॥ કોઇક પ્રકારે જીવ એક કહીએ અને કોઇક પ્રકારે જીવ અનેક કહીએ, એટલે દ્રવ્યાર્થિક નયમતે કરીને જીવ એક છે, અને પર્યાયાર્થિક નયમતે કરીને જીવ અનેક છે; એ રીતે કોઇ અપેક્ષાએ અજીવને જીવ કહીએ, અને કોઇ અપેક્ષાએ જીવને અજીવ કહીએ. જેમ ઘર સ્તંભાદિક અજીવ છે પણ જીવની મમતાની અપેક્ષાએ કરીને, અથવા તેમાં કોઇ જીવ રહેતો હોય અથવા કોઇ જીવ ચડેલો હોય તેની અપેક્ષાએ કરીને, જીવ કહેનાય. હવે જીવને અજીવ આ પ્રકારે કહીએ. જેમ જીવ, જડ એવાં પુદ્ગલ પદાર્થ તેને વિષે આત્મબુદ્ધિ માંનિને રહ્યો છે, માટે જડના ઉપયોગપણાએ કરીને તેને અજીવ કહીએ; એમ સર્વ ઠેકાણે અપેક્ષાએ કરીને જેની ના કહી હોય તેની અપેક્ષાએ કરીને હા કહેવી, એમ સર્વ ઠેકાણે અપેક્ષાએ કરીને અનેકાંત છે પણ અપેક્ષા મળ્યા વિના અનેકાંત કહેવું, તથા પોતાનો દોષ ગોપવવા અનેકાંત કહેવું તે સર્વ ઉત્સૂત્ર જાણવું.

हवे गौणतामुख्यतानुं स्वरूप ते कोने कहीए? ॥उत्तर॥ जे सात नय छे ते, निश्चयनय अने व्यवहारनय ए बेमां अवतरे छे ॥ तेमां पोताना काम, मोह, लोभ, इंद्रियोना विषय, कषाय जो निश्चयनयनी मुख्यता करवाथी घटता होय अने पोताने परवस्तुथी विरामपणु थतुं होय तो ते अवसरे व्यवहारनयनी गौणता करीने निश्चयनयनी मुख्यता करवी. अने जो व्यवहारनयनी मुख्यता करवाथी घटता होय तो निश्चयनयनी गौणता करीने व्यवहारनयनी मुख्यता करवी. अने परजीव आश्री गुणग्रहण करवामां व्यवहारनयनी मुख्यता करवी, अने निश्चयनयनी गौणता करवी, केमके त्यां निश्चयनयनी मुख्यता करवाथी तेनो विनय, वैयावच्च, आदर, सत्कार थइ शके नही; अने परजीवमां दोष देखी त्यां निश्चयनयनी मुख्यता करवी के आ जीव कर्मने वश छे अने आत्मातो शुद्ध चिदानंद छे, ए रीते विचारवाथी पोताने राग द्वेष थाय नही; ए रीते सर्वत्र गौणता मुख्यता विचारवी ते नय कहीए. अने जे नयनी मुख्यता करवाथी राग, द्वेष, मोह वृद्धिने पामे ते नयाभास कहीए. ॥

हवे गुरुलाघवनुं स्वरूप ते शी रीते छे? ॥ उत्तर ॥ जेमां निश्चेथी गुण घणो देखातो होय, अने व्यवहारमां किंचित् दोष देखातो होय, पण वस्तुगते निश्चयमां दोष न होय तो ते काम करवा योग्य छे. अने ज्यां निश्चयमां अवगुण घणो देखातो होय अने आत्माने राग, द्वेष, मोहनी वृद्धि थती होय अने व्यवहारमां लोकने रंजित करवा रूप किंचित् गुण देखातो होय तो, तेवुं काम आत्मार्थिपुरुषोए करवा योग्य नथी. एवी रीते विचार करनारो देशना देवा योग्यछे.॥"

हवे केवा पुरुषने ए धर्म कहेवो तेने कहे छे. सांभळवानी इच्छा सहित समीप आवेलाने पूर्वे कहेलो धर्म कहेवो.।

केवा मुनिये धर्म कहेवो तेने कहे छे. भावित कहेतां कहेवा मांडेलो जे धर्म तेने विषें बंधाइ जे वासना तेणे करीने वासित थयुं छे अंतःकरण ते जेनुं एवा मुनिये धर्म कहेवो. केम के, भावथी भावनी उत्पत्ति थाय एवुं शास्त्रनुं वचन छे ए हेतु माटे, भावितारूयानस्य कहेतां रुच्यु छे व्याख्यान ते जेने, एवो जे श्रोता पुरुष तेने तथाप्रकारना श्रद्धानादिकनुं अतिशे बंधावापणु छे ए हेतु माटे; अर्थात् प्रथमथकी श्रोता पुरुषने सांभलवानी इच्छा रूप भाव प्रकृति थाय, पछी सद्गुरुमहाराजनी समीपे आवीने पोतानुं मिथ्यात्वादिक दूर करवा माटे वीतरागनो कहेलो एवो धर्म रुचि सहित कहेतां शक्तिअनुसारे करवानो अभिलाष सहित सांभले तो तेने, सम्यक्त्वादिक भाव प्रकट थाय एटले भावितवक्ताथी धर्म सांभले तो योग्य श्रोताने श्रद्धानादिक भाव प्रकट थाय ए भाव छे. ॥ अने वली केवा मुनिये धर्म कहेवो, तो महात्मा पुरुषे एटले ते श्रोता पुरुषनो अनुग्रह कहेतां उपकार करवाने एक तत्परपणे करीने मोटो छे आत्मा ते जेनो ते महात्मा कहीए. तेवा मुनिये धर्म कहेवो.

अथावतरणम् टी० धर्माख्यानेपि यदि तथाविधकर्मदोषान्नावबोधः श्रोतुरुत्पद्यते तदा किंफलं धर्माख्यानमित्याह ॥

भा० धर्म कहे सते पण ते प्रकारना कर्मदोषथी जो श्रोताने अवबोध कहेतां जाणपणु न उत्पन्न थाय त्यारे धर्म कहेवानुं शुं फल छे? तेनो उत्तर कहे छे. ॥

मू० अबोधेपि फलं प्रोक्तं श्रोतृणां मुनिसत्तमैः ॥ कथकस्य विधानेन नियमाच्छुद्धचेतसः ॥ ३ ॥ इति ॥

भा० अबोधेपि कहेतां बोध उत्पन्न न थये सते पण शुद्धचित्तवालो एवो धर्मनो कहेनार पुरुष, तेना विधाने करीने कहेतां क्रियाये करीने, नियमाये वक्ताने फल थाय छे, एम मोटा मुनियोये कह्युं छे. ॥

टी० अबोधेपि अनवगमेपि सम्यक् धर्मस्य, फलं क्लिष्टकर्मनिर्जरालक्षणं प्रोक्तं । केषामनवबोधे इत्याह । श्रोतृणां श्रावकाणां, कैरुक्तमित्याह । मुनिसत्तमैर्जगवद्भिरर्हद्भिः कथकस्य धर्मदेशकस्य साधोर्विधानेन बालमध्यमबुद्धिबुधरूपश्रोतृजनापेक्षालक्षणेन नियमादवश्यंतया । कीदृशस्य कथकस्येत्याह । शुद्धचेतसः परानुग्रहप्रवृत्तिपरिणामस्येति ॥१॥

भा० श्रोतापुरुषने कहेतां श्रावक लोकोने सम्यक् धर्मनो एटले यथार्थ शुद्ध धर्मनो अबोध सते कहेतां जाणपणु न थये सते पण धर्म देशनाना कहेनार साधुने क्लिष्ट कर्मनी निर्जरारूप फल, तीर्थंकर महाराजे कह्युंछे. शी रीते कह्युंछे तेने कहे छे. बाल तथा मध्यमबुद्धिवाला तथा बुधरूप कहेतां पंमित एवा जे श्रोता पुरुष, तेमनी अपेक्षा लक्षणरूप विधाने करीने कहेतां क्रियाये करीने वक्ताने जरुर फल थाय छे. हवे ते धर्म कहेनार पुरुष केवो छे? तेनो उत्तर कहेछे. परने अनुग्रह कहेतां उपकार करवानी प्रवृत्तिनो परिणाम छे जेनो एवा धर्मना कहेनार पुरुषने जरुर फल थाय छे. ॥१॥

अवतरणम् टी० आह प्रकारान्तरेणापि देशनाफलस्य संज्ञाव्यमानत्वादलमिहैव यत्नेनेत्याशङ्क्याह ॥

भा० ॥ इहां प्रश्न ॥ वली बीजा प्रकारे करीने पण, धर्मदेशनाना फलनुं संज्ञाव्यमानपणु छे, एटले बीजे प्रकारे करीने पण धर्मदेशनानुं फल थायछे एम अमे मानिये छिये, ए हेतु माटे इहांज उद्यमे करीने सर्युं, एटले आ प्रकारनो बोध कराववो कहेतां देशनाए करीने एक जाणपणुज कराववुं तेने विषे उद्यमे करीने सर्युं, अर्थात् उद्यम न करवो; एवी आशंकानो उत्तर कहे छे.

मू० नोपकरो जगत्यस्मिंस्तादृशो विद्यते क्वचित् ॥ यादृशी दुःखविच्छेदाद्देहिनां धर्मदेशना ॥२॥ इति॥

भा० जगतमां कोइ जग्याए ते प्रकारनो उपकार नथी, जे प्रकारे दुःखनो विच्छेद करवाथी धर्मदेशना, प्राणियोने उपकार करे छे, तेवो बीजो कोइ उपकार नथी. ॥२॥

टी॰ न नैवोपकारोऽनुग्रहो जगति भुवने अस्मिन्नुपलभ्यमाने तादृशो विद्यते समस्ति, क्वचित्काले क्षेत्रे वा, यादृशी यादृग्रूपा दुःखविच्छेदात् शारीरमानसदुःखापनयनात् देहिनां देशनार्हाणां धर्मदेशनेति । धर्मदेशनाजनितो मार्गश्रद्धानादिर्गुण तस्य निःशेषक्लेशलेशाकलङ्कमोक्षाक्षेपं प्रत्यवन्ध्यकारणत्वादिति ॥

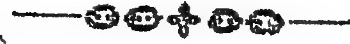
भा॰ प्राणियोना शरीरसंबंधि, तथा मनसंबंधि सर्वे दुःखने दूर करवा थकी देशनाने योग्य एवा प्राणियोने, जेवी धर्मदेशना उपकार करनारी छे, तेवो आ जगत्मां कोइ कालने विषे तथा कोई क्षेत्रने विषे उपकार करनार नथीज; केमके धर्मदेशनाथी उत्पन्न थयो एवो, मार्गनुं श्रद्धानादि गुण, तेने समस्त क्लेशना लेश रहित एवा मोक्षनुं आक्षेपपणु छे, एटले खेंचवुं ते, प्रत्ये अवंध्य कारणपणु छे, ए हेतु माटे; एटले धर्मदेशना सांभलवाथी उत्पन्न थयो एवो, शुद्ध मार्गनो श्रद्धानादिक गुण, तेज उपर कहेला मोक्षनुं साचु कारण छे, ए हेतु माटे. अर्थात् वक्तापुरुषे धर्मदेशना करवामां आलस्य करवुं नही, अने धर्मना खपी पुरुषोए धर्मदेशना सांभलवामां आलस्य करवुं नही, केमके धर्मदेशना छे ते अज्ञान अंधकारने टालनार छे, अने अज्ञानरूप अंधकार टलवाथी हेय तथा उपादेयनी खबर पडे छे, एटले आ मारे टालवा योग्य छे अने आ मारे ग्रहण करवा योग्य छे, ए रीतनो बोध थवाथी उत्तरोत्तर घणा गुण निष्पन्न थाय छे, माटे सर्व क्रिया थकी धर्मदेशनानुं सांभलवुं ते मोटी क्रिया छे; अने जाणपणु थया विना अंधारे कुटावा जेवुं छे, माटे छते जोग अने छती शक्तिये देशना सांभलवामां प्रमाद न करवो, अने आ देशना निर्दंभि शुद्धप्ररूपक पासेथी सांभलवी ए उपदेश छे.

टी॰ इति श्रीमुनिचन्द्रसूरिविरचितायां धर्मबिन्दुवृत्तौ देशनाविधिर्नामद्वितीयोऽध्यायः समाप्तः ॥ २ ॥

भा॰ ए प्रकारे श्री मुनिचंद्रसूरिये रचेली धर्मबिंदुनीवृत्तिनेविषे देशनाविधि नामे बीजो अध्याय समाप्त थयो. ॥२॥

॥ अध्यायः ३ ॥

अवतरणम् टी० व्याख्यातो द्वितीयोऽध्यायोऽथ तृतीय आरभ्यते ॥

॥ तस्य चेदमादिसूत्रम् ॥

भा० बीजो अध्याय कह्यो. हवे त्रीजो अध्याय आरंभीए छिये.

॥ ते त्रीजा अध्यायनुं आ प्रथम सूत्र कहीए छिये.

मू० सद्धर्मश्रवणादेवं नरो विगतकल्मषः ॥ ज्ञाततत्त्वो महासत्त्वः परं संवेगमागतः ॥ १ ॥ इति ॥

भा० ए प्रकारे सद्धर्मना श्रवणथी गयुं छे पाप जेनुं एवो, अने जाएयुं छे, तत्त्व जेणे एवो, अने महासत्त्ववंत एवो अने उत्कृष्टा संवेग प्रत्ये पामेलो एवो नर जे ते--॥१॥

टी० सद्धर्मश्रवणात्पारमार्थिकधर्माकर्णनादेवमुक्तरीत्या नरः श्रोता पुमान्, विगतकल्मषो व्यावृत्ततत्त्वप्रतिपत्तिबाधकमिथ्यात्वमोहादिमालिन्यः सन्नत एव ज्ञाततत्त्वः करकमलतलकलितनिस्तलस्थूलामलमुक्ताफलवच्छास्त्रलोचनबलेनालोकितसकलजीवादिवस्तुवादः । तथा महच्छुद्धश्रद्धानोन्मीलनेन प्रशस्यं सत्त्वं पराक्रमो यस्य स तथा, परं प्रकृष्टं संवेगमुक्तलक्षणमागतोऽनतीर्णः सन्, किं करोतीत्याह ॥१॥

भा० श्रोता पुरुष जे ते पूर्वे कही एवी रीतीए करीने सद्धर्म सांभलवाथी एटले पारमार्थिक धर्मना श्रवणथीज कहेतां शुद्ध निश्चय व्यवहार सहित मोक्षने आपनार एवा धर्मने सांभलवाथी गयुं छे, तत्त्वनी प्राप्तिने बाध करनारु,

मिथ्यात्वमोहादिक मलिनपणु ते जेनुं, एवो सतो, एटले तत्वने पामवाने अंतराय करनार एवुं मिथ्यात्व मोहादिक मलिनपणु जेनुं गयुं छे एवो सतो, एज कारण माटे जाण्युं छे तत्त्व ते जेणे एवो एटले हस्तरूप कमलना तलियाने विषे रहेलुं एवुं अने गोल अने मोटुं अने निर्मल एवुं जे मोति, तेनी पेठे शास्त्ररूप नेत्रबले करीने जोयो छे समस्त जीवादिक वस्तुवाद ते जेणे, एटले जीवादि समस्त वस्तुने शास्त्ररूप नेत्रे करीने यथार्थ देखतो एवो, वली मोटी शुद्ध श्रद्धाना उदये करीने वखाणवा योग्य एवुं छे पराक्रम जेनुं एवो; वली पूर्वे कह्युं छे लक्षण जेनुं एवा उत्कृष्टा संवेगमां वर्ततो सतो शुं करे छे? एवी आशंकाधारी तेनो उत्तर कहे छे. ॥

मू० धर्मोपादेयतां ज्ञात्वा संजातेच्छोऽत्र भावतः ॥ दृढं स्वशक्तिमालोच्य ग्रहणे संप्रवर्तते ॥ २ ॥ इति ॥

भा० धर्मने ग्रहण करवा योग्य जाणीने ए धर्मने विषे भावथी थइ छे इच्छा ते जेने एवो ते पुरुष, पोतानी शक्तिनो दृढ विचार करीने एटले पोतानी शक्तिनो खरो विचार करीने धर्म ग्रहण करवाने विषे सारी रीते प्रवृत्ति करेछे. ॥ २ ॥

टी० धर्मोपादयेता, एक एव सुहृद्धर्मो मृतमप्यनुयाति य ॥ शरीरेण समं नाशं सर्वमन्यत्तु गच्छति, इत्यादिवचनाद्धर्मोपादेयभाव ज्ञात्वाऽवगम्य सजातेच्छो लब्धचिकीर्षापरिणामोऽत्र धर्मे दृढमतिसूक्ष्माभोगेन स्वशक्तिं स्वसामर्थ्यमालोच्य विमृश्य ग्रहणे वक्ष्यमाणयोगवन्दनादिशुद्धिविधिना प्रतिपत्तावस्यैव धर्मस्य सप्रवर्त्तते सम्यक्प्रवृत्तिमाधत्ते । अदृढालोचने हि अयथाशक्तिधर्मग्रहणप्रवृत्तौ भङ्गसम्भवेन प्रत्युतानर्थभाव इति दृढग्रहणं कृतमिति ॥ २ ॥

भा० धर्मनुं उपादेयपणु कहेतां ग्रहण करवा योग्य पणु तेने जाणे, केमके, एक एवो धर्म जे तेज साचो मित्र छे

केमके, जे धर्म, मरण थया पछी पण ते जीवने जोडे जाय छे अने बीजुं बधुं तो शरीरनी साथे नाश पामे छे, एटले शरीर नाश पामे सते बधुं इहांज रहे छे, धर्म विना बीजी कोइ वस्तु साथे आवती नथी. इत्यादि वचनथी धर्म एज ग्रहण करवा योग्य छे एवो नाव जाणीने, ए जिनप्रणीत धर्मने विषे पाम्यो छे नावथी जिनधर्म पालवानी इच्छारूप परिणाम ते जेणे एवो सतो हढं कहेतां अति सूक्ष्म विचारे करीने एटले अति फीणा विचारे करीने पोताना सामर्थ्यनो विचार करीने, आगल कहीशुं एवा योग तथा वंदनादि तेमनी शुद्धिरूप विधिए करीने, एज धर्मनुं सारी रीते जे अंगीकार करवुं तेने विषे प्रवर्त्ते छे, एटले सारी रीतनी प्रवृत्तिनुं धारण करे छे. वली हढ विचार न करचे सते अने पोतानी शक्ति ओलंघन करीने धर्म ग्रहण करवानी प्रवृत्ति करे सते, ग्रहण करेला धर्मनो नंग संनव थवे करीने उलटो अनर्थ नाव थायछे, एटले धारे कांइ अने बने कांइ. ए कारण माटे हढ शब्दनुं इहां ग्रहण कर्युं छे एम जाणवुं. ॥ २ ॥

अवतरणम् टी० ननु किमर्थमस्यैव धर्मग्रहणसंप्रवृत्तिर्न्नएयते इत्याह ॥

ना० पूर्वे कहेला लक्षणवाला पुरुषनेज धर्म ग्रहण करवामां सम्यक् प्रवृत्ति थाय छे एम केम कहो छो? एवी आशंका करीने तेनो उत्तर कहे छे.

मू० योग्यो ह्येवंविधः प्रोक्तो जिनैः परहितोद्यतैः ॥ फलसाधनन्नावेन नातोन्यः परमार्थतः ॥ ३ ॥ इति ॥

ना० परनुं हित करवाने विषे उद्यमवंत एवा जिनपरमात्माए ए प्रकारनो, फल साधन नावे करीने योग्य पुरुष कह्यो छे, निश्चे एथी अन्य कहेतां बीजो परमार्थपणे योग्य पुरुष न जाणवो. ॥३॥

टी० योग्योऽर्हो भव्य इति योग्यः हिर्गरमास्त्रिंविधः सद्धर्मश्रवणादित्यादिग्रन्थोक्तविशेषणयुक्तः पुमान् धर्मप्रतिपत्तौ भोक्तः, कैरित्याह । जिनैरर्हद्भिः परहितोद्यतैः सकलजीवलोककुशलाधानधनैः । केन कारणेनेत्याह । फलसाधनभावेन योग्यस्यैव धर्मग्रहणफलं प्रति साधकभावोपपत्तेः । व्यतिरेकमाह । न नैव अतो धर्मग्रहीतुरन्यः पूर्वश्लोकद्वयोक्तविशेषणनिकलः परमार्थतस्तत्त्ववृत्त्या योग्य इति ॥ ३ ॥

भा० एवंविध कहेतां सद्धर्म सांभलवार्थी, इत्यादि जे ग्रंथमां कहेलां विशेषणो तेणे करीने युक्त एवो पुरुष, धर्म अंगीकार करवाने योग्य कहेतां भव्य एवो कह्यो छे. कोणे कह्यो छे? तेनो उत्तर. सकल जीवलोकमां कुशल कहेतां कल्याण तेनुं स्थापन करवुं एज छे धन जेने एवा अरिहंत परमात्माए कह्युं छे. श्या कारण माटे कह्युंछे? तेनो उत्तर कहेछे.। फलसाधनभावेन कहेतां फलना साधनभावे करीने, केमके योग्य पुरुषनेज धर्मग्रहण करवा रूप फल प्रत्ये साधकभाव घटे छे ए हेतु माटे, अर्थात् पूर्वे कह्यो एवो योग्य पुरुषज साचो धर्म ग्रहण करी शके छे. इहां व्यतिरेक कहे छे. आ धर्मनुं ग्रहण करनार थकी अन्य कहेतां बीजो पुरुष एटले प्रथमना बे श्लोकमां कहेलां विशेषणे करीने रहित एवो पुरुष जे ते, परमार्थपणे कहेतां तत्त्वदृष्टिये जोतां, धर्मप्राप्तिने योग्य नथी, एटले धर्म ग्रहण करवाने योग्य न होय.

"इहां केटलाक लोक एवुं बोले छे के, अयोग्य पुरुष धर्मग्रहण करे तो शी हरकत आवे, केमके घणा लोको, नामथी चारित्रना अंगीकार करनारा, सामायिक, पोसा, प्रतिक्रमणना करनारा देखीये छिये, अने ते लोको विषय कषायना भरेला अने पंचेंद्रिय जीवोनी चोरीयो करीने तेनां माथां मुंडी नाखे छे, अने तेना मा बाप तथा तेनी स्त्रीने महाक्लेशमां नाखे छे, अने जे गृहस्थलोक छे ते अन्याय करे छे, जुठो लेख करे छे, जुठी साहेदीओ पूरे छे, ए काम अयोग्यपणानुं छे, एवां काम करे छे अने वली धर्मकरणी पण करे छे, तो तेमने शुं बाधक पडे छे? एम करतां करतां जोग्य थशे. । एवुं

बोलनारने उत्तर के, आ तमारुं बोलवुं घणुं भूल भरेलुं छे, केमके माथे सारी पाघडी बांधवी अने पहेरवा सारो लंगोटी पण मले नही, आ केवी हांसीनी वार्ता छे. पहेलुं तो पहेरवा पोतीयु सारु जोइए, एम अनुक्रमे चडतां चडतां लुगडां पहेरवां घटे; तेम इहां प्रथमथी दुर्गुण दूर करवा, अने न्यायादिकमां वर्तवुं, पछी देशविरतिधर्म, तथा सर्वविरतिधर्म, शक्तिअनुसारे अनुक्रमे ग्रहण करवा योग्य छे, पण आतो प्रथमथीज मोटुं चारित्रीयानुं तथा श्रावकनुं नाम धरावे छे पण मार्गानुसारीनो एक गुण पण देखातो नथी तो ते धर्म शी रीते शोभे? नें तेने शी रीते हितकारी थाय? अर्थात् नज थाय, फक्त पोताना दोषने ढांकवाने माटे अने भोला लोकने छेतरवाने माटे, प्रथमथी दुर्गुण दूर कर्या विना जिनमतनी क्रिया, लोकने देखाडवा करे छे, तेथी कांइ आत्मानु कल्याण थतुं नथी, माटे जे योग्य पुरुष, धर्म अंगीकार करे छे, तेज धर्मने शोभावे छे, अने पोताने तथा परने हितकारी थाय छे, माटे जेने धर्म ग्रहण करवो होय, अने पोताना आत्माने कर्म थकी छोडाववो होय तो, प्रथमथीज मार्गानुसारी आदिक गुण अंगीकार करीने पोतानी योग्यता प्रमाणे, धर्म ग्रहण करवो ते युक्त छे, माटे आ ग्रंथमां धर्म ग्रहण करवाने योग्य पुरुष देखाड्यो छे."

मू० इति सद्धर्मग्रहणार्ह उक्तः ॥ सांप्रतं तत्प्रदानविधिमनुवर्णयिष्याम इति ॥

भा० ए प्रकारे सद्धर्मने ग्रहण करवा योग्य एवो पुरुष जे ते कह्यो. हवे ते सद्धर्मने आपवाना विधिनुं वर्णन करीए छिये.

टी० एतत्सुगममेव ॥

भा० ए सूत्रनो अर्थ सुगमज छे.

टी० ननु धर्मः स्वचित्तपरिशुद्ध्याधीनस्तत्किमस्यैवग्रहणेनेत्याशङ्क्याह ॥

भा० ननुइतिवितर्के, कहेतां इहां तर्क छे के, धर्म जे ते पोताना चित्तनी परिशुद्धिने आधीन छे तो धर्मने आ प्रकारे ग्रहण करवे करीने शुं? एटले धर्म तो पोताना चित्तनी परिशुद्धि थकी थाय छे तो, विधिये करीने ए धर्म ग्रहण करवो एम कहेवे करीने शुं? आ प्रकारनी आशंका करीने, कहेतां तर्क करीने तेनुं समाधान करता सता कहे छे.

मू० धर्मग्रहणं हि सत्प्रतिपत्तिमद्विमलभावकरणमिति ॥

भा० धर्मनुं ग्रहण जे ते सत्प्रातिपत्तिवालुं एवुं, अने विमलभावनुं कारण एवुं छे.

टी० धर्मग्रहणमुक्तलक्षणं हियस्मात्सत्प्रतिपत्तिमत्, दृढशक्तिपर्यालोचनादिना शुद्धाभ्युपगमवत्किमित्याह । विमलभावकरणं स्वफलप्रसाधनावन्ध्यपरिणामनिमित्तं संपद्यते इत्येनमस्य ग्रहणविधिर्वक्तुमुपक्रम्यत इति ॥

भा० कह्युं छे लक्षण जेनुं एवुं, धर्मनुं ग्रहण कहेतां धर्मनुं अंगीकार करवुं, ते पोतानी दृढशक्तिनो विचार करवो इत्यादिके करीने, शुद्ध एवुं, धर्मनुं ग्रहण जे ते, निर्मलभावनुं कारण थाय छे. कहेतां पोताना फलने प्रकर्षे करीने साधवामां अवंध्य कहेतां साचा परिणामनुं निमित्त थाय छे "साचो परिणाम ते कोने कहिये? पोताने कर्मथी रहित थवाना कारणमां वर्त्तवानो, जे प्रकारे परिणाम उठे ते प्रकारे, निर्दंभपणे ते कारणमां वीतरागनी आज्ञा सहित वर्तवुं ते साचो परिणाम कहिये. अने परिणाम तो रूडु काम करवाना थाय, पण तेमांनुं कांइ पण बनी शके नही, ते वांझीयो परिणाम कहीए, केमके तेथी पोताना कारजनी सिद्धि थती नथी ए कारण माटे" ए प्रकारे आ धर्मनुं ग्रहण करवानो जे विधि तेने

कहेवानो उपक्रम करीए छीए, एटले प्रारंभ करीए छिये.

अवतरणम् टी० तदेव कथं संपद्यत इत्याह ॥

भा० ते धर्म ग्रहण शी रीते थाय? तेने देखाडे छे.

मू० तच्च प्रायो जिनवचनतो विधिनेति ॥

भा० वली ते धर्मग्रहण जे ते बहुधा जिनपरमात्माना वचनथी विधिये करीने थाय छे.

टी० तच्च तत्पुनः सत्प्रतिपत्तिमद्धर्मग्रहणं प्रायो बाहुल्येन मरुदेव्यादौ कचिदन्यथापि संभवात्, जिनवचनतो वीतरागराद्धान्ताद्यो विधिर्वक्ष्यमाणस्तेन संपद्यते इति ॥

भा० वली ते सत्प्रतिपत्तिमत् कहेतां पोतानी शक्तिने अनुसारे जे धर्मनुं ग्रहण करवुं ते बहुधा जिन वचनथी कहेतां सिद्धांत थकी विधिये करीने कहेतां सिद्धांतने अनुसारे आगल कहीशुं एवा विधिये करीने निष्पन्न थाय छे. इहां प्राय शब्द कहेवानुं तेज कारण छे, जे मरुदेवी माता आदिक कोइ जीवो आश्री अन्यप्रकारे पण धर्मग्रहणनो संभव छे.॥

अवतरणम् टी० एवं सति यत्सजायते तदाह॥

भा० एवंसति कहेतां एम सते जे थाय छे तेने कहे छे.

मू० इतिप्रदानफलवत्तेति ॥

भा० ए प्रकारे प्रदाननी फलवत्ता छे एटले सफल छे.

टी० इत्येवं सत्प्रतिपत्तिमतो विधिना धर्मग्रहणस्य विमलभावनिबन्धनतायां सत्यां प्रदानस्य वितरणस्य धर्मगोचरस्य गुरुणा क्रियमाणस्य शिष्यफलवत्ता शिष्यानुग्रहरूपफलयुक्तत्वमुपपद्यते । अन्यथोषरवसुंधराबीजवपनमिव निष्फलमेव स्यादिति ॥

भा० ए प्रकारे कहेतां सत्प्रतिपत्तिवालुं एवुं विधिए करीने धर्मग्रहणने निर्मलभावनुं निबंधन कहेतां कारणपणुं सते गुरु महाराजे करवा मांडेलुं एवुं धर्म संबंधिप्रदान एटले गुरुए करवुं एवुं जे धर्मनुं प्रदान तेने, शिष्यने उपकार करवो ए रूप फले करीने सहितपणुं घटे छे, एटले विधि सहित शिष्यने धर्म समजावीने तेने उपकार करवो एज धर्मनुं फल छे, जो पूर्वे कह्याथी बीजी रीते धर्म आपे तो, जेम खारी भूमिमां वावेलुं बीज जे ते, निष्फल थाय छे; तेम विधिये करीने रहित धर्मनुं आपवुं ते निष्फल छे.

अवतरणम्। टी० प्राग्विशेषतो धर्मो ग्रहणयोग्यस्तत्र च प्रायोऽभ्यस्तश्रावकधर्मो यतिधर्मयोग्यो भवतीति गृहस्थधर्मग्रहणविधिमादौ विवक्षुरिदमाह ॥

भा० प्रथम विशेष थकी धर्म, ग्रहण करवा योग्यपणे कह्यो छे, तेमां प्राये करीने, अभ्यास कर्यो छे श्रावकनो धर्म ते जेणे, एटले पाळ्यो छे श्रावकनो धर्म ते जेणे एवो पुरुष जे ते यति धर्मने योग्य थायछे, एटले यतिधर्मने ग्रहण करवा योग्य थाय छे, माटे गृहस्थधर्म ग्रहण करवाना विधिने प्रथम देखाडवानी इच्छाये कहे छे.

सू० सति सम्यग्दर्शने न्याय्यमणुव्रतादीनां ग्रहणं नान्यथेति ॥

भा० समकितदर्शन प्राप्त थये सते, अणुव्रतादिकनुं ग्रहण करवुं ते न्याय छे पण अन्यप्रकारे घटित नथी.

टी० सति विद्यमाने सम्यग्दर्शने सम्यक्त्वलक्षणे न्याय्यमुपपन्नमणुव्रतादीनां, अणुव्रतगुणव्रतशिक्षाव्रतानां, ग्रहणमभ्युपगमः, न नैवान्यथा सम्यग्दर्शनेऽसति निष्फलत्वप्रसङ्गाद्यदुक्तम् ॥

सस्यानीवोषरक्षेत्रे निक्षिप्तानि कदाचन ॥ न व्रतानि प्ररोहन्ति जीवे मिथ्यात्ववासिते ॥१॥

सगुणा नियमाः सर्वे नाश्यन्तेऽनेन पाप्मनाः ॥ क्षयकालानलेनेव पादपाः फलशालिनः ॥२॥ इति ॥

भा० समकितरूप लक्षण विद्यमान सते एटले मिथ्यात्व मोहनीयना क्षयोपशमादिकभावे करीने समकित पामे सते अणुव्रतादिकनुं ग्रहण करवुं ते न्याय छे, एटले पांचअणुव्रत, अने त्रण गुणव्रत, अने च्यार शिक्षाव्रत ए रीते बारे व्रतनुं ग्रहण करवुं ते घटित छे, पण बीजी रीते एटले समकित न पामे सते नथीज ग्रहण करवा योग्य. अर्थात् समकित विना व्रत होयज नही. केमके, निष्फलपणानो प्रसंग आवे छे माटे एटले समकित विना व्रतनुं ग्रहण करवुं ते फोगट छे ते वात शास्त्रमां कही छे.

जेम ऊखरभूमिने विषे कहेतां खारी भूमीने विषे वावेलां जे धान्य, ते कोइ प्रकारे पण ऊगतां नथी, तेम मिथ्यात्व सहित जीवने विषे व्रत जे ते उदयने नथी पामतां, एटले कर्म क्षय करवानुं निमित्त नथी थतां. ॥१॥

ए मिथ्यात्वे करीने पवित्र एवा संयम नियम सर्व नाश पामे छे, जेम क्षयकालना अग्निवडे कहेतां कल्पांत कालना अग्निवडे फले करीने शोभायमान वृक्ष, नाश पामे छे, तेम मिथ्यात्वे करीने व्रत नाश पामे छे. ॥२॥

चारित्रम् टी० सम्यग्दर्शनमेवं यथास्यात्तथाह ॥

भा० जेवी रीते समकितदर्शन थाय छे तेवी रीते देखाडे छे.

मू० जिनवचनश्रवणादेः कर्मक्षयोपशमादितः सम्यग्दर्शनमिति ॥

भा० जिन वचनना सांभलवादिकथी कर्मना क्षयोपशमादिकथकी समकितदर्शन थाय छे.

टी० जिनवचनधाराणां प्रतीतिरूपमेव ॥ आदिशब्दात्तथाभव्यत्वपरिपाकादितो जीववीर्यविशेषलक्षणो निसर्गो गृह्यते । ततो जिनवचनश्रवणादेः सकाशाद्यः कर्मक्षयोपशमादिः कर्मणो ज्ञानावरणदर्शनावरणमिथ्यात्वमोहादेः क्षयोपशमोपशमक्षयलक्षणो गुणस्तस्मात्सम्यग्दर्शनं तत्त्वश्रद्धानलक्षणं विपर्ययव्यावृत्तिकारि असदभिनिवेशशून्यं शुद्धवस्तुप्र-

ज्ञापनानुगत निवृत्ततीव्रसंक्लेशो उत्कृष्टबन्धाभावकृत् शुभात्मपरिणामरूपं समुज्जृम्भते ॥ कर्मक्षयादिरूपं चेत्थमवसेयम् ॥

खीणो निव्वायहुआसणो व छारपिहिय व उवसंता ॥ दरविज्झायविहाडियजलणोवम्मा ख ओवसमा ॥ १ ॥

निर्वापित इति छन्नस्ततोऽग्निकणा इति ॥

ञा० जिन वचननुं प्रतीतिरूप कहेतां श्रद्धा सहित सांजलवुं, आदिशब्दथी ते प्रकारना जव्यपणाना परिपाकादिकथी जीवना वीर्य विशेष रूप निसर्ग ग्रहण करीए, एटले तथाप्रकारना कहेतां समकित पामवाने योग्य जव्यपणाना परिपाकवमे करीने उत्पन्न थयुं एवुं जीवनुं वीर्य, अर्थात् पोतानी शक्ति ते रूप स्वजाव, तेनुं आदिशब्दथी इहां ग्रहण करवुं, ते हेतु माटे, जिनवचन श्रवणादिकथथी. एटले अधिगमरूचिथकी, कहेतां उपदेशथकी, अने निसर्गरुचि कहेतां सहज स्वजावथकी, जे कर्मनो क्षयोपशमादिक कहेतां ज्ञानावरण तथा दर्शनावरण तथा मिथ्यात्वमोहादिक कर्मनो, जे क्षयोपशम, उपशम अने क्षय ते रूप जे गुण ते थकी समकितदर्शन कहेतां तत्त्वनी श्रद्धारूप एवुं, अने विपर्यासने नाश करनारुं अने असत् जे अजिनिवेश तेणे शून्य कहेतां रहित एटले कदाग्रहे रहित एवुं अने शुद्ध वस्तुनुं जे प्रज्ञापन कहेतां जणाववुं तेने अनुसरतुं एटले शुद्ध वस्तुने जणावनारु एवुं अने निवृत्ति पाम्यो छे आकरो संक्लेश जेथी एवुं अने उत्कृष्ट बंधना अजावनुं करनारुं एवुं शुज आत्माना परिणामरूप समकूदर्शन जे ते उदयने पामे छे, एटले विकस्वरपणाने पामे छे.

कर्मक्षयादिकनुं स्वरूप आ प्रकारे शास्त्रमां कह्युं छे के,-

जे क्षीण कहेतां क्षायिकजाव जे ते, होलाइ गयेला अग्निना जेवो छे, अने जे उपशांतजाव छे ते, राखोमीथी

ढंकाइ गयेला अग्निनी पेठे छे, अने जे क्षयोपशमभाव छे ते, थोडो होलाएलोनें थोडो वेरातो जे अग्नि तेनी पेठे रहेलो छे. ॥ १ ॥

अवतरणम् टी० कीदृशमित्याह ॥

भा० ते समकितदर्शन केवुं छे? तेनो उत्तर कहे छे.

मू० प्रशमसंवेगनिर्वेदानुकम्पास्तिक्याभिव्यक्तिलक्षणं तदिति ॥

भा० प्रशम, संवेग, निर्वेद, अनुकंपा अने आस्तिकपणु तेणे करीने प्रकट थवा रूप छे लक्षण जेनुं एवुं ते दर्शन होय.

टी० प्रशमः, स्वभावत एव क्रोधादिक्रूरकषायविषविकारकटुफलावलोकनेन वा तन्निरोधः । संवेगो, निर्वाणाभिलाषः । निर्वेदो, भवाडद्विजनं । अनुकम्पा, दुःखितसत्वविषया कृपा । आस्तिक्यं, तदेवसत्यं यज्जिनैः प्रवेदितमिति प्रतिपत्तिलक्षणं । ततः प्रशमसंवेगनिर्वेदानुकम्पास्तिक्यानामभिव्यक्तिरुन्मीलनं लक्षण स्वरूपसत्ताख्यापकं यस्य-तत्तथा तदिति सम्यग्दर्शनम्॥

भा० प्रशम कहेतां, स्वभावथीज कषायनो त्याग होय अथवा क्रोधादिक जे आकरा कषाय, ते रूप जे विष, तेनो विकार, तेना कडवाफलनुं, जे जोवुं तेणे करीने ते क्रोधादिकनो जे निरोध करवो ते प्रशम कहीए. संवेग कहेतां, मोक्षनो अभिलाष. । तथा निर्वेद कहेतां, संसारथी उद्वेग पामवुं. तथा अनुकंपा कहेतां द्रव्यथकी तथा भावथकी दुःखिया एवा प्राणि विषे दया करवी ते. एटले द्रव्यथकी कोइ सीझातां प्राणि देखीने पोतानी शक्तिने अनुसारे तेनी सहाज्य करवी ते द्रव्य अनुकंपा कहीए. तथा कोइ धर्मथी सीझातो प्राणि होय तेने देखीने तेना उपर दया लावीने तेने फरीथी धर्मने विषे जोडवो ते भाव अनुकंपा कहीये. तथा आस्तिक्य कहेतां जे जिनपरमात्माए कह्युं छे तेज सत्य छे ए

रीते अंगीकार करवारूप छे लक्षण जेनुं ते. । पछी प्रशमसंवेगनिर्वेद अनुकंपाआस्तिक्य ए सर्वेनी अभिव्यक्ति कहेतां प्रकट पणु एटले समकितना स्वरूपनी सत्ताने कहेनारुं एवुं छे लक्षण जेनुं ते समकितदर्शन कहीए; अर्थात् प्रशमादिक पांच लक्षणे करीने समकित ओलखाय छे, एटले उपर लखेलां पांच लक्षण जेमां होय ते समकिती जाणवो ए भाव छे.

प्रातरणम् टी० एवं सम्यग्दर्शनशुद्धौ यद्गुरुणा विधेयं तदाह ॥

भा० ए प्रकारे सम्यग्दर्शननी शुद्धि थये सते जे गुरुए करवा योग्य होय तेने कहे छे.

मू० उत्तमधर्मप्रतिपत्त्यसहिष्णोस्तत्कथनपूर्वमुपस्थितस्य विधिनाऽणुव्रतादिदानमिति ॥

भा० उत्तम धर्मने कहेतां यतिधर्मने अंगीकार करवा असमर्थ, एवो अने पोतानी समीपे आव्यो एवो जे पुरुष तेने तत्कथनपूर्वं कहेतां, अणुव्रतादिकना स्वरूपने समजावीने विधिये करीने ते अणुव्रतादिकनुं ग्रहण कराववुं, एटले गुरुना गुण सहित एवा गुरुमहाराज जे ते, पूर्वे कह्या एवा पुरुषने अणुव्रतादिक आपे.

टी० इह भव्यस्य भवभीरोर्धर्मग्रहणोद्यममवलम्बमानस्य गुरुणा प्रथम क्षमामार्दवादिर्यतिधर्मः सप्रपञ्चमुपवर्ण्य, प्रदातुमुपस्थानीयस्तस्यैव सर्वकर्मरोगविरेचकत्वाद्यदा-ऽसावद्याविविषयसुखपिपासादिभिरुत्तमस्य क्षमामार्दवादेर्यतिधर्मस्य प्रतिपत्तिरभ्युपगमस्तस्यामसहिष्णुरक्षमस्तदा तस्य तत्कथनपूर्वं स्वरूपभेदादिभिस्तेषामणुव्रतादीनां कथनं प्रकाशन पूर्वं प्रथमं यत्र तत्तथा क्रियाविशेषणमेतत् । उपस्थितस्य ग्रहीतुमभ्युद्यतस्य किमित्याह ॥ विधिना वक्ष्यमाणेनाणुव्रतादिदानं कर्तव्यमिति ॥

भा० इहां भव्य एवो अने संसारथी भय पामेलो, अने धर्मग्रहण करवाना उद्यमनुं अवलंबन करतो एवो जे पुरुष तेनी आगल गुरुमहाराजे प्रथम, क्षमा मार्दव इत्यादि जे यतिधर्म, तेनुं विस्तार सहित वर्णन करीने ते चारित्रधर्म आपवाने योग्य करवो, एटले उत्साहवंत करवो, केमके, ते चारित्र धर्मनेज सर्व कर्मरूप रोगनुं विरेचकपणुं छे, कहेतां ना-

श करवापणु छे माटे; अर्थात् चारित्रधर्म छे तेज सर्व कर्मने नाश करनार छे ए भाव जाणवो. आ वीतरागभावना चा-रित्रनी अपेक्षाए कह्युं छे एम जाणवुं. ज्यारे आ प्राणी, हजी पण विषयसुखनी पिपासादिके करीने एटले विषयसुखनी वांच्छाए करीने, उत्तम कहेतां क्षमामार्दवादि यतिनो जे धर्म तेनुं अंगीकार करवुं तेने विषे असमर्थ, एटले मुनिना धर्मने पालवाने अशक्त होय तो ते पुरुषनी आगल, तत्कथनपूर्वं कहेतां, स्वरूप भेदादिके करीने एटले अणुव्रतादिकनुं स्वरूप अने तेना भेदादिके करीने ते अणुव्रतादिकनुं कहेवुं कहेतां प्रथम प्रकाश करवुं ते छे जेने विषे, एटले प्रथमथकी अणुव्रतादि-कनुं स्वरूप अने तेना भेद प्रत्ये कहीने, उपस्थित कहेतां ते व्रत ग्रहण करवाने उद्यमवंत थयेला एवा पुरुषने, आगल क-हीशुं एवा विधिये करीने, अणुव्रतादिकनुं दान करवुं एटले अणुव्रतादिक आपवुं. ॥

अवतरणम् टी० अन्यथा प्रदाने दोषमाह ॥

भा० पूर्वे कह्युं तेथी बीजा प्रकारे आपे सते दोष कहे छे.

सू० सहिष्णोः प्रयोगेन्तराय इति ॥

भा० समर्थने अणुव्रत आपवानो प्रयोग करे सते यतिधर्मनो अंतराय कर्यो एम जाणवुं.

टी० सहिष्णोरुत्तमधर्मप्रतिपत्तिसमर्थस्य प्रयोगेऽणुव्रतादिप्रदानव्यापारेणान्तरायश्चारित्रप्रतिपत्तेः कृतो गुरुणा भवति । स च भवान्तरे आत्मनश्चारित्रऽलाभत्वनिमित्तमिति॥

भा० उत्तम धर्मने अंगीकार करवाने समर्थ एटले मुनिना धर्मने पालवाने समर्थ एवा पुरुषनो प्रयोग कहेतां अ-णुव्रतादि आपवाना व्यापारे करीने, गुरुए चारित्रनी प्राप्तिनो एटले चारित्र अंगीकार करवानो अंतराय कर्यो, एम क-हेवाय. एटले मुनिधर्म पालवाने योग्य पुरुषने श्रावकनो धर्म आपवो तेथी चारित्रावरणीकर्म गुरुने बंधाय छे. केमके गु-

रुए तेने अंतराय कर्यो माटे, ते अंतराय आवता जवने विषे पोताने कहेता अंतरायना करनारने चारित्रना डुर्लजपणानुं निमित्त थाय छे. "अर्थात् जेने जे जोग्य होय तेने ते आपवुं; एटले मुनिधर्मने जे जोग्य होय तेने मुनिधर्म आपवो, अने श्रावकधर्मने जे जोग्य होय तेने श्रावकधर्म आपवो, अने समकितधर्मने जोग्य होय तेने समकितधर्म आपवो, पण तेमां फेरफार करवामां अंतरायकर्म बंधाय छे एटले ऊंची पदवीने योग्य पुरुषने, नीची पदवी आपवी, तेथी अंतरायकर्म बंधाय छे. अने नीची पदवीने योग्य पुरुषने, ऊंची पदवी आपवी; तेणे करीने ते उजयभ्रष्ट थाय छे, अने ते धर्मनुं पोताने डुर्लजपणु थाय छे ए जाव छे."

अवतरणम् टी० अत्रैवोपचयमाह ॥

जा० आ जगाए पूर्वे कहेली वातनो उपचय कहेतां विशेष तेने कहे छे.

मू० अनुमतिश्चेतरत्रेति ॥

जा० इतरत्र कहेतां श्रावकधर्मने विषे जे सावद्य अंश रह्यो छे तेनी अनुमति कहेता अनुमोदना दोष आवे.

टी० अनुमतिरनुज्ञादोषः, चकारो दूषणान्तरसमुच्चये । इतरत्राणुव्रतादिप्रतिपत्तौ प्रत्याख्यातसावद्यांशाद्योऽन्योऽप्रत्याख्यातः सावद्यांशस्तत्रोत्पद्यते । तथा च गुरोर्यावज्जीवं सर्वथा सावद्यपरिहारप्रतिज्ञाया मनाग्मालिन्य स्यादिति तत्कथनपूर्वकमित्युक्तम् ॥

जा० इतरत्र कहेतां साधुना व्रत थकी जुदां श्रावकनां अणुव्रतादिक, अंगीकार कर्ये सते, अनुमति कहेतां अनुज्ञा दोष आवेछे, एटले अनुमोदनारूप दोष थायछे. ते शी रीते थाय छे? तेने देखाडे छे. पचखाण कर्यो एवो जे सावद्यनो अंश, एटले देशथकी सावद्यनो परिहार कर्यो छे अने तेविना न पचखाण कर्यो एवो जे सावद्यनो अंश, एटले देश थकी सा-

वचनो त्याग न करेलो तेने विषे, अनुमोदनारूप दोष उत्पन्न थाय छे. वळी गुरुने, एटले श्रावकने व्रत उच्चरावनार एवा मुनिने, जावज्जीव सुधी सर्वथा प्रकारे, एटले सूक्ष्म बादर बे प्रकारे, सावद्य केहेतां पाप सहित व्यापारना परिहारनी प्रतिज्ञा, एटले नियम, तेनुं कांइक मलिनपणु थाय छे, एज कारण माटे तत्कथनपूर्वक इति, केहेतां मुनिनो धर्म प्रथमथी कह्ये सते, ते मुनिधर्म अंगीकार करवाने समर्थ न होय तो तेने श्रावकधर्मनुं स्वरूप समजावीने पछी श्रावकनां व्रत आपे; ए रीते केहेतां आ कह्युं ते रीते करवाथी मुनिने अनुमोदनानो दोष न आवे.

अवतरणम् टी० अथैतद्व्यतिरेकदोषमाह ॥

भा० हवे ए कह्युं तेथी जुदा प्रकारे कह्ये सते दोष प्रत्ये देखाडे छे.

मू० अकथन उभयाफल आज्ञाभङ्ग इति ॥

भा० न कह्ये सते बे धर्मना फले रहित एवो आज्ञानो भंग थाय छे.

टी० यद्युत्तमधर्मप्रतिपत्त्यसहिष्णोरणुव्रतादिलक्षणं धर्मं न कथयति गुरुस्तदाऽकथने उभयं यतिश्राद्धधर्मलक्षणं न फलं यस्यासावुभयाफल आज्ञाभङ्गो भगवच्छासनविनाशनमत्यन्तदुरन्तं जायत इति । भगवदाज्ञा चेयम् ॥

श्रममविचिन्त्यात्मगत तस्माच्छ्रेयः सदोपदेष्टव्यम् ॥ आत्मानं च परं च हि हितोपदेष्टानुगृह्णाति ॥ १ ॥ इति ॥

भा० जो उत्तम धर्म केहेतां चारित्र धर्म तेनो अंगीकार करवा असमर्थ एवा पुरुषनी आगळ अणुव्रतादिक छे लक्षण जेनुं एवा धर्मने, एटले श्रावक धर्मने, गुरु जे ते न कहे त्यारे, एटले श्रावक धर्म न कहे सते उभय केहेतां यतिधर्म, अने श्रावक धर्मरूप नथी फल जेनुं एवो, अने अतिशे दुष्ट छे अंत जेनो एवो भगवतना शासननो विनाशरूप आज्ञा भंग

दोष थायछे "माटे धर्मना अर्थि प्राणिये, साधुनो धर्म अने श्रावकनो धर्म, प्रथमथकीज सम्यक् प्रकारे समजवो; अने समज्या पछी पोतानी शक्ति तपासीने जे धर्म पोताथी पाली शकाय ते धर्म अंगीकार करवो, पण पाखंड करवुं नही; एवी रीते भगवतनी आज्ञा छे माटे जो गुरु, यतिधर्मने लेवा असमर्थ एवा प्राणिने श्रावकधर्मनुं स्वरूप न कहे तो सिद्धांतमां कहेला बे प्रकारना धर्मनुं निष्फलपणु थाय एटले बे धर्मथी चुके.॥" भगवतनी आज्ञा आ प्रकारनी छे तेने देखाडे छे.

उपदेशना करनार गुरुए, एवो विचार न करवो के, आलोकने उपदेश करवाथी मने महेनत पडशे, एवो विचार न करतां निरंतर कल्याणकारी उपदेश करवो, केमके हितकारी उपदेश करनार पोताने अने परने उपकार करनार थायछे॥१॥ "एटले जे उपदेश करवाथी निश्चे अने व्यवहार ए बे प्रकारे जीव अजीवादिक नव तत्वनी खबर पडे, अने गुरु अगुरुनी अने धर्म अधर्मनी, अने देव कुदेवनी खबर पडे, अने स्व परनी वहेंचण थाय; ए रीतनो उपदेश करवामां थाक न लावतां उपकार बुद्धिये करीने सदा उपदेश करवो.॥" देव गुरु धर्मनुं निश्चे अने व्यवहार ए बे प्रकारे विस्तार सहित स्वरूप विविधबोल रत्नाकरना प्रथम भागना पत्र १३३ थी जाणी लेज्यो.

अवतरणम् टी० ननु सर्वसावद्ययोगप्रत्याख्यानाक्षमस्याणुव्रतादिप्रतिपत्तौ सावद्यांशप्रत्याख्यानप्रदाने कथमितरतांशे नानुमतिदोषप्रसङ्गो गुरोरित्याशङ्क्याह ॥

भा० इहां तर्क. सर्वसावद्य कहेतां सूक्ष्म अने बादर बे प्रकार पाप सहित व्यापारनो त्याग करवाने असमर्थ पुरुषने अणुव्रतादिक अंगीकार करे सते एटले देशथकी सावद्य व्यापारनो त्याग करावे सते बीजो सावद्यनो अंश रह्यो सते कहेतां देशथकी पापनो व्यापार रह्यो तेमां, अनुमोदनारूप दोषनो प्रसंग गुरुने केम नही आवे? ए रीतनी आशंका करीने उत्तर कहे छे.

मू० भगवद्वचनप्रामाण्यादुपस्थितदाने दोषाभाव इति ॥

भा० भगवतना वचनना प्रमाणथकी अणुव्रत ग्रहण करवाने उद्यमवंत थयेला प्राणिने अणुव्रत आपे सते दोष नथी.

टी० उपाशकदशादौ हि भगवता स्वयमेवानन्दादिश्रमणोपासकानामणुव्रतादिप्रदानमनुष्ठितमिति श्रूयते । न च भगवतोऽपि तत्रानुमतिप्रसङ्ग इति प्रेर्यं, भगवदनुष्ठानस्य सर्वाङ्गसुन्दरत्वेनैकान्ततो दोषविकलत्वात् । इति भगवतो वचनस्य प्रामाण्यादुपस्थितस्य ग्रहीतुमुद्यतस्य जन्तोरणुव्रतादिप्रदाने साक्षिमात्रभावमवलम्बमानस्य सावद्यांशानिरोधेनापि नानुमतिप्रसङ्गो गुरोः, प्रागेव तस्य स्वयमेव तत्र प्रवृत्तत्वादिति ।

भा० उपासकदशा प्रमुख सूत्रने विषे पोतेज भगवंते आनंद प्रमुख श्रावकोने अणुव्रतादिकनुं आपवुं आचरण करयुं छे, एम सांभलीए छीए. कदापि तमो इहां एम बोलशो के, भगवतने अनुमोदनानो प्रसंग आवे छे, पण तमारे एम न कहेवुं, केमके भगवंतना आचरणने सर्व अंगे सुंदरपणु छे तेणे करीने एकांतपणे दोष रहितपणु छे, एटले सर्व प्रकारे भगवतनुं आचरण रुडुज होय, अने निश्चे दोषे करीने रहितपणु होय ए हेतु माटे; इति कहेतां ए प्रकारे भगवत् वचनना प्रमाणपणाथी अणुव्रत लेवा उद्यमवंत थयेला प्राणिने अणुव्रतादि आपे सते साक्षिमात्रपणाने आलंबन करता एवा गुरुने, सावद्यअंश, न रोकवे करीने पण, एटले देशथकी पापनो व्यापार न मुकवे करीने पण अनुमोदनानो प्रसंग नही आवे केमके, प्रथमथीज ते व्रतना ग्रहण करनार पुरुषनुं पोतानी मेळे देशसावद्यने विषे प्रवर्त्तवापणु छे ए हेतु माटे. "अर्थात् जे अवसरे श्रावक, व्रत ग्रहण करे छे ते अवसरे गीतार्थ गुरुमहाराजनी साक्षी मात्र करे छे, अने गुरुमहाराज पण तेने व्रतनो उच्चार करावे छे; अने जे अव्रतभाव रह्यो छे ते तेनो अनादिनो स्वभाव छे, तेमां कांइ गुरुनी साक्षी नथी, माटे

गुरुने अनुमोदना शी रीते आवे; अनुमोदना तो त्यारे आवे के, गृहस्थनी आश्रवकरणी देखीने पोते खुशी थाय, मनमां सारु माने, पण मुनिराज तो धर्मोपदेश विना गृहस्थनो प्रसंग मात्र पण करता नथी, माटे तेमने सावद्यकरणीनो अनुमोदना आवे नही, अने जे नाम मात्र मुंडित अणगार, गृहस्थोना परिचयोमां पडेला छे, अने गृहस्थोनी संगाथे रात्रि-दिवस आलापसंलाप करी रह्या छे ते तो, गृहस्थ जेवा जाणवा ए भाव छे."

ानन्तरणम् टी० कुत एतदिति चेदुच्यते ॥

भा० अणुव्रत आपे सते देशथी सावद्यना अंशनुं अनुमोदन गुरुने नथी आवतुं एवुं आ तमे श्याथी कहो छो? तेनो उत्तर कहिये छिये.

मू० गृहपतिपुत्रमोक्षज्ञातादिति ॥

भा० गृहपतिना पुत्रने मुकाववाना दृष्टांत थकी जाणीए छिये.

टी० गृहपतेर्वक्ष्यमाणकथानकाभिधास्यमाननामधेयस्य श्रेष्ठिनः राजगृहाद्यः पुत्राणां मोक्षो विमोचनं तदेव ज्ञातं दृष्टान्तस्तस्मात्, भावार्थश्च कथानकगम्यस्तच्चेदम् ॥

भा० आगळ कहीशुं एवा कथानकने विषे कहीशुं नाम ते जेनुं एवा शेठना पुत्रोनुं, राजाना घर थकी जे मोक्ष कहेतां मुकाववुं तेज ज्ञात कहेतां दृष्टांत ते थकी अमे कहीए छीए. भावार्थ जे ते, कथानकथी जाणवा योग्य छे माटे, ते कथानक आ प्रकारनुं छे.

॥ कथा ॥

टी० समस्ति सकलसुरसुन्दरीमनोहरविलासोपहासप्रदानप्रवणसीमन्तिनीजनकटाक्षच्छटाक्षेपोपलक्ष्यमाणनिखिलरामणीयकप्रदेशो देशो मगधाभिधानः तत्र च तुषारगिरिशिखरधवलप्रासादमालाभित्तिकूटकोटिभिरकालेऽपि शरदभ्रलीलां कुर्वाणमिव बभूव वसन्तपुरं नाम नगरम्। तस्य च पालयिता। सेवावसररभसप्रणतनिखिलभूपालविमलमौलिमुकुटकोटीविलग्नमाणिक्यमयूखव्रातालिङ्कितक्रमकमलयुगः । चण्डदोर्दण्डव्यापारितमण्डलाग्रखण्डितारातिमत्तमातङ्गकुम्भस्थलगलितमुक्ताफलप्रकरप्रसाधिताशेषसंग्राममहीमण्डलः । समजायत जितशत्रुनामा नृपतिः ॥

भा० समस्त देवतानी स्त्रीयोना जे मनोहर विलास तेनुं उपहास्य करवामां तत्पर, एवी स्त्रीयोना कटाक्षनो जे समूह तेनुं जे फेकवुं तेणे करीने जणाता छे समस्त सुंदर प्रदेश जेना एवो मगध नामे देश छे. एटले जेमां अतिशे सुंदर स्त्रीयो रही छे एवो मगध देश छे. ते देशमां हिमाचल पर्वतना शिखर जेवां धोलां प्रासाद कहेतां मेहेल तेनी पंक्तियो, तेने विषे निर्मल रहेलां, जे शिखर कहेतां, अतिशे ऊंचा उपरला भाग तेनी कोटि कहेतां अग्रभाग तेणे करीने शरदकाल विना पण, शरदऋतुना धोलामेघनी शोभाने जाणे धारण करतुं होय ने शुं? एवुं सुंदर वसंतपुर नामे नगर हतुं. ते पुरनो रक्षण करनार एवो अने सेवाने अवसरे वेग सहित नमता एवा, समस्त राजा तेमना, निर्मल एवा शिरोमुकुटना, अग्रभागने विषे रहेला माणिक्यमणि, तेमनी कांतिना समूहवडे, रंगायेला छे बे चरणकमल जेना एवो, अने प्रचंड एवा हस्तदंडवडे वापरेली एवी जे श्रेष्ठ तरवार तेणे करीने खंडन करया एवा शत्रुना मदोन्मत्त हस्ति, तेना कुंभस्थलथी, निकली पडतां जे मोति, तेना समूहवडे शोभाव्युं छे, समस्त संग्रामनुं पृथ्वीमंडल जेणे एवो जितशत्रु नामे राजा थयो हतो.

टी० तस्य च, सकलजननयनमनोहारिणी पूर्वभवपरंपरोपार्जितपुण्यप्राग्भारनिर्मापितफलसंबन्धानुकारिणी विबुधवधूविलासावलेपापहारिणी बभूव प्रेयसी धारिणी ।

तया च सार्द्धमसौ महीपतिः प्रणताशेषक्षितिपतिर्दूरतो निराकृतनिकृतिर्मनोहरपञ्चप्रकारभोगान् भुञ्जानो महान्तमनेहसमनैषीत् । इतश्च तत्रैव पुरे प्रचुरतरद्विपदचतुष्पदापद-हिरण्यसुवर्णधनधान्यशङ्खशिलामुक्ताप्रवालपद्मरागवैडूर्यचन्द्रकान्तेन्द्रनीलमहानीलराजपट्टप्रभृतिप्रवरपदार्थसार्थपरिपूर्णसमृद्धिसमुपहसितश्रीकण्ठसखदर्पोद्रेको दीनानाथान्धपङ्गु-प्रमुखप्राणिप्रणाशिताशेषशोकः समजनि समुद्रदत्ताभिधानो निखिलवणिग्वर्गप्रधानो गुणगणगरिष्ठः श्रेष्ठी ॥

भा० ते राजानी सकल जनना नेत्रने तथा मनने हरनारी, अने पूर्वभवनी परंपरावडे उपार्जन करयुं एवुं जे पुण्य, तेना समूहवडे निपजावेलुं जे फल, तेना संबंधने अनुसरती एवी अने देवांगनाना विलासना गर्वने हरनारी, एवी धारणी नामे अतिशे वल्लभ पटराणी हती. ते स्त्री साथे पंच प्रकारना भोगने एटले पंचप्रकारना विषयसुखने भोगवतो एवो अने नमता छे समस्तराजा जेने एवो अने दूरथी नाश करयां छे दूषण जेणे एवा ते राजाये, घणो काल सुखे निर्गमन करयो. त्यार पछी, तेज नगरमां समुद्रदत्त एवे नामे एक शेठ रहेतो हतो, एम आगल संबंध छे. ते केवो हतो के, अतिशे घणी छे द्विपद कहेतां मनुष्यादि सेवकनी संपत्ति जेने, तथा तेमज घणी जे चार पगवालानी समृद्धि तथा अपद कहेतां एकेंद्रियनी समृद्धि, तथा हिरण्य कहेतां घडेलुं सोनुं तथा सुवर्ण कहेतां घाट घड्या वगरनुं सोनुं तथा धन तथा धान्य तथा शंख कहेतां दक्षिणावर्त्त शंख अथवा शंख नामे निधि तथा शिला, वनस्पति विशेष अथवा पाषाणादि शिला, तथा मोति तथा परवालां तथा पद्मरागमणि तथा वैडूर्य तथा चंद्रकांत तथा इंद्रनील तथा महानील एवा मणि तथा राजपट्ट प्रमुख श्रेष्ठ पदार्थनो समूह तेणे करीने परिपूर्ण एवी समृद्धिवडे उपहास्य करयो छे, कुबेरभंडारीनो घणो गर्व जेणे एवो तथा गरीब अनाथ अंधा पांगलां प्रमुख प्राणिनो नाश करयो छे समग्र शोक जेणे एवो समुद्रदत्त नामे, सर्वे वाणियामां प्रधान एवो अने गुणना समूहवडे श्रेष्ठ एवो ते शेठ ते नगरमां विराजमान हतो.

टी० तस्य चाश्रय इव लावण्यगुणानां, उदाहरणमिव सर्वश्रेयोवस्तूनां, महानिधानमिव पुण्यरत्नानां, भूषणमिव स्वकुलसंततेः, पादपइव सौकुमार्यवनलतायाः, सम-भवत्सुमङ्गलाभिधाना सधर्मचारिणी। तस्यामसौ निविमबद्धानुरागो जीवलोकोद्भवप्राज्यवैषयिकशर्मसागरोदरमध्यमग्नोऽनल्पं कालमतिवाहयांचकार । प्रस्तावे च समजनिषत-तयोर्विशदसमाचारसमाचरणपवित्राः पुत्राः क्रमेण प्रियंकर, क्षेमंकर, धनदेव, सोमदेव, पूर्णभद्र, मणिभद्र, नामानः॥

भा० ते समुद्रदत्त शेठने सर्व लावण्य गुणनो आश्रय होय ने शुं, एवी तथा सर्व कल्याणकारि वस्तुनुं दृष्टांत होय ने शुं, एवी तथा पुण्यरूप रत्ननो मोटो भंमार होय ने शुं, एवी तथा पोताना कुलसंततिनुं भूषण होय ने शुं, एवी तथा सुकुमारपणारूप वनलतानुं वृक्ष होयने शुं? एवी सुमंगला नामे परणेली पतिव्रता स्त्री हती, ते स्त्रीने विषे ए शेठ, दृढ बांध्यो छे अनुराग जेणे एवो, तथा जीवलोकमां उत्पन्न थयेलां, घणां विषय संबंधि सुख, ते रूप जे समुद्र तेनुं जे उदर तेना मध्यने विषे बुड्यो सतो, घणो काल निर्गमन करतो हवो. समय प्राप्त थये सते, ते स्त्रीपुरुषना निर्मल आचारनुं पालन करवुं तेणे करीने पवित्र एवा अनुक्रमे छ पुत्र थया तेमनां नाम प्रियंकर १, क्षेमंकर २, धनदेव ३, सोमदेव ४, पूर्णभद्र ५, मणिभद्र ६, ए प्रकारे.

टी० षट् ते च निसर्गत एव गुरुजनविनयपरायणाः, परमकल्याणप्रदानप्रवणपरिशुद्धत्रिवर्गबद्धानुरागाः, अनुरागभरसमाकृष्यमाणकीर्तिकामिनीगाढोपगूढाः, सकल-सज्जनमनःसंतोषकातुच्छसमुच्छलद्दयादाक्षिण्यप्राय.प्राज्यगुणालंकृतशरीराः, शरीरसौन्दर्योत्कर्षतिरस्कृतमकरकेतनलावण्यदर्पातिरेकाः, वणिग्जनोचितव्यवहारसारतया पितर-मतिदूरमतिक्रान्तकुटुम्बचिन्ताभारमकार्षुः। अन्यदा धारिणी देवी, अन्तःपुरान्तर्नरपतौ पटुपटहप्रवादनप्रवृत्तेऽनेककरणभङ्गसङ्गसुन्दरं राजहृदयानन्दातिरेकदायकं नृत्यविधिं व्यधात् । ततः संतोषभरतरलितमना महीपतिः प्रियायै वरं प्रायच्छत् । सा चोवाच अद्यापि तवान्तिक एव वरस्तिष्ठतु प्रस्तावे याचिष्यत इति ॥

भा० ते छ पुत्र स्वभावथीज गुरुजननो विनय करवाने विषे तत्पर एवा अने परमकल्याण आपवाने उदार एवा अने परिशुद्ध एवा जे त्रिवर्ग कहेतां धर्म, अर्थ अने काम तेने विषे बांध्यो छे अनुराग जेमणे एवा अने अनुरागना समू-

हवडे आकर्षण थती एटले खेंचाइ आवती एवी जे कीर्तिरूप स्त्री, तेणीए अतिशे आलिंगन करया एवा तथा सकल सज्जन पुरुषोना मनने संतोषक एवा अने मोटा उदयने पामता जे दया, माहापण, प्रमुख प्राय मोटा गुण, तेणी शोजतुं बे शरीर जेमनुं एवा, तथा शरीरना सुंदरपणाना उदयवडे तिरस्कार कर्यो बे, कामदेवना अतिसुंदरपणानो गर्व जेमणे एवा, तथा वाणियालोकने योग्य एवा श्रेष्ठ व्यवहारपणाए करीने गयो बे कुटुंब संबंधी चिंताजार जेनो एवा पिताने, अतिशे दूर करता हता, कहेतां पिता करतां पण विशेष प्रख्याति मेलवता हता. । एक दिवस धारणी नामे पटराणीए अंतेउरमां (जनांनखानामां) राजा सुंदर वादित्र वगाडे सते अनेकप्रकारे हस्तादि अवयवनुं जे प्रसारणादिक मेलववुं तेणेकरीने सुंदर एवुं अने राजाना मनने अतिशे आनंद देनारु नृत्य कर्युं. तेथी अतिशे संतोष थयो तेणेकरीने तरलित कहेतां चंचल थयुं बे मन ते जेनुं एवा राजाए ते स्त्रीने कह्युं के, तुं मारी पासे वर माग्य. स्त्री बोली जे हवडे ए वरदान तमारी पासे रहेवा द्यो, कोइ समे मागीश.

टी० एवं च गच्छति काले समाययावन्यदा कामुकलोकविलासोल्लाससाहाय्यकारीकौमुदीदिवसः, विज्ञप्तश्च देव्या वसुंधराधिपतिः, देव ! क्रियतां वरेण प्रसादः । यथाद्य कर्पूरप्रतिजशशधरकरनिकरपरिपूरितनिखिलाशायां निशायामिमां नगरीं गरीयसा स्वपरिवारेण शेषान्तःपुरेण च परिकरिता सती त्रिकचतुष्कादिरमणीयप्रदेशसौन्दर्यावलोकनकुतूहलेनास्खलितप्रसरा परिभ्रमामीति । तदन्वेव राजा सर्वत्र नगरे पटहप्रदानपूर्वकं सकलपुरुषवर्त्तीना रजनिनगरनिर्वासनाज्ञामुद्घोषयामास । ततः प्रातःक्षणादारभ्य यथासंवाहं सर्वेष्वपि पुरुषेषु नगराद्बहिर्गन्तुं प्रवृत्तेषु समुचितसमये स्वयमेव महीपतिर्मन्त्रिप्रमुखनगरप्रधाननरपरिकरपरिकरितो नगराद्बहिरैशानदिग्भागवर्तिनि मनोरमोद्याने जगाम ॥

जा० एम केटलोक काल गये सते, एक दिवस कामीलोकने विलास करवामां एटले क्रीडा करवामां उल्लासने सहायपणु करनार, एवो शरदपुनमनो दिवस आव्यो, त्यारे राणीए राजाने विनंती करी के, हे देव! प्रथम प्रतिज्ञा करेलुं

जे वरदान तेणे करीने प्रसाद करो, एटले प्रथम प्रतिज्ञा करेलुं वरदान आज मने आपो, जेम के, कर्पूरना सरखो श्वेत चंद्र, तेनी कांतिना समूहवडे परिपूर्ण थइ छे सकल दिशायो जेने विषे एवी आजनी रात्रीमां पोताना मोटा परिवारे तथा अंतेउरनी सघली स्त्रीयोये विटायेली हुं, त्रण मारगवाला रस्तामां तथा चार मारगवाला रस्तामां एटले बजारमां चउटे चकले प्रमुख सकल सुंदर प्रदेशोमां भारे भारे शोभाने जोती, कौतुक पामती कोइ प्रकारे न रोकाती एटले मारी इच्छा प्रमाणे सघली जग्याये भ्रमण करुं; तेम करो. एटले कोइ पुरुष मने न देखे अने हुं सघलुं नगर देखुं, एवुं वरदान आपो. पछी राजाए ते प्रकारनुं वरदान आपीने बधा नगरमां ढंढेरो पिटाव्यो, जे आ नगरमांथी आजनी रात्य सर्वे पुरुष मात्रने बाहेर निकळी जवुं. एवी उद्घोषणा सांभळ्या पछी प्रातःकालने आरंभी, जेम जेने घटे ते तेम सर्वे पुरुष नगरथी बाहेर निकळी गया. घटती वखते पोते राजा पण प्रधान प्रमुख जे नगरना मुख्य पुरुषो तेमना समूहे विटायेलो नगरथी बाहेर निकळी ईशान कोणमां रहेला सुंदर बागमां जइ रह्यो.

टी० ते च षमपि श्रेष्ठिसूनवो लेख्यककरणव्यग्रा एते व्रजाम एते व्रजाम इति निविभवद्धाभिसंधयोपि संध्यासमय यावदापण एव तस्थु । इतश्चास्ताचलचूलामलंचकार सहस्रकरः । ते च त्वरापरिगता यावदायान्ति गोपुरसमीपे तावत्तज्जीविताशयेव सहोभयकपाटपुटसघटनेन निरुद्धानि प्रतोलीद्वाराणि । तदनु चकितचकिताः केनाप्यलक्ष्यमाणास्ते प्रत्यावृत्य हट्टान्तर्गुप्तभूमिगृहैकदेशे निलिल्यिरे । धारिण्यपि रात्रौ कृतोदारशृङ्गारान्तःपुरेण सह निर्गतनरे नगरे यथाभिप्रायमभिरेमे । संजाते प्रात.समये समुत्थिते कमलखण्डप्रबोधप्रदानप्रवणे किंशुककुसुमसच्छायातुच्छोच्छलच्छागरञ्जितदिग्मण्डले जगदेकनेत्रे मित्रे नगराभ्यन्तरमप्रविष्टेष्वेव पुरुषेषु महीपालो नगरारक्षकानादिदेश, यथा निभालयत नगरं, मा न कश्चिदस्मदाज्ञाभङ्गकारी मानवः समजनीति ॥

भा० ते शेठना छ पुत्र पण लेखुं करवामां व्यग्र हता; तेओ हमणां आपण जइए छीए, हमणां आपण जइए छीए,

ए प्रकारे प्रतिशे बांधि ते नगरथी बाहेर निकलवानी आसक्ति जेमणे एवा छे तो पण, संध्या समय पर्यंत हाटमांज र-हेता हवा. । तार पछी सूर्य अस्ताचलना शिखरने शोभावतो हवो, एटले सूर्य आथमी गयो । अने ते छ पुत्रो उतावला उतावला जेवामां दरवाजे आवे छे तेवामां ते पुत्रोनी जीववानी आशाए सहित होय ने शुं एम बे कमाडनुं संघटन थयुं एटले बे कमाड बंध थयां तेणे करीने राजमार्गना रस्ता रोकाया, एटले ते पुत्रोने जीववानी आशा पण बंध थइ अने क-माड पण बंध थयां, अर्थात् तेमणे जीववानी आशा मूकी. त्यार पछी भय पामता पामता कोइ पण न देखे तेम पाछा वली सुंदर भोंइराना एक भागमां संताइ रह्या. धारणी राणी पण, रात्रिए कर्यो छे मोटो शणगार जेणीए एवी सती, अंतेउरना परिवारे सहित, पुरुष रहित एवा नगरमां पोताना अभिप्राय प्रमाणे रमती हवी. । पछी प्रातःकाल थये सते कमलना समूहने प्रबोध देवामां कुशल एवो अने खाखराना फूल जेवी रक्त कांति, तेनो मोटो उछलतो जे राग तेथी रंग्युं छे दिशानुं मंडल जेणे एवो अने जगतनुं एक कहेतां श्रेष्ठ एवा नेत्र समान एवो मित्र कहेतां सूर्य, उगे सते अने न-गरमां पुरुषनो प्रवेश न थये सते, ते राजाए कोटवाल सेवकोने आ प्रकारे आज्ञा करी के, सघला नगरनो बराबर तपा-स करो; कोइ पुरुष मारी आज्ञानो भागनार छे के नथी? एटले मारी आज्ञानो भंग करी नगरमां कोइ पुरुष रहि गयो छे?

टी० सम्यग्गवेषयद्भिश्च तैः कृतान्तदूतैरिव प्रापिरे श्रेष्ठिनन्दनाः निवेदिताश्च तत्समयमेव राज्ञः । ततोऽसौ कुपितकृतान्तभीषणभ्रूकुटिभङ्गसङ्गिललाटपट्टमाधाय तच्छ्रे-ष्ठिपुत्रवधाय तान्व्यापारयांचकार । अत्रान्तरे समाकर्णयांकर्णं एव मुद्गराघातपातसदृशमेन वृत्तान्तं श्रेष्ठी शान्त इव भ्रान्त इव पीडित इव, करिमकरनिकरकरास्फालनसमु-च्छलद्दहलकल्लोलाकुलितमहाजलनिधिमध्यसंभिन्नयानपात्रान्तर्लीयमानमानव इव किंकर्तव्यतामूढः क्षणं कामप्यवस्थां दारुणामन्वभूत् । तदनु निराकृत्य कातरनरविलसितं, अ-पास्य स्त्रीजनोचितं शोकावेगं, समालम्ब्य धीरनरोचितं धैर्यं, अवगणय्य दीनभावं, नगरप्रधानान्यलोकसहायः, प्रवररत्नभृतभाजनव्यग्रपाणिः सहसैव राज्ञो विज्ञापनायोपतस्थौ

विज्ञप्तवांश्च यथा देव न कुतोऽपि चित्तदोषादमी यत्पुत्रा नगराद्निर्गमभाजो बभूवुः, किंतु तथाविधश्रेष्ठ्यकव्यग्रतया निर्गन्तुमपारयतामादित्यास्तसमयसमयागमे च प्रचलितानामप्यमीषां प्रतोलीद्वारपिधानवशेन निर्गमो नाभूत ॥

भा० पछी कोइ पुरुष रात्रिये नगरमां रही गयो होय तो तेनी सारी पेठे तजवीज करता, अने जाणे साक्षात् यमदूत सरखा कोटवाल पुरुषोए ते शेठना संताइ रहेला छ पुत्रो खोळी कहाड्या, अने ते समेज राजाने निवेदन कर्या. त्यार पछी ते राजाए कोप पामेला काळ सरखी भृकुटी चढावी तेना योगथी भयानक ललाट करीने ते शेठना पुत्रनो वध कराववानी आज्ञा आपी.

ए समामां समुद्रदत्ते ए वात जाणी, ते वात जाणे ओचिंतो मुद्गरनो आघात लागे ते सरखी थइ, तेथी ते शेठ जाणे गांडा थया होय ने शुं? तेवा थया; तथा मूर्छा आवी होय एवी पीडावाला थया, तथा थंभी गया तेथी जाणे शांत थया होय एवा थया, तथा हाथी जेवा मोटा जे मगरना समूहना हाथ तेमना अफळाववाथी उछळता मोटा कल्लोल तेणे करीने आकुलव्याकुल थतो एवो जे समुद्र, तेना मध्य भागमां, अफळाइने भागी पडतां जे वहाण तेमां बेठेला माणसनी पेठे, हवे मारे शुं करवुं !!! ए वातमां मूढ थइ गयेलो ए शेठ, क्षणमात्र कोइ प्रकारनी पण महादारुण अवस्थाने भोगवतो हतो. त्यार पछी ते शेठ बीकण माणसना जेवी चेष्टानो नाश करी, तथा स्त्रीजनने घटतो एवो जे शोकनो वेग तेनो त्याग करी तथा धीरपुरुषने योग्य एवुं धीरजपणुं अवलंबन करी तथा गरीबपणुं न गणीने नगरना मुख्य लोक तथा अन्य लोक ते छे सहाय जेने एवो अने श्रेष्ठ रत्ने भर्युं, जे पात्र तेने विषे आसक्त छे हाथ जेनो एटले हाथमां रत्ने भरेलो थाळ लइने, तत्काळज विनंति करवा राजा पासे आव्यो. अने विज्ञापना करी जे, हे देव मारा आ पुत्रो कोइ प-

कारना चित्तना दोषथी नथी निकल्या एम नथी, पण कोइ ते प्रकारना लेखानां व्यग्रपणाथी निकली शक्या नथी, एम करतां सूर्यास्त समय आवि गयो तो पण नगरमांथी निकलवाने चाल्या, परंतु पोलनुं द्वार बंध थवाथी परवशपणे एटले दरवाजो बंध थयेलो देखी, तेमनाथी परवशपणे करीने न निकली शकायुं.

टी० अतः क्षम्यतामेकोऽपराधः, क्रियतां प्रियपुत्रजीवितव्यप्रदानेन प्रसादः, एवं च पुनः पुनर्भण्यमानोऽपि राजाऽवन्ध्यकोपमात्मानं मन्यमानो यदा न मोक्तुमुत्सहते तदा तत्कोपनिर्यापणायैकपुत्रोपेक्षणेन पञ्च मोचयितुमारब्धाः, यदा तानपि न मुञ्चति तदा द्वयोरुपेक्षणेन चत्वारः, एवं तदयोगेऽपि त्रयो द्वौ यावच्छेषोपेक्षणेन एको ज्येष्ठ इति। ततः सन्निहितामात्यपुरोहिताद्यत्यन्ताभ्यर्थनेन निर्मूलकुलोच्छेदो महते पापायेति पर्यालोचनेन च मनागमन्दीभूतकोपोद्रेको महीपतिर्ज्येष्ठपुत्रमेकं मुमोचेति ॥

भा० ए कारण माटे एक अपराध क्षमा करो, अमने प्रिय एवा पुत्रनुं जीवितपणु आपवे करीने प्रसाद करो, एम वारंवार कह्युं पण राजा जे ते, मिथ्या नथी कोप जेनो एवा, पोताना आत्माने माने छे माटे, तेणे पुत्रोने छोडि मुकवानो उत्साह एटले विचार न कर्यो; त्यारे ते राजाना कोपने सार्थक करवाने एटले कोप शमाववाने एक पुत्रनी उपेक्षा करी एटले एक पुत्र आपि बीजा पांच पुत्रोने छोडाववानो आरंभ कर्यो; ज्यारे ते पुत्रोने पण न मुक्या त्यारे बे पुत्रने आपवा कबूल थइ चार पुत्रने मुकाववा आरंभ कर्यो, एम करतां पण न मान्युं त्यारे त्रण पुत्रने तथा बे पुत्रने बचाववा आरंभ कर्यो, तेम पण न थइ शक्युं त्यारे पांच पुत्र आपी शेष बाकी रहेनार एक मोटो पुत्र, तेने बचाववानो आरंभ कर्यो. त्यार पछी समीप रहेलो प्रधान तथा पुरोहित आदि मोटा माणसो, तेमनी अत्यंत प्रार्थनाए करीने, तथा निर्मूल कुलनो उच्छेद करवो ए मोटुं पाप छे एम विचार करीने लगार ओछो थयो छे क्रोधनो अतिशय जेनो एवो राजा जे ते, एक मोटा पुत्रने मुकतो हवो; एटले राजाए ए शेठना पांच पुत्र मार्या पण एक मोटो छोरो पुत्र जीवतो जवा दीधो.

टी० अयमत्रार्थोपनयः । यथा वसन्तपुरं नगरं तथा संसारः यथा राजा तथा श्रावकः, यथा श्रेष्ठी तथा गुरुः, यथा च षट् पुत्रास्तथा षट् जीवनिकायाः, यथा च तस्य पितुः शेषपुत्रोपेक्षणेनैकं पुत्रं मोचयतोपि न शेषपुत्रवधानुमतिः, एवं गुरुर्निजपुत्रप्रायान् षडपि जीवनिकायांस्तैस्तैः प्रव्रज्योत्साहनोपायैर्गृहस्थतया तद्वधप्रवृत्ताच्छ्रावकान्मोचयति । यदा चासौ नाद्यापि तान्मोक्तुमुत्सहते तदा ज्येष्ठपुत्रप्रायं त्रसकायं शेषोपेक्षणेन मोचयतोपि गुरोर्न शेषकायवधानुमतिदोष इति ॥

भा० आ जगाए कहेला दृष्टांतनो उपनय आ प्रकारनो छे. जेम वसंतपुर नामे नगर छे तेम आ संसार छे; जेम राजा छे तेने ठेकाणे श्रावक जाणवो, जेम शेठ तेने ठेकाणे गुरु जाणवा, वली छ पुत्रो छे तेने ठेकाणे छ जीवनिकायछे; जेम ते पिता जे ते पांच पुत्रोनी उपेक्षा करी एक मोटा पुत्रने मुकावे छे तोपण तेने पांच पुत्रना वधनी अनुमति एटले अनुमोदना नथी, एटले पांचने मारयानुं पाप लागतुं नथी, तेम गुरु जे ते पोताना पुत्र समान एवा छ जीवनिकायना जीवोने पण ते ते प्रकारना कहेतां प्रव्रज्या लेवानो उत्साह थाय एवा प्रकारना उपाए करीने, गृहस्थपणु छे ए हेतु माटे ते जीवोना वधमां प्रवर्तेला एवा श्रावकथी मुकावे छे. हजु सुधी पण ए श्रावक ते समग्र जीवोने मुकवानो उत्साह करतो नथी त्यारे मोटा पुत्र समान त्रसकायने, बीजा जीवोनी उपेक्षा करीने पण मुकावे छे, तेमां बीजा जीवोनी हिंसानो अनुमतिवडे जे दोष, एटले बीजा जीवनी हिंसामां गुरुने अनुमोदना आवे ते दोष लागतो नथी; केमके गुरुने तो हिंसा मात्रने मुकाववानो अभिप्राय छे.

अवतरणम् टी० विधिनाणुव्रतादिप्रदानमित्युक्तं प्रागतस्तमेव दर्शयति ॥

भा० विधिये सहित अणुव्रतादि आपवुं एम प्रथम कह्युं छे, तेनेज देखाडे छे.

मू० योगवन्दननिमित्तदिगाकारशुद्धिर्विधिरिति ॥

भा० योगशुद्धि, वंदनशुद्धि, निमित्तशुद्धि, दिक्शुद्धि, आगारशुद्धि, ए सर्व शुद्धि जे ते अणुव्रतादिकनी प्राप्तिने विषे विधि जाणवो.

टी० इह शुद्धिशब्दः प्रत्येकमभिसंबध्यते. ततो योगशुद्धिर्वन्दनशुद्धिर्निमित्तशुद्धिर्दिक्शुद्धिराकारशुद्धिश्च विधिरणुव्रतादिप्रतिपत्तौ भवति, तत्र योगाः कायवाङ्मनोव्यापारलक्षणास्तेषां शुद्धिः सोपयोगगमननिरवद्यभाषणशुभचिन्तनादिरूपा । वन्दनशुद्धिरस्खलितामिलितप्रणिपातादिदण्डकोच्चारणासभ्रान्तकायोत्सर्गकरणलक्षणा । निमित्तशुद्धिस्तत्कालोच्छलितशङ्खपणवादिनिनादश्रवणपूर्णकुम्भभृङ्गारच्छत्रध्वजचामराद्यवलोकनशुभगन्धाघ्राणादिस्वभावा ॥

भा० आ जगाए शुद्धि शब्द प्रत्येक जोडवो. तेथी योगशुद्धि, वंदनशुद्धि, निमित्तशुद्धि, दिग्शुद्धि, आगारशुद्धि, ए समग्र विधि अणुव्रतादिकनी प्राप्तिने विषे होय छे, तेमां योग कहेतां काय, वाणि अने मन तेमनो व्यापार छे लक्षण जेनुं एवा जे योग तेमनी शुद्धि कहेतां उपयोग सहित गमन करवुं ते कायशुद्धि कहिये, अने निरवद्य एटुं भाषण करवुं ते वाणिनी शुद्धि कहिये, अने शुभ चिंतन करवुं ते मननी शुद्धि कहिये, ए प्रकारे योग शुद्धि करवी. तथा वंदनशुद्धि कहेतां अस्खलितपणे तथा एक बीजामां मली न जाय एवी रीते प्रणिपातादि दंडकनुं उच्चारण करवुं अने भ्रांतिए रहित कोशगनुं जे करवुं ते छे लक्षण जेनुं एवी वंदन शुद्धि जाणवी. तथा निमित्त शुद्धि कहेतां तत्काल उत्पन्न थतो शंखनो शब्द तथा पणव कहेतां नोबत्य इत्यादि वादित्रोना शब्द तेमनुं सांभलवुं, तथा पूर्ण कुंभ, झारी, छत्र, ध्वज, चामर इत्यादिक शुभवस्तु तेनुं अवलोकन करवुं, तथा शुभ गंध सुंघवो इत्यादिक छे स्वभाव जेनो एवी निमित्तशुद्धि जाणवी.

टी० दिक्शुद्धिः प्राच्युदीचीजिनजिनचैत्याद्यधिष्ठिताशासमाश्रयणस्वरूपा, आकारशुद्धिस्तु राजाद्यभियोगादिप्रत्याख्यानापवादमुक्तीकरणात्मिकेति ॥

भा० दिग्शुद्धि कहेतां पूर्व दिशानो, तथा उत्तर दिशानो, तथा जिन अने जिननां चैत्य प्रमुख जेमां रहेलां छे, एवी

दिशानो आश्रय करवो, ते दिग्शुद्धि कहीए. आगार शुद्धितो राजाभियोग आदिकथी जे पच्चखाणनुं अपवादे मुकवुं ते रूप आगार शुद्धि जाणवी.

मू० तथा-उचितोपचारश्चेति ॥ -- भा० वली देवगुरु प्रमुखनो घटे तेवो उपचार करवो एटले सेवा करवी.

टी० उचितो देवगुरुसाधर्मिकस्वजनदीनानाथादीनामुपचारार्हाणां यो यस्य योग्य उपचारो धूपपुष्पवस्त्रविलेपनासनदानादिगौरवात्मकः स च विधिरित्यनुवर्तत इति ॥

भा० उपचार करवाने योग्य एवा देव, गुरु, साधर्मिक, स्वजन, दीन, कहेतां गरीब, अनाथ, इत्यादिक तेमनो योग्य उपचार करवो, एटले जेवो जेने घटे तेने तेवो उपचार कहेतां धूप, पुष्प, वस्त्र, विलेपन तथा आसन आपवुं इत्यादि गौरवरूप जाणवो; अने ते उपचार जे ते विधि छे एम जाणवुं.

अवतरणम् टी० अथाणुव्रतादीन्येव क्रमेण दर्शयन्नाह॥

भा० हवे अणुव्रतादिकनेज अनुक्रमे देखाडता सता कहे छे.

मू० स्थूलप्राणातिपातादिभ्यो विरतिरणुव्रतानि पञ्चेति ॥

भा० स्थूल हिंसादिकथी विराम पामवुं ते अणुव्रत पांच जाणवां.

टी० इह प्राणातिपातः प्रमत्तयोगात् प्राणिव्यपरोपणरूपः, स च स्थूलः सूक्ष्मश्च, तत्र सूक्ष्मः पृथिव्यादिविषयः स्थूलश्च द्वीन्द्रियादित्रसगोचरः, स्थूलश्चासौ प्राणातिपातश्चेति स्थूलप्राणातिपात, आदिशब्दात्स्थूलमृषावादादत्तादानाब्रह्मपरिग्रहाः परिगृह्यन्ते, ते च प्रायः प्रतीतरूपा एव ततस्तेभ्यः स्थूलप्राणातिपातादिभ्यः पञ्चभ्यो महापातकेभ्यो विरतिर्विरमणं, किमित्याह साधुव्रतेभ्यः सकाशादणूनि लघूनि व्रतानि नियमरूपाणि अणुव्रतानि, कियन्तीत्याह पञ्चेति पञ्चसंख्यानि पञ्चाणुव्रतानीति. बहुवचननिर्देशोऽपि यद्विरतिरित्येकवचननिर्देशः स सर्वत्र विरतिसामान्यापेक्षयेति ॥

भा० इहां प्राणातिपात कहेतां प्रमत्तपणाना योगथी प्राणिनो नाश करवारूप छे, ते स्थूल तथा सूक्ष्म ए बे प्रका-

रनो छे, तेमां सूक्ष्म प्राणातिपात तो पृथिव्यादि संबंधि जाणवो, अने स्थूल प्राणातिपात तो द्वींद्रियथी आरंभीने त्रसकाय सुधी छे, आदि शब्दथी स्थूल एवा मृषावाद, अदत्तादान अने अब्रह्म एटले मैथुन अने परिग्रह जाणवा, ते बहुधा प्रसिद्ध ज छे; माटे ते स्थूल प्राणातिपातादिक पांच महापातकथकी विराम पामवुं, ते साधुव्रत थकी एटले पंचमहाव्रतथकी ए पांच अणुव्रत छे, कहेतां नानां व्रत छे, एटले नियमरूप छे माटे एने अणुव्रत कहिये छिये.

मू० तथा-दिग्व्रतभोगोपभोगमानानर्थदण्डविरतयस्त्रीणि गुणव्रतानीति ॥

भा० वळी दिग्व्रत, भोगोपभोगनुं प्रमाण, तथा अनर्थदंडथी विराम पामवुं, ए त्रण गुणव्रत कहिये.

टी० दिशो ह्यनेकप्रकाराः शास्त्रे वर्णितास्तत्र सूर्योपलक्षिता पूर्वा, शेषाश्च पूर्वदक्षिणादिकाः सप्त, तथा ऊर्ध्वमधश्च द्वे, एवं दशसु दिक्षु विषये गमनपरिमाणकरणलक्षणं व्रतं नियमो दिग्व्रतं, भुज्यते सकृदेवासेव्यते यदशनादि तद्भोगः, पुनः पुनर्भुज्यते वसनवनितादि यत्तदुपभोगः भोगश्चोपभोगश्च भोगोपभोगौ तयोर्मानं परिमाणं भोगोपभोगमानं, अर्थः प्रयोजनं धर्मस्वजनेन्द्रियगतशुद्धोपकारस्वरूपं तस्मै अर्थाय दण्डः सावद्यानुष्ठानरूपस्तत्प्रतिषेधादनर्थदण्डः । स च चतुर्द्धा अपध्यानप्रमादाचरितहिंस्रप्रदानपापकर्मोपदेशभेदात्तस्य विरतिस्ततो दिग्व्रतं च भोगोपभोगमानं चानर्थदण्डविरतिश्चेति समासः । त्रीणिसंख्यानि त्रिसंख्यानि गुणव्रतानि गुणायोपकाराय व्रतानि भवन्ति, गुणव्रतप्रतिपत्तिमन्तरेणाणुव्रतानां तथाविधशुद्ध्यभावादिति ॥

भा० अनेक प्रकारनी दिशाओ शास्त्रमां वर्णन करी छे. तेमां सूर्यथी ओळखाती एटले ज्यां सूर्य उगे छे त्यां पूर्व दिशा छे, बीजी दक्षिणप्रमुख सात दिशाओ तथा ऊंची तथा हेठळ ए बे दिशा मळीने दश दिशा छे, तेने विषे जवानुं जे परिमाण करवुं ते छे लक्षण जेनुं एवुं जे व्रत कहेतां नियम, ते दिग्व्रत कहिये. जे एक वखत आसेवन करिये तेने भोग कहिये. जेम के भोजन प्रमुख वस्तु तथा जे वारंवार भोगवीये ते उपभोग कहिये, जेम के वस्त्र तथा स्त्री इत्यादिक जे

पदार्थ तेने उपभोग कहिये. ते बेनुं, जे परिमाण करवुं ते भोगोपभोग व्रत कहिये. तथा अर्थ कहेतां प्रयोजन, धर्म स्वजन इंद्रियगत जे शुद्ध उपकार, ते छे स्वरूप जेनुं, तेने अर्थे जे दंड कहेतां सावद्य अनुष्ठान करवुं ते अर्थदंड कहिये, अने तेना प्रतिषेधथी कहेतां ते अर्थदंड न करवाथी अनर्थदंड कहिये, ते अनर्थदंड चार प्रकारना छे, जेम के, अपध्यान १, प्रमादनुं आचरवुं २, हिंसा करवानुं शील जेनुं एवां हथीआर प्रमुखनुं आपवुं ३, तथा पापकर्मनो उपदेश ४. एवा भेदथी अनर्थदंड जाणवो, तेनो विराम कहेतां निवृत्ति करवी ते अनर्थदंड विरति कहिये, तथा त्रण गुणव्रत, गुण कहेतां उपकार तेने अर्थे जे व्रत ते गुणव्रत कहिये, गुणव्रतनी प्राप्ति विना अणुव्रतनी तथाविध एटले जेवी जोइए एवी शुद्धि थती नथी ए हेतु माटे.

मू० तथा-सामायिकदेशावकासिकपोषधोपवासातिथिसंविभागाश्चत्वारि शिक्षापदानि ॥

भा० सामायिक १, देशावकासिक २, पोषधोपवास ३ अने अतिथिसंविभाग ४ ए चार शिक्षाव्रत छे.

टी० समानां मोक्षसाधनं प्रति सदृशसामर्थ्यानां, सम्यग्दर्शनज्ञानचारित्राणामायो लाभः, समस्य वा रागद्वेषान्तरालवर्तितया मध्यस्थस्य सतः आयः सम्यग्दर्शनादिलक्षणः समाय, साम्नो वा सर्वजीवमैत्रीभावलक्षणस्य आयः सामायः, सर्वत्र स्वार्थिकेकप्रत्ययोपादानात्सामायिक, सावद्ययोगपरिहारनिरवद्ययोगानुष्ठानरूपो जीवपरिणामः । देशे विभागे प्राक्प्रतिपन्नदिग्व्रतस्य योजनशतादिपरिमाणरूपस्य अवकाशो गोचरो यस्य प्रतिदिनं प्रत्याख्येयतया तत्तया । पोषं धत्ते पोषधोऽष्टमीचतुर्दश्यादिः पर्वदिवसः, उपेति सह उपावृत्तदोषस्य सतो गुणैराहारपरिहारादिरूपैर्वास उपवासः । यथोक्तम्—

भा० मोक्ष साधन प्रत्ये सम कहेतां सरखुं छे सामर्थ्य जेमनुं एवां सम्यग्दर्शन, ज्ञान अने चारित्र ए त्रणनो आय कहेतां लाभ जेमां छे, ते सामायिक कहिये अथवा मध्यस्थ भावनो लाभ थवो ते सामायिक कहिये, केम के राग,

द्वेष, जे ते मध्यस्थपणामां अंतरायरूप छे ए हेतु माटे राग द्वेषने टाली सम्यग्दर्शनादिक छे लक्षण जेनुं एवो जे लाभ ते सामायिक जाणवुं. अथवा सर्व जीव साथे मैत्रीभाव करवो ए छे लक्षण जेनुं एवो जे लाभ ते सामायिक कहिये, कहेतां सावद्ययोगनो परिहार करवो अने निरवद्ययोगनुं अनुष्ठान करवुं, ए रूप जे जीवनो परिणाम ए सामायिक कहिये. पूर्वे अंगीकार करेलुं एवुं जे व्रत कहेतां दिग्व्रत तेमां जे सो योजन प्रमुखनुं परिमाण करवुं ते रूप अवकाश देवो ते देशावकाशिकव्रत कहिये, कहेतां प्रतिदिन जेनुं पच्चखाण करवुं तेणे करीने गोचर कहेतां प्रत्यक्ष जणातुं, एटले आज मारे आटला योजन जवुं बाकीनुं पच्चखाण ए रूपनुं देशावकाशिक व्रत जाणवुं. गुणनी पुष्टिनुं धारण करे तेने पोषध कहिये, कहेतां आठम चौदश इत्यादि पर्वना दिवसो, तेने विषे उपवास करवो, एटले उप कहेतां निवृत्ति पाम्या छे दोष जेना एवा पुरुषने गुण एटले दोषनी निवृत्ति थये सते आहारनो त्याग करवो इत्यादि गुण तेमनी साथे निवास करवो तेने उपवास कहिये. ते वात शास्त्रमां कहि छे.

टी० उपावृत्तस्य दोषेभ्यः सम्यग्वासो गुणैः सह ॥ उपवासः स विज्ञेयो न शरीरविशोषणम् ॥ १ ॥

भा० दोषथी निवृत्ति पामनारने गुणनी संघाथे जे सम्यक्वास कहेतां वसवुं तेनुं नाम उपवास जाणवो, पण पूर्वोक्त गुण विना केवल शरीरनुं सुकववुं ते उपवास न जाणवो. ॥१॥

टी० ततः पोषधोपवासः, अतिथयो वीतरागधर्मस्थाः साधवः साध्व्यः श्रावकाः श्राविकाश्च तेषां न्यायागतकल्पनीयादिविशेषणानामन्नपानादीनां संगतवृत्त्या विभजनं वितरणमतिथिसंविभागः । तथा योगशास्त्रवृत्तावतिथिसंविभागस्वरूपं यथा – अतिथिसंविभागो नाम, अतिथयः साधवः साध्व्यः श्रावकाः श्राविकाश्च एतेषु गृहमुपागतेषु भक्त्याभ्युत्थानासनदानपादप्रमार्जननमस्कारादिभिरर्चयित्वा यथाविभवशक्ति, अन्नपानवस्त्रौषधालयादिप्रदानेन संविभागः कार्य इति ॥

भा० ते माटे पर्वतिथिने विषे उपवास करवो ते पोषधोपवासव्रत कहिये. तथा अतिथिसंविभाग व्रत, अतिथि कहेतां वीतरागना धर्ममां रहेला साधु, साध्वी, श्रावक अने श्राविका तेमने न्यायथकी आवेलुं अने कल्पवा योग्य इत्यादिक छे विशेषण जेमनां एवां जे अन्नपान इत्यादिक पदार्थ तेनुं संगतवृत्तिए करीने वहेंचवुं कहेतां जेम जेने घटे तेम तेने आपवुं तेणेकरीने अतिथिसंविभाग नामे व्रत थाय छे. तेमज उमास्वातिवाचक कृत श्रावकप्रज्ञप्ति सूत्रमां कह्युं छे के, अतिथिसंविभाग, अतिथि कहेतां साधु साध्वी, श्रावक श्राविका, ए पोताने घेर आव्यां होय त्यारे भक्तिथी अभ्युत्थान करवुं तथा आसन आपवुं तथा पगनुं प्रमार्जन करवुं तथा नमस्कार करवो इत्यादि उपचारवडे पूजीने पोतानी वैभवशक्ति प्रमाणे अन्नपान, वस्त्र, औषध, स्थान इत्यादिक आपवुं तेणेकरीने संविभाग करवो ते अतिथिसंविभागव्रत कहिये.

टी० ततः सामायिकं च देशावकाशं च पोषधोपवासश्चातिथिसंविभागश्चेति समासः । चत्वारीति चतुःसंख्यानि, किमित्याह शिक्षापदानि शिक्षा साधुधर्माभ्यासस्तस्य पदानि स्थानानि भवन्ति ॥

भा० त्यारपछी सामायिक, देशावकाश, पोषधोपवास, अतिथिसंविभाग, ए चार शिक्षापद छे; कहेतां सुंदर धर्माभ्यासनां स्थान छे.

मू० ततश्च-एतदारोपणं दानं यथार्हं साकल्यवैकल्याभ्यामिति ॥

भा० ततः कहेतां ते व्रत छे ए हेतु माटे जेम घटे तेम सकलपणे, एटले समस्तअणुव्रत आपवे करीने, तथा वैकल्यपणे करीने, एटले ए व्रतमांथी सुजे ते एक बे इत्यादि व्रत आपवां तेणे करीने ए व्रतनुं आरोपण करवुं ते दान कहेतां व्रतदान कहिये.

टी० इहेतेषामणुव्रतादीनां प्रागुक्तलक्षणे धर्मार्हे प्राणिनि यदारोपणं उक्तविधिनैव निक्षेपणं, तत्किमित्याह, द.नं प्रागुपन्यस्तमभिधीयते, कथमित्याह, साकल्यवैकल्याभ्यां साकल्येन समस्ताणुव्रतगुणव्रतशिक्षापदाध्यारोपलक्षणेन, वैकल्येन वा अणुव्रतादीनामन्यतमारोपणेनेति ॥

भा० इहां प्रथम कह्युं छे लक्षण जेनुं एवो अने धर्मने योग्य एवो जे प्राणी तेने विषे अणुव्रतादिकनुं पूर्वे कहेला विधिये करीनेज जे आरोपण करवुं तेने व्रतदान कहिये, ते व्रतनुं आरोपण बे प्रकारनुं छे, एक सकलपणे आरोपण करवुं अने बीजु विकलपणे आरोपण करवुं कहेतां अणुव्रत, गुणव्रत अने शिक्षापद तेमनुं जे आरोपण करवुं ते सकलपणु कहेवाय अने जे विकलपणे आरोपण करवुं कहेतां एमांथी कोइपण एक व्रतनुं आरोपण करवुं ते विकलपणे आरोपण करवुं कहेवाय.

अवतरणम् टी० एवं सम्यक्त्वमूलकेष्वणुव्रतादिषु समारोपितेषु यत्करणीयं तदाह ॥

भा० एम समकित छे मूल जेनुं एवां, अणुव्रतादिक आरोपण कर्ये सते जे करवा योग्य छे तेने कहे छे.

मू० गृहीतेष्वनतिचारपालनमिति ॥

भा० व्रत ग्रहण कर्ये सते अनतिचारनुं पालन करवुं, एटले अतिचार न लागवा देवा.

टी० अतिचारो विराधना देशभङ्ग इत्येकोर्थः । अविद्यमानोऽतिचारो येषु तान्यनतिचाराणि तेषामनुपालनं धरणं कार्यं, अतिचारदोषोपघातेन हि कुवातोपहतसस्यानामिव स्वफलप्रसाधनं प्रत्यसमर्थत्वादमीषामिति अनतिचारपालनमित्युक्तम् ॥

भा० अतिचार कहो अथवा विराधना कहो अथवा देशभंग कहो, ए त्रण एकार्थ शब्द छे, नथी अतिचार जेमां तेने अनतिचार कहिये, तेनुं पालन कहेतां धारण करवुं, ते अतिचारदोषना उपघातवडे जाणवुं, जेम कुवात कहेतां नठारो वायु तेना उपघातवडे धान्य जे ते, पोताना फलनी सिद्धि प्रत्ये समर्थ नथी थतां, तेम ते व्रत पण अतिचारवडेपो-

तानुं फल आपी सकतां नथी; माटे अतिचारनो त्याग करवो एम कह्युं.

अवतरणम् टी० अथातिचारानेवाह ॥

भा० हवे अतिचारनेज कहे छे.

मू० शङ्काकाङ्क्षाविचिकित्साऽन्यदृष्टिप्रशंसासंस्तवाः सम्यग्दृष्टेरतिचारा इति ॥

भा० शंका, कांक्षा, विचिकित्सा तथा अन्यदृष्टिनी प्रशंसा करवी, तथा तेनो परिचय करवो ते समकितदृष्टिवालाने अतिचार छे.

टी० इह शङ्का काङ्क्षा विचिकित्सा च, ज्ञानाद्याचारकथनमिति सूत्रव्याख्यानोक्तलक्षणा एव । अन्यदृष्टीनां सर्वज्ञप्रणीतदर्शनव्यतिरिक्तानां शाक्यकपिलकणादाक्षिपादादिप्रणीतमतवर्तिनां पाषण्डिनां प्रशंसासंस्तवौ, अन्यदृष्टिप्रशंसासंस्तवौ, तत्र पुण्यभाज एते,सुलब्धमेषां जन्म, दयालव एते, इत्यादिका प्रशंसा । संस्तवश्चेह संवासजनितः परिचयः वसनभोजनदानालापादिलक्षणः परिगृह्यते न स्तवरूपः । तथा च लोके प्रतीत एव सपूर्वः स्तौतिः परिचये । असंस्तुतेषु प्रसभं भयेष्वित्यादाविवेति । ततः शङ्का च काङ्क्षा च विचिकित्सा च अन्यदृष्टिप्रशंसासंस्तवौ चेति समासः । किमित्याह । सम्यग्दृष्टेः सम्यग्दर्शनस्यातिचारा विराधनाप्रकाराः संपद्यन्ते शुद्धतत्त्वश्रद्धानबाधाविधायित्वादिति ॥

भा० इहां शंका, कांक्षा, विचिकित्सा, ए त्रणनां लक्षण ज्ञानाद्याचारकथन ए सूत्रनी व्याख्यामां पूर्वे पत्र ५८ थी कह्यां छे तेज जाणवां. अन्यदृष्टि कहेतां सर्वज्ञ प्रणीत जे दर्शन तेथी जुदां जे बौद्ध, कपिल, कणाद, अक्षिपाद इत्यादिक पुरुषोए कहेलां दर्शन तेमां वर्तता एवा पाषंडि पुरुषो तेनी प्रशंसा करवी ते तथा तेमनो संस्तव करवो ए पांच समकित दृष्टिवालाने अतिचार छे; तेमां प्रशंसा कहेतां आ बौद्धादिक पुण्यशाली छे; तथा एमनुं जन्म घणुं सारु छे; तथा ए घणा दयालु छे; इत्यादिक जे कहेवुं ते प्रशंसा कहीए. तथा संस्तव कहेतां परिचय, आ जगाये सहवासथी थएलो अने वस्त्र-

भोजन, दान, आलाप इत्यादि छे लक्षण जेनुं एवो समागम जाणवो पण स्तवनारूप न जाणवो. समकित दृष्टिवालाने समग्दर्शनना अतिचार कहेतां विराधनाना प्रकार, कहेतां भेद थाय छे, केमके ते शंकादि अतिचार जे ते शुद्धतत्त्वनी श्रद्धाने बाध करनारा छे, ए हेतु माटे.

मू० तथा-व्रतशीलेषु पञ्च पञ्च यथाक्रममिति ॥

भा० वली अणुव्रतने विषे तथा शीलव्रतने विषे पांच पांच अनुक्रमे अतिचार होय छे.

टी० व्रतेष्वणुव्रतेषु शीलेषु च गुणव्रतशिक्षापदलक्षणेषु पञ्च पञ्च यथाक्रमपरिपाटि अतिचारा भवन्तीति सर्वत्रानुवर्तत इति ॥

भा० अणुव्रतने विषे तथा शील कहेतां गुणव्रत शिक्षापद छे लक्षण जेमनुं एवां शीलव्रत तेने विषे, अनुक्रमे ए पांच पांच अतिचार होय छे.

अवतरणम् टी० तत्र प्रथमाणुव्रते ॥

भा० तेमां प्रथम अणुव्रतने विषे अतिचार देखाडे छे.

मू० बन्धवधच्छविच्छेदातिभारारोपणान्नपाननिरोधा इति ॥

भा० बांधवुं १ तथा ताडन करवुं २ तथा शरीरनुं छेदन करवुं ३ तथा अतिशे भारनुं आरोपण करवुं ४ तथा अन्नपानना निरोध करवो ५, ए पांच अतिचार प्रथमना अणुव्रतने विषे जाणवा.

टी० स्थूलप्राणातिपातविरतिलक्षणस्याणुव्रतस्य बन्धो, वधः, छविच्छेदः, अतिभारारोपणं, अन्नपाननिरोधश्चेत्यतिचाराः ॥ तत्र बन्धो रज्जुदामनकादिना संयमनं, वधः कशादिभिस्ताडनं, छविस्त्वक् तद्योगाच्छरीरमपि छविस्तस्य छेदोऽसिपुत्रिकादिभिः पाटनं, तथाऽतीव भारोऽतिभारः प्रभूतस्य पूगफलादेर्गवादिपृष्ठादावारोपणं, तथान्नपानयोर्भो-

जनोदकयोर्निरोधो व्यवच्छेदोऽन्नपाननिरोधः । एते च क्रोधलोभादिकषायमलकलङ्कितान्तःकरणस्य प्राणिप्राणप्रहाणनिरपेक्षस्य सतो जन्तोरतिचारा भवन्ति, सापेक्षस्य तु बन्धादिककरणेपि सापेक्षत्वान्नातिचारत्वमेषामिति ॥

भा० स्थूलप्राणातिपात थकी विरामपामवारूप छे लक्षण जेनुं एवुं जे अणुव्रत तेना अतिचार पांच छे; तेमां एक तो बंध कहेतां दोरडु तथा राश प्रमुख बांधवानां साधन तेणे करीने बांधवुं १ तथा वध कहेतां कोरडा प्रमुखे करीने मारवुं २ तथा छवि कहेतां त्वचा तेना योगथी शरीरनुं नाम पण छवि कह्युं छे, तेनुं छरी प्रमुखवडे छेदवुं ते छविच्छेद कहिये ३ तथा सोपारी प्रमुख वस्तुना घणा भारने पोठिया प्रमुखना वडा उपर आरोपण करवुं ते भारारोपण कहिये. ४ तथा भोजननो तथा जलनो निरोध करवो, एटले न आपवुं ए अन्नपान निरोध कहिये. ५ ए सर्वे अतिचार, क्रोध लोभ प्रमुख जे कषाय ते रूप मलवडे कलंकवालु छे अंतःकरण जेनुं एवो अने प्राणिना प्राणनी हानी थशे एवी अपेक्षा रहित एवो जे जंतु तेने थाय छे. अने जे अपेक्षा सहित छे तेने तो, बंधादिक करये सते पण, सापेक्षपणु छे ए हेतु माटे, अतिचारपणु थतुं नथी, एटले अतिचार लागता नथी.

टी० अत्र चायमावश्यकचूर्ण्याद्युक्तो विधिः । बन्धो द्विपदानां चतुष्पदानां वा स्यात्, सोप्यर्थायानर्थाय वा, तत्रानर्थाय तावन्नासौ विधातु युज्यते । अर्थाय पुनरसौ द्विविधः स्यात्सापेक्षो निरपेक्षश्च, तत्र निरपेक्षो नाम यन्निश्चलमत्यर्थं वध्यते । सापेक्षः पुनर्यद्दामग्रन्थिना यश्च बद्धः सन् शक्यते प्रदीपनकादिषु विमोचयितुं वा छेत्तुं वा, एवं तावच्चतुष्पदानां बन्धः द्विपदानां पुनरेवं दासो वा, दासी वा, चौरो वा, पाठादिप्रमत्तपुत्रो वा, यदि वध्यते तदा स विक्रमेणैव बन्धनीयो रक्षणीयश्च, तथा यथाग्निभयादिषु न विनश्यति । तथा ते किल द्विपदचतुष्पदाः श्रावकेण संग्रहीतव्या. ये अबद्धा एवासत इति । वधोपि तथैव, नवरं निरपेक्षवधो निर्दयतामना, सापेक्षवधः पुनरेवमादित एवं भीतपर्षदा श्रावकेण भवितव्य । यदि पुनर्न करोति कोपि विनयं तदा तं मर्माणि मुक्त्वा लतया दवरकेण वा सकृद्द्विर्वा ताडयेदिति ॥

भा० आ जगाए आवश्यकचूर्णी प्रमुख ग्रंथने विषे कहेलो विधि आ प्रकारनो छे, बे पगना तथा चार पगना जी-

वोनो बंध जे ते बे प्रकारनो छे, एक तो अर्थ भणी छे अने बीजो अनर्थ भणी छे, तेमां जे अनर्थ भणी छे ते तो करवो युक्त नथी, अने जे अर्थ भणी छे ते बे प्रकारनो छे; तेमां एक सापेक्ष छे, अने बीजो निरपेक्ष छे, तेमां निरपेक्ष तो जे निश्चलपणे अतिशे बांधे ते छे, अने जे सापेक्ष छे ते तो जे दोरडा प्रमुखनी गांठे करीने बंधायो सतो, अग्नि प्रदीप्त थाय इत्यादि कारण सते पण, ते बंधन छोडवा अथवा छेदवा समर्थ थवाय ते सापेक्ष कहियें. आ प्रकारे चार पगवालानो बंध जाणवो. बे पगवालानो बंध आ प्रकारे छे, दास, दासी अथवा चोर अथवा पाठादिकने विषे प्रमादी एवो पुत्र ते. विक्रमे करीनेज बांधवा योग्य अने रक्षा करवा योग्य छे माटे ते जेम अग्निनो भय इत्यादि उपद्रवने विषे न नाश पामे तेम करवुं. वली श्रावके तेवानोज संग्रह करवो के जे वगर बांधे रहि शके, एवा बे पगना तथा चार पगना प्राणियो तेमनो संग्रह करवो ए उत्तम पक्ष छे. तथा वध कहेतां ताडन पण एज प्रकारे जाणवुं. पण तेमां आटलो विशेष, जे निरपेक्ष वध कहेतां निर्दयपणे ताडन करवुं, तेनो तो सर्वथा त्यागज छे, तथा सापेक्ष वध जे ते तो आ प्रकारनो छे के, प्रथमथीज भय पामती छे पर्खदा जेथी एवुं श्रावके थवुं, एम करतां जो कोइ विनय न करे तो, तेना मर्मस्थलनो त्याग करी बीजी जग्याए लाते करीने तथा दोरडे करीने एकवार अथवा बेवार ताडन करवुं पण घणुं न करवुं.

टी० छविच्छेदोपि तथैव नवरं निरपेक्षो हस्तपादकर्णनासिकादि यन्निर्दयं छिनत्ति । सापेक्षः पुनर्यद्गण्डं वारुवां छिन्द्याद्वा दहेद्वेति तथातिभारो नारोपयितव्यः पूर्वमेव हि यावद्द्विपदादिवाहनेन जीविका सा श्राद्धेन मोक्तव्या, अन्यथासौ न भवेत्तदा द्विपदोय भारं स्वयमुत्क्षिपत्यवतारयति च तं वाहयेत; चतुष्पदस्य तु, यथोचितभारादसौ किंचिदून क्रियते, हलशकटादिषु पुनरुचितवेलायामसौ मुच्यत इति, तथा भक्तपानव्यवच्छेदो न कस्यापि कर्तव्यः, तीक्ष्णबुभुक्षो ह्यन्यथा म्रियते, सोप्यर्थानर्थादिभेदो बन्धवद्द्रष्टव्यो, नवरं सापेक्षो रोगचिकित्सार्थं स्यात्, अपराधकारिणि च वाचैव वदेद्यदद्य ते न दास्यते भोजनादि, शान्तिनिमित्तं चोपवासं कारयेत्, किं बहुना, यथा मूलगुणस्य प्राणातिपातवि-

रमणस्यातिचारो न भवति तथा सर्वत्र यतनया यतितव्यमिति ॥

भा० छविछेद पण तेमज छे, पण तेमां आटलो विशेष, हाथ, पग, कर्ण, नासिकाने जे निर्दयपणे छेदवुं ते अपेक्षा रहित छे. अने जे गडुगुमडु, व्रण, संधि, तेमनुं छेदवुं, अथवा डामवुं ते सापेक्ष छे. वली अतिशे भारनुं आरोपण न करवुं, प्रथमथीज श्रावके बे पग प्रमुखनां वाहन वडे जे आजीविका तेनो त्याग करवो अने जो ए प्रकारनी आजीविकानो त्याग करवा न समर्थ थवाय तो, ए बे पगनो प्राणी, पोतानी मेले भार उपाडी ले अने पोतानी मेले उतारे एटलो भार ते दास प्रमुख पासे उपडाववो. चारपगना प्राणी पासे तो जेम घटे तेटला भारमांथी पण कांइक ओछो करी उपाडाववो. हल तथा गाडां प्रमुखने विषे जोडेला चार पगना प्राणीने घटति वेलाए छोडी मुकवा. तथा कोइ प्राणिनुं पण खाधा पीधा विषेनुं छेदन न करवुं. केमके कोइक घणो भुखालवो होय ने तेना भोजन पाननुं छेदन करे तो तेथी ते मरण पामे. हवे ते अन्नपाननो निरोध पण बे प्रकारनो छे, एक अर्थभणी छे अने बीजो अनर्थभणि छे, इत्यादि भेद पण बंधनी पेठे जोवा; पण तेमां आटलो विशेष जे सापेक्ष निरोध जे ते रोगादिकनी चिकित्साने अर्थे छे, अने अपराधना करनारने विषे तो वाणिये करीनेज अन्नपाननो निषेध कहेवो पण करवो नही, एटले आज तने अन्नपान नहि आपुं एम बीक देखाडवी पण तेने भोजनादि आपवुं, अने पापनी शांति निमित्ते उपवास कराववो. आ जग्याए वधारे केटलुं कहिये पण जेम मूल गुणनो कहेतां प्राणातिपात विरमणनो अतिचार न थाय तेम यतनाए करीने सर्व जग्याये वर्तवुं.

टी० ननु प्राणातिपात एव व्रतिना प्रत्याख्यातस्ततो बन्धादिकरणेपि न दोषो विरतेरखण्डितत्वात् । अथ बन्धादयोपि प्रत्याख्यातास्तदा तत्करणे व्रतभङ्ग एव विरतिखण्डनात् । किंच बन्धादीना प्रत्याख्येयत्वेपि विवक्षितव्रतेयत्ता विशीर्येत, प्रतिव्रतं पञ्चानामतिचारव्रतानामाधिक्यादित्येवं न बन्धादीनामतिचारतेति ॥

भा० आ जग्याये कोइ प्रतिवादी आशंका करे छे के व्रत अंगीकार करनार पुरुषे, प्राणातिपातनुं पच्चखाण कर्युं छे, ते हेतु माटे, बंधादि कर्ये सते पण, दोष नहि लागे, केमके विरतिनुं अखंडितपणुं छे ए हेतु माटे. हवे बंधादिकनुं पण पच्चखाण कर्ये सते व्रत भंगज थाय, केमके विरतिनुं खंडन थयुं ए हेतु माटे. वळी बंधादिकनुं पच्चखाणपणुं कर्ये सते आ उच्चारण करेलुं जे व्रत ते आटलुंज छे एवा प्रमाणपणानो नाश थशे, अने व्रत व्रत प्रत्ये पांच पांच अतिचारव्रतथी अधिकपणुं आवशे ए हेतु माटे, आ प्रकारे ए बंधादिकनुं अतिचारपणुं नथी?

टी० अत्रोच्यते सत्यं प्राणातिपात एव प्रत्याख्यातो न बन्धादयः केवलं तत्प्रत्याख्यानेऽर्थतस्तेऽपि प्रत्याख्याता इव द्रष्टव्यास्तदुपायत्वात्तेषां । न च बन्धादिकरणेऽपि व्रतभङ्गः, किंत्वतिचार एव। कथमिह, द्विविधं व्रतमन्तर्वृत्त्या बहिर्वृत्त्या च, तत्र मारयामीति विकल्पाभावेन यदा कोपाद्यावेशात्परप्राणप्रहाणमगणयन् बन्धादौ प्रवर्त्तते, नच प्राणघाती भवति, तदा दयावर्जिततया विरत्यनपेक्षप्रवृत्तत्वेनान्तर्वृत्त्या व्रतस्य भङ्गः, प्राणिघाताभावाच्च बहिर्वृत्त्या पालनमिति देशस्य भञ्जनाद्देशस्यैव च पालनादतिचार-व्यपदेशः प्रवर्त्तते ॥ तदुक्तम् ॥ —

भा० आ जगाए पूर्वे कहेली शंकानुं समाधान प्रतिवादी प्रत्ये कहे छे. तमो कहो छो ते खरु, जे प्राणातिपातनुं पच्चखाण कर्युं छे, पण बंधादिकनुं पच्चाण कर्युं नथी, परंतु केवल ते बंधादिकनुं पच्चखाण कर्यानी पेठे जाणवुं, केमके ते प्राणातिपातना ते बंधादिक उपाय छे ए हेतु माटे ते बंधादिक पण पच्चखाणमां आवि जाय छे. तेथी तमारे एम न बोलवुं जे बंधादिक कर्ये सते पण व्रतनो भंग नथी थतो; देशथी व्रतनो भंग थाय छे, तेनुंज नाम अतिचार छे; केमके इहां बे प्रकारनुं व्रत जाणवुं; एकतो अंतर्वृत्तिये करीने अने बीजुं बहिर्वृत्तिये करीने जाणवुं, तेमां हुं मारु छुं, ए प्रकारे विकल्पना अभावे करीने, जे कोपनो आवेश थाय छे, तेथी पारका प्राणनी हानिने न गणतो सतो बंधादिकने विषे प्रवर्त्ते छे, तेमां

प्राणनो घात थतो नथी पण, ते समे दयाये करी रहितपणाए करीने विरतिनी अपेक्षा न राखिने प्रवर्त्तवुं थयुं, तेणे करीने अंतर्वृत्तिये व्रतनो ज्ञंग थयो, अने प्राणिघातनो अज्ञाव छे ए हेतु माटे, बहिर्वृत्तिये करी व्रतनुं पालन थयुं, माटे देशथी ज्ञागवुं ने देशथी पालवुं एम थयुं तेथी ते अतिचार एवा नामथी प्रवर्ते छे, ते वात शास्त्रमां कही छे.

टी० न मारयामीति कृतव्रतस्य विनैव मृत्युं क इहातिचारः ॥ निगद्यते यः कुपितो बधादीन् करोत्यसौ स्यान्नियमानपेक्षः ॥१॥

मृत्योरज्ञावान्नियमोस्ति तस्य कोपाद्दयाहीनतया तु ज्ञग्नः ॥ देशस्य ज्ञङ्गादनुपालनाच्च पूज्या अतीचारमुदाहरन्ति ॥२॥ इति ॥

ज्ञा० हुं प्राणीने नहि मारुं, ए प्रकारनुं कर्युं छे व्रत जेणे एवा पुरुषने ते प्राणिनो मृत्यु थया वगर अतिचार क्यांथी होय? न होय; केमके जे कोप पाम्यो सतो वधादिकने करे छे, अने नियमनी अपेक्षा राखतो नथी, ए अतिचार कहीए छीए ॥१॥ एवुं बोलनारने उत्तर कहे छे के, प्राणिनुं मृत्यु थयुं नथी माटे ते पुरुषनो नियम रह्यो छे, अने कोपथी दया रहितपणुं थयुं तेणे करीने ते नियम, अंतरना प्रणाम आश्रितो ज्ञाग्यो पण खरो, माटे देशथी पालवुं अने देशथी ज्ञागवुं ए बे नियममां आवि जाय छे, माटे पूजवा योग्य एटले मोटा पुरुष जे ते, तेने अतिचार एवा नामथी कहे छे.॥२॥

टी० यच्चोक्तम्, व्रतेयत्ता विशीर्येत, इति तदयुक्तं, विशुद्धहिंसादिविरतिसद्भावे हि बन्धादीनामज्ञाव एवेति, तदेवं बन्धादयोऽतिचारा एवेति, बन्धादिग्रहणस्य चोपलक्षणत्वान्मन्त्रतन्त्रप्रयोगादयोऽन्येऽप्येवमत्रातिचारतया द्रष्टव्या इति ॥

ज्ञा० वली जे तमोए आ प्रकारे कह्युं के जो प्राणातिपातमां बंधादिकनो नियम आवीजतो होय तो, आटलुज प्राणातिपातव्रत छे एवा प्रमाणनो नाश थाय, पण एम कहेवुं ते अयुक्त छे; केमके विशुद्ध एवी हिंसादिकथकी विरति छे, तो निश्चे तेमां बंधादिकनो निषेधज आवि जाय छे, माटे आ प्रकारे बंधादिक छे ते अतिचारज छे, ए हेतु माटे बंधादिकना ग्र

दूषणनुं तो उपलक्षणपणुं छे, ए हेतु माटे, मंत्र तंत्र प्रमुख, अन्यप्रयोगादिकपण, इहां अतिचारपणेज जाणवा.

टी० अथ द्वितीयस्य ॥ मिथ्योपदेश, रहस्याभ्याख्यान, कूटलेखक्रिया,न्यासापहार,स्वदारमन्त्रभेदा इति । मिथ्योपदेशश्च रहस्याभ्याख्यानं च कूटलेखक्रिया च न्यासापहारश्च स्वदारमन्त्रभेदश्चेति समासः । तत्र मिथ्योपदेशो नाम अलीकवादविषये इदमेव चैव ब्रूहीत्यादिकमसत्याभिधानशिक्षणम् १ । रहस्याभ्याख्यानं, रह एकान्तस्तत्र भवं रहस्यं रहोनिमित्तं तच्च तदभ्याख्यानं चेति समासः । एतदुक्तं भवति, रहसि मन्त्रयमाणानवलोक्याभिधत्ते, एते हि इदं चेदं च राजादिविरुद्धं मन्त्रयन्त इति ॥२॥ कूटलेखस्य, असद्भूतार्थसूचकाक्षरलेखनस्य करणं कूटलेखक्रिया ३ । न्यासापहार इति, न्यासः परगृहे रूपकादेर्निक्षेपस्तस्यापहारोऽपलापः ४ । स्वदारमन्त्रभेद इति, स्वदाराणामुपलक्षणार्थत्वान्मित्रादीनां च मन्त्रस्य गुप्तभाषितस्य भेदो बहिःप्रकाशनमिति ५ । अत्र च मिथ्योपदेशो यद्यपि मृषा न वादयामीत्यत्र व्रते भङ्ग एव, न वदामीति प्रतिज्ञायां तु न किंचन, तथापि सहसाकारानाभोगाभ्यामतिक्रमव्यतिक्रमातिचारैर्वा मृषावादे परप्रवर्तनं व्रतस्यातिचारोऽयम् ॥

भा० बीजुं मृषावाद नामे व्रत, तेना अतिचार देखाडे छे. मिथ्या उपदेश १, रहस्य कहेवुं २, जुठो लेख करवो ३, थापण ओलववी ४, गुप्त भाषणनुं बाहेर प्रकाश करवुं ५; ए पांच अतिचार छे. तेमां जूठो उपदेश जे आ आमज छे, एम तुं जूठुं बोल्य, ए प्रकारे असत्य शिखववुं १, तथा रहस्य अभ्याख्यान कहेतां जे एकांते थयेलुं अर्थात् विचारेलुं होय तेनुं लोकमां प्रकाश करवुं ते रहस्याभ्याख्यान कहीए. ए वात आ प्रकारे कही छे के, एकांतने विषे गुप्त विचार करता पुरुषोने जोइ लोकमां बोले के आ पुरुषो तो आ प्रकारे राजादिकने विरुद्ध मनसुबो करे छे इत्यादि २, असत्य अर्थने सूचना करे एवुं जे अक्षरनुं लखवुं, कहेतां जूठो लेख बनाववो, ते कूटलेख क्रिया कहीए ३. पारके घेर रूपैया प्रमुख मुक्या होय तेनुं ओलववुं एटले थापण ओलववी ते न्यासापहार कहीए ४. पोतानी स्त्री साथे तथा उपलक्षणथी मित्रादिकनी साथे जे गुप्त भाषण कर्युं होय तेनुं बाहीरलोकमां प्रकाश करवुं ते स्वदारमंत्रभेद कहीए ५. आ जग्याए मिथ्योपदेश जे ते, जोपण मृषा कहेतां मिथ्या नहि बोलावुं ए प्रकारना व्रतने विषे भंग छे, पण मिथ्या नहि बोलुं ए

प्रकारना व्रतने विषे भंग नथी तो पण सहसात्कार अने अनाभोग ए बे वडे अतिक्रम, अथवा व्यतिक्रम, अथवा अतिचार ए त्रणवडे मृषावादने विषे परपुरुषने जे प्रवर्ताववुं ते आ व्रतनो अतिचार कहीए छीए.

टी० अथवा व्रतसंरक्षणबुद्ध्या परवृत्तान्तकथनद्वारेण मृषोपदेशं यच्छतोऽतिचारोयं व्रतसव्यपेक्षत्वान्मृषावादे परप्रवर्तनाच्च भग्नाभग्नरूपत्वाद्व्रतस्येति । ननु रहस्याभ्याख्यानमसद्दोषाभिधानरूपत्वेन प्रत्याख्यातत्वाद्भङ्ग एव, न त्वतिचार इति । सत्यं । किंतु यदा परोपघातकमनाभोगादिनाऽभिधत्ते तदा संक्लेशाभावेन व्रतानपेक्षत्वाभावान्न व्रतस्य भङ्गः परोपघातहेतुत्वाच्च भङ्ग इति भङ्गाभङ्गरूपोऽतिचारः यदा पुनस्तीव्रसंक्लेशादभ्याख्याति तदा भङ्गो व्रतनिरपेक्षत्वात् ॥

भा० अथवा व्रतनुं संरक्षण करवुं, एवी बुद्धिये करीने पारका वृत्तांतनुं जे कहेवुं ते द्वारेकरीने मिथ्या उपदेशने आपतो एवो जे पुरुष, तेने ए अतिचार लागे छे, व्रतनी अपेक्षा छे ए हेतु माटे, अने मिथ्या भाषणमां प्रवर्तवापणु छे ए हेतु माटे, व्रत भाग्युं पण कहेवाय अने व्रत न भाग्युं पण कहेवाय, एटले देशथी व्रत भाग्युं, अने देशथी न भाग्युं माटे तेने अतिचार कहीए. हवे रहस्य कहेतां गुप्त वृत्तांतनुं प्रकाश करवुं; आ जग्याए आशंका करे छे के रहस्य वार्त्तानुं प्रकाश करवुं, एने असत् दोषनुं कहेवा रूपपणु छे तेणे करीने पच्चखाणपणु कर्युं छे ए हेतु माटे, व्रतनो भंगज थयो कहेवाय पण अतिचार न कहेवाय? तेनो उत्तर--तमो ठीक कहो छो, परंतु ज्यारे पारको उपघात करनार वाक्यने अजाणपणु इत्यादिके करीने कहे त्यारे संक्लेशभावे करीने व्रतनी अपेक्षा छे ए हेतु माटे व्रतनो भंग थयो न कहेवाय; अने पारका उपघातनुं कारण थयुं माटे भंग थयो पण कहेवाय, ए प्रकारे देशथी व्रतनुं भागवुं अने देशथी न भागवुं तेणे करीने अतिचार थयो अने वली जो तीव्र संक्लेशथी कहे तो व्रत भाग्युं कहेवाय, केमके, व्रतनी अपेक्षा न राखी ए हेतु माटे.

टी० आह च । सहसाभक्खाणाइ जाणंतो जइ करेज्ज तो भङ्गो ॥ जइ पुण णाभोगाईहिंतो तो होइ अइयारो ॥ १ ॥

भा० वली ते वात शास्त्रमां कही छे. जो जाणी जोइने सहसात्कारे अभ्याख्यान प्रमुख कहेतां कहेवुं इत्यादिक करे तो, व्रतनो भंग कहेतां नाश थाय, अने जो अणविचार्युं कहेवाइ जाय तो अतिचार कहेवाय. ॥१॥

टी० कूटलेखकरणं तु, यद्यपि कायेन मृषावादं न करोमीत्यस्य, न करोमि न कारयामीत्यस्य वा व्रतस्य भङ्ग एव । व्रतान्तरे तु न किंचन, तथापि सहसाकारादि-नाऽतिक्रमादिना वातिचारः । अथवा मृषावाद इति मृषा भणनं मया प्रत्याख्यातमिदं न पुनर्लेखनमिति भावनया मुग्धबुद्धेर्व्रतसव्यपेक्षस्यातिचार इति । न्यासापहारे पुनरद-त्तादानं साक्षादेव भवति मृषावादव्रतातिचारत्वं चास्य न त्वदीयं मम समीपे किंचिदपीत्यनाभोगादिनाऽपह्नुवानस्य स्यादिति । स्वदारमन्त्रभेदः पुनरनुवादरूपत्वेन सत्यत्वाद्यद्य-पि नातिचारो घटते तथापि मन्त्रितार्थप्रकाशनजनितलज्जादितः स्वदारादेर्मरणादिसंभवेन परमार्थतस्तस्यासत्यत्वात्कथंचिद्भङ्गरूपत्वादतिचार एवेति ॥

भा० कूटलेख कहेतां जूठा लेखपत्र तेमनुं करवुं जो पण शरीरे करीने मृषावादने नही करुं अथवा नही करुं अने नहि करावुं, ए प्रकारना व्रतनो भंगज थयो. अने बीजा व्रतने विषे तो कांइ पण भंग न थयो, तो पण सहसात्कारादिके करीने अथवा अतिक्रमादिके करीने अतिचार थाय छे. अथवा मृषावाद कहेतां मिथ्या कहेवुं एवुं में पच्चखाण कर्युं छे, पण कूटलेख लखववानुं पच्चखाण नथी कर्युं, ए प्रकारनी भावनाए करीने भोली बुद्धिवाला पुरुषोने, व्रतनी अपेक्षा छे, माटे एने अतिचार कहिये पण व्रत भंग न कहीए. थापण ओलववाने विषे तो, अदत्तादान साक्षात्ज छे, पण मृषावादव्रतनुं अतिचारपणु तो तारे कहेवाय के ज्यारे एम बोले के, "तारी थापण मारे त्यां नथी" एवुं कांइ पण अणविचार्युं ओलववा संबंधिवचन कहेवाय त्यारे अतिचार कहेवाय छे. स्वदार मंत्रभेद कहेतां पोतानी स्त्री तथा मित्रादिक, ते साथे करेला विचारनो प्रकाश करवो, ते जो पण सत्य छे तो अतिचार घटतो नथी तोपण विचार करेला अर्थनो प्रकाश करवाथी उत्पन्न थइ जे लज्जा, इत्यादिके करीने पोतानी स्त्री आदिकना मरणादिकनो संभव छे, तेणे करीने प-

रमार्थ विचारतां ते असत्य छे, ए हेतु माटे कोइ प्रकारे ते व्रतनुं ज्ञंगरूपपणु आवे छे ए हेतु माटे अतिचारज छे पण व्रतनो ज्ञंग नथी. ॥ २ ॥

अवतरणम् टी० अथ तृतीयस्य ॥

ज्ञा० हवे त्रीजुं व्रत जे स्तेय न करवुं, कहेतां चोरी न करवी तेना पांच अतिचार देखाडे छे.

मू० स्तेनप्रयोग, तदाहृतादान, विरुद्धराज्यातिक्रम, हीनाधिकमानोन्मान, प्रतिरूपकव्यवहारा इति ॥

ज्ञा० स्तेन प्रयोग एटले चोरने जे मदद आपवी ते १, तथा चोरेली वस्तुनो जे संग्रह करवो ते २, तथा विरुद्ध-पणु कहेतां पोताना राजा साथे जे शत्रुवटपणु करनार, तेना राज्यमां जे अतिक्रमण करवुं ते ३, तथा वधारे ओछुं ले-वुं देवुं तेने अर्थे जोखवानां तथा मापवानां साधन तेवां राखवां ते ४, तथा हलकी वस्तु आपी तेना जेवी जणाती ज्ञारे वस्तु लइ लेवी ते रूपनो वेपार करवो ते ५.

टी० स्तेनप्रयोगश्च तदाहृतादानं च विरुद्धराज्यातिक्रमश्च हीनाधिकमानोन्मानानि च प्रतिरूपकव्यवहारश्चेति समासः । तत्र स्तेनाश्चौरास्तेषां प्रयोगो व्यापारणं हरत यूयमित्यनुज्ञाप्रदानं १। तथा तैराहृतस्य कुङ्कुमादिद्रव्यस्यादानं संग्रहः २ । विरुद्ध. स्वकीयराज्ञः प्रतिपन्थी तस्य राज्यं कटकं देशो वा तत्रातिक्रमः स्वराजज्ञूमि सीमातिलङ्घ-नेन क्रमणं प्रवेशः विरुद्धराज्यातिक्रमः ३। हीने स्वज्ञावापेक्षया न्यूनेऽधिके वा मानोन्माने कुडवादितुलारूपे ज्ञवतो हीनाधिकमानोन्माने ४ । शुद्धेन व्रीह्यादिना घृतादिना वा प्रतिरूपकं सदृशं पलञ्ज्यादि वसादि वा द्रव्य तेन व्यवहारो विक्रयरूपः स प्रतिरूपकव्यवहार इति॥

ज्ञा० चौरोने व्यापार कराववो कहेतां चोरी करनारने मदद आपवी जे तमो आ जगायेथी धन हरण करो १, वली चोरी करीने आणेलुं केसर प्रमुख द्रव्य तेनो संग्रह करवो २, तथा विरुद्ध कहेतां पोताना राजा साथे शत्रुवट क-

रनार जे राजा तेना राज्यनो तथा लशकरनो तथा देशनो अतिक्रम करवो कहेतां पोताना राजानी पृथ्वीनो सीमाडो अथवा राज्यनी मर्यादा तेनुं उल्लंघन करवुं तेणे करीने बीजा राज्यमां प्रवेश करवो ३, तथा स्वभावनी अपेक्षाए न्यून अथवा अधिक एवां मान तथा उन्मान कहेतां लोढा प्रमुखनां जोखवानां काटलां तथा शेरीयो, पांचशेरीयो, पाली इत्यादिके करीने दाणा प्रमुख जे भरीने तोल थाय छे ते न्यून राखवां अथवा अधिक राखवां ते ४, तथा डांगेर प्रमुख तथा घी प्रमुख जे शुद्ध वस्तु तेणे करीने एटले ते लेइने तेना बरोबर पलाल कहेतां पोच, जेमां दाणा न होय ते आपीने डांगेर प्रमुख सारी वस्तु लेइ लेवी तथा चर्बी प्रमुख उतरती वस्तु अथवा हलकी वस्तु आपी घृत प्रमुख सारी सरखी जणाती वस्तु लेइ लेवी, ए प्रकारनो व्यापार करवो ते प्रतिरूपक व्यवहार कहीए ५.

टी० इह स्तेनप्रयोगो यद्यपि चौर्यं न करोमि न कारयामीत्येवं प्रतिपन्नव्रतस्य भङ्ग एव। तथापि किमधुना यूयं निर्व्यापारास्तिष्ठथ? यदि वो भक्तकादि नास्ति तदाहं ददामि। भवदानीतमोषस्य च यदि विक्रायको न विद्यते तदाहं विक्रेष्यामीत्येवंविधवचनैश्चौरान् व्यापारयतः स्वकल्पनया तद्व्यापारणं परिहरतो व्रतसापेक्षस्यासावतिचारः॥

भा० इहां स्तेनप्रयोग कहेतां चोरनो व्यापार जे ते, जो पण चोरी नहि करुं तथा नहि करावुं ए प्रकारे व्रतना अंगीकार करनारने व्रतनो भंगज छे, तो पण पोतानी कल्पनाए करीने, चोरीना व्यापारनो त्याग करनारने व्रतनी अपेक्षाए अतिचार छे पण भंग नथी, ते पुरुष केवो छे के चोर पुरुषोने देखी एम कहे छे के तमो केम हवणां व्यापार विनाना बेसी रह्यो छो? जो तमारे खावा पीवा प्रमुख न होय तो हुं आपुं, अने तमारी चोरीनो माल जो कोइ वेचनार न होय तो हुं वेची आपीश; ए प्रकारना वचनवडे चोरोने व्यापारमां प्रेरणा करतो एवो जे पुरुष तेने पोतानी कल्पनाए चोरीना व्यापारने परिहरतो, अने व्रतनी अपेक्षा छे ए हेतु माटे ते पुरुषने ए अतिचार छे.

टी० तथा स्तेनाहृतं क्राणक्रयेण लोभदोषात् वन्नं गृह्णंश्चौरो भवति ॥ यदाह ॥

चोरश्चौरापको मन्त्री भेदज्ञः क्राणकः क्रयी ॥ अन्नदः स्थानदश्चैव चौरः सप्तविधः स्मृतः ॥ १ ॥

ततश्चौर्यकरणाद्व्रतभङ्गः; वाणिज्यमेव मया विधीयते न चौरिकेत्यध्यवसायेन च व्रतानपेक्षत्वाभावादभङ्ग इति भङ्गाभङ्गरूपोऽतिचारः ॥

भा० वली ते चोर लोकोए चोरी आणेलुं जे द्रव्य तेने वेचातुं छानुं लेतो एवो जे पुरुष, ते लोभरूप दोषथी चोरज कहेवाय छे, ते वात नीतिशास्त्रमां कही छे के,

चोर १, तथा चोरीनो करावनार २, तथा चोरीनो विचार करी गोठवी आपनार ३, तथा चोरीना भेदने जाणनार, एटले एक जात्यनी मदद आपनार ४, तथा चोरेली वस्तुनो वेचनार तथा लेनार ५, तथा चोरने अन्न आपनार ६, तथा स्थान आपनार ७, ए सात प्रकारना चोर कह्या छे. ॥ १ ॥

ते हेतु माटे चोरी करवाथी व्रतनो भंग थयो. मारे वेपारज करवो छे पण चोरी करवी नथी एवा अध्यवसाए करीने, व्रतनी अपेक्षा राखे छे माटे व्रत भंग न कहेवाय; एक देशथी भाग्युं अने अन्यदेशथी न भाग्युं माटे ए अतिचार कहेवायछे.

टी० विरुद्धराज्यातिक्रमस्तु यद्यपि स्वस्वामिनाऽननुज्ञातस्य परकटकादिप्रवेशस्य "सामीजीवादत्तं तित्थयरेणं तहेव य गुरूहिं" इत्यदत्तादानलक्षणयोगेन विरुद्धराज्यातिक्रमकारिणां च चौर्यदण्डयोगनादत्तादानरूपत्वाद्भङ्ग एव तथापि विरुद्धराज्यातिक्रमं कुर्वता मया वाणिज्यमेव कृत न चौर्यमिति भावनया व्रतसापेक्षत्वाल्लोके च चौरोयमिति व्यपदेशाभावादतिचारोयमिति ॥

भा० विरोधी कहेतां शत्रु, तेना राज्यनुं अतिक्रम जे ते तो, पोताना सामीनी आज्ञा विना शत्रुना लशकर विगरे स्थानमां व्यापारने अर्थे छानो प्रवेश करवो ते, पाखीसूत्रनी गाथामां कह्युं छे के, तीर्थंकरे तथा गुरुए आज्ञा प्रत्ये न

आपेलो, माटे अदत्तादान छे लक्षण जेनुं एवा योगे करीने विरुद्ध राज्यनुं अतिक्रम करनारने चोरना जेवा दंड योगे करीने अदत्तादानपणु छे माटे व्रत भंगज छे, तो पण विरुद्ध राज्यमां अतिक्रम करतो एवो हुं हुं ते में वेपारज कर्यो छे पण चोरी नथी करी; एवी भावनाए करीने व्रतनी अपेक्षा राखी ए हेतु माटे, तथा लोकने विषे पण आ चोर छे एवी प्रसिद्धि नथी ए हेतु माटे, अतिचारज कहिये पण व्रतभंग न कहिये.

टी० तथा हीनाधिकमानोन्मानव्यवहारः, प्रतिरूपकव्यवहारश्च परव्यंसनेन परधनग्रहणरूपत्वाद्भङ्ग एव, केवलं खात्रखननादिकमेव चौर्यं कूटतुलादिव्यवहारतत्प्रतिरूपकव्यवहारौ तु वणिक्कलैवेति स्वकीयकल्पनया व्रतरक्षणोद्यततयाऽतिचार इति । अथवा स्तेनप्रयोगादयः पञ्चाप्यमी व्यक्तचौर्यरूपा एव केवलं सहसाकारादिना अतिक्रमव्यतिक्रमादिना वा प्रकारेण विधीयमाना अतिचारतया व्यपदिश्यन्त इति । नचैते राजसेवकादीनां न संभवन्ति, तथाह्याद्ययोः स्पष्ट एव तेषां संभवः, विरुद्धराज्यातिक्रमस्तु, यदा सामन्तादिः स्वस्वामिनो वृत्तिमुपजीवति तद्विरुद्धस्य च सहायो भवति तदा तस्यातिचारो भवति । कूटतुलादयस्तु, यदा भाण्डागारद्रव्याणां विनिमयं कारयति तदा राज्ञो प्यतिचाराः स्युरिति ॥

भा० वली ओछुं अथवा वधारे जोखवुं, मापवुं एवो जे व्यवहार, तथा प्रतिरूपक व्यवहार कहेतां वस्तुना बदलामां बीजी हलकी वस्तु आपी ठगाइ करवी ते रूप जे व्यवहार करवो, तेणे करीने पारकुं धन ग्रहण करवा रूपपणु छे ए हेतु माटे व्रतभंगज छे, वली केवळ खातर पाडवुं इत्यादिकज चोरपणु छे, परंतु कपटथी जोखी लेवुं इत्यादिक व्यवहार तथा कोइ हलकी वस्तु आपी भारे वस्तु लइ लेवी, एवो व्यवहार जे तेतो, वाणियानी कलाज छे, एम पोतानी कल्पनाए करीने, व्रतनुं रक्षण करवामां उद्यमवंतपणु धरवुं तेणे करीने अतिचार छे, पण व्रतभंग नथी. अथवा स्तेनप्रयोग कहेतां चोरीनो प्रयोग प्रमुख पांच प्रकारना अतिचार स्फुटपणे चोरीरूपज छे, परंतु केवल सहसात्कारादिके करीने

अथवा अतिक्रम व्यतिक्रमादिके करीने, एटले उल्लंघन करवे करीने तथा तेनुं विशेषपणुं करवे करीने कर्या जे चोरीना प्रकार तेने अतिचारज कहिये छीए. राजाना सेवकोने ए अतिचार नथी संभवता एम नही, संभवेज छे. तेने देखाडे छे. प्रथमना बे अतिचारनो संभव स्पष्टज छे. अने विरुद्धराज्यातिक्रम नामे अतिचार जे ते तो ज्यारे सामंतादिक, पोताना स्वामिनी वृत्ति कहेतां आजीविका खाता होय, अने ते राजाथी विरुद्ध जे सामावाळीओ शत्रु राजा, तेनी सहायता करे त्यारे तेने अतिचार लागे छे, अने कूटतूलादिक कहेतां जूठुं तोलवा प्रमुख ते तो ज्यारे भंडारनुं द्रव्य तेनुं आपवुं तथा लेवुं थाय त्यारे, एटले उलट पालट करावे त्यारे राजाने पण अतिचार लागे छे.

अवतरणम् टी० अथ चतुर्थाणुव्रतस्य स्वदारसंतोषलक्षणस्य परदारपरिहारस्य चातीचाराः ॥

भा० हवे चोथा अणुव्रतना, अतिचार कहे छे. पोतानी स्त्रीमां संतोष राखवा रूप छे लक्षण जेनुं एवो अने पारकी स्त्रीनो परिहार कहेतां त्याग करवो, ए रूप जे व्रत तेना अतिचार कहे छे.

मू० परविवाहकरणे,त्वरपरिगृहीताऽपरिगृहीतागमना,नङ्गक्रीडा,तीव्रकामाभिलाषा इति ॥

भा० पारकां छोकरांनो विवाह करि आपवो १ तथा भाडुं आपि राखेली वेश्या २, तथा अन्यस्त्री तेनी साथे संभोग करवो ३ तथा लिंग अने योनि ए बे अंग विना बीजा अंगनो संभोग करवो ४, तथा अतिशे आकरो मैथुन करवानो अभिलाष ५, ए पांच अतिचार कह्या छे.

टी० इत्वरपरिगृहीता चापरिगृहीता च इत्वरपरिगृहीतापरिगृहीते तयोर्गमने इत्वरपरिगृहीताऽपरिगृहीतागमने ततः परविवाहकरणं च इत्वरपरिगृहीताऽपरिगृहीतागमने चानङ्गक्रीडा च तीव्रकामाभिलाषश्चेति समासः । इह परेषां स्वापत्यव्यतिरिक्तानां जनानां विवाहकरणं कन्याफललिप्सया स्नेहसंबन्धादिना वा परिणयनविधानं, परविवाहकरणं इह

२७ वरणापत्येष्वपि संख्याभिग्रहो न्याय्यः, तथा इत्वरी अयनशीला भाटीप्रदानेन स्तोककालं परिगृहीता इत्वरपरिगृहीता वेश्या, तथा अपरिगृहीता वेश्यैवागृहीतान्यसत्कभाटिः,
१ कुलाङ्गना वाऽनाथेति तयोर्गमनमासेवनमित्वरपरिगृहीताऽपरिगृहीतागमनं तथाऽनङ्गदेहावयवोऽपि मैथुनापेक्षया योनिर्मेहनं तद्व्यतिरिक्तान्यनङ्गानि कुचकक्षोरुवदनादीनि तेषु क्रीडा रमणमनङ्गक्रीडा अथवा अनङ्गः कामस्तस्य तेन वा क्रीडाऽनङ्गक्रीडा स्वलिङ्गेन निष्पन्नप्रयोजनस्याहार्यैश्चर्मादिघटितप्रजननैर्योषिद्वाच्यदेशासेवनमित्यर्थः । तथा कामे कामोदयजन्यमैथुने अथवा सूचनात्सूत्रमिति न्यायात्कामेषु तत्र कामौ शब्दरूपे भोगा गन्धरसस्पर्शास्तेषु तीव्राभिलाषोऽत्यन्ततदध्यवसायित्वं यतो वाजीकरणादिनाऽनवरतसुरतसुखार्थं मदनमुद्दीपयति । एतान्समाचरन्नतिचरति चतुर्थाणुव्रतमिति ॥

भा० पोतानां छोकरां विना पारकां छोकरां परणाववां ते चोथा अणुव्रतमां अतिचार जाणवो, कन्यादानना फल-नी इच्छाए करीने अथवा स्नेह संबंधादिके करीने जे परणाववुं ते अतिचार छे. इहां पोतानां छोकरां परणाववां तेने विषे पण आटलांज छोकरां परणाववां पण एथी विशेष न परणाववां एवी संख्यानो अभिग्रह करवो ते न्याय छे. वली भाडु आपवुं तेणे करीने थोडाकाल सुधी भोगवाय, एवा आचरणवाली स्त्री, ते इत्वरी कहीए; एटले ते राखेली वेश्या जाणवी. तथा अन्यपुरुष संबंधि भाडु न खाती होय एवी स्त्री, एटले ए पण वेश्या जाणवी तेने भोगववी ते, अथवा जेने माथे धणी नथी एवी कुलीन स्त्री तेने भोगववी ते बे प्रकारे अतिचार लागे छे. वली अनंगक्रीडा कहेतां लिंग अने योनि ए बे विना स्तन, साथल, मुख आदि सघलां अंगमां क्रीडा करवी, ते अतिचार कहीए. अथवा अनंग कहेतां काम तेनी क्रीडा अथवा कामे करीने क्रीडा, ते अनंग क्रीडा कहीए, एटले पोताना लिंगे करी सिद्ध छे प्रयोजन जेने एवा पुरुषे कोइ प्र-कारनी बनावटनां चामडां प्रमुख वस्तुवडे लिंग, उत्पन्न करी तेणे करीने स्त्रीना गुह्य स्थाननुं सेवन करवुं ते अनंग क्री-डा नामे अतिचार कहेवाय. वली तीखो कामनो अभिलाष ते पण अतिचार कहिये. कामना उदयथी उत्पन्न थयेलो जे

मैथुननो अत्यंत अभिलाष ते, अथवा सूचना मात्र करे तेने सूत्र कहीए; एवो न्याय छे, ए हेतु माटे कामेषु कहेतां काम भोगने विषे, तिखो अभिलाष, तेमां काम कहेतां शब्द अने रूप ए बे जाणवा, अने भोग कहेतां गंध, रस अने स्पर्श जाणवा, तेमने विषे तीखो कहेतां आकरो जे अभिलाष एटले अत्यंत जे पंच विषयनुं अध्यवसायिपणु कहेतां निरंतर विषयसुखने भोगववाने अर्थे वाजीकरणादिके करीने एटले जेथी अत्यंत कामोद्दीप थाय अने निरंतर विषयसुख सारी रीते भोगवाय एवा तीव्र अभिलाषथी मात्राओ औषध खावुं ते पण चोथा अणुव्रतनो अतिचार छे.

टी० इह च द्वितीयतृतीयतिचारौ स्वदारसंतोषिण एव नेतरस्य शेषास्तु द्वयोरपीति एतदेव च सूत्रानुपाति ॥ यदाह ॥ सदार संतोसस्स इमे पञ्च अइयारा ॥ इत्यादि ॥ भावना चेयमत्र । भाटीप्रदानेनेत्वरकालस्वीकारेण स्वकलत्रीकृत्य वेश्यां भुञ्जानस्य स्वकीयकल्पनया स्वदारत्वेन व्रतसापेक्षचित्तत्वान्न भङ्गः । अल्पकालपरिग्रहाच्च वस्तुतोऽस्वकलत्रत्वाद्भङ्ग इति. भङ्गाभङ्गरूपोऽतिचारः ॥

भा० इहां बीजो अतिचार अने त्रीजो अतिचार जे ते एटले इत्वर परिग्रहीता अने अपरिग्रहीता गमन रूप जे अतिचार ते स्वदारसंतोषी कहेतां पोतानी स्त्रीमांज संतोष करनारनेंज होय छे; पण बीजाने नथी. एटले परस्त्रीनो त्याग करनारने नथी, अने शेष कहेतां बाकी रह्या जे त्रण अतिचार तेतो बेने पण लागे छे. एज वात सूत्रमां कहेली छे तेने देखाडे छे. पोतानी स्त्रीमां संतोषवाला पुरुषने आ पांच अतिचार लागे छे, इत्यादि आ जग्याए आ प्रकारनी भावना छे. भाडु आपवुं तेणे करीने थोडो काल स्वीकार करवे करीने पोतानी स्त्रीरूप करेली वेश्याने भोगवता एवा पुरुषने पोतानी कल्पनाए पोतानी स्त्री छे एवा रूप पणे भोगवतो अने व्रतने विषे अपेक्षा सहित चित्तपणु छे ए हेतु माटे व्रतनो भंग न कहेवाय, अने अल्पकाल सुधी परिग्रह छे ए हेतु माटे, अने वस्तुताए तो पोतानी स्त्री नथी ए हेतु माटे; व्रत भा-

ग्युं पण कहेवाय; माटे भंग अने अभंग ए रूप अतिचार जाणवो.

टी० अपरिगृहीतागमनं त्वनाभोगादिनाऽतिक्रमादिना वाऽतिचारः । परदारवर्जिनो नैतावतिचारावित्वरकालपरिगृहीतापरिगृहीतयोर्वेश्यात्वेनानाथकुलाङ्गनायास्त्वनाथतये-वाऽपरदारत्वादिति ॥

भा० न राखेली एवी जे वेश्या तेनी साथे संभोग करवो तेतो अनाभोगादिके करीने कहेतां न विचार करवो इ-त्यादिके करीने तथा अतिक्रमादिके करीने कहेतां व्रतनुं उल्लंघन करवुं तेणे करीने अतिचार छे, एम जाणवुं. अने परदार वर्जी जे पुरुष तेने तो ए बे अतिचार थता नथी, केमके थोडो काल ग्रहण करी, अने न करी, ए बे प्रकारनी वेश्या छे ए हेतु माटे. अने अनाथ एवी जे कुलीन स्त्री तेने पण अनाथपणाए करीने अपरस्त्रीपणु छे ए हेतु माटे बे प्रकारना अ-तिचार नथी लागता.

टी० अपरे त्वाहुः । इत्वरपरिगृहीतागमन स्वदारसंतोषवतोऽतिचारः । अपरिगृहीतागमन तु परदारवर्जिनस्तत्र प्रथमभावना पूर्ववत् । द्वितीयभावना त्वेवम् । अपरिगृही-तानामेव वेश्याना यदा गृहीतान्यसत्कभाटिकामभिगच्छति तदा परदारगमनजन्यदोषसम्भवात्कथंचित् परदारत्वाच्च भङ्गो वेश्यात्वाच्चाभङ्गो भङ्गाभङ्ग इत्यतिचारः॥

भा० बीजा आचार्यो तो आ प्रकारे कहे छे. कोइए राखेली वेश्या तेनुं गमन जे ते, एटले तेनी साथे संभोग करे तो, पोतानी स्त्रीथी संतोष पामनार पुरुषने ए अतिचार लागे छे. अने कोइए राखेली न होय एवी जे वेश्या तेनुं गमन जे ते तो, एटले तेनी साथे संभोग करे तो, परस्त्री वर्जनार पुरुषनी प्रथम कही तेवी भावना जाणवी. अने बीजी भा-वना तो आ प्रकारे छे. कोइए न राखेली एवी वेश्याओनी मध्ये ज्यारे ग्रहण कर्युं छे अन्य संबंधि भाडु जेणीए एव वेश्यानो संभोग करे त्यारे तेमे परस्त्रीपणु आव्युं तेथी व्रतभंग थयो, अने वेश्यापणु छे माटे अभंग कहेतां व्रतभंग न प-

ए थयो माटे देशथी नंग अने देशथी अनंग ए बे थयां माटे अतिचार जाणवो.

टी० अन्ये पुनरन्यथा आहुः ॥ परदारवज्जिणो पञ्च होन्ति तिन्निउ सदारसंतुठे ॥ इत्थीए तिन्नि पञ्च व नङ्गविगप्पेहिं नायव्वा ॥ १ ॥

ना० वली बीजा आचार्यो अन्यथा प्रकारे कहे ठे के, परस्त्री वर्जनार पुरुषने पांच अतिचार होय अने स्वदारसंतुष्ठ कहेतां पोतानीज स्त्रीमां संतोषी एवा पुरुषने त्रण अतिचार होय, एम स्त्रीने पण नांगाना विकल्पे करीने त्रण तथा पांच अतिचारना नांगा जाणवा. ॥१॥

टी० इह नावना, परेणेत्वरकालं या परिगृहीता वेश्या तद्गमनमतिचारः परदारवर्जिन· कथंचित्तस्याः परदारत्वात् । तथा अपरिगृहीताया अनाथकुलाङ्गनाया एव यद्गमनं तस्यैवातिचारो, लोके परदारत्वेन तस्या रूढत्वात् । तत्कामुककल्पनया च परस्य नर्त्रादेरनावेनापरदारत्वात् । शेषास्तून्नयोरपि स्युः। तथा हि। स्वदारसंतोषिणः स्वकलत्रेपि तदितरस्य तु वेशास्वकलत्रयोरपि यदनङ्गरत तत्साक्षादपत्याख्यातमपि न विधेयम् । यतोऽसावत्यन्तपापन्नीरुतया ब्रह्मचर्यं चिकीर्षुरपि यदा वेदोदयासहिष्णुतया तद्विधातुं न शक्नोति तदा यापनामात्रार्थं स्वदारसंतोषादि प्रतिपद्यते, मैथुनमात्रेणैव च यापनाया· संनवादनङ्गरतमर्थतः प्रत्याख्यातमेव । एव परविवाहतीव्रकामानिलाषावपीत्यतः कथंचित्प्रत्याख्यातेषु प्रवृत्तेरतिचारता तेषाम् ॥

ना० इहां नावना आ प्रकारे करवी. जे वेश्या, परपुरुषे आटला काल सुधी मारे राखवी, एवी रीते ग्रहण करेली ते वेश्यानो संनोग करे तो, परस्त्री वर्जनार पुरुषने अतिचार लागे, केमके, कोइ प्रकारे तेने परस्त्रीपणु ठे ए हेतु माटे, वली कोइए न ग्रहण करेली धणी विनानी कुलीन स्त्री तेनो संनोग करे तो तेने अतिचार लागे, केमके जगत्मां परस्त्रीपणे तेनी रूढी ठे ए हेतु माटे; अने कामीपुरुषनी कल्पनाए करीने तो पर जे तेनो धणी, तेनो अन्नाव ठे माटे ए परस्त्री नथी ए हेतु माटे. बाकीना त्रण अतिचार तो, ए बे प्रकारना पुरुषोने पण होय ठे, तेने देखाडे ठे. पोतानी स्त्रीमां संतोष पामनारने पोतानी स्त्रीने विषे पण, अने परस्त्री वर्जकने पण वेश्याने विषे तथा पोतानी स्त्रीने विषे पण जे "अनं-

गरत" कहेतां लिंग अने योनि ए बे अंगनो त्याग करी, बीजा सर्व शरीरनो संभोग, तेनुं साक्षात् पच्चखाण नथी कर्युं तो पण ते संभोग न करे, केमके ए पुरुष पापथकी अत्यंत बीकण छे, माटे ब्रह्मचर्यनेज करवा इच्छे छे, तो पण ज्यारे पुरुष वेदना उदयनुं न सहन करवापणुं थाय तेणे करीने, तो ब्रह्मचर्यने पालवा न समर्थ थाय त्यारे केवल निर्वाहमात्रने अर्थे पोतानी स्त्रीमांज संतोष छे ए हेतु माटे ए प्रकारनुं अंगीकार करे छे, केमके मैथुन मात्रे करीनेज कामना निर्वाहनो संभव छे, ए हेतु माटे, अनंगरतनुं तो, अर्थात् पच्चखाण आविज गयुं. ए प्रकारे परविवाह तथा तीव्र कामाभिलाष ए बेनुं पण कोइ प्रकारे पच्चखाण कर्ये सते, प्रवृत्ति थाय छे ए हेतु माटे ते परविवाहादिकने अतिचारपणुं आवे छे.

टी० अन्ये त्वनङ्गक्रीडामेवं भावयन्ति । स हि निधुवनमेव व्रतविषय इति, स्वकीयकल्पनया तत्परिहरन् स्वदारसंतोषी वेश्यादौ, परदारवर्जकस्तु परदारेष्वालिङ्गनादिरूपामनङ्गक्रीडां कुर्वन् कथंचिदेवातिचरति व्रत व्रतसापेक्षत्वादिति । तथा स्वदारसंतोषवता स्वकलत्रादितरेण न स्वकलत्रवेश्याभ्यामन्यत्र मनोवाक्कायैर्मैथुनं न कार्यं न च कारणीयमित्येवं यदा प्रतिपन्नं व्रतं भवति तदा परविवाहकरणतस्तत्कारणमर्थतोऽनुष्ठितं भवति तद्व्रती च मन्यते, विवाह एवायं मया विधीयते न मैथुनमिति ततो व्रतसापेक्षत्वादतिचार इति॥

भा० वली बीजा आचार्य तो अनंगक्रीडानी भावना, आ प्रकारे करे छे के व्रत ग्रहण करनार पुरुष जे ते मैथुनने ज व्रतनो विषय माने छे, एटले में साक्षात् मैथुननोज नियम राख्यो छे परंतु आलिंगनादिकनो नियम राख्यो नथी, माटे पोतानी कल्पनाए करीने मैथुननो त्याग करतो सतो वेश्यादिकने विषे पोतानी स्त्री करीने संतोष पामे छे अने परस्त्रीनो त्यागी जे ते तो, परस्त्रीने विषे आलिंगनादिरूप अनंगक्रीडाने करतो सतो कोइ प्रकारे व्रतनुं अतिक्रम करे छे, केमके एने व्रतनी अपेक्षा छे ए हेतु माटे; तेम पोतानी स्त्रीमां संतोषवालाने पोतानी स्त्रीथी बीजी स्त्रीने विषे कहेतां पोतानी परणेली स्त्री अने राखेली वेश्या ए बेथी बीजी स्त्रीने विषे मन, वचन अने काया तेणेकरीने मैथुन न करवुं तथा न क-

राववुं एवुं ज्यारे व्रत अंगीकार करयुं छे, त्यारे परविवाह करवाथी तेनुं कारण कहेतां मैथुननुं कारण अर्थात् करयुं, परंतु ते व्रतवालो कहेतां मैथुनव्रतवालो एम माने जे मेंतो आ विवाहज करयो छे, पण आ मैथुन नथी तो व्रतनी अपेक्षा छे ए हेतु माटे अतिचार छे पण व्रत भंग नथी.

टी० ननु परविवाहकरणे कन्याफललिप्साकारणमुक्तं तत्र किं सम्यग्दृष्टिरसौ व्रती मिथ्यादृष्टिर्वा यदि सम्यग्दृष्टिस्तदा तस्य न सा संभवति सम्यग्दृष्टित्वादेव। अथ मिथ्यादृष्टिस्तदा मिथ्यादृष्टेरव्रतानि भवन्त्येवेति कथं सा परविवाहकरणलक्षणातिचारकारणमिति । सत्यं । केवलमव्युत्पन्नावस्थायां सापि संभवति । किंच यथा भद्रकस्य मिथ्यादृशोपि सन्मार्गप्रवेशनायाभिग्रहमात्रं ददन्त्यपि गीतार्थाः । यथा आर्यसुहस्ती रङ्कस्य सर्वविरतिं दत्तवान्, इह च परविवाहवर्जनं स्वापत्यव्यतिरिक्तेष्वेव न्याय्यमन्यथाऽपरिणीता कन्या स्वच्छन्दचारिणी स्यात्ततश्च शासनोपघातः स्याद्विहितविवाहा तु कृतव्रतबन्धत्वेन न तथा स्यादिति। यथोक्तं स्वापत्येष्वपि संख्याभिग्रहो न्याय्यस्तच्चिन्तकान्तरसद्भावे, सुतसंख्यापूर्तौ वाऽपत्यान्तरोत्पत्तिपरिहारोऽपायत इति ॥

भा० कोइ आशंका करे छे के, पारको विवाह करवाने विषे, कन्यादानना फलनी इच्छारूपे कारण कह्युं तेमां ए इच्छा करनारो समकित दृष्टिवालो व्रति छे के, मिथ्यादृष्टिवालो छे? जो समकितदृष्टिवालो छे तो, तेने कन्यादानना फलनी इच्छा होय नही; केमके तेने विषे समकितदृष्टिपणुं रह्युं छे ए हेतु माटे, अने तमे कहेशो के एतो मिथ्यादृष्टिवालो छे तो तेने व्रतज होय नही माटे तेने परविवाहनुं करवुं ते छे लक्षण जेनुं एवा अतिचारनुं कारण एवी ते इच्छा केम संभवे, एटले व्रतज नथी तो व्रतनो अतिचार क्याथी होय? उत्तर तमे ठीक कहो छो. परंतु केवल अव्युत्पन्न अवस्थाने विषे एटले मिथ्यादृष्टिपणुं सर्वथा गयुं नथी, अने सम्यक्‌दृष्टिपणुं आव्युं नथी एवी मध्यम स्थितिमां विवाह करवाना फलनी प्राप्ति संबंधि इच्छा रहे छे, तारे पारको विवाह करवारूप छे लक्षण जेनुं एवा अतिचारनो संभव थाय छे, वली भद्-

क एवा मिथ्यादृष्टिने पण सारा मार्गमां प्रवेश कराववाने अर्थे अभिग्रह मात्रने गीतार्थ पुरुषो करावे छे, जेम के श्रीआर्य सुहस्ती आचार्ये, रंकने सर्व विरतिव्रत आप्युं, ते प्रकारे अतिचारनो संभव जाणवो; ए परविवाहनो त्याग जे ते, पोतानां छोकरां विना, अन्य छोकरांनो विवाह करवाने विषे त्याग करवो ए न्याय छे; एम न करे तो परण्या विनानी कन्या, स्वच्छंद चालनारी थाय, तेथी शासननो पण उपघात थाय, एटले जैनशासननी निंदा थाय, अने कर्यो छे विवाह जेनो, एवी कन्या होय तो, कर्यो जे व्रतबंध कहेतां विवाह तेणे करीने स्वच्छंदचारी ते कन्या न थाय; ते वात शास्त्रमां कही छे. पोतानां छोकरां परणाववां तेने विषे पण संख्यारूप अभिग्रह करवो, जे मारे आटलां परणाववां ते उपरांतनो नियम ए प्रकारे अभिग्रह करवो अने जो ते विवाहादिकनी चिंता करी लेनार बीजो कोइ होय तो ते प्रकारनो अभिग्रह करवो ते न्याय छे, अथवा घटतां छोकरांनी उत्पत्ति थये सते बीजां छोकरांनी उत्पत्ति करवानो त्याग करवो, केमके ते एम मनमां दोष विचारे जे जो नियमित संख्याथी वधारे छोकरां उत्पन्न करीशुं तो तेने परणाववां पडशे, तो मारो नियम भागशे अने पाप लागशे, ए प्रकारनो दोष देखवाथी निवृत्ति पामे.

टी० अपरे पुनराहुः । परोऽन्यो यो विवाह आत्मन एव विशिष्टसंतोषाभावाद्योषिदन्तराणि प्रति विवाहान्तरकरणं तत्परविवाहकरणमयं च स्वदारसंतोषिण इति । स्त्रियास्तु, स्वपुरुषसंतोषपरपुरुषवर्जनयोर्न भेदः । स्वपुरुषव्यतिरेकेणान्येषां सर्वेषां परपुरुषत्वात् । ततः परविवाहकरणानङ्गक्रीडातीव्रकामाभिलाषाः स्वदारसंतोषिण इवास्वपुरुषविषये स्युः । आद्यस्तु यदा स्वकीयपतिः सपत्न्या वारकदिने परिगृहीतो भवति तदा सपत्नीवारकमतिक्रम्य तं परिभुञ्जानाया अतिचारः । द्वितीयस्त्वतिक्रमादिना परपुरुषमभिसरन्त्याः समवसेयः ब्रह्मचारिणस्त्वतिक्रमादिनातिचार इति ॥

भा० वली बीजा आचार्य तो एम कहे छे के, परविवाह कहेतां बीजो जे पोतानो विवाह करवो ते जाणवो, घ-

णो संतोष न थवाथी बीजी स्त्रीयो प्रत्ये विवाह करवो ते परविवाह करण कहिये, ए अतिचार जे ते स्वदारसंतोषी पुरुषने थाय छे, अने स्त्रीने तो पोताना पुरुषमां संतोष अने परपुरुषनो त्याग ए बेमां भेद नथी, केमके पोताना पुरुष विना बीजा सर्व पुरुषोने परपुरुषपणु छे ए हेतु माटे. स्वदार संतोषीने जेम, कहेतां पोतानी स्त्रीने विषे संतोष पामनार पुरुषने जेवी रीते परविवाहकरण १, अने अनंगक्रीमा २, अने तीव्रकामाभिलाष ३, ए त्रण अतिचार छे तेम स्त्रीने पण पोताना पुरुष विना अन्य पुरुष संबंधि होय छे, पहेलो अतिचार तो ज्यारे पोतानो पति जे ते शोकना वाराने दिवस ग्रहण कर्यो होय, त्यारे शोकना वारानो अतिक्रम कर्यो तेणे करीने ते पतिने भोगवती स्त्रीने अतिचार थाय छे, अने बीजो अतिचार जे ते तो, अतिक्रमादिके करीने परपुरुष प्रत्ये अभिसार करती एटले गमन करती एवी स्त्रीने जाणवो, अने ब्रह्मचारिने तो अतिक्रमादिके करीने अतिचार होय छे.

टी० अथ पञ्चमाणुव्रतस्य ॥

मू० क्षेत्रवास्तु,हिरण्यसुवर्ण,धनधान्य, दासीदास,कुप्य,प्रमाणातिक्रमा इति ॥

भा० हवे पांचमा अणुव्रतना अतिचार कहे छे. खेतर घर, रूपु सोनु, धन धान्य, दासी दास, कुप्य कहेतां आसन शय्या प्रमुख, तेमनुं जे प्रमाण कर्युं होय तेनो अतिक्रम करवो, ते रूप अतिचार पांचमा व्रतने विषे पांच जाणवा.

टी० क्षेत्रवास्तुनो १ हिरण्यसुवर्णयो २ धनधान्ययो ३ दासीदासयो ४ कुप्यस्य ५ च प्रमाणातिक्रमा इति समासः । तत्र क्षेत्र सस्योत्पत्तिभूमिस्तच्च सेतुकेतूभयभेदात्रिविधं । तत्र सेतुक्षेत्रमरघट्टादिसेक्य, केतुक्षेत्र त्वाकाशोदकनिष्पाद्यं, उभयक्षेत्रं तु तदुभयनिष्पाद्यं, वास्तु पुनरगार ग्रामनगरादि च । तत्रागार त्रिविध, खातमुच्छ्रितं खातोच्छ्रितं च, तत्र खात भूमिगृहादि, उच्छ्रितमुच्छ्रयेण कृत, उभय भूमिगृहस्योपरिप्रासाद, एतयोश्च क्षेत्रवास्तुनोः प्रमाणस्य क्षेत्रान्तरादिमीलनेनातिक्रमोऽतिचारो भवति तथाहि ॥

भा० तेमां क्षेत्र जे ते धान्यनी उत्पत्तिनी भूमि रूप छे, ते भूमिरूप क्षेत्र, सेतु तथा केतु, तथा सेतुकेतु एवा भेदथी त्रण प्रकारनुं छे, तेमां जे जल कहाडवाना कुवा उपर रहेंटमाल प्रमुखथी सिंचवा योग्य छे ते सेतु कहीए, एटले कूवा प्रमुखना जलवडे खेतर पाइने धान्य पकवाय ते क्षेत्र सेक्य कहीए. अने केतुक्षेत्र तो, आकाशना जलवडे धान्य निपजाववा योग्य होय छे एटले मेघवडेज जेमां धान्य निपजे तेने केतुक्षेत्र कहीए. अने उभय कहेतां कूवाप्रमुखनां जल तथा आकाशनुं जल, ते बे वडे धान्य निपजाववा योग्य एवुं जे क्षेत्र होय तेने सेतुकेतु कहीए. तथा वास्तु कहेतां घर तथा गाम तथा नगरप्रमुख जाणवां, तेमां घर त्रण प्रकारनां, खात १, उच्छ्रित २, अने खातोच्छ्रित ३, तेमां खातगृह कहेतां भांइरा प्रमुखनां घर, अने उच्छ्रितगृह कहेतां भूमि उपर उंचां करेलां घर तथा तदुभय कहेतां भांइरां उपर करावेलां उंचां घर ए प्रकारे क्षेत्र अने वास्तु ए बेनुं जे प्रमाण कर्युं होय तेनुं बीजा क्षेत्रादिक साथे मेलाण करवुं तेणे करीने अतिचार थाय छे, ते अतिचारनुं स्वरूप देखाडे छे.

टी० किलैकमेव क्षेत्रं वास्तु वेत्यभिग्रहवतोऽधिकतरतदभिलाषे सति व्रतभङ्गभयात्प्राक्तनक्षेत्रादिप्रत्यासन्नं तद्गृहीत्वा पूर्वेण सह तस्यैकत्वकरणार्थं वृत्त्याद्यपनयनेन तत्र योजयतो व्रतसापेक्षत्वात्कथंचिद्विरतिबाधनाच्चातिचार इति । तथा हि । हिरण्य रजतं सुवर्णं हेमैतत्परिमाणस्य अन्यवितरणेनातिक्रमोऽतिचारो भवति । यथा केनापि चतुर्मासाद्यवधिना हिरण्यादिपरिमाणं विहितं तत्र च तेन तुष्टराजादेः सकाशात्तदधिकं तल्लब्धं तच्चान्यस्मै व्रतभङ्गभयात्प्रददाति पूर्णेऽवधौ गृहीष्यामीति भावनयेति व्रतसापेक्षत्वात्कथंचिद्विरतिबाधनाच्चातिचार इति तथा धनं, गणिमधरिममेयपरिच्छेद्यभेदाच्चतुर्विधं, तत्र गणिमं पूगफलादि, धरिमं गुडादि, मेयं घृतादि, परिच्छेद्यं माणिक्यादि, धान्यं व्रीह्यादि, एतत्प्रमाणस्य बन्धनतोऽतिक्रमोऽतिचारो भवति ॥

भा० एकज क्षेत्र, अथवा एकज घर, एवा अभिग्रह धारण करनारने अतिशे अधिक तेनो अभिलाष उत्पन्न थये

सते, व्रतभंगना भयथी, जूना क्षेत्रादिकनी नजीक बीजु क्षेत्रादिकने ग्रहण करीने, पूर्वना क्षेत्रादिक साथे तेनुं एकमेक करवाने अर्थे, वाडप्रमुखने कहाडी नाखी जूना साथे मेलाण करनारने व्रतनी अपेक्षा रही छे ए हेतु माटे अने कोइ प्रकारे विरतिनो बाध लागवाथी अतिचार होय छे; वली रूपु, तथा सोनु तेनुं परिमाण करनार पुरुषने कोइ बीजु अधिक आपे तेणे करीने अतिक्रम रूप अतिचार थाय छे, जेम कोइए चोमासामां सोना रूपादिकनुं परिमाण करी राख्युं होय तेने संतोष पामेला राजाप्रमुख पुरुषथी सोनारूपानी अधिक प्राप्ति थये सते, ते मलेला सोना रूपाने व्रतभंगना भयथी बीजा कोइ माणसने आपि मुके अने तेने कहे के, आ चोमासु आदिक मारा व्रतनो अवधि पूरो थशे, त्यारे हुं ग्रहण करीश, एवी भावनाये करीने व्रतनी अपेक्षा राखे छे ए हेतु माटे, अने कोइ प्रकारे विरतिनो बाध पण आवे छे, ए हेतु माटे अतिचार थाय छे, तथा गणिम, धरिम, मेय, परिच्छेद्य ए चार प्रकारनुं धन छे, तेमां गणिम कहेतां गणवा योग्य सोपारी प्रमुख तथा धरिम कहेतां जोखवा योग्य गोलप्रमुख तथा मेय कहेतां मापवा योग्य घीप्रमुख तथा परिच्छेद्य कहेतां परिमाण करवा योग्य एटले परीक्षा करवा योग्य माणिक्य प्रमुख, धान्य कहेतां डांगेरप्रमुख ए सर्वना प्रमाणनुं बंधन कर्युं होय तेनो अतिक्रम थाय तेथी ते अतिचार कहेवाय छे.

टी० यथा हि किल कृतधनादिपरिमाणस्य कोपि लभ्यमन्यद्वा धनादि ददाति तच्च व्रतभङ्गभयाच्चातुर्मास्यादि परतो गृहगतधनादिविक्रये वा कृते गृहीष्यामीति भावनया बन्धनेन नियन्त्रणेन रज्ज्वादिसंयमनेन सत्यंकारदानादिरूपेण वा स्वीकृत्य तद्गेह एव स्थापयतीत्यतोऽतिचारः । तथा दासीदासप्रमाणातिक्रम इति सर्वद्विपदचतुष्पदोपलक्षणमेतत् । तत्र द्विपदं पुत्रकलत्रदासीदासकर्मकरशुकसारिकादि, चतुष्पदं गवोष्ट्रादि तेषां यत्परिमाणं तस्य गर्भाधानविधापनेनातिक्रमोऽतिचारो भवति । यथा किल केनापि संवत्सराद्यवधिना द्विपदचतुष्पदानां परिमाण कृतं तेषां च संवत्सरमध्य एव प्रसवे अधिकद्विपदादिभावाद्व्रतभङ्गः स्यादिति तद्भयात्कियत्यपि काले गते गर्भग्रहणं-कारयतो

गर्भस्थद्विपदादिभावेन बहिर्गततदभावेन च कथंचिद्व्रतभङ्गादतिचार । तथा कुप्यमासनशयनादिगृहोपस्करस्तस्य यन्मानं तस्य पर्यायान्तरारोपणेनातिक्रमोऽतिचारो भवति ॥

भा० जेम के कोइये धनादिकनुं परिमाण कर्युं तेने बीजो कोइ पण माणस जे ते, पामवा योग्य एवुं धनादि अथवा अन्य प्रकारनुं अधिक धनादिक आपे, तेने व्रतभंगना भयथी एम कहे के, ए धनादिकने चोमासु आदि अवधि उतरे ग्रहण करीश, अथवा घरमां रहेला धनादिकने वेचे सते ग्रहण करीश, एवी भावनाए करीने, कोइ प्रकारनो बंध बांधवो तेणे करीने तथा नियंत्रण करीने एटले कोइ प्रकारे ढांकी करीने तथा दोरप्रमुखथी बांधी करीने तथा कबुलात प्रमुख आपी करीने ते धननो अंगीकार करी तेनेज घेर स्थापन करावे तेथी ते अतिचार कहीये, वली दासीदासना प्रमाणनो अतिक्रम करे, उपलक्षणथी सर्वे द्विपद एटले बे पगनां तथा चार पगनां तेमना परिमाणनुं ग्रहण करवुं, तेमां बे पगनां तो पुत्र, स्त्री, दासी, दास, चाकर, पोपट, मेना, इत्यादि तथा चार पगनां बलद उंट विगरे तेमनुं जे परिमाण तेनो गर्भाधान करावचे करीने, अतिक्रम थवा रूप, अतिचार लागे छे, जेम के कोइए वर्ष प्रमुख कालनो अवधि करी, बे पगना अथवा चार पगना प्राणी संबंधि परिमाण कर्युं होय, पछी ते प्राणियोमां कोइने वर्ष प्रमुख कालमांज, प्रसवकाल आव्यो तो, अधिकपणु थाय तेथी व्रतनो भंग थाय, ए भयथी केटलोक पण काल गये सते, गर्भग्रहणने करावतो एवो जे पुरुष तेने, गर्भने विषे ते प्राणियो रह्या छे, अने बारणे ते प्राणियो जणाता नथी, तेथी कोइ प्रकारे व्रतभंग थयो, अने कोइ प्रकारे न थयो तेथी अतिचार लागे छे, वली कुप्य कहेतां आसन शयन प्रमुख घरनां उपकरण, तेनुं जे परिमाण कर्युं होय तेनुं बीजा पर्याय रूपे आरोपण करवुं तेणे करीने अतिक्रमरूप अतिचार लागे छे.

टी० यथा किल केनापि दश करोटकानीति कुप्यस्य परिमाणं कृतं ततस्तेषां कथंचिद्द्विगुणत्वे भूते सति व्रतभङ्गभयात्तेषां द्वयेन द्वयेनैकैकं महत्तरं कारयतः पर्यायान्त-

रकरणेन संख्यापूरणात्स्वाभाविकसंख्यानाधनाच्चातिचारः ॥

भा० जेम के कोइये दश एवां जे त्रांबा पीतल प्रमुखपात्र तेमनुं परिमाण कर्युं, त्यार पछी कोइ प्रकारे ते पात्र बमणां थये सते व्रतभंगना भयथी ते बे बे पात्रनुं एक एक मोटुं पात्र करावी तेनो बीजो पर्याय एटले नामांतर करावी पोते राखेली एवी जे संख्या तेनुं पूरण करवाथी अने स्वाभाविक संख्यानो एटले पोते जेटली संख्या राखी हती तेनो बाध आववाथी अतिचार लागे छे.

टी० अन्ये त्वाहुः । तदर्थित्वेन विवक्षितकालावधेः परतोऽहमेतत्करोटकादिकुप्यं गृहीष्याम्यतो नान्यस्मै देयमिति परादेयतया व्यवस्थापयत इति यथाश्रुतत्वेन चैषामभ्युपगमे भङ्गातिचारयोर्न विशेषः स्यादिति तद्विशेषोपदर्शनार्थं मीलनवितरणादिना भावना दर्शितेति ॥

भा० बीजा आचार्य तो आ प्रकारे कहे छे. ते पात्रादिनुं ग्रहण करवापणु निश्चे रह्युं छे ए हतु माटे; पोतानो परिमाण करी राखेला कालनो अवधि थइ रह्या पछी, हुं ए पात्रादिकने ग्रहण करीश, माटे ए पात्रादिक बीजाने न आपवां, ए प्रकारे परने न आपवा रूप व्यवस्था करतो एवो जे पुरुष तेने यथाश्रुतपणे करीने एटले जेटलुं परिमाण कर्युं छे तेटलुंज अंगीकार कर्ये सते भंग तथा अतिचार ए बेमां विशेषपणु न जणायुं माटे ते विशेषपणु देखाडवाने अर्थे बे बे पात्र मेलवी एक एक पात्र करवुं तथा ते पात्रोनुं वितरण करवुं कहेतां आपी राखवुं इत्यादिक प्रकारनी भावना देखाडी.

टी० यच्च क्षेत्रादिपरिग्रहस्य नवविधत्वेन सख्यातिचारप्राप्तौ पञ्चसंख्यात्वमुक्तं तत्सजातीयत्वेन शेषभेदानामत्रैवान्तर्भावात्। शिष्यहितत्वेन च प्रायः सर्वत्र मध्यमगतेर्विवक्षितत्वात्, पञ्चकसख्ययैवातिचारपरिगणनमतः क्षेत्रवास्त्वादिसख्ययातिचाराणामगणनमुपपन्नमिति ॥

भा० जे क्षेत्र आदि परिग्रहनुं नव प्रकारपणुं छे, माटे संख्यानो अतिचार प्राप्त थये सते, पंचसंख्यापणु कह्युं, ते

तेना सजातीयपणाए करीने एटले सरखी जातिपणे करीने बाकीना जे भेदो तेमनुं ए पांचने विषे ज अंतर्भाव थाय छे, ए हेतु माटे. शिष्यनुं हितपणुं करवुं ते हेतु माटे बहुधा सर्व जगाए मध्यमगतिथीज कहेवानी इच्छा रही छे ए हेतु माटे पांच संख्याए करीनेज अतिचारनुं परिगणन थाय छे, अतःकहेतां ए हेतु माटे क्षेत्रवास्तु इत्यादि संख्याये करीने अतिचार न गण्या ते युक्त छे.

अवतरणम् टी० अथ प्रथमगुणव्रतस्य ॥

भा० हवे प्रथमगुणव्रतना अतिचार कहे छे-

मू० ऊर्ध्वा,ऽधस्तिर्यग्व्यतिक्रम,क्षेत्रवृद्धि,स्मृत्यन्तर्धानानीति ॥

भा० उंचुं, नीचुं, तिरछुं, जे क्षेत्र तेनो व्यतिक्रम करवो ते छे लक्षण जेनुं एवा त्रण अतिचार, तथा क्षेत्रनी वृद्धि करवी, तथा स्मृतिनो नाश थवो तेणे करीने, ए पांच प्रकारना अतिचार दिग्व्रतने विषे जाणवा.

टी० ऊर्ध्वाधस्तिर्यग्व्यतिक्रमाश्च क्षेत्रवृद्धिश्च स्मृत्यन्तर्धानं चेति समासः । तत्र ऊर्ध्वाधस्तिर्यक्क्षेत्रव्यतिक्रमलक्षणास्त्रयोतिचाराः । एते च आनयने विवक्षितक्षेत्रात्परत स्थितस्य वस्तुनः परहस्तेन स्वक्षेत्रप्रापणे प्रेषणे वा । ततः परेण नयने वा आनयनप्रेषणलक्षणे सति संपद्यन्ते ॥

भा० उंचा क्षेत्रनो व्यतिक्रम करवो एटले उल्लंघन करवुं ते, तथा नीचेना क्षेत्रनो व्यतिक्रम करवो ते, तथा तिरछाक्षेत्रनो व्यतिक्रम करवो ते छे लक्षण जेनुं एवा त्रण अतिचार लागे छे, ए अतिचार जे ते परिमाण करी राखेला क्षेत्रथी आगळ रहेली वस्तु तेने पारके हाथे पोताना क्षेत्रमां पमाडे सते तथा पोते मोकले सते तथा पारका पासे मंगावे सते तथा मोकले सते ए अतिचार थाय छे.

टी० अयं चानयनादावतिक्रमो न कारयामीत्येवं विहितदिग्व्रतस्यैव संभवति तदन्यस्य तु आनयनादावनतिक्रम एव तथाविधप्रत्याख्यानाभावादिति । तथा क्षेत्रस्य पूर्वादिदेशस्य दिग्व्रतविषयस्य ह्रस्वस्य सतो वृद्धिर्वर्द्धनं पश्चिमादिक्षेत्रान्तरपरिमाणप्रक्षेपेण दीर्घीकरणं क्षेत्रवृद्धिः । किल केनापि पूर्वापरदिशोः प्रत्येकं योजनशतं गमनपरिमाणं कृतं स चोत्पन्नप्रयोजन एकस्यां दिशि नवतिं व्यवस्थाप्यान्यस्यां तु दशोत्तरं योजनशतं करोति उभाभ्यामपि प्रकाराभ्यां योजनशतद्वयरूपस्य परिमाणस्याव्याहतत्वादित्येवमेकत्र क्षेत्रं वर्द्धयतो व्रतसापेक्षत्वादतिचारः । तथा कथंचिदतिव्याकुलत्वप्रमादित्वमत्यपाटवादिना स्मृतेः स्मरणस्य योजनशतादिरूपदिक्परिमाणविषयस्यान्तर्द्धानं भ्रंशः स्मृत्यन्तर्द्धानमिति ॥

भा० आजे दूर देशथी वस्तुनुं मंगाववुं तेने विषे अतिक्रम रूप अतिचार कह्यो ते नहि करावुं ए प्रकारनुं जेणे दिग्व्रत लीधुं छे तेनेज संभवे छे, अने बीजाने तो मंगाववाने विषे अतिक्रम रूप अतिचार लागतो नथी, केमके ते प्रकारनुं एनुं पच्चखाण छे नहीं माटे; तेमज क्षेत्रनुं कहेतां पूर्वदिशा प्रमुख दिशाने आश्री रहेला पूर्वदेश, तेनुं ओछुं परिमाण होय तेने वधारवुं ते क्षेत्रवृद्धि कहेवाय, कहेतां पूर्वदिशामां पश्चिमादिक्षेत्र आश्री रहेला परिमाणमांथी थोडु घणुं लइ, तेमां नाखी वधारवुं ते क्षेत्रवृद्धिरूप अतिचार होय; जेम के कोइ पुरुषे पूर्वदिश तथा पश्चिमदिश प्रत्ये सो सो योजन जवानां परिमाण कर्यां, पछी उत्पन्न थयुं छे अधिक जवानुं प्रयोजन जेने एवा ते पुरुषे, एक दिशने विषे नेवुं योजननी व्यवस्था करी अने बीजी दिशने विषे तो, दश छे अधिक जेमां एवा सो योजन करे, माटे बे प्रकारे पण बसें योजननुं जे परिमाण तेने बाधपणुं नथी आवतुं माटे एक जग्याए क्षेत्रने वधारता एवा ते पुरुषने व्रतनी अपेक्षा छे ए हेतु माटे अतिचार लागे छे. वली कोइ प्रकारे अतिशे व्याकुलपणु तथा प्रमादिपणु इत्यादि जे दोष ते जेने विषे छे एवा पुरुषने, सो योजनना परिमाणपणानी विस्मृति थाय त्यारे, स्मृतिनो नाश थवारूप अतिचार लागे छे.

टी० इह वृद्धसम्प्रदायः । ऊर्ध्वं यत्प्रमाणं गृहीतं तस्योपरि पर्वत शिखरे वृक्षे वा मर्कटः पक्षी वा वस्त्रमाभरणं वा गृहीत्वा गच्छेत् तस्य न कल्पते गन्तुं यदा तु त-त्पतितमन्येन वानीतं तदा कल्पते ग्रहीतुं । एतच्चाष्टापदोज्जयन्तादिषु भवेत् । एवमधःकूपादिषु विभाषा । तथा यत्तिर्यक्प्रमाणं गृहीतं तत्त्रिविधेन करणेन नातिक्रमितव्यं, क्षेत्रवृद्धिश्च न कर्तव्या, कथमसौ पूर्वेण भाण्डं गृहीत्वा गतो यावत्परिमाणं ततः परतो भाण्डमर्घं लभत इति कृत्वा पश्चिमेन यानि योजनानि तानि पूर्वदिक्परिमाणे क्षिपति । यदि च स्मृत्यन्तर्धानात्परिमाणमतिक्रान्तो भवेत्तदा ज्ञाते निवर्तितव्यं परतश्च न गन्तव्यम् । अन्योऽपि न विसर्जनीयोऽथवाऽनाज्ञया कोऽपि गतो भवेत्तदा यत्तेन लब्धं, स्वयं विस्मृत्य गतेन वा, तन्न गृह्णाति इति ॥

भा० आ जग्याए वृद्ध पुरुषोथी परंपराए चाल्यो आवतो आ प्रकारनो संप्रदाय छे, एटले कहेवानी तथा करवानी आ प्रकारनी रीत छे के, ऊंचु जेटलुं प्रमाण ग्रहण कर्युं होय तेना ऊपर, पर्वतना शिखर ऊपर अथवा वृक्ष ऊपर मांकडु अथवा पक्षी जे ते, वस्त्र अथवा आभरण ग्रहण करी लेइ जाय तो त्यां तेणे जवुं न कल्पे अने ज्यारे ते लेइ गयेली वस्तु नीचे पडे अथवा कोइ लावी आपे त्यारे ते वस्तु लेवी कल्पे इत्यादि बनाव अष्टापद तथा रैवताचल प्रमुखस्थानने विषे होय छे, एमज नीचे कूवाप्रमुखस्थानने विषे विकल्प जाणवा; वली जे तिर्छुं प्रमाण ग्रहण कर्युं ते त्रण प्रकारना करणे करीने न अतिक्रम करवुं; अने क्षेत्रवृद्धि न करवी, केनी रीते न करवी तेने देखाडे छे के जेणे पूर्वदिशानां भांड (पात्र) ग्रहण कर्यां तेटलामांज पोतानुं ग्रहण करेलुं परिमाण समाप्त थयुं, त्यार पछी आगल जो जइए तो पात्र अथवा अर्थ मले एम धारि पश्चिमदिश प्रत्ये जवानां जे योजन हतां तेने पूर्वदिशना योजनना परिमाणने विषे नाखवे करीने क्षेत्रवृद्धिरूप अतिचार थाय छे, अने जो स्मृति न होय तेथी परिमाणनो अतिक्रम करे, अने ज्यारे जाणे त्यारे पाछो वले पण आगल न चाले अने बीजाने पण न मोकले, अने कोइ आज्ञाविना प्रथमथीज लेवा गयो होय ने ते जे लाव्यो होय तेने पोते ग्रहण न करे, तथा पोते विस्मृति पामीने गयो होय, अने जो स्मृति आवे तो पाछो चले. पण ते वस्तुनुं ग्रहण न करे.

अवतरणम् टी० अथ द्वितीयस्य गुणव्रतस्य ॥

भा० हवे बीजा भोगोपभोग, गुणव्रतना अतिचार कहे छे.

मू० सचित्त,संबद्ध,सम्मिश्रा,भिषव,दुःपक्काहारा, इति ॥

भा० सचित्त १, तथा सचित्त साथे बंधायेलुं २, तथा सचित्तमिश्र ३, तथा अभिषव कहेतां मदिरानां संधानादिकवालुं एटले मिश्रित करेलुं तथा अरधुं काचुं अने अरधुं पाकुं ५ ए पांच प्रकारना अतिचार जाणवा.

टी० सचित्तं च संबद्धं च संमिश्रं च अभिषवश्च दुःपक्काहारश्चेति समासः । इह च सचित्तादौ निवृत्तिविषयीकृतेपि प्रवृत्तावतिचाराभिधानं व्रतसापेक्षस्यानाभोगातिक्रमादिनिबन्धनप्रवृत्त्या द्रष्टव्यम् । अन्यथा भङ्ग एव स्यात्, तत्र सचित्तं कन्दमूलफलादि । तथा संबद्धं प्रतिबद्धं सचित्तवृक्षेषु गुन्दादि पक्कफलादि वा तद्भक्षणे हि सावद्याहारवर्जकस्य सावद्याहारप्रवृत्तिरूपत्वादनाभोगादिनाऽतिचारः, अथवाऽस्थिकं त्यक्ष्यामि तस्यैव सचेतनत्वात्कटाहं भक्षयिष्यामि तस्याचेतनत्वादिति । तथा संमिश्रमर्द्धपरिणतजलादि सद्यःपिष्टकणिक्कादि वा । अभिषवः सुरासन्धानादि । दुःपक्काहारश्चार्द्धस्विन्नपृथुकादि ॥

भा० इहां सचित्तादिकनी निवृत्ति करे सते पण, तेने विषे प्रवृत्ति करवी तेनुं नाम अतिचार कहिये, ते व्रतनी अपेक्षावालाने अणविचारवाथी अतिक्रमादि कारण थये सते अतिचारनी प्रवृत्ति थाय छे एम जाणवुं, अने जो एम न कहिये तो, व्रतभंग थयो कहेवाय, तेमां सचित्त ते कंदमूल फलादिक जाणवां. तथा संबद्ध कहेतां सचित्त एवा वृक्षने विषे गुंदर प्रमुख, अथवा परिपक्क फलप्रमुख बंधायेलुं होय ते जाणवुं, तेनुं भक्षण करये सते सावद्यआहारनुं पच्चखाण करनारने सावद्यआहारमां प्रवृत्तिरूपपणु थयुं ए हेतु माटे अणविचारवा प्रमुख कारणे करीने अतिचार लाग्यो एम जाणवुं. अथवा फलादिकना अभ्यंतरमां रहेला ठलीयाप्रमुख बीजनो त्याग करीश, केमके ते सचित्त छे अने उपर आच्छादन करी रहेला

भागनुं भक्षण करीश, केमके ते अचित्त छे ए हेतु माटे, तेनुं भक्षण करनारने संबद्ध नामे अतिचार लागे. वली संमिश्र कहेतां अर्धुं परिणाम पामेलुं कहेतां कांइक सचित्त अने कांइक अचित्त एवुं जलादिक अथवा तत्काल दलेला लोटमां रहेला कणिक कहेतां झीणा धान्यकण ते संमिश्र कहीए, तेनुं भक्षण करनारने संमिश्र नामे अतिचार लागे तथा अभि-षव कहेतां अनेक द्रव्यना संधानथकी निपजेली सुरा, मध आदि नरम द्रव्य अथवा सुरा अने संधान कहेतां कालातिक्रम थयेलुं अथाणु इत्यादि वस्तु पण सावद्यआहार वर्जकने अनाभोग, (अजाणपणु) अतिक्रम, इत्यादिके करीने अतिचार लागे. तथा दुःपक्वाहार कहेतां अरधा काचा तथा अरधा पाका थयेला पृथुक कहेतां धान्यकण (पोंक) प्रमुख तेनुं भक्षण करतो एवो जे सावद्यआहारवर्जक तेने अतिचार लागे.

टी० एतेपि अतिचारा अनाभोगादतिक्रमादिना सन्मिश्राद्युपजीवनप्रवृत्तस्य भवन्ति । अन्यथा पुनर्भङ्ग एवेति । इहभोगोपभोगमानलक्षणं गुणव्रतमन्यत्र भोजनतो गुणव्रतं यदुच्यते, तदपेक्षयैवातिचारा उपन्यस्ताः । शेषव्रतपञ्चपञ्चातिचारसाधर्म्यादन्यथात्रावश्यकनिर्युक्त्यादौ कर्मतोऽपीदमभिधीयते ॥ तत्र कर्म, जीविकार्थमारम्भस्तदाश्रित्य खरकर्मादीनां निस्त्रिंशजनोचितकठोरारम्भाणां कोट्टपालगुप्तिपालत्वादीनां वर्जनपरिमाणं कार्यमिति ॥

भा० ए अतिचार पण, अणविचारवाथी अतिक्रमादिके करीने सचित्तमिश्र प्रमुख, उपजीविकामां प्रवर्तेला पुरुषोने थाय छे, अने एम न कहीए तो व्रतभंगज थाय एम जाणवुं. इहां भोगोपभोगनुं प्रमाण छे लक्षण जेनुं एवुं जे गुणव्रत ते भोजनथी अन्य जग्याए जे गुणव्रत कहीए छीए ते अपेक्षाएज अतिचार स्थापन कर्या छे, बाकीनां पांच व्रत ते पांच अतिचारना साधर्म्यपणाथीज छे, केमके आवश्यकनिर्युक्त्यादिकने विषे तो ए कर्मथकी पण कह्या छे, तेमां कर्म कहेतां आजीविकाने अर्थे जे आरंभ, तेने आश्रिने आकरां छे कर्म जेनां एवां निर्भय जन तेने योग्य एवां कठोर कर्मना आरंभ

करनार कोटपाल तथा चोकीदार अथवा बंधिखानाना उपरि पुरुष तेमनुं जे कर्म एटले कोटपालपणा विगेरेनुं जे कर्म तेनो त्याग करवापणानुं परिमाण करवुं.

टी० अत्र चाङ्गारकर्मादयः पञ्चदशातिचारा भवन्ति ॥ तदुक्तम् ॥

इंगाली १ वण २ साडी ३ भाडी ४ फोडीसु ५ वज्जए कम्म ॥ वाणिज्जं चेव य दंत ६ लक्ख ७ रस ८ केस ९ विसविसयं १०॥ १॥

एवं खु जन्तपीलणं कम्मं ११ निल्लंछणं च १२ दवदाण १३ ॥ सरदहतलायसोसं १४ असइपोसं च १५ वज्जिज्जा ॥ २ ॥

भावार्थस्तु वृद्धसंप्रदायादवसेयः । स चायम् ॥

अङ्गारकर्मेति, अङ्गारान् कृत्वा विक्रीणीते तत्र षण्णां जीवनिकायानां वधः स्यात्ततस्तन्न कल्पते १ । वनकर्म, यद्वनं क्रीणाति ततस्तच्छित्वा विक्रीय मूल्येन जीवति । एवं पत्रादीन्यपि प्रतिषिद्धानि भवन्ति २ । शकटीकर्म, यच्छाटिकत्वेन जीवति तत्र गवादीनां वधबन्धादयो दोषाः स्युः ३ । भाटीकर्म, यद्भाटकमादाय स्वकीयेन शकटादिना परभाण्डं वहत्यन्येषां वा शकटबलीवर्दादीनऽर्पयतीति ४ । स्फोटीकर्म, उड्डत्वं, यद्वा, हलेन भूमेः स्फोटनं ५ । दन्तवाणिज्यं, यत्पूर्वमेव पुलिन्द्राणां मूल्यं ददाति दन्तान्मे यूयं दद्येति, ततस्ते हस्तिनो घ्नन्त्यचिरादसौ वाणिजक एष्यतीतिकृत्वा । एवं कर्मकराणां शङ्खमूल्यं ददाति पूर्वानीतांस्तु क्रीणाति ६ । लाक्षावाणिज्यमप्येवमेव दोषस्तु तत्र कृमयो भवन्ति ७ । रसवाणिज्यं, कल्पपालत्वं तत्रसुरादावनेके दोषाः, मारणाक्रोशवधादयः ८ । केशवाणिज्यं, यद्दास्यादीन्गृहीत्वाऽन्यत्र विक्रीणीते, अत्राप्यनेके दोषाः, परवशित्वादयः ९ । विषवाणिज्यं, विषविक्रयः स च न कल्पते, यतस्तेन बहूनां जीवानां विराधना स्यात् १० । यन्त्रपीडनकर्मेति, तिलेक्षुयन्त्रादिना तिलादिपीडनं ११ । निर्लाञ्छनकर्म गवादीनां वर्द्धितककरणम् १२ । दवदानकर्म, यद्वने दवं ददाति क्षेत्ररक्षणनिमित्तं, यथोत्तरापथे दग्धे हि तत्र तरुणं तृणमुत्तिष्ठते । तत्र च सत्वशतसहस्राणां वधः स्यात् १३ । सरो-ह्रदतडागपरिशोषणं, यत्सरःप्रभृतीनि शोषयति तत्र धान्यमुप्यते १४ । असतीपोषणं, यद्योनिपोषका दासीः पोषयन्ति तत्संबन्धिनीं च भाटीं गृह्णन्ति १५ । यथा गोल्लविषय इति । दिग्मात्रदर्शनं चैतत् बहुसावद्यानां च कर्मणामेवं जातीयानां न पुनः परिगणनमिति । इह चैवं विंशतिसंख्यातिचाराभिधानमन्यत्रापि पञ्चातिचारसंख्यया तत्सजातीयानां व्रतपरिणामकालुष्यनिबन्धनविधानामपरेषां संग्रहो द्रष्टव्य इति ज्ञापनार्थं तेन स्मृत्यन्तर्द्धानादयो यथासंभवं सर्वव्रतेष्वतिचारा दृश्या इति । नन्वङ्गारकर्मादयः कस्मिन्व्रतेऽतिचाराः । खरकर्मव्रत इति चेत्तर्हि व्रतविषयस्यातिचाराणां च कः परस्परं विशेषः खरकर्मरूपत्वादङ्गारकर्मादीनाम् । अत्रोच्यते । खरकर्मादय एवैतेऽतः खरकर्मादिव्रतिन. परिहार्याः । यदा पुनरेतेष्वेवानाभोगादिना प्रवर्तन्ते तदा खरकर्मव्रतातिचारा भवन्ति । यदा त्वाकुट्या तदा भङ्गा एवेति ॥

भा० इहां अंगारकर्म आदि पंदर अतिचार थाय छे. ते कह्युं छे, तेनो अर्थ वृद्धसंप्रदायथकी कहुं छुं.

अंगारकर्म १ कहेतां अंगारा (कोयला) करीने वेचे, तेमां छ जीवनिकायनो वध थाय छे, ते हेतु माटे ते करवुं न कल्पे. वनकर्म २ कहेतां जे वनने वेचातुं राखे छे, पछी ते वनने छेदी छेदीने वेची तेना मूल्यवडे जे पोतानी आजीविका करे छे; एम वनना पांदडांप्रमुख अन्य पण प्रतिषेध कर्यां छे एम जाणवुं. शकटीकर्म ३ कहेतां जे गाडांप्रमुख वाहन राखीने आजीविका करवी ते, तेमां बलदप्रमुख पशुनो वध तथा बंधन इत्यादिक दोष रह्या छे. भाटीकर्म ४, जे भाडु लइने पोतानां गाडांप्रमुखे करीने पारकां भांड कहेतां पात्रप्रमुख वस्तुने वहन करे छे, अथवा बीजाने गाडु बलधप्रमुख आपे छे ते सर्व भाटीकर्म जाणवुं. स्फोटीकर्म ५, कहेतां टांकवुं, फोडवुं अथवा हलवडे भूमि उखेडवी ते स्फोटीकर्म जाणवुं. दंतवाणिज्य ६, कहेतां प्रथमथीज वनना भील्लप्रमुख अधमपुरुषोने मूल्य आपि मुके जे तमो हमने हाथीदांत आपज्यो, त्यार पछी ते लोको हाथीने मारी थोडा वखतमां हाथीदांत लावे छे, श्याथी के हवे थोडा दिवसमां शीघ्रपणे ते वेहेपारी लेवा आवशे एम धारीने उतावल करे छे. एमज ते ते कामना करनार पुरुषोने शंखप्रमुख लेवानुं मूल्य आपे छे. अने प्रथमथीज आणेला होय तो तेने वेचाता राखे छे. लाक्षावाणिज्य ७, पण एमनुं एमज दोषवालुं जाणवुं, केमके तेमां क्रमि हिंसा होय छे. रसवाणिज्य ८, कहेतां भठि घाली दारुनो काढनार तेने कल्पपाल कहिये, ते संबंधि जे वहेपार तेमां सुरादिक रसने विषे घणा दोष रह्या छे जेमके मारवुं, गाल देवी, हिंसा करवी इत्यादिक दोष जाणवा. केशवाणिज्य ९, कहेतां जे दासीप्रमुखने ग्रहण करी बीजी जग्याए वेचे तेमां पण परने वश रहेवापणारूप अनेक दोष रह्या छे. 'विषवा-

णिज्य १० फेर वेचवुं, फेर वेचवानो वेपार घटित नथी, केमके फेरे करीने घणा जीवोनी विराधना थाय छे. यंत्रपीडन-कर्म ११, कहेतां तल तथा सेलडी प्रमुख वस्तुने पीलवाना यंत्रादिकवडे तल तथा सेलडी प्रमुखने पीलवुं ते. निलांछन-कर्म १२, कहेतां आखलाप्रमुख पशुनुं अंगछेदन थाय तेवी क्रियानुं कराववुं. दवदानकर्म १३ कहेतां वनने बालवारूप कर्म, ते कर्म खेतरनी रक्षारूप होय छे जेमके, उत्तरापथ एटले उत्तरदिशमां एवी रीत छे के खेतरमां अग्नि सलगावी तेमां रहेलां अनेकमूलनो नाश थये सते निश्चे त्यां मोटो तृण उत्पन्न थाय छे, तेमां हजारो लाखो जीवोनो नाश थाय छे. सरो-ह्रदतडागपरिशोषणं १४, कहेतां जे सरोवरप्रमुखनुं शोषण करावे छे, अने तेमां धान्य वावे छे ते. असतीपोषण १५ कहेतां जे योनिनुं पोषण करनारी दासीयो तेमनुं पोषण करावे छे, अने ते संबंधि भाडु ले छे; जेम गोल्लदेशमां ए प्रकारे प्रवृत्ति छे तेम जाणवुं. आ प्रकारे घणां सावद्यकर्म, तेनी जातियोनी एक दिशमात्र देखाडी छे, पण बधानी गणत्री करी नथी; एम जाणवुं. इहां ए प्रकारे वीश छे संख्या ते जेनी एवा अतिचारनां नाम कह्यां. अन्यस्थलने विषे पण पांच अतिचारनी संख्याए करीने व्रतना परिणामने मलीन करवानुं कारण रूप एवा अपर कहेतां बीजा अतिचारनो संग्रह करवो एम जणाववाने अर्थे स्मृतिनुं अंतर्धान एटले विस्मरण अर्थात् व्रतनुं विस्मरण थवा रूप अतिचार इत्यादिक जेम घटे तेम सर्व व्रतने विषे अतिचार जाणवा. आ जग्याए आशंका करी उत्तर कहे छे. जे अंगारकर्मादि पंदर कर्मादान ते कीया व्रतने विषे अतिचार कहो छो? खरकर्म कहेतां क्रूरकर्म जे ते व्रतने विषे अतिचारज छे एम जो कहेता होतो व्रतना विषयनो अने अतिचारनो परस्पर शो विशेष छे? केमके अंगारकर्मादिकने क्रूरकर्मरूपपणु छे ए हेतु माटे, व्रतभंगज कहो

पण अतिचार केम कह्यो छो? आ जग्याए उत्तर कहीए छीए. क्रूरकर्मादिकना व्रतवाला पुरुषोए क्रूरकर्मादिक जे तेज प-रिहार करवो योग्य छे, अने ज्यारे ए व्रतने विषेज अनाभोगादिके करीने एटले अणविचारवे करीने प्रवर्ते त्यारे क्रूरकर्म, व्रतना अतिचार कहेवाय छे, अने ज्यारे आकुट्या कहेतां निःशूकपणे एटले जाणी जोइने प्रवर्ते त्यारे तो व्रतभंगज कहेवाय.

टी० अथ तृतीयव्रतस्य ॥

भा० हवे अनर्थदंड नामे त्रिजा व्रतना अतिचार कहे छे.

मू० कंदर्प,कौकुच्य,मौखर्या,समीक्ष्याधिकरणो,पभोगाधिकत्वानीति ॥

भा० कामने उद्दीपन करनार १ तथा नेत्रादिकनी विडंबनक्रिया २ तथा मुखरपणु ३ तथा अणविचार्युं अधिक-रण ४ तथा उपभोगादिकमां अधिकपणु ५ ए पांच अतिचार जाणवा.

टी० कंदर्पश्च कौकुच्यं च मौखर्यं चासमीक्ष्याधिकरणं चोपभोगाधिकत्वं चेति समासः तत्र कंदर्पः कामस्तद्धेतुर्विशिष्टो वाक्प्रयोगोपि कंदर्प एव मोहोद्दीपकं वा कर्मे-ति भावः । इह च सामाचारी । श्रावकस्याट्टहासो न कल्पते कर्त्तुं । यदि नाम हसितव्यं तदेषदेवेति तथा कुकुच. कुत्सितसंकोचनादिक्रियायुक्तस्तद्भावः कौकुच्यमनेन प्रका-राभिमुखनयनाद्यिविकारपूर्विका परिहासादिजनिता भण्डानामिव विडम्बनक्रियेत्यर्थः अत्र च सामाचारी । तादृशानि भणितु न कल्पते यादृशैर्लोकस्य हास्यमुत्पद्यते । एवं ग-त्या गन्तुं स्थानेन वा स्थातुमिति । एतौ च कंदर्पकौकुच्याख्यावतिचारौ प्रमादाचरितव्रतस्यावसेयौ प्रमादरूपत्वात्तयो. । तथा मुखमस्यास्तीति मुखरस्तद्भावः कर्म चेति मौख-र्यं धाष्ट्यप्रायमसभ्याऽसत्याऽसंबद्धप्रलापित्वम् । अयं च पापोपदेशव्रतस्यातिचारो मौखर्ये सति पापोपदेशसंभवात् ।

भा० कंदर्प कहेतां काम तेनो हेतु एवो कोइ प्रकारनो वाणिनो जे प्रयोग तेने पण कंदर्प कहिये, अथवा मोहने उद्दीपन करे एवुं कर्म ते पण कंदर्प कहीए, आ जग्याए समाचारी आ प्रकारनी छे. श्रावकने अट्टाट्टहास करवो घटतो न-

थी. अने जो हसवुं पमे तो ते थोडुज हसे. तथा निंदित एवो नेत्रादिकनो संकोचादिक, विकारकारी चेष्टा विशेष, तेने कौकुच्य कहीए, ए कह्युं तेणे करीने पोतानी हलकाशने जणावनार एवा कोइ तरेहवारना, नेत्रादिकना विकार ते पूर्वक परिहासादिकने उत्पन्न करनारी, भांमभवैयाना जेवी विडंबन क्रिया एटलो अर्थ जाणवो, एटले कोइ प्रकारनी विषयपोषक कामचेष्टा जाणवी. आ जग्याए आ प्रकारनी समाचारी छे. जे प्रकारे लोकोने हास्य उत्पन्न थाय तेवुं चेष्टा सहित बोलवुं, तथा तेवी गतिये चालवुं तथा तेवे स्थाने वेसवुं श्रावकने न कल्पे, आ प्रकारे कंदर्प अने कौकुच्य ए बे अतिचार जे ते प्रमादे करीने जे व्रतनुं आचरण करे छे तेने जाणवा; केमके ते बेनें प्रमादरूपपणु छे ए हेतु माटे; वली मौखर्य कहेतां बहुधा निर्लज्जपणे असभ्य अने असत्य अने असंबद्ध (संबंधवनानुं) जे घणुं बोलवुं अने ते पापोपदेशव्रतनो अतिचार छे; केमके एवुं मुखरपणु बोलेसते पापोपदेशनो संभव छे, ए हेतु माटे.

टी० असमीक्ष्यैव तथाविधकार्यमपर्यालोच्यैव प्रवणतया यद्व्यवस्थापितमधिकरणं वास्य, उदूखल, शिलापुत्रक गोधूमयन्त्रकादि तदसमीक्ष्याधिकरणं। अत्र सामाचारी। श्रावकेण न संयुक्तानि शकटादीनि धारयितव्यानीति, अय च हिंस्रप्रदानव्रतस्य अतिचारः। तथा उपभोगस्य, उपलक्षणत्वाद्भोगस्य च उक्तनिर्वचनस्याधिकत्वमतिरिक्तता उपभोगाधिकत्वं। इहापि सामाचारी। उपभोगातिरिक्तानि यदि बहूनि तैलामलकानि गृह्णन्ति तदा तल्लौल्येन बहवः स्नातुं तडागादौ व्रजन्ति, ततश्च पूतरकादिवधोऽधिकः स्यादेवं ताम्बूलादिष्वपि विभाषा न चैवं कल्पते, तत्र को विधिरुपभोगे? तत्र स्नाने तावद्गृहे एव स्नातव्यं नास्ति चेत्तत्र सामग्री तदा तैलामलकैः शिरो घर्षयित्वा तानि च सर्वाणि सादयित्वा तडागादीनां तटे निविष्टोञ्जलिभिः स्नाति। तथा येषु पुष्पादिषु कुन्थ्वादयः सन्ति तानि परिहरतीति। अयं च प्रमादाचरितव्रत एव विषयात्मकत्वादस्यापध्यानाचरितव्रते त्वनाभोगादिना अपध्याने प्रवृत्तिरतिचार इति स्वयमभ्यूह्यम्। कदर्पादय आकुट्या क्रियमाणा भङ्गा एवावसेया इति॥

भा० ते प्रकारना कार्यने विचार्या विनाज कहेतां आवश्यकता विना स्थापन करी राखेलुं जे होय ते अधिकरण केहेतां जेणे करीने आत्मा, नरकने विषे आरोपण करीए ते अधिकरण कहीए, एटले वांसलो प्रमुख छेदवानुं साधन तथा

खायणीयो तथा पथ्थरनी निसा विगरे वाटवानुं साधन तथा घउंप्रमुखने दलवानी घंटी आदि यंत्र, इत्यादि अनेक पदार्थ तेने असमीक्ष्याधिकरण कहीए. आ जग्याए आ प्रकारनी समाचारी छे. श्रावके असंयुक्त कहेतां जोड्या वनानां शकटादिक धारण करवां; केमके तैयार राखेलां गाडांप्रमुखने मागी लइ जता एवा जे हिंसक पुरुष तेने आपवाथी हिंस्रप्रदान व्रतनो अतिचार लागे छे तेमज उपभोग संबंधि तथा उपलक्षणथी भोग संबंधि जे अधिकपणु तेथी व्रतनो अतिचार लागे छे. इहां पण समाचारी आ प्रकारनी छे. उपभोगनुं अधिकपणु आ प्रकारे जाणवुं जेम के जो घणां एवां तैल तथा आंमलां इत्यादि ग्रहण करे, त्यारे तेमां लोलुपणाथी संगाथे घणांजन स्नान करवाने तलावप्रमुख जलाशयमां आवे तेथी पोरा प्रमुख घणा जीवोनो वध थाय, एमज तांबूलप्रमुख वस्तुने विषे पण विकल्प जाणवो. त्यारे कोइ शंका करशे के तेल, आंबलां, तांबूल, इत्यादिकनुं ग्रहण करवुं ते गृहस्थने नही कल्पे अने जो कल्पे छे तो ते प्रकारना उपभोगने विषे श्यो विधि करवो? उत्तर, ते प्रकारनुं स्नान करवुं होय त्यारे घरने विषेज स्नान करवुं, अने घरने विषे कदाचित् स्नान करवानी सामग्री न होय तो तेल, आंमलांवडे मस्तकने घसिने ते सर्वेने सारी पेठे झाटकी नाखीने एटले खंखेरी करीने तलावप्रमुख जलाशयना तट उपर बेशीने अंजलिवडे स्नान करवुं, तथा जे पुष्पादिकने विषे कंथुवोप्रमुख जीव छे तेनो परिहार करवो; ए जीवने विषयात्मकपणु छे ए हेतु माटे आ अतिचार प्रमादवडे आचरण करेला व्रतने विषे तो अणविचारथी ए पुरुषे अपध्यानने विषे प्रवृत्ति करी माटे अपध्यान प्रवृतिरूप अतिचार लागे छे इत्यादि पोतानी मेळे अतिचारनी कल्पना करी लेवी. अने कंदर्पप्रमुख जे पूर्वे कहेला अतिचार ते जो निःशूकपणे (निर्दयपणे) करे सते तो व्रतभंगज

जाणवो पण अतिचार न जाणवो. "गुणव्रतना अतिचार कह्या. हवे शिक्षाव्रतना अतिचार मध्ये, प्रथम सामायिकना अतिचार कहे छे."

अवतरणम् टी० अथ प्रथमशिक्षापदस्य ॥ भा० हवे प्रथम शिक्षाव्रतना अतिचार कहे छे.

मू० योगदुःप्रणिधानानादरस्मृत्यनुपस्थापनानीति ॥

भा० मन, वचन, कायाना जे योग तेमनुं जे पापमार्गे प्रवर्तवुं ते दुःप्रणिधान ३ तथा अनादर ४ तथा स्मृतिनो नाश ५ ए पांच प्रथम शिक्षाव्रत कहेतां सामायिक तेना अतिचार जाणवा.

टी० योगदुःप्रणिधानानि च अनादरश्च स्मृत्यनुपस्थापनं चेति समासः तत्र योगा मनोवचनकायाः. तेषांदुःप्रणिधानानि सावद्ये प्रवर्तनलक्षणानि योगदुःप्रणिधानानि एते त्रयोऽतिचाराः,अनादरः पुनः प्रबलप्रमादादिदोषाद्यथाकथंचित्करणं कृत्वा वाऽकृतसामायिककार्यस्यैव तत्क्षणमेव पारणमिति स्मृत्यनुपस्थापनं पुनः स्मृतेः सामायिककरणावसरविषयायाः कृतस्य वा सामायिकस्य प्रबलप्रमाददोषादनुपस्थापनमनवतारणं एतदुक्तं भवति कदा मया सामायिकं कर्तव्यं. कृतं मया सामायिकं न वेति एवं रूपस्य स्मरणस्य भ्रंशइति ॥

भा० योगदुःप्रणिधान कहेतां मन, वचन, कायानुं सावद्य कहेतां पापकर्म तेने विषे प्रवर्तवारूप छे लक्षण जेनुं एवुं जे योगदुःप्रणिधान, तेने अतिचार कहिये. प्रत्येकनो एक अतिचार एटले त्रण अतिचार थया. तथा अनादर कहेतां प्रबलप्रमादादिक दोषथी जेम तेम करवुं, तथा करवानो आरंभ करी सामायिक कार्य पूरु कर्या विनाज तेज क्षणमां पारवुं एटले समाप्त करवुं. तथा सामायिक करवा संबंधि अवसरनी स्मृति, जे क्यारे मारे सामायिक करवुं, तथा में सामायिक कर्युं छे के नहि, ए प्रकारनी स्मृतिनो नाश, तेने स्मृति अनुपस्थापन नामे अतिचार कहीए.

टी० ननु मनोदुःप्रणिधानादिषु सामायिकस्य निरर्थकत्वादभाव एव प्रतिपादितो भवति, अतिचारश्च मालिन्यरूपो भवतीति कथं, सामायिकाभावेऽनो भङ्गा एवैते

नातिचारा' । सत्यम् । किं त्वनाभोगतोऽतिचारत्वमिति ॥

भा० कोइ आशंका करे छे के, मननुं मातुं प्रणिधानादिक सते सामायिकनुं निरर्थकपणु छे ए हेतु माटे, अभावज प्रतिपादन कर्यो छे केमके अतिचारतो व्रतनुं मलिनपणारूप छे, ए केम संभवे? माटे सामायिकनो अभाव सते ए व्रतभंगज छे, पण अतिचार नथी. उत्तर ए वात साची, परंतु अनाभोगथकी अतिचारपणु, एने विषे आवे छे, एटले जाणी जोइने मा- ठुं प्रणिधान ए पुरुष नथी करतो, अणधार्युं मातुं प्रणिधान थाय छे तेने अमो अतिचार कहीए छीए.

टी० ननु द्विविध त्रिविधेन सावद्यप्रत्याख्यान सामायिकं तत्र च मनोऽदुःप्रणिधानादौ प्रत्याख्यानभङ्गात्सामायिकाभाव एव । तद्भङ्गजनित प्रायश्चित्त च स्यान्मनोऽदुः- प्रणिधानं च दुःपरिहार्यं, मनसोऽनवस्थितत्वादतः सामायिकप्रतिपत्तेः सकाशात्तदप्रतिपत्तिरेव श्रेयसीति । नैव । यतः सामायिक द्विविध त्रिविधेन प्रतिपन्न तत्र मनसा सावद्यं न करोमीत्यादीनि षट्प्रत्याख्यानानीत्यन्यतरभङ्गेपि शेषसद्भावान्न सामायिकस्यात्यन्ताभावो, मिथ्यादुःकृतेन मनोऽदुःप्रणिधानमात्रशुद्धिश्चं सर्वविरतिसामायिकेपि तथाऽभ्युपगत- त्वाद्यतो गुप्तिभङ्गे मिथ्यादुःकृतं प्रायश्चित्तमुक्त । यदाह ॥ बीओ उ असमिओमित्ति कीस सहसा अगुत्तो वा । द्वितीयोतिचारः समित्यादिभङ्गरूपोऽनुतापेन शुद्ध्यतीत्यर्थ.। इति न प्रतिपत्तेरप्रतिपत्तिर्गरीयसीति । किंच सातिचारानुष्ठानादप्यभ्यासतः कालेन निरतिचारमनुष्ठानं भवतीति । सूरयो यदाहु ॥

अभ्यासोऽपि प्राय प्रभूतजन्मानुगो भवति शुद्ध ॥ इति ॥

भा० कोइ आशंका करे छे के, द्विविध कहेतां बे प्रकारे "न करवुं, न कराववुं." त्रिविधेन कहेतां त्रण प्रकारे क- रीने एटले मन, वचन, कायाए करीने सावद्यनुं जे पच्चखाण करवुं तेनुं नाम सामायिक कहीए; तेमां मननुं जे दुःप्रणि- धान कहेतां सावद्यचिंतन इत्यादिक थये सते पच्चखाणनो भंग थवाथी सामायिकनो अभावज छे, अने ते सामायिकना भंगथकी प्रायश्चित करवानुं प्राप्त थाय छे, अने मननुं दुःप्रणिधान (सावद्यचिंतन) जे ते तो, दुःखेकरीने परिहार करवा योग्य छे, केमके मननुं स्थिरपणु रहेतुं नथी ए हेतु माटे, तेथी ए प्रकारे सिद्ध थयुं जे, सामायिकनुं अंगीकार करवुं ते

करतां तेनो अंगीकार न करवो तेज अतिशे श्रेष्ठ छे? तेनो उत्तर कहे छे के, एम तमारे न कहेवुं, जे हेतु माटे सामायिक जे ते द्विविध कहेतां बे प्रकारे, न करवुं तथा न करावबुं तेने त्रिविधेन कहेतां मन, वचन, कायाए करीने ए प्रकारे अंगीकार कर्युं छे; तेमां मनवडे सावद्यने नहि करुं इत्यादिक छ पच्चखाण थयां; तेमां एकनो भंग थये सते पण बीजा पांचनुं विद्यमानपणु छे ए हेतु माटे सामायिकनो अत्यंताभाव प्राप्त न थयो; केमके, मनना दुःप्रणिधान (सावद्यचिंतन) मात्रनी शुद्धि जे तेतो, मिथ्यादुःकृत कहेतां मिच्छामिदुःकड देवे करीने छे; सर्वविरतिसामायिकने विषे पण तेमज अंगीकार करवापणुं छे, जे हेतु माटे, गुप्तिभंग थये सते मिच्छामिदुःकड रूप प्रायश्चित कह्युं छे; ते हेतु माटे मननी शुद्धि मिथ्यादुःकृत देवाथी थाय छे; एटले जेणे प्रथमथीज मन जित्युं छे अने तेनुं मन कदापि सावद्यचिंतनमां जतुं रहे तो, तेनी शुद्धि मिच्छामिदुःकड दीधाथी थाय छे एम जाणवुं. ए वात शास्त्रमां कही छे. तेनो अर्थ-बीजो जे अतिचार, कहेतां समिति गुप्तिनो भंगरूप जे अतिचार तेनी शुद्धितो, अहो हुं सहसात्कारे असमित थयो!! अथवा अगुप्त केम थयो!! ए प्रकारना पश्चात्तापवडे शुद्ध थवाय छे. "आ सोलमां पंचाशकनी सोलमी गाथानुं उत्तरार्द्ध छे." समिति प्रमुखना भंगरूप, सर्व विरति सामायिकवालानो बीजो अतिचार छे ते अनुतापे करीने शुद्ध थाय ए अर्थ छे; एटले मन वश करी शुद्ध अनुष्ठान करतां करतां कोइ वखत मन जे ते सावद्यनुं चिंतवन करे तो तेनी शुद्धि पश्चात्तापे करीने थाय छे, कहेतां मिच्छामिदुःकड दीधाथी शुद्धि थाय ए अर्थ छे ए हेतु माटे पूर्वे कहेलो जे न्याय, कहेतां सामायिक अंगीकार कर्या करतां न अंगीकार करवुं ए अति श्रेष्ठ छे ते न्याय तमो कहो छो ते प्रकारे नथी, एतो अभ्यासे करी मन वश करी सामायिक करवुं ते अ-

तिश्रेष्ठ छे एम जणावे छे. वली अतिचार सहित अनुष्ठान थकी पण अभ्यासथी काले करीने निरतिचार कहेतां अतिचार विनाना अनुष्ठानपणाने पामे छे एम सूरि कहेतां महापंडित पुरुषो कहे छे के, घणा जन्मथी चाल्यो आवतो अभ्यास जे ते पण बहुधा शुद्ध थाय छे एटले अभ्यास पण प्राये करी घणा भव सुधी करतां करतां शुद्ध थाय छे पण एकज भवथी शुद्ध अभ्यास थइ शकतो नथी, माटे अभ्यास एवो करवो के, जेथी मन वश थाय अने निरतिचारसामायिकनी शुद्धि थाय, ए उपदेश छे.

अवतरणम् टी० अथ द्वितीयस्य । भा० हवे बीजा शिक्षाव्रतना कहेतां देशावकाशिकव्रतना अतिचार देखाडे छे.

मू० आनयन,प्रेष्यप्रयोग,शब्द,रूपानुपात,पुद्गलक्षेपा, इति ॥

भा० पोताना नियमित क्षेत्रथी बाहेर रहेला क्षेत्रथी मंगाववुं १, तथा तेवी रीतना क्षेत्रमां सेवकने मोकलवो २, तथा शब्द श्रवण कराववो ३, तथा रूप देखाडवुं ४, तथा काकरा प्रमुख पुद्गल नाखि, प्रतिबोध देवो ५, ते सर्वे अतिचार जाणवा.

टी० आनयनं च प्रेष्यश्च आनयनप्रेष्यौ तयोः प्रयोगावानयनप्रेष्यप्रयोगौ । तथा शब्दरूपयोरनुपातौ शब्दरूपानुपातौ आनयनप्रेष्यप्रयोगौ च शब्दरूपानुपातौ च पुद्गलक्षेपश्चेति समासः । तत्रानयने विवक्षितक्षेत्राद्बहिर्वर्त्तमानस्य सचेतनादिद्रव्यस्य विवक्षितक्षेत्रप्रापणे प्रयोगः, स्वयं गमने व्रतभङ्गभयादन्यस्य स्वयमेव वा गच्छतः संदेशादिना व्यापारणमानयनप्रयोगः । तथा प्रेष्यस्यादेश्यस्य प्रयोगो विवक्षितक्षेत्राद्बहिः प्रयोजनाय, स्वयं गमने व्रतभंगभयादन्यस्य व्यापारणं प्रेष्यप्रयोगः । तथा शब्दस्य कासितादिरूपस्य, रूपस्य स्वशरीराकारस्य, विवक्षितक्षेत्राद्बहिर्व्यवस्थितस्याह्वा नीयस्याह्वानाय श्रोत्रे दृष्टौ वाऽनुपातोऽवतारणमितियोर्थः ॥

भा० पोते परिमाण करी राखेला क्षेत्रथी बाहेर रहेलुं जे क्षेत्र तेने विषे वर्त्तमान जे सचेतनादि द्रव्य तेने पोताना राखेला क्षेत्र प्रत्ये पमाडवाने विषे प्रयोग करवो, कहेतां कोइ पासे मगावी लेवुं, केमके पोते जाय तो व्रतभंग थाय ए

भय छे ए हेतु माटे, अथवा कोइ अन्य पोतानी मेले जतो होय तेनी जोडे संदेशो कहेवो इत्यादिके करीने ते वस्तुने मंगाववानो प्रयोग करवो ते आनयन प्रयोगनामे अतिचार जाणवो १ तथा प्रेष्य कहेतां सेवकनो प्रयोग करवो कहेतां पोताना राखेला क्षेत्रथी बाहेर कोइ प्रयोजन प्राप्त थाय तो तेने अर्थे पोते जाय तो व्रतभंग थाय ए भयथी कोइ सेवकने मोकलवो ते प्रेष्यप्रयोग नामे अतिचार जाणवो २. वली शब्दानुपात, कहेतां पोताना राखेला क्षेत्रथी बाहेर रहेला पुरुषने बोलाववाने अर्थे उध्रस खावी, खुंखारवुं इत्यादि शब्दवडे जे जणाववुं तेने काने पोतानो शब्द पाडवो ते शब्दानुपात नामे अतिचार कहीए ३. तथा रूपानुपात कहेतां पोताना शरीरनु जे रूप कहेतां आकार तेने पोताना राखेला क्षेत्रथी बाहेर क्षेत्रमां रहेला पुरुषने बोलाववाने अर्थे तेनी नजरे पाडवो, ते रूपानुपात नामे अतिचार जाणवो. ४.

टी० अयमत्र भावः विवक्षितक्षेत्राद्बहिर्वर्त्तमानं कञ्चन नरं व्रतभङ्गभयादाह्वातुमशक्नुवन् यदा काशितादिशब्दश्रावणस्वकीयरूपसंदर्शनद्वारेण तमाकारयति तदा व्रतसापेक्षत्वाच्छब्दानुपातरूपानुपातावतिचाराविति । तथा पुद्गलस्य शर्करादेर्नियमितक्षेत्राद्बहिर्वर्तिनो जनस्य बोधनाय तदभिमुखं प्रक्षेपः पुद्गलप्रक्षेपः । देशावकाशिकव्रतं हि गृह्यते मं भूद्गमनागमनादिव्यापारजनितः प्राण्युपमर्द इत्यभिप्रायेण, स च स्वयकृतोऽन्येन वा कारित इति न कश्चित्फले विशेषः प्रत्युत गुणः स्वय गमने ईर्यापथविशुद्धेः, परस्य पुनरनिपुणत्वात्तदशुद्धिरिति ; इह चाद्यद्वयमव्युत्पन्नबुद्धित्वेन सहसाकारादिना वान्त्यत्रयं तु व्याजपरस्यातिचारता यातीति । इहाहुर्वृद्धा । दिग्व्रतसंक्षेपकरणमणुव्रतादिसंक्षेपकरणस्याप्युपलक्षणं द्रष्टव्यम् । तेषामपि संक्षेपस्यावश्यं कर्तव्यत्वात् । प्रतिव्रतं च संक्षेपकरणस्य भिन्नव्रतत्वेन द्वादशव्रतानीति सख्याविरोधः स्यादिति, अत्र केचिदाहु. । दिग्व्रतसंक्षेप एव देशावकासिक तदतिचाराणा दिग्व्रतानुसारितयैवोपलम्भादत्रोच्यते । यथोपलक्षणतया शेषव्रतसंक्षेपकरणमपि देशावकाशिकमुच्यते । तथोपलक्षणतयैव तदतिचारा अपि तदनुसारिणो द्रष्टव्याः । अथवा । प्राणातिपातादिसंक्षेपकरणेषु बन्धादय एवातिचारा. घटन्ते । दिग्व्रतसंक्षेपे तु संक्षिप्तत्वात्क्षेत्रस्य शब्दानुपातादयोपि स्युरिति, भेदेन-दर्शिताः न च सर्वेषु व्रतभेदेषु विशेषतोऽतिचारा दर्शनीया. । रात्रिभोजनादिव्रतभेदेषु तेषामदर्शितत्वादिति ॥

भा० आ जग्याए आ प्रकारनो भावार्थ छे के, पोते राखेला क्षेत्रथी बाहेर रहेलो कोइ पुरुष, तेने व्रतभंगना भय-

थी बोलाववा असमर्थ थये सते ज्यारे उद्दल खांवी इत्यादि शब्द संभलाववो अने पोतानुं रूप देखाडवुं ए द्वारे तेने बोलावे त्यारे व्रतनी अपेक्षा छे ए हेतु माटे शब्दानुपात अनें रूपानुपात ए बे अतिचार थाय छे. अने पुद्गलप्रक्षेप कहेतां पोताना नियमित राखेला क्षेत्रथी बाहेर रहेला जनने बोध करवाने अर्थे कांकरा प्रमुखनुं ते पुरुष सन्मुख नाखवुं ते पुद्गलप्रक्षेप कहिये, जे कारण माटे देशावकाशिक व्रत जे ते तो जवुं आववुं इत्यादिव्यापारथी प्राणिनो नाश न थाय एवा अभिप्रायथी ग्रहण करायछे, ते प्राणिघात जे ते तो पोते करयो अथवा बीजा पासे कराव्यो तेना फलमां कांइ विशेष नथी. उलटुं पोते गमन करे सते तो ईर्यापथनी विशुद्धि करवाथी गुण थाय छे. अने बीजा सेवकादिकनुं तो अजाणपणाथी ईर्यापथनी शुद्धि न करवाथी जीवघात थवा रूप दोष प्राप्त थाय छे; तेमां प्रथमना बे अतिचार तो काची बुद्धिवडे करीने अथवा सहसाकारादिके करीने थाय छे अने छेल्ला त्रण अतिचार तो कोइ मिषथी अभिप्राय जणाववनारने उत्पन्न थाय छे. आ जगाए वृद्ध पुरुषो आ प्रकारे कहे छे के,- आ देशावकाशिक व्रतमां दिग्व्रतनुं संक्षेप करवुं ते तो अणुव्रतादिना संक्षेप करवानुं उपलक्षण जाणवुं; केम के, ते अणुव्रतादिकनुं पण संक्षेपनुं अवश्य करवापणुं छे, अने व्रत व्रत प्रत्ये संक्षेप करये सते तो भिन्नव्रतपणे करीने बार व्रतनी जे संख्या तेनो विरोध प्राप्त थाय. आ जगाए केटलाक आ प्रकारे कहे छे के, दिग्व्रतनो संक्षेप करवो एज देशावकाशिक व्रत छे, केमके देशावकाशिक व्रतना अतिचारनुं दिग्व्रतना अतिचारने अनुसारे करीनेज उपलंभपणुं थाय छे कहेतां जणाय छे. आ जग्याए ए प्रश्ननो उत्तररूप समाधान कहीए छीए. जेम उपलक्षणपणे करीने शेष बाकीनां जे व्रत तेमनुं संक्षेप करण पण देशावकाशिक कहीए तेम उपलक्षणपणे करीनेज तेना अति-

चार जे ते पण तेने अनुसरीने जोवा अथवा प्राणातिपातादिकनुं संक्षेप करण, तेने विषे बंधादिक जे तेज अतिचार संभवे छे. अने दिग्व्रतना संक्षेपने विषे तो, क्षेत्रनुं संक्षिप्त करवापणुं छे ए हेतु माटे, शब्दानुपातादिक जे ते पण अतिचार होय, एम भेदे करीने देखाड्या छे. सर्व व्रतना भेदने विषे विशेषे करीने अतिचार जे ते जोवा योग्य छे? ॥ उत्तर ॥ नथी जोवा योग्य; केमके रात्रि भोजनादिक व्रत भेदने विषे ते अतिचारनुं देखाडवापणुं थतुं नथी ए हेतु माटे. ॥

अवतरणम् टी० अथ तृतीयस्य ॥ भा० हवे त्रीजा शिक्षाव्रतना अतिचार कहे छे. ॥

मू० अप्रत्युपेक्षिताऽप्रमार्जितोत्सर्गादाननिक्षेप, संस्तारोपक्रमणानादर, स्मृत्यनुपस्थापनानीति ।

भा० थंडिलादिक भूमिनुं न जोवुं तथा तेनुं न प्रमार्जवुं एवा देशने विषे एटले न जोयेला तथा न प्रमार्जेला एवा स्थानने विषे उत्सर्ग कहेतां मूत्रपुरीषादिकनुं परठववुं, वली पूर्वोक्त स्थानने विषे धर्मोपकरणनुं ग्रहण करवुं तथा मुकवुं, २ तथा संथाराने जोया विना तथा प्रमार्ज्या विना उपभोग करवो, ३ तथा अनादर कहेतां पौषधोपवासनुं जेम तेम करवुं ४ तथा स्मृतिनुं अनुसंधान न राखवुं. ५ ए पांच अतिचार होय.

टी० इह पदेपि पदसमुदायोपचारादप्रत्युपेक्षितपदेनाप्रत्युपेक्षितडःप्रत्युपेक्षितस्थण्डिलादिभूमिदेशः परिगृह्यतेऽप्रमार्जितपदेन तु स एवाप्रमार्जितड'प्रमार्जित इति, तथा उत्सर्गश्चादाननिक्षेपौ चेति उत्सर्गादाननिक्षेपास्ततोऽप्रत्युपेक्षिताप्रमार्जिते स्थण्डिलादावुत्सर्गादाननिक्षेपा अप्रत्युपेक्षिताप्रमार्जितोत्सर्गादाननिक्षेपाः । ततस्ते च संस्तारोपक्रमणं चानादरश्च स्मृत्यनुपस्थानं चेति समासः । तत्राप्रत्युपेक्षिते प्रथमत एव लोचनाभ्यामनिरीक्षिते डःप्रत्युपेक्षिते तु प्रामादाद्भ्रान्तभ्रानतव्यापारेण न सम्यग्निरीक्षिते तथा अप्रमार्जिते मूलत एव वस्त्राञ्चलादिना अपरामृष्टे डःप्रमार्जिते त्वर्द्धप्रमार्जिते स्थण्डिलादौ यथार्हमुत्सर्गो मूत्रपुरीषादीनामुज्झनीयानामादाननिक्षेपौ च पौषधोपवासोपयोगिनो धर्मोपकरणस्य पीठफलकादेर्द्वावतिचारौ स्यातामेताविति ॥ १ ॥ २ ॥ इह संस्तारोपक्रमणमिति, संस्तारकशब्दः शय्योपलक्षणं, तत्र शय्या शयनं सर्वाङ्गीणं, वसतिर्वा । संस्तारकोऽर्द्धतृती-

यहस्तपरिमाणस्ततः सस्तारकस्य प्रस्तावादप्रत्युपेक्षितस्याप्रमार्जितस्य चोपक्रम उपभोगोऽतीचारोयंतृतीयः ॥ ३ ॥ अनादरस्मृत्यनुपस्थापने पुनर्द्वौ चतुर्थपञ्चमावतिचारौ सामायिकातिचाराविव भावनीयाविति । इह सस्तारोपक्रमे इयं वृद्धसामाचारी ॥ कृतपौषधोपवासो, नाप्रत्युपेक्षिता शय्यामारोहति सस्तारक वा ॥ पौषधशाला वा सेवते । दर्भवस्त्रं वा शुद्धवस्त्र वा भूम्या सस्तृणाति, कायिकाभूमेश्चागतः पुनरपि सस्तारक प्रत्युपेक्षतेऽन्यथातिचार स्यात्, एवं पीठादिष्वपि विभाषेति ॥

भा० "इहां एक पदने विषे पण पद समुदायनो उपचार छे ए हेतु माटे" अप्रत्युपेक्षितपदे करीने अप्रत्युपेक्षित अने दुःप्रत्युपेक्षित एवा स्थंडिलादि भूमि प्रदेशनुं ग्रहण करवुं. अप्रमार्जितपदे करीने अप्रमार्जित अने दुःप्रमार्जित एवो एज स्थंडिलादिभूमि देश ग्रहण करवो. अप्रत्युपेक्षित कहेतां प्रथमथीज नेत्र वडे न जोयेलां तथा दुःप्रत्युपेक्षित कहेतां प्रमादथकी भमतां जे नेत्र तेना व्यापारे करीने रूडी रीते न जोयेला एवा स्थंडिलादिक भूमि देशने विषे तथा अप्रमार्जित कहेतां प्रथम थकीज वस्त्रनो छेडो इत्यादिके करीने न पुंजेला तथा दुःप्रमार्जित कहेतां अर्द्धा पुंजेला एवा जे स्थंडिलादिक भूमि देश तेने विषे त्याग करवा योग्य एवां जे मूत्र पुरीषादिक तेमनुं यथायोग्य परठववुं ए पहेलो अतिचार जाणवो तथा तेवा प्रकारना स्थंडिल भूमि देशने विषे जे पौषधोपवासने उपयोगि एवां पीठ, फलक, (पाट, पाटीयुं) इत्यादिक धर्मोपकरण तेमनुं ग्रहण करवुं तथा मुकवुं ते बीजो अतिचार जाणवो, तथा संथारो अने उपलक्षणथी शय्या जाणवी, शय्या एटले सर्वे अंगे शयन करवुं तथा वसति ए बे अर्थ जाणवा. संथारो एटले अढी हाथ छे प्रमाण जेनुं एवो जाणवो. एवा संथारानुं जोया विना तथा पुंज्या विना उपभोग करवो ए त्रीजो अतिचार जाणवो. तथा पौषधोपवासनुं जेम तेम करवुं. ४ तथा तेनुं अनुसंधान न राखवुं. ५ ए बे अतिचारनी सामायिकना अतिचारनी पेठे भावना करवी. इहां संथाराना उपभोगने विषे आ प्रकारनी वृद्ध सामाचारी छे. कर्यो छे पौषधोपावास जेणे एवो पुरुष जे ते पडिलेहण कर्या विनानी

शय्या अथवा संथारीयुं तेना उपर न बेसे अथवा पडिलेहण कर्या विनानी पौषधशाला, तेने न सेवे, तथा दर्भ वस्त्रने तथा शुद्ध वस्त्रने पडिलेहण कर्या विनानी भूमि उपर न पाथरे. वली शरीर क्रिया जे मूत्रादिक तेने करी आव्या पछी वली संथारीयाने पडिलेहण करे, अने जो न करे तो अतिचार लागे; एम पीठ, फलक, एटले बाजोठ पाटियुं प्रमुख वस्तुने विषे पण जाणवुं.

अवतरणम् टी० अथ चतुर्थस्य भा० हवे चोथुं शिक्षा व्रत, तेना अतिचार कहे छे.

मू० सचित्तनिक्षेप, पिधान, परव्यपदेश, मात्सर्य, कालातिक्रमा, इति ॥

भा० साधुने आपवा योग्य वस्तुने सचित्त उपर मुकवी १. तथा सचित्त वस्तुवडे ढांकवी २. तथा पोतानी वस्तु होय तेने एम कहे के आतो पारकी छे ३. तथा मत्सरपणुं ४. तथा कालनो अतिक्रम एटले समयनुं उल्लंघन करवुं ५ ए पांच अतिचार छे.

टी० सचित्तनिक्षेपपिधाने च परव्यपदेशश्च मात्सर्यंच कालातिक्रमश्चेति समासः । तत्र सचित्ते सचेतने पृथिव्यादौ निक्षेपः साधुदेयभक्तादेः स्थापन सचित्तनिक्षेपः तथा सचित्तेनैव बीजपूरादिना पिधानं, साधुदेयभक्तादेरेव स्थगनं सचित्तपिधानं । तथा परस्यात्मव्यतिरिक्तस्य व्यपदेशः परव्यपदेशः परकीयमिदमन्नादिकमित्येवमदित्सावतः साधुसमक्षं भणनं परव्यपदेशः । तथा मत्सरोऽसहनं साधुभिर्याचितस्य कोपकरणं, तेन रंकेण याचितेन दत्तमहं तु किं ततोपि हीन इत्यादिविकल्पो वा सोऽस्यास्तीति मत्सरी तद्भावो मात्सर्यं । तथा कालस्य साधूचितभिक्षासमयस्यातिक्रमोऽदित्सयाऽनागतभोजनपश्चाद्भोजनद्वारेणोल्लंघनं कालातिक्रमोऽतिचार इति, । भावना पुनरेवं यदाऽनाभोगादिनाऽतिक्रमादिना वा एतानाचरति तदातिचारोऽन्यदा तुभङ्ग इति ॥

भा० पृथ्वी कायिकादिक जे सचेतन वस्तु तेने विषे, साधुने आपवा योग्य एवां अन्नादिक तेनुं जे स्थापन करवुं

ते सचित्त निक्षेप कहीए. १ तथा बीजोरा प्रमुख सचेतन वस्तुवके ते अन्नादिकनुंज ढांकवुं ते सचित्तपिधान कहीए. २ तथा पोताथी अन्य, बीजो हरकोइ माणस, तेनी आ वस्तु छे एम साधुने न आपवानी इच्छाथी साधु समक्ष जे कहेवुं ते परव्यपदेश कहीए, तथा मत्सर एटले असहनपणुं, ते जेने छे ते मत्सरी कहीए, कहेतां साधुए कोइ पुरुष पासेथी कोइ वस्तु मागी, त्यारे ते पुरुष उपर कोप करवो अथवा हुं शुं ते रंक पुरुष करतां ओछो छुं, के तेणे दीधी, इत्यादि विकल्प जेने छे ते मत्सरी कहीए,ते मत्सरपणुं करवुं तेने अतिचार कहिये तथा कालनो कहेतां साधुने योग्य एवा भिक्षाकालनो न देवानी इच्छाए अतिक्रम करवो, तेने कालातिक्रम नामे अतिचार कहीए. वली ए जगाए भावना आ प्रकारनी जाणवी. ज्यारे अनाभोगादिके करीने अथवा अतिक्रमादिके करीने पूर्वे कहेला अतिचारने आचरे त्यारेज अतिचार कहेवाय, नहि तो भंग कहेवाय, एटले ते व्रत भाग्युं कहेवाय.

अवतरणम् टी० एवमणुव्रतगुणव्रतशिक्षापदानि तदतिचारांश्चाभिधाय प्रस्तुते योजयन्नाह ।

भा० आ प्रकारे अणुव्रत, गुणव्रत अने शिक्षापद तेना अतिचार कहीने, ते वातने चालता प्रकरण साथे जोडता सता कहे छे.

मू० एतद्रहिताणुव्रतादिपालनं विशेषतो गृहस्थधर्म इति ।

भा० ए अतिचार रहित अणुव्रतादिकनुं पालवुं ते विशेष थकी गृहस्थनो धर्म जाणवो.

टी० एतैरतिचारै रहितानामणुव्रतादीनामुपलक्षणत्वात्सम्यक्त्वस्य च पालनम् ।'किमित्याह । विशेषतो गृहस्थधर्मो भवति । यः शास्त्रादौ प्राक्सूचित आसीदिति॥

भा० ए अतिचारे रहित अणुव्रतादिकनुं जे पालवुं तेने विशेष थकी गृहस्थ धर्म कहीए, तेमां उपलक्षणथी समकितनुं जे पालवुं तेनुं पण ग्रहण करवुं. । शास्त्रना आदिने विषे जे प्रथम सूचना करेलो हतो ते गृहस्थ धर्म जाणवो.

अवतरणम् टी० आद्योक्तविधिना प्रतिपन्नेषु सम्यक्त्वाणुव्रतादिष्वतिचाराणामसंभव एव । तत्कथमुक्तमेतद्रहिताणुव्रतादिपालनमित्याशङ्क्याह ॥

भा० कोइ आशंका करे छे के, कहेला विधिये करीने अंगीकार कर्यां एवां जे समकित सहित अणुव्रतादिक तेने विषे अतिचारनो संभव नथीज तो एम केम कह्युं के, अतिचार रहित अणुव्रतादिक पालवुं? एवी आशंकानो ग्रंथकार उत्तर कहे छे

मू० क्लिष्टकर्मोदयादतिचारा इति ॥

भा० क्लिष्टकर्मना उदयथी अतिचार थाय छे.

टी० क्लिष्टस्य सम्यक्त्वादिप्रतिपत्तिकालोत्पन्नशुद्धिगुणादपि सर्वथाऽव्यवच्छिन्नानुबन्धस्य कर्मणो मिथ्यात्वादेरुदयाद्विपाकात्सकाशादतिचाराः शङ्कादयो वधबन्धादयश्च संपद्यन्ते । इदमुक्तं भवति यदा तथाभव्यत्वपरिशुद्धिवशादत्यन्तमननुबन्धीभूतेषु मिथ्यात्वादिषु सम्यक्त्वादि प्रतिपद्यते तदातिचाराणामसंभव एव । अन्यथा-प्रतिपत्तौ तु स्युरप्यतिचारा इति

भा० क्लिष्ट एटले समकित प्रमुखनो अंगीकार करवानेज समे उत्पन्न थयेलो जे शुद्धि गुण ते थकी पण सर्वथा अव्यवछिन्न छे कहेतां नथी नाश पाम्युं अनुबंध कहेतां एक बीजा साथे संलग्नपणुं ते जेनुं, एवुं जे मिथ्यात्वादिक कर्म तेना उदयथी शंकादि तथा वधबंधादिक अतिचार उत्पन्न थाय छे; एमां कहेवानुं तात्पर्य आटलुं छे के, ज्यारे तथा भव्यत्वनी परिशुद्धिना वशथी अतिशे अनुबंधरूप न थयेलां एवां मिथ्यात्वादिक सते जे सम्यक्त्वादिकने पामे छे, त्यारे अतिचारनो असंभवज छे, अने एम न होय नें सम्यक्त्वादिक जो अंगीकार करे तो, अतिचार पण होय.

अवतरणम् टी० तर्हि कथमेषां निवारणमित्याशङ्क्याह ॥ भा० त्यारे ए अतिचारोनुं निवारण केम थाय? एवी आशंका करी तेनो उत्तर कहे छे.

मू० विहितानुष्ठानवीर्यतस्तज्जय इति ।

भा० अंगीकार करयुं एवुं जे सम्यक्त्वादि अनुष्ठान, तेना सामर्थ्यथी ते अतिचारनो जय थाय छे.

टी० विहितानुष्ठान प्रतिपन्नसम्यक्त्वादेर्नित्यानुस्मरणादिलक्षणं तदेव वीर्यं जीवसामर्थ्यं तस्मात्किमित्याह, तज्जयः, तेषामतिचाराणां जयोऽभिभवः संपद्यते । यतो विहितानुष्ठानं सर्वापराधव्याधिविरेचनौषधं महदिति ॥

भा० अंगीकार करेला समकितादि तेनुं नित्य स्मरणादिक लक्षण जे अनुष्ठान तेज जे वीर्य कहेतां जीवनुं सामर्थ्य, ते थकी ते अतिचारादिकनो जय थाय छे, एटले पराभव थाय छे; केम के, करयुं एवुं जे शास्त्रोक्त अनुष्ठान, ते सर्व अपराध रूप व्याधिने विनाश करवानुं मोटुं औषधरूप थाय छे.

अवतरणम् टी० एतद्विषयमेवोपदेशमाह । भा० ए विषेनोज उपदेश कहे छे.

मू० अत एव तस्मिन्यत्न, इति ॥

भा० एज कारण माटे ते अनुष्ठानने विषे प्रयत्न करवुं.

टी० अत एव विहितानुष्ठानवीर्यस्यातिचारजयहेतुत्वादेव तस्मिन्विहितानुष्ठाने यत्नः सर्वोपाधिशुद्ध उद्यमः कार्य इति ॥ अन्यत्राप्युक्तम् ॥

तम्हा निच्च सईए बहुमाणेणं च अहिगयगुणंमि ॥ पडिवरकदुगुंछाए परिणइ आलोयणेण च ॥ १ ॥

तित्थंकरभत्तीए सुसाहुजणपज्जुवासणाए य ॥ उत्तरगुणसद्धाए य एत्थ सया होइ जइयव्व ॥ २ ॥

एवमसंतो वि इमो जायइ जाओ य ण पडइ कयावि ॥ ता एत्थं बुद्धिमया अपमाओ होइ कायव्वो, त्ति ॥ ३ ॥

भा० अंगीकार करेला समकितादि अनुष्ठानना वीर्यने, अतिचार प्रत्ये जीतवानुं कारणपणुं छे एज हेतु माटे वि-

दित अनुष्टानने विषे, यत्न कहेतां सर्व उपाधिए शुद्ध एवो उद्यम करवो. आ वात बीजी जग्याए पण कही छे.

॥"पंचाशक १ गाथा ३६ मीथी"॥ ते कारण माटे कहेतां जे हेतु माटे असत् एवो पण एटले अछतो एवो पण विरतिनो परिणाम जे ते प्रयत्नथी थाय छे, प्रयत्न विना अथवा अकुशल कर्मना उदयथी छतो एवो पण विरतिनो परिणाम जे ते पडे छे माटे अंगीकार करेला एवा समकितादि गुणने विषे एटले समकित अणुव्रतादि गुणने विषे प्रयत्न करवो कहेतां ते गुण अंगीकार कर्या पछी नित्य स्मरणादिके करीने निरंतर यत्न करवो. एटले नित्य स्मरणे करीने यत्न करवो. तथा बहुमाने करीने कहेतां भावना प्रबंधे करीने यत्न करवो. तथा मिथ्यात्व अने प्राणिवधादिक ते संबंधि उद्वेगे करीने तथा परिणतिनो कहेतां समकितादि गुणना शत्रु रूप जे मिथ्यात्वादि, ते माठा फल वाला छे अने समकित, अणुव्रतादिक गुण जे ते मोक्ष हेतु छे एवा परिणामनो विचार करवो तेणे करीने ॥ १ ॥ तथा तीर्थंकरनी भक्तिये करीने कहेतां परमगुरुना विनये करीने तथा सारा साधुजननी घणी सेवाये करीने कहेतां भावयतिनी सेवाये करीने तथा उत्तरगुण कहेतां अतिशे प्रधान गुणनी अभिलाषाए करीने एटले समकित सते अणुव्रतने विषे अने अणुव्रत सते महाव्रतने विषे अभिलाषाये करीने यत्न करवो. ॥ २ ॥ एवं कहेतां आ नित्य स्मृति इत्यादि न्याये करीने एटले यत्ने करीने अविद्यमान एवो पण ए समकितनो तथा वरतिनो परिणाम जे ते थाय छे. अने उत्पन्न थयेलो एवो जे परिणाम ते क्यारे पण पडतो नथी माटे ए नित्य स्मरणादि प्रयत्नने विषे अप्रमाद जे ते बुद्धिमान् पुरुषे करवा योग्य छे. ॥३॥

अवतरणम् टी० सांप्रत सम्यक्त्वादिगुणेष्वलब्धलाभाय लब्धपरिपालनाय च विशेषतः शिक्षामाह ॥

भा० हमणां समकित प्रमुख गुणने विषे जे अलब्ध कहेतां नथी मळ्या एवा गुणोनो लाभ थवाने अर्थे अने जे

गुण मळ्या छे तेनुं परिपालन करवाने अर्थे विशेषथी शिक्षा कहे छे.

मू० सामान्यचर्यास्येति ॥

भा० ए पूर्वे कहेला पुरुषनी सामान्यपणे चर्या कहेतां आचरणा आगल, कहीशुं एनी जाणवी.

टी० सामान्यानां प्रतिपन्नसम्यक्त्वादिगुणानां सर्वेषां प्राणिनां साधारणा यासौ चर्या च चेष्टा सामान्यचर्याऽस्य प्रतिपन्नविशेषगृहस्थधर्मस्य जन्तोरिति ॥

भा० अंगीकार करशो छे विशेषथी गृहस्थ धर्म जेणे एवा प्राणिनी सामान्यचर्या कहेतां पाम्या छे सम्यक्त्वादि गुण जेमणे एवा सर्वे प्राणिओनी साधारण चेष्टा अर्थात् प्रवृत्ति आगल कहीशुं एवी होय.

अवतरण टी० कीदृशीत्याह ॥ भा० ते चेष्टा केवी जोइए तेने मूल ग्रंथकार कहे छे.

मू० समानधार्मिकमध्ये वास इति ॥

भा० सरखा धर्मवाला पुरुषोनी मध्ये निवास करे.

टी० समानाः तुल्यसमाचारतया सदृशा उपलक्षणत्वादधिकाश्च ते धार्मिकाश्चेति समासः, तेषां मध्ये वासोऽवस्थानं, तत्र वासे गुणः, यदि कश्चित्तथाविधदर्शनमोहोदयाद्धर्माच्चलति ततस्तं स्थिरीकरोति स्वयं वा प्रच्यवमानस्तैः स्थिरीक्रियते । पठ्यते च ।

यद्यपि निर्गतभावस्तथाप्यसौ रक्ष्यते सद्भिरन्यैः ॥ वेणुर्विलूनमूलोऽपि वंशगहने महीं नैति ॥ १ ॥

भा० तुल्य आचारवडे कहेतां सरखा आचारवडे पोतानी बरोबर एवा अने उपलक्षणथकी अधिक आचारवालानुं पण ग्रहण करवुं, तेवा जे पुरुषो तेनी मध्ये रहेवुं, केम के तेनी मध्ये रहवामां आ प्रकारनो गुण छे के, जो कोइ तथा विध दर्शनमोहनी कर्मना उदयथकी धर्मथी पडे छे तो, तेने, पोते धर्ममां स्थिर करे अथवा पोते पडे तो, तेओ पोताने ध-

र्ममां स्थिर करे ते कह्युं छे.

जो पण भाव रहित थयो छे तो पण, तेनी बीजा सत्पुरुषो रक्षा करे छे; ते उपर दृष्टांत कहे छे के नाश पाम्युं छे मूल जेनुं एवो वांस जे ते पण, वांसडाना वनमां कहेतां समूहमां रहेलो सतो पृथ्वी उपर पडतो नथी. ॥१॥

मू० तथा-वात्सल्यमेतेष्विति ॥

भा० वली ए साधर्मिक पुरुषोने विषे वत्सलपणु राखे, एटले परस्पर प्रीति राखे.

टी० वात्सल्यमन्नपानताम्बूलादिप्रदानग्लानावस्थाप्रतिजागरणादिना सत्करणमेतेषु साधर्मिकेषु कार्यम् ॥ तस्य प्रवचनसारत्वात् ॥ उच्यते च ॥

जिनशासनस्य सारो जीवदया निग्रहः कषायाणाम् ॥ साधर्मिकवात्सल्यं भक्तिश्च तथा जिनेंद्राणाम् ॥ १ ॥

भा०साधर्मिकने विषे वात्सल्य कहेतां अन्न, पान, तांबूल, प्रमुख वस्तुनुं आपवुं, तथा ग्लान अवस्थाने विषे प्रतिजागरणादिके करीने वैयावच्च करवी एटले सत्कार करवो; अने जे साधर्मिकनो सत्कार करवो तेने प्रवचननुं सारपणु छे ए हेतु माटे. ॥ ते वात शास्त्रमां कही छे के,-जीवदया करवी, कषायनो निग्रह करवो, साधर्मिनुं वत्सलपणु करवुं तथा जिनेंद्रनी भक्ति करवी, ए सर्व जिन शासननो सार छे.

मू० तथा-धर्मचिन्तया स्वपनमिति ॥

भा० धर्मनी चिंताए करीने शयन करे.

टी० धर्मचिन्तया ॥ धन्यास्ते वन्दनीयास्ते तैस्त्रैलोक्यं पवित्रितम् ॥ यैरेष भुवनक्लेशी काममल्लो विनिर्जितः ॥१॥

इत्यादि शुभभावनारूपया स्वपनं निद्राङ्गीकारः, शुभभावनासुप्तो हि तावन्तं कालमवस्थितशुभपरिणाम एव लभ्यत इति ॥

भा० धर्म संबंधी चिंता करतां करतां सुइ रहे, ते धर्मचिंता शी रीते करवी? तेने देखाडे छे. जेमणे जगतने क्लेश करनार एवो आ कामरूप मल्ल जे ते जित्यो छे; ते पुरुषोने धन्य छे, अने ते पुरुषो वंदनीय छे, अने ते पुरुषोए करीने त्रणलोक पवित्र थयुं छे. ॥ १ ॥ इत्यादि शुभ भावनाए करीने जे निद्रानो अंगीकार करे छे ते तेटला काल सुधी, अवस्थित कहेतां रह्यो छे शुभ परिणाम जेनो एवो कहेवाय छे.

मू० तथा नमस्कारेणावबोध इति ॥

भा० वली नमस्कारे करीने एटले नमस्कार कहेतां कहेतां जागे.

टी० नमस्कारेण सकलकल्याणपुरपरमश्रेष्ठिभिः परमेष्ठिभिरधिष्ठितेन, नमो अरिहन्ताणमित्यादिप्रतीतरूपेणावबोधो निद्रापरिहारः परमेष्ठिनमस्कारस्य महागुणत्वात् ॥ पठ्यते च ॥

एष पञ्चनमस्कारः सर्वपापप्रणाशनः ॥ मङ्गलानां च सर्वेषां प्रथमं भवति मङ्गलम् ॥ १ ॥

भा० नमस्कार कहेतां सकल कल्याणपुरने विषे परम श्रेष्ठ एवा पंचपरमेष्ठि तेमणे अधिष्ठान करेलो, एवो नमो अरिहंताणं इत्यादि प्रसिद्ध छे रूप जेनु एवो, एटले पंचपरमेष्ठिनुं नामोच्चारण करते करते जागे; केमके, परमेष्ठि नमस्कारमां मोटा गुणपणुं रह्युं छे ए हेतु माटे. ते वात शास्त्रमां कही छे के,-

आ पंचनमस्कार, सर्व पापने नाश करनार छे, अने सर्व मंगलमां प्रथम एटले मुख्य मंगल छे. ॥ १ ॥

मू० तथा-प्रयत्नकृतावश्यकस्य विधिना चैत्यादिवन्दनमिति ॥

भा० वली प्रयत्ने करीने कर्युं छे आवश्यक कहेतां शरीरादि चिंतन जेणे एवा पुरुषे विधिये करीने चैत्यादिकनुं

वंदन करवुं.

टी० प्रयत्नेन प्रयत्नवता कृतान्यावश्यकानि मूत्रपुरीषोत्सर्गाङ्गप्रक्षालनशुद्धवस्त्रग्रहणादीनि येन स तथा तस्य, विधिना पुष्पादिपूजासंपादनमुद्रान्यसनादिना प्रसिद्धेन, चैत्यवन्दनं प्रसिद्धरूपमेवादिशब्दान्मातापित्रादिगुरुवन्दनं च ॥ यथोक्तम् ॥

चैत्यवन्दनतः सम्यक् शुभो भावः प्रजायते ॥ तस्मात्कर्मक्षयः सर्व ततः कल्याणमश्नुते ॥१॥ इत्यादीनि ॥

भा० प्रयत्ने करीने कहेतां प्रयत्नवाला थइने अर्थात् सावधान यत्नाए सहित कर्यां छे आवश्यक जेणे कहेतां मलमूत्रनो त्याग तथा अंगनुं प्रक्षालन कहेतां धोवुं एटले स्नान तथा शुद्ध वस्त्रनुं ग्रहण करवुं कहेतां शुद्ध वस्त्र पहेरवां इत्यादि जेणे कर्युं छे एवो थइने विधिए करीने पुष्पादिक पूजानुं संपादन करवुं, तथा मुद्रान्यास, इत्यादि प्रसिद्ध विधिवडे, प्रसिद्ध छे रूप जेनुं एवुं चैत्यवंदन तथा आदि शब्दे करीने माता तथा पिता इत्यादिक जे गुरु तेमनुं वंदन करवुं. ते शास्त्रमां कह्युं छे.

चैत्यवंदन करवाथी सम्यक् शुभ भाव जे ते उत्पन्न थाय छे अने ते थकी कर्मनो क्षय थाय छे, अने ते थकी सर्व कल्याणने भोगवे छे. ॥ १ ॥ इत्यादि वंदननुं फल जाणवुं.

मू० तथा-सम्यक् प्रत्याख्यानक्रियेति ॥

भा० वली सम्यक् प्रकारे पच्चखाणनी क्रिया करे.

टी० सम्यगिति क्रियाविशेषणं । ततः सम्यग् यथा भवति तथा मानक्रोधानाभोगादिदोषपरिहारवशात्प्रत्याख्यानस्य मूलगुणगोचरस्योत्तरगुणगोचरस्य च क्रिया ग्रहणरूपा, परिमितसावद्यासेवनेपि अपरिमितपरिहारेण प्रत्याख्यानस्य महागुणत्वात् ॥ यथोक्तम् ॥

परिमितमुपभुञ्जानो ह्यपरिमितमनन्तकं परिहरंश्च ॥ प्राप्नोति स परलोके ह्यपरिमितमनन्तकं सौख्यम् ॥ १ ॥ इति ॥

भा० सम्यक् कहेतां रूडे प्रकारे तथा मान, क्रोध, अनाभोग इत्यादि दोषनो परिहार करवाथी पच्चखाणने करे कहे-
तां मूल गुण आश्रिने तथा उत्तरगुण आश्रिने तेनी जे क्रिया, कहेतां पच्चखाण ग्रहण करवारूप क्रिया ते जाणवी, परिमा-
ण करेला सावद्यनुं सेवन कर्ये सते पण अपरिमाण करेला सावद्यनो परिहार करवो तेणे करीने ते पच्चखाणने विषे मो-
टा गुणपणुं छे ए हेतु माटे, एटले पच्चखाण करवामां अनेक मोटा गुण रहेला छे ए हेतु माटे. ते वात शास्त्रमां कही छे.
परिमाण करी राखेलुं सावद्य भोगवतो अने अपरिमित एवुं जे अनंतु सावद्य तेनो परिहार करतो एवो जे पुरुष,
ते परलोकने विषे अपरिमित एवुं अनंतु सुख तेने निश्चे भोगवे छे. ॥१॥

मू० तथा-यथोचितं चैत्यगृहगमनमिति ॥

भा० वली जेम घटे तेम चैत्यघरमां गमन करे.

टी० यथोचितं यथायोग्यं चैत्यगृहगमनं चैत्यगृहे जिनभवनलक्षणे अर्हद्बिम्बवन्दनाय प्रत्याख्यानक्रियानन्तरमेव गमनमिति । इह द्विविधः श्रावको भवति, ऋद्धि-
मांस्तदितरश्च तत्रर्द्धिमान्राजादिरूपः स सर्वस्वपरिवारसमुदायेन व्रजति । एवं हि तेन प्रवचनप्रभावना कृता भवति । तदितरोऽपि स्वकुटुम्बसंयोगेनेति समुदायकृतानां कर्मणां
भवान्तरे समुदायेनैवोपभोगात् ॥

भा० पच्चखाण क्रिया कर्या पछी, जेम जेने उचित होय तेम तेणे, अर्हत् बिंबने वंदन करवा माटे चैत्य घरमां
गमन करवुं. इहां बे प्रकारना श्रावक होय छे, एक तो समृद्धिवालो अने बीजो समृद्धि रहित, तेमां ऋद्धिवालो ते राजा
प्रमुख जाणवो, तेतो सर्व पोताना परिवारना समुदाये सहित चैत्य प्रत्ये जाय, एम कर्ये सते तेणे प्रवचननी प्रभावना

करी करेनाय, बीजो समृद्धि विनानो पुरुष जे ते पण पोताना कुटुंब साथे चैत्य प्रत्ये जाय, केम के समुदाय मलीने करेलां जे कर्म ते भवांतरमां समुदाये सहितज भोग करवामां आवे छे ए हेतु माटे.

मू० तथा-विधिनाऽनुप्रवेश इति ॥

भा० वली विधिए करीने चैत्य घरमां प्रवेश करे.

टी० विधिना विधानेन चैत्यगृहे प्रवेशः कार्यः । अनुप्रवेशविधिश्चायम् ।

सच्चित्ताणं दव्वाणं विउसरणयाए अचित्ताणं दव्वाणं अविउसरणयाए एगसाडिएणं उत्तरासंगेणं चक्खुफासे अंजलिपग्गहेणं मणसो एगत्तीकरणेणंति ।

भा० विधाने करीने चैत्य घरमां प्रवेश करवो, ते अनुप्रवेशनो विधि जे ते आ प्रकारनो छे.

पोताना अंगने आश्रिने रहेलां एवां जे पुष्पादि सचित द्रव्य तेनो त्याग करवो, अने अचित एवां जे आभूषण प्रमुख द्रव्य तेनुं न त्याग करवुं, अने एक शाटक एटले खेस प्रमुख ओढवानां वस्त्रनुं उत्तरासंग करवुं पण पहेरेला वस्त्रनुं उत्तरासंग न करवुं. "एक शब्दनुं ग्रहण कर्युं छे माटे एकज ओढवानुं वस्त्र राखवुं नें तेनुं उत्तरासंग करवुं. अर्थात् एक वस्त्र पहेरे अने एक ओढवाना वस्त्रवमे उत्तरासंग करे, एम जणाव्युं." अने जिनपरमात्माने देखे सते अंजलि बांधवो, अने मननुं एकाग्रपणुं करवुं, इत्यादि विधि सहित चैत्य घरमां प्रवेश करवो ए भाव छे. ए पांच प्रकारना अभिगम जाणवा अथवा पांच प्रकारनां राज चिन्ह छे तेनो त्याग करवो, वाहन एटले रथ, घोमा प्रमुख बेसवानां अथवा पगमां पहेरेली मोजमी प्रमुख १, मुकुट २, तरवार ३, छत्र ४, चामर ५, तेमनो त्याग करवो इत्यादि विधि सिद्धांतथी जाणवो.

मू० तत्रच-उचितोपचारकरणमिति ॥

भा० वळी ते चैत्यने विषे उचित एवो जे उपचार तेने करे.

टी० उचितस्यार्हद्बिम्बानां योग्यस्य उपचारस्य पुष्पधूपाद्यर्चनलक्षणस्य करणं विधानम् ॥

भा० अरिहंतना बिंबोने योग्य एवो जे उपचार कहेतां पुष्प, धूप आदिक पूजा छे लक्षण जेनुं एवो जे उपचार तेने करे, अर्थात् पुष्पादि पूजा करवी.

मू० ततो-भावतःस्तवपाठ इति ॥

भा० त्यार पछी भावे करीने स्तोत्रनो पाठ करे.

टी० दरिद्रनिधिलाभादिसंतोषोपमानोपमेयाद्भावतो भावात्संतोषलक्षणात्स्तवानां गम्भीराभिधेयानां सद्भूतगुणोद्भावनाप्रधानानां नमस्कारस्तवलक्षणानां पाठः समुचितेन ध्वनिना समुच्चारणम् ॥

भा० दरिद्र पुरुषने जेम निधिनो लाभादिक थाय ते थकी थतो जे संतोष, ए छे उपमान जेनुं एवो उपमेय जे संतोषरूप भाव, तेथी गंभीर छे अभिधेय कहेतां कहेवा योग्य वस्तु जेमां एवां अने सद्भूतगुणनी कहेतां विद्यमान गुणनी विशेष जे उद्भावना एटले प्रकट करवुं ते छे, प्रधान जेमां एवां अने नमस्कार स्तव छे लक्षण जेमनुं एवां जे स्तोत्र, तेमनो पाठ जे ते योग्य एवा ध्वनिए करीने करे, एटले मधुर शब्दवडे स्तोत्रनुं उच्चारण करवुं.

मू० ततः-चैत्यसाधुवन्दनमिति ।

भा० तार पछी अरिहंतना बिंबनुं तथा साधुनुं वंदन करवुं.

टी० चैत्यानामर्हद्बिम्बानामन्येषामपि भावार्हत्प्रभृतीनां साधूनां च व्याख्यानाद्यर्थमागतानां वन्दनीयानां वन्दनमभिष्टवनं प्रणिपातदण्डकादिपाठक्रमेण द्वादशावर्तवन्दना विना च प्रसिद्धरूपेणैवेति ।

भा० अरिहंतना बिंबनुं तथा बीजा पण भावार्हत् आदिक कहेतां भाव अरिहंत तथा नाम अरिहंत तथा द्रव्य अरिहंत तेमनुं पण ग्रहण करवुं तथा व्याख्यानादिकने अर्थे आवेला अने वंदन करवा योग्य एवा मोटा साधु पुरुषो तेमनुं वंदन करवुं, ते वंदन जे ते प्रणिपात दंडक प्रमुख पाठनाक्रमे करीने अथवा द्वादशावर्त्तवंदनादिक जे प्रसिद्ध रूप छे तेणे करीनेज वंदन करवुं.

मू० ततः-गुरुसमीपे प्रत्याख्यानाभिव्यक्तिरिति ॥

भा० त्यार पछी रूडा गुरुनी समीपे पच्चखाणनी स्पष्टता करे.

टी० तथाविधशुद्धसमाचारसाधुसमीपे प्रागेव गृहादौ गृहीतस्य प्रत्याख्यानस्य अभिव्यक्तिर्गुरोः साक्षिभाव संपादनाय प्रत्युच्चारणम् ॥

भा० ते प्रकारनो एटले शास्त्रमां कहेलो एवो शुद्ध छे आचार जेनो एवा साधुने समीपे घरप्रमुखमां ग्रहण करेला पच्चखाणनी अभिव्यक्ति कहेतां स्पष्टपणु, गुरुनी साक्षि करवाने अर्थे करवुं, एटले गुरुनी समीपे पच्चखाण उच्चरे.

मू० ततो-जिनवचनश्रवणे नियोग इति ॥

भा० त्यार पछी जिन वचन सांभलवाने विषे नियोग कहेतां नियम करे.

टी० संप्राप्तसम्यग्दर्शनादिः प्रतिदिनं साधुजनात्सामाचारीं शृणोतीति श्रावक इत्यन्वर्थसंपादनाय जिनवचनश्रवणे नियोगो नियमः कार्य इति।

भा० पाम्युं छे समकित दर्शनादिक ते जेणे एवो, श्रावक जे ते नित्ये साधु पुरुषथी सामाचारीने सांभले माटे श्रा-

वक एवं पोतानुं सार्थक नाम संपादन करवाने अर्थे जिन वचन सांभळवाने विषे नियम करे, अर्थात् नियम पूर्वक नित्ये जिनवाणी सांभळवी.

मू० ततः-सम्यक्तदर्थालोचनमिति ।

भा० सांभळ्या पछी अविपरीतपणे ते सांभळेला अर्थनुं आलोचन करे.

टी० सम्यक्संदेहविपर्ययानध्यवसायपरिहारेण तदर्थस्य वचनाभिधेयस्य पुनः पुनर्विमर्शनमन्यथा श्रुताश्रुतमचिन्तितमिति वचनात् न किंचिच्छ्रवणगुणः स्यादिति ॥

भा० सम्यक् कहेतां संदेह, विपर्यय, अनध्यवसाय, ए प्रकारना दोषनो परिहार करवो तेणे करीने ते वचनना अर्थनुं वारंवार विचारण करवुं; जो एम न करे तो जे सांभळ्युं छे ते पण तेनुं चिंतन नथी कर्युं तो ते सांभळेलुं व्यर्थ थाय एवुं शास्त्र वचन छे ए हेतु माटे; चिंतन कर्या विनाना सांभळवामां कांइ गुण न होय, माटे सांभळ्या पछी तेनुं चिंतन करवुं.

मू० ततः-आगमैकपरतेति ॥

भा० त्यार पछी आगमनुज एक प्रधानपणु करे.

टी० आगमो जिनसिद्धान्तः स एवैको न पुनरन्यः कश्चित् सर्वक्रियासु परः प्रधानो यस्य स तथा तस्य भाव आगमैकपरता, सर्वक्रियास्वागममेवैकं पुरस्कृत्य प्रवृत्तिरितिभाव इति ॥

भा० सर्व क्रियाने विषे जिनागम एज एक प्रधानपणे जेने छे, पण बीजो कोइ प्रधान जेने नथी एवो थाय, कहेतां आगमने विषेज एक तत्परपणु राखे. अर्थात् सर्व क्रियाने विषे एक आगमनेज अग्रेसर करी प्रवर्ते ए भाव छे.

मू० ततः-श्रुतशक्त्यपालनमिति ॥

भा० त्यार पछी आगमथी सांभळेलुं अने पोताथी थइ शके एवा अनुष्ठाननुं पालन करे.

टी० श्रुतस्यागमादुपलब्धस्य शक्यस्यानुष्ठातुं पार्यमाणस्य पालनमनुशीलनं सामायिकपौषधादेरिति ॥

भा० आगम सांभळवाथी जाणेलुं एवुं अने पोतानी शक्तिने अनुसारे पार पामवा योग्य एवुं एटले करी शकाय एवुं सामायिक तथा पौषध प्रमुख अनुष्ठान, तेनुं अनुशीलन करवुं, एटले पालन करवुं.

मू० तथा-अशक्ये भाव प्रतिबन्ध इति ॥

भा० वळी अशक्य कहेतां पोतानी शक्तिथी न बनी शके एवा अनुष्ठानने विषे भाव राखे.

टी० अशक्ये पालयितुमपार्यमाणे तथाविधशक्तिसामग्र्य भावात्साधुधर्माभ्यासादौ, भावेनान्तःकरणेन प्रतिबन्ध आत्मनि नियोजनं तस्यापि तदनुष्ठानफलत्वात् ॥यथोक्तम्॥ नार्या यथान्यशक्तायास्तत्र भावे सदा स्थिते ॥ तद्योगः पापबन्धाय तथा धर्मेपि दृश्यताम् ॥ १ ॥ तद्योग इति अन्यप्रशक्तनारीव्यापारः स्वकुटुम्ब परिपालनादिरूप इति॥

भा० अशक्य कहेतां पाळवाने पार न पमाय एटले पाळी न शकाय एवुं जे अनुष्ठान तेने विषे भाव राखवो ते अनुष्ठान कियुं? के तथाविध शक्ति सामग्रीना अभावथी साधुधर्मनो अभ्यास करवो ए अशक्य अनुष्ठान कहीए; तेने विषे अंतःकरणे करीने प्रतिबंध करवो कहेतां आत्माने विषे नियोजन करवुं, एटले अशक्य अनुष्ठानने विषे पोतानो आत्मा जोडी राखवो केम के अशक्य अनुष्ठानने विषे आत्मा जोडी राखवाथी पण ते अनुष्ठाननुं फळपणुं थाय छे ए हेतु माटे. ते शास्त्रमां कह्युं छे.

अन्य पुरुषने विषे आशक्त थइ एवी जे स्त्री तेनो भाव जेम निरंतर ते पुरुषने विषे रहे छे, पछी तेनो योग जे ते

कहेतां अन्यमां आसक्त थयेली स्त्रीनो व्यापार, एटले पोताना कुटुंबनुं परिपालन करवा रूप व्यापार जे ते जेम पापबंधने अर्थे थाय छे; तेम अशक्य धर्मानुष्ठानने विषे जे भाव राखवो ते पण अशक्य धर्मानुष्ठानना फल भणी थाय छे. ए श्लोकनो स्पष्टार्थ ए छे के, कोई स्त्रीनुं चित्त, अन्यपुरुषमां निरंतर चोटयुं छे. अने ते स्त्री, उपरथी तो पोताना पति प्रमुखनी वैयावच्च करे छे तो पण तेने ते वैयावच्च पापबंध भणी थाय छे. तेम जे पुरुष, अशक्य एवा धर्मानुष्ठान करवा विषे निरंतर भाव राखे छे, अने उपरथी तो गृहस्थपणामां रहीने कुटुंबनुं भरण पोषण तथा यथाशक्ति गृहस्थ धर्मानुष्ठान करेछे, पण तेने फल तो अशक्य धर्मानुष्ठाननुं एटले मुनिधर्म पाळ्यानुं थाय छे जेम पृथ्वी चंद्र राजाने फल थयुं तेम फल थायछे.

मू० तथा-तत्कर्तृषु प्रशंसोपचाराविति ॥

भा० अशक्य अनुष्ठानने करनार पुरुषोनी प्रशंसा करे तथा तेनी सहायता करे.

टी० तत्कर्तृष्वात्मानमपेक्ष्याशक्यानुष्ठानविधायिषु पुरुषसिंहेषु प्रशंसोपचारौ। प्रशंसा मुहुर्मुहुर्गुणोत्कीर्तनरूपा, उपचारश्च तदुचितान्नपानवसनादिना साहाय्यकरणमिति॥

भा० पोतानी अपेक्षाए अशक्य अनुष्ठानना करनार एवा जे मोटा पुरुष तेमनी प्रशंसा करवी. कहेतां वारंवार तेमना गुणनुं कथन करवुं तथा तेमनो उपचार करवो कहेतां तेमने योग्य एवुं अन्नपान वस्त्र इत्यादिक आपिने तेमनी सहायता करवी.

मू० तथा-निपुणभावचिन्तनमिति ॥

भा० वली अति सूक्ष्म बुद्धिगम्य जाणवा योग्य एवा जे पदार्थो तेमनुं चिंतन करवुं.

टी० निपुणानामतिनिपुणमति सूक्ष्मभावगम्यानां भावानां पदार्थानामुत्पादव्ययध्रौव्यस्वभावाना बन्धमोक्षादीनां चानुप्रेक्षणम् ॥ यथा ॥

अनादिनिधने द्रव्ये स्वपर्यायाः प्रतिक्षणम् ॥ उन्मज्जन्ति निमज्जन्ति जलकल्लोलवज्जले ॥ १ ॥

तथा-स्नेहाभ्यक्तशरीरस्य रेणुना श्लिष्यते यथागात्रम् ॥ रागद्वेषाक्लिन्नस्य कर्मबन्धो भवत्येवम् ॥ २ ॥ इत्यादीनि ॥

भा० अति सूक्ष्म विचारवालाने जाणवा योग्य एवा जे भाव कहेतां पदार्थ एटले उत्पाद-व्यय अने ध्रौव्य ए छे स्वभाव जेमनो एवा अने बंध मोक्षादिरूप एवा जे पदार्थ तेमनुं अनुप्रेक्षण करवुं कहेतां विचार करवो. जेम के,-

नथी आदि अने अंत ते जेनो एवुं द्रव्य पदार्थ छे, तेमां स्वपर्याय जे ते क्षण क्षण प्रत्ये उत्पन्न थाय छे, अने पाछा नाश पामे छे; जेम जलने विषे कल्लोला उत्पन्न थाय छे, अने पाछा जलमां नाश पामे छे. ॥ १ ॥

वली स्नेह कहेतां चिकणास तेणे व्याप्त थयुं छे शरीर ते जेनुं एवा पुरुषना गात्रने जेम रज वलगे छे, तेम राग द्वेषथी व्याप्त थयेला पुरुषने कर्मबंध जे ते थाय छे. ॥ २ ॥ इत्यादि शास्त्र वाक्य जाणवां.

मू० तथा-गुरुसमीपे प्रश्न इति ॥

भा० वली गुरु समीपे प्रश्न पुछे.

टी० यदा पुनर्निपुणं चिन्त्यमानोपि कश्चिद्भावोऽतिगम्भीरतया स्वयमेव निश्चेतुं न पार्यते तदा गुरोः संविग्नस्य गीतार्थस्य च समीपे प्रश्नो विशुद्धविनयपूर्वकं पर्यनुयोगः कार्यः । यथा । भगवन्नावबुद्धोऽयमर्थोऽस्माभिः कृतयत्नैरपि ततोस्मान्बोधयितुमर्हन्ति भगवन्त इति ॥

भा० वली ज्यारे निपुणपणे विचार करयो एवो पण कोइक भाव कहेतां कोइ पदार्थ जे ते अति गंभीरपणाना हेतुथी पोतानी मेलेज निश्चय करवा न समर्थ थवाय त्यारे संविग्न अने गीतार्थ एवा जे गुरु तेनी समीपे जइ विशुद्ध विनय

पूर्वक पर्यनुयोग करवो एटले प्रश्न पुछवो. जेम के हे भगवन् आ अर्थ जे ते, करयो छे प्रयत्न जेमणे एवा अमोए जाणी शकाय एवो नथी ते हेतु माटे अमने बोध करवा आप योग्य छो.

मू० तथा-निर्णयावधारणमिति ॥

भा० वली गुरुए निर्णय करी कहेला अर्थनुं अवधारण करवुं.

टी० निर्णयस्य निश्चयकारिणो वचनस्य गुरुणा निरूपितस्यावधारणं दत्तावधानतया ग्रहणम् ॥ भणितं चान्यत्रापि ॥

सम्म वियारियव्वो अत्थपयं भावणापहाणेण ॥ विसए य वाविगयं बहुसुयगुरुणो सगासाओ ॥ १ ॥

भा० गुरुए निश्चय करी निरूपण करेला वचननुं अवधारण करवुं एटले एकाग्र चित्त राखी सांभली ग्रहण करवुं. ते वात अन्यस्थ लेपण कही छे के,-

बहु श्रुत एवा गुरु पासेथी सम्यक् कहेतां रूडे प्रकारे भावना छे प्रधान ते जेने एवा पुरुषे सांभलेला अर्थपदनो विचार करवो. अने वली ए अर्थपदना विषयनो कहेतां स्वरूपनो पण विचार करवो. ॥१॥

मू० तथा-ग्लानादि कार्याभियोग इति ॥

भा० वली ग्लानादिकना कार्यने विषे सावधानपणुं राखवुं.

टी० ग्लानादीनां ग्लानबालवृद्धागमग्रहणोद्यतप्राघूर्णकादिलक्षणानां साधुसाधर्मिकाणां यानि कर्माणि प्रतिजागरणौषधान्नपानवस्त्रप्रदानपुस्तकादिसमर्पणोपाश्रयनिरूपणादि लक्षणानि तेष्वभियोगो दत्तावधानता विधेयेति ॥

भा० ग्लान कहेतां मांदो तथा बालक तथा वृद्ध पुरुष तथा आगम ग्रहण करवाने उद्यमवंत थयेलो तथा परोणो

इत्यादि छे लक्षण जेमनुं एवा साधु तथा साधर्मिक तेनां जे कर्म कहेतां कार्य, एटले प्रति जागरण करवुं, उषध, अन्न, पान, वस्त्र तेमनुं आपवुं तथा पुस्तकादिकनुं समर्पण करवुं तथा उपाश्रय आपवो, इत्यादि छे लक्षण जेनुं, एवा कार्यने विषे सावधानपणु राखवुं.

मू० तथा-कृताकृतप्रत्युपेक्षेति ॥

भा० वली करेलुं काम अने न करेलुं काम तेनी प्रत्युपेक्षा कहेतां तजवीज करवी.

टी० कृतानामकृतानां च चैत्यकार्याणां ज्ञानादिकार्याणां च प्रत्युपेक्षा निपुणाभोगविलोचनव्यापारेण गवेषणं तत्र कृतेषु करणाभावादकृतकरणायोद्यमो विधेयः। अन्यथा निष्फलशक्तिक्षयप्रसङ्गादिति ॥

भा० चैत्य संबंधि तथा ज्ञानादि संबंधि करेलां एवां जे कार्य, तथा न करेलां एवां जे कार्य, तेमनी प्रत्युपेक्षा कहेतां निपुणपणे विचार करवा रूप नेत्रना व्यापारे करीने खोलवुं. तेमां जे कार्य कर्यां छे तेने विषे करवानो अभाव छे माटे जे काम नथी कर्यां ते करवानो उद्यम करवो; जो एम न करे तो फल विना एटले फोगट पोतानी शक्तिनो क्षय करवा रूप प्रसंग आवे, माटे विचारीने पूर्वे कहेलां कार्यने करवानो उद्यम करवो.

मू० ततश्च-उचितवेलयागमनमिति ॥

भा० त्यार पछी योग्य वेलाए घर प्रमुखस्थानमां आवे.

टी० उचितवेलया हट्टव्यवहारराजसेवादिप्रस्तावलक्षणया आगमनं चैत्यभवनाद्गुरुसमीपाद्वा गृहादाविति ॥

भा० उचित वेला कहेतां हाट संबंधि व्यवहार निमित्ते अथवा राजसेवा प्रमुख कामकाजना प्रसंग निमित्ते चे-

त्य घरथी अथवा गुरुसमीपथी गृहादिक प्रत्ये आववुं.

मू० ततो-धर्मप्रधानो व्यवहार इति ॥

भा० त्यार पछी धर्म छे प्रधान ते जेमां एवो व्यवहार करे.

टी० कुलक्रमागतमित्यादिसूत्रोक्तानुष्ठानरूपो व्यवहारः कार्यः॥

भा० कुलक्रमागत इत्यादि पहेला अध्यायना छठा सूत्रमां कहेलो अनुष्ठान रूप व्यवहार जे ते करवा योग्य छे.

मू० तथा-द्रव्ये संतोषपरतेति ॥

भा० वली द्रव्यने विषे संतोषनुं प्रधानपणु करे.

टी० द्रव्ये धनधान्यादौ विषये संतोषप्रधानता परिमितेनैव निर्वाहमात्रहेतुना द्रव्येण संतोषवता धार्मिकेणैव भवितव्यमित्यर्थः। असंतोषस्यासुखहेतुत्वात्। यदुच्यते॥

अत्युष्णात्सघृतादन्नादच्छिद्रात्सितवाससः॥ अपरप्रेष्यभावाच्च शेषमिच्छन्पतत्यधः॥ १ ॥ इति ॥

तथा-संतोषामृततृप्तानां यत्सुखं शान्तचेतसाम्॥ कुतस्तद्धनलुब्धानामितश्चेतश्च धावताम्॥ २ ॥ इति ॥

भा० धनधान्यादिक द्रव्यने विषे संतोषनुं प्रधानपणु करवुं, कहेतां परिमाण करेलुं अने निर्वाह मात्रनुं कारण एवा द्रव्यथीज धार्मिक पुरुषे संतोषयुक्त थवुं. केमके असंतोष जे ते दुःखनुं कारण छे ए हेतु माटे. ते शास्त्रमां कह्युंछे के-

अति उष्ण अने घृत सहित एवा अन्नथी, तथा छिद्र विनाना एटले फाटेल तुटेल नहि एवा श्वेत वस्त्रथी, तथा परनुं सेवकपणुं न करवुं पडे तेथी बीजुं जो इच्छे तो नीचे पडे, एटले नरके जाय. भावार्थ ए छे के थोडा घी सहित वखत उपर अन्न मले तथा आखु वस्त्र पहेरवा मले तथा पारकी ताबेदारी करवी न पडे तो, एटलाथीज संतोष पामवुं.

अने ते उपरांत इच्छा राखवी ते बधो असंतोष छे, अने असंतोष छे ते धर्म विरोधी छे. ॥१॥ वली संतोषरूप अमृतवडे तृप्त थयेला अने शांत छे चित्त ते जेमनुं एवा पुरुषोने जे सुख प्राप्त थाय छे ते सुख, धनने विषे लुब्ध थयेला एटले लोभी थयेला अने च्यारे पास धनने अर्थे दोडता एवा पुरुषोने क्यांथी होय, अर्थात् नज होय. ॥ २॥

मू० तथा-धर्मे धनबुद्धि रिति ॥

भा० वली धर्मने विषे धनबुद्धि राखे.

टी० धर्मे श्रुतचारित्रात्मके सकलाभिलषिताविकलसिद्धिमूले धनबुद्धिर्मतिमता धर्म एव धनमिति परिणामरूपा निरंतरं निवेशनीयेति ॥

भा० समस्त, वांछित मात्रनी, असाधारण एवी जे सिद्धि, तेनुं मूल एवो श्रुतचारित्र रूप जे धर्म, तेने विषे आ धर्म एज धन छे, ए प्रकारना परिणामवाली बुद्धि जे ते, बुद्धिमान् पुरुषोए निरंतर राखवी.

मू० तथा-शासनोन्नतिकरणमिति ॥

भा० वली जिनशासननी उन्नति करे.

टी० शासनस्य निखिलहेयोपादेयभावाविर्भावन भास्करकल्पस्य जिननिरूपितवचनरूपस्य उन्नतिरुच्चैर्भावस्तस्याः करणं, सम्यग् न्यायव्यवहरण, यथोचितजन विनयकरण, दीनानाथाभ्युद्धरण, सुविहितयतिपुरस्करण, परिशुद्धशीलपालन, जिनभवनविधापन, यात्रास्नात्रादिनानाविधोत्सव संपादनादिभिरुपायैः, तस्यातिमहागुणत्वादिति॥पठ्यते च॥

कर्तव्या चोन्नतिः सत्यां शक्ताविह नियोगतः ॥ अवन्ध्यं कारणं ह्येषा तीर्थकृन्नामकर्मणः ॥ १ ॥ इति ॥

भा० शासन कहेतां, समस्त हेय अने उपादेय एवा जे भाव तेनुं प्रकट करवुं तेणे करीने सूर्य तुल्य एवुं, जिन परमात्माए निरूपण करेला वचनरूप जे शासन, तेनी उन्नति करवी, शाने करीने शासननी उन्नति करवी? ते उपायने दे-

खाफे छे के, रुडी रीते न्याय प्रमाणे व्यवहार करवो, तथा जेम घटे तेम लोकनो विनय करवो, तथा दीन अनाथ एटले गरीब लोक तेनुं उद्धरण करवुं, एटले तेमनुं दुःख मटाफवुं, तथा सुविहित एवा यति पुरुषोनो पूजा सत्कार करवो, तथा परिशुद्ध एवुं शील पालवुं, तथा जिन भवननुं कराववुं, तथा यात्रा स्नात्र प्रमुख नाना प्रकारनो जे उत्सव तेमनुं संपादन करवुं, इत्यादि उपाये करीने जिनशासननी उन्नति करवी, केमके शासननी उन्नति करवामां मोटो गुण रह्यो छे ए हेतु माटे. ते वात शास्त्रमां कही छे के,

आ लोकने विषे जिनशासननी उन्नति पोतानी शक्ति छते निश्चेथी करवी; केमके ए उन्नति जे ते तीर्थंकर नाम कर्म उपार्जन करवानुं खरुं कारण छे. ॥१॥

मू० तथा विभवोचितं विधिना क्षेत्रदानमिति ॥

भा० वैभवने अनुसरी विधिये करीने क्षेत्रने विषे दान करे.

टी० विभवोचितं स्वविभवानुसारेण विधिनाऽनन्तरमेव निर्देक्ष्यमाणेन क्षेत्रेभ्यो निर्देक्ष्यमाणेभ्य एव दानमन्नपानौषधवस्त्रपात्राद्युचितवस्तुवितरणम्॥

भा० पोताना वैभवने अनुसारे, आगल देखाफीशुं एवा विधिवफे, आगल देखाफीशुं एवा क्षेत्रने विषेज अन्न, पान, औषध, वस्त्र, पात्र, इत्यादि उचित वस्तुनुं दान आपवुं.

अनंतरणम् टी० विधिं क्षेत्रं च स्वयमेव निर्दिशन्नाह ॥

भा० विधिनुं स्वरूप, तथा क्षेत्रनुं स्वरूप तेने पोतेज ग्रंथकार देखाफता सता कहे छे.

मू० सत्कारादिर्विधिर्निःसङ्गता चेति ॥

भा० सत्कारादिक करवुं ते, तथा मोक्ष विना बीजी वांछा न राखवी ते, विधि कहिये.

टी० सत्करणं सत्कारोऽभ्युत्थानासनप्रदानवन्दनरूपो विनयः, स आदिर्यस्य देशकालाराधनविशुद्धश्रद्धाविष्करणदानक्रमानुक्रमादेः कुशलानुष्ठानविशेषस्य स तथा। किमित्याह । विधिर्वर्तते । निःसङ्गता ऐहिकपारलौकिकफलाभिलापविकलतया सकलक्लेशलेशाकलङ्कितमुक्तिमात्राभिसंधिता । चकारः समुच्चये ॥

भा० उठ्ठुं थवुं तथा बेसवाने आसन आपवुं तथा वंदना करवी ए रूप जे विनय तेने सत्कार कहीए, ते सत्कार छे आदि ते जेने, कहेतां जेमां देशकालनुं आराधन छे तथा विशुद्ध श्रद्धानुं प्रकट करवापणुं छे एवुं जे दान तेनो जे क्रमानुक्रम कहेतां विधिपरिपाटी ते छे आदि ते जेने एवुं जे कुशलानुष्ठान तेने आदिभूत पूर्वोक्त विनय छे अने ते विनय, तें विधि जाणवो. वली आलोक परलोक संबंधि फलनी अभिलाषा तेणीए रहित अने सकल क्लेशनो जे लेश तेणे करीनें कलंकित न थयेली एवी जे मुक्ति तेनीज केवल इच्छा ते निःसंगता कहीए, अने निःसंगताए विधि जाणवो.

मू० वीतरागधर्मसाधवः क्षेत्रमिति ॥

भा० वीतरागना धर्मे युक्त एवा जे साधु ए क्षेत्र जाणवुं.

टी० वीतरागस्य जिनस्य धर्मस्तूक्तनिरुक्तस्तत्प्रधानाः साधवो वीतरागधर्मसाधवः क्षेत्रं दानार्हं पात्रमिति ॥ तस्य च विशेषलक्षणमिदम् ॥

क्षान्तो दान्तो मुक्तो जितेन्द्रियः सत्यवागभयदाता ॥ प्रोक्तस्त्रिदण्डविरतो विधिग्रहीता भवति पात्रम् ॥ १ ॥

भा० जिनपरमात्मानो, प्रथम निरूपण करेलो एवो जे धर्म ते छे प्रधान जेमने एवा जे साधु ते क्षेत्र कहीए कहेतां दान देवा योग्य एवुं पात्र कहीये॥ तेनुं विशेष लक्षण आ प्रकारनुं छे.

क्षांत कहेतां क्षमाए सहित, तथा दांत कहेतां इंद्रियोने दमन करनार, मुक्त कहेतां सर्व संग रहित तथा जितेंद्रिय

तथा सत्य वाणी बोलनार तथा अन्नयदान आपनार तथा त्रिदंडविरत कहेतां मनोदंड, वचनदंड अने कायदंड तेणे रहित अ-
एवो तथा विधिनुं ग्रहण करनार, आ प्रकारना लक्षणवालो जे पुरुष तेने पात्र कहिये. ॥१॥

मू० तथा-दुःखितेष्वनुकम्पा यथाशक्ति द्रव्यतो भावतश्चेति ॥

भा० दुःखित पुरुषने विषे द्रव्यथी तथा भावथी पोतानी शक्तिने अनुसारे अनुकंपा करवी.

टी० दुःखितेषु भवान्तरोपात्तपापपाकोपहितातितीव्रक्लेशावेशेषु देहिष्वनुकम्पा कृपा कार्या । यथाशक्ति स्वसामर्थ्यानुरूपं । द्रव्यतस्तथा विधग्रासादेः सकाशात् । भा-वतो भीषणभवभ्रमणवैराग्यसंपादनादिरूपात् । चः समुच्चये । दुःखितानुकम्पा हि तदुपकारत्वेन धर्मैकहेतुः ॥ यथोक्तम् ॥

भा० दुःखित एवा कहेतां पूर्व जन्ममां उपार्जन करचुं एवुं जे पाप तेनुं जे परिपाकपणुं तेणे करीने प्राप्त थयो ए-वो जे अतितीव्र क्लेश तेथी पीडाता एवा जे समस्त प्राणी, तेने विषे कृपा करवी, एटले पोताना सामर्थ्य प्रमाणे द्रव्यथी कृपा करवी ते तो, तथाप्रकारनो कोइक अन्न प्रमुख आपवो तेणे करीने, तथा भावथी कृपा करवी ते तो, भयानक एवुं जे भवभ्रमण तेथी वैराग्यनुं जे संपादन कराववुं इत्यादि रूप दया जाणवी. आ प्रकारे दुःखित प्राणीने विषे अनुकंपा क-रवाथी तेना उपकारपणाए करीने ते धर्मनुंज एक कारण थाय छे॥ ते शास्त्रमां कह्युं छे.

टी० अन्योपकारकरणं धर्माय महीयसे च भवतीति ॥ अधिगतपरमार्थानामविवादो वादिनामत्र ॥१॥इति

भा० परने उपकार करवो ए अतिशे मोटा धर्मने अर्थे थाय छे, केमके, पाम्यो छे परम अर्थ ते जेमणे एटले तत्त्वज्ञानी पंडित पुरुषो तेमनो, तथा जगत्मां वादि पुरुषो कहेवाय छे तेमनो, ए जग्याए विवाद नथी, एटले ए वात सर्वने मान्य छे. ॥१॥

मू० तथा-लोकापवादभीरुतेति ॥

भा० वळी लोकना अपवाद थकी बीकणपणुं राखे.

टी० लोकापवादात् सर्वजनापरागलक्षणाद्भीरुताऽत्यन्तभीतभाव. । किमुक्तंभवति निपुणमत्याविचिन्त्य तथातथोचितवृत्तिप्रधानतया सततमेव प्रवर्तितव्यं, यथायथास-कलसमीहितसिद्धिविधायिजनप्रियत्वमुज्जृम्भते । न पुनः कथंचिदपि जनापवादः तस्य मरणान्निर्विशिष्यमाणत्वात् ॥ तथा चावाचि ॥

वचनीयमेव मरणं भवति कुलीनस्य लोकमध्येऽस्मिन् ॥ मरणं तु कालपरिणतिरियं च जगतोपि सामान्या ॥ इति ॥ १ ॥

भा० सर्व लोकनो अपराग कहेतां द्वेष, ते छे लक्षण जेनुं ते लोकापवाद कहीये, ते थकी अत्यंत बीकणपणुं, तेनो ज स्पष्ट भावार्थ ए छे जे निपुणबुद्धिये करी विचारिने तेम तेम उचितवृत्तिना प्रधानपणे करीने निरंतरज प्रवर्तवुं; जेम जेम समस्त वांछितसिद्धिनुं करनार एवुं लोकने प्रियपणु प्रगट थाय पण कांइ प्रकारे पण लोकनो अपवाद जे ते न थाय तेम वर्त्तवुं; केमके लोकापवादनुं मरणथकी विशेषपणु छे ए हेतु माटे ते वात शास्त्रमां कही छे.

कुलवान् पुरुषने आलोक मध्ये कोइ प्रकारनी कहेवत (कलंक) आवी, एज मरण छे; अने कालना परिपाकरूप जे मरण छे तेतो सर्व जगतने पण सामान्य छे.

मू० तथा-गुरुलाघवापेक्षणमिति ॥

भा० वळी-गुरुलाघवनी अपेक्षा करे.

टी० सर्वप्रयोजनेषु धर्मार्थकामरूपेषु तत्तत्कालादिबलालोचनेन भारब्धुमिष्टेषु, प्रथमत एव मतिमता गुरोर्भूयसो गुणलाभपक्षस्य दोषलाभपक्षस्य च लघोश्च तदि-तररूपस्य भावो गुरुलाघवं तस्य निपुणतया अपेक्षणमालोचनं कार्यमिति॥

भा० सर्व प्रयोजनने विषे कहेतां धर्म, अर्थ, अने कामरूप सर्व प्रयोजनने विषे, ते ते कालादिकनुं बल विचारीने

बिंदु १९

प्रारंभ करवा इष्ट मानेला प्रयोजनने विषे प्रथमथीज बुद्धिमान पुरुषे, जेमां घणा गुणनो लाभ होय एवा पक्षने अने जेमां थोडो दोष होय एवा पक्षने, गुरु लघुपणु कहिये, एवा गुरुलघुभावनो निपुणबुद्धिये विचार करवो.

अवतरणम् टी० ततः किमित्याह ॥ भा० ते गुरुलाघवनी अपेक्षा करवाथी शुं थाय छे? तेनो उत्तर कहे छे.

मू० बहुगुणे प्रवृत्तिरिति ॥

भा० जेमां दोष थोडो होय ने बहु गुण होय तेने विषे प्रवृत्ति करे.

टी० प्रायेण हि प्रयोजनानि गुणलाभमिश्राणि ततो बहुगुणे प्रयोजने प्रवृत्तिर्व्यापारः । तथा चार्षम् ॥

अप्पेण बहुमेसेज्जा एयं पण्डियलक्खणम् ॥ सव्वासु पडिसेवासु एयं अट्ठपयं विऊ ॥ १ ॥

भा० बहुधा प्रयोजन जे ते, गुण लाभनी मिश्रित निश्चे छे; माटे जेमां घणो गुण जणातो होय एवा प्रयोजनने विषे प्रवृत्ति कहेतां व्यापार करवो॥ तेज उपर आर्ष छे कहेतां महामुनिनुं कहेलुं प्रमाण वचन छे, तेने देखाडे छे.

अल्प दोषे करीने घणा गुण लाभनी इच्छा करवी, ए पंडितनुं लक्षण छे, माटे सर्व एवां प्रतिसेवनाना कार्य कहेतां अपवाद तेने विषे एटलुं अर्थपद छे, कहेतां कहेवानुं तात्पर्य एटलुं छे एम मोटा पुरुष कहे छे. ॥ १॥

मू० तथा-चैत्यादिपूजापुरःसरं भोजनमिति ॥

भा० वली चैत्यादिकनी पूजा करवी, ते पूर्वक भोजन करवुं.

टी० प्राप्ते भोजनकाले चैत्यानामर्हद्बिम्बलक्षणानामादिशब्दाद्यतिसाधुसाधर्मिकाणां च पूजा पुष्प धूपादिभिरन्नपानमहानादिभिश्चोपचरणं सा पुरःसरा यत्र तच्चैत्यादि पूजापुरस्सरं भोजनमभ्योपजीवनम्॥ यतोन्यत्रापि पठ्यते॥

जिणपूउं चिय दाणं परियणसंभालणा उचियकिच्चं ॥ ठाणुववेसो य तहा पच्चक्खाणस्स संभरणम् ॥ १ ॥

भा० प्राप्त थयेला भोजनकालने विषे, अरिहंत बिंब छे लक्षण जेमनुं, एवां चैत्यनी पूजा करवी. आदि शब्दथी साधु, साध्वी, साधर्मिक तेमनुं पण ग्रहण करवुं एटले तेमनी पण पूजा करवी. पुष्प धूपादिके करीने चैत्य पूजा करवी अने अन्न पान प्रमुख आपवे करीने साधु आदिकनी उपचार रूप पूजा करवी, अने ते पूजा पूर्वक भोजन करवुं. ते वात अन्यशास्त्रमां पण कही छे.

जिन पूजा करवी, तथा चिय कहेतां निश्चे दान आपवुं, तथा परिजननी एटले पोषण करवा योग्यनी संभाल राखवी, तथा पोताने जे उचित होय तेवुं कार्य करवुं, तथा स्थानोपवेश कहेतां पोताने घटता स्थानने विषे रहेवुं, तथा पच्चखाणनुं संभारवुं एटले ए सर्व कृत्य भोजन पहेलां करवा योग्य छे, पछी पोते जमे. ॥ १ ॥

मू० तथा-तदन्वेव प्रत्याख्यानक्रियेति ॥

भा० वली भोजन पछी प्रत्याख्यान कहेतां पच्चखाणनी क्रिया एटले पच्चखाण करे.

टी० तदन्वेव भोजनानन्तरमेव प्रत्याख्यानक्रिया द्विविधाद्याहारसंवरणरूपा ॥

भा० भोजन कर्या पछीज पच्चखाण क्रिया कहेतां बे प्रकारना, इत्यादि जे आहार तेनुं संवरण रूप पच्चखाणनी क्रिया करवी, एटले अशन, पान, खादिम अने स्वादिम, ए चार प्रकारना आहार छे तेमांथी, कोइ बे प्रकारना आहारनो त्याग करे, कोइ त्रण प्रकारना आहारनो त्याग करे, कोइ च्यार प्रकारना आहारनो त्याग करे, कहेतां चोविहार करे, एम पोतानी शक्तिने अनुसारे भोजन कर्या पछी पच्चखाण करवुं.

मू० तथा-शरीरस्थितौ प्रयत्न इति ॥

भा० वली शरीरनी जे स्थिति तेने विषे प्रयत्न करे.

टी० शरीरस्थितावुचिताभ्यङ्गसंवाहनस्नानादिलक्षणायां यत्न आदरः॥ तथा च पठ्यते ॥ धर्मार्थकाममोक्षाणां शरीरं कारणं यतः ॥ ततो यत्नेन तद्रक्ष्यं यथोक्तैरनुवर्तनैः ॥ १ ॥ इति ॥

भा० शरीरनी स्थितिने विषे यत्न करवो, ते शरीरनी स्थिति कहेतां शरीरने योग्य एवुं तैल मर्दन करवुं, इत्यादि शरीरने सुखकारक, तथा शरीरनुं संवाहन कहेतां पगचंपी वगेरे शरीरने सुखाकारी, तथा स्नान इत्यादि छे लक्षण जेनुं एवी जे शरीरनी सेवा तेने विषे आदर राखवो ॥ ते वात शास्त्रमां कही छे के,- धर्म, अर्थ, काम अने मोक्ष ए पुरुषार्थनुं साधन शरीर छे, ते कारण माटे प्रयत्ने करीने पूर्वे कही एवी जे शरीरने सुखकारी अनुवृत्ति, तेणे करीने शरीरनी रक्षा करवी. ॥ १ ॥

मू० तथा-तदुत्तरकार्यचिन्तेति ॥

भा० ते शरीर स्थितिने अर्थे उत्तरकालमां रहेलां एवां जे कार्य तेनी चिंता करे.

टी० तस्याः शरीरस्थितेरुत्तराण्युत्तरकालभावीनि यानि कार्याणि व्यवहारकरणादीनि तेषां चिन्ता तन्निरूपणा कार्येति ॥

भा० ते शरीरनी जे स्थिति तेने अर्थे उत्तरकालमां करवा योग्य एवां जे व्यवहारादि कार्य, तेमनी चिंता करवी, एटले उत्तरकालमां शरीरनो निर्वाह शी रीते थशे तेनो पण विचार करवो.

मू० तथा-कुशलभावनायां प्रबन्ध इति ॥

भा० वली कुशल भावनाने विषे अतिशे चित्तवृत्ति करे.

टी० कुशलभावनायां-

सर्वेपि सन्तु सुखिनः सर्वे सन्तु निरामयाः ॥ सर्वे भद्राणि पश्यन्तु मा कश्चित्पापमाचरेत् ॥ १ ॥

इत्यादि शुभचिन्तारूपायां प्रबन्धः प्रकर्षवृत्तिः ॥

भा० कुशल भावनाने विषे अतिशे चित्तवृत्ति करवी, ते कीये प्रकारे करवी तेने कहे छे.

सर्वे प्राणी मात्र सुखी थाओ, सर्वे रोग रहित थाओ, सर्वे प्राणी कल्याणने देखो, कोइ पण प्राणी पाप मां करशो; एटले कोइ पण प्राणी पापनुं आचरण न करशो. ॥ १ ॥

इत्यादि शुभ चिंतवन रूप कुशल भावनाने विषे प्रबंध कहेतां प्रकर्षे करीने शुभ विचारमां वर्तवाने आदर करवो.

मू० तथा-शिष्टचरितश्रवणमिति ॥

भा० वली शिष्ट पुरुषोना चरित्रनुं श्रवण करे.

टी० शिष्टचरितानां शिष्टचरितप्रशंसेति प्रथमाध्यायसूत्रोक्तलक्षणानां श्रवण निरन्तरमाकर्णनं, तच्छ्रवणे हि तद्गताभिलाषभावान्न कदाचिल्लब्धगुणहानिः संपद्यत इति ॥

भा० प्रथमाध्यायना सत्तरमां सूत्रमां कह्युं छे लक्षण जेमनुं एवां जे शिष्ट चरित कहेतां शिष्ट पुरुषोनां चरित्र तेमनुं निरंतर श्रवण करवुं; केमके ते श्रवण कर्ये सते शिष्ट पुरुषना जेवुं आचरण करवानो जे अभिलाष तेना भावथी एटले अभिलाष उत्पन्न थवाथी क्यारे पण पोताने प्राप्त थयेला गुणोनी हानि ना थाय ए हेतु माटे. एटले शिष्ट पुरुषना जेवा गुणोनी प्राप्ति मने क्यारे थशे ? एवी वांछा थवाथी पोताना छता गुणोनी हानि न थाय, उलटा अधिक गुणनी प्राप्ति थाय

माटे शिष्ट पुरुषनां चरित्र सांभळवां.

मू० तथा-साध्यविधिपालनेति ॥

भा० वळी संध्याकाळनो जे विधि तेनुं पालन करे.

टी० सांध्यस्य संध्याकालभवस्य विधेरनुष्ठानविशेषस्य दिनाष्टमभागभोजना व्यवहारसंकोचादिलक्षणस्य पालनानुसेवनमिति ॥

भा० संध्याकाळने विषे करवा योग्य एवुं जे अनुष्ठान विशेष कहेतां दिवसना आठमा भागने विषे भोजन इत्यादिक जे व्यवहार तेनो संकोच करवो, इत्यादिक छे लक्षण जेनुं एवा विधिनुं पालन करवुं एटले चार घडी दिवस छतां भोजनादि व्यवहारनो संकोचादिक करी संध्याकाळ संबंधि विधि पाळवाने विषे यथाशक्ति उद्यम करवो ए भाव छे.

अवतरणम् टी० एनामेव विशेषत आह ॥ भा० एज संध्याकाळना विधिना पालनने जे विशेष करीने कहे छे.॥

मू० यथोचितं तत्प्रतिपत्तिरिति ॥

भा० यथाशक्ति, संध्याकाळना विधिनो अंगीकार करे.

टी० यथासामर्थ्यं तत्प्रतिपत्तिः सांध्यविधिप्रतिपत्तिरिति ॥

भा० जेटलुं जेनुं सामर्थ्य होय तेटलो तेणे संध्याकाळना विधिनुं सेवन करवुं.

अवतरणम् टी० कीदृशीत्याह ॥ भा० संध्याकाळना विधिनो अंगीकार केवो छे, तेने कहे छे.

मू० पूजापुरस्सरं चैत्यादि वन्दनमिति ॥

भा० संध्याकाल संबंधि पूजा करवा पूर्वक चैत्यादिकनुं वंदन करवुं.

टी० तत्कालोचितपूजापूर्वकं चैत्यवन्दनं गृहचैत्यचैत्यभवनयोः आदिशब्दाद्यतिवन्दनं मातापितृवन्दनं च ॥

भा० ते संध्याकालने उचित एवी जे पूजा ते पूर्वक चैत्यवंदन करवुं, कहेतां गृहचैत्यनुं तथा चैत्यभवननुं वंदन करवुं. आदि शब्दथी यतिनुं वंदन करवुं, तथा माता पितानुं वंदन करवुं.

मू० तथा-साधुविश्रामणक्रियेति॥

भा० वली साधुने विसामो पमाडवानी क्रिया करे.

टी० साधूनां निर्वाणाराधनयोगसाधनप्रवृत्तानां पुरुषाणां स्वाध्यायध्यानाद्यनुष्ठाननिष्ठोपहितश्रमाणां तथाविधविश्रामकसाध्वभावे विश्रामणक्रिया, विश्राम्यतां विश्रामं लभमानानां करण, विश्रामणा सा चासौ क्रिया चेति समासः ॥

भा० मोक्षनुं आराधन रूप, जे योगनुं साधन, तेने विषे प्रवर्तेला एवा, अने स्वाध्याय ध्यान इत्यादिक जे अनुष्ठान, तेनी निष्ठा जे स्थिति तेणे करीने प्राप्त थयो छे श्रम जेमने एवा, जे साधु पुरुष तेमनी, ते प्रकारना विश्रामने करावनार एटले सेवा करनार साधुनो अभाव सते, जेथी थाकेला साधु विसामो पामे एवी क्रिया करवी, अर्थात् तेमनी सेवा करवी.

मू० तथा-योगाभ्यास इति ॥

भा० वली योगनो अभ्यास करे.

टी० योगस्य सालम्बन निरालम्बनभेदभिन्नस्याभ्यासः पुनः पुनरनुशीलनम् ॥ उक्तंच ॥

सालम्बनो निरालम्बनश्च, योगः परो द्विधा ज्ञेयः ॥ जिनरूपध्यानं खल्वाद्यस्तत्तत्त्वगस्त्वपरः ॥ १ ॥

भा० सालंबन अने निरालंबन एवा भेदथी भिन्न थयेलो एवो जे योग तेनो अभ्यास करवो कहेतां वारंवार अनु-

शील न करवुं. ते [illegible] कह्यो छे ॥ सालंबन योग, अने निरालंबन योग, ए प्रकारे उत्कृष्ट योग बे प्रकारे जाणवो; तेमां जिनरूपनुं ध्यान करवुं ते एटले समोसरणमां रहेला जिननुं रूप तथा प्रतिमा रूपें रहेला जिननुं रूप तेनुं ध्यान करवुं ते सालंबन योग कहीये; अने ते जिननुं तत्त्व कहेतां केवल जीवप्रदेशना समूहरूप केवल ज्ञानादि छे स्वभाव जेनो एवुं जे जिनतत्त्व तेने विषे गमन करनार एटले मुक्ति पामेला जिनपरमात्मानुं ध्यान करवुं तेने निरालंबन योग कहीये.

टी० तत्तत्त्वगइति निर्वृतजिनस्वरूपप्रतिबद्ध इति ॥

भा० मोक्षमां रहेला एवा जिनपरमात्मानां स्वरूप साथे जोडायेलो जे योग ते निरालंबन योग कहीये.

मू० तथा-नमस्कारादिचिन्तनमिति ॥

भा० वली नमस्कारादिकनुं चिंतवन करवुं.

टी० नमस्कारस्यादिशब्दात्तदन्यस्वाध्यायस्य च चिन्तनं भावनम् ॥

भा० नमस्कारनुं चिंतन करवुं अने आदि शब्दथी अन्य जे स्वाध्याय तेनुं पण चिंतन करवुं, एटले भाववुं.

मू० तथा-प्रशस्तभावक्रियेति ॥

भा० वली वखाणवा योग्य एवुं अंतःकरण करे.

टी० तथा २ क्रोधादिदोषविपाकपर्यालोचनेन प्रशस्तस्य प्रशंसनीयस्य भावस्यान्तःकरणरूपस्य क्रिया करणम्-यथा महादोषभावात् यदुच्यते ॥

नितरामसंक्लिष्टमानारं भवमुच्यते ॥ यस्य तन्मुक्ति दोषैस्तस्य शिष्टा विपत्तयः ॥ १ ॥ इति ॥

भा० ते ते प्रकारना क्रोधादिक दोष, तेना विपाकनो जे विचार, तेणे करीने क्रोध, प्रीतिनो नाश करनार छे अने

मान, विनयनो नाश करनार छे, अने माया, मित्रताने नाश करनारी छे, अने लोभ, सर्व विनाश करनार छे इत्यादि विचार करवो तेणे करीने वखाणवा योग्य एवुं जे अंतःकरण तेनुं करवुं; जो एम विचारीने अंतःकरण शुद्ध न करे तो, मोटा दोष थाय, ए हेतु माटे अंतःकरणनी शुद्धता करवी. ते वात शास्त्रमां कही छे के,-

क्लेश रहित एवुं चित्त रूप रत्न जे ते, अंतर संबंधि धन छे; ते धन, जेनुं दोषे चोरी लीधुं छे एटले दोषे करीने नष्ट थयेलुं छे, अर्थात् क्रोधादिके करीने व्याप्त थयेलुं छे, ते पुरुषने समग्र विपत्तियो आवि मळे छे एटले प्राप्त थाय छे. ॥१॥

मू० तथा-भवस्थितिप्रेक्षणमिति ॥

भा० वळी संसारनी स्थीतिनो विचार करे.

टी० भवस्थितेः संसाररूपस्य प्रेक्षणमवलोकनम् ॥ यथा ॥

यौवनं नगनदास्यदोपमं शारदाम्बुदविलासिजीवितम् ॥ स्वप्नलब्धधनविभ्रमं धनं स्थावरं किमपि नास्ति तत्त्वतः ॥ १ ॥

विग्रहा गदभुजङ्गमालयाः संगमा विगमदोषदूषिताः ॥ संपदोपि विपदा कटाक्षिता नास्ति किंचिदनुपद्रवं स्फुटम् ॥ २ ॥ इत्यादीनि ॥

भा० संसारना स्वरूपनुं अवलोकन करवुं, एटले चिंतन करवुं. ॥ जेम के,-

यौवन अवस्था जे ते, पर्वत उपर वहन थतो एवो जे नद (मोटी नदी) तेनुं जे स्थान, ते छे उपमा जेनी एवुं छे, एटले पर्वत उपरथी मोटी नदीनो प्रवाह वहे छे ते, दीठामां तो तेनो ते जणाय छे, परंतु विचारीने जुवे तो, जे जळ दीठुं तेतो, ते जग्याने छोडी केटले दूर थइ गयुं, तेम यौवन दीठामां तो तेवुंने तेवुं जणाय छे पण जे काळ दीठुं हतुं ते आज नथी. अर्थात् यौवन अस्थिर छे कहेतां अति चंचळ छे. वळी शरद ऋतुना मेघनो जे विलास तेना जेवुं जीवित छे,

एटले जेम शरद ऋतुमां मेघनो विलास देखाय, पण थोडा कालमां जोतां जोतां नाशपामे तेवुं नाशवंत जीवित छे, व-
ली स्वप्नमां मलेलुं जे धन, तेना विलास जेवुं आ प्रत्यक्ष धन पण छे, एटले स्वप्नमां मलेलुं धन जाग्या पछी देखातु न-
थी, तेम आ देखातुं धन पण, शीघ्रपणे अदृश्य थाय छे. माटे तत्त्वथी विचारी जोतां आ संसारमां स्थिर कांइ पण नथी॥१॥

विग्रह कहेतां शरीर जे ते, रोगरूप सर्पने रहेवानुं स्थान छे, जेटला संयोग छे ते वियोगरूप दोषवडे दूषित छे, ए-
टले ज्यां संयोग छे त्यां नियमाए वियोग रहेलो छे. वली संपत्तियो जे ते, विपत्तियोये कटाक्ष दृष्टिये जोयेली छे, एटले
अनेक प्रकारनी देखाती अने न देखाती एवी विपत्तियोये व्याप्त छे, माटे संसारमां उपद्रव रहित स्फुटपणे कांइ नथी, सर्व
संसार उपद्रव सहित छे. ॥ २ ॥ इत्यादि संसार स्वरूपनो विचार करवो. ॥

मू० तदनु-तन्नैर्गुण्यभावनेति ॥

भा० त्यार पछी-ते भवस्थितिना निःसारपणानु चिंतन करे.

टी० तस्या भवस्थितेर्नैर्गुण्यभावना निःसारत्वचिंतनम् ॥ यथा ॥

इतः क्रोधो गृध्रः प्रकटयति पक्षं निजमितः शृगाली तृष्णेयं विवृतवदना धावति पुरः ॥
इतः क्रूरः कामो विचरति पिशाचश्चिरमहो । श्मशानं संसारः क इह पतितः स्थास्यति सुखम् ॥ १ ॥
एतास्तावदसंशय कुशदलप्रान्तोदबिन्दूपमा । लक्ष्म्यो बन्धुसमागमोपि न चिरस्थायी खलप्रीतिवत् ॥
यच्चान्यत्किल किंचिदस्ति निखिलं तच्छारदाम्भोधर । च्छायाचञ्चलता बिभर्ति यदतः स्वस्मै हितं चिन्त्यताम् ॥ २ ॥ इति

भा० ते भव स्थितिना निःसारपणानुं चिंतन आ प्रकारनुं छे. जेम के,-

आ संसार श्मशान रूप छे, माटे एमां पमेलो कोण पुरुष सुखे रही शकशे, अर्थात् कोइ पण संसारवासी सदा सुखी नज होय; केमके संसाररूप श्मशानमां एक पास तो, क्रोधरूप गृध्रपक्षी पोतानी पांखने प्रकट करे छे, एटले जमीने बाफी परूवा तत्पर थाय छे. वली एक पास, आ तृष्णारूप शियालण, (शियालनी स्त्री) जक्षण करवा मुख पहोळुं करी आगल दोमे छे. वली एक पास कामरूप आकरो पिशाच, सारी पेठे जक्षण करवा विचरे छे, आ वात आश्चर्यकारी छे, ए प्रकारे चारे पासथी आवी पमता दुःखमां रहेनारो प्राणी सुखी क्यांथी होय ? ॥१॥

दर्ज्ज कहेतां माजनी शली, तेनो दल कहेतां एक जाग तेने छेमे रहेलो जे जलबिंदु, तेना जेवी एटले शीघ्र नाश पामनारी एवी, आ समग्र लक्ष्मीयो छे एमां कांइ पण संशय नथी. अने बंधुनो समागम पण, खलपुरुषनी प्रीतिनी पेठे घणा काल सुधी रहे एवो नथी. वली जे कांइक बीजुं सुखकारी जणाय छे ते समग्र पण शरदऋतुना मेघनी गयानी पेठ चंचलपणाने धारण करे छे, माटे हे जव्य प्राणियो! पोताने हितकारी शी वस्तु छे, तेनो विचार करो; एटले जेथी पोतानुं हित थाय तेनो विचार करी आदर करो. ॥२॥

मू० तथा-अपवर्गालोचनमिति ॥

जा० वली मुक्तिनुं आलोचन करे.

टी० अपवर्गस्य मुक्तेः आलोचनं सर्वगुणमयत्वेनोपादेयतया परिजावनम् ॥ यथा ॥

प्राप्ताः श्रियः सकलकामदुघास्ततः किं दत्तं पदं शिरसि विद्विषतां ततः किम् ॥
संपूरिताः प्रणयिनो विजवैस्ततः किं । कल्पं भृत तनुभृता तनुजिस्ततः किम् ॥ १ ॥

तस्मादनन्तमजरं परमं प्रकाशं । तच्चित्त चिन्तय किमेभिरसद्विकल्पैः ॥
यस्यानुषङ्गिण इमे भुवनाधिपत्य योगादयः कृपणजन्तुमता भवन्ति ॥ २ ॥

भा० मुक्तिनुं आलोचन करवुं कहेतां सर्वे गुण मुक्तिमांज रह्या छे, माटे मुक्तिज उपादेय छे, कहेतां ग्रहण करवा योग्य छे; एवी परिभावना करवी जेम के,-

सकल मनोरथने पूर्ण करे एवी लक्ष्मीयो प्राप्त थइ तो पण शुं? तथा शत्रुओना माथा उपर पग मुक्यो तो पण शुं? समस्त वैभववडे स्नेहि पुरुषोने संपूर्ण तृप्त करया; तोपण तेणे करीने शुं? वली शरीर धारीओनुं शरीर, कल्पांत काल सुधी भरण पोषण पामेलुं रह्युं, तो पण तेणे करीने शुं ? एटले पूर्वे कह्युं ते समग्र सुख प्राप्त थयुं, अने जो मुक्ति प्राप्त न थइ तो, ते कांइ नथीज मल्युं एम जाणवुं; केमके, ते समग्र सुख नाशवंतछे, तुच्छ छे अने परिणामे अतिशे दुःखदायि छे ॥ १

एटले पूर्वे कह्युं तेवुं सांसारिक सुख छे ते हेतु माटे, हे चित्त! जेनो अंत नथी अने जेमां जन्मजरा मरण व्याधि संबंधि कांइ पण दुःख नथी एवुं परम प्रकाश रूप मोक्षसुख तेनुं तुं चिंतन करय; एटले ते सुख पामवाना उपाय करय, अ-सत् एटले नाशवंत एवा अनेक प्रकारना विषय विकल्प तेणे करीने शुं? कांइ पण सुख थवानुं नथी; केमके कृपण कहेतां विषय सुखनी प्राप्तिने अर्थे रंक जेवा जणाता एवा जे प्राणियो तेमणे बहुमान करेली एवी जे भुवनपतिपणानी प्राप्ति आदि शब्दे करीने अनेक प्रकारना विषय सुखनी प्राप्ति जे, ते तो जे मोक्षसुखना साधन छे तेथी प्रासंगिक प्राप्त थाय छे माटे हे चित्तशाश्वता सुखनी अभिलाषा करय. ॥२॥

मू० तथा-श्रामण्यानुराग इति ॥

भा० वली-साधुपणाने विषे अनुराग करे.

टी० श्रामण्ये शुद्धसाधुभावे अनुरागो विधेयः ॥ यथा॥

जैनं मुनिव्रतमशेषभवात्तकर्म । संतानतानवकरं स्वयमभ्युपेतः ॥
कुर्यां तदुत्तरतरं च तपः कदाहं भोगेषु निःस्पृहतया परिमुक्तसङ्गः ॥ १ ॥ इति ॥

भा० शुद्ध साधुपणाने विषे अनुराग करवो, एटले शुद्ध साधुपणुं मारे क्यारे प्राप्त थशे एवो विचार करवो॥जेम के,- समस्त भवने विषे ग्रहण करेला एवा जे कर्म; अथवा भवांतर कर्म एवा पाठांतर करीने बीजो अर्थ आम संभवे छे के समस्त जीवाजोनिने विषे छे जन्म अने मरण ते जेणेकरीने एवां जे कर्म तेना जे समूह तेने खपावनार एवुं जैन साधुनुं व्रत छे, तेने हुं पाम्यो सतो, भोगमात्रने विषे निस्पृहपणे करीने समस्तपणे मुक्यो छे संग ते जेणे एवो थको हुं क्यारे, अतिशे प्रधान एवा तपने करीश, इत्यादि शुद्ध साधुपणाने विषे अनुरागथी विचार करवो. ॥१॥

मू० तथा-यथोचितं गुणवृद्धिरिति ॥

भा० वली जेम घटे तेम गुणनी वृद्धि करे.

टी० यथोचितं यो यदा वर्द्धयितुमुचितस्तस्य सम्यग्दर्शनादेर्गुणस्य दर्शनप्रतिमाव्रतप्रतिमाभ्यासद्वारेण वृद्धिः पुष्टीकरणं कार्यां॥

भा० सम्यग्दर्शन प्रमुख गुणनी वृद्धि जे ते यथोचित कहेतां जे गुण ज्यारे वधारवाने उचित होय, ते गुणनी त्यारे वृद्धि करवी, कहेतां दर्शनप्रतिमा तथा व्रतप्रतिमा तेना अभ्यासद्वारेकरीने गुणनी पुष्टि करवी.

मू० तथा-सत्त्वादिषु मैत्र्यादियोग इतीति ॥

भा० वळी-सर्व सत्त्वादिक जीवने विषे मैत्रीप्रमुख भावनानो योग करे. इति कहेतां ए प्रकारे गृहस्थ धर्मनी समाप्ति थइ.

टी० सत्त्वेषु सामान्यतः सर्वजन्तुषु आदिशब्दाद्दुःखितसुखदोषदूषितेषु मैत्र्यादीनामाशयविशेषाणां योगो व्यापारः कार्यः ॥ मैत्र्यादिलक्षणं चेदम् ॥

परहितचिन्ता मैत्री परदुःखविनाशिनी तथा करुणा ॥ परसुखतुष्टिर्मुदिता परदोषोपेक्षणमुपेक्षा ॥१॥

॥ इतिः परिसमाप्तौ ॥

भा० सत्त्वने विषे कहेतां सामान्यपणे सर्व जीवोने विषे आदि शब्दथी दुःखित प्राणिने विषे, तथा सुखरूप दोषे करीने दूषित थयेला एवा प्राणीने विषे, मैत्रीआदिक जे भावना विशेष तेनो योग कहेतां व्यापार करवो. मैत्र्यादिक भावनानुं लक्षण आ प्रकारे शास्त्रमां कह्युं छे के,-

पारका हितनुं चिंतन करवुं ते मैत्री कहीए, अने पारका दुःखने जे विनाश करनारी ते करुणा कहीए, अने पारका सुखे करीने जे संतोष ते मुदिता कहीए, अने पारका दोषनी जे उवेखणा करवी ते उपेक्षा भावना कहीए. ॥१॥

॥ इति शब्दनो समाप्तिरूप अर्थ छे, एटले आ विशेष गृहस्थ धर्मना प्रकरणनी समाप्ति थइ एम सूचना करी.

अवतरणम् टी० संप्रत्युपसंहरन्नाह ॥ भा० हवे उपसंहार कहेतां प्रकृत वार्त्तानी समाप्ति करता सता कहे छे.

मू० विशेषतो गृहस्थस्य धर्म उक्तो जिनोत्तमैः ॥ एवं सद्भावनासारः परं चारित्रकारणम् ॥१॥ इति ॥

भा० तीर्थंकर महाराजें आ प्रकारे गृहस्थनो विशेष धर्म कह्यो छे ते केवो छे के श्रेष्ठभावना छे प्रधान जेमां एवो अने चारित्र पामवानुं उत्कृष्ट कारण एवो ए धर्म छे.॥

टी० विशेषतः सामान्यगृहस्थधर्मवैलक्षण्येन गृहस्थस्य गृहमेधिनो धर्म उक्तो निरूपितो जिनोत्तमै रर्हद्भिः एवमुक्तनीत्या । सद्भावनासारः परमपुरुषार्थानुकूलभाव-

नाप्रधानः भावश्रावकधर्म इत्यर्थः। कीदृशोऽसावित्याह । परमवन्ध्यमिह भवान्तरे वा चारित्रकारणं सर्वविरतिहेतुः॥

भा० गृहस्थना सामान्य धर्मथी विलक्षण माटे विशेष एवो धर्म जे ते, तीर्थंकर माहाराजें, आ कही ए प्रकारनी नीतिए करीने, निरूपण कर्यो छे ते केवो छे? तो परमपुरुषार्थ कहेतां मोक्ष, तेने अनुकूल एवी जे भावना, ते छे प्रधान जेने विषे एवो धर्म जाणवो. एटले रूडा भाव सहित एवो जे धर्म अर्थात् भाव श्रावक धर्म जाणवो. वली ते धर्म केवो छे, तो आ भवमां अथवा भवांतरमां सर्व विरतिरूप चारित्रनुं अवन्ध्य कारण छे एटले खरु कारण छे.

अवतरणम् टी० ननु कथं परं चारित्रकारणमसावित्याशङ्क्याह ॥

भा० आशंका करी उत्तर कहे छे के, ए विशेष गृहस्थ धर्म जे ते, चारित्रनुं उत्कृष्ट कारण किये प्रकारे छे? एवी आशंका करी तेनो उत्तर कहे छे.

मू० पदंपदेन मेधावी यथारोहति पर्वतम् ॥ सम्यक् तथैव नियमाद्धीरश्चारित्रपर्वतम् ॥५॥ इति ॥

भा० जेम कोइ बुद्धिमान् पुरुष जे ते, पगले पगले करीने, रूडे प्रकारे पर्वत उपर चढि जाय छे, तेमज धीर पुरुष जे ते, नियमाये चारित्ररूप पर्वतने आरोहण करे छे.॥५॥

टी० इह पदंपदिकोच्यते ततः पदेन पदेन यदारोहणं तन्निपातनात् पदं पदेनेत्युच्यते । ततःपदंपदेन मेधावी बुद्धिमान् यथेति दृष्टान्तार्थः आरोहति आक्रामति पर्वतमुज्जयन्तादिकं। सम्यक् हस्तपादादिशरीरावयवभङ्गाभावेन तथैव तेनैव प्रकारेण नियमादवश्यंतया धीरो निःकलङ्कानुपालितश्रमणोपासकसमाचारः। चारित्रपर्वतं सर्वविरतिमहाशैलमिति ॥

भा० जेम बुद्धिवान् पुरुष, पगले पगले करीने रैवताचल प्रमुख पर्वतोनुं पोताना हाथ, पग, मस्तक आदि अवयव

न भागे तेम सारी रीते आरोहण करे छे, तेम कलंक रहित श्रावक धर्मनो पालनार एवो धीर पुरुष जे ते, सर्व विरति रूप मोटा पर्वत उपर निश्चे चढे छे.॥

अवतरणम् टी० नन्वेतदपि कथमित्थमित्याह ॥

भा० आशंका करी उत्तर कहे छे के, ए पण ए प्रकारे केम होय? एटले सर्व विरतिरूप चारित्र जे ते, गृहस्थधर्म पालवा पूर्वक, केम होय? तेनो उत्तर कहे छे.

मू० स्तोकान्गुणान्समाराध्य बहूनामपि जायते ॥ यस्मादाराधनायोग्यस्तस्मादादावयं मतः॥ ३ ॥ इति ॥

भा० जे हेतु माटे थोडा गुणनी आराधना करीने बहु गुणनी पण आराधना करवाने योग्य एवो थाय छे, ते हेतु माटे प्रथम विशेष गृहस्थ धर्मनो आराधक होय ते चारित्र धर्मनी आराधना करवा योग्य एवो थाय, माटे प्रथम गृहस्थनो धर्म पालवो एम मान्युं छे. अर्थात् एज कारण माटे प्रथम आ विशेष गृहस्थनो धर्म कह्यो. ॥३॥

टी० स्तोकांस्तुच्छान्गुणान् श्रमणोपासकावस्थोचितान्समाराध्य पालयित्वाबहूनां सुश्रमणोचितगुणानां स्तोकानामाराधनायोग्यो जात एवेत्यपिशब्दार्थः जायते भवति यस्मात्कारणादाराधनायोग्यः परिपालनोचितः अविकलाल्पगुणाराधनाबलप्रलीनबहुगुणलाभबाधककर्मकलङ्कत्वेन तद्गुणलाभसामर्थ्यभावात् तस्मात्कारणादादौ प्रथमत एव अयमनन्तरप्रोक्तो गृहस्थधर्मो मतः सुधियां संमत इति । पुरुष विशेषापेक्षोयं न्यायोऽन्यथा तथाविधाध्यवसायसामर्थ्यादत एवावलीभूतचारित्रमोहानां स्थूलभद्रादीनामेतत्क्रम-मन्तरेणापि परिशुद्धसर्वविरतिलाभस्य शास्त्रेषु श्रूयमाणत्वात् ॥

इति श्रीमुनिचन्द्रसूरिविरचितायां धर्मबिन्दुवृत्तौ विशेषतोगृहस्थधर्म विधिस्तृतीयोऽध्यायः समाप्तः ॥ व्याख्यातस्तृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥

भा० श्रावक अवस्थाने योग्य एवा तुच्छ गुणो पालीने मुनिपणाने योग्य एवा घणा मोटा गुणोनी पण आराध-

नाने योग्य थाय छे, केमके थोमा मुनि गुणनी आराधनाने योग्य तो थयोज छे एम अपि शब्दनो अर्थ छे. जे हेतु माटे अविकल कहेतां विकल नहि एवा अल्प गुण तेनी जे आराधना तेनुं जे बल तेणे करीने नाश पाम्युं, जे बहु गुणना लाभने बाध करनारुं कर्मरूप कलंकपणुं तेणे करीने मुनिगुणना लाभनुं सामर्थ्यपणुं प्राप्त थवाना कारणथी, प्रथमज आ अनंतर कह्यो एवो गृहस्थ धर्म जे ते, सत्पुरुषोने संमत छे. ॥ ए प्रकारे पुरुष विशेषनी अपेक्षाए, ए धर्म प्रथम पालवो ए न्याय छे एम कह्युं, एमां पुरुष विशेषनी अपेक्षा न कहीये तो ते प्रकारना अध्यवसायना सामर्थ्यथीज चारित्र मोहनीय कर्म, जे पुरुषोनो बल हीन थयो छे, एवा स्थूलभद्र प्रमुख महांत पुरुषोने तो ए अनुक्रम विना पण परिशुद्ध एवो सर्व विरति चारित्रनो लाभ थयो छे. तेनुं शास्त्रमां सांभलवापणुं छे, माटे पुरुष विशेषनी अपेक्षाइंए अनुक्रम जाणवो. ॥ एटले प्रथम विशेष गृहस्थ धर्म पालवा पूर्वकज सर्व विरतिरूप चारित्र सर्व जीवोने प्राप्त थाय छे एवो नियम नथी.॥३॥

ए प्रकारे श्रीमुनिचंद्रसूरिये रचेली धर्म बिंदुनी टीकाने विषे, विशेषथी गृहस्थ धर्मनो विधि कह्यो; ए नामे त्रीजो अध्याय समाप्त थयो. ॥ आ प्रकारे त्रीजा अध्यायनुं व्याख्यान संपूर्ण थयुं ॥३॥

॥ अध्याय ४ ॥

टी० सांप्रतं चतुर्थ आरभ्यते ॥ तस्य चेदमादिसूत्रम् ॥

भा० हवे चोथो अध्याय आरंभीए छीए. ॥ तेनुं आ प्रथम सूत्र छे. ॥

मू० एवंविधिसमायुक्तः सेवमानो गृहाश्रमम् ॥ चारित्रमोहनीयेन मुच्यते पापकर्मणा ॥१॥ इति ॥

भा० आ प्रकारे विधिये सहित गृहस्थाश्रमने सेवतो एवो जे पुरुष ते चारित्रमोहनीय रूप पापकर्मथी मुकाय छे.॥१॥

टी० एवमुक्तरूपेण विधिना सामान्यतो विशेषतश्च गृहस्थधर्मलक्षणेन समायुक्तः संपन्नः सेवमानोऽनुशीलयन् गृहाश्रमं गृहवासं, किमित्याह । चारित्रमोहनीयेन प्रतीतरूपेण मुच्यते परित्यज्यते पापकर्मणा पापकृत्यात्मकेन ॥

भा० कह्युं छे स्वरूप जेनुं एवा विधिये करीने एटले सामान्य एवा गृहस्थ धर्मरूप अथवा विशेष एवा गृहस्थ धर्मरूप जे विधि तेणे करीने युक्त एवो अने गृहस्थाश्रमने सेवतो एवो पुरुष जे ते पाप कृत्यरूप एटले पापनुं करावनार एवुं जे चारित्रमोहनीय कर्म तेथी मुकाय छे.

अवतरणम् टी० एतदपि कथमित्याह ॥ भा० ए चारित्रमोहनीय कर्मथी पण किये प्रकारे मुकाय? तेनो उत्तर कहे छे.

मू० सदाज्ञाराधनायोगाद्भावशुद्धेर्नियोगतः ॥ उपायसंप्रवृत्तेश्च सम्यग्चारित्ररागतः ॥ २ ॥ इति ॥

भा० सत् एवो जे आज्ञा आराधनानो योग, तेथी थयेली जे नियमाए भाव शुद्धि ते हेतु माटे, अने सम्यक् प्रकारे चारित्रना रागथी थयेली जे उपायने विषे रूडी प्रवृत्ति ते हेतु माटे चारित्रमोहनीय कर्मथी मुकाय छे.॥२॥

टी० सन्नकलङ्कितो य आज्ञाराधनयोगो यतिधर्माभ्यासासहेनादौ श्रावकधर्मोऽभ्यसनीय इत्येवं लक्षणो जिनोपदेशसंबन्धस्तस्माद्यका भावशुद्धिर्मनोनिर्मलता तस्या नियोगतोऽवश्यंतया, तथा उपायसंप्रवृत्तेश्च उपायेन शुद्धहेत्वङ्गीकरणरूपेण प्रवृत्तेश्चेष्टनात् । चकारो हेत्वन्तरसमुच्चये । इयमपि कुत इत्याह । सम्यक्चारित्ररागतः निर्व्याजचारित्राभिलाषात् । इदमुक्तं भवति । सदाज्ञाराधनायोगाद्यका भावशुद्धिर्या च सम्यक् चारित्ररागतउपायसंप्रवृत्तिरणुव्रतादिपालनरूपा ताभ्यामुभाभ्यामपि हेतुभ्यां चारित्रमोहनीयेन मुच्यते न पुनरन्यथेति ॥

भा० कलंक रहित एवो जे, आज्ञानी आराधना कहेतां यतिधर्मनो अभ्यास करवा असमर्थ पुरुषे, श्रावक धर्मनो अभ्यास करवो, ए रूप जिननो उपदेश तेनो योग कहेतां संबंध; तेथी जे मननी निर्मलता तेनुं अवश्य थवापणुं छे ए हेतु माटे. । अने निर्दंभपणे चारित्रना अभिलापथी, शुद्ध हेतुनो अंगीकार करवा रूप जे प्रवृत्ति करवी, कहेतां चेष्टा करवी, एटले अणुव्रतादिकनुं पालन करवुं ए हेतु माटे. । आ वातनो स्पष्टार्थ ए छे के, सत् आज्ञा आराधनना योगथी, जे भावशुद्धि, अने सम्यक् चारित्रना रागथी जे उपायमां रूडी प्रवृत्ति, ते बे कारणथी पुरुष जे ते, चारित्र मोहनीय कर्मथी मुकाय छे, पण तेथी बीजे प्रकारे मुकातो नथी.

अवतरणम् टी० आह, इदमपि कथं सिद्धं? यथेत्थं चारित्रमोहनीयेन मुच्यते ततः परिपूर्णप्रत्याख्यानभाग्भवतीत्याशङ्क्याह ॥

भा० प्रतिवादी कहे छे के आ पूर्वे कह्युं ए प्रकारे चारित्र मोहनीय कर्मथी मुकाय, त्यार पछी परिपूर्ण पच्चखाणनो भजनार थाय, ए पण कीये प्रकारे सिद्ध थयुं? एवी आशंका करी तेनो उत्तर कहे छे.

मू० विशुद्धं सदनुष्ठानं स्तोकमप्यर्हतां मतम् ॥ तत्त्वेन तेन च प्रत्याख्यानं ज्ञात्वा सुबह्वपि ॥ ३ ॥ इति ॥

भा० विशुद्ध एवुं सत् अनुष्ठान जे ते, जो पण थोडुं छे तो पण ते, तत्त्वे करीने कहेतां शुद्धपणे करीने छे तो अ-

रिहंत महाराजाने मान्य छे, ते हेतु माटे प्रत्याख्यानने गुरु समीपे जाणीने घणुं पण पच्चखाण करे छे. ॥३॥

टी० विशुद्धं निरतिचारमत एव सत्सुन्दरमनुष्ठानं स्थूलप्राणातिपातविरमणादि स्तोकमप्यन्यतमैकभङ्गकप्रतिपत्त्याऽल्पं, बहु तावन्मतमेवेत्यपि शब्दार्थः । अर्हतां पारगतानां मतमभीष्टं, कथमित्याह । तत्त्वेन तात्त्विकरूपतया न पुनरतिचारकालुष्य दूषित बह्वप्यनुष्ठानं सुन्दरं मतं । तेन च, तेन पुनर्विशुद्धेनानुष्ठानेन करणभूतेन स्तोकेनापि कालेन प्रत्याख्यानमाश्रवद्वारनिरोधलक्षणं ज्ञात्वा, गुरुमूले श्रुतधर्मतया सम्यगवबुध्य, प्रत्याख्यानस्य फलं हेतुभनुबन्धमपि सर्वपापस्थानविषयतया भूयिष्ठमपि करोतीति गम्यते स्तोकंतावदनुष्ठानं संपन्नमेवेत्यपिशब्दार्थः । अयमभिप्रायः, स्तोकादप्यनुष्ठानादत्यन्तविशुद्धात्सकाशात्कालेन प्रत्याख्यानस्वरूपादिज्ञातुर्भूयिष्ठमपि प्रत्याख्यानं संपद्यत इति ॥

भा० विशुद्ध कहेतां अतिचार रहित, एज कारण माटे सुंदर एवुं, अनुष्ठान कहेतां स्थूल प्राणातिपात विरमणादिक जे ते, थोडुं छे तो पण कहेतां सुऋ ते एक भांगाना अंगीकारपणे करीने अल्प छे तो पण अरिहंतने मान्य छे, तो विशुद्ध एवुं बहु अनुष्ठान तो मान्यज छे एम अपि शब्दनो अर्थ छे. । ते अरिहंत महाराजे मानेलुं अनुष्ठान केवुं छे; तेनो उत्तर कहे छे के, जे तात्विकरूपपणे छे, कहेतां निरतिचार छे तो थोडुं पण मान्य छे. पण अतिचारे करीने दूषित थयेलुं एवुं घणुं अनुष्ठान छे तो पण मान्य नथी, ते विशुद्ध अनुष्ठान थोडुं करवुं तेणे करीने पण थोडे काले, आश्रव निरोध छे लक्षण जेनुं एवा प्रत्याख्यानने, गुरु समीपे तेनुं फल, हेतु रूपे प्रकारे जाणीने घणुं पण पच्चखाण एटले सर्व पापस्थान प्रत्याख्यान रूप करी शके छे. अने थोडुं तो एणे कर्युं छे एम अपि शब्दनो अर्थ छे. ए सर्वनो अभिप्राय आ छे के, अति विशुद्ध थोडा अनुष्ठानथी पण प्रत्याख्याननुं स्वरूप, हेतु, फल, तेमनुं जे ज्ञान, ते जेने छे एवा पुरुषने काले करीने घणुं पण पच्चखाण निष्पन्न थाय छे. ॥

मू० इति विशेषतो गृहस्थधर्म उक्तः ॥ साम्प्रतं यतिधर्मावसर इति यतिमनुवर्णयिष्याम इति ॥

भा० ए प्रकारे विशेष थकी गृहस्थनो धर्म कह्यो. हवे यति धर्म कहेवानो अवसर छे ए हेतु माटे प्रथम यतिनुं वर्णन करीये छिये.

टी० प्रतीतार्थमेव ॥

भा० ए सूत्रनो अर्थ प्रसिद्धज छे.

अवतरणम् टी० यत्यनुवर्णनमेवाह ॥ भा० यतिनुं स्वरूपज कहिये छिये.

मू० अर्हो, अर्हसमीपे विधिप्रव्रजितो, यतिरिति ॥

भा० पोते दीक्षा लेवाने योग्य होय अने योग्य पुरुषनी समीपें विधिवडे प्रव्रज्या लीधी होय, ते यति कहाए.

टी० अर्हः प्रव्रज्यार्हो वक्ष्यमाण एव, अर्हस्य प्रव्रज्यादानयोग्यस्य वक्ष्यमाणगुणस्यैव गुरोः समीपे पार्श्वे विधिना वक्ष्यमाणेनैव प्रव्रजितो गृहीतदीक्षो यतिर्मुनिरित्युच्यते इति ॥

भा० अर्ह कहेतां प्रव्रज्याने योग्य एटले आगल, प्रव्रज्या ग्रहण करवाने योग्य कहीशुं तेवो, अने आगल कहीशुं गुण जेना, एवा जे प्रव्रज्या देवाने योग्य गुरु तेनीज समीपे विधिये करीने कहेतां आगल कहीशुं एवा विधिये करीने ग्रहण करी छे दीक्षा ते जेणे एवो जे पुरुष तेने यति कहेतां मुनि कहीए.

अवतरणम् टी० यथोद्देशं निर्देश इति न्यायात्प्रव्रज्यार्हमेवाभिधित्सुराह ॥

भा० जेवी रीते उद्देश कर्यो होय तेवी रीते निर्देश करवो एवा न्यायथी प्रव्रज्याने योग्य एवा पुरुषने एटले दीक्षाने योग्य एवा पुरुषनां लक्षणने कहेवानी इच्छाये मूल ग्रंथकार कहे छे.

मू० अथ प्रव्रज्यार्हः । आर्यदेशोत्पन्नः, विशिष्टजातिकुलान्वितः, क्षीणप्रायकर्ममलः, तत एव विमलबुद्धिः, दुर्लभं मानुष्यं, जन्ममरणनिमित्तं, संपदश्चपलाः, विषया दुःखहेतवः, संयोगेवियोगः, प्रतिक्षणं मरणं, दारुणो विपाकः इत्यवगतसंसारनैर्गुण्यः, तत एव तद्विरक्तः, प्रतनुकषायः, अल्पहास्यादिः, कृतज्ञः, विनीतः, प्रागपि राजामात्यपौरजनबहुमतः, अद्रोहकारी, कल्याणाङ्गः, श्राद्धः, स्थिरः, समुपसंपन्नश्चेति ॥

भा० हवे प्रव्रज्याने योग्य एवा पुरुषनां लक्षण कहे छे. आर्य देशमां उत्पन्न थयेलो १, तथा विशिष्टएवी जाति तथा कुल तेणे सहित एवो २, तथा क्षीणप्राय छे कर्म मल ते जेना एवो ३, तेज हेतु माटे निर्मल छे बुद्धि ते जेनी एवो ४, दुर्लभ एवुं मनुष्यपणुं छे, जन्म जे ते मरणनुं निमित्त कारण छे, संपत्तियो चंचल छे, विषय जे ते दुःखना कारण छे, संयोग सते नियमाथे वियोग रह्यो छे, क्षण क्षण प्रत्ये मरण थयांज करे छे, ते मरणनो विपाक घणो दारुण छे, कहेतां आकरो छे, केमके सर्व वस्तुनो अन्नाव करे छे ए हेतु माटे; आ प्रकारे जाण्युं छे संसारनुं निर्गुणपणुं ते जेणे एवो ५, तेज कारण माटे ते संसारथी विरक्त थयेलो एवो ६, पतला पम्या छे एटले ओगा थया छे कषाय जेना एवो ७, अल्प छे हास्यादिक जेने एवो ८, करचा गुणनो जाण एवो ९, विनयवंत एवो १०, प्रथमथी पणकहेतां दीक्षा लीधा पहेलां पण राजा, प्रधान अने पुरना लोको, तेमणे बहुमान करेलो एवो ११, कोइनो डोह न करी शके एवो १२, कल्याणकारी छे अंग जेनुं एवो १३, श्रद्धावंत एवो १४, स्थिरतावालो कहेतां आरंन्नेला कार्यने वच्चमांथी न मुकी देतो एवो १५, सम्यग् गुरुने शरण थयेलो एटले सर्वथा आत्म समर्पण करवा रूपे करीने गुरु समीपे आवेलो एवो १६, आ समग्र लक्षणे स-

हित होय ते प्रव्रज्या लेवाने योग्य छे.

टी० एतत्सर्वं सुगमं परं अथेत्यानन्तर्यार्थः, प्रव्रजनं पापेभ्यः प्रकर्षेण शुद्धचरणयोगेषु व्रजनं गमनं प्रव्रज्या तस्याअर्हो योग्य. प्रव्रज्यार्हो जीवः । कीदृशइत्याह । आर्यदेशोत्पन्नः मगधाद्यर्द्धषड्विंशतिमण्डलमध्यलब्धजन्मा ॥ तथा विशिष्टजातिकुलान्वितः । विशुद्धवैवाह्यचतुर्वर्णान्तर्गतमातृपितृपक्षरूपजातिकुलसंपन्नः, तथा क्षीणप्रायकर्ममलः, क्षीणप्राय उत्सन्नप्रायः कर्ममलो ज्ञानावरणमोहनीयादिरूपो यस्यस तथा । तत एव विमलबुद्धिः, यत एव क्षीणप्रायकर्ममलस्तत एव हेतोर्विमलबुद्धिर्निर्मलीमसमतिः, प्रतिक्षणं मरणमिति, समयप्रसिद्धावीचिमरणापेक्षयेति ॥ पठ्यते च ॥

यामेव रात्रिं प्रथमामुपैति गर्भे वसत्यै नरवीर लोकः ॥ ततः प्रभृत्यस्खलितप्रयाणः स प्रत्यह मृत्युसमीपमेति ॥१॥

नरवीर इति व्यासेन युधिष्ठिरस्य संबोधनमिति । दारुणो विपाको मरणस्यैवेति गम्यते सर्वाभावकारित्वात्तस्येति, प्रागपीति प्रव्रज्याप्रतिपत्तिपूर्वकाल एवेति । स्थिर इति प्रारब्ध कार्यस्यापान्तराल एव न परित्यागकारी । समुपसंपन्न इति समिति सम्यक्वृत्त्या सर्वथात्मसमर्पणरूपया उपसंपन्नः सामीप्यमागत इति॥

भा० प्रव्रज्या लेनारने विषे सोल गुण जोइये, ए समग्र सूत्र सुगम छे. परंतु अथ शब्दनो अनंतर रूप अर्थ जाणवो. पापथी निवृत्ति पामीने प्रकर्षे करीने शुद्ध एवा चारित्र योगने विषे गमन करवुं ते प्रव्रज्या कहीये. ते प्रव्रज्याने योग्य एवो जे जीव, ते कहेवो होय तेने कहे छे.॥

आर्य देशमां उत्पन्न थयेलो, कहेतां मगध प्रमुख साडी पच्चिश देश तेना मध्यमां पाम्युं छे जन्म जेणे एवो. १॥ वली विशिष्ट जातिकुल कहेतां विशुद्धपणे विवाह करवा योग्य एवा जे चार वर्ण, तेना अंतर्गत रहेलां एवां जे माता पिता, तेनो पक्ष रूप जे जाति कुल तेणे संपन्न कहेतां सहित एवो. वली क्षीणप्राय छे कर्ममल कहेतां, ज्ञानावरण मोहनीय आदि ते जेने एवो, जे हेतु माटे क्षीणप्राय कर्ममल वालो छे ते हेतु माटे विमल छे बुद्धि ते जेनी एवो. क्षण क्षण प्रत्ये मरण थाय छे कहेतां, समय एटले सिद्धांतने विषे प्रसिद्ध एवुं आवीचि मरण कहेतां समये समये मरण थाय छे ते-

नी अपेक्षाए क्षण क्षण प्रत्ये मरण कह्युं छे ॥ ते वात शास्त्रमां कही छे. ॥

हे नरवीर कहेतां हे युधिष्ठिर, व्यासे युधिष्ठिरने संबोधन करवा ए पद मुक्युं छे. जीव जे ते गर्भने विषे निवास करवाने अर्थे जे रात्रिये आवे छे तेज प्रथम रात्रिना आरंभनी अपेक्षाए करीनेज निरंतर छे प्रयाण ते जेने कहेतां समये समये जेनुं आयुष् ओछुं थतुं जाय छे एवो ए जीव, मृत्युने समीपे थतो जाय छे. ॥१॥

आतरणम् टी० इत्थं प्रव्रज्यार्हमभिधाय प्रव्राजकमाह ॥

भा० आ प्रकारे प्रव्रज्याने योग्य एवा पुरुषने कहीने प्रव्रज्या करावनार कहेतां दीक्षा आपनार जे पुरुष तेने कहे छे.॥

मू० गुरुपदार्हस्त्वित्थंभूत एव, विधिप्रतिपन्नप्रव्रज्यः, समुपासितगुरुकुलः, अस्खलितशीलः, सम्यगधीतागमः, तत एव विमलतरबोधात्तत्त्ववेदी, उपशांतः, प्रवचनवत्सलः, सत्त्वहितरतः, आदेयः, अनुवर्तकः, गम्भीरः, अविषादी, उपशमलब्ध्यादिसंपन्नः, प्रवचनार्थवक्ता, स्वगुर्वनुज्ञातगुरुपदश्चेतीति ॥

भा० गुरुपदने योग्य तो आ प्रकारनोज होय, तेने देखाडे छे.

विधिये करीने अंगीकार करी छे प्रव्रज्या ते जेणे एवो १, सम्यक् उपासन कर्युं छे गुरुकुल ते जेणे एवो २, नथी खलना पाम्युं शील ते जेनुं एवो ३, सम्यक् अध्ययन कर्या छे आगम ते जेणे एवो ४, तेज हेतु माटे अतिशे निर्मल जे बोध तेथी तत्त्वनो जाण एवो ५, उपशांत एवो ६, प्रवचन कहेतां संघ तेनुं हित करनार एवो ७, सत्त्व कहेतां प्राणी मात्र तेमना हितने विषे आसक्त एवो ८, आदेय कहेतां जेनुं वचन सर्वने ग्रहण करवा योग्य थाय छे एवो ए, गुणी पुरुषो

ने अनुसरीने वर्तनारो एवो १०, गंभीर एवो ११, नथी विखवाद ते जेने एवो १२, उपशम लब्धि प्रमुख गुणे सहित एवो १३, प्रवचनना अर्थनो कहेनार एवो १४, पोतानां गुरुए अनुज्ञा करयुं छे एटले आप्युं छे गुरुपद ते जेने एवो १५॥

टी० गुरुपदार्हः प्रव्राजकपदयोग्यः, तुः पूर्वस्माद्विशेषणार्थः। इत्थं भूत एव प्रव्रज्यार्हगुणयुक्त एव सन् न पुनरन्यादृशोपि तस्यस्वयं निर्गुणत्वेन प्रव्राज्यजीवगुणवृद्धि-जननिक्षेपकरणा योगात्। किमित्याह। "विधिप्रतिपन्नप्रव्रज्यः" वक्ष्यमाणक्रमाधिगतदीक्षः॥ "समुपासितगुरुकुलः" विधिवदाराधितगुरुपरिवारभावः, "अस्खलितशीलः" प्र-व्रज्याप्रतिपत्तिप्रभृत्येवाखण्डितव्रतः, "सम्यगधीतागमः," सूत्रार्थोभयज्ञानक्रियादिगुणभाजो गुरोरासेवनेनाधिगतपारगतगदितागमरहस्यः, ॥ यतः पठ्यते ॥

तित्थे सुतत्थाणं गहणं विहिणा उ तत्थ तित्थमिदं ॥ उभयन्नू चेव गुरू विहीउ विणयाइउ चित्तो ॥१॥

उभयन्नू विय किरियापरो दढं पवयणाणुरागी य ॥ ससमयपरूवगो परिणउ य पन्नो य अच्चत्थं ॥२॥ ति ॥

"तत एव विमलतरबोधात्तत्त्ववेदी" तत एव सम्यगधीतागमत्वादेव हेतोर्योविमलतरो बोधः शेषान् सम्यगधीतागमानपेक्ष्यस्फुटतरःप्रज्ञोन्मीलस्तस्मात्सकाशात्तत्त्ववेदी जीवा-दिवस्तुविज्ञाता, "उपशान्तः" मनोवाक्कायविकारविकलः "प्रवचनवत्सलः" यथानुरूपं साधुसाध्वीश्रावकश्राविकारूपचतुर्वर्णश्रमणसंघवात्सल्यविधायी, "सत्त्वहितरत" तत्तच्चित्रो-पायोपादानेन सामान्येन सर्वसत्त्वप्रियकरणपरायणः, "आदेयः" परेषां ग्राह्यवचनचेष्टः "अनुवर्तक" चित्रस्वभावाना प्राणिनां गुणान्तराधानधियाऽनुवृत्तिशीलः "गम्भीरः" रोषतोपाद्यवस्थायामप्यलब्धमध्यः "अविषादी" न परीषहाद्यभिभूतः कायसंरक्षणादौ न दैन्यमुपयाति, "उपशमलब्ध्यादि संपन्न" उपशमलब्धिः परमुपशमयितुं सामर्थ्यल-क्षणा आदिशब्दादुपकरणलब्धिः स्थिरहस्तलब्धिश्च गृह्यते, ततस्ताभिः सपन्नः समन्वितः "प्रवचनार्थवक्ता" यथावस्थितागमार्थप्रज्ञापकः, "स्वगुर्वनुज्ञातगुरुपदः" स्वगुरुणा स्वगच्छनायकेनानुज्ञातगुरुपदः समारोपिताचार्यपदवीकः। चकारो विशेषणसमुच्चये इति शब्दो गुरुगुणेयत्ता सूचकः॥ अत्रषोडश प्रव्रज्यार्ह गुणाः पञ्चदश पुनर्गुरुगुणा निरू-पिता इति ॥ उत्सर्गपक्षश्चायम् ॥

भा० गुरुपदार्ह कहेतां प्रव्राजकपदने योग्य, एटले दीक्षा आपनारनी पदवीने योग्य एवा पुरुषने कहे छे. तु शब्द जे ते दीक्षा लेवाने योग्य पुरुषथी आ दीक्षा आपनार पुरुष विशेष छे एम जणाववाने अर्थे छे। इत्थंभूत एव कहेतां आ कहुं छुं एवे लक्षणे युक्त होय तेज दीक्षा आपवाने योग्य होय, पण बीजो नज होय, केम के पोते दीक्षानो आपनार निर्गुण हो-

य कहेतां शास्त्रमां दीक्षा आपनारना गुण कह्या छे तेथी रहित होय तो तेनें शिष्यने विषे दीक्षा योग्य गुणरूप बीजनो निक्षेप कहेतां आरोपण करवुं तेनुं अयोग्यपणु छे, एटले अघटितपणुं छे ए हेतु माटे, दीक्षा आपनार पुरुष, आगल कहीशुं एवा गुण सहित जोइए. । ते दीक्षा आपनार केवो जोइये तेने कहे छे के "विधिप्रतिपन्नप्रव्रज्यः" कहेतां पोते विधिये सहित पामी छे दीक्षा ते जेणे एवो होय एटले पोते विधिये सहित दीक्षा पामी होय तो बीजाने विधिये सहित दीक्षा आपवाने योग्य थाय, अर्थात् शुद्ध गुरु परंपराए पोते दीक्षा पामेलो होय ते पासेथीज दीक्षा लेवी; माटे आगल कहीशुं एवा अनुक्रमे करीने पामी छे दीक्षा ते जेणे एवो अने "समुपासितगुरुकुलः" कहेतां विधिये सहित आराधन कर्यो छे गुरुनो परिवार ते जेणे एवो. "अस्खलितशीलः" कहेतां दीक्षानो अंगीकार कर्यो छे ते दिवसथी आरंभीनेज अखंडित कहेतां, नथी खंडन कर्युं पांच महाव्रतमांथी एके महाव्रत ते जेणे एवो. वली "सम्यगधीतागमः" कहेतां सूत्रनुं तथा तेना अर्थनुं ज्ञान अने क्रिया इत्यादि गुणोनो जाणनार एवो जे गुरु, तेनी आसेवनाए करीने प्राप्त थयुं छे पारगत कहेतां तीर्थंकर तेणे प्ररूपणा करेलुं एवुं जे आगम, तेनुं रहस्य कहेतां सार ते जेने एवो. ॥ ते वात शास्त्रमां कही छे. ॥

तीर्थने विषे विधिये करीने सूत्र तथा तेना अर्थनुं ग्रहण थाय छे, तेमां तीर्थ तो आ आगल कहीये ते जाणवुं, एटले सूत्रार्थनुं जाणनार एवो जे गुरु ते तीर्थ कहीये अने विधि तो, विनयादिक विचित्र प्रकारनो छे. ॥१॥ वली ते गुरु केवो होय के, सूत्रार्थनो जाण छे तो पण क्रियाने विषे तत्पर होय अने वली दृढपणे प्रवचननो अनुरागी होय अने जैनागमनो प्ररूपक होय अने वली ते जैनागमने विषे परिणत होय, एटले श्रद्धा सहित परिपाकपणाने पामेल होय अने अन्यशास्त्रने विषे पण निपुण होय अथवा स्वसमयमां अत्यंत कुशल होय ॥ २ ॥

"तत एव विमलतरबोधात्तत्ववेदी" तेज हेतु माटे एटले रूडे प्रकारे आगम जाण्यां छे ए हेतु माटे अतिशे निर्मल एवो जे बोध कहेतां बीजा सम्यक् आगम जाणनार पुरुषोनी अपेक्षाए अतिशे स्फुट एवो जे बुद्धिनो प्रकाश तेथी जीवादि वस्तुनो जाण एवो. अने वली "उपशांतः" कहेतां मन वचन कायाना विकारथी रहित एवो. "प्रवचनवत्सलः" कहेतां जेम जेने घटे तेम, साधु साध्वी, श्रावक श्राविका रूप चार वर्णना श्रमण संघनुं जे वत्सलपणुं तेनो करनार एवो. "सत्वहितरतः" कहेतां ते ते नाना प्रकारना उपायनुं उपादान कहेतां ग्रहण तेणे करीने सामान्यपणे सर्व प्राणी मात्रनुं प्रिय करवाने विषे तत्पर एवो. "आदेयः" कहेतां परने ग्रहण करवा योग्य छे वचन तथा चेष्टा कहेतां क्रिया ते जेनी एवो. "अनुवर्तकः" कहेतां नाना प्रकारनो छे स्वभाव ते जेमनो एवा प्राणियोने विषे बीजा नवा जे गुण तेमनुं आरोपण करवानी जे बुद्धि तेणे करीने अनुवृत्ति करवानो कहेतां अनुसरवानो छे स्वभाव ते जेनो एवो, एटले जे प्रकारना स्वभावनो प्राणी होय तेने विषे ते ते प्रकारना उपाये करीने अनेक प्रकारना गुणनुं आरोपण करवाने अर्थे तेने अनुसरवानी छे. प्रकृति ते जेनी एवो. "गंभीरः" कहेतां रोष करवानी वखते पण तथा राजी थवानी वखते पण नथी प्रकाशपणे जणातुं अंतःकरण ते जेनुं एवो, एटले महा गंभीर अंतःकरणवालो "अविषादी" कहेतां परीषहादिके करीने उपद्रव पाम्यो सतो पण, शरीरना संरक्षणादिकने विषे दीनपणाने न पामतो एवो. "उपशमलब्ध्यादिसंपन्नः" परने उपशमाववानुं छे सामर्थ्य लक्षण जेनुं एवी जे उपशम लब्धि तेणे सहित एवो, आदि शब्दे करीने उपकरणलब्धि तथा स्थिर हस्तलब्धि पण ग्रहण करवी, ते समग्र लब्धिए सहित एवो. "प्रवचनार्थवक्ता" जेम छे तेम आगमना अर्थनो कहेनार एवो. "स्वगुर्वनुज्ञातगुरुपदः" पोताना

गुरुए एटले पोताना गच्छनायके आरोपण कर्युं छे आचार्य पद ते जेने एवो, चकारथी पूर्वे कहेला समग्रगुणे सहित एवो; इति शब्दकरीने जेमां आ कह्या ते समग्र गुरुगुण होय ते दीक्षा आपवाने योग्य छे. आ जग्याए दीक्षा लेनार पुरुषने विषे सोल गुण कह्या, अने दीक्षा आपनार गुरुने विषे पंदर गुण निरूपण कर्या. आ उत्सर्ग पक्ष कहेतां उत्सर्ग मार्ग छे.॥ अ.

अवतरणम् टी० अथात्रैवापवादमाह ॥ भा० हवे आज जग्याए अपवाद कहे छे.

सू० पादार्द्धगुणहीनौ मध्यमाऽवराविति ॥

भा० पूर्वे कह्या एवा जे गुण तेमांथी चोथा भागना ओछा होय तो ते, मध्यम जाणवो. अने अर्द्ध गुण ओछा होय तो ते, जघन्य जाणवो.

टी० पादेन चतुर्थभागेन, अर्द्धेन च प्रतीतरूपेण प्रस्तुतगुणानां हीनौ न्यूनौ प्रव्राज्यप्रव्राजकौ मध्यमावरौ मध्यमजघन्यौ क्रमेण योग्यौ स्यातामिति ॥

भा० पाद कहेतां चोथा भागे करीने तथा अर्द्धे करीने पूर्वे कहेला जे गुण, तेमांथी न्यूनतावालो दीक्षा लेनार अने दीक्षा आपनार ए बेमांथी एक पण एवो होय तो ते, अनुक्रमे मध्यम तथा जघन्य कहेवाय, एटले चोथा भागना गुण ओछा होय तो ते मध्यम योग्य कहेवाय अने अर्द्ध गुण ओछा होय तो ते जघन्य योग्य कहेवाय.॥

अवतरणम् टी० अथैतस्मिन्नेवार्थे परतीर्थिकमतानि दश, स्वमतं चोपदर्शयितुमिच्छुर्नियम एवायमिति वायुरित्यादिकं, भवन्ति अल्पा अपि असाधारणगुणा. कल्याणोत्कर्षसाधका, इत्येतत्पर्यन्तं सूत्रकदम्बकमाह ॥

भा० हवे आज प्रकरणार्थने विषे, एटले दीक्षा लेवाने योग्य पुरुष अने दीक्षा आपवाने योग्य पुरुष आ प्रकारना होय एवा प्रकरण विषे दश प्रकारना परतीर्थिक मतने तथा पोताना मतने, देखाडवाने इच्छता ग्रंथकार जे ते, वायुमतने २६

आरंभि, दश अन्य तीर्थिकमतोनुं निरूपण करी पोताना मतने कहेवा सारु, नियम, ए सूत्रने आरंभी, भवंति ए सूत्र पर्यंत सूत्रना समूह प्रत्ये कहे छे.

मू० नियम एवायमिति वायुरिति ॥

भा० दीक्षा लेनारने विषे तथा दीक्षा आपनारने विषे पूर्वे कह्या ते समग्र गुण नियमाए जोइएज, ए प्रकारे वायु नामे प्रवादि पुरुषनो मत छे.

टी० नियम एवावश्यंभाव एवायं यदुत परिपूर्णगुणो योग्यो नापरः पादप्रमाणादिहीनगुणः स्यादित्येवं वायुर्वायुनामा प्रवादिविशेषः, प्रहिति सर्वत्र क्रिया गम्यते ॥

भा० आ नियम छे, कहेतां अवश्य भाव छे, एटले निश्चय छे. जे परिपूर्ण गुणवालो होय तेज योग्य कहेवाय, पण बीजो न कहेवाय; एटले पाद प्रमाण आदि हीन गुणवालो योग्य न कहेवाय, एम वायुनामा प्रवादि विशेष कहे छे, ए प्रकारे सर्वत्र क्रिया जाणवी.

अवतरणम् टी० कुतइत्याह ॥ भा० शया हेतु माटे परिपूर्ण गुणवालो होय तेज योग्य कहेवाय? तेनो उत्तर कहे छे.

मू० समग्रगुणसाध्यस्य तदर्द्धभावेपि तत्सिद्ध्यसंभवादिति ॥

भा० समस्त गुणवडे साधवा योग्य एवुं जे कार्य तेनी सिद्धिनो, ते गुणनुं अर्द्ध सते पण, असंभव छे ए हेतु माटे. ॥

टी० समग्रगुणसाध्यस्य कारणरूपसमस्तगुणनिष्पाद्यस्यकार्यस्य तदर्द्धभावेपि तेषांगुणानामर्द्धभावे उपलक्षणत्वात् पादहीनभावे च, तत्सिद्ध्यसंभवात् । तस्माद्गुणार्द्धात्, पादोनगुणभावाद्दा या सिद्धिर्निष्पत्तिस्तस्या असंभवादघटनादन्यथा कार्यकारणव्यवस्थोपरमः प्रसज्यत इति ॥

भा० कारणरूप समग्र गुणवडे साधन करवा योग्य जे वस्तु, तेनुं साधन जे अर्द्धगुण सते ते पण तेनी सिद्धिनो

संभव न होय, केमके समग्र गुणवडे जे साध्य, कहेतां कारणरूप समस्त गुणवडे निष्पन्न करवा योग्य जे कार्त तेनी सि-द्धि, अर्द्ध गुणवडे करीने तथा उपलक्षणथी चोथा भागना ओछा गुणवडे करीने ते कार्यनी सिद्धि न होय, ते हेतु माटे; अर्द्ध गुणथी तथा चोथा भागना ओछा गुणथी जे सिद्धि तेनो असंभव छे, कहेतां घटती नथी. जो एम न कहीए तो, कार्य अने कारण तेनी जे व्यवस्था कहेतां मर्यादा तेने विनाश थवानो प्रसंग आवे.

मू० नैतदेवमिति वाल्मीकिरिति ॥

भा० जे वायुये कह्युं, ते तेम नथी; एम वाल्मीकि ऋषि कहे छे.

टी० न नैवैतद्वायूक्तमित्येतत्साह वाल्मीकिः, वल्मीकोद्भव ऋषिविशेषः ॥

भा० वल्मीक कहेतां राफडो ते थकी उत्पन्न थयेला जे ऋषि ते वाल्मीकि कहीये, ते वाल्मीकि जे ते एम कहे छे के, वायुनुं कहेलुं युक्तज नथी.

अवतरणम् टी० कुतइत्याह ॥ भा० शया कारण माटे वायुनुं कहेलुं युक्त नथी, तेनो उत्तर कहे छे.

मू० निर्गुणस्य कथंचित्तद्गुणभावोपपत्तेरिति ॥

भा० निर्गुण कहेतां गुण रहित एवो जे आत्मा तेने कोइ प्रकारे ते गुणभावनी प्राप्ति थाय छे ए हेतु माटे.

टी० निर्गुणस्य सतो जीवस्य कथंचित्केनापि प्रकारेण स्वगत योग्यता विशेषलक्षणेन प्रथमं तद्गुण भावोपपत्तेः, तेषां समग्राणां मन्राज्यगुणानां प्रवाजकगुणानां वा भावोपपत्तेर्घटना संभवात् । तथा हि । यथा निर्गुणोपि सन् जन्तुर्विशिष्टकार्यहेतून् प्रथमं गुणान् लभते, तथा यदि तद्गुणाभावेपि कथंचिद्विशिष्टमेव कार्यं लप्स्यते, तदा को नाम विरोधः स्यात्; दृश्यते च दरिद्रस्यापि कस्यचिदकस्मादेव राज्यादिविभूतिलाभ इति ॥

ज्ञा० निर्गुण एवो अने सत् एवो जे जीव तेने कोइ प्रकारे पण पोतामां रहेली एवी जे योग्यता विशेष तेणे करीने प्रथम, ते दीक्षा ग्रहण करनारने तथा दीक्षा आपनारने सघला गुणोनी उत्पत्तिपणानी घटना तेनो संभव छे. एटले दीक्षा लेनार देनारमां जेटला गुण जोइये तेटला नथी, तो पण तेमां योग्यता रूप एक विशेष गुण रह्यो छे ए हेतु माटे, समग्र एवा पण दीक्षा लेनारदेनारना गुणनी उत्पत्तिनो संभव छे तेनेज देखाडे छे.। जेम जंतु जे ते निर्गुण एवो सतो पण, विशिष्ट कार्यना हेतुभूत एवा गुणोने प्रथम पामे छे; तेम जो विशिष्ट कार्यना हेतुभूत गुणनो अभाव सते पण, कोइ प्रकारे विशिष्ट कार्यनेज पामशे त्यारे शो विरोध आवशे? कोइ पण विरोध नही आवे. केमके, ए वात प्रत्यक्ष देखाय छे. जेमके, कोइ दरिद्र पुरुषने पण अकस्मातूज राज्यादि समृद्धिनो लाभ थाय छे तेम, माटे गुणरूप विशिष्ट कारण विना पण, कार्यनो उत्पत्ति कोइ वखत थाय छे अर्थात् वायु नामे प्रवादीनो मत एवो छे के समस्त गुण होय तोज तेने दीक्षा आपवी पण लगार मात्र ओछा गुणवालो न जोइये. केम के, कार्य मात्र प्रत्ये जेटली कारण सामग्री कहेली छे ते सघली होय तोज कार्यनी उत्पत्ति थाय छे ए हेतु माटे. ए मतने वाल्मीकिये खंडन कर्यो; शी रीते के संपूर्ण कारण सामग्री न होय तो पण कोइ वखत कोइ कार्यनी उत्पत्ति देखाय छे, जेम कोइ दरिद्रीने ओचिंतु राज्य मले तेम प्रत्यक्ष जणाय छे, माटे कार्य प्रत्ये संपूर्ण कारण सामग्रीनो नियम नही एम कही ते मतनुं खंडन कर्युं.

मू० अकारणमेतदिति व्यास इति ॥

ज्ञा० ए वाल्मीकिनुं कहेलुं अकारण कहेतां निष्फल छे, एम व्यास जे ते कहे छे.

टी० अकारणमप्रयोजकं निष्फलमित्यर्थः, एतद्वाल्मीकिनिरूपितं वाक्यं इत्येतद्बूते व्यासः कृष्णद्वैपायनः॥

भा० आ वाल्मीकिनुं निरूपण करेलुं अकारण छे कहेतां अप्रयोजक छे अर्थात् निष्फल छे. ए प्रकारे व्यास कहेतां कृष्णद्वैपायन ऋषि जे ते कहे छे.

अवतरणम् टी० कुतइत्याह ॥ भा० श्या कारणथी वाल्मीकिनुं कहेलुं निष्फल छे? तेनो उत्तर कहे छे.

मू० गुणमात्रासिद्धौ गुणान्तरभावनियमाभावादिति ॥

भा० गुण मात्रनी असिद्धि थये सते बीजा विशेष गुणनी उत्पत्तिनो नियमाए अभाव छे ए हेतु माटे.

टी० गुणमात्रस्य स्वाभाविकस्य तुच्छस्यापि गुणस्य प्रथममसिद्धौ सत्यां गुणान्तरस्यान्यस्य,गुणविशेषस्य भाव उत्पादो गुणान्तरभावस्तस्य नियमादवश्यंतयाऽभावात्स्वात्स्वानुरूपकारणपूर्वकोपि कार्यव्यवहारः ॥ यतः पठ्यते ॥

ना कारणं भवेत्कार्यं नान्यकारणकारणम् ॥ अन्यथा न व्यवस्था स्यात्कार्यकारणयोः क्वचित् ॥ १ ॥

नान्यकारणकारणमिति न नैव अन्यस्यात्मव्यतिरिक्तस्य कारणमन्यकारणं अन्य कारणं कारणं यस्य तत्तथा पटादेः कारणं सूत्रपिंडादिघटादेः कारणं नभवतीति भावः॥

भा० स्वाभाविक एवा तुच्छ गुणनी पण, प्रथम असिद्धि सते; अन्य विशेष गुणनी उत्पत्तिनो नियमाए अभाव होय छे, माटे पोताने अनुरूप कहेतां योग्य एवा कारण पूर्वक पण, कार्य व्यवहार होय छे. ॥ जे हेतु माटे ते वात शास्त्रमां कही छे.

कारण विनानुं कार्य जे ते न होय तथा अन्यनुं जे कारण ते जेनुं कारण छे एवुं कार्य न होय एटले जेनुं कारण जे होय तेज तेनुं कारण कहेवाय, पण अन्यनुं कारण अन्य न थाय. अने जो एम न कहीए तो, कार्य अने कारण ए बेनी व्यवस्था क्यारेय न थाय. ॥१॥

अन्यकारणाकारणं कहेतां, पोता थकी जे अन्य तेनुं जे कारण, ते अन्यकारण कहीये. ते अन्यकारण छे कारण ते जेनुं एवुं कार्य न होय, जेम सूत्रनो पिंडप्रमुख जे ते, वस्त्रादिकनां कारण छे ते घडाप्रमुख कार्यनां कारण न कहेवाय ए भावछे.

मू० नैतदेवमिति सम्राडिति ॥

भा० ए व्यासनुं कहेलुं जे ते, एज प्रकारे छे एम नथी; ए प्रकारे सम्राट् नामे कोइ राजर्षि कहे छे.

टी० नैतदेवं भाग्वत्, सम्राट् राजर्षिविशेषः प्राह ॥

भा० ए व्यासनुं कहेलुं ए प्रकारे एटले पूर्वे कह्युं ते प्रकारे योग्य नथी एम सम्राट् नामे कोइ राजर्षि कहे छे.

अवतरणम् टी० कुत इत्याह ॥ भा० शया कारण माटे व्यासनुं कहेलुं योग्य नथी? तेनो उत्तर कहे छे.

मू० संभवादेव श्रेयस्त्वसिद्धेरिति ॥

भा० संभवादेव कहेतां योग्यपणाना संभवथीज श्रेयस्पणानी सिद्धि थाय छे ए हेतु माटे.

टी० संभवादिन योग्यत्वादेव न पुनर्गुणमात्रादेव केवलात्संभवविकलाच्छ्रेयस्त्वसिद्धेः, सर्वप्रयोजनानां श्रेयोभावनिष्पत्तेः । इदमुक्तं भवति । गुणमात्रे सत्यपि यावदद्यापि प्रव्राज्यादि जीवो निवक्षित कार्यं प्रति योग्यतां न लभते, न तावत्तत्तेनारब्धमपि सिध्यति अनधिकारित्वात्तस्य । अनधिकारिणश्च सर्वत्र कार्ये प्रतिषिद्धत्वात् अतो योग्यतैव सर्वकार्याणां श्रेयोभावसपादिकेति ॥

भा० संभव थकीज कहेतां योग्यपणा थकीज सर्व प्रयोजनोना श्रेयपणानी सिद्धि थाय छे, पण गुण मात्र थकीज कहेतां संभव(योग्यता)थकी रहित केवल गुण मात्र थकीज सिद्धि नथी, ए वातनुं रहस्य आ प्रकारे कह्युं छे के, गुण मात्र सते पण, अद्यापि जीव जे ते, प्रव्रज्यादि जे विवक्षित कार्य, ते प्रत्ये योग्यताने नथी पामतो त्यां सुधी, तेनुं आरंभेलुं कार्य पण

सिद्ध नथी थतुं, केमके योग्यता विना ते पुरुषनुं तेवा कार्यने विषेअधिकारपणुं नथी थतुं केमके अनधिकारी जे ते तो सर्व कार्यने विषे निषेधभाज छे ए हेतु माटे, योग्यता जे तेज सर्व कार्यनो श्रेयोभाव तेनी संपादन करनारी छे,

मू० यत्किंचिदेतदिति नारद इति ॥

भा० ए सम्राट् नामे राजर्षिनुं कहेवुं योग्य नथी, एम नारद कहे छे.

टी० यत्किंचिन्न किंचिदित्यर्थः, एतत्सम्राडुक्तं, इति नारदो वक्ति ॥

भा० ए सम्राट्नुं कहेलुं यत्किंचित् कहेतां कांइ योग्य नथी, एम अर्थ जाणवो, ए प्रकारे नारद कहे छे.

अवतरणम् टी० कुत इत्याह ॥

भा० श्या कारणथी सम्राट्नुं कहेलुं योग्य नथी? तेनो उत्तर कहे छे.

मू० गुणमात्राद्गुणान्तरभावेऽप्युत्कर्षायोगादिति ॥

भा० योग्यता मात्र गुणथी बीजा गुणनो भाव थये सते पण उत्कर्षनो योग न थाय ए हेतु माटे.

टी० गुणमात्राद्योग्यतामात्ररूपात् गुणान्तरस्य तथाविधस्य भावेऽप्युत्कर्षायोगात्, उत्कृष्टानांगुणानामसंभवात् । अन्यथा योग्यतामात्रस्य प्रायेण सर्वप्राणिनां संभवा- दुत्कृष्टगुणप्रसङ्गेन न कश्चित्सामान्यगुणः स्यात्, अतो विशिष्टैव योग्यता गुणोत्कर्षसाधिकेति सिद्धमिति॥

भा० गुण मात्रात् कहेतां योग्यतारूप गुण मात्रथी तथाविध बीजा गुणनो भाव सते पण उत्कर्ष गुणनो अयोग छे ए हेतु माटे एटले उत्कृष्ट गुणोनो संभव थतो नथी ए हेतु माटे; केवल योग्यता मात्रथी सघळुं कार्य सिद्ध थतुं नथी, अने जो एम न कहीये तो योग्यता मात्रनो बहुधा सर्व प्राणियोने संभव छे मांटे उत्कृष्ट गुणना प्रसंगे करीने कोइ पण सामान्य गुणवालो नहि कहेवाय ए हेतु माटे, विशिष्ट एवीज योग्यता जे ते, गुणना उत्कर्षने साधनारी छे ए वात एमज सिद्ध थइ.॥

मू० सोप्येवमेव भवतीति वसुरिति ॥

भा० ते गुणोत्कर्ष जे ते पण, एमने एमज थाय छे, ए प्रकारे वसु नामे राजा जे ते कहे छे. ॥

टी० सोपि गुणोत्कर्षः, किं पुनर्गुणमात्राद्गुणान्तरसिद्धिरित्यपिशब्दार्थः । एवमेव पूर्वगुणानामुत्तरोत्तरगुणारंभकत्वेन भवति निष्पद्यते, निर्बीजस्य कस्यचित्कार्यस्य कदाचिदप्यभावादित्येतद्वसुः समयप्रसिद्धो राजविशेषो निगदति, एष च मनाग् व्यासमतानुसारीति ॥

भा० ते गुणोत्कर्ष जे ते पण, गुण मात्र थकी गुणांतरनी सिद्धि थाय तेमां शुं कहेवुं, एम अपि शब्दनो अर्थ छे. एमज पूर्व पूर्वगुणोने उत्तरोत्तर गुणनुं आरंभकपणुं छे तेणे करीने गुणोत्कर्ष थाय छे. क्यारेय पण निर्बीज कार्यपणानो अभाव छे, एटले निर्बीज एवुं कार्य क्यारेय थतुं नथी, सदा सबीज कार्य थाय छे. ए प्रकारे वसु नामे समय प्रसिद्ध कोइक राजा जे ते कहे छे ए वसुराजा जे ते लगारेक व्यासमतनो अनुसारी जणाय छे.

मू० अयुक्तं कार्षापणधनस्य तदन्यविटपनेपि कोटिव्यवहारारोपणमिति क्षीरकदम्ब इति ॥

भा० एक जात्यनुं घणुं ओछुं रूपानाणुं ते कार्षापण कहीये, ते कार्षापण धनवालाने, बीजा घणा कार्षापण धननी वृद्धि करे सते पण, कोटिध्वज ए प्रकारना व्यवहारनुं आरोपण जे ते अयुक्त छे; एम क्षीरकदंबक कहे छे. ।

टी० अयुक्तं अघटमानकं कार्षापणधनस्यातिजघन्यरूपकविशेषसर्वस्वस्य व्यवहारिणो लोकस्य तदन्यविटपनेपि तस्मात्कार्षापणादन्येषां कार्षापणादीनां विटपने उपार्जने किं पुनस्तदन्याविटपने इत्यपिशब्दार्थः कोटिव्यवहारारोपण कोटिप्रमाणानां दीनारादीनां व्यवहारे आत्मनआरोपणमिति, यतोऽतिबहुकालसाध्योयं व्यवहारो न च तावन्तं कालं व्यवहारिणां जीवितं संभाव्यते, एवं च क्षीरकदम्बनारदयोर्नकश्चिन्मतभेदो यदि परं वचनकृत एवेति ॥

भा० कार्षापण कहेतां अतिशे जघन्यरूपक विशेष ते छे धन ते जेने, एटले तेज सर्व स्वधन जेने छे एवो जे व्य-

वहारि लोक, तेने ते थकी अन्यकार्षापणनुं उपार्जन करये सते, न उपार्जन करये सते तो कोटिध्वजपणाना व्यवहारनुं आरोपण जे ते अयुक्तज छे, ए अपि शब्दनो अर्थ छे. कोटिध्वज व्यवहारपणानुं आरोपण जे ते अयुक्त छे, कहेतां कोटि प्रमाण जे दीनार (माहोरो) तेना व्यवहारने विषे आत्मानुं जे आरोपण ते अयुक्त छे, एटले हुं कोटिध्वज छुं एवुं मानवुं ते अयुक्त छे. केम के, अति बहुकालवडे साधवा योग्य एवो ए व्यवहार छे, माटे तेटलो व्यवहार सधाय तेटला काल सुधी जीवितनो संभव नथी, एम क्षीरकदंबक अने नारद ए बेना मतमां कांइ फाजो फेर नथी, एक वचन कृतभेद छे, कहेतां बोलवा मात्रमांज फेर छे, एटले वचनभेद छे पण अर्थभेद नथी.

मू० न दोषो योग्यतायामिति विश्व इति ॥

भा० योग्यताने विषे दोष नथी एम विश्व नामे प्रवादी कहे छे.।

टी० न नैव दोषोऽघटनालक्षणः कश्चिद्योग्यतायां कार्षापणधनस्यापि तथाविधभाग्योदयात्प्रतिदिनं शतगुणसहस्रगुणादि कार्षापणोपार्जनेन कोटिव्यवहारारोपणोचितत्वलक्षणायां । श्रूयन्तेच, केचित्पूर्वं तुच्छव्यवहारा अपि तथाविधभाग्यवशेन स्वल्पेनैव कालेन कोटिव्यवहारमारूढा इत्येतद्विश्वो विश्वनामा प्रवादी प्राहेति । अयं च मनाक् सम्राएमतमनुसरतीति ॥

भा० कार्षापण धनवालाने पण तथा विधभाग्यना उदयथी योग्यताने विषे घटना छे लक्षण ते जेनुं एवो दोष जे ते नथीज थतो, केमके तेवा प्रकारना कोइ मोटा भाग्यना उदयथी प्रतिदिवस सो घणुं अथवा हजार घणुं इत्यादि कार्षापण धननुं उपार्जने करीने, कोटिव्यवहारना आरोपणनुं उचितपणुं ए वात शास्त्रमां संभलाय छे ते छे लक्षण जेनुं एवी योग्यताने विषे पूर्वोक्त दोष नथी केमके केटलाक पूर्वे तुच्छ व्यवहारवाला हता ते पण ते प्रकारना मोटा भाग्यना वश

वमे थोमा एवा पण काले करीने कोटिध्वजरूप व्यवहारने पाम्या छे, ए प्रकारे विश्व नामे प्रवादी जे ते कहे छे. ए लगारेक सम्राट्ना मतने अनुसरे छे.

मू० अन्यतरवैकल्येपि गुणबाहुल्यमेव सा तत्त्वत इतिसुरगुरुरिति ॥

भा० कोइ गुणनुं विकलपणुं सते पण, गुणनुं बाहुल्यपणुं कहेतां घणा गुणपणुं छे तेज तत्त्वथी योग्यता छे, एम सुरगुरु नामे प्रवादी कहे छे.।

टी० अन्यतरस्य कस्यचिद्गुणस्य वैकल्येपि किं पुनरवैकल्येइत्यपिशब्दार्थः । गुणबाहुल्यमेव गुणभूयस्त्वमेव सा पूर्वसूत्रसूचिता योग्यता, तत्त्वतः परमार्थवृत्त्या प्रवर्तते अतो न पादगुणहीनादिचिन्ता कार्ये त्येतत्सुरगुरुर्वृहस्पतिरुवाचेति ॥

भा० कोइ पण गुणनुं विकलपणु सते पण, विकलपणुं न सते तो शुं कहेवुं, एम अपि शब्दनो अर्थ छे. गुणनुं बहुलपणुं जे तेज तत्वथी पूर्व सूत्रमां सूचवेली योग्यता छे माटे पाद गुण हीन ते मध्यम योग्य अने अर्द्ध गुणहीन ते जघन्य योग्य इत्यादि चिंता न करवी एम वृहस्पति कहे छे.

मू० सर्वमुपपन्नमिति सिद्धसेन इति ॥

भा० सघलुं जे जेने घटे ते तेने योग्य छे, एम सिद्धसेन प्रवादी कहे छे.

टी० समस्तेष्वपि धर्मार्थकाममोक्षव्यवहारेषु पुरुषपराक्रम साध्येषु विषये यद्यदोपपन्नं घटमानं निमित्ततया बुद्धिमद्भिरुत्प्रेक्ष्यते । तत्सर्वमखिलंसेत्यनुवर्तते । उपपन्नत्वस्य योग्यताया अभिन्नत्वादिति सिद्धसेनो नीतिकारः । शास्त्रकृद्विशेषो जगाद ॥

भा० पुरुषना पराक्रमवडे साधवा योग्य एवा अने समस्त एवा पण धर्म, अर्थ, काम, मोक्ष रूप जे व्यवहार, ते-

मने विषे जे जे काले निमित्तपणे घटमान एवुं, बुद्धिमान् पुरुषोए उत्प्रेक्षा कर्युं होय ते सघलुं उपपन्न छे कहेता घटमान छे. केम के उपपन्न शब्द अने योग्यता शब्द ए बेने परस्पर अभेदपणुं छे ए हेतु माटे; आ प्रकारे सिद्धसेन नामे नीतिशास्त्रना कर्ता पुरुष कहे छे.॥

अवतरणम् टी० इत्थं दशपरतीर्थिकमतान्युपदर्श्य स्वमतमुपदर्शयन्नाह ॥

भा० आ प्रकारे दशपरतीर्थिकमतोने देखाडी पोताना मतने देखाडता सता ग्रंथकार कहे छे. ॥

मू० भवन्ति त्वल्पा अपि असाधारणगुणाः कल्याणोत्कर्ष साधका इति ॥

भा० असाधरण गुण जे ते, अल्प होय तो पण कल्याणना उत्कर्षने साधनार छे.

टी० भवन्ति ननभवन्ति तुः पूर्वमतेभ्योऽस्य वैशिष्ट्यख्यापनार्थः अल्पा अपि परिमिता अपि, किं पुनरनल्पा इत्यपि शब्दार्थः, गुणा आर्यदेशोत्पन्नतादयः असाधारणाः सामान्यमानवेष्वसंभवन्तः कल्याणोत्कर्षसाधकाः प्रव्रज्याद्युत्कृष्टकल्याणनिष्पादकाः, असाधारणगुणानां नियमादितरगुणाकर्षणावन्ध्यकारणत्वादिति युक्तमुक्तमादौ प्रवृत्, पादार्द्धगुणहीनौमध्यमावरौ योग्याविति ॥

भा० तु शब्द जे ते पूर्वे कहेला जे दश मत, तेथी पोताना मतनुं विशेषपणुं ख्यापन करवाने अर्थे छे. अल्प कहेतां परिमित एवा, घणा होय तो शुं कहेवुं एम अपि शब्दनो अर्थ छे. आर्य देशोत्पन्न प्रमुख जे असाधारण गुण, ते कल्याणना उत्कर्षने साधनारा छे. असाधारण गुण श्यार्थी कहो छो? तेनो उत्तर कहे छे के, सामान्य मनुष्योने विषे, ते गुणनो संभव नथी ए हेतु माटे, प्रव्रज्यादिक जे उत्कृष्ट कल्याण तेने उत्पन्न करनारा थाय छे. केमके असाधारण गुणोने नियमाए करीने बीजा गुणने आकर्षण करवामां सफल एवुं कारणपणुं छे, एटले असाधारण गुण जे ते निश्चे बीजा गुणोने खेंची ला-

वे छे, ए हेतु माटे जे प्रथम चोथा भागना गुणवडे हीन तथा अर्द्ध गुणवडे हीन होय ते मध्यम योग्य तथा जघन्य योग्य कहेवाय, एवुं जे कह्युं ते युक्त छे, पण अयुक्त नथी.

टी० अत्र वायुवाल्मीकिव्याससम्राट्नारदवसुक्षीरकदम्बमतानां कस्यचित्केनापि संवादेऽप्यन्य तरेण निराक्रियमाणत्वादनादरणीयतैव । विश्वसुरगुरुसिद्धसेनमतेषु च यद्यसाधारणगुणानादरणेन योग्यताङ्गीक्रियते तदा न सम्यक्, तस्याः परिपूर्णकार्यासाधकत्वात् । अथान्यथा, तदाऽस्मन्मतानुवाद एव तैः शब्दान्तरेण कृतः स्यान्न पुनः स्व मतस्थापनं किंचिदिति । इत्युक्तौ प्रव्राज्यप्रव्राजकौ ॥

भा० आ जग्याए वायु १, वाल्मीक २, व्यास ३, सम्राट् ४, नारद ५, वसु ६, क्षीरकदंबक ७, ए सर्व मतोमां, कोइ मतवालाने कोइ मत साथे पण संवाद छते पण, सूझे ते मतवालाए पण तेना मतनुं निराकरण करवापणुं छे एटले खंडन करवापणुं छे, माटे अमारे अनादर करवापणुंज छे, एटले एक बीजाए परस्पर ते मतोनुं खंडन करेलुं छे तेथी तेमनुं खंडन करवानो आदर नथी. विश्व ८, सुरगुरु ए, सिद्धसेन १०, एमना मतोने विषे जो असाधारण गुणनो अनादर करवो तेणे करीने योग्यतानो अंगीकार कर्यो छे तो ते सम्यक् नथी, केमके केवल योग्यताने परिपूर्ण कार्य साधवापणुं नथी ए हेतु माटे. । हवे वली कोइ एम कहेशे के, ए मतोने विषे केवल योग्यतानुंज प्रतिपादन नथी, असाधारण गुणनुं पण प्रतिपादन छे. तो तेनो उत्तर ए छे के, ते मतोवालाए बीजा शब्दवडे करीने अमारा मतनो अनुवादज कर्यो छे पण कांइ पोताना मतनुं स्थापन नथी कर्युं. आ प्रकारे दीक्षा लेनार तथा दीक्षा आपनार पुरुष कह्या. ॥

अवतरणम् टी० अधुना प्रव्रज्यादानविधिमभिधित्सुराह ॥ भा० हवे प्रव्रज्या देवाना विधिने कहेवानी इच्छावाला छता कहे छे.

मू० उपस्थितस्य प्रश्नाचारकथनपरीक्षादिर्विधिरिति ॥

भा० दीक्षा लेवाने आवेला पुरुष संबंधी प्रश्न तथा आचार कथन, तथा परिक्षा, इत्यादि विधि जाणवो.

टी० उपस्थितस्य स्वयं प्रव्रज्यां ग्रहीतु समोपमागतस्य प्रश्नश्च आचारकथनं च परीक्षा च प्रश्नाचारकथनपरीक्षास्ता आदिर्यस्य स तथा । आदिशब्दात्कण्ठत सामायिकादिसूत्रप्रदान तथाविधानुष्ठानाभ्यासग्रह , विधिक्रमः प्रव्रज्याप्रदाने पूर्वसूचित एषः । इदमुक्तं भवति सद्धर्मकथाक्षिप्ततया प्रव्रज्याभिमुख्यमागतो भव्यजन्तुः प्रष्टव्यः । यथा कोवत्स त्व, किं निमित्तं वा प्रव्रजसि । ततो यद्यसौ कुलपुत्रकस्तगरानगरादिसुन्दरक्षेत्रोत्पन्नः सर्वाशुभोद्भवभवव्याधिक्षयनिमित्तमेवाहं भगवन् प्रव्रजितुमुद्यत इत्युत्तर कुरुते तदासौ प्रश्नशुद्धः ॥

भा० पोतानी मेले प्रव्रज्या लेवाने गुरुने समीपे आवेलो एवो जे शिष्य तेने गुरुए प्रश्न पूछवो, तथा आचार कहेवो, तथा तेनी परीक्षा करवी, आदि शब्दथी कंठथी सामायिकादि सूत्र शिखववुं. वली ते प्रकारना अनुष्ठानना अभ्यासनुं ग्रहण करवुं. प्रव्रज्या आपवाने विषे पूर्वे सूचना करेलो एवो आ विधिक्रम छे. एमां कहेवानुं तात्पर्य आटलुंज छे के, सद्धर्म कथावडे जेनुं मन प्रव्रज्या ग्रहण करवामां तत्पर थयुं छे एवा भव्य प्राणीने, प्रथम तो पूछवुं. । जेमके हे वत्स (हे पुत्र) तुं कोण छु? अने शा वास्ते तारे दीक्षा लेवी पडे छे? त्यार पछी जो ए दीक्षानो लेनार एम बोले के हे भगवन् हुं तो कुल पुत्रक छुं. तगरा नगर इत्यादि सुंदर क्षेत्रमां उत्पन्न थयो छुं. अने सर्व अशुभनुं छे उत्पन्नपणुं जेथी एवा भव रूप व्याधिना क्षय निमित्तेज, हुं दीक्षा लेवाने उद्यमवंत थयो छुं; ए प्रकारनो उत्तर आपे तो, ए प्रश्न शुद्ध थयो कहेवाय.

टी० ततोऽस्य दुरनुचरा प्रव्रज्या कापुरुषाणा, आरम्भनिवृत्ताना पुनरिह परभवे च परमःकल्याणलाभः। तथा यथैव जिनानामाज्ञा सम्यगाराधिता मोक्षफला तथैव विराधिता संसारफलदुःखदायिनी, तथा यथा कुष्ठादिव्याधिमान् क्रियां प्राप्तकालां प्रतिपद्यापथ्यमासेवमानो अप्रवृत्ता दधिकं शीघ्रं च विनाशमाप्नोति, एवमेव भावक्रिया संयमरूप कर्मव्याधिक्षय निमित्तं प्रपद्य पश्चादसंयमापथ्यसेवी अधिक कर्म समुपार्जयतीति। एवं तस्य साध्वाचारः कथनीय इति । एव कथितेपि साध्वाचारे निपुणमसौ परीक्षणीयः ॥यत.॥

असत्याः सत्यसंकाशा. सत्याश्चासत्यसन्निभाः ॥ दृश्यन्ते विविधाभावास्तस्माद्युक्तं परीक्षणम् ॥१॥

अतथ्यान्यपि तथ्यानि दर्शयन्त्यतिकौशलाः॥ चित्रे निम्नोन्नतानीव चित्रकर्मविदो जनाः॥ १॥

ज्ञा० त्यार पढी ते शिष्यने एम कहेवुं के, कायर पुरुषोने प्रव्रज्या जे ते डुःखे थइ शके एवी छे, एटले कायर पुरुषोथी प्रव्रज्या पाली शकाती नथी, एतो घणा शूरवीर पुरुषोथीज पाली शकाय छे, माटे शूरवीरपणु राखवुं. वली आरंजथी निवृत्ति पामेला एवा पुरुषोने आ जवने विषे तथा परजवने विषे परमकल्याणनो लाज थाय छे. तथा जेम जिन माहाराजनी आज्ञा जे ते सम्यक् प्रकारे आराधन करी सती, मोक्ष फलने आपे छे, तेमज ते आज्ञानुं विराधन करये सते, संसार फलरूप डुःखने आपनारी थाय छे. वली जेम कुष्टादिक व्याधिवालो पुरुष जे ते, अवसर पामेली क्रियाने पामी, एटले पथ्यपालना अवसरे अपथ्यनुं आसेवन करतो सतो, अप्रवृत्त थकी अधिकपणे एटले औषध जक्षणरूप क्रियामां प्रवर्त्तता पहेलां मंदपणे विनाश हतो ते हवे अपथ्यनुं सेवन करवाथी अधिक अने शीघ्रपणे विनाश पामे छे, एमज संयमरूप जाव क्रियाने, कर्मरूप व्याधिना क्षय निमित्ते पामीने पढी असंयमरूप अपथ्यनुं सेवन करनार जे ते अधिक कर्मने उपार्जन करे छे; एटले दीक्षा लीधा पहेलां जे कर्म उपार्जन करतो हतो तेनी अपेक्षाए जे पुरुष दीक्षा लीधा पढी असंयमनुं सेवन करे छे ते घणां कर्म उपार्जन करे छे. ए प्रकारे तेने साधुनो आचार कहेवो. वली एम साधुनो आचार सुंदरपणे कह्ये सते पण, ए पुरुष जे ते परीक्षा करवा योग्य छे, एटले साधुनो आचार सारी पेठ शीखवीने पढी तेनी सुंदर रीते परीक्षा करवी. ॥ तेनुं कारण शास्त्रमां कह्युं छे के,-

केटलाक असत्य एवा जाव कहेतां पदार्थ जे ते, सत्य जेवा देखाय छे, अने केटलाक सत्यजाव जे ते, असत्य सरखा देखाय छे. एम नाना प्रकारना जाव देखाय छे ते हेतु माटे परीक्षा करवी ते युक्त छे. ॥१॥ अतिशे कुशल एवा पु-

रुष जे ते खोटां पदार्थने पण साचां करीने देखाडे छे. जेम चित्रकर्मने जाणनार पुरुष जे ते, चित्रने विषे नीचां तथा ऊंचा एवा भावने देखाडे छे, तेम ते पण देखाडे छे, एटले जेम वस्तुताए ऊंचा नीचा भाव नथी पण तेवा करीने देखाडे छे तेम ते कुशल पुरुषो पण असत्यने साचा करी देखाडे छे. ॥२॥

टी० परीक्षा च सम्यक्त्वज्ञानचारित्र परिणतिविषया तैस्तैरुपायै र्विधेया । परीक्षाकालश्च प्रायतः षण्मासाः । तथाविधपात्रापेक्षया तु अल्पो बहुश्च स्यात् । तथा सामायिकसूत्रं, अकृतोपधानस्यापि कण्ठतो वितरणीयं । अन्यदपि सूत्रं पात्रतामपेक्ष्याध्यापयितव्यः ॥

भा० परीक्षा जे ते, समकित, ज्ञान, अने चारित्र तेमनी जे परिणति ते छे विषय ते जेनो एवी छे, एटले समकितनी परिणति थइ छे के नथी? तेमज ज्ञान तथा चारित्र तेमनी पण परिणति थइ छे के नथी? ए संबंधि परीक्षा जे ते, ते ते उपाये करीने करवी योग्य छे. परीक्षानो काल बहुधा छ मासनो छे, एटले छ मास सुधी परीक्षा कर्या पछी वली दीक्षा आपवी. वली तेवा प्रकारनुं कोइ सारु पात्र एटले सारो पुरुष अथवा नठारो पुरुष मले तो तेनी अपेक्षाए करीने तो अल्प काल पण छे अने अधिक काल पण छे, परंतु छ मास सूधी परीक्षा करवी एवो नियम नथी.॥ वली नथी वहन कर्युं उपधान ते जेणे एवा पुरुषने पण कंठथी सामायिक सूत्र आपवुं एटले भणाववुं. । पात्रपणानी अपेक्षा करीने बीजुं पण सूत्र भणाववुं. ॥

मू० तथा-गुरुजनाद्यनुज्ञेति ॥

भा० वली माता पिता, प्रमुख, गुरुजन तेमनी आज्ञा ग्रहण करवी. ।

टी० गुरुजनो मातापित्रादिलक्षणः आदिशब्दाद्भगिनीभार्यादिशेषसंबन्धिलोकपरिग्रहः तस्यानुज्ञा प्रव्रज त्वमित्यनुमतिरूपा विधिरित्यनुवर्तते ॥

भा० माता पिता आदि छे लक्षण ते जेनुं एवो गुरुजन, आदि शब्दथी बेहेन, स्त्री, प्रमुख बाकीना संबंधि लोकनो परिग्रह करवो. तेमनी अनुज्ञा कहेतां "तुं दीक्षा ग्रहण करय" ए प्रकारनी अनुमति रूप जे आज्ञा लेवी तेनुं नाम विधि कहिये, ए प्रकारे पाछलथी संबंध मेळववो. ॥

अवतरणम् टी० यदापुनरसौ तत्तदुपायतोऽनुज्ञापितोपि नमुञ्चति तदा यद्विधेयं तदाह ॥

भा० पछी ज्यारे ए संबंधि वर्ग जे ते, ते ते प्रकारना उपायथी एटले उपदेश आपवादिक उपायथी, आज्ञा माग्ये सते पण दीक्षा लेवानी आज्ञा न आपे त्यारे, जे उपाय करवा योग्य छे तेने कहे छे. ॥

मू० तथातथोपधायोग इति ॥

भा० ते ते प्रकारे कपटनी योजना करवी, जे जे प्रकारे ए संबंधि वर्ग, आज्ञा आपे तेवी तेवी युक्ति करवी ए भाव छे.

टी० तथा तथा तेन तेन प्रकारेणसर्वथा परैरनुपलक्ष्यमाणेन उपधायोगः मायायाः प्रयोजनम् ॥

भा० सर्वथा परने न मालम पडे तेम ते ते प्रकारे करीने मायानुं प्रयोजन कहेतां प्रयोग करवो. ॥

अवतरणम् टी० कथमित्याह ॥ भा० शी रीते मायानो प्रयोग करवो तेने कहे छे. ॥

मू० दुःस्वप्नादिकथनमिति ॥

भा० माठां एवां जे स्वप्न तेनुं कथन करवुं.

टी० दुःस्वप्नस्य खरोष्ट्रमहिषाद्यारोहणादिदर्शनरूपस्य आदिशब्दान्मातृमण्डलादिविपरीतालोकनादिग्रहः तस्य कथनं गुर्वादिनिवेदनमिति ॥

भा० गर्दभ, ऊंट, पाडा, इत्यादि अयोग्य वाहन उपर वेसवुं इत्यादि, समीप मृत्युनी सूचना करनार एवां, जे स्वप्न ते में दीठां, माटे मारु मृत्यु समीप आव्युं, तेथी मने दीक्षा लेवानी आज्ञा आपो, आदि शब्दथी स्वप्नमां मातृ मंडल एटले देवीयोनुं टोळुं इत्यादि विपरीत देखवा प्रमुखनो परिग्रह करवो, ते सर्वे दुःस्वप्न एटले समीप मृत्युने जणावनार मांठां जे स्वप्न तेमनुं ते माता पिता प्रमुख गुरुजनने निवेदन करवुं, जेथी दीक्षा लेवाने आज्ञा आपे, ए हेतु माटे एवुं करवानुं कह्युं.

मू० तथा-विपर्ययलिङ्गसेवेति ॥

भा० वळी विपरीत चिन्हनी सेवा करवी, एटले समीप मृत्यु आवेला पुरुषना जेवां चिन्ह देखाडवां.

टी० विपर्ययः प्रकृतिविपरीतभावः स एव मरणसूचकत्वाल्लिङ्गं तस्य सेवा निषेवणं कार्यं येन स गुर्वादिजनः सन्निहितमृत्युरयमित्यवबुध्य प्रव्रज्यामनुजानीते इति ॥

भा० पोतानी प्रकृति थकी जे विपरीत भाव तेज मरणने सूचना करनार छे, माटे मरण चिन्ह कहेवाय, तेनुं निषेवण करवुं, एटले तेवां तेवां मरण सूचक चिन्ह जाणी जोइने पोताने विषे प्रगट करवां जेणे करीने माता पिता प्रमुख गुरुजन जे ते, आतो समीप मृत्युवालो छे एम जाणी प्रव्रज्या लेवानी आज्ञा आपे.

अवतरणम् टी० विपर्ययलिङ्गानि तेषु स्वयमेवाबुध्यमानेषु किं कृत्यमित्याह ॥

भा० हवे माता पिता प्रमुख गुरुजन जे ते, पोतानी बुद्धिना बल थकी पोतानी मेलेज ते विपरीत चिन्होने जोजाणी न शके तो पछी शुं करवा योग्य छे? तेनो उत्तर कहे छे.॥

मू० दैवज्ञैस्तथा तथा निवेदनमिति ॥

भा० जोसी लोको पासे ते माता पितादिकने ते ते प्रकारे कहेवडाववुं, जे आ पुरुषनुं हवे समीप मृत्यु आव्युं छे, इत्या

टी० दैवज्ञैर्निमित्तशास्त्रपाठकैस्तथा २ तेन २ निमित्तशास्त्रपाठादिरूपेणोपायेन निवेदनं गुर्वादिजनस्य ज्ञापनं विपर्ययलिङ्गानामेवकार्यमिति ॥

भा० निमित्त शास्त्रना जाण पुरुषो पासे ते ते प्रकारे तेवा तेवा निमित्तशास्त्रना पाठादिक, कही देखाडवा, इत्यादि रूप जे उपाय तेणे करीने ते माता पितादि गुरुजन, तेमने विपरीत लिंगोनुं जणाववुं, एटले जोसीयोना मुखथी पण माता पितादिकोने प्रतीति आवे ते वास्ते कहेवडाववुं, जे आ पुरुषनुं समीप मृत्यु छे माटे दीक्षा लेवा द्यो; इत्यादि,

अवतरणम् टी० नन्वेवं मायाविनः प्रव्रज्याप्रतिपत्तावपि कोगुणः स्यादित्याशङ्क्याह ॥

भा० ए प्रकारे माया करनारने प्रव्रज्या अंगीकार कर्ये सते पण श्यो गुण होय? ए प्रकारनी आशंका करी उत्तर कहे छे. ॥

मू० न धर्मे मायेति ॥

भा० धर्मने विषे माया नथी.

टी० न नैव धर्मे साध्ये माया क्रियमाणा, मायावञ्चना भवति, परमार्थतोऽमायात्वात्तस्याः।

भा० जे क्रियामां धर्म साध्य छे ते क्रिया माया कहेतां वंचना नथी एतो परमार्थपणे अमायाज छे.

अवतरणम् टी० एतदपि कुतइत्याह ॥

भा० एम पण श्याथी कहो छो एटले मायाने अमाया श्याथी कहो छो? तेनो उत्तर कहे छे.

मू० उभयहितमेतदिति ॥

भा० ए मायानुं करवापणुं जे ते स्वपरने हितकारी छे.

टी० तेनगस्य स्वस्यगुर्वादिजनस्य न हितं श्रेयोरूपं एतदेव प्रव्रज्याविधौ मायाकरणं एतत्फलभूतायाः प्रव्रज्यायाः स्वपरोपकारकत्वात् ॥ पठ्यते च ॥

अमायोपि हि भावेन मायेव तु भवेत्क्वचित् ॥ पश्येत्स्वपरयोर्यत्र सानुबन्धं हितोदयम् ॥ १ ॥ इति ॥

भा० ए प्रकारे प्रव्रज्याना विधिने विषे मायानुं जे करवुं ते, पोतानुं तथा माता पितादि गुरुजननुं श्रेयरूप जे हित ते छे. ॥ केमके ए माया करवानुं प्रयोजन प्रव्रज्या छे अने ए प्रव्रज्याने स्वपर कहेतां पोताने अने परने उपकार करवापणु छे ए हेतु माटे ते हितकारी छे. ॥ ए वात शास्त्रमां पण कही छे के,-

जे कोइ जग्याए पोतानो अने पारको निरंतर हितनो उदय, निश्चे जणातो होय, तेवा कार्यने विषे भावे करीने माया रहित पुरुष जे ते पण, मायावालोज होय छे, एटले तेवा कोइ कार्यने विषे माया पण वस्तुताए अमायाज कहेवाय छे.॥ १ ॥

अवतरणम् टी० अथेत्थमपि कृते तं विना गुर्वादिजनो निर्वाहमलभमानो न तं प्रव्रज्यार्थमनुजानीते तदा किं विधेयमित्याशङ्क्याह ॥

भा० हवे पूर्वे कह्युं तेम पण करये सते, माता पितादि गुरुजन जे ते, तेना विना पोतानो निर्वाह न करी शके एवां होय माटे तेने प्रव्रज्यानी आज्ञा न देतां होय तो शुं करवुं? एवी आशंका करी तेनो उत्तर कहे छे. ॥

मू० यथाशक्ति सौविहित्यापादनमिति ॥

भा० पोतानी शक्ति प्रमाणे ते माता पितादिक गुरुजनने सुस्थपणु एटले एमना चित्तनुं समाधान करवुं.

टी० यथाशक्ति यस्य यावती शक्तिः शतसहस्रादिप्रमाणनिर्वाहहेतुद्रव्यादिसमर्पणरूपा तया सौविहित्यस्य सौस्थ्यस्यापादनं विधानं येन प्रव्रजितेपि तस्मिन्नसौ न सीदति तस्यनिर्वाहोपायस्य करणमिति भावः । एवं कृते कृतज्ञताकृता भवति । करुणा च मार्गप्रभावनाबीजं ततस्तेनानुज्ञातः प्रव्रजेदिति ॥

भा० जेनी जेटली शक्ति होय, तेणे तेटली शक्ति प्रमाणे माता पिता प्रमुख गुरुजनोना चित्तनुं सुस्थपणु करवुं,

कहेतां सो, हजार, इत्यादि छे प्रमाण जेनुं एवुं निर्वाह कारणें इव्यादिक आपवुं, ते रूप पोतानी शक्तिने अनुसारे करीने तेमनी आजीविकानो बंदोबस्त करवो, इत्यादि उपाये करीने तेमने सुख उत्पन्न करीने प्रव्रज्या लेवी. दीक्षा लीधा पछी, पोतानां माता पिता निर्वाहादिकथी खेद न पामे एवो तेमना निर्वाहनो उपाय करवो ए जाव छे.॥ आ प्रकारे कर्ये सते कृतज्ञपणुं पोते प्रगट कर्युं एम जाणवुं. केम के, करुणा जे तेज, जैन मार्गनी प्रजावनानुं बीज छे, माटे ते माता पितादिक सर्वेने खुशी करी तेमनी आज्ञा लइ दीक्षा लेवी.

अवतरणम्. टी० अथैवमपि न तं मोक्तुमसावुत्सहते तदा-

जा० हवे एम एटले पूर्वे कह्युं, तेम कर्ये सते पण ते दीक्षा लेनारनो त्याग करवाने ते गुर्वादिक न उत्साह करे तारे केम करवुं? तेनो उत्तर कहे छे:

मू० ग्लानौषधादिज्ञातात्त्याग इति ॥

जा० ग्लानि पामेला पुरुषनो जेवी रीते, औषधादिकने अर्थे त्याग करे छे, इत्यादि दृष्टांतथी तेवी रीते गुर्वादिकनो त्याग करवो.

टी० ग्लानस्य तथाविध व्याधिबाधावशेन ग्लानिमागतस्य गुर्वादेर्लोकस्य औषधादिज्ञातादौषधस्य आदिशब्दात्स्वनिर्वाहस्य च अर्हस्तस्य गवेषणमपि औषधादीत्युच्यते; ततो ग्लानौषधाद्येव ज्ञातं दृष्टान्तः तस्मात्त्यागः कार्यो गुर्वादेरिति, इदमुक्तं जवति ॥

जा० ग्लान कहेतां ते प्रकारना व्याधिनी पीमाना वशपणे, ग्लानिने पामेलो जे गुरुप्रमुख लोक, तेमने औषधादिकना दृष्टांते करीने, आदि शब्दथकी पोताना निर्वाहनी गवेषणा एटले खोळवुं ते पण औषधादिकज कहीये, माटे ग्लान-

ना औषधादिकने दृष्टांते करीने ते माता पिता प्रमुखनो त्याग करवो. ते दृष्टांतने स्पष्टपणे कहे छे के आ प्रकारे शास्त्रमां ए दृष्टांत कह्युं छे. ॥

टी० यथा कश्चित्कुलपुत्रकः कथंचिदपारं कान्तारं गतो मातापित्रादिसमेतस्तत्प्रतिबन्धश्चतत्र व्रजेत्। तस्य च गुर्वादे स्तत्रव्रजतो नियमघाती वैद्यौषधादिरहितपुरुषमात्रासाध्यस्तथाविधौषधादिप्रयोगयोग्यश्च महानातङ्कः स्यात् । तत्रचासौ तत्प्रतिबन्धादेवमालोचयति । यथानभवति नियमादेव गुरुजनो नीरुगौषधादिमन्तरेण, औषधादिभावे च संशयः कदाचित्स्यात्कदाचिन्नेति, कालसहश्चायं, ततः संस्थाप्य तथाविधचित्रवचनोपन्यासेन तं तदौषधादिनिमित्तं स्ववृत्तिहेतोश्च त्यजन्सन्नसौ साधुरेव भवति, एष हि त्यागोऽत्यागएव यः पुनरत्यागः स परमार्थतस्त्याग एव यतः फलमत्र प्रधानं धीराश्चैतद्दर्शिन एव भवन्ति । तत औषधसंपादनेन तं जीवयेदपीति संभवात् सत्पुरुषोचितमेतत् । एवं शुक्लपाक्षिको महापुरुषः संसारकान्तारपतितो मातापित्रादिसङ्गतो धर्मप्रतिबद्धो विहरेत् । तेषा च तत्र नियमविनाशकोऽप्राप्तसम्यक्त्वबीजादिना पुरुषमात्रेण साधयितुमशक्यः, संभवत्सम्यक्त्वाद्यौषधो दर्शनमोहाद्युदयलक्षणः कर्मातङ्कः स्यात् । तत्र स शुक्लपाक्षिकः पुरुषो धर्मप्रतिबन्धादेवं समालोचयति । यडत विनश्यन्त्येतान्यवश्यं सम्यक्त्वाद्यौषधविरहेण, तत्संपादने विभाषा कालसहानि चेमानि व्यवहारतस्ततो, यावद्गृहवासं निर्वाहादिचिन्तया तथा तथा संस्थाप्य तेषां सम्यक्त्वाद्यौषधनिमित्तं स्वचारित्रलाभनिमित्तं च स्वकीयौचित्यकरणेन त्यजन्सन्नभीष्टसंयमसिद्ध्या साधुरेव, एष त्यागोऽत्यागस्तत्त्वभावनातः, अत्याग एव च त्यागो मिथ्या भावनात, तत्त्वफलमत्र प्रधानं बुधानां । यतो धीरा एतद्दर्शिन आसन्नभव्याः । एवं च तानि सम्यक्त्वाद्यौषधसंपादनेन जीवये दात्यन्तिकं अपुनर्मरणेना मरणावन्ध्यबीजयोगेन संभवात् सुपुरुषोचितमेतद्यतो दुःप्रतिकारौ नियमान्मातापितरौ शेषश्च यथोचितं स्वजनलोकः एष धर्मः सज्जनाना भगवानत्र ज्ञातं परिहरन्नकुशलानुबन्धिमातापित्रादिशोकमिति ॥

भा० जेम कोइ कुलवान् पुत्र जे ते, पोतानां माता पिता सहित तेमनी सेवामां बंधायो सतो चाले छे, ते कोइक प्रकारे अपार एवा अरण्यमां आवी पहोंचो अने तेमनी साथे चालतां चालतां ते माता पिताने, नियमनो विघात करनारो अने वैद्यना औषधादिक विना पुरुष मात्रवडे साध्य नही एवो, अने ते प्रकारना औषधादि प्रयोगने योग्य एवो कोइ मोटो रोग, माता पिताना शरीरमां उत्पन्न थयो, हवे अटवीमां ते कुलपुत्र जे ते माता पिताना प्रतिबंधथी आ प्रकारे विचारे छे के निश्चे आ माता पिता औषध विना रोग रहित नहीज थाय, अने जो कदापि औषध मले तो संशय छे कहेतां

औषधथी आ रोग मटे के न पण मटे ए प्रकारे विचार करे छे, वली आ गुरुजन कालनुं सहन करे एम छे एटले तत्काल मारा वियोगथी अथवा रोगथी मरण पामे तेम नथी एम विचार कर्या पछी ते माता पितादिकने नाना प्रकारनां वचनें करीने ते औषधादिकना निमित्ते अने पोतानी वृत्ति माटे त्याग करतो सतो पण ए पुरुष साधुज कहेवाय, एटले ए जे त्याग कर्यो ते ठीकज कर्यो, केमके ए प्रकारनो जे त्याग ते अत्यागज कहीये, अने एवो अवसर आवे सते जो त्याग न करे तो परमार्थ थकी त्याग कर्योज कहेवाय, जे हेतु माटे फल जे ते आ जग्याए प्रधान छे ते हेतु माटे आवा धीर पुरुषो फलनेज प्रधानपणे देखनारा होय छे. एटले धीर पुरुषो जे ते जेमां फल देखे छे तेवाज कार्यने विषे प्रवर्त्ते छे. माटे फलनुं प्रधानपणुं जाणीने औषध संपादन करवे करीने ते माता पितादिकने जीवाडे पण खरो, केमके ए प्रकारनो संभव छे माटे. । ए प्रकारे जे करवुं ते सत्पुरुषने योग्य छे. । हवे दृष्टांतनुं सिद्धांत कहे छे, आ जगाए कुलपुत्रने ठेकाणे शुक्ल पक्षियो महापुरुष जाणवो. । ते शुक्ल पक्षियो पुरुष संसाररूप वनमां पडेलो अने माता पितादिक साथे मलेलो अने धर्ममां बंधायेलो एवो सतो विहार करे. ते माता पितादिकने नियममाए विनाश करनार एवो अने नथी पाम्युं समकित रूप बीजादिक ते जेणे एवा पुरुष मात्रे साधवाने अशक्य एवो अने संभवे छे समकितादि औषध जेनुं एवो अने दर्शन मोहादिकनो उदय छे लक्षण जेनुं एवो कर्मरूप रोग ते गुरुजनने थयो छे माटे ते संसाररूप अटवीमां शुक्लपक्षियो पुरुष जे ते, धर्मना प्रतिबंधथी एम विचारे के, आ सर्वे समकितादि औषध विना अवश्य विनाश पामशे, अने समकितादिकनुं संपादन कर्ये सते तो विकल्प छे कहेतां समकितादि औषधथी एमनो कर्मरूप रोग मटे पण खरो माटे समकितादि औषध मलवानो उद्यम करे. वली व्यवहारथी आ सर्वे कालनुं सहन करे एवां छे, एटले तत्काल नाश पामे एवां नथी, माटे ज्यां सुधी गु-

हवास छे त्यां सुधी निर्वाहादिकनी चिंता छेए हेतुमाटे,तथा तथा कहेतां तेते प्रकारे संस्थापन करीने एटले ते माता पितादि गुरुजननी जीवतां सुधी पहोंचे एवी आजीविकानो बंदोबस्त करीने तेमना समकितादिक औषध निमित्त अने पोताने चारित्रनो लाभ थाय ते निमित्ते अने सर्वथा इष्ट एवा संयमनी सिद्धि निमित्त एमनो त्याग करतो सतो ए पुरुष रूडोज कहेवाय, केमके, ते संसाररूप अटवीमां ए त्याग जे ते तत्त्वभावना करवाथी अत्याग छे अने मिथ्याभावनाए करीने अत्याग कहेतां तेमनो त्याग न करवो ते त्याग छे. केमके आ जगाए पंडित पुरुषोने तत्त्व फलनु प्रधानपणु छे, जे हेतु माटे उत्तरोत्तर हितनुं करनार जे थाय ते तत्त्वफल कहीये अने ए तत्त्वफलने देखनारा धीरपुरुषो आसन्नभव्य होय छे पण बीजा न होय, आ प्रकारे ते माता पितादिकने समकितादिक औषधनुं संपादन करवुं तेणे करीने अत्यंत जीवाडवां, कहेतां फरीथी मरण न थाय ए प्रकारे जीवाडवुं ते सत्पुरुषने उचित छे. अमरणनुं अवंध्य बीज कहेतां खरुं कारणएवो जे समकितादि योग तेणे करीने संभव छे ए हेतु माटे, कहेतां समकितरूप बीजनी प्राप्ति थया पछीनुं जे मरण छे ते पण अमरण छे, माटे ए प्रकारे जे करवुं ते सत्पुरुषने उचित छे, केमके, माता पिता छे ते दुःप्रतिकार छे कहेतां निश्चे माता पिताए, एटलो बधो उपकार कर्यो छे के, तेमनो प्रत्युपकार करवो दुःखे शक्य छे; माटे दुःख पामीने पण ते समकित पामे एवो उपाय करवो ए भाव छे. माता पिता विना बाकीनां सगां संबंधि स्वजन लोक जे ते तो, यथोचित कहेतां जेने जेटलो घटे तेने तेटलो उपकार करवानुं योग्यपणु छे. आ प्रकारे सत्पुरुषनो धर्म छे. आ जग्याए भगवान् श्री महावीर स्वामी जे ते दृष्टांत रूप छे, कहेतां अकुशलानुबंधि एवो, माता पितादिकनो जे शोक, तेनो परिहार करता सता विचर्या छे,

मू० तथागुरुनिवेदनमिति ॥

भा० वली दीक्षा लेनार पुरुषे पोताना आत्मानुं गुरुने समर्पण करवुं.

टी० तथेति विध्यन्तरसमुच्चयार्थः । गुरुनिवेदनं सर्वात्मना गुरोः प्रव्राजकस्यात्मसमर्पणं कार्यमिति ॥

भा० तथा शब्द जे ते बीजा विधिना समुच्चयने अर्थे छे. गुरुनिवेदन करवुं कहेतां दीक्षा आपनार जे गुरु तेमने सर्व प्रकारे आत्मानुं समर्पण करवुं.

अवतरणम्-टी० इत्थं प्रव्राज्यगतं विधिमभिधाय प्रव्राजकगतमाह ॥

भा० आ प्रकारे दीक्षा लेनार संबंधि विधिने कही दीक्षा आपनार गुरु संबंधि विधिने कहे छे.

मू० अनुग्रहधियाऽभ्युपगम इति ॥

भा० गुरुए अनुग्रह करवानी बुद्धिए शिष्यनो अंगीकार करवो.

टी० गुरुणाऽनुग्रहधिया सम्यक्त्वादिगुणारोपणबुद्ध्या अभ्युपगमः प्रव्राजनीयस्त्वमेवं रूपः कार्यो न पुनः स्वपरिपत्पूरणादिबुद्ध्येति ॥

भा० गुरुए शिष्य उपर अनुग्रह करवानी बुद्धिए कहेतां समकित प्रमुख गुणनुं आरोपण करवुं एवी बुद्धिए दीक्षा आपवी ते योग्य छे, पण पोतानी पर्षदानी पूर्त्ति थशे इत्यादि बुद्धिए करीने दीक्षा आपवी योग्य नथी.

मू० तथा-निमित्तपरीक्षेति ॥

भा० वली-निमित्तशास्त्रवडे ते शिष्यनी परीक्षा करवी.

टी० निमित्तानां भाविकार्यसूचकानां शकुनादीनां परीक्षा निश्चयनं कार्यं निमित्तशुद्धेः प्रधानत्वाभिधित्वादिति ॥

भा० भावि कार्यनी सूचना करनार एवां शकुनादिनिमित्तनी परीक्षा कहेता निश्चय करवो, केमके निमित्त शुद्धिनुं प्रधान विधिपणु छे ए हेतु माटे.

मू० तथा-उचितकालापेक्षणमिति ॥

भा० वली दीक्षा आपवाने योग्य एवो जे काल तेनी अपेक्षा करवी.

टी० उचितस्य प्रव्रज्यादानयोग्यस्यकालस्य विशिष्टतिथिनक्षत्रादियोगरूपस्य गणिविद्यानामप्रकीर्णकनिरूपितस्या पेक्षणमादरणमिति ॥ यतस्तत्र पठ्यते ॥

तिहिं उत्तराहि तहरोहिणीहिं कुज्जा उसेह निक्कमण ॥ गणिवायए अणुन्ना महव्वयाणं च आ सहणा॥ १ ॥

तथा-चउद्दसीपन्नरसिं वज्जेज्जा अठमिं च नवमिं च ॥ छठिं चचउत्थिं बारसिं च दोण्हंपि पक्खाण ॥ २ ॥ इत्यादि ॥

भा० विशिष्ट कहेतां सारो एवो, तिथि नक्षत्र इत्यादिकना योग रूप काल, कहेतां दीक्षा देवाने योग्य एवो जे काल तेनी अपेक्षा करवी, कहेतां आदर करवो, एटले सारुं मुहूर्त जोवुं. ॥ ते काल, गणि विद्या नामे प्रकीर्णक ग्रंथमां कहेलो छे तेने देखाडे छे.--

त्रण उत्तरा नक्षत्र, एटले उत्तराषाढा, उत्तराभाद्रपदा, उत्तराफाल्गुनी तथा रोहिणी नक्षत्र, ए नक्षत्रने विषे शिष्यनें निष्क्रमण कहेतां दीक्षा आपवी. तथा गणीपद अथवा वाचकपद तेमनी अनुज्ञा तथा महाव्रतनी आरोपणा पण ए तिथिमां जाणवी. ॥१॥

वली दीक्षा ग्रहण करवामां चउदश, पुनम, आठम, नवमी; छठ्य, चतुर्थी, बारस, एटली बे पक्षनी कहेतां शुक्लपक्षनी तिथियो तथा कृष्णपक्षनी तिथियो तेमने वर्जिने दीक्षा प्रमुख आपे. ॥२॥

मू० तथा-उपायतः कायपालनमिति ॥

जा० वली-शिष्यने पृथ्वीकायादिकना पालन करवाना उपाय प्रत्ये जाण एवो करवो.

टी० उपायत उपायेन निरवद्यानुष्ठानाभ्यासरूपेण कायानां पृथिव्यादीनां पालनं रक्षणं प्रविव्रजिषुः प्राणी कार्यते इति ॥

जा० प्रव्रज्या लेवाने इच्छतो एवो प्राणी जे ते, निरवद्य अनुष्ठानना अभ्यासरूप जे उपाय तेणे करीने पृथ्वीकायादिक जीवोनुं रक्षण करी शके एवो करवो.

मू० तथा-भाववृद्धिकरणमिति ॥

जा० वली प्रव्रज्या लेवाना अभिलाषनी वृद्धि करे.

टी० भावस्य प्रव्रज्याभिलाषलक्षणस्य वृद्धिरुत्कर्षस्तस्यास्तैस्तैः प्रव्रज्याफलप्ररूपणादिलक्षणैर्वचनैः करणं संपादनं तस्य ॥

जा० प्रव्रज्या ग्रहण करवानो जे अभिलाष ते छे लक्षण जेनुं एवो जे भाव तेनी वृद्धिकहेतां उत्कर्ष जे ते, प्रव्रज्यानुं जे फल, तेनी जे प्ररूपणा आदि ते छे लक्षण जेनां एवां ते ते वचने करीने करवो. एटले प्रव्रज्या लीधानुं मोटुं फल कही देखाडवुं, जेथी प्रव्रज्या लेनारना भावनी वृद्धि थाय.

मू० तथा-अनन्तरानुष्ठानोपदेश इति॥

जा० वली प्रव्रज्या लीधा पछी करवा योग्य एवा अनुष्ठाननो उपदेश करे.

टी० अनन्तरानुष्ठानस्य प्रव्रज्याग्रहणानन्तरमेव करणीयस्य गुर्वन्ते वासिता तद्भक्तिबहुमानादे रनन्तराभ्याये एव वक्ष्यमाणस्योपदेशस्तस्य कार्यः ।

जा० प्रव्रज्या ग्रहण कर्या पछी गुरुने समीपे रहेवुं, तथा ते गुरुनी भक्ति बहुमान इत्यादिक जे आगळ्या अध्या-

यमां कहीशुं एवी रीते करवा योग्य एवुं जे अनुष्ठान, तेनो उपदेश जे ते शिष्य प्रत्ये करवो. ॥

मू० तथा-शक्तितस्त्यागतपसीति ॥

भा० शिष्यनी शक्ति प्रमाणे त्याग तथा तप जे ते कराववुं.

टी० शक्तितः शक्तिमपेक्ष्य त्यागं चार्थव्ययलक्षणं देवगुरुसंघपूजादौ विषये तपश्चानशनादि कारणीयः स इति ॥

भा० दीक्षा लेनार पुरुष पासे देव, गुरु, संघ, तेमनी पूजा प्रमुख ज शुभ कार्य तेने विषे शक्तिने अनुसरी द्रव्यनो खरच कराववो, ते छे लक्षण जेनुं एवो त्याग जे ते कराववो तथा अनशनादिक जे तप, ते पण शक्तिने अनुसारे कराववुं.

मू० तथा-क्षेत्रादिशुद्धौ वन्दनादिशुद्ध्या शीलारोपणमिति ॥

भा० वली क्षेत्रादिकनी शुद्धि करये सते, चैत्यवन्दनादिकनी शुद्धिए करीने शीलनुं (आचारनुं) आरोपण करवुं.

टी० क्षेत्रस्य भूमिभागलक्षणस्य आदिशब्दाद्दिशश्च शुद्धौ सत्यांवन्दनादिशुद्ध्या चैत्यवन्दनकायोत्सर्गकारणसाधुनेपथ्यसमर्पणादिसमाचारचारुतारूपया शीलस्य सामायिकपरिणामरूपस्य करेमिभन्ते सामायिकमित्यादि दण्डकोच्चारणपूर्वकमारोपणं प्रव्रज्यार्हे न्यसनं गुरुणा कार्यमिति । तत्र क्षेत्रशुद्धिः इक्षुवनादिरूपा ॥ यथोक्तम् ॥

उच्छुवणे सालिवणे पउमसरे कुसुमिए व वणसंडे ॥ गम्भीरसाणुणाए पयाहिणजले जिणहरे वा ॥ १ ॥

तथा-पुव्वाभिमुहो उत्तरमुहोव्व दिज्जाऽहवा पडिच्छेज्जा ॥ जाए जिणादओ वा दिसाए जिण चेइयाइं वा ॥ २ ॥ इति ॥

भा० भूमि भाग छे लक्षण ते जेनुं एवा क्षेत्रनी, शुद्धि करये सते आदि शब्दथी दिशानी शुद्धि करये सते वंदनादिकनी शुद्धिए करीने, कहेतां चैत्यवंदन, तथा काउसग तेनुं कराववुं, तथा साधुनो वेष आपवो इत्यादिक जे समाचार कहेतां सारो आचार तेनी जे चारुता कहेतां सुंदरपणु ते रूप जे शुद्धि तेणीए करीने शीलनुं आरोपण कहेतां सामायिक प-

रिणामरूप जे शील, "करेमिभंते सामायिकं" इत्यादिक दंमक तेनुं उच्चारण पूर्वक जे आरोपण कहेतां प्रव्रज्या लेवाने योग्य एवा पुरुषने विषे स्थापन करवुं ते रूप, गुरु जे तेणे करवा योग्य छे, एटले करेमिभंते ए दंमकना उच्चारणवमे दीक्षा आपवी. । तेमां क्षेत्रशुद्धि जे कही ते सेलमीनुं वन प्रमुख शुद्ध भूमि जाणवी.। ते वात शास्त्रमां कही छे के,-

सेलमीनुं वन तथा मांगेरनुं वन, तेने विषे तथा पद्मसरोवरने विषे तथा पुष्प सहित थएला एवा वनखंमने विषे तथा गंभीर शब्द करतो प्रदक्षिणाई वहेतो एवा जलनी समीपें तथा जिनघरने विषे कहेतां चैत्यने विषे दीक्षा आपवी. ॥१॥

वली पूर्वाभिमुखे अथवा उत्तराभिमुखे शिष्यने बेसामी दीक्षानो अंगीकार कराववो, अथवा जे दिशाने विषे केवलज्ञानी विचरता होय अथवा जिन चैत्य होय ते दिशाने सन्मुखे बेसामी दीक्षा आपवी. ॥२॥

अवतरणम् टी० शीलमेवव्याचष्टे ॥ भा० शीलनुं आरोपण करवुं, एम जे कह्युं तेनुंज निरूपण करे छे.

मू० असङ्गतया समशत्रुमित्रता शीलमिति ॥

भा० असंगपणे शत्रु तथा मित्र ए बेने विषे समपणुं राखवुं, तेने शील कहीये.

टी० असङ्गतया क्वचिदपि अर्थे प्रतिबन्धाभावेन समशत्रुमित्रता, शत्रौ मित्रे च समानमनस्कता शीलमुच्यत इति ॥

भा० कोइ पण पदार्थने विषे प्रतिबंधना अभावे करीने कहेतां रागना अभावे करीने शत्रुने विषे तथा मित्रने विषे समान मनपणु राखवुं तेने शील कहीये.

अवतरणम् टी० ननु स्वपरिणामसाध्यं शीलं तत्किमस्य क्षेत्रादिशुद्ध्यारोपणेनेत्याशङ्क्याह ॥

भा० कोइ आशंका करे छे के शील जे ते तो पोताना परिणामने साध्य छे, ते शीलनुं क्षेत्रादिकनी शुद्धिए करीने

आरोपण करवुं तेणे करीने शुं? तेनो उत्तर कहे छे.

मू० अतोनुष्ठानात्तद्भावसंभव इति ॥

भा० ए अनुष्ठान थकी ते शीलपणाना भावनो संभव थाय छे.

टी० अतोऽस्मादनुष्ठानादुक्तरूपशीलारोपलक्षणात्तद्भावस्य शीलपरिणामलक्षणस्य संभवः समुत्पादः प्रागसतोपि जायते सतश्च स्थिरीकरणमिति ॥

भा० पूर्वे कह्युं ए रूप शीलनुं, आरोपण छे लक्षण जेनुं एवा अनुष्ठानथकी, शीलनो जे परिणाम, ते छे लक्षण जेनुं एवा भावनी उत्पत्ति थाय छे, कहेतां प्रथम तेवो भाव न होय तो तेने नवो भाव उत्पन्न थाय छे, अने जेने प्रथम तेवो भाव होय छे तेने ते भावनुं स्थिर करवापणुं थाय छे, ए हेतु माटे क्षेत्रादिकनी शुद्धि करवी युक्त छे.

मू० तथा-तपोयोगकारणं चेतीति ॥

भा० वळी ते शिष्य पासे तप योग जे ते कराववो.

टी० स एवं विधिप्रव्रजितः सन् गुरुपरंपरयागतमाचाम्लादितपोयोगं कार्यत इति ॥

भा० ते ए प्रकारे विधिवडे प्रव्रज्यो सतो, गुरुनी परंपराए प्राप्त थएलो एवो, आंबेल आदिक जे तपो योग ते प्रत्ये करावे.

अवतरणम् टी० अथोपसंहारमाह ॥ भा० हवे यति विधिनो उपसंहार करता सता कहे छे.

मू० एवं यः शुद्ध योगेन परित्यज्य गृहाश्रमम् ॥ संयमे रमते नित्यं सयतिः परिकीर्त्तितः ॥ १ ॥ इति ॥

भा० ए प्रकारे जे शुद्ध योगे करीने, गृहस्थाश्रमनो त्याग करीने संयमने विषे नित्ये रमे, ते यति कह्यो छे. ॥ १ ॥

टी० एवमुक्तप्रकारेण यो भव्यविशेषः शुद्धयोगेन सम्यगाचारविशेषेण परित्यज्य हित्वा गृहाश्रमं गृहस्थावस्थां संयमे हिंसादिविरमणरूपे रमते आशक्तिमान् भवति स एवंगुणो यतिरुक्तनिरुक्तः परिकीर्तित इति ॥१॥

भा० पूर्वे कह्युं ए प्रकारे, जे भव्य प्राणी, शुद्ध योगे करीने कहेतां सम्यक् आचार विशेषे करीने, गृहस्थाश्रमनो त्याग करीने, हिंसादिकथी विराम पामवारूप संयमने विषे, आशक्तिवालो थाय छे ते ए प्रकारना गुणवालो कह्यो छे शब्दार्थ ते जेनो एवो यति जे ते कह्यो छे कहेतां केवल नामधारी यति नही, आतो अर्थ सहित साचो यति कह्यो छे.॥१॥

अवतरणम् टी० अत्रैवाभ्युच्चयमाह ॥ भा० आज ठेकाणे एज वातनी उन्नताइने कहे छे.

मू० एतत्तु संभवत्यस्य सदुपायप्रवृत्तितः। अनुपायात्तु साध्यस्य सिद्धिं नेच्छन्ति पंमिताः॥ २ ॥ इति ॥

भा० साचा उपायवमे प्रवृत्ति करवाथी, दीक्षा लेनारने ए यतिपणुं जे ते संभवे छे. साधवा योग्य एवुं जे कार्य तेनी सिद्धिने पंमित पुरुषो जे ते अनुपायथी कहेतां उपाय विना नथी इच्छता. ॥२॥

टी० एतत्पुनर्यतित्वं संभवत्यस्य प्रव्रजितस्य सतः ॥ कुतइत्याह। सदुपायप्रवृत्तितः सता सुन्दरेणोपायेन, अर्होऽर्हसमीपे इत्याद्युक्तरूपेण प्रवृत्तेश्चेष्टनात्। अत्रैव व्यतिरेकमाह। अनुपायात्तूपायविपर्ययात् पुनः। सिद्धिं सामान्येन सर्वस्य कार्यस्य निष्पत्तिं नेच्छन्ति न प्रतिपद्यते। पंमिताः कार्यकारणविभागकुशलाः॥ यतः पठन्ति नाकारणं भवेत्कार्यमित्यादि ॥२॥

भा० प्रव्रज्याने ग्रहण करता पुरुषने ए यतिपणु जे ते श्याथी संभवे छे, तेनो उत्तर कहे छे.

सुंदर उपाये करीने कहेतां पोते योग्य थइ योग्य गुरु पासे दीक्षा ले, इत्यादि रूपे करीने दीक्षा लेवाने प्रवृत्यो छे ए हेतु माटे; आ ठेकाणे व्यतिरेकपणु कहे छे, कहेतां उलटावीने कहे छे. सुंदर उपाय विना सामान्य प्रकारे सर्व कार्यनी सिद्धिने पंमित जे ते, कहेतां कार्यने कारण तेनो जे विभाग करवो तेमां कशल एवा पुरुष जे ते, नथी इच्छता, एटले

उपाय विना कार्यनी सिद्धि थाय एम पंडित पुरुषोनो अभिप्राय नथी. केमके, शास्त्रमां कह्युं छे के, जे कारण विना कार्य, न उत्पन्न थाय इत्यादि पूर्वे कह्युं तेम जाणवुं.

अवतरणम् टी० उक्तविपर्ययेदोषमाह ॥ भा० पूर्वे जे प्रकारे यति कह्यो तेथी उलटी रीते वर्ते सते दोष कहे छे.

मू० यस्तु नैवंविधो मोहाच्चेष्टते शास्त्रबाधया ॥ स तादृग्लिङ्गयुक्तोपि न गृही न यतिर्मतः ॥३॥ इति ॥

भा० जे पुरुष पूर्वे कह्या प्रमाणे शास्त्रनीतिए नथी चालतो, मोहथी शास्त्रने बाध लागे एवी चेष्टा करे छे, ते शुद्ध जैनलिंगधारी होय तो पण, ते गृहस्थ न कहेवाय, तेम ते यति पण न कहेवाय. । एतो उभय भ्रष्ट छे.

टी० यस्तु यः पुनरद्याप्यतुच्छीभूतभवभ्रमण शक्तिः न, नैवंविधः कृतोक्तविधिविपरीतः मोहादज्ञानाच्चेष्टते प्रवर्तते शास्त्रबाधया शास्त्रार्थोल्लंघनेन स प्राणी तादृग्लिङ्गयुक्तोपि शुद्धयतितुल्यनेपथ्य सनाथोपि किं पुनरन्यथाभूतनेपथ्य इत्यपिशब्दार्थः न गृही, गृहस्थाचाररहितत्वात्, न यतिर्भावचारित्ररहितत्वादिति ॥ ३॥

भा० जेनो अद्यापि, संसारमां भ्रमण करवानी शक्ति, ओछी नथी थइ, कहेतां पूर्वे कहेलो जे विधि तेथी विपरीत पणे चालतो, एवो जे पुरुष ते अज्ञानथी शास्त्रना अर्थने उल्लंघन करी प्रवर्ते छे, ते प्राणी, शुद्ध यति समान वेषधारी छे तो पण ते गृहस्थ पण नथी केमके गृहस्थना आचारथी रहित छे ए हेतु माटे; तेम ते यति पण नथी केमके भाव चारित्रथी रहितपणु छे ए हेतु माटे अशुद्ध यतिनो वेषधारी होय तो तो शुं कहेवुं एम अपि शब्दनो अर्थ छे.

टी० इति श्रीमुनिचन्द्रसूरिविरचितायां धर्मबिन्दुवृत्तौ यतिविधिश्चतुर्थोऽध्यायः समाप्तः ॥

भा० श्रीमुनिचंद्रसूरिए रचेली धर्मबिंदुनी वृत्तिने विषे यतिविधिनुं निरूपण कर्युं ए नामनो चोथो अध्याय इति केहेतां संपूर्ण थयो.

॥ अध्याय ५ ॥

टी० व्याख्यातश्चतुर्थोऽध्यायः अथ पञ्चमो व्याख्यायते । तस्यचेदमादिसूत्रम् ॥

भा० चोथा अध्यायनुं व्याख्यान कह्युं.॥ हवे पांचमा अध्यायनुं व्याख्यान कहीए बीए.॥ ते अध्यायनुं आ प्रथम सूत्र बे.॥

मू० बाहुभ्यां दुस्तरो यद्वत्क्रूरनक्रो महोदधिः ॥ यतित्वं दुष्करं तद्वदित्याहुस्तत्त्ववेदिनः ॥१॥ इति ॥

भा० जेम, घणा आकरा बे मगरमच्छ जेने विषे एवो महासमुद्र जे ते हाथवमे तरवो अशक्य बे, एटले ए काम घणुंज कठण बे, तेम यतिपणु पालवुं, ते पण घणुंज दुष्कर बे, एम तत्त्वना जाण पुरुषो कहे बे.

टी० बाहुभ्यां भुजाभ्यां दुस्तरः कष्टेन तरीतुं शक्यः यद्वदिति दृष्टान्तार्थः क्रूरनक्रः क्रूरा भीषणा नक्रा जलजन्तुविशेषा उपलक्षणत्वान्मत्स्यमकरसुंसुमारादयश्च यत्र स तथा । महोदधिर्महासमुद्रः यतित्वंश्रामण्यं दुष्करं दुरनुष्ठेयं तद्वदिति दार्ष्टान्तिकार्थः । इत्येतदाहु रुक्तवन्तः । क इत्याह । तत्त्ववेदिनः प्रव्रज्यापरमार्थज्ञातार इति॥

भा० भयंकर बे जलजंतु विशेष ते जेने विषे, उपलक्षणथी मत्स्य, मकर, सुंसुमारादिक जाणवा, एवो महासमुद्र जे ते जेम हाथवमे महाकष्टथी तरवाने शक्य बे; तेम यतिपणुं दुष्कर बे; एम प्रव्रज्याना परमार्थने जाणता एवा तत्त्ववेदि पुरुषो जे ते कहे बे॥१॥

अवतरणम् टी० अस्यैव दुःकरत्वे हेतुमाह ॥ भा० ए यतिपणानाज दुष्करपणामां कारण कहे बे.

मू० अपवर्गः फलं यस्य जन्ममृत्यादिवर्जितः ॥ परमानन्दरूपश्च दुष्करं तन्न चाद्भुतम् ॥२॥ इति ॥

भा० जे यतिपणानुं फल, जन्म मृत्यु आदिके रहित एवो ने परम आनंदरूप एवो मोक्ष बे, ते यतिपणु दुष्कर होय

तेमां आश्चर्य नज जाणवुं.॥

टी० अपवर्गो मोक्षः फलं कार्यं यस्य यतित्वस्य जन्म मृत्यादिवर्जितः। जन्ममरण जरादिसंसारविकारविरहितः। तथा परमानन्दरूपः सर्वोपमातीतानन्दस्वभाव श्च-कारो विशेषणसमुच्चये। दुःकर कष्टेन कर्तुं शक्यं तद्यतित्वं, न न नैवाद्भुतमाश्चर्यमेतत्। अत्यन्त महोदयानां विद्यामन्त्रौषध्यादिसाधनानामिहैव दुःकरत्वोपलम्भादिति॥

भा० जन्म, मृत्यु, जरा आदिक संसारना विकारे रहित तथा परमआनंदरूप, कहेतां सर्व उपमानो अतिक्रम करे एवो जे आनंद, ते छे स्वभाव जेनो एवो मोक्ष जे ते, जे यतिपणानुं फल छे ते यतिपणु दुष्कर छे दुःखे करवा शक्य छे एमां आश्चर्य नथी.। केमके, अत्यंत मोटा उदयने आपनार एवां विद्या, मंत्र तथा औषधि इत्यादिकनां साधन करवां तेनुं दुःकर-पणुं आलोकने विषेज देखवामां आवे छे तो मोक्षने आपनार एवुं यतिपणु दुष्कर होय तेमां शुं कहेवुं एतो दुःखे करवा योग्य हो एज केमके मोक्षरूप उत्कृष्ट फलनुं आपनार छे ए हेतु माटे.॥१॥

अवतरणम् टी० एवं तर्हि कथमिति दुःकरं यतित्वं कर्तुं शक्यं स्यादित्याशङ्क्याह ॥

भा० जो एम छे तो, ए प्रकारनुं दुःकर, यतिपणु शी रीते पाळी शकाय? एवी आशंका करी तेनो उत्तर कहे छे.

मू० भवस्वरूपविज्ञाना त्तद्विरागाच्च तत्त्वतः॥ अपवर्गानुरागाच्च स्यादेतन्नान्यथा कचित्॥ २ ॥ इति॥

भा० संसारना स्वरूपनुं जाणपणुं करवाथी तथा ते संसारथी यथार्थ वैराग्य पांमवाथी तथा मोक्षने विषे अनुराग थवाथी ए त्रण कारण मलवाथी यतिपणुं पाली शकाय छे. अन्यथा क्यारेय पण पाली शकाय एवुं नथी.

टी० भवस्वरूपस्येन्द्रजालमृगतृष्णिकागन्धर्वनगरस्वप्नादिकल्पस्य विज्ञानात् सम्यक् श्रुतलोचनेनावलोकनात्, प्राक् तदनु, तद्विरागात्तप्तलोहपदन्यासोद्विजनन्यायेन भवस्वरूपोद्वेगात्, चकारो हेत्वन्तरसमुच्चये। तत्त्वतो निर्व्याजवृत्त्या। तथा अपवर्गानुरागात् परमपदस्पृहातिरेकात्, च शब्दः प्राग्वत्। स्याद्भवेदेतद्यतित्वं नान्यथा नान्य प्र-

कारेण क्वचित्क्षेत्रे काले वा सम्यगुपायमन्तरेणोपेयस्य कदाचिदभावादिति ॥

भा० इंद्रजाल, मृगतृष्णा, (झांजवानुं जल) गंधर्वनगर, स्वप्न, इत्यादिकना स्वरूप जेवुं संसारनुं स्वरूप प्रथम जाणवाथी एटले शास्त्ररूप नेत्रे करीने रूडे प्रकारे अवलोकन करवाथी, उत्पन्न थयो जे वैराग्य कहेतां तपावेला लोढाने विषे पगनुं स्थापन करवुं तेथी जेम उद्वेगज थाय एवा न्याये करीने तत्वथी कहेतां निष्कपट वृत्तिये करीने संसार स्वरूपना ज्ञानथी थयो जे उद्वेग तेथी, चकार शब्दथी अन्य कारणनो समुच्चय जाणवो, तथा परमपदनी जे अतिशे स्पृहा तेथी, ए यतिपणुं पाली शकाय छे, पण क्यारेय अन्य प्रकारे कहेतां ए भाव विना कोइ क्षेत्रमां कोइ कालमां यतिपणुं पाली शकातुं नथी, केमके, सम्यक् उपाय विना उपेय जे यतिपणुं तेनो अभाव छे कहेतां पाली शकातुं नथी ए हेतु माटे:

मू० इत्युक्तो यतिरधुनाऽस्य धर्ममनुवर्णयिष्यामः यतिधर्मो द्विविधः सापेक्षयतिधर्मो निरपेक्षयतिधर्मश्चेति ॥

भा० आ प्रकारे यति जे ते कहेतां यतिनुं स्वरूप जे ते कह्युं ॥ हवे ए यतिना धर्मनुं वर्णन करीये छीये ॥ यतिधर्म जे ते बे प्रकारनो छे. ॥ एक सापेक्ष यतिधर्म अने एक निरपेक्ष यतिधर्म एम बे प्रकारे यतिधर्म छे.

टी० प्रतीतार्थमेव । परं गुरुगच्छादि साहाय्यम पेक्षमाणो यः प्रव्रज्यां परिपालयति स सापेक्ष इतरस्तु निरपेक्षो यतिस्तयोर्धर्मोऽनुक्रमेण गच्छवासलक्षणो जिनकल्पादि लक्षणश्चेति ॥

भा० मूल सूत्रनो अर्थ प्रसिद्धज छे, परंतु गुरु तथा गच्छ, आदिकनी सहायतानी अपेक्षा राखतो जे प्रव्रज्याने परिपालन करे छे, ते सापेक्ष यति कहीये, अने बीजो निरपेक्ष यति कहीये. ते बेनो धर्म अनुक्रमे करीने गच्छमां निवास करवो ए छे लक्षण जेनुं एवो तथा जिन कल्पादिक छे लक्षण ते जेनुं एवो जाणवो.

मू० तत्र सापेक्षयतिधर्म इति ॥

भा० तेमां आ सापेक्ष जे यति धर्म तेने कहीये छीये.

टी० तत्र तयोः सापेक्षनिरपेक्षयतिधर्मयोर्मध्यात्सापेक्षयतिधर्मोऽयं भण्यते ॥

भा० सापेक्ष अने निरपेक्ष एवा यतिधर्मने विषे आ सापेक्ष एवो जे यति धर्म तेने कहीये छीये.

मू० यथा-गुर्वन्तेवासितेति ॥

भा० जेम के गुरुना शिष्यभावपणे जावजीव सुधी वर्त्तवुं.

टी० गुरोः प्रव्राजकाचार्यस्य अन्तेवासिता शिष्यभावः यावज्जीवमनुष्ठेया, तच्छिष्यभावस्य महाफलत्वात् ॥ पठ्यते च ॥ नाणस्स होइ भागी थिरयरओ दंसणे चरित्ते य॥ धण्णा आवकहाए गुरुकुलवासं न मुंचंति ॥१॥

भा० दीक्षा आपनार एवा आचार्यनो शिष्यभाव जे ते जीवतां सुधी राखवो. केमके ते गुरुना शिष्य भावने कहेतां ते गुरुना शिष्य थइने रहेवामां मोटुं फलपणुं छे ए हेतु माटे ॥ ते वात शास्त्रमां कही छे. जे पुरुष जावज्जीव कहेतां जीवतां सुधी गुरुकुलमां वास कहेतां वसवुं नथी मुकता, एटले निरंतर गुरुकुलमांज निवास करि रहे छे ते पुरुष, ज्ञानना भजनार कहेतां पामनार थाय छे, तथा दर्शनने विषे तथा चारित्रने विषे अतिशे स्थिर थाय छे, माटे तेमने धन्य छे. ॥१॥

मू० तथा-तद्भक्तिबहुमानाविति ॥

भा० वली ते गुरुने विषे भक्ति तथा बहुमान करवुं.

टी० तस्मिन्गुरौ भक्तिः समुचितान्नपानादिनिवेदन पादप्रक्षालनादिरूपा । बहुमानश्च भावप्रतिबन्धः ॥

भा० ते गुरुने विषे भक्ति करवी कहेतां घटित एवां अन्न पान आदिक तेमनुं निवेदन करवुं एटले आणि आपवां, तथा पग धोवा इत्यादि रूप सेवा जे ते तथा बहुमान कहेतां मनथी घणो प्रेम राखवो, ए बे करवां.

मू० तथा-सदाज्ञाकरणमिति॥

भा० वली निरंतर ते गुरु महाराजनी आज्ञा प्रमाणे करवुं.

टी० सदा सर्वकालं अन्हि रात्रौ चेत्यर्थः आज्ञाया गुरूपदिष्टार्थ स्वरूपायाः करणम् ॥

भा० निरंतर कहेतां रात्रें दिवसें गुरुए उपदेश करी एवी जे आज्ञा तेनुं पालन करवुं एटले निरंतर गुरुनी आज्ञा पालवी.

मू० तथा-विधिना प्रवृत्तिरिति ॥

भा० वली विधिये करीने प्रवर्तवुं.

टी० विधिना शास्त्रोक्तेन, प्रवृत्तिः प्रत्युपेक्षणाप्रमार्जनाभिक्षाचर्यादिषु साधुसमाचारेषु व्यापारणम् ॥

भा० शास्त्रमां कहेला विधिवडे.प्रत्युपेक्षण कहेतां पडिलेहण तथा प्रमार्जन कहेतां पुंजवुं तथा गोचरी करवी इत्यादि साधुना आचारने विषे प्रवर्तवुं.

मू० तथा-आत्मानुग्रहचिन्तनमिति ॥

भा० वली गुरुए पोताना उपर कोइ काममां आज्ञा करे सते अनुग्रह कर्यो एम चिंतवन करवुं.

टी० क्वचिदर्थे गुर्वाज्ञायां आत्मानुग्रहस्योपकारस्यचिन्तनंविमर्शनम् ॥ यथा ॥

धन्यस्योपरि निपतत्यहितसमाचरण धर्मनिर्वापी। गुरुवदनमलयनिसृतो वचनरसः चन्दनस्पर्शः ॥ १ ॥ इति ॥

भा० कोइ अर्थमां एटले कोइ कठण कार्यने विषे गुरुनी आज्ञा थये सते मारा उपर उपकार गुरुए कर्यो एम विचारवुं, अथवा गुरुनी आज्ञाने विषे वर्तते सते कोइ वखत गुरुमहाराजे पोताना उपर अनुग्रह कर्यो होय तेनुं चिंतवन करवुं, विसरवु नही ॥ जेम के,-

अहित समाचरण कहेतां पोतानुं अश्रेयकारी एवुं जे आचरण ते रूप जे धर्म कहेतां बफारो (घाम) तेनी शांति करनार एटले मटाडनार एवो गुरुना मुखरूप मलयाचलथी निकलतो एवो वचन रस जे ते, चंदनना स्पर्श जेवो छे एटले जेम बावनाचंदनवडे शांति थाय एम अहो आ गुरुनां वचनथी शांति थाय छे माटे आतो एमनो बहु मोटो अनुग्रह छे एम गुरु महाराजना उपकारनुं विचारवुं ॥ १॥

मू० तथा-व्रतपरिणामरक्षेति ॥

भा० वली व्रत परिणामनुं रक्षण करवुं.

टी० व्रतपरिणामस्य चारित्रलक्षणस्य तत्तदुपसर्ग परीषहादिषु स्वभावत एव,व्रत बाधाविधायिषु सत्सु रक्षा, चिन्तामणि महौषध्यादिरक्षणोदाहरणेन परिपालना विधेया॥

भा० स्वभावथीज व्रतनी बाधाने करनारा एवा उपसर्ग परीषहादिक प्राप्त थये सते चारित्र छे लक्षण जेनुं एवो जे व्रतनो परिणाम, तेनी चिंतामणी तथा महा औषधि इत्यादिकनी रक्षा करवाना उदाहरणे करीने, रक्षा करवी एटले चारित्र परिणामनी परिपालना करवी.

मू० तथा- आरम्भत्याग इति ॥

भा० वली आरंभनो परित्याग करवो.

टी० आरम्भस्य षट्कायोपमर्दरूपस्य त्यागः

भा० आरंभनो कहेतां छ जीवनिकायना उपमर्दननो त्याग करवो.

अवतरणम् टी० एतदुपायमेवाह ॥

भा० ए आरंभ त्यागना उपायनेज कहे छे.

मू० पृथिव्याद्यसंघट्टनमिति ॥

भा० पृथ्वीकायादिक जीवनो संघटो न करे.

टी० पृथिव्यादीनां जीवनिकायानां असंघट्टनं सङ्घट्टनं स्पर्शनं तत्प्रतिषेधादसंघट्टनं उपलक्षणत्वादगाढगाढपरितापनाऽपद्रावणानां च परिहार इति ॥

भा० पृथिवी आदिक जीवनिकायनुं संघट्टन कहेतां स्पर्शन न करवुं. उपलक्षणथी ते पृथ्वीकायादिकने अतिशे वा थोरो परिताप तथा तेनी अपद्रावणा कहेतां विराधना तथा नीचे नाखवुं इत्यादिकनो परिहार करवो.

मू० तथा-त्रिधेर्याशुद्धिरिति ॥

भा० वली त्रण प्रकारे ईर्याशुद्धि करे.

टी० त्रिधा ऊर्ध्वाधस्तिर्यग्दिगपेक्षया ईर्यायाश्चङ्क्रमणस्य शुद्धि युगमात्रा दृष्टिनिवेशरूपा ॥

भा० उंचुं नीचुं अने तिर्छुं ए त्रण दिशानी अपेक्षाए त्रण प्रकारनुं जे गमन तेनी शुद्धि करवी. कहेतां युग मात्र

(जूसरा प्रमाणे) लांबी दृष्टि करी गमन करवुं ते रूप ईर्यासमिति पालवी.

मू० तथा-भिक्षाभोजनमिति ॥

भा० वली-भिक्षा मागी भोजन करवुं.

टी० इह त्रिधा भिक्षा, सर्वसंपत्करी पौरुषघ्नी वृत्तिभिक्षानेति तल्लक्षण चेदम् ॥

यतिर्ध्यानादियुक्तो यो गुर्वाज्ञाया व्यवस्थितः॥ सदानारंभिणस्तस्य सर्वसंपत्करी मता ॥ १ ॥
वृद्धाद्यर्थमसङ्गस्य भ्रमरोपमयाऽटत ॥ गृहिदेहोपकाराय विहितेति शुभाशयात् ॥ २ ॥
प्रव्रज्या प्रतिपन्नो यस्तद्विरोधेन वर्तते ॥ असदारम्भिणस्तस्य पौरुषघ्नी प्रकीर्तिता ॥ ३ ॥
निःस्वान्धपङ्गवो ये तु न शक्ता वै क्रियान्तरे ॥ भिक्षामटन्ति वृत्त्यर्थं वृत्तिभिक्षेयमुच्यते ॥४॥ इति॥

ततो भिक्षया प्रस्तावात्सर्वसंपत्करी लक्षणया पिण्डमुत्पाद्य भोजनं विधेयमिति ॥

भा० इहां भिक्षा त्रण प्रकारनी जाणवी. सर्व संपत्करी १, पौरुषघ्नी २, वृत्तिभिक्षा ३, तेनुं लक्षण शास्त्रमां कह्युं छे के, ध्यानादियुक्त एवो अने गुरुनी आज्ञाने विषे रहेलो एवो अने निरंतर आरंभ रहित एवो जे यति तेने सर्व संपत्करी ए नामनी भिक्षा होय छे. ॥१॥

वृद्धादिकने अर्थे निःसंगपणे भ्रमरनी उपमाए भिक्षाने अर्थे अटन करनार साधुने, गृहस्थनो तथा देहनो उपकार करवा वास्ते, शुभ आशयथी भिक्षा करतां सर्व संपत्करी ए नामनी भिक्षा होय छे. ॥ २ ॥

जे पुरुष प्रव्रज्याने पाम्यो छे अने ते प्रव्रज्याना विरोधपणे वर्ते छे एवा असत् आरंभना करनार पुरुषने, पौरुषघ्नी ए नामनी भिक्षा होय छे. ॥३॥

दरिद्री तथा अंध तथा पांगला एवा जे पुरुषो होय छे ते बीजी क्रिया करवाने समर्थ नथी थता, त्यारे पोतानी आजीविकाने अर्थे भिक्षा करे छे तेने वृत्ति भिक्षा कहीए. ॥४॥

एम त्रण प्रकारनी भिक्षा कही छे, माटे आ जगाए केवी भिक्षा ग्रहण करवी; ते देखाडे छे ते हेतु माटे प्रस्तावथी सर्वसंपत्करी ए छे लक्षण जेनुं एवी भिक्षाए करीने पिंड उपार्जन करी भोजन करवुं.

मू० तथा-आघाताद्यदृष्टिरिति॥

भा० वली-जे स्थानमां जीवहिंसा थती होय इत्यादिक स्थानने विषे दृष्टि न देवी.

टी० आघात्यन्ते हिंस्यन्ते जीवा अस्मिन्निति आघातः शूनादिस्थानं आदि शब्दात् तखल्लादिशेषप्रमादस्थानग्रहस्तत आघातादिरदृष्टि रनवलोकन कार्यं तदवलोकने हि अनादिभवाभ्यस्ततया प्रमादाना तत्कौतुकात् कोपादि दोष प्रसङ्गादिति ॥

भा० जे जग्याए जीव हणाय छे ते आघातस्थान कहीए. आदि शब्दथी जूवारी लोकनुं स्थान, तथा खल प्रमुख पुरुषोनुं स्थान, इत्यादि प्रमाद स्थाननुं ग्रहण करवुं, ते हेतु माटे. आघातादिक स्थानने दृष्टिवडे करीने न जोवुं. केमके ते जोये सते, अनादिकालथी संसारना अभ्यासपणाए प्रमादे करीने तेने विषे कौतुकथी कोपादि दोषनो प्रसंग थाय ए हेतु माटे.

मू० तथा-तत्कथाऽश्रवणमिति ॥

भा० वली ते आघातादिक स्थाननी वात पण न सांभलवी.

टी० तेषामाघातादीनां कथायाः परैरपि कथ्यमानाया अश्रवणमनाकर्णनं तच्छ्रवणेपि दोषः प्राग्वत् ॥

भा० पर जे तेमणे कहेला मांडेली एवी ते आघातादिक स्थाननी कथा तेनुं श्रवण पण न करवुं, केमके ते वात

सांभलवाथी पण, दोष थाय छे, ते दोष पूर्वनी पेठ जाणवो.

मू० तथा-अरक्त द्विष्टतेति ॥

भा० वली राग द्वेषनो त्याग करे.

टी० सर्वत्र प्रियकारिण्य रक्तेनाऽरागवता तदितरास्मिन्नश्चाद्विष्टेनाऽद्वेषवता भाव्यम् ॥ यतः पठ्यते ॥
रागद्वेषौ यदि स्यातां तपसा किं प्रयोजनम् ॥ इति ॥

भा० सर्व जग्याए कहेतां प्रियकारिने विषे राग रहित थवुं, तथा अप्रियकारिने विषे द्वेष रहित थवुं. ॥ ते वात शास्त्रमां कही छे.

जो राग द्वेष छे तो तपवडे शुं प्रयोजन छे? कांइ नथी, अर्थात् राग द्वेष टालवा सारु तप करवा योग्य छे.

मू० तथा-ग्लानादिप्रतिपत्तिरिति ॥

भा० वली-ग्लानादिकनी सेवा करवी.

टी० ग्लानो ज्वरादिरोगातुर आदिशब्दाद्बालवृद्धबहुश्रुतप्राघूर्णकादिग्रहस्तेषां प्रतिपत्तिः समुचितान्नपानादि संपादन रूपं वैयावृत्त्यं महाफलत्वात्तस्य ॥ पठ्यते च ॥
पडिभग्गस्स मयस्स व नासइ चरणं सुअं अगुणणाए ॥ नो वेयावच्चकयं सुहोदयं नासई कम्मं ॥१॥
तथा-जहभमरमहुअरिगणा निवयन्तो कुसुमियम्मिवणसम्मे ॥ इय होइ निवइयव्वं गेलण्णे कइयवजढेण ॥२॥

भा० ग्लान कहेता ताव प्रमुख रोगवडे दुःखी थयेलो, तेनी तथा आदि शब्द ग्रहण कर्यो छे माटे बाल, वृद्ध पुरुष, बहुश्रुत, प्राहुणो, इत्यादिकनुं पण ग्रहण जाणवुं; ते सर्वनी सेवा करवी, कहेतां सारु योग्य एवुं अन्न पान आदि व- १८५

स्तुनुं संपादन करी आपवुं ते रूप जे वैयावृत्य तेनुं महा मोटुं फल छे ए हेतु माटे, तेमनी चाकरी करवी. ॥ ते वात शास्त्रमां पण कही छे. ॥

प्रतिभग्न कहेतां चारित्रना परिणामथी भ्रष्ट थयेलो अथवा मरण पामेलो जे पुरुष तेनुं चारित्र नाश थाय छे. अने गण्या विनानुं शास्त्र नाश थाय छे, एटले विसरी जाय छे; परंतु शुभ छे उदय जेथी एवुं जे वैयावच्च करवाथी थयेलुं जे शुभ कर्म ते नथी नाश पामतुं. एटले वैयावच्च गुण जे ते अप्रतिपाति छे. केमके मरण पामेलानी पण साथे रहे छे.॥१॥

वली जेम भ्रमर अने भ्रमरीयो, तेमनो समूह जे ते, पुष्पवडे प्रफुल्लित थयेला वनखंडनेविषेआवी पडे छे; एम ग्लानने विषे कपट रहित एवा पुरुषे वैयावच्च करवा निमित्ते आवी पडवुं,एटले ग्लानादिकनुं वैयावच्च आदर सहित करवुं.॥२॥

मू० तथा-परोद्वेगाहेतुतेति ॥

भा० वली परने उद्वेग थवानुं कारणिक पोते न थाय.

टी० परेषामात्मव्यतिरिक्तानां स्वपक्षगतानां परपक्षगतानां च गृहस्थ पाषण्डिरूपाणामुद्वेगस्य प्रतीतरूपस्याऽहेतुताऽहेतुभावः ॥ यथोक्तम् ॥

धम्मत्थमुज्जएणं सवस्सापत्तियं न कायवं ॥ इय संजमो वि सेओ एत्थ य भयवं उदाहरणं ॥१४॥

सो तावसासमाओ तेसिं अप्पत्तियं मुणेऊण ॥ परमं अबोहिबीयं तओगओ हंतऽकालेवि ॥१५॥

इय अन्नेणवि सम्मं सक्कं अप्पत्तियं सइ जणस्स ॥ नियमा परिहरियवं इयरम्मि सतत्तचिंताओत्ति ॥१६॥

इतरस्मिन्नशक्यप्रतीकारेऽप्रीतिके स्वतत्त्वस्य स्वापराधरूपस्य चिन्ता कार्या । यथा ॥

ममैवायं दोषो यदपरभवेनार्जितमहो शुभं यस्मा ल्लोको भवति मयि- कुप्रीतिहृदयः ॥ अपापस्यैवं मे कथमपरथा मत्सरमयं जनो याति स्वार्थं प्रतिविमुखतामेत्य सहसा ॥१॥

भा० पोताना पक्षमां रहेला तथा परपक्षमां रहेला एवा गृहस्थ तथा पाषंडि लोको तेमने उद्वेग थवानुं, कारण न

थवुं. ते वात शास्त्रमां कही छे के,- अ

धर्मने अर्थे उद्यमवंत थयेला पुरुषे सर्वने अप्रीति थाय तेवुं न करवुं. एवी रीते परनी अप्रीतिनो परिहार करवो तेणे करीने संयमनुं पण श्रेयपणु एटले प्रशंसवापणुं जाणवुं. आ जग्याए भगवंत श्रीमहावीर स्वामीनुं दृष्टांत जाणवुं. ॥१४॥

जेम के, ते श्रीमहावीर स्वामी तापस कहेतां कोइ प्रकारना पाखंडि विशेष तेमना आश्रमथी तेमनी अप्रीति कहेतां तेमनुं परम आत्यंतिक अबोधिनुं बीज एटले तेमनुं समकित दर्शनना अभावनुं कारण जाणीने, अकालमां पण एटले साधुने विहार करवाना समय विनाना जे काळ ते वर्षाकालमां पण ते तापसना आश्रमथी निश्चे चाली निकळ्या. ॥१५॥

एम संयमना अर्थी एवा सर्व साधुए पण भावशुद्धि थवाना कारणे असइ कहेतां वारंवार लोकने अप्रीति थवानुं कारण अने जेनो त्याग करवा समर्थ थइ शकाय एवा स्थाननो परिहार करवो. एटले जे स्थाननो परिहार करवाने समर्थ थवाय तो तेनो निश्चे त्याग करवो अने जो ते अप्रीतिकारक स्थाननो अशक्य परिहार छे तो त्यां पोताना अपराधनो विचार करवो, जेमके,

अहो इति आश्चर्ये, आ आश्चर्य छे एटले पोतानो दोष छतां पारको दोष देखाय छे, ए वात आश्चर्यकारी छे, एटलो अहो शब्दनो अर्थ छे. यस्मात् कहेतां जे हेतु माटे लोक जे ते मारे विषे अप्रीतिवाळुं छे हृदय ते जेनुं एवो थाय छे, एटले मारा निमित्ते अप्रीति उत्पन्न थाय छे, ते मारोज दोष छे के, जेथी में परभवमां पुन्य उपार्जन न कर्युं ते हेतु माटे एटले मारे विषे आ लोकनी अप्रीति थाय छे. अपरथा कहेतां जो में परभवमां पुण्य उपार्जन कर्युं होत तो पाप रहित १०

एवो जे हुं, ते मारा उपर, आलोक जे ते पोताना स्वार्थ प्रत्ये विमुखपणुं पामीने एटले पोतानुं काम काज मुकीने शीघ्र पणे मत्सर प्रत्ये केम पामे, नज पामे. ॥१॥

अवतरणम् टी० एतदेवाह ॥ भा० एज वातनेज कहे छे.

मू० भावतः प्रयत्न इति ॥

भा० भावथी प्रयत्न करे एटले अप्रीति थवानुं कारण वचन अने कायाथी टली न शके तो मनथी टालवुं.

टी० भावतश्चित्तपरिणामलक्षणात् प्रयत्नः परोद्वेगाहेतुतायामुद्यमः कार्य इति । अयमत्र भावः । यदि कथंचित्तथाविधप्रघट्टकवैषम्यात्कायतो वचनतो वा न परोद्वेगहेतुभावः परिहर्तुं पार्यते तदा भावतो रुचिलक्षणात् परोद्वेग परिहर्तुं यत्नः कार्यः । भावस्यै व फलं प्रत्यवन्ध्यहेतुत्वात् ॥ उक्तंच ॥

अभिसंधेः फलं भिन्नमनुष्ठाने समेपि हि ॥ परमोतः स एवेह वारीवकृषिकर्मणि ॥ १ ॥ इति ॥

भा० चित्तनो जे परिणाम ते छे लक्षण जेनुं ए रूप जे भाव ते थकी परने उद्वेगनुं कारण न थवाय एवो उद्यम करवो. ॥ आ जग्याए आ प्रकारनो भाव जाणवो. जो कोइ प्रकारे तेवुं अरूचणनुं विषमपणुं आवे तो कायथी अथवा वचनथी परने उद्वेगनुं जे कारण तेनो परिहार करवाने न पार पामीये त्यारे तो रुचि छे लक्षण जेनुं एवो जे भाव तेथी पारका उद्वेगने परिहार करवानो यत्न करवो, केमके, भाव जे तेनेज फल प्रत्ये सत्य कारणपणु छे ए हेतु माटे. एटले शुभाशुभ फल थवुं ते भावने आधीन छे. ते वात शास्त्रमां कही छे.

री अथवा देवस्थान इत्यादि संबंधि अनुष्ठान समानसते पण अभिसंधि थकी कहेतां ते प्रकारना आशय विशेष थकी फल जे ते भिन्न कहेतां जुदु थाय छे, एटले जेवो भाव तेवुं फल थाय छे, ए हेतु माटे इहां फल सिद्धिने विषे

जेम खेति संबंधि कर्म कहेतां क्रियाने विषे जल जे ते लोक रूढिये करीने प्रधान कारण छे तेम इहां अभिसंधि थकी कहेता पोताना अंतःकरणना भाव थकी सरखा अनुष्ठानथी पण फलमां भेद थाय छे, माटे आ धर्माधिकारने विषे अभिसंधि एटले भाव छे ते प्रधान कारण छे. ॥१॥

मू० तथा-अशक्ये बहिश्चार इति ॥

भा० वली अशक्य अनुष्ठाननो आरंभ न करे.

टी० अशक्ये कुतो वैगुण्यात्समाचरितुमपार्यमाणे तपोविशेषादौ कस्मिन्ननुष्ठाने बहिश्चारो बहिर्भावलक्षणस्तस्मात्कार्यः । अशक्यं नारब्धव्यमित्यर्थः । अशक्यारम्भस्य क्लेशैकफलत्वेन साध्यसिद्धेरनङ्गत्वात् ॥

भा० कोइ प्रकारना वैगुण्यपणाथी कहेतां द्रव्य क्षेत्रकाल भावना प्रतिकूलपणाथी तपो विशेष प्रमुख अनुष्ठान तेनुं आचरण करवाने नही पार पमाय, एवुं जणाते सते, ते अनुष्ठानादिथी बहिर्भाव करवो, कहेतां ते अशक्य अनुष्ठाननो आरंभ न करवो एटलो अर्थ छे.। केमके अशक्य आरंभने क्लेशरूप एक फलपणुं छे, तेणे करीने साध्य सिद्धिनुं अंगपणु नथी, एटले साध्यसिद्धिनुं कारण नथी, ए हेतु माटे, अर्थात् अशक्य अनुष्ठानना आरंभ करवानुं कांइ पण पारमार्थिक फल नथी.

मू० तथा-अस्थानाभाषण मिति॥

भा० वली न बोलवानी जग्याए न बोले.

टी० अस्थाने भाषितोपयोगायोग्यत्वेनाऽप्रस्तावेऽभाषणं कस्यचित्कार्यस्याभणनं । एवमेन साधोर्भाषासमितत्वशुद्धिः स्यादिति ॥

भा० अस्थाने एटले बोलवानो जे उपयोग तेनुं जे अयोग्यपणुं तेणे करीने जे अप्रस्ताव ते थए सते अभाषण क-

हेतां कोइ कार्यनुं न बोलवुं एमज साधुने भाषासमितपणानी शुद्धि थाय छे.

मू० तथा-स्खलितप्रतिपत्तिरिति॥

भा० वली-स्खलितपणु थयुं होय तेनुं प्रायश्चित करवुं.

टी० कुतोपि तथाविधप्रमाददोषात्स्खलितस्य, किंचिन्मूलगुणादावाचारविशेषे स्खलनस्य विराधनालक्षणस्य जातस्य, प्रतिपत्तिः स्वतः परेण वा प्रेरितस्य सतोऽभ्युपगमः, तथोदितप्रायश्चित्ताङ्गीकारेण कार्यः, स्खलितकाले दोषादनन्तगुणत्वेन दारुणपरिणामत्वात्तदप्रतिपत्तेः, ॥अत एवोक्तम् ॥

उप्पणा माया अणुमग्गउ निहंतवा ॥ आलोअण निंदण गरहणाहि न पुणो बिधीयंति ॥ अणागारं परं कम्म नेव गूहे न निएहवे ॥ सुईसया वियमभावे असंसत्ते जिइंदिए ॥

भा० कोइ पण ते प्रकारना प्रमाद दोष थकी कांइक मूल गुणादिक आचार विशेषने विषे, विराधना छे लक्षण जेनुं, एवुं जे स्खलितपणुं थयुं तेनुं अंगीकार करवुं,एटले पोतानी भले अथवा कोइनी प्रेरणा थवाथी दोष कबूल करीने शास्त्रमां कहेला प्रायश्चित्तनो अंगीकार करवो. केमके आलोयण न करे तो स्खलित कालने विषे जे दोष छे ते थकी ते दोषनुं कहेतां खलना न अंगीकार करवा रूप दोषनुं अनंत वणुं दारुण परिणामपणु छे ए हेतु माटे॥ए हेतुथीज शास्त्रमां कह्युं छे.

उत्पन्न थइ एवी जे माया कहेतां पोताना प्रमाद दोषथी मूल गुणादिकनी विराधना रूप खलना तेनी आलोयणा, निंदना, गर्हणा, तेणे करीने तथा फरी ते माया न करवाथी ए मायाने तत्काल हणवी; एटले खलितनी तत्काल प्रायश्चित लइ शुद्धि करवी.॥

नथी मलिन बुद्धि जेनी एवो, अने विकट कहेतां सुंदर छे भाव जेनो एवो, अने विषयादिकने विषे न बंधायलो एवो अने जितेंद्रिय एवो जे पुरुष ते अणागारं अथवा अणाचारं कहेतां पापकर्म तेने परंकम्म कहेतां कदाचित् सेवीने गुरु

पासे तत्काल आलोयणा करे, परंतु ते पापने गोपवे नहीं एटले थोडुं प्रकाश करे अने घणु गोपवे तेम न करे तथा ओलवे पण नहीं एटले सर्वथा अपलाप पण न करे. ॥

मू० तथा-पारुष्यपरित्याग इति ॥

भा० वली-कठोरपणानो परित्याग करे.

टी० पारुष्यस्य, तीव्रकोपकषायोदयविशेषात्परुषभावलक्षणस्य तथाविधभाषणादेः, स्वपक्षपरपक्षाभ्यामसंबन्धयोग्यतालक्षणस्य, परित्यागः कार्यः, अपारुष्यरूपविश्वा-समूलत्वात्सर्वसिद्धीनाम् ॥ यदुच्यते॥

सिद्धेर्विश्वासितामूलं यद्यूथपतयो गजाः ॥ सिंहो मृगाधिपत्येपि न मृगैरनुगम्यते ॥ १ ॥ इति ॥

भा० परुषपणु कहेतां तीव्र एवा कोप कषायना उदय विशेषथी थयो जे कठोर भाव ते छे लक्षण जेनुं एवुं जे तथा प्रकारना भाषणादिक कहेतां पोताना पक्षनी साथे तथा परपक्षनी साथे असंबंध कहेतां संबंध न पामेली एवी जे योग्यता अर्थात् अयोग्यता तेनुं कारण एवुं जे आकराशपणुं तेनो परित्याग करवो. केमके सर्वे सिद्धिओनुं मूल, अपरुषपणा रूप विश्वास छे ए हेतु माटे. एटले आकराशपणुं, कठोरपणु, क्रूरपणुं, अशांतिपणुं ए घणुंकरीने एकार्थवाचक, शब्दो छे. ते अविश्वास करावनारा छे, माटे सर्वे सिद्धियो अक्रूरपणाथी थयेला विश्वासमां रहेली छे. ॥ ते शास्त्रमां कह्युं छे के,-

विश्वासिपणुं ए सिद्धिनुं मूल छे, जे माटे हाथीओ यूथपति थइने फरे छे, एटले हाथी उपर वननां जानवरोने विश्वास छे जे ए नहि मारे, अने सिंहनुं नाम मृगेंद्र छे, एटले मृग कहेतां वननां जानवर मात्र तेमनुं अधिपतिपणुं सते पण ते मृग जे ते, सिंहनी पछवाडे नथी भमता केमके क्रूरपणाथी तेनो विश्वास नथी राखता ए हेतु माटे ॥१॥

मू० तथा-सर्वत्रापिशुनतेति ॥

भा० वली स्वपक्ष अने परपक्ष तेने विषे चाडीपणुं न करे.

टी० सर्वत्र स्वपक्षे परपक्षे च परोक्षं दोषाणामनाविष्करणं परदोषग्राहितायां हि आत्मैव दोषवान् कृतः स्यात् । पठ्यते च ॥

लोओ परस्स दोसे हत्थाहत्थि गुणेय गिण्हंतो ॥ अप्पाणमप्पणा चिय कुणइ सदोसं च सगुणं च ॥ १ ॥

भा० सर्व जग्याए कहेतां पोताना पक्षने विषे, तथा परपक्षने विषे, परोक्षपणे दोषनुं ग्रहण न करवुं, केमके परदोषनुं ग्रहण करये सते निश्चे पोतानो आत्माज दोषवालो थाय छे. ॥ ते वात शास्त्रमां कही छे. ॥

लोक जे ते पारका दोषने पोताना हाथवमे ग्रहण करतो सतो, पोताना आत्माने पोताना हाथवमे दोषवालो करे छे; तेमज पोताना हाथवमे एटले पोतानी मेलेज पारका गुण ग्रहण करतो सतो, पोताना आत्माने पोतेज गुणवालो करे छे. ॥१॥

मू० तथा-विकथावर्जनमिति ॥

भा० वली विकथानो त्याग करे.

टी० विकथानां स्त्रीभक्तदेशराजगोचराणां स्वभावत एवाऽकुशलाशयसमुन्मीलननिबन्धनानां, वर्जनम् । एतत्कथाकरणे हि कृष्णनीलाद्युपाधिरिव स्फटिकमणिरात्मा कथमानः स्त्र्यादिचेष्टानामनुरूपतां प्रतिपद्यते ॥

भा० विकथा कहेतां स्त्री कथा, भक्त कथा, (भोजननी वार्ता) देश कथा, राज कथा, वगेरे विकथाओ कहीए, तेनो परित्याग करवो; केमके, स्वभावथीज अकुशल एवां अंतःकरणनुं प्रकटपणु थवानां ए कारण छे ए हेतु माटे. । ए कथाओ करे सते, जेम स्फटिकमणी होय तेने लीलो पीलो वगेरे रंगना उपाधिवमे, लीला पीलापणुं थाय छे, तेम आत्मा

जे ते स्त्री आदिकनी चेष्टा प्रत्ये कहेतो सतो ते ते चेष्टाने अनुरूप कहेतां सदृशभाव प्रत्ये पामे छे, एटले स्त्रीआदि भाव-मां तन्मयपणुं पामे छे.

मू० तथा-उपयोगप्रधानतेति ॥

भा० वली उपयोगनी प्रधानता करे.

टी० उपयोगः प्रधानं पुरस्सरं सर्वकार्येषु यस्य स तथा तस्यभावस्तत्ता विधेया, निरुपयोगानुष्ठानस्य द्रव्यानुष्ठानत्वात् । अनुपयोगोद्रव्यमिति वचनात् ॥

भा० सर्व कार्यने विषे उपयोगनीज प्रधानता करवी, केमके निरुपयोग कहेतां उपयोग रहित एवा अनुष्ठानने द्रव्य अनुष्ठानपणुं छे ए हेतु माटे, केमके अनुपयोग जे ते द्रव्य छे एवुं अनुयोगद्वार सूत्रनुं वचन छे ए हेतु माटे.

मू० तथा-निश्चितहितोक्तिरिति ॥

भा० वली निश्चय कर्युं एवुं जे हित वचन तेने बोले.

टी० निश्चितस्य संशयविपर्ययानध्यवसायबोधदोष परिहारेण निर्णीतस्य हितस्य च परिणामसुन्दरस्योक्तिर्भाषणम् । अत एव पठ्यते ॥

कुदृष्टं कुश्रुतं चैव कुज्ञातं कुपरीक्षितम् ॥ कुभावजनक सन्तो भाषन्ते न कदाचन ॥ १ ॥

भा० निश्चित कहेतां संशय, विपर्यय अने अनध्यवसाय ए प्रकारना जे ज्ञानने बाध करनार दोष तेनो परिहार करवो तेणे करीने निर्णय कर्युं एवुं अने वली हित कहेतां परिणामे सुंदर एवुं जे वचन, तेनी उक्ति करवी कहेतां भाषण करवुं. हवे संशय, विपर्यय, अने अनध्यवसाय तेनां लक्षण कहीये छीये. संशय कहेतां कोइ प्रकारनुं निश्चय करावनार प्रमाण न मलवाथी अनेक प्रकारना जे तर्क करवा एटले उहापोह करवा तेनुं नाम संशय कहीए. जेम के कोइ झाडनुं ठुंठु छेटेथी

देखीने आते स्थाणुं छे एटले झाडनुं ठुंठुं छे के, अथवा कोइ पुरुष उभो छे ए प्रकारनो जे विचार करवो तेने संशय कही ये. ॥ विपर्यय कहेतां कोइ वस्तुनुं अन्यथा प्रकारे एटले विपरीतपणे स्थापन करवुं ते विपर्यय कहीये, जेमके छीपोली प- डेली देखीने, आतो रूपु पड्युं छे एम जे निश्चित जाणवुं, तेनुं नाम विपर्यय कहीए. अनध्यवसाय कहेतां आ कांइक छे, ए प्रकारनुं, अनिश्चित मात्र, केवल जाणवामां आवे, तेनुं नाम अनध्यवसाय कहीये; जेम के मार्गमां जतां तृणादिकनो स्पर्श थाय, तेनुं जे सामान्य जाणवा मात्रपणु तेने अनध्यवसाय कहीए. ॥ एज कारण माटे शास्त्रमां कह्युं छे के,-

सत्पुरुष जे ते कुत्सित कहेतां निंदित एवुं दीठुं, तथा सांभळ्युं, तथा जाण्युं, तथा परीक्षा करी, तथा निंदित एवा भावने उत्पन्न करनारुं, एवुं जे वचन तेने क्यारे पण नथी बोलता. ॥१॥

मू० तथा-प्रतिपन्नानुपेक्षेति ॥ भा० वली अंगीकार करेला सदाचारनी उपेक्षा न करे.

टी० प्रतिपन्नस्याभ्युपगतस्य गुरुविनयस्वाध्यायादेः साधुसमाचारविशेषस्यानुपेक्षाऽनवधीरणा । अवधीरितो हि समाचारो जन्मान्तरेपि दुर्लभः स्यात् ॥

भा० अंगीकार कर्यो एवो जे गुरुनो विनय, तथा स्वाध्याय इत्यादिक जे साधुनो समाचार, तेनी उपेक्षा कहेतां अनादर न करवो, केमके उपेक्षा कर्यो एवो जे सदाचार ते जन्मांतरने विषे पण पामवो दुर्लभ थाय छे.

मू० तथा-असत्प्रलापाश्रुतिरिति ॥ भा० वली असत् पुरुषनां जे प्रलाप तेनुं श्रवण न करे.

टी० असतां खलप्रकृतीनां प्रलापा अनर्थकवचनरूपा असत्प्रलापास्तेषामश्रुतिरनवधारणं श्रुतिकार्यद्वेषाकरणेनानुग्रहचिन्तनेन च ॥

यथोक्तम्--निराकरिष्णुर्यदि नोपलभ्यते भविष्यति क्षान्तिरनाश्रया कथम् ॥ यदाश्रयात्क्षान्तिफल मयाप्यते स सत्कृतिं कर्म च नाम नार्हति ॥ १ ॥

भा० खल छे प्रकृति ते जेनी एवा असत्पुरुषोना प्रलाप कहेतां अनर्थक वचननुं भाषण, तेनी अश्रुति कहेतां अनव-

धारण करवुं एटले सांजलवा रूप कारणनुं कार्य जे द्वेष ते न करतां जलटुं तेना जपर अनुग्रहनुं चिंतवन करवुं. ते वात शास्त्रमां ठे. जो अपमाननो करनार पुरुष जे ते प्राप्त न थाय तो, आश्रय विनानी क्षांति जे ते किये प्रकारे थशे, एटले जो कोइ अपमानादिक न करे अने सर्वे सन्मान करे तो मारे क्षांति कहेतां क्षमा क्यां राखवी, किया स्थानमां स्थापन करवी कोइ पण क्षांति राखवानी जग्या तो जोइये. माटे मारु ए पुरुषे अपमानादिक कर्युं ते ठीक थयुं, जेथी मारी क्षांतिने रहेवानो आश्रय मळ्यो, माटे एतो मारो जपकारी थयो तेने मारे प्रत्युपकार जलटो करवो जोइये, एम विचारी श्लोकनुं जत्तरार्द्ध कहे ठे के, यथा कहेतां जेम आश्रय मलवाथी क्षांति फल हुं पामुं बुं. एटले ज्यां सूधी मारी क्षांतिने रहेवानुं स्थान नहोतुं मळ्युं त्यां सुधी मारे विषे क्षांति बे एम कोइ जाणतुं नहोतुं. हवे तो सर्वे जाण्युं ए आलोकनुं फल ठे, अने परलोकनुं फल तो मोक्षादिक बे. तेम ते अपमानादिकनो करनार पुरुष जे ते सत्कारने अथवा कर्मने नाम कहेतां निश्चे नथी योग्य, एटले आलोकमां एनो कोइ सत्कार नही करे, अने परलोकमां ए सत्कर्म पण नही गणाय, माटे एनी शी गति थशे एवी एमा जपर दया विचारी अनुग्रहबुद्धि करवी. ॥१॥

मू० तथा-अभिनिवेशत्याग इति ॥ भा० वली-मिथ्या आग्रहनो त्याग करे.

टी० अभिनिवेशस्य मिथ्याग्रहरूपतयाऽप्रज्ञापनीयतामूलबीजस्य सर्वकार्येषु त्याग इति ॥

भा० अप्रज्ञापनीयता कहेतां कोइ प्रकारनी पोतानी जूल सते कोइ गीतार्थ पुरुषथी पण न समजावी शकवापणुं तेनुं मूल बीज अभिनिवेश ठे, केमके, असत् अभिनिवेशने मिथ्या आग्रहपणुं बे ए हेतु माटे सर्व कार्यने विषे अभि-

निवेश करेतां आग्रहनो त्याग करवो.

मू० तथा-अनुचिताग्रहणमिति॥ भा० वली अयोग्यनुं ग्रहण न करे.

टी० अनुचितस्य साधुजनाचार बाधाविधायितयाऽयोग्यस्य अशुद्धपिण्डशय्यावस्त्रादेर्धर्मोपकरणस्य बालवृद्धनपुंसकादेश्चाप्रव्राजनीयस्य अग्रहणमनुपादानं कार्यमिति ॥ यथोक्तम् ॥

पिण्डं सिज्जं च वत्थं च चउत्थं पायमेव य ॥ अकप्पियं न इच्छिज्जा पडिगाहिज्ज कप्पियं ॥ १ ॥

अट्ठारसपुरिसेसु वीसं इत्थीसु दस नपुंसेसु ॥ पव्वावणा अणरिहा पन्नत्ता वीयरागेहिं ॥ २ ॥ ॥ति चामी ॥

बाले १ वुड्ढे २ नपुंसे ३ य कीवे ४ जड्डे ५ य वाहिए ६ ॥ तेणे ७ रायावगारी ८ य उम्मत्ते ९ य अदंसणे १० ॥ ७९७ ॥

दासे ११ दुट्ठे १२ य मूढे १३ य अणत्ते १४ जुंगिए इय १५ ॥ उवड्ढए १६ य भयगे १७ सेह निप्फेडिए इय १८ ॥७९८॥

गुव्विणी बालवच्छाय पव्वावेउं न कप्पइत्ति ॥ तथा--पण्डए १ वाइए २ कीवे ३ कुम्भी ४ ईसालु य त्ति य ५ सउणी ६ तक्कंमसेवीय ७ पक्खियापक्खिए इय ८ ॥८००॥ सोगंधिए ९ य आसत्ते १० एए दसनपुंसगा संकिलट्ठत्तिसाहूण पव्वावेउ अकप्पिया॥ ॥८०१॥ एतत्स्वरूप च निशीथाध्ययनात् ज्ञातव्यम् ॥

भा० साधु जनना आचारने बाध करनार छे ए हेतु माटे अयोग्य एवा जे अशुद्ध पिंड, शय्या अने वस्त्रादिक जे धर्मोपकरण तेनो त्याग करवो, वली दीक्षा देवाने अयोग्य एवा बाल, वृद्ध अने नपुंसक तेमनुं ग्रहण न करवुं एटले तेमने दीक्षा न आपवी, ते वात शास्त्रमां कही छे. जेमके,-

पिंड, शय्या, वस्त्र अने चोथुं पात्र, ए सर्व अकल्पित होय तेने न ग्रहण करे अने कल्पित होय एटले पोताने कल्पे एवुं होय तोपण तेमांथी जेटलुं पोताने घटे तेटलुंज ग्रहण करे. ॥१॥

पुरुषने विषे अढार प्रकारना पुरुष दीक्षाने योग्य नथी, अने स्त्रियोने विषे वीश प्रकारनी स्त्रियो दीक्षाने योग्य नथी.

वेंडु
D

अने नपुंसकने विषे दश प्रकारना नपुंसक दीक्षाने योग्य नथी एम वीतरागे कह्युं छे जेम के, बाल कहेतां जन्मथी आरंजीने आठ वर्ष पर्यंत बाल कह्यो छे. ते बालक गर्जमां कांइक अधिक एवा नव मास निर्गमन करे छे. जन्म्या पछी आठ वर्ष पर्यंत दीक्षाने योग्य नथी, केमके आठ वर्षनी मांही वर्त्तता एवा सर्व पुरुषोने पण ते प्रकारना स्वज्ञावपणाथी, देशथी अथवा सर्वथी विरति पामवानो प्राये अज्ञाव छे. । ते कह्युं छे,- आ अधिकार प्रवचनसारोद्धारमांथी लीधो छे.

एएसिं वयपमाणं अठसमाउत्ति वीयरागेहिं ॥ जणियं जहन्नगं खलु; इति ॥

अर्थः—ए दीक्षा लेनार पुरुषोना वयनुं प्रमाण, वीतरागे जघन्यपणे आठ वर्षनुं निश्चे कह्युं छे; पण आठनी अंदर दीक्षाने योग्य कह्यो नथी. ॥ वली निशीथ चूर्णिमां पण कह्युं छे. ।

आदेसेण वा गज्जठमस्स दिरकत्ति ॥

अर्थः—अथवा गर्जथी आठमा वर्ष वालाने माता पितादिकनी आज्ञाये करीने दीक्षा आपवी, पण एथी ओछा वर्षवालाने दीक्षा न आपवी, अने वली ज्ञगवान् कहेतां महासमर्थ एवा वज्र स्वामिने तो एवो नियम रह्यो नथी, एम जो कोइ आशंका करतुं होय तो, तेनो उत्तर आ प्रकारनो धारवो. । ज्ञगवान् श्रीवज्रस्वामी छ मासना हता त्यारे ज्ञावथकी सर्व सावद्य विरति अंगीकार करी हती, एम सांज्ञलीये छीये. । ते सूत्र आ प्रकारनुं छे. ॥

छम्मासियं छसुजयं माऊए समन्नियं वंदे ॥

अर्थः—छमासना अने छजीवनिकायनी रक्षा करता अने माताए समर्पण करेला अथवा माताए समन्वित कहेतां

सहित एहवा वज्रस्वामिने हुं नमस्कार करुं छुं. ॥ ए वात एमज सत्य छे, किंतु ज्ञगवान् एवा वज्रस्वामिने ए प्रकारनी चारित्रनी प्राप्ती आश्चर्यरूप छे, अने एवी वात तो कोइ काले कोइ बने छे, माटे ते वातथी आ जग्याए व्यज्ञिचार आव्यो एटले दोष आव्यो एम न जाणवुं. ते पंच वस्तुनामा ग्रंथने विषे कह्युं छे. ॥

तदधो परिहवखेत्तं न चरणज्ञावो वि पायमेएसिं ॥ आहच्चज्ञावकहगं सुत्तं पुण होइ नायवं ॥ १ ॥

अर्थः—ते आठ वर्षथी हेठल वर्त्तता एवा मनुष्य जे ते पराज्ञवनुं क्षेत्र थाय छे. एटले जे ते लोक, एने अति बालक जाणिने पराज्ञव करे. वली चारित्रनो परिणाम जे ते पण प्रायें कहेतां बहुधा एमने एटले आठ वर्षथी ओछा वर्षमां रहेला मनुष्योने न होय अने जे वज्रस्वामीने कहेनार सूत्र तो कादाचित्कज्ञावने कहेनारुं छे. एटले एवो बनावतो कोवखतज बने छे, पण सदाकाल न होय एम जाणवुं. ॥१॥

माटे आठ वर्षथी ओछा वर्षवालो पराज्ञवनुं क्षेत्र छे ए हेतु माटे तथा ते प्रकारना परिणामनो अज्ञाव छे, ए हेतु माटे दीक्षा आपवा योग्य नथी. ॥ वली बालने दीक्षा आपे सते संयमनी विराधना आदि दोष थाय छे.केमके, ते बाल निश्चे लोढाना गोला समान छे. ते ज्यां ज्यां गमन करे, त्यां त्यां तेनुं अज्ञानिपणुं छे, ए हेतु माटे षट् जीवनिकायनो वध थाय छे. वली लोकमां पण आ प्रकारनी निंदा थाय के, अहो आ श्रमण कहेतां साधु जे ते निर्दय छे, जे हेतु माटे आ प्रकारे बालकने पण बलात्कारे दीक्षारूप बंधिखानामां नाखी तेमनुं स्वच्छंद गमनरूप सुखनो नाश करे छे. ए प्रकारनी निंदा थाय ते हेतु माटे बालकने दीक्षा न आपवी. ॥ वली मातृजनने कहेतां जनेता तथा धाव्य माताइत्यादि माताओने उचित

एवी जे ते नानां बालकोनी परिचर्या तेने ज्यारे पोते मुनि जे ते करे त्यारे स्वाध्यायनुं पलिमंथ कहेतां अतिमंदपणुं थाय॥१

तथा शित्तेर वर्षथी अधिक होय तेने वृद्ध कहीये. । बीजा तो आ प्रकारे कहे छे के, शित्तेर वर्ष पहेलां पण इंद्रियादिकनी हानी देखाय छे माटे साठ वर्ष उपर थयो तेने वृद्ध कहीये. तेनुं पण समाधानादिक करवुं ते अशक्य छे. एटले तेनाथी संयम पालवो घणो कठण छे. ते कह्युं छे. ॥

उच्चासणं समीहइ विणयं न करेइ गव्वमुव्वहइ ॥ बुड्ढो न दिक्खियव्वो, जइ जाउ वासुदेवेण ॥ १ ॥ इत्यादि ॥

अर्थः—उंचा आसने बेसवानी इच्छा करे. अने विनय न करे, अने गर्वनुं वहन करे, माटे जो वासुदेवनो पुत्र होय तो पण ते वृद्धने दीक्षा न आपवी. ॥१॥ इत्यादि शास्त्रमां कह्युं छे. ॥ आ वात सो वर्षना आउखावाला आश्रि जाणवी. एम न जाणी शकाय तो जे कालमां जे उत्कृष्ट आउखुं कहेवातुं होय तेना दश भाग करवा, तेमां आठमो, नवमो तथा दशमो जे भाग तेमां रहेलाने वृद्ध जाणवो. ॥ २ ॥ तथा स्त्री अने पुरुष ए बेनो अभिलाषी अने पुरुषाकृति एवो जे होय ते पुरुष नपुंसक जाणवो. ते पण बहु दोषकारी छे, माटे दीक्षाने अयोग्य छे, अने केटालक पुस्तकमां बालेवुड्ढे यथेरेय एवो पाठ देखाय छे, कहेतां बाल, वृद्ध, अने तेना जेवा बीजा पण, दीक्षाने अयोग्य छे, एवा अर्थ वालो पाठ देखाय छे, परंतु निशीथादि शास्त्रने विषे तेवो पाठ देखातो नथी, माटे अमोए तो ते पाठनी उपेक्षा करी छे, एटले ते पाठनो अंगीकार नथी कर्यो. ॥ ३ ॥ तथा क्लीब कहेतां स्त्रीओए भोगने अर्थे निमंत्रण कर्यो एवो सतो तथा ढांक्या विनानी स्त्रीनां अंगोपांग देखीने अथवा ते स्त्रियोना कामोद्दीपक मन्मन उल्लाप आदिकने सांभलीने थयो छे का-

माभिलाष ते जेने एवो थयो थको ते काम विकारने सहन करवा न समर्थ थाय ते पुरुषाकृति क्लीब जाणवो. ते पण अतिशे वेदनाए करीने पुरुष वेदना उदयथी बलात्कारे स्त्रीनुं आलिंगनादि करे, तेथी शासननो उड्डाह थाय ते हेतु माटे ते दीक्षाने अयोग्य जाणवो. ॥४॥ तथा जड जे ते त्रण प्रकारनो जाणवो. एकतो भाषाजड १, बीजो शरीरजड २, अने त्रीजो करणजड ३, तेमां भाषाजड जे ते पण त्रण प्रकारनो जाणवो, एक तो जलमूक १, बीजो मन्मनमूक २, अने त्रीजो एलमूक ३, ए प्रकारे त्रण जाणवा. तेमां जे जलमूक छे ते तो जलमां जाणे बुडयो होय ने शुं एम बुडबुड् एटले बोबडा अक्षर बोले ते जलमूक जाणवो अने जेने बोलतां वचन खेंचाय एटले स्खलना पामतो पामतो बोले ते मन्मन मूक कहीए. अने जे घेटानी पेठे समजाय नही माटे अव्यक्तपणे केवल शब्द मात्रज बोले ते एडमूक कहीए. एम त्रण प्रकारना भाषाजड जाणवा.। हवे जे मार्गने विषे तथा भिक्षाटन करवाने विषे तथा वंदनादिकने विषे अतिशे स्थूलपणाए करीने करवाने अशक्त थाय ते शरीरजड कहीए.। अने करण कहेतां क्रिया तेने विषे जे जड ते करणजड कहीये. ते पुरुष समिति ५ गुप्ति ३ प्रतिक्रमण, पडिलेहण इत्यादि संयम पालवानी क्रिया प्रत्ये वारंवार उपदेश करचे सते पण जडपणाथी जे ग्रहण करवा समर्थ न थाय ते करणजड जाणवो. तेमां त्रण प्रकारनो भाषाजड जे, ते तो ज्ञान ग्रहण करवाने समर्थ नथी माटे दीक्षाने अयोग्य छे. अने शरीरजडतो, मार्गमां विहार करवो तथा भात पाणी लाववां इत्यादिने विषे असमर्थ छे. तथा अतिजडने परसेवो थये सते काख प्रमुखस्थानमां कोहोवापणु थाय, अने तेनुं जलवडे धोवा प्रमुख करवे सते कीडीप्रमुख प्राणियोनो नाश थाय, ते हेतु माटे संयमनी विराधना थाय, तथा लोक पण निंदा करे के, अहो

आतो बहु खाजकण छे. जो एम न होय तो, ए मुंफेलानुं आ प्रकारनुं स्थूलपणुं क्याथी होय; नज होय; केमके एनुं गलु
कांइ चोर नथी एतो खाय तोज जाडु थवाय. ॥ अथवा ए गलो नथी एटले साधु कहेवाय छे पण जरा ओगलेलो न-
थी अर्थात् कृश डुबलो नथी थयो माटे चोर हशे? तथा स्थूल शरीरवालाने उर्द्ध श्वास होय तेथी साप, जल, अग्नि, इ-
त्यादि पोतानी समीप आवतां होय तो तेनाथी स्थूल शरीरने लीधे परिभ्रमण थाय नही एटले श्वास चफवाने लीधे शीघ्र
गति थइ शके नही माटे एवाने दीक्षा आपवी युक्त नथी. ॥ तथा करणजफ पण, समिति गुप्ति आदिक प्रत्ये शिखव्यो
सतो पण तेनुं ग्रहण न करी शके माटे दीक्षाने अयोग्य जाणवो. ॥५॥ तथा व्याधिवालो एटले जगंदर, अतिसार, कोढ,
प्लीह कहेतां पीया रोग, पथरीनो रोग, फेफरुं, तथा काश्यर्य कहेतां अर्शनो रोग, काश कहेतां उधसनो रोग, तथा ज्वर
इत्यादि रोगे करीने जे ग्रस्त थयो होय ते पण दीक्षाने योग्य नथी. केमके तेनी चिकित्सा कहेतां उपाय करतां षट्जी-
वनिकायनी विराधना थाय, अने स्वाध्यायादिकनी हानि थाय. ॥६॥ स्तेन कहेतां चोर, एटले खातर पाफनार तथा मार्ग
पतनादि कहेतां मारगमां जनार लोक उपर पफतुं नाखीने एटले ओचिंतु आवीने लुंटवु तथा धाडुं नाखीने लुंटवुं इत्यादि
करवा तत्पर अथवा मार्गने विषे छे पतन कहेतां पफवुं जेनुं एवी कोइ वस्तु तेने चोरी लेवामां तत्पर एवो जे होय तेने
चोर कहीए. ते चोर पण गछनुं वध, बंधन, ताफन, इत्यादि नाना प्रकारमा जे अनर्थ तेनुं कारणपणु थाय ते हेतु माटे दी-
क्षाने योग्य नथी. ॥७॥ तथा राजापकारी, एटले राजानो जंफार तथा राजानो अंतेउर "जनानखानु," तथा राजानुं शरीर
तथा राजाना पुत्रादि तेमनो छोह करनार ते राजापकारी कहीये. ते राजापकारना करनारने दीक्षा आपे तो रुष्ट थयो एवो

जे राजा तेणे करेला मारण, देशनिकाल इत्यादि दोष प्रगट थाय माटे ते दीक्षाने अयोग्य छे. ॥८॥ तथा उन्मत्त कहेतां गांडो, अथवा प्रबल मोहना उदये करीने अथवा यक्षादिक एटले भूत प्रेतादि तेणे करीने परवशपणाने पामेलो होय, ते दीक्षाने अयोग्य छे, केमके यक्षादिकथी कष्टनो संभव छे, ते थवाथी स्वाध्याय ध्यान संयम इत्यादिकनी हानीनो प्रसंग प्राप्त थाय. ॥९॥ तथा अदर्शन कहेतां जेने दृष्टि नथी ते, एटले आंधलो पुरुष ते दीक्षाने योग्य नथी. आ जगाए थीणद्धी निद्रावालो पण ग्रहण करवो. ते पक्षे, नथी दर्शन कहेतां समकित ते जेने एवी व्युत्पत्ति करवी. एवा पुरुषने दीक्षा आपे सते दृष्टिविकलपणाए करीने ज्यां त्यां गति करवाथी षट्जीवनिकायनी विराधना थाय, तथा विषम कील कंटक आदिने विषे एटले खाडो, टेकरो इत्यादि विषम स्थान तथा खीला, खांपरा इत्यादि कीलस्थान तथा कांटा, मइडीया इत्यादि कंटक स्थान तेने विषे पडवाथी आत्मविराधना करे माटे दीक्षाने योग्य नथी, तथा स्त्यानर्द्धि कहेतां थीणद्धी जे तेतो प्रद्वेष पाम्यो सतो गृहस्थनुं अथवा साधुनुं मारणादिक करे माटे दीक्षाने अयोग्य छे. "एना शरीरमां वासुदेवथी अडधु बल रह्युं छे माटे ते सामर्थ्यथी जरा सहन न थइ शके." ॥१०॥ तथा दास कहेतां घरनी दासी थकी उत्पन्न थयेलो अथवा दुकाल आदि कारणथी द्रव्यादिके करीने वेचातो लीधो, अथवा करज प्रमुखना व्यतिकरने विषे ग्रहण करेलो एटले देवाना लहेणामां लीधेलो, ए सर्व दास कहीए, तेने पण दीक्षा दीवाथी तेना स्वामिये करेला दीक्षा मुकावी लइ जवा प्रमुख उपद्रव थाय माटे दासने दीक्षा न आपवी. ॥११॥ तथा दुष्ट कहेतां कषायदुष्ट अने विषयदुष्ट ए बे प्रकारना दुष्ट छे. तेमां गुरुये ग्रहण करी जे सर्षपनी भाजी तेज कारणथी रीसायेलो जे साधु इत्यादि अति अल्प कारणथी वणो कषाय

करे ते कषाय दुष्ट जाणवो. । अने अतिशे परस्त्रीयादिकने विषे गृद्ध थयेलो ते विषय दुष्ट जाणवो, ते पण दीक्षाने योग्य नथी, केमके संक्लेशवाला अध्यवसाय छे ए हेतु माटे. ॥१२॥ तथा मूढ कहेतां स्नेहथी अथवा अज्ञानादिकथी परतंत्रपणाए करीने जेम छे तेम वस्तुनुं जे जाणवापणु तेणे शून्य छे, कहेतां रहित छे मन ते जेनुं, ते मूढ कहीए, ते पण ज्ञान अने विवेक ते छे मूल ते जेनुं एवी अरिहंतनी जे दीक्षा तेने विषे नथी अधिकार करयो, केमके अज्ञानी छे ए हेतु माटे आ करवा योग्य छे अने आ करवा योग्य नथी एवो जे विवेक तेणे रहित छे ए हेतु माटे ते दीक्षाने अयोग्य छे. ॥१३॥

तथा अणत्त कहेतां रुणार्त्त, एटले राजा अथवा साहुकार इत्यादिक संबंधि सुवर्ण प्रमुख द्रव्यनुं धारण करनार देवादार पुरुष तेने दीक्षा आपे तो राजादिके करेलुं जे ग्रहण तथा आकर्षण इत्यादि कदर्थनानी उत्पत्ति रूप दोष उत्पन्न थाय माटे ते पुरुष दीक्षाने अयोग्य छे. ॥१४॥ तथा जुंगित, एटले जाति कर्म अने शरीर तेमणे करीने जे दूषित होय ते जुंगित कहीये. तेमां मातंग, कोली, वरुड, मोची, छिंपा इत्यादि अस्पृश्य जाति ते जातिजुंगित कहीए. अने स्पर्श करवा योग्यमां पण जे मोर, कुकडा, पोपट इत्यादिकनुं पोषण करी वेचवा राखनारा, तथा वांस उपर, तथा दोर उपर, चडी रमत करी पोतानी आजीविका करनारा तथा सौकरिक कहेतां वननां वराहने मारनारा तथा वाघरी इत्यादि निंदित कर्मना करनारा ते कर्मजुंगित कहीए. तथा हाथ, पग, कान इत्यादिके करीने वर्जित एवा पांगला, कुबडा, वामणा, काणा इत्यादि जे पुरुषो ते शरीरजुंगित कहीए. ते पण दीक्षाने अयोग्य छे. केमके लोकमां अवर्णवादनो संभव छे ए हेतु माटे. ॥१५॥ तथा अवबद्ध कहेतां अर्थ कहेतां धनग्रहण पूर्वक अथवा विद्यादि ग्रहण निमित्त हुं आटला दिवस

पर्यंत तमारो छुं. ए प्रकारे जेणे पोतानो आत्मा पराधीन कर्यो छे ते अवबद्ध कहीए. ते पण दीक्षाने योग्य नथी. केमके तेमां कलहादि दोषनो संभव छे ए हेतु माटे. ॥१६॥ तथा भृतक कहेतां रूपकादि मात्र वृत्तिये करीने धनवंतने घेर, आपेला धनादिकनी समाप्ति थाय त्यां सुधी तेनी आज्ञामां प्रवर्त्ततो एटले रूपैया आपीने अमुक काल सुधी चाकरी करवी, एवी बोली करीने आणेलो ते भृतक कहीए. अर्थात् भाडे आणेलो, एवो जे पुरुष तेना अवधिनो काल समाप्त नथी थयो त्यां सुधी ते भृतक जे ते दीक्षा आपवाने अयोग्य छे. केमके जेनी ए वृत्तिनुं ग्रहण करे छे ते पुरुष जे ते दीक्षा आपवा मांडेलो एवो जे ते भृतक पुरुष तेने विषे मोटी अप्रीति करे. ॥१७॥ वली निष्फेटिका कहेतां दीक्षा देवाने इष्ट एवो जे शिष्य तेनी निष्फेटिका एटले जेने माता पितादिके मोकलो मुक्यो नथी, अर्थात् माता पितादि गुरुजने रजा आपेली नथी ते शिष्यनुं अपहरण करी दीक्षा आपे तो ते शिष्य निष्फेटिका नामे दोष कहेवाय, ते रजा लाव्या विनाना पुरुषने दीक्षा आपवी ते घटित नथी. । केमके माता पिता इत्यादिकने कर्मबंधनुं कारण थाय अने दीक्षा आपनारने अदत्तादान प्रमुख दोषनी प्राप्ति थाय. ॥१८॥ ए प्रकारना अढार दोषवालो जे पुरुषाकार मनुष्य होय ते दीक्षा आपवाने अयोग्य छे. स्त्री आकारे रहेला मनुष्यो वीस प्रकारना दीक्षाने अयोग्य छे. एटले वीश प्रकारनी स्त्री जे ते दीक्षाने अयोग्य छे, तेने देखाडवानुं आ एकसोने आठमुं द्वार कहे छे,- तेमां जे दीक्षाने अयोग्य अढार प्रकारना पुरुष कह्या, तेज प्रकारे स्त्रीयोना पण ए अढार भेद जाणवा, एटले तेमां आ प्रकारनो अर्थ रह्यो छे के, स्त्रीजनना आकारवालो होय तो पण दीक्षाने अयोग्य एवा बालादि अढार प्रकारना तेज भेद ग्रहण करवा, अने बीजा बे भेद आ प्रकारना छे, सगर्भा कहेतां ग-

ने सहित एवी स्त्री १ तथा नानां बालके सहित एवी स्त्री २. ए बे प्रकारनी स्त्रीयो मली वीश नेद थया ते सर्वे दीक्षाने अयोग्य छे, केमके तेमां दोष जे ते तो पूर्वनी पेठे कहेवो. ॥ हवे दश प्रकारना नपुंसकनुं १०ए एकसोने नवमुं द्वार तेने कहे छे. तेमां पुरुषाकारधारी छे तो पण स्त्रीना जेवो जेनो स्वनाव छे ते पंम्ग नामे नपुंसक कहीए. ॥१॥ ते पंम्गनां लक्षण शास्त्रमां कह्यां छे जेम के,-

महिलासहावो सरवन्नजेउ मिंढं महंतं मनया य वाणी ॥
ससद्दयं मुत्तमफेणयं च एआणि छप्पंम्गलरकणाणि ॥ १ ॥ इति ॥

स्त्री स्वनाव एटले घुंचवातां पगलां मुकवां तथा मंदगति कहेतां मांदाना जेवी रही रहीने गति करवी, तथा शंकायें सहित पछवाम्हे जोतो जोतो आगल चाले, तथा जेनुं शरीर शीतल अने कोमल होय तथा स्त्रीनी पेठ हाथने उल्लालतो उगलतो बोले, अथवा म्हावो हाथ पेट उपर वांको तिरछो राखी ते म्हावा हाथना तलियामां जमणा हाथनी कूणि मूकीने ते जमणा हाथना तलिया उपर जमणो कपोल अथवा गाल स्थापन करी बोले, तथा बे हाथे चाला करतो करतो बोले, तथा वारंवार कहेमे हाथ दइ चाले, तथा ओढवानुं वस्त्र न होय त्यारे स्त्रीनी पेठ बे हाथवम्हे हृदयने ढांके, तथा बोलतो थको वारंवार विलास सहित बे भ्रकूटिने उंची करे, तथा केश बंधन तथा वस्त्र ओढवुं इत्यादि स्त्रीनी पेठ करे, तथा स्त्री संबंधि आनरणादि पहेरवुं तेनुं बहु मान करे, कहेतां ते आनरणादि पहेरवामां घणुं मन राखे, एटले ते पहेरवामां हर्ष पामे, तथा स्नानादि क्रियाने स्त्रीनी पेठ गुप्त स्थानमां करे, तथा पुरुषनी सनामां नय सहित शंका पामतो बे-

से अने स्त्रीना समूहमां तो निःशंकपणे बेसे. तथा स्त्री जनने उचित एवुं जे रांधवुं तथा खांडवुं तथा दलवुं इत्यादि जे कर्म तेने करे, ए सर्व स्त्री स्वन्नावपणु जाणवुं. अने स्त्री स्वन्नावपणुं छे ते पंमक नामे नपुंसकनुं प्रथम लक्षण छे.॥१ तथा स्वर कहेतां शब्दनो न्नेद होय । २ ॥ तथा शरीर संबंधि वर्ण, गंध, रस, स्पर्श ते सर्व स्त्री पुरुषनी अपेक्षाए विलक्षण होय ३, तथा पुरुष चिन्ह मोटुं होय. ४, तथा स्त्रीना जेवी कोमल वाणी होय ५, तथा स्त्रीना जेवुं शब्द सहित अने फीण रहित एवुं मूत्र होय ६. आ छ लक्षण पंमग नामे नपुंसकनां जाणवां. बीजो वातिक, कहेतां वायु जेने छे ते वातिक कहीए. एटले जे पोताना निमित्तथी अथवा अन्यथा प्रकारे पुरुष चिन्ह स्तब्ध थये सते स्त्री सेवा कर्या विना वेदनुं धारण करवाने न समर्थ थाय २, तथा त्रीजो क्लीब, कहेतां असमर्थ. ते क्लीब च्यार प्रकारना जाणवा. दृष्टि क्लीब १, शब्दक्लीब २, आलिंगनक्लीब ३, निमंत्रणक्लीब ४, तेमां जे वस्त्र रहित एवी स्त्रीने जोइ क्षोन्न पामे ते दृष्टिक्लीब जाणवो तथा जे स्त्रीनो शब्द सांन्नली क्षोन्न पामे ते शब्दक्लीब जाणवो, तथा जे स्त्रियें आलिंगन कर्यो सतो व्रत धारण करवा न समर्थ थाय ते आलिंगन क्लीब जाणवो तथा जे स्त्रियें निमंत्रण कर्यो सतो व्रतनुं धारण करवा न समर्थ थाय ते निमंत्रण क्लीब जाणवो ३, तथा चोथो कुंन्नी कहेतां मोहना उत्कटपणाए करीने सागारिक कहेतां पुरुषचिन्ह अथवा वृषण, कुंन्ननी पेठें स्तब्ध होय ते कुंन्नी कहीए ५, कोइ पुस्तकमां कुंन्नवत्स्तनौ एवो पाठ छे ते पक्षे जे पुरुषना स्तन कुंन्न जेवा होय ते कुंन्नी कहीए ४, तथा पांचमो ईर्ष्यालु कहेतां जे पुरुषने, प्रति सेवन करेली स्त्रीने जोइ घणी ईर्ष्या उत्पन्न थाय ते ईर्ष्यालु कहीए, एटले पोताने स्त्री न्नोगववानी शक्ति नथी माटे अन्य स्त्रीने अन्य न्नोगवे छे तेना उपर ई-

ર્યા કરતો ૫, તથા છઠ્ઠો શકુનિ કહેતાં ચકલાની પેઠ ઉત્કટ વેદપણે કરીને વારંવાર સ્ત્રીની પ્રતિસેવના કરવામાં આસક્ત તે શકુનિ જાણવો. ૬ સાતમો તત્કર્મ સેવી, કહેતાં મૈથુન સેવીને વીર્ય નિકલે સતે જે કુતરાની પેઠે વેદના ઉત્કટપણેકરીને જિહ્વાવડે ચાટવા પ્રમુખ નિંદ્ય કર્મ કરીને પોતાને સુખ માને તે તત્કર્મ સેવી જાણવો. ॥ ૭ ॥ આઠમો પાક્ષિકાપાક્ષિક, કહેતાં જેને શુક્લપક્ષમાં અતિશે મોહનો ઉદય થાય અને કૃષ્ણપક્ષને વિષે અતિશે અલ્પ થાય તેને પાક્ષિકાપાક્ષિક જાણવો. ॥૮॥ નવમો સૌગંધિક, કહેતાં પોતાના લિંગને શુભગંધવાલું જાણી સુંઘે તે સૌગંધિક જાણવો.૯॥ દશમો આસક્ત, કહેતાં જે વીર્યપાત થયે સતે પણ સ્ત્રીનું આલિંગન કરી તેની કાખ તથા ગુહ્યસ્થલ તેમાં પ્રમુખ અંગમાં પ્રવેશ કરી રહે તે આસક્ત જાણવો. ॥૧૦॥ પંડકાદિકનું પરિજ્ઞાન જે તે, તે પુરુષથી અથવા તેના મિત્રાદિકના કહેવાથી થાય છે. નનુ, આ પ્રકારની આશંકા કરે છે કે, પુરુષ મધ્યે પણ નપુંસક કહ્યા અને ઇહાં પણ કહ્યા ત્યારે તેમાં અને આ કહ્યા તેમાં પરસ્પર પ્રત્યે શો વિશેષ છે? ॥ ઉત્તર—પ્રથમ કહ્યા તે પુરુષાકૃતિ એવા જાણવા, અને ઇહાં તો નપુંસકાકૃતિ જાણવા. એટલે જે પુરુષાકૃતિ નપુંસક હતા તેને પુરુષમાં ગણ્યા, અને જે સ્ત્રી આકૃતિયે નપુંસક હતા તેને સ્ત્રીમાં ગણ્યા, અને ઇહાં નપુંસક આકૃતિવાલા હતા તેને નપુંસકમાં ગણ્યા, અને એમને નગરના દાહસમાન ઉત્કટ કામ હોય અને અધ્યવસાય આશ્રી તેમનું મલિન ચિત્ત હોય માટે દીક્ષાને અયોગ્ય ગણ્યા છે. ॥ વલી નિશીથચૂર્ણિમાં એમ કહ્યું છે તેની સાક્ષી છે કે,-

इयाणिं नपुंसया दस ते पुरिसेसु चेव वुत्ता, नपुंसदारे जइ जे पुरिसेसु वुत्ता, ते चेव, इहंपि किं कउभेदो? उभइत्त हिं पुरिसागई इह गहणं सेसयाण उवेत्ति ॥ "एवं क्लीबमपिव्राच्यम् ॥

अर्थः—हवे ते पुरुषने विषे दश प्रकारना नपुंसक कह्या छे, अने जे पुरुषने विषे कह्या छे तेज भेद, नपुंसक स्त्री ने विषे जाणवा, अने इहां पण ते भेद कह्या तो एमा क्यो भेद? के पुरुषाकृतिनुं इहां पुरुष नपुंसक भेदमां ग्रहण करवुं एम शेषमां पण जाणवुं, एटले स्त्री आकृतिमां स्त्री नपुंसक भेदनुं अने नपुंसक आकृतिमां नपुंसक भेदनुं ग्रहण करवु. ॥

ननु, कोइ शंका करे छे के, शास्त्रमां सोल प्रकारना नपुंसक संभलाय छे, तो इहां केम दश प्रकार कह्या? ॥

उत्तर—दश प्रकारना नपुंसकज दीक्षाने अयोग्य कह्या छे, अने छ प्रकारना तो दीक्षाने योग्य एवा नपुंसक कह्या छे॥ ते शास्त्रमां कह्युं छे ॥

विद्धिए चिप्पिए चेव मंतओसहिउवहए ॥ इसिसत्ते देवसत्ते य पव्वावेज्ज नपुंसए ॥१॥

अर्थः—राजाये अंतःपुरना महल्लकपदनी प्राप्ति कराववा प्रमुख कारणे एटले अंतेउरनी रक्षा करवानो मोटो अधिकार आपवा प्रमुखने अर्थे जेनां नानपणामांथी छेद देवरावी अंड गलावी नाख्या होय ते वर्द्धितक नामे नपुंसक जाणवो. १ ॥ अने जे पुरुषना जन्म थतांज अंगुठे तथा आंगलीयो तेणे करीने मर्दन करावी वृषण गलाव्या होय ते चिप्पित कहीए. २ ॥ ए बेने एम करवे सते निश्चे नपुंसक वेदनो उदय थाय छे. ॥ अने कोइने मंत्रनी शक्तिथी तेमज कोइने औषधनी शक्तिये पुरुष वेद अथवा स्त्रीवेद उपहत थयो छे ते त्रीजो चोथो भेद जाणवो. ४ ॥ तथा कोइकने मारा तपना प्रभावथी तु नपुंसक था, ए प्रकारना ऋषि श्रापथी नपुंसक वेदनो उदय थयो होय ते ऋषिशप्त नामे नपुंसक जाणवो. ५॥ एज प्रकारे कोइने देवनो श्राप थयो होय तेथी नपुंसक वेदनो उदय थयो होय तेने देवशप्त नामे नपुंसक जाणवो. ॥६॥ ए छ प्रकारना नपुंसकने,

निशीथ सूत्रमा कहेला विशेष लक्षणनो संभव सते दीक्षा आपवाने योग्य छे. ए सघलुं स्वरूप निशीथ अध्ययनथी जाणवुं॥

मू० तथा-उचिते अनुज्ञापनेति ॥ भा० वली योग्य वस्तुने विषे ग्रहण करवानी प्रेरणा करे.

टी० उचितेऽनुचितविलक्षणे पिंडादौ अनुज्ञापना अनुज्ञानतोऽनुमन्यमानस्य स्वयमेव गुरोर्द्रव्यस्वामिनो वा प्रयोजनम् । यथा अनुजानीत यूयं मम ग्रहीतुमेतदिति । अन्यथाऽदत्तादान प्रसङ्गात् ॥

भा० अनुचितथी विलक्षण कहेतां उचित एवा पिंडादिक तेनुं ग्रहण करवा विषे अनुज्ञापना करे कहेतां गुरुनी तथा द्रव्यना स्वामिनी आज्ञा मागे, एटले ते गुर्वादिकनी आज्ञा मागवा रूप प्रयोजन राखवुं; जेमके आ वस्तुनुं ग्रहण करवा विषे तमो मने अनुज्ञा आपो, एम जो न करे तो अदत्तादाननो प्रसंग प्राप्त थाय.

मू० तथा-निमित्तोपयोग इति ॥ भा० वली शकुन प्रमुख निमित्तनो विचार करे.

टी० निमित्ते उचिताहारादेर्ग्रहीतुमभिलषितस्य शुद्ध्यशुद्धिसूचके शकुने साधुजनप्रसिद्धे प्रवृत्ते सति गम्यते, उपयोग आभोगः कार्यः; अत्रच निमित्ताशुद्धौ चैत्यवन्दनादिकुशलक्रियापूर्वकं निमित्तान्तरमन्वेषणीयमेव यदि त्रीन्वारान्निमित्तशुद्धिर्नस्यात्तदा तद्दिने न तेन किंचिद्ग्राह्यम् । यदिपरमन्यानीतं भोक्तव्यमिति ॥

भा० उचित एवा आहारादिकनुं ग्रहण करवाने इच्छता एवा पुरुषे, शुद्धि तथा अशुद्धि तेना सूचक एवा कहेतां साधुजनने विषे प्रसिद्ध एवा शकुन प्रवर्त्ये सते विचार करवो, एटले निमित्त शुद्धि करवी. आ जगाए निमित्तनी अशुद्धि सते चैत्यवंदनादिक जे कुशल क्रिया ते करया पछी पाछुं बीजुं निमित्त खोलवुं, एमने एम त्रण वार जो निमित्तनी शुद्धि न थाय तो ते दिवसे ते साधुए कांइ पण ग्रहण न करवुं अने जो अन्य पुरुषे आणेलुं होय तो तेनुं भोजन करवुं. ॥

अवतरणम् टी० निमित्तशुद्धावपि ॥ भा० शुभ निमित्त प्राप्त थये सते पण-

मू० अयोग्येऽग्रहणमिति ॥ भा० अयोग्यपणु सते पिंमादिकनुं ग्रहण न करे.

टी० अयोग्ये उपकाराकारकत्वेनानुचिते पिण्मादावग्रहणमनुपादानं कार्यमिति ॥

भा० अयोग्यपणुं कहेतां उपकारनुं अकरवापणे करीने अनुचित एवा जे पिंमादिक तेनुं ग्रहण न करवुं एटले अयोग्य एवा आहारादिक ग्रहण न करवा.

मू० तथा-अन्ययोग्यस्य ग्रह इति ॥ भा० वली बीजाने योग्य होय एवी वस्तुने ग्रहण करे.

टी० अन्यस्यात्मव्यतिरिक्तस्य गुरुग्लान बालादेर्य द्योग्यमुपष्टम्भकत्वेनोचितं तस्यग्रहो विधेय इति ॥

भा० पोता विना अन्य जे गुरु, ग्लान, बाल, इत्यादिकने उपष्टंभकपणे कहेतां उपकार करवापणे जे जे उचित होय तेनुं ग्रहण करवुं.

अवतरणम् टी० एवं चगृहीतस्य किं कार्यमित्याह ॥ भा० एम ग्रहण करेली वस्तुने शुं करे? तेनो उत्तर कहे छे.

मू० गुरोर्निवेदनमिति ॥ भा० ग्रहण करी आणेली वस्तुनुं गुरु महाराजने निवेदन करे.

टी० हस्तशताद्बहिर्गृहीतस्येर्याप्रतिक्रमणगमनागमनालोचनापूर्वकं, हस्त शतमध्येतुएवमेव निवेदनं गुरोः, दायकहस्तमात्रव्यापारप्रकाशनेन लब्धस्य ज्ञापनं समर्पणं च कार्यमिति ॥

भा० सो हाथथी उपरांत जइने ग्रहण करेला आहारादिकनुं प्रतिक्रमण, एटले जवा आववानुं आलोयण, प्रथम करी पछी गुरुने निवेदन करवुं, अने सो हाथना मध्ये जो ग्रहण कर्युं होय तो एमनुं एमज गुरुने निवेदन करवुं. आपनार माणसनो हस्त मात्र, कहेतां केवल हाथ तेनो जे व्यापार तेनो प्रकाश करवे करीने पामेली वस्तुनुं, ज्ञापन तथा सम-

पेण करवुं, एटले जेना हाथथी जे रीते जे वस्तु पोते लाव्या होइए ते समग्र वृत्तांत कहीने ते वस्तु गुरुने आपवी. ॥

अवतरणम् टी० अतएव ॥ भा० जे हेतु माटे गुरुने निवेदन कर्युं एज हेतु माटे.

मू० स्वयमदानमिति ॥ भा० गुरुनी आज्ञा विना पोतानी मेळे कोइने न आपे.

टी० स्वयमात्मनाऽदानं लब्धस्यान्यस्मै अवितरणं गुर्वायत्तीकृतत्वात्तस्य, ततो यदि गुरुः स्वयमेव कस्मैचिद्बालादिकाय किंचिद्दद्यात्तत्सुन्दरमेव, अथ कुतोपि व्यग्रतया न स्वयं ददाति, किंतु तेनैव दापयति तदा--

भा० पोतानी मेळे न आपे कहेतां पोतानी वस्तु बीजाने न आपे, केमके ए वस्तु गुरुने स्वाधीन करी छे ए हेतु माटे. तार पछी गुरु पोतेज कोइ बालसाधु आदिने कांइक आपे तो सारुं, अथवा गुरु जे ते कोइ पण कारण थकी व्यग्रपणे करीने पोते न आपी शके, अने ते लावनार शिष्य पासेज अपावे त्यारे तो,-

मू० तदाज्ञया प्रवृत्तिरिति ॥ भा० ते गुरुनी आज्ञाए करीने प्रवृत्ति करे.

अवतरणम् टी० तस्य गुरो राज्ञया निरोपेण प्रवृत्तिर्दाने कार्या ॥

भा० ते गुरुनी आज्ञाए करीने ते आणेली भिक्षानुं जे वहेंचवुं आपवुं, तेने विषे प्रवृत्ति करवी.

अवतरणम् टी० तत्र च ॥ भा० ते वस्तु आपवानी प्रवृत्तिने विषे.

मू० उचितछन्दनमिति॥ भा० योग्य पुरुषनी निमंत्रणा करे.

टी० उचितस्यात्मसमानसंभोगस्य बालादेः साधोर्न पुनरन्यस्य तं प्रति दानानधिकारित्वात्तस्य छन्दनं छन्दस्याभिलाषस्यान्नादिग्रहणं प्रत्युत्पादनं कार्यम् ॥

भा० पोतानी साथे सरखा संभोगवाळा एवा जे बालादि साधु, तेनी अन्नादि ग्रहण करवा प्रत्ये अभिलाषा उत्पन्न

करावी तेने ते वस्तु आपवी पण बीजाने न आपवी केमके बीजाने आपवानो तेने अधिकार नथी ए हेतु माटे. ॥

अवतरणम् टी० ततोदत्तावशिष्टस्यान्नादेः— भा० आपी रह्या पछी बाकी रहेला अन्नादिकनुं शुं करवुं? तेने कहे छे.

मू० धर्मायोपभोगइति ॥ भा० धर्मने अर्थे उपभोग करे.

टी० धर्माय धर्माधारशरीर संधारणद्वारेण धर्मार्थमेव च, न पुनः शरीर वर्णबलाद्यर्थमपि उपभोग उपजीवनम् ॥ तथा चार्षम् ॥

वेयण १ वेयावच्चे २ इरियट्ठाए ३ य संजम ट्ठाए ४ ॥ तह पाणवत्तियाए ५ छठ पुण धम्मचिंताए ६ ॥१॥

भा० धर्मनुं आधारभूत एवुं जे शरीर तेनुं धारण करवा रूप द्वारे करीने ते धर्मार्थेज कहीए, कहेतां धर्म साधन करवाने अर्थे अन्नादिकनो उपभोग करवो पण शरीरनी आकृति तथा बल इत्यादिकने अर्थे उपभोग न करवो. ते वात शास्त्रने विषे कही छे. क्षुधा वेदनी शमाववाने अर्थे, अने वैयावच करवाने अर्थे, वली ईर्यासमिति शोधवाने अर्थे, तथा संयम धारण करवाने अर्थे, तेमज प्राण धारण करवाने अर्थे, वली छठुं कारण धर्म चिंता करवाने अर्थे अन्नादिकनो उपभोग करे. ॥ १ ॥

मू० तथा-विविक्तवसतिसेवेति ॥ भा० वली एकांत स्थलमां निवास करे.

टी० विविक्तायाः स्त्रीपशुपण्डकविवर्जितायाः वसतेराश्रयस्य सेवा परिभोगो विधेयः । अविविक्तायां हि वसतौ व्रतिनां ब्रह्मचर्यव्रतविलोपप्रसङ्ग इति ॥

भा० स्त्री, पशु, नपुंसक, तेमणे करीने रहित एवा एकांत स्थाननो परिभोग करवो. । स्त्रियादि सहित एवा स्थानने विषे वसवाथी व्रतधारी पुरुषोने ब्रह्मचर्य व्रतना नाश थवानो प्रसंग आवे ए हेतु माटे.

अवतरणम् टी० अत एव ब्रह्मचर्यव्रत परिपालनाय एतच्चैवगुप्तोरभिधातुं स्त्रीकथापरिहार इत्यादि विभूषापरिवर्जनमिति पर्यन्तं सूत्राष्टकमाह ॥

भा० एज कारण माटे ब्रह्मचर्य व्रत पालवाने अर्थे, बाकी रहेली एवी जे गुप्ति तेने कहेवाने अर्थे स्त्रीकथानो परित्याग करवो, त्यांथी आरंभीने विभूषणानो त्याग करवो, त्यां सुधी आठ सूत्रने कहे छे.

मू० तत्र-स्त्रीकथापरिहार इति ॥ भा० ते आठ सूत्रमां प्रथम सूत्र कहे छे के स्त्रीनी कथानो परित्याग करवो.

टी० स्त्रीणां कथा स्त्रीकथा, सा च, चतुर्विधा, जाति १ कुल २, रूप ३, नेपथ्यभेदात् ४ ॥ तत्रजातिर्ब्राह्मणादिका तत्कथा यथा॥

धिक् ब्राह्मणीं धवाभावे या जीवन्ति मृता इव ॥ धन्या शूद्रीर्जनैर्मन्याः पतिलक्षेऽप्यनिन्दिता. ॥१॥

॥ कुल—चौलुक्यचहुमानादि—तत्कथा ॥

अहो चौलुक्यपुत्रीणां साहसं जगतोऽधिकम् ॥ विशन्त्यग्नौ मृते पत्यौ या· प्रेमरहिता अपि ॥२॥

॥ रूप—शरीराकारस्तत्कथा ॥

अहो अन्ध्रपुरन्ध्रीणां रूपं जगति वर्ण्यते ॥ यत्र यूना दृशो लग्ना न मन्यन्ते परिश्रमम् ॥३॥

॥ नेपथ्यं—वस्त्रादिवेषग्रह· — तत्कथा ॥

धिग्नारी रौदीच्या बहुवस्त्राच्छादिताङ्गलतिकत्वात् ॥ यद्यौवन न यूनां चक्षुर्मोदाय भवति सदा ॥४॥

तस्याः स्त्रीकथायाः परिहार इति ॥

भा० स्त्रीयोनी जे कथा कहेतां वातो ते स्त्रीकथा कहीए. ते स्त्रीकथा जे ते चार प्रकारनी होय छे. जाति १, कुल २, रूप ३, अने नेपथ्य ४ कहेतां वेष एवा भेदथी जाणवी. ॥ तेमां जाति कथाने देखाडे छे.-- सर्व जाति करतां ब्राह्मणनी जातिने घणो धिक्कार छे; केमके स्वामिनो नाश थया पछी ब्राह्मणी जीवे छे तो पण मरच्या जेवीज जाणवी; माटे शूद्रनी स्त्रीने धन्य छे, केमके एक लाख पति करे तो पण लोक तेनुं मान्य करे पण निंदा न करे. ॥ १ ॥

हवे कुल कथा एटले चौलुक्य कुलनुं बहु मान करवुं इत्यादि कुल कथाने कहे छे. ॥ चौलुक्य कुलनी पुत्रीयोनुं, जगत् थकी अधिक एवुं साहसपणुं छे, अहो !! आ मोटुं आश्चर्यकारी छे; केमके जे प्रेम रहित छे तो पण पति मरण पामे सते अग्निमां प्रवेश करे छे. ॥२॥ हवे रूप एटले शरीरनो आकार, तेनी कथा जेमके,-- अंध्र देशनी स्त्रीयोनुं रूप, जगतमां आश्चर्यकारी वर्णन कराय छे. जे रूपने विषे जुवान पुरुषोनां नेत्र वलग्यां रहे छे ते नेत्र पोताने थतो जे परिश्रम तेने नथी जाणी शकतां. "ते देशनी स्त्रीयो पोतानी छातिने वस्त्र रहित सदा राखे छे माटे." ॥३॥ हवे नेपथ्य कहेतां वस्त्रादिक वेष तेनी कथा ॥ जेमके,- उत्तर दिशनी स्त्रीयो जे ते घणां वस्त्रे करीने आछादित करी छे शरीर रूप लता ते जेणीए एवी होय छे, ए हेतु माटे. एटले पोतानुं शरीर घणां वस्त्रथी घुंफेरीने राखे छे, ए हेतु माटे तेने धिक्कार छे. जे स्त्रीयोनी योवन अवस्था, जूवान पुरुषोनां नेत्रना आनंदने अर्थे सदाकाल नथी थती. एटले घणुं शरीर ढांकवाथी तेनी यौवन अवस्थानुं फल पुरुषना उपभोगमां आवतुं नथी. ॥ ४ ॥ ते पूर्वे कही एवी जे स्त्री कथाओ तेनो परिहार करवो.

मू० निषद्याऽनुपवेशनमिति ॥ भा० स्त्रीना आसन विषे बेसे नही.

टी० निषद्यायां स्त्रीनिवेशस्थाने पट्टपीठादौ मुहूर्त्तं यावत् स्त्रीपूत्थितास्वपि अनुपवेशनं कार्यम् । सद्य एव स्त्रीनिषद्योपवेशने साधोस्तच्छरीरसंयोगसंक्रान्तोष्मस्पर्शवशेन मनोविस्रोतसिकादोषसंभवात् ॥

भा० पाट पाटलो प्रमुख स्त्रीने बेसवानी वस्तु तेन विषे स्त्री उठी गया पछी बे घडी सुधी साधुयें बेसवुं नही. केमके तत्काल बेसेतो ते साधुने, स्त्रीना शरीरनो जे संयोग तेथी थयेलो जे बाफ कहेतां उष्णस्पर्श तेना वशथी, मनने

विषे विश्रोतसिका नामे दोषनो संभव छे, एटले मननुं विह्वलपणु थवा रूप दोषनो संभव छे ए हेतु माटे.

मू० इन्द्रियाऽप्रयोग इति ॥ भा० स्त्रीना शरीरने विषे नेत्रादिक पोतानी इंद्रियोनो प्रवेश न करे.

टी० इन्द्रियाणां चक्षुरादीनां कथंचिद्विषयभावापन्नेष्वपि गुह्योरुवदनकक्षास्तनादिषु स्त्रीशरीरावयवेषु अप्रयोगोऽव्यापारण कार्यं पुनस्तन्निरीक्षणाद्यर्थं न यत्नः कार्यः ॥

भा० नेत्र प्रमुख इंद्रियोना विषयभावने कोइ प्रकारे पामेलां कहेतां चक्षुरादि इंद्रियोनो देखवा प्रमुख जे विषय तेने कोइ प्रकारे पामेला एवा, स्त्रीना शरीरना अवयव कहेतां गुह्य, साथल, मुख, काख, स्तन इत्यादि अंगो तेने विषे अप्रयोग करवो कहेतां ते ते स्त्रीना अंगोने जोवा वास्ते प्रयत्न न करवो, एटले सहज कोइ प्रकारे स्त्रीनां कोइक अंग, देखवामां आवी जाय तो फरीथी ते अंगने जोवामां प्रयत्न न करवो, ए नेत्रना विषयनो अप्रयोग कर्यो कहेवाय. तेमज स्त्रीना अंग मात्रने विषे सर्व इंद्रियोना विषयनो अप्रयोग कहेतां अव्यापार करवो.

मू० कुड्यान्तरदांपत्यवर्जनमिति ॥ भा० एक भींतने आंतरे स्त्री पुरुषनुं युगल रहेतुं होय एवा स्थाननो त्याग करे.

टी० कुड्यं भित्तिस्तदन्तरं व्यवधानं यस्य तत्तथा, दांपत्यं दयितापतिलक्षणं युगलं, कुड्यान्तरं च तद्दांपत्यं चेति समासस्तस्य वर्जनं वसतौ स्वाध्यायध्यानादौ च न तत्र स्थातव्यं यत्र कुड्यान्तरं दांपत्यं भवतीति ॥

भा० भींतनुं छे व्यवधान ते जेने कहेतां एक भींतना आंतरे रहेलुं एवुं जे स्त्री पुरुषनुं युगल तेने कुड्यांतर दांपत्य कहीए, तेनो त्याग करवो; एटले जे स्थानमां भींतने आंतरे स्त्री पुरुष रहेतां होय तेवा स्थाननो त्याग करवो, एटले जे स्थानमां भींतना आंतरे स्त्री पुरुषनुं युगल रहेलुं होय, तेवा स्थानमां वसवा निमित्ते अथवा स्वाध्याय ध्यान इत्यादि निमित्ते न रहेवुं; अर्थात् तेवा स्थानमां स्वाध्यायादिक न करवां.

मू० पूर्वक्रीडितास्मृतिरिति ॥ भा० स्त्री साथे जे प्रथम क्रीडा करी होय तेनुं स्मरण न करे.

टी० पूर्वं प्रव्रज्याप्रतिपत्तिकालात्प्राक् क्रीडितानां प्रौढ प्रमोदप्रदप्रमदाप्रसङ्गप्रभृतिविलसितानामस्मृतिरस्मरणं । अयं च भुक्तभोगान्प्रत्युपदेश इति ॥

भा० प्रव्रज्या अंगीकार कर्या पहेलां, अतिशे प्रमोद उपजावनार एवी जे स्त्री तेनो प्रसंग प्रमुख जे विलास करेला होय तेनुं स्मरण न करवुं. जे प्रथम स्त्रीनो भोग भोगवीने पछी साधु थयेला छे ते प्रत्ये आ उपदेश छे.

मू० प्रणीताभोजनमिति ॥ भा० अति स्निग्ध एवा आहारनुं भोजन न करे.

टी० प्रणीतस्य अतिस्निग्धस्य गलत्स्नेहबिन्दुलक्षणस्याहारस्याभोजनमनुपजीवनमिति ॥

भा० अति स्निग्ध कहेतां गलता छे घीना बिंदु जेथी एटले घृतादिकथी घणो रसबस थयेलो एवो जे आहार तेनो त्याग करवो; कहेतां तेवा आहारथी पोतानुं उपजीवन न करवुं.

मू० अतिमात्राभोग इति ॥ भा० अतिशे आहारनो भोग न करे.

टी० अप्रणीतस्याप्याहारस्यातिमात्रस्य द्वात्रिंशत्कवलादिशास्त्रसिद्धप्रमाणातिक्रान्तस्याभोगोऽभोजनम् ॥

भा० अति स्निग्ध न होय तो पण ते आहार, अतिशे न करवो. बत्रीश कोळीया इत्यादि जे शास्त्रमां आहार करवानुं प्रमाण लख्युं छे तेथी अतिशे कहेतां अधिक एवो आहार न करवो.

मू० विभूषापरिवर्जनमिति ॥ भा० साधु शणगारनो त्याग करे एटले शरीर तथा उपकरणनी शोभा न करे.

टी० विभूषायाः शरीरोपकरणयोः शृङ्गारलक्षणायाः परिवर्जनमिति ॥ एतेषां च स्त्रीकथादीनां नवानामपि भावानां मोहोद्रेकहेतुत्वान्निषेधः कृत इति ॥

भा० शृंगार छे लक्षण ते जेनुं एवी शरीरनो तथा उपकरणनी जे विभूषा कहेतां शोभा तेनो त्याग करवो, ए पूर्वे

कह्यां एवां स्त्रीकथादिक जे नव भाव, तेनो पण त्याग करवो. श्याथी के, ए सर्वने मोहना उद्रेकपणानुं कहेतां अतिशे मो-
होत्पत्तिनुं हेतुपणुं छे माटे तेमनो निषेध कर्यो छे.

मू० तथा-तत्त्वाभिनिवेश इति ॥ भा० वळी- तत्त्वने विषे अत्यंत आदरपणुं राखे.

टी० तत्त्वे सम्यक् दर्शनज्ञानचारित्रानुसारिणि क्रियाकलापे अभिनिवेशः शक्यकोटि मागते कर्तुमत्यन्तादरपरता, अन्यथा तु मनः- प्रतिबन्ध एव कार्यः ॥

भा० सम्यक् दर्शन तथा ज्ञान तथा चारित्र तेमने अनुसरतो एवो जे क्रियानो कलाप कहेतां क्रियानो समूह तेने विषे अभिनिवेश करवो, कहेतां पोतानी शक्ति प्रमाणे थइ शके एवा क्रियाकलापने विषे अत्यंत आदरपणुं राखवुं. अन्यथा कहेतां पोताथी जे न करी शकाय एवा क्रियानुष्ठानने विषे, मनथी प्रतिबंधज करे, एटले ए अशक्य अनुष्ठानने हुं क्यारे करी शकीश, एवी मनथी निश्चे भावना भावे, अर्थात् शक्य अनुष्ठानमां प्रमाद न करे, अने अशक्य अनुष्ठाननो प्रारंभ न करे ए भाव छे.

मू० तथा-युक्तोपधिधारणेति ॥ भा० वळी युक्त एवा उपधिनुं धारण करे.

टी० युक्तस्य शास्त्रप्रसिद्धप्रमाणसमन्वितस्य लोकपरिवादाविषयस्य स्वपरयो रागानुत्पादकस्य उपधेर्वस्त्रपात्रादिलक्षणस्य धारणा उपभोग उपलक्षणत्वात्परिभोगश्च गृह्यते ॥ यथोक्तम् ॥

धारणया उवभोगो परिहरणा होइ परिभोगो ॥

भा० युक्त कहेतां शास्त्र प्रसिद्ध एवुं जे प्रमाण, तेणे सहित एवो अने लोकना परिवादनो अविषय रूप, कहेतां जेथी लोक निंदा न करे एवो अने पोताने तथा परने रागनुं उत्पन्न करनार जे न होय एवो अने वस्त्र पात्रादिक छे लक्षण जेनुं एवो जे उपधि तेनुं धारण करवुं कहेतां तेवा उपधिनो उपभोग करवो. उपलक्षणथी परिभोग कहेतां परित्याग, ते पण ग्र-

हण करीए छीए. एटले जे उपधि उपभोग करवा योग्य होय पण अधिक ग्रहण करवाथी संजमने बाधा थती होय तो, तेनो परित्याग पण करवो. ॥ ते वात शास्त्रमां कही छे के,- वस्त्रपात्रादिकनुं धारण करवुं तेणे करीने तेने उपभोग कहीए तथा परिहार करवुं तेणे करीने परिभोग कहीए.

मू० तथा-मूर्च्छात्याग इति ॥ भा० वळी मूर्छानो त्याग करे.

टी० मूर्छाया अभिष्वङ्गस्य सर्वत्र बाह्येऽर्थेऽभ्यन्तरे च. शरीरबलादौ वर्जनम् ॥

भा० सर्व एवा बाह्य तथा अभ्यंतर जे अर्थ कहेतां शरीर. बळ, इत्यादिक तेने विषे मूर्छानो त्याग करवो, एटले अत्यंत आसक्तिनो त्याग करवो.

मू० तथा-अप्रतिबद्धविहरण मिति ॥ भा० वळी अप्रतिबंधपणे विहार करे.

टी० अप्रतिबद्धेन देशग्रामकुलादावमूर्छितेन विहरणं विहारः कार्यः ॥

भा० देश, गाम, कुळ, इत्यादिकने विषे मूर्छा रहितपणे विहार करवो.

मू० तथा-परकृतबिलवास इति ॥ भा० वळी अन्य पुरुषे पोताने अर्थे करेला स्थानमां निवास करे.

टी० परैरात्मव्यतिरिक्तैः कृते स्वार्थमेव निष्पादिते बिल इवबिले असंस्करणीयतया उपाश्रये वासः ॥

भा० आत्माथी अन्य कहेतां गृहस्थ तेमणे साधु निमित्त करेलुं न होय पण पोताना निमित्तेज करेलुं एवुं जे स्थान तेने विषे निवास करवो, ते स्थान केवुं छे तो, बिल कहेतां सर्पने रहेवानुं दर तेना जेवुं माटे बिल कहीए, एटले कोइ प्रकारनुं संस्कार करवाने योग्य न होय, एवुं उपाश्रय कहेतां आश्रय करवा योग्य जे स्थान तेमां निवास करवो.

मू० तथा-अवग्रहशुद्धिरिति ॥ भा० वली स्थाननो अटकाव मटाडीने निवास करे.

टी० अवग्रहाणां देवेन्द्र, राज, गृहपति, शय्यातर, साधर्मिका, भाव्यभूभागलक्षणाना शुद्धिस्तदनुज्ञया परिभोगलक्षणा कार्या ॥

भा० अवग्रह कहेतां ग्रहण करेली अर्थात् पोताना ताबामां करेली एवी जे भूमि तेनी शुद्धि एटले ते भूमिना धणी पासेथी मागी लेवी; तेमां प्रथम देवेंद्रनो अवग्रह, कहेतां दक्षिण दिशानो धणी सौधर्मेंद्र तेनी भरतक्षेत्रना यतिये आज्ञा लेवी, ने पछी त्यां वास करवो. एमज राजा, कहेतां भरतक्षेत्रनो धणी चक्रवर्ति छ खंडनो नायक भरत राजा तेनो अवग्रह लेवो; एटले तेनी पासेथी मागी लेवी, एमज गृहपति कहेतां देशमंडलनो नायक तेना अवग्रहने विषे वसनारा साधुए तेनी आज्ञा लेवी तथा शय्यातर कहेतां निवासनो आपनार घरनो स्वामि तेना घरमां रहेवा सारु तेनी आज्ञा मागवी, तेमज साधर्मिक एटले सूरि आचार्य तेओना उपलक्षणथी उपाध्यायादिक ते, जे नगरमां वर्षाऋतु कहेतां चातुर्मास वास करे, ते नगरनी पासे पांच कोश पर्यंत ते आचार्यादिकनो प्रतिबद्ध छतां ते क्षेत्रनो तेणे पहेलो अवग्रह लीधो छे तो त्यां तेनो अवग्रह लेवो एटले ते आचार्यादिकनी आज्ञा लेवी; ए प्रमाणे यतिने सदा आज्ञा माग्या विना पांचे अवग्रहने विषे रहेवुं कल्पे नही. इहां पहेलो १ अवग्रह बाधित जाणवो. जेमके राजावग्रहे करीने देवेंद्रावग्रह बाधित थाय छे, केमके राजावग्रहमां राजानी आज्ञाज प्रधान छे, ए प्रमाणे आगल पण भावना करवी. ए प्रकारे शास्त्रमां कह्युं छे माटे, देवेंद्र १, राजा २, गृहपति ३, शय्यातर ४, साधर्मिक ५, तेनी भावना करवा योग्य, एवी जे भूमि, तेनो जे भाग एटले पोताने खप जेटलो भूमिनो विभाग ते छे लक्षण जेनुं, एवा जे पूर्वोक्त पांच अवग्रह तेनी शुद्धि कहेतां तेमनी आज्ञाए करीने

परिभोग करवारूप छे लक्षण जेनुं एवी शुद्धि करवी, अर्थात् धणीयाता स्थानमां तेना धणी पासेथी आज्ञा मागीने त्यां रहेवुं.

मू० मासादिकल्प इति ॥ भा० मासादि कल्प प्रमाणे विहार करे.

टी० मासः प्रतीतरूपएव आदिशब्दाच्चतुर्मासी गृह्यते ततो मासकल्पश्चतुर्मासीकल्पश्च कार्यः ॥

भा० मासकल्प तथा आदि शब्दथी चतुर्मासी कल्प ग्रहण करवो, कहेता शास्त्रमां साधुने जेवी रीते मास कल्प विहार तथा चतुर्मासकल्प करवानुं कह्युं छे ते प्रकारे विहार करवो.

अवतरणम् टी० यदा तु दुर्भिक्षक्षितिपतिविग्रहजङ्घाबलक्षयादिभिर्निमित्तैः क्षेत्रविभागेन मासादिकल्पः कर्तुं न पार्यते तदा किं कर्तव्यमित्याह ॥

भा० ज्यारे तो दुकाल पडे अथवा राजाओनुं परस्पर युद्ध चालतुं होय अथवा पोतानी जंघानुं बल कहेतां, पोताने पगे चाली विहार करवानुं बल, क्षीण थयुं होय इत्यादि कारणे करीने क्षेत्र विभागे करीने मासादिकल्प करवाने न समर्थ थवाय त्यारे शुं करवुं तेनो उत्तर कहे छे.

मू० एकत्रैव तत्क्रियेति ॥ भा० एकज क्षेत्रने विषे ते मासकल्पादिकनी क्रिया करवी.

टी० एकस्मिन्नेव मासकल्पादियोग्यक्षेत्रे वसत्यन्तरविभागेन वीथ्यन्तरविभागेन च सर्वथा निरवकाशतायां संस्तारकभूमि परिवर्तेन तत्क्रिया मासादिकल्पक्रियेति ॥ अत एव पठ्यते ॥ संथारपरावत्तं अभिग्गहं चेव चित्तरूवं तु ॥ एत्तो चरित्तिणो इह विहार पमिमाइसु करंति ॥ १ ॥

भा० एकज क्षेत्रने विषे, कहेतां मासकल्पादि करवा योग्य एवा क्षेत्रने विषे, जे स्थानमां पोते रहेता होय, तेथी बीजा स्थानमां निवास करवो, एवा विभागे करीने वली जे शेरीमां रहेवुं थतुं होय ते विना बीजी शेरीमां रहेवुं, ए रूप विभागे करीने मास कल्पादि क्रिया करवी अने सर्वथा एम करवानो पण अवकाश न मले तो एकने एक योग्य स्थानने

विषे रहि, संथाराभूमिनुं परिवर्त्तन करे, कहेतां जे संथाराभूमिमां पोते मासकल्प कर्यो होय. ते भूमिने छोडीने बीजी भूमिमां बीजो मासकल्प करे, ए प्रकारे मासादिकल्पनी क्रिया करवी, एज हेतु माटे शास्त्रमां कह्युं छे के,-

आ जिनशासनमां रह्या एवा चारित्रधारि मुनि जे ते विहार अने पडिमा इत्यादिकने विषे छेवट संथारानुं परावर्त्तन करे छे तथा नाना प्रकारना अभिग्रह करे छे. ॥ १ ॥

मू० तत्रच-सर्वत्राममत्वमिति ॥ भा० वली ज्यां रहे त्यां सर्व वस्तुने विषे ममत्वभाव न राखे.

टी० सर्वत्र पीठफलकादौ नित्यवासोपयोगिनि अन्यस्मिंश्चाममत्वममीकार इति ॥

भा० सर्वत्र कहेतां कोइ वृद्धावस्थादि कारणथी नित्यवास करवो पड्यो होय तेने उपयोगी एवी, पीठ पाटीयु इत्यादि जे वस्तु, तेने विषे तथा ग्राम नगरादिक अन्य वस्तुने विषे, पण ममतभाव न राखवो, एटले आ मारुं छे एवो भाव न लाववो.

मू० तथा-निदानपरिहार इति ॥ भा० वली नियाणानो परिहार करवो.

टी० नितरां दीयते लूयते सम्यक्दर्शनप्रपञ्चबहुलमूलजालो, ज्ञानादिविषयविशुद्धविनयविधिसमुद्धरस्कन्धो, विहितावदानदानादिभेदशाखोपशाखा खचितो, निरतिशयसुरनरभवप्रभवसुखसंपत्तिप्रसूनाकीर्णो,ऽनन्यभर्णीकृतनिखिलव्यसनव्याकुलशिवालयशर्मफलोल्वणो, धर्मकल्पतरुरनेन सुरद्ध्यद्याशंसन परिणामपरशुनेति निदानं तस्य परिहारः। अत्यन्त दारुणपरिणामत्वात्तस्य ॥ यथोक्तम् ॥

यः पालयित्वा चरणं विशुद्धं करोति भोगादिनिदानमज्ञः ॥ हो वर्द्धयित्वा फलदानदक्षं स नन्दनं भस्मयते वराकः ॥ १ ॥ इति ॥

भा० सम्यक् दर्शननो जे प्रपंच कहेतां विस्तार ते छे मोटा मूलनो समूह ते जेनो एवो, तथा ज्ञानादि छे विषय ते

जेनो एवो जे विशुद्ध विनय विधि, ते रूप समुद्धर कहेतां ऊन्नत छे स्कंध ते जेनो एवो, तथा कह्यां एवां जे शुद्धदानादि तेना जे भेद ते रूप शाखा तथा ऊपशाखा तेणे करीने व्याप्त एवो, तथा देव मनुष्य संबंधि भवमां ऊत्पन्न थई जे ऊत्कृष्ट सुख संपत्ति ते रूप जे पुष्प, तेणे करीने व्याप्त एवो, तथा पासे न आववा दीधेलां एवां जे समस्त दुःख तेणे करीने ऊत्पन्न थयेलुं जे मोक्ष स्थान संबंधी सुख ते रूप जे फल तेणे करी व्याप्त एवो धर्मरूप कल्पवृक्ष छे, तेने अतिशे नाश करे माटे नियाणु कहीए; ते धर्म कल्पवृक्षने ज्याणे करीने नाश करे छे तेने कहे छे के देवादिकनी समृद्धि पामवा रूप जे आशंसा कहेतां मननी इच्छा तेनो जे परिणाम ते रूप जे फरशी तेणे करीने धर्मरूप कल्पवृक्षने छेदनार छे माटे तेनुं नाम नियाणु कहीए. ते नियाणानो सर्वथा परिहार करवो, केमके तेना परिणामनुं अत्यंत दारुण फल छे ए हेतु माटे. ॥ ते वात शास्त्रमां कही छे. ॥ जे मूर्ख पुरुष विशुद्ध एवुं चारित्र पालीने भोगादिक पामवानुं नियाणु करे छे ते मंदपुरुष फल देवामां चतुर एवुं नंदन वनने, वृद्धि पमाडीने निश्चे भस्म करे छे, कहेतां बाली दे छे. ॥१॥

अवतरणम् टी० तर्हि किं कर्तव्यमित्याह ॥ भा० त्यारे शुं करवुं तेने कहे छे.

मू० विहितमितिप्रवृत्तिरिति ॥ भा० शास्त्रमां कहेलुं छे एम धारीने प्रवृत्ति करे.

टी० विहितं कर्तव्यतया भगवता निरूपितमेतदिति, एवं सर्वत्र धर्मकार्ये प्रवृत्तिः ॥

भा० भगवंते करवापणे करीने आ कार्य आ प्रकारे कह्युं छे एम विचारीने सर्व धर्म कार्यने विषे प्रवृत्ति करवी.

मू० तथा-विधिना स्वाध्याययोग इति॥ भा० वली विधिए करीने स्वाध्यायनो योग राखे. ॥

टी० विधिना कालविनयाद्याराधनरूपेण स्वाध्यायस्य वाचनादेर्योगो व्यापारणमिति ॥

भा० विधि कहेतां अमुक कालने विषे भणवुं तथा आ प्रकारना विनये करीने वाचना लेवी इत्यादिक जे आराध- नाना प्रकार तेणे करीने स्वाध्याय जे वाचनादिक तेनो योग करवो कहेतां तेमां प्रवर्त्तवुं.

मू० तथा-आवश्यकापरिहाणिरिति ॥ भा० वली जे अवश्य करवा योग्य तेनी हानि न करवी.

टी० आवश्यकानां स्वकाले नियमात्कर्तव्यविशेषाणां प्रत्युपेक्षणादीनां अपरिहाणिरभ्रंशः इयं च, प्रधानं साधुलिङ्गम् ॥ तथा च दशवैकालिकनिर्युक्तिः॥

संवेगो निव्वेओ विसयविवेगो सुसीलसंसग्गी ॥ आराहणा तवो नाणदंसणचरित्तविणओ य ॥ १ ॥

खंतीयमद्दवज्जवविमुत्तयादीणया तितिक्खा य ॥ आवस्सगपरिसुद्धी य भिक्खुलिङ्गाइं एयाइं ॥ २ ॥ इति ॥

भा० आवश्यक कहेतां पोत पोताने समये नियमाए करवा योग्य एवां जे पडिलेहण प्रमुख अनुष्ठान तेमनी अ- परिहानि कहेतां हानि न करवी; अर्थात् जे जे अनुष्ठान जे जे वखते करवां घटे ते ते वखते करवां; इयं कहेतां आ, आ- वश्यकनी अपरिहाणि जे ते प्रधान एवुं साधुनुं चिन्ह छे. ॥ ते वात दशवैकालिक सूत्रनी निर्युक्तिमां कही छे. ॥ संवेग कहेतां मोक्षाभिलाष करवो, निर्वेद कहेतां भवथी वैराग्य पामवुं, विषय विवेक कहेतां प्रशस्ता प्रशस्त विषयनो वि- भाग करवो, वली सारा शीलवंत साधुजननी संगति करवी. वली ज्ञानादिक गुणोनी आराधना करवी, बाह्य अने अभ्यं- तर ए बे भेदे तप करवुं, वली ज्ञान, दर्शन चारित्र तेमनो विनय करवो. ॥१॥ वली क्षमा राखवी, मार्दव कहेतां माननो त्याग करवो, आर्जव कहेतां मायानो त्याग करवो, विमुक्तता कहेतां लोभनो त्याग करवो, अदीनता कहेतां दीनपणानो त्याग करवो, एटले रंकपणुं न राखवुं, तितिक्षा कहेतां परीषह उपसर्गादि तेमनुं सहन करवुं, वली आवश्यक कहेतां अ- वश्य करवा योग्य एवां जे धर्मानुष्ठान तेनी समस्त प्रकारे शुद्धि करवी, ए सर्व साधुनां लिंग कहेतां चिन्ह छे. ॥२॥

मू० तथा-यथाशक्ति तपःसेवनमिति ॥ भा० वली पोतानी शक्तिने अनुसारे तपनुं सेवन करे.

टी० यथाशक्ति तपसो ऽनशनादेः सेवनमाचरणम् ॥ यथोक्तम् ॥

कायो न केवलमयं परितापनीयो मिष्टैरसैर्बहुविधैर्न च लालनीयः ॥ चित्तेन्द्रियाणि न चरन्ति यथोत्पथेन वश्यानि येन च तदाचरितं जिनानाम् ॥ १ ॥ इति ॥

भा० पोतानी शक्तिने अनुसारे अनशनादिक तपनुं आचरण करवुं ते वात शास्त्रमां कही छे के, आ शरीरने केवल तपवडे परितापवालुंज थाय एम पण न करवुं, तथा मिष्ट एवा अनेक प्रकारना रसवडे लालन पालन पण न करवुं, त्यारे शुं करवुं? तेने कहे छे. चित्त तथा इंद्रियो जेणे करीने उन्मार्गे न चाले अने जेणे करीने वश थाय, एवुं जिनपरमात्मानुं आचरेलुं तप छे. एटले ए प्रकारे जिनपरमात्माए तप करवानुं कहुं छे. ॥१॥

मू० तथा-परानुग्रहक्रियेति ॥ भा० वली परनो जेम अनुग्रह थाय तेवी क्रिया करे.

टी० परेषां स्वपक्षगतानां परपक्षगतानां च जन्तूनां महत्या करुणापरायणपरिणामितया अनुग्रहकरणं ज्ञानाद्युपकारसंपादनमिति ॥

भा० पोताना पक्षमां रहेला अने परना पक्षमां रहेला एवा जे प्राणी तेमना करुणा परिणामे करीने अनुग्रह करवो कहेतां ज्ञानादि उपकारनुं संपादन करवुं, एटले पोताना पक्षना तथा अन्य पक्षना सर्व जीव मात्रनो, मोटी करुणानी दृष्टि वडे तेमने ज्ञानादि उपदेश आपवा रूप मोटो उपकार करवो.

मू० तथा-गुणदोषनिरूपणमिति ॥ भा० वली सर्व क्रियाने विषे गुणदोषनी गवेषणा करे.

टी० सर्वत्र विहारादौ कर्तव्ये गुणदोषयो निरूपणं कार्यम् ॥

भा० करवा योग्य एवी जे विहारादि सर्व क्रिया, तेने विषे गुण तथा दोष ए बेनुं निरूपण करवुं, कहेतां गुण केट-

हो छे, अने दोष केटलो छे एम गुरुलाघवनो विचार करवो.

मू० ततो-बहुगुणे प्रवृत्तिरिति ॥ भा० गुणदोषनो विचार करया पछी जे बहु गुणवाली क्रिया तेने विषे प्रवृति करे.

टी० यद्बहुगुणोगुणलक्षणांत्स्वातंकेनलगुणमयं वा कार्यमाजोसते तत्र प्रवर्तितव्यं नान्यथेति ॥

भा० जेमां बहु गुण होय, उपलक्षणपणाथी केवल गुणमय एवुं जे कार्य जणातुं होय तेने विषे प्रवृत्ति करवी, पण अन्यथा प्रकारे न करवी, एटले जेमां घणा दोष जणाता होय अने थोमो गुण जणातो होय, अथवा केवल दोष जणातो होय एवा कार्यने विषे प्रवृत्ति न करवी.

मू० तथा-क्षान्तिर्मार्दवमार्जवमलोभतेति ॥ भा० वली क्षांति, मार्दव, आर्जव, तथा निर्लोभपणु राखे.

टी० एते क्षान्त्यादयश्चत्वारोपि कषायचतुष्टयप्रतिपक्षभूताः साधुधर्ममूलभूमिकास्वरूपा नित्यं कार्या इति ॥

भा० ए क्षांत्यादि चार पण चार कषायना शत्रुरूप छे, एटले क्रोधनो शत्रुरूप क्षमा छे, अने माननो शत्रुरूप मार्दव कहेतां माननो त्याग छे अने मायानो शत्रुरूप आर्जव कहेतां सरलपणु छे, अने लोभनो शत्रुरूप निर्लोभपणु छे, ए हेतु माटे ए चार साधु धर्मनी मूल भूमिकारूप कहेतां आधाररूप छे माटे ए क्षमादिक निरंतर राखवा.

अवतरणम् टी० अत एव ॥ भा० जे हेतु माटे क्षमादिक निरंतर राखवा कह्या छे ए हेतु माटे.

मू० क्रोधाद्यनुदय इति ॥ भा० क्रोधादिक चार कषायनो उदय न थाय तेवो यत्न करवो.

टी० क्रोधादीनां चतुर्णां कषायाणामनुदयो मूलतएवानुत्थानम् ॥

भा० क्रोधादिक चार कषायनुं अनुदय कहेतां मूलथीज उत्थान कहेतां उगवापणु न थाय तेम करवुं.

मू० तथा-वैफल्यकरणमिति ॥ भा० वली उदय पामेला क्रोधादिकनुं निष्फलपणु करे.॥

टी० वैफल्यस्य विफलत्वभावस्य कथंचिदुदयप्राप्तानामपि क्रोधादीनां करणं, क्रोधादीनामुदये यच्चिन्तितं कार्यं तस्याकरणेन क्रोधाद्युदयो निष्फलः कार्य इति भावः । एवं च कृते पूर्वोक्ताः क्षान्त्यादय आसेविता भवन्ति ॥

भा० कोइ प्रकारे उदय प्राप्त थया एवा पण क्रोधादि चार कषाय, तेमनुं निष्फलपणु करवुं कहेतां क्रोधादि उत्पन्न थये सते जे करवुं धार्युं होय ते न करवाथी तेमनुं निष्फलपणु करवुं ए भाव जाणवो, एम करये सते पूर्वे कहेला क्षांत्यादिक च्यारे सेवन कर्या कहेवाय छे.

अवतरणम् टी० क्रोधाद्यनुदयार्थिना च यत्कार्यं तदाह ॥

भा० क्रोधादिकना उदयने न इच्छता एवा पुरुषे जे करवा योग्य छे तेने कहे छे.

मू० विपाकचिन्तेति ॥ भा० क्रोधादिकना फलनुं चिंतवन करे.

टी० विपाकस्य क्रोधादिकषायफलस्य चिन्ता विमर्शो विधेयः ॥ यथा ॥

क्रोधात्प्रीतिविनाशं मानाद्विनयोपघातमाप्नोति ॥ शाठ्यात्प्रत्ययहानिं सर्वगुणविनाशनं लोभात् ॥१॥ इति ॥

भा० क्रोधादिकना फलनो विचार करवो. ॥ जेम के,- पुरुष जे ते क्रोधथी प्रीतिना विनाश प्रत्ये पामे छे, एटले क्रोध करवाथी प्रीति गुण जाय छे अने मानथी विनयना नाश प्रत्ये पामे छे, एटले मान करवाथी विनय गुण जाय छे अने माया कपटथी विश्वासनी हानी प्रत्ये पामे छे, एटले कपटथी मित्रतानो विश्वास गुण जाय छे, अने लोभथी सर्व गुणना विनाश प्रत्ये पामे छे, एटले लोभना वशथी पूर्वोक्त सर्व गुण जाय छे. ॥१॥

मू० तथा-धर्मोत्तरो योग इति ॥ भा० वली धर्म छे फल ते जेनुं एवो मन वचन कायानो व्यापार करे.

टी० धर्मोत्तरो धर्मफलः सर्व एव योगो व्यापारो विधेयः । न पुनरट्टहासकलिकिलत्वादिः पापफल इति ॥

भा० धर्म छे फल जेनुं एवोज सर्व व्यापार करवो पण पाप छे फल जेनुं एवो जे अट्टाट्ट हास खडूखडाट घणुं (हसवुं) तथा कलिकिलपणुं (किल्लकारी करवी) इत्यादि व्यापार साधुए न करवो.

मू० तथा-आत्मानुप्रेक्षेति ॥ भा० वली-आत्मानी विचारणा करे.॥

टी० आत्मनः स्वस्यानुप्रेक्षा पर्यालोचना भावप्रत्युपेक्षारूपा ॥ यथा ॥

किं कय किंवा सेसं किं करणिज्जं तव न न करेमि ॥ पुव्वावरत्तकाले जागरओ भावपडिलेहत्ति ॥ १ ॥

भा० पोताना आत्मानी पर्यालोचना कहेतां भाव प्रत्युपेक्षारूप विचारणा करवी, जेम के,- में शुं कर्युं अने मारे शुं करवानुं बाकी छे, अने मारे शुं करवा योग्य छे, अने हुं तपतो करतो नथी!! आ प्रकारे प्रातःकाले जागीने भाव प्रति लेखना जे ते करवा योग्य छे एटले पाछली रात्रे आवी धर्मनी विचारणा करवी.

अनंतरणम् टी० एवमात्मन्यनुप्रेक्षिते यत्कृत्यं तदाह ॥ भा० ए प्रकारे आत्म विचार करये सते जे करवा योग्य छे तेने कहे छे.

मू० उचितप्रतिपत्तिरिति ॥ भा० योग्य अनुष्ठाननो अंगीकार करे.

टी० उचितस्य गुणवृंहकस्य प्रमादनिग्राहिणश्चानुष्ठानस्य प्रतिपत्तिरभ्युपगम इति ॥

भा० उचित कहेतां गुणनी वृद्धि करनार अने प्रमादनो निग्रह करनार एवा अनुष्ठाननो अंगीकार करवो.

मू० तथा-प्रतिपक्षासेवन मिति ॥ भा० वली-दोषना शत्रुरूप एवा गुणोनुं आसेवन करे.

टी० यो हि यदा येन दोषेण बाध्यमानो भवति, तेन तदा तत्प्रतिपक्षभूतस्य गुणस्यासेवनं कार्यं हिमपातपीडितेनेवाग्नेरिति ॥

भा० जे पुरुष ज्यारे जे दोषे करीने बाध पाम्यो होय त्यारे तेणे ते दोषनो शत्रुरूप एवो जे गुण, तेनुं आसेवन करवुं. जेम हिमना पडवाथी पीडा पामेलो पुरुष, अग्निनुं आसेवन करे छे, तेम दोषना शत्रु रूप गुणनुं आसेवन करवुं.

मू० तथा-आज्ञानुस्मृतिरिति ॥ भा० वली भगवत्‌नी आज्ञानुं अनुस्मरण राखे.

टी० आज्ञाया भगवद्वचनस्य पदे पदे हृदयेऽनुस्मृतिः कार्या । भगवद्वचनानुस्मरणस्य भगवत्स्मरणरूपत्वेन महागुणत्वात् ॥ यदुक्तम् ॥

अस्मिन्हृदयस्थे सति हृदयस्थस्तत्त्वतो मुनीन्द्र इति ॥ हृदयस्थिते च तस्मिन्नियमात्सर्वार्थसंसिद्धिः ॥ १ ॥ इति ॥

भा० भगवतना वचनरूप जे आज्ञा, तेनी पगले पगले हृदयने विषे स्मृति राखवी. केमके भगवतना वचननुं स्मरण जे संभारवुं, तेने भगवत स्मरणरूपपणाए करीने महा गुण थवापणु छे ए हेतु माटे, एटले जे भगवतनां वचनने संभारे छे, तेने भगवतना स्मरणरूप मोटा गुणनी प्राप्ति थाय छे, अर्थात् जे पुरुष भगवतने पूजे छे, अने तेना वचननी विराधना करे छे तो, ते परमार्थे भगवतना आराधक नथी.॥ ते वात शास्त्रमां कही छे. ॥ ए भगवतनुं वचन हृदयमां रह्ये सते तत्त्वथी, ए भगवत्, हृदयमां रह्या छे एम जाणवुं, अने ज्यारे भगवत् हृदयमां रह्या त्यारे नियमाए सर्व अर्थनी सिद्धि थइ एम जाणवुं. ॥१॥

मू० तथा-समशत्रुमित्रतेति ॥ भा० वली शत्रुने विषे तथा मित्रने विषे समानपणु राखे.

टी० शत्रौ मित्रे च समानपरिणामता, एको हि तत्र निर्भर्त्सनादिभिरन्यस्तु स्तुतिवन्दनादिभिः स्वचितसंतोषं घटयन्तो, मा निमित्तमात्रमवलम्ब्य प्रवृत्तो द्वावपि, न तु मत्कार्यं किंचनेति, ततः कोऽनयोरूनोऽधिको वा ममेति भावनया॥

भा० शत्रुने विषे तथा मित्रने विषे समान परिणामपणुं राखवुं, एटले ए बेने विषे पोताना परिणाम सरखा राखवा, तेमां शत्रु जे ते निर्भर्त्सनादिके करीने, एटले तिरस्काराादिके करीने पोताना चित्तमां संतोष करे छे. ने मित्र जे ते स्तुति तथा वंदन इत्यादिके करीने पोताना चित्तमां संतोष करे छे, माटे ए बे जण, मारु निमित्तमात्र रूपे अवलंबन करी प्रवर्तेला छे, माटे मारे तो ए बेनुं कांइ पण कार्य नथी, तेथी ए बेमां मारे ओछो कोण छे, अने अधिको पण कोण छे? कोइ नथी; ए प्रकारे विचार करी शत्रु तथा मित्र तेमने विषे समपणु राखवुं.

मू० तथा-परीषहजय इति ॥ भा० वली परिषहोने जिते.

टी० परीषहाणां क्षुत्पिपासादीनां द्वाविंशतेरपि जयोऽभिभवः, तत्र दर्शनपरीषहस्य मार्गाच्यवनार्थं, शेषाणां च कर्मनिर्जरार्थं कार्य इति ॥ यथोक्तम् ॥

मार्गाच्यवननिर्जरार्थं परिषोढव्याः परीषहा इति ॥

भा० क्षुधा, तृषा प्रमुख बावीश एवा पण परिषहनो जय करवो, तेमां दर्शन परिषहनुं सहन करवापणुं छे, ते मोक्ष मार्ग थकी न पडी जवाय तेने अर्थे छे अने बाकीना जे परिषह छे, तेनुं सहन करवुं जे, ते तो कर्मनी निर्जराने अर्थे छे. ते वात शास्त्रमां कही छे के,- मार्ग थकी न पडी जवाय तथा कर्मनी निर्जरा थाय माटे परिषहो सहन करवा योग्य छे.

सू० तथा-उपसर्गातिसहनमिति ॥ भा० वली उपसर्गोने अतिशे सहन करे.

टी० उपसृज्यन्ते पीडापरिगतैर्वेद्यन्ते ये ते उपसर्गास्ते च दिव्यमानुषतैरश्चात्मसंवेदनीयभेदाच्चतुर्धा । तेषामतिसहनमभिभवनम् । अन्यथा व्यसनमयत्वेन संसारस्य तेषामनतिसहने मूढमतित्वप्रसङ्गात् ॥ यथोक्तम् ॥

संसारवर्त्म्यपि समुद्विजते विपद्भ्यो यो नाम मूढमनसां प्रथमः स नूनम् ॥ अम्भोनिधौ निपतितेन शरीरभाजा संसृज्यतां किमपरं सलिलं विहाय ॥ १ ॥ इति ॥

ज्ञा० पीडाए करीने व्याप्त थएला एवा पुरुषोए जे वेदिये ते उपसर्ग कहीए, ते उपसर्ग जे ते च्यार प्रकारना छे. देव संबंधी १, तथा मनुष्य संबंधी २, तथा तिर्यंच संबंधी ३, तथा आत्मसंवेदनीय कहेतां आत्मा संबंधी ४, एवा चार भेदथी जाणवा एवा उपसर्गोनो पराजय करवो. अने एम न सहन करे तो, संसारनुं तो दुःखमयपणुं छे माटे ते उपसर्गोनुं अतिशे सहन न करवाथी, मूढमतिपणु प्राप्त थवानो प्रसंग आवे ए हेतुमाटे उपसर्गोनो पराजय करवो॥ कह्युं छे के-

जे पुरुष संसारमां रह्यो थको पण विपत्तियो थकी उद्वेग पामे छे ते पुरुष निश्चे मूढ मनवाला पुरुषोनी मध्ये मुख्य छे एटले महामूढ छे, केमके समुद्रमां पडेला पुरुषने पाणी विना बीजुं शुं अडवानुं छे, अर्थात् समुद्रमां पडेला पुरुषे एम न भय पामवो जे रख्ये मने पाणी अडकशे !!! एतो समुद्रमां पाणी विना बीजुं शुं अडवानुं छे? कांइ नथी. तेम संसाररूप समुद्रमां विपत्तिरूप पाणीनो संसर्ग थया विना रहेज नही, माटे संसारना दुःखथी उद्वेग पामीने धर्म साधनथी विमुख न थवुं. ॥१॥

मू० तथा-सर्वथा भयत्याग इति ॥ ज्ञा० वली सर्व प्रकारे भयनो त्याग करे.

टी० सर्वथा सर्वैः प्रकारैरिहलोकपरलोकभयादिभिर्भयस्य भीतेस्त्यागः परिहारः । निरतिचारयतिसमाचार वशोपलब्धसमुत्कृष्टोपष्टम्भतया मृत्योरपि नोद्विजितव्यम् । किं पुनरन्यभयस्थानेभ्य इति ॥ अतएवोक्तमन्यत्र ॥ प्रायेणाकृतकृत्यत्वान्मृत्योरुद्विजते जनः ॥ कृतकृत्याः प्रतीक्षन्तेमृत्युं प्रियमिवातिथिम् ॥ १ ॥

ज्ञा० इह लोकभय कहेतां मनुष्यादिकने,अन्य जे सजातीय मनुष्यादिक तेथकी जे भय थवो ते इहलोक भय कहीए, अने परलोक कहेतां विजातीय एवा तिर्यंच तथा देवता इत्यादिकथी मनुष्यादिकने जे भय थवो ते परलोक भय कहीए, इत्यादि सव प्रकारना जे भय तेनो परित्याग करवो. केमके अतिचार रहित एवा यतिधर्मना आचार पालवाना वशथी,

प्राप्त थयो एवो जे उत्कृष्टो उपष्टंभ कहेतां पामवा योग्य वस्तुनी प्राप्ति, ते हेतु माटे मृत्यु थकी पण न उद्वेग पामवुं तो बीजां भयस्थानथी उद्वेग थयानुज पामवुं. ॥ एज हेतु माटे अन्यस्थलमां कह्युं छे के,- लोक जे ते बहुधा अकृतकृत्य छे, कहेतां करवा योग्य एवुं जे कार्य ते तेमणे कर्युं नथी, ए हेतु माटे मृत्यु थकी उद्वेग पामे छे. अने जे पुरुषो करवा योग्य एवा कार्यने करी रह्या छे, ते पुरुषो तो पोतानो प्रिय एवो अतिथि कहेतां मेमान तेनी जेम वाटच जुवे तेम मृत्युनी वाटच जुवे छे जे क्यारे मारो परममित्र एवो मृत्यु प्राप्त थाय.

मू० तथा-तुल्याश्मकाञ्चनतेति ॥ भा० वली-तुल्य छे पाषाणने सुवर्ण ते जेने एवो होय. ॥

टी० तुल्ये समाने अभिष्वङ्गाविषयतया अश्मकांचने उपलसुवर्णे यस्यस तथा तद्भावस्तत्ता ॥

भा० आसक्तिना अभावथी समान छे पाषाण अने कांचन ते जेने एवो थाय एटले पाषाण अने सुवर्ण ए बेने देखीने ए बेनो त्याग करवारूप पोतानो भाव, समानपणे रह्यो छे, अर्थात् पाषाणमां जेम आसक्ति नथी, तेम सोनाने विषे पण आसक्ति करता नथी, कहेतां आसक्तिनो अभाव ए बेने विषे सरखो राखे छे. ॥

मू० तथा-अभिग्रहग्रहणमिति ॥ भा० वली-साधु जे ते अभिग्रहोनुं ग्रहण करे.

टी० अभिग्रहाणां द्रव्यक्षेत्रकालभावभेदभिन्नानाम् ॥

लेवकमलेवकं वा अमुगं दव्वं च अज्ज घेच्छामि ॥ अमुगेण व दव्वेण व अहदव्वाभिग्गहो एस ॥ १ ॥

इत्यादि शास्त्रसिद्धानां ग्रहणमभ्युपगमः कार्यः ॥

भा० द्रव्यथी, क्षेत्रथी, कालथी, भावथी भेद पामता एवा जे अभिग्रह तेमनुं ग्रहण करवुं. जेमके,- लेपवालुं

अथवा अलेपवालु एवुं अमुक द्रव्य आजे मारे ग्रहण करवुं छे. अथवा अमुक द्रव्ये करीने एटले कोइ आहारादि वस्तु अमुक वस्तुवडे आपे तो मारे लेवी तेने द्रव्याभिग्रह कहीए इत्यादि अभिग्रहशास्त्रमां कहेला छे तेनुं अंगीकार करवुं. ॥१॥

मू० तथा-विधिवत्पालनमिति ॥ भा० वली विधियुक्त अभिग्रहोनुं पालन करे.

टी० विधिवद्विधियुक्तं यथा भवति पालनमभिग्रहाणामिति ॥

भा० अभिग्रहोनुं विधि सहित पालवुं जे प्रकारे थाय तेम वर्तवुं.

मू० तथा-यथार्हं ध्यानयोगइति ॥ भा० वली जेम घटे तेम ध्यान योग करे.

टी० यथार्हं यो यस्य योग्यस्तदनतिक्रमेण ध्यानयोगो ध्यानयोर्धर्मशुक्ललक्षणयोर्योगः । अथवा यथार्हमिति योदेशः कालो वा ध्यानस्य योग्यस्तदनुल्लङ्घनेनेति ॥

भा० धर्मध्यान तथा शुक्लध्यान ए बे ध्याननो योग कहेतां जेने जे घटे तेनुं ते अतिक्रमण न करीने योग करे, अथवा जेम घटे तेम, जे ध्याननो जे देश होय तेवा स्थानमां रही ध्यान करे तथा जे ध्याननो जे काल होय ते ध्यान, ते वखते करवुं पण देशकालनुं उल्लंघन करी न करवुं.

मू० तथा-अन्तेसंलेखनेति ॥ भा० अंतकाले संलेखणा करे.

टी० अन्ते आयुःपर्यन्ते विज्ञाते सति सल्लेखना, शरीरकषाययोस्तपोविशेषभावनाभ्यां कृशीकरणम् ॥

भा० आउखानो अंत जाणे सते संलेखणा करवी, कहेतां तपो विशेषे करीने शरीरने कृश करवुं तथा भावनाए करीने कषायने ओछा करवा एटले शरीर अने कषायने क्षीण करवा तेने संलेखना कहीये.

अवतरणम् टी० परमत्र ॥ भा० परंतु आ जगाए कहेतां तपो विशेषे करीने शरीरने कृश करवुं तथा भावनाए करीने कषायोने कृश करवा ए जगाए पोतानी शक्तिनी अपेक्षा राखवी तेने कहे छे.

म० संहननाद्यपेक्षणमिति ॥ भा० पोताना संघेण प्रमुखनी अपेक्षा करे.

टी० संहननस्य शरीरसामर्थ्यलक्षणस्य आदिशब्दाच्चित्तवृत्तेः सहायसंपत्तेश्च अपेक्षणमाश्रयणं कार्यं संहननाद्यपेक्ष्य संलेखना विधेयति भावः ॥

भा० शरीरनुं जे सामर्थ्य ते छे लक्षण ते जेनुं एवुं जे संहनन, तेनी तथा आदि शब्दथी चित्तनी वृत्तिनुं अने सहायनी संपत्तिनुं अपेक्षण कहेतां आश्रय करीने संलेखणा करवी ए भाव छे. ॥

अवतरणम् टी० नन्वनयोर्द्रव्यसंलेखनाभावसंलेखनयोः काऽत्यन्तमादरणीयेत्याह ॥

भा० ननु इति वितर्के, आ जगाए कोइ तर्क करे छे. द्रव्यसंलेखना अने भावसंलेखना ए बेमांथी कई संलेखना अत्यंत आदरवा योग्य छे? तेनो उत्तर कहे छे.

म० भावसंलेखनायां यत्न इति ॥ भा० भावसंलेखनामां प्रयत्न करे.

टी० भावसंलेखनायां, कषायेन्द्रियविकारतुच्छीकरणरूपायां, यत्न आदरः कार्यः, द्रव्यसंलेखनाया अपि भावसंलेखनार्थमुपदेशात् । अयमत्र भावः । इह मुमुक्षुणा भिक्षुणा प्रत्यहं मरणकालपरिज्ञानयत्नपरेणस्थेयं । मरणकालपरिज्ञानोपायाश्च । आगमदेवतावचनसुप्रतिभा तथाविधानिष्टस्वप्नदर्शनादयोऽनेके, ते शास्त्रलोकप्रसिद्धा इति । ततो विज्ञाते मरणकाले पूर्वमेव द्वादशवर्षाणि यावदुत्सर्गतः संलेखना कार्या । तत्र च ॥

चत्तारि विचित्ताइं, विगई निज्जूहियाइं चत्तारि संवच्छरे य दोन्नि उ, एगंतरियं च आयामं ॥८८२॥

नाइविगिट्ठो य तवो, छम्मासे परिमियं च आयामं ॥ अन्नेवि य छम्मासे, होइ विगिट्ठ तवो कम्मं ॥८८३॥

वासं कोडी सहियं आयामं काउमाणुपुव्वीए ॥ गिरिकंदर तु गंतुं पायवगमणं अह करेइ ॥८८४॥

यदा तु कुतोपि संहननादिवैगुण्यान्न शक्यत इयान्संलेखनाकालः साधयितुं, तदा मासवर्षपरिहाण्या जघन्यतोपि षण्मासान्यावत्संलेखना कार्या; असंलिखितशरीर-कषायो हि भिक्षुरनशनमधिष्ठितः सहसा धातुक्षये समुपस्थिते न सुगतिफलं तथाविधं समाधिमाराधयितुं साधीयान्स्यादिति ॥

भा० कषाय, तथा इंद्रियोना विकार, तेमनुं तुच्छ करवारूप भावसंलेखनाने विषे आदर करवो. द्रव्यसंलेखनानो पण भावसंलेखनाने अर्थे उपदेश छे. । आ जग्याए आ प्रकारनो भाव छे एटले परमार्थ छे. इहां मुमुक्षु कहेतां संसारथी मु-कावाने इच्छता एवा भिक्षुए, निरंतर मरणकालनो परिज्ञानने अर्थे यत्नने विषे तत्पर रहेवुं. मरणकालने जाणवाना उपाय आगमथी तथा देवताना वचनथी तथा पोतानी सुप्रतिभाथी एटले पोतानी सुंदर बुद्धिथी वली तथाविध जे अनिष्ट स्वप्न तेनुं देखवुं एटले माठां स्वप्न देखवां इत्यादि अनेक एवा लोकने विषे तथा शास्त्रने विषे प्रसिद्ध छे, एवा उपाये करीने मरण-काल जाणे सते उत्सर्ग मार्गे प्रथमथीज बार वर्ष सुधी संलेखना करवी, तेमां प्रथमना च्यारवर्ष सुधी तो, विचित्र ए-टले चतुर्थ, अष्टम, दशम, द्वादश आदि विचित्र प्रकारनां तप करवां. त्यार पछी बीजां चार वर्ष सुधी विचित्र तप करे, पण पारणे विगइ रहित निवी करे, एटले उत्कृष्ट रसनो त्याग करे, पछी बे वर्ष सूधी चतुर्थ करे एटले उपवास करे. पा-रणे आंबिल करे. ॥ ८८२ ॥ एवी रीते दश वर्ष पूरां थया पछी बे वर्षमां जे करे तेने कहे छे. हवे अगी-यारमा वर्षना प्रथमना छ मास सूधी चतुर्थ, षष्ठ तप करे अने पारणे आंबिल करे. परंतु कांइक उणो आहार ग्रहण करे वली आगल्या छ मासमां अष्टम, दशम अने द्वादशादिक तप करे, अने पारणे आंबिल करी अगीयारमुं वर्ष पुरु करे. ॥ ८८३ ॥ हवे बारमा वर्षनी करणी कहे छे. बारमा वर्षना पर्यंत सूधी कोटी सहीत निरंतर आंबिल करे. उणो दरपणे सहित जे आंबिल करे ते कोटी सहित आंबिल कहेवाय. केटलाक आचार्य एम कहे छे के,- बारमे वर्ष चतुर्थ क

रीने पारणे आंबिल करे इहां बारमा वर्षना तपमां घणा भेद छे माटे आनुपूर्वीए एटले परंपरा प्रमाणे करे. बारमा वर्षमां आंबिल करे ते भोजनना कवल न्यून करतो करतो एक कवल सूधी आवे. पछी एक कोलीयामांथी कणिया ओछा करते करते एक कणिया सूधी आवे. दृष्टांतथी कह्युं छे के, दीवामां तेल अने दीवेटनो समकाले नाश थाय छे तेम आयुष्नो अने शरीरनो समकाले नाश थाय, वली बारमा वर्षमां जे वारे छेल्ला च्यार मास रहे त्यारे एकांतरे तेलनो कोगलो भरी घणी वखत सूधी मुखमां राखी राखमां नाखी दे. पछी ऊन्हा पाणी साथे कोगलो करे. जो एम न करे तो मुख घणुं लुखु पडे मली जाय तेथी नवकार मात्रनो पण उच्चार न थाय. ए रीते बार वर्ष संलेखना करी पछी गिरिकंदरा कहेतां पर्वतनी गुफामां अथवा ज्यां षट् जीवनिकायनी रक्षा थाय त्यां जइने पादोपगमन नामे अनशननो अंगीकार करे, अथ शब्दथी भक्त परिज्ञा अने इंगिनी ए नामनां अनशनने आदरे. ॥ ८८४ ॥ ज्यारे कोइ प्रकारे संहननादिकना वैगुण्य थकी कहेतां शरीरनुं स्वस्थपणु न होय इत्यादि कारणथकी एटला बधा काल सुधी संलेखना करवा नसमर्थ थवाय तो वर्षनी तथा मासनी हानि करतां करतां जघन्यपणाथी छ मासनी संलेखना तो करवी, केमके जेणे शरीरनुं तथा कषायनुं ओछापणु नथी कर्युं एवो भिक्षु जे ते अनशनने पाम्यो सतो शीघ्रपणे धातुनो क्षय प्राप्त थये सते, सुगति छे फल जेनुं एवा तथाविध समाधिने आराधवा न समर्थ थाय माटे छ मासनी संलेखना तो प्राय अवश्य करवी.

मू० ततो-विशुद्धं ब्रह्मचर्यमिति ॥ भा० ते संलेखना कर्या पछी विशुद्ध एवुं ब्रह्मचर्य पाले.

टी० विशेषेणातिनिविमब्रह्मचर्यगुप्तिविधानरूपेण शुद्धं ब्रह्मचर्यं प्रतीतमेव विधेयं, यदत्र संलेखनाधिकारे विशुद्धब्रह्मचर्योपदेशनं तद्वेदोदयस्य क्षीणशरीरतायामप्यत्यन्तदुर्द्धरत्वख्यापनार्थमिति ॥

भा० विशेषे करीने एटले अतिशे निर्विघ्नपणे ब्रह्मचर्यनी गुप्तिनुं करवुं ते रूपे करीने, शुद्ध एवुं ब्रह्मचर्य तेतो प्रसिद्धज छे ते ब्रह्मचर्य विशेषे करीने पालवुं. जे आ संलेखनाना अधिकारने विषे विशुद्ध ब्रह्मचर्यनो उपदेश कर्यो तेतो क्षीण शरीर पणु थये सते पण ते वेदना उदयनुं अतिशे दुर्द्धरपणु छे एम ख्यापन करवाने अर्थे छे, एटले क्षीण शरीरवालाथी पण वेदना उदयनुं सहन करवुं ए घणुं कठण छे, तेथी एने पण ब्रह्मचर्यनी गुप्ति विशेषे राखवी कही.

अवतरणम् टी० अथ संलेखनानन्तरं आशुघातके वा विषविशूचिकादौ दोषे सति यद्विधेयं तदाह ॥ भा० हवे संलेखनाना अनंतर कहेतां संलेखना कर्या पछी शीघ्र नाश करनार एवो अथवा विषविशुचिका कहेतां मूर्छा इत्यादिक कोइ दोष उत्पन्न थये सते जे करवा योग्य छे तेने कहे छे. ॥

मू० विधिना देहत्याग इतीति ॥ भा० विधिए करीने देहनो त्याग करे. इति शब्दनो समाप्तिरूप अर्थ छे॥

टी० विधिना आलोचनव्रतोच्चारपरक्षामणानशनशुभभावनापञ्चपरमेष्ठि स्मरण लक्षणेन देहस्य त्यागः परित्यजनं पण्डितमरणाराधन मित्यर्थः इतिशब्दः परिसमाप्तौ । इत्युक्तः सापेक्षयतिधर्मः ॥

भा० आलोयणा करवी, तथा व्रतनो उच्चार करवो, तथा परने खमाववुं, तथा अनशन करवुं, तथा शुभ भावना भाववी तथा पंचपरमेष्ठिनुं स्मरण करवुं इत्यादि छे लक्षण जेनुं एवा विधिए करीने देहनो त्याग करवो, एटले पंडित मरण रूप आराधना करवी एटलो अर्थ छे. । इति शब्दनो समाप्तिरूप अर्थ छे. ए प्रकारे सापेक्ष यतिधर्म जे ते कह्यो.

अवतरणम् टी० अथ द्वितीयधर्मप्रस्तावनायाह ॥ भा० हवे बीजो यतिधर्म कहेतां निरपेक्ष यतिधर्म तेनी प्रस्तावनाने अर्थे कहे छे.

मू० निरपेक्षयतिधर्मस्त्विति ॥ भा० निरपेक्ष एवा यतिनो धर्म तो आगळ कहीशुं एवो छे

टी० निरपेक्षयतीनां धर्मः पुनरयं वक्ष्यमाणः ॥ भा० जेने गुरुकुलवासादिकनी अपेक्षा नथी, एवा जे जिनकल्पिकादि यति तेमनो जे धर्म ते तो आ आगळ कहीशुं एवो छे. ॥

अवतरणम् टी० तमेवाह ॥ भा० ते निरपेक्ष यति धर्मनेज मूल ग्रंथकार देखाडे छे.

मू० वचनगुरुतेति ॥ भा० आगमनुं गुरुपणुं राखे.

टी० वचनमेवागम एव गुरुः सर्वप्रवृत्तौ निवृत्तौ चोपदेशकत्वेन यस्य स तथा तद्भावस्तत्ता ॥

भा० सर्वे एवी प्रवृत्ति तथा निवृत्ति तेने विषे शास्त्र एज उपदेशकपणे करीने जेने गुरु छे, एटले जेम गुरुने पुछी प्रवृत्ति तथा निवृत्ति करे तेम शास्त्रने पुछी कहेतां शास्त्रमां कह्या प्रमाणेज जेनुं प्रवर्त्तवुं तथा निवर्त्तवुं थाय छे.

मू० तथा-अल्पोपधित्वमिति ॥ भा० वळी अल्प छे उपधिपणुं ते जेने एवो होय.

टी० अल्पः स्थविरापेक्षया उपधिर्वस्त्रपात्रादिरूपो यस्यस तथा तद्भावस्तत्त्वं उपधि प्रमाण न विशेष शास्त्रादवसेयम् ॥

भा० स्थविर कल्पिकनी अपेक्षाए अल्प छे वस्त्रपात्रादि रूप उपधि ते जेने एवो, उपधिनुं प्रमाण जे ते बीजा विशेष शास्त्र थकी जाणवुं.

मू० तथा-निःप्रतिकर्मशरीरतेति ॥ भा० उपाय रहितपणे शरीरनुं धारण करे.

टी० निःप्रतिकर्म तथाविधग्लानाद्यवस्थायामपि प्रतिकारविरहितं शरीरं यस्य स तथा तद्भावस्तत्त्वं॥

भा० तथाविध ग्लानादिक अवस्थाने विषे पण प्रतिकार रहित छे कहेतां उपाय रहित छे शरीर ते जेनुं एवो थाय एटले रोगादि कारण प्राप्त थये सते पण तेनो उपाय न करे ए भाव जाणवो,

अवतरणम् टी० अत एव ॥ भा० जे हेतु माटे प्रतिकार रहित शरीरपणुं छे ए हेतु माटे कहे छे के,-

मू० अपवादत्याग इति ॥ भा० अपवाद मार्गनो त्याग करे,

टी० अपवादस्य उत्सर्गापेक्षयाऽपकृष्टवादस्य त्यागः कार्यः नहि निरपेक्षो यतिः सापेक्षयतिरिव उत्सर्गासिद्धावपवादमपि समालं ब्य अल्पदोषं बहुगुण च कार्य मारभते किं तूत्सर्गपथप्राप्तं केवल गुणमयमेवेति ॥

भा० उत्सर्गनी अपेक्षाए हीन छे वाद कहेतां कथन जेनुं एवा अपवादनो त्याग करवो, अने निरपेक्ष एवो यति जे ते सापेक्ष यतिनी पेठ, उत्सर्ग मार्गनी असिद्धि सते अपवाद मार्गनुं पण अवलबंन करीने अल्प जेमां दोष छे अने बहु जेमां गुण छे एवा कार्यनो आरंभ न करे, एटले अपवाद मार्गनुं आलंबन लगार पण न करे; केवल गुणमय एवो जे उत्सर्ग मार्ग तेनुंज आलंबन करनार एवो थाय.

मू० तथा-ग्रामैकरात्रादि विहरणमिति ॥ भा० गामने विषे एक रात्रि रहे इत्यादि प्रकारे विहार करे.

टी० ग्रामे प्रतीतरूपे उपलक्षणत्वान्नगरादौ च एका चासौ रात्रिश्चेत्येकरात्रः आदिशब्दाद्द्विरात्रस्य मासकल्पस्य च ग्रहः, तेन विहरणं । किमुक्तं भवतिः । यदा प्रतिमाकल्परूपो निरपेक्षो यतिधर्मः प्रतिपन्नो भवति तदा ऋतुबद्धे काले, ग्रामे ज्ञातः सन्स एकरात्रं अज्ञातश्च एकरात्रं द्विरात्रं वा वसति ॥ यथोक्तम् ॥

नाएगरायवासी एगं च दुगं च अन्नाए ॥ ॥ जिनकल्पिक यथा लदकल्पिक शुद्धपरिहारिका ज्ञाता अज्ञाताश्च मासमिति ॥

भा० गामने विषे उपलक्षणपणाथी नगरादिकने विषे एक रात्रि रहे. आदि शब्दथी बे रात्रि तथा मासकल्प तेनुं

पण ग्रहण करवुं, ते प्रकारे विहार करे. आ शुं कह्युं? तेने स्पष्टपणे देखाडे छे. ज्यारे पडिमाकल्पपरूप निरपेक्ष यतिधर्मने पाम्यो होय त्यारे ऋतु बद्धकालने विषे एटले चोमासा विनानो जे काल तेने विषे गाममां ज्ञातपणे एक रात्रि रहे अने जो अज्ञात होय तो एक रात्रि पण रहे अथवा बे रात्रि पण रहे, एटले आतो पडिमाधर मुनि आव्या छे एवुं गामना लोकोए जाणे सते त्यां एक रात्र रहे, अने न जाणे तो एक रात्र अथवा बे रात्र पण रहे. ॥ ए वात शास्त्रमां कही छे के,- जाणे सते एक रात्र रहे अने न जाणे सते एक अथवा बे रात्र पण रहे. ॥ जिनकल्पिक अने बहुधा तेना जेवा यथालंदकल्पिक तथा शुद्धपरिहारिक एवा निरपेक्ष साधु जे ते ज्ञातपणे तथा अज्ञातपणे मासपर्यंत पण रहे.

मू० तथा-नियतकालचारितेति ॥ भा० वली नियम करेला कालने विषे भिक्षाचरण करे.

टी० नियते तृतीय पौरुषीलक्षणे काले भिक्षार्थं संचरणम् ॥ यथोक्तम् ॥ ॥ भिक्खापंथो य तइयाएत्ति ॥

भा० नियतकालने विषे, कहेतां साधुने त्रीजी पोरसी छे लक्षण जेनुं एवा कालने विषे, भिक्षाने अर्थे गमन करवुं. ते वात शास्त्रमां कही छे. भिक्षानो मार्ग जे ते कहेतां भिक्षा करवा जवुं तेतो त्रीजी पोरसीमां करवुं.

मू० तथा-प्रायऊर्ध्वस्थानमिति ॥ भा० वली बहुधा काउसग मुद्राए रहे.

टी० प्रायो बाहुल्येन ऊर्ध्वस्थान कायोत्सर्गः ॥

भा० प्राय एटले बहुधा ऊर्ध्वस्थान कहेतां कायोत्सर्ग तेमां रहेवुं.

मू० तथा-देशनायामप्रबन्ध इति ॥ भा० वली देशना देवामां बहुभाव न करे.

टी० देशनायां धर्मकथारूपायां धर्मं श्रोतुमुपस्थितेष्वपि तथाविध प्राणिषु अप्रबन्धो ऽभूरिभावः ॥ एगवयण डुवयणं चेति वचनप्रामाण्यात् ॥

भा० धर्म कथारूप देशनाने विषे, धर्म सांभलवाने आवेला एवा तथाप्रकारना प्राणिसते पण अप्रबंध राखवो कहेतां तेमां अतिशे भाव न राखवो, केमके एक वचन अथवा वे वचन संभलाववा इत्यादि शास्त्र वचनना प्रमाणपणाथी एम जाणवुं, एटले निरपेक्ष यतिधर्म पालनारा मुनि छे ते प्राय तो काउसगमां वर्त्ते छे, अने कोइ वखत, कोइ धर्म सांभलवाना अर्थी जीवो आव्या होय तो तेने सारभूत शास्त्रनां एक बे वचन संभलावे ए भाव छे.

मू० तथा-सदाऽप्रमत्ततेति ॥ भा० वली निरंतर प्रमाद रहितपणु राखे.

टी० सदा दिवा रात्रौ वाऽप्रमत्तता निद्रादिप्रमादपरिहारः ॥ भा० दिवसने विषे तथा रात्रीने विषे निद्रादिक प्रमादे रहित वर्त्तवुं.

मू० तथा-ध्यानैकतानत्वमितीति ॥ भा० वली ध्यानने विषे एकाग्रपणु राखे.

टी० ध्याने धर्मध्यानादावेक एव तानः चित्तप्रसर्पणरूपो यस्य स तथा तद्भावस्तत्त्वम् ॥ इतिशब्दः समाप्तौ ॥

भा० धर्म ध्यानादिकने विषे एकज छे चित्तनी गति ते जेनी एवे भाव वर्त्तवुं. इति शब्दनो समाप्तिरूप अर्थ छे.

अवतरणम् टी० अथोपसंजिहीर्षुराह ॥ भा० हवे उपसंहार कहेतां निरपेक्ष यति धर्मनी समाप्ति करवानी इच्छाए कहे छे.

मू० सम्यग्यतित्वमाराध्य महात्मानोयथोदितम् ॥ संप्राप्नुवंति कल्याणमिहलोके परत्र च ॥ १ ॥ इति ॥

भा० साधु पुरुषो जे ते पूर्वे कह्युं तेवुं सारी रीते यतिपणाने द्रव्यभाव बे प्रकारे आराधन करीने, आलोकने विषे अने परलोकने विषे, कल्याणने एटले अनुबंध सुख जे मोक्ष सुख तेने परंपराए पामे छे ॥१॥

टी० सम्यग्यतित्वमुक्तरूपमाराध्य समासेव्य महात्मानो जना यथोदितं यथाशास्त्रे निरूपितं । किमित्याह संप्राप्नुवन्ति लभन्ते कल्याणं भद्रं । क्वेत्याह । इहलोके परत्र चेति प्रतीतरूपमेव ॥ १ ॥

भा० महात्मा पुरुषो जे ते पूर्वे कह्युं छे स्वरूप ते जेनुं, एवुं जे शास्त्रोक्त यतिपणुं, तेने सम्यक् कहेतां रूडे प्रकारे आराधन करीने कहेतां सेवन करीने आलोकने विषे तथा परलोकने विषे प्रसिद्ध एवा कल्याणने पामे छे ॥ १ ॥

अवतरणम् टी० एतदेव विवरीपुराह ॥ भा० ए कल्याणनुं विवरण करता सता कहे छे.

मू० क्षीराश्रवादिलब्ध्योघमासाद्य परमाक्षयम् ॥ कुर्वन्ति भव्यसत्त्वानामुपकारमनुत्तमम् ॥ २ ॥ इति ॥

भा० ते मोटा पुरुषो जे ते क्षीराश्रवादि लब्धिना समूहने पामीने उत्कृष्ट अने अविनाशी अने अतिशे उत्तम एवा भव्य पुरुषोना उपकारने, करे छे ॥ २ ॥

टी० क्षीरं दुग्ध श्रोतृजनकर्णपुटेषु आश्रवति क्षरति भाषमाणो यस्या लब्धौ सा क्षीराश्रवा, आदिशब्दात्मध्वाश्रवा सर्पिराश्रवा अमृताश्रवा चेत्यादिकोयो लब्ध्योघो लब्धिसंघातः त आसाद्य उपलभ्य परमाक्षय परमं सर्वसुंदर अक्षय च अनेकधा उपजीव्यमानमपि अनुपरमस्वभाव किमित्याह । कुर्वन्ति विदधति भव्यसत्त्वानां उपकर्तुं योग्यानां उपकार सम्यक्त्वज्ञानचारित्रलाभलक्षणं अनुत्तम निर्वाणैकफलत्वेन अन्योपकारातिशायिनमिति ॥ ॥ २ ॥

भा० जे लब्धि पामे सते बोलेलुं वचन, श्रोताजनना कानरूप पडियाने विषे दुधनी माफक स्रवे एटले दुधनी पेठ प्रिय मधुर लागे ते लब्धिनुं नाम क्षीराश्रवलब्धि कहीए. आदि शब्दथी मध तथा घीई तथा अमृत इत्यादिक तेनें श्रवनारी जे लब्धियो तेना समूहने पामीने मोटा पुरुष जे ते भव्य प्राणी कहेतां उपकार करवाने योग्य एवा प्राणी प्रत्ये परम कहेतां सर्व सुंदर एवो, अने अक्षय कहेतां अनेक प्रकारनुं उपजीवन कहेतां सहायता, तेनें करीये तो पण जे उपकारने नाश पामवानो स्वभाव नथी एवो अने अनुत्तम कहेतां जेनुं मोक्षरूप एक फल छे ए हेतु माटे बीजा उपकार करतां अतिशे श्रेष्ट एवो जे सम्यक् ज्ञान, दर्शन चारित्रनो लाभ मलवा रूप छे लक्षण जेनुं एवा उपकारने करे छे.॥२॥

मू० तथा-मुच्यन्ते चाशु संसारादत्यन्तमसमञ्जसात् ॥ जन्ममृत्यु जराव्याधिरोगशोकाद्युपद्रुतात् ॥३॥ इति॥

भा० वली ते महात्मा पुरुषो जे ते जन्म तथा मृत्यु तथा जरा तथा व्याधि तथा रोग तथा शोक इत्यादिरूप उपद्रव तेणे करी युक्त एवो अने अतिशे अयुक्त स्वरूप वालो जे संसार तेथी शीघ्र मुकाय छे. ॥ ३ ॥

टी० मुच्यन्ते परिहीयन्ते च समुच्चये आशु शीघ्रं संसाराद्भवात् कीदृशादित्याह ॥ अत्यन्तमतीव संगतं युक्तं अञ्जःस्वरूपं यस्य स तथा तत्प्रतिषेधादसमञ्जसस्तस्मात् । अत एव जन्ममृत्युजराव्याधि रोगशोकाद्युपद्रुतात् । जन्मना प्रादुर्भावेन मृत्युना मरणेन जरया स्थविरभावलक्षणया व्याधिना कुष्ठादिरूपेण शोकेन इष्टवियोगप्रभवमनोदुःखविशेषण आदिशब्दाच्छीतवातादिभिरुपद्रवैरुपद्रुतात् विह्वलतामानीतादिति ॥ ३ ॥

॥इतिश्रीमुनिचन्द्रसूरिविरचितायां धर्मबिन्दुवृत्तौ यतिधर्मविधिः पञ्चमोऽध्यायः समाप्तः ॥ ५ ॥

भा० अतिशे अयुक्त छे स्वरूप जेनुं एवो संसार छे माटे जन्म, मृत्यु, जरा, व्याधि कहेतां कोढ प्रमुख, रोग, शोक कहेतां इष्टवियोगथी थयेलुं मननुं दुःख आदि शब्दथी शीत, वायु इत्यादि उपद्रववडे विह्वलपणुं करावनार एवा संसारथकी ते मोटा पुरुष कहेतां जे यतिपणु पूर्वे कह्युं तेवुं पाले छे ते शीघ्र मुकाय छे. ॥ ३ ॥

आ प्रकारे श्रीमुनि चन्द्रसूरिए रचेली धर्मबिंदुनी वृत्तिने विषे यतिधर्मनो विधि कह्यो ए नामे पांचमो अध्याय इति कहेतां संपूर्ण थयो. ॥ ५ ॥

॥ अध्याय ६ ॥

टी० व्याख्यातः पञ्चमोऽध्यायः ॥ अधुना षष्ठो व्याख्यायते—तस्येदमादिसूत्रम् ॥ ज्ञा० पांचमो अध्याय पूर्वे सूत्र वृत्ति तथा ज्ञाषा सहित समाप्त कर्यो ॥ हवे छठा अध्यायनी व्याख्या करीये छीये तेनुं आ प्रथम सूत्र छे.

मू० आशयाद्युचितं ज्यायोऽनुष्ठानं सूरयो विदुः ॥ साध्यसिद्ध्यङ्गमित्यस्माद्यतिधर्मो द्विधामतः ॥ १ ॥

ज्ञा० आशय कहेतां अंतःकरण आदि शब्दथी श्रुतसंपत्ति प्रमुखनुं ग्रहण करवुं ते अंतःकरणादिकने उचित एवुं जे अनुष्ठान तेने आचार्य पुरुषो अति श्रेष्ठ कहे छे. केम के ते अनुष्ठान साधवा योग्य जे मोक्ष तेनी सिद्धिनुं अंग छे, एटले कारण छे, ए हेतु माटे यति धर्म जे ते सापेक्ष अने निरपेक्ष ए बे प्रकारे मान्यो छे.

टी० आशयस्य चित्तवृत्तिलक्षणस्य आदिशब्दात् श्रुतसंपत्तेः शरीरसंहननस्य परोपकारकरणाकरणशक्तेश्च उचितं योग्यं ज्यायोऽतिप्रशस्यमनुष्ठानं जिनधर्मसेवा लक्षणं सूरयः समयज्ञाः विदुर्जानन्ति । कीदृशमित्याह । साध्यसिद्ध्यङ्गं साध्यस्य सकलक्लेश क्षयलक्षणस्य सिद्ध्यङ्गं निष्पत्तिकारणं इत्यस्मात्कारणाद्यतिधर्मो द्विधामतः । सापेक्षयतिधर्मतया निरपेक्षयतिधर्मतया चेति ॥

ज्ञा० चित्तवृत्ति छे लक्षण जेनुं एवुं जे आशय तेने योग्य, आदि शब्दथी श्रुतसंपत्तिनुं तथा शरीरना संघेणनुं वली पारको उपकार करवो तथा न करवो एवी जे शक्ति तेनुं ग्रहण करवुं, ते आशयादिक सर्वने योग्य एवुं जे अनुष्ठान, कहेतां जिन धर्मनी सेवा करवी ते रूप अनुष्ठान, तेने सूरि कहेतां सिद्धांतना जाण पुरुषो अतिशे श्रेष्ठ कहे छे. ते अनुष्ठान केवुं छे तेने कहे छे. समस्त क्लेशनो नाश करवा रूप छे लक्षण जेनुं एवुं जे साध्य कहेतां मोक्ष तेनी सिद्धिनुं कारण छे ए

हेतु माटे यतिधर्म जे ते, बे प्रकारे मान्यो छे, तेमां एक तो सापेक्ष यतिधर्म अने बीजो निरपेक्ष यतिधर्म छे. ॥१॥

अवतरणम् टी० साध्यसिद्ध्यंगत्वमेव भावयंति ॥ भा० साध्यसिद्धिनुं अंग एटले कारणपणुं जे कह्युं तेनीज भावना करे छे.

मू० समग्रा यत्र सामग्री तदक्षेपेण सिद्ध्यति ॥ दवीयसापि कालेन वैकल्ये तु न जातुचित् ॥ २ ॥

भा० जो समग्र सामग्री, जे कार्यमां होय तो ते कार्य शीघ्रपणे सिद्ध थाय छे नें समग्र सामग्रीनो अभाव सते तो घणे काले करीने पण क्यारेय कार्यनी सिद्धि न थाय. ॥ २ ॥

टी० समग्रा परिपूर्णा यत्र कार्ये सामग्री समग्रसयोगलक्षणा भवति तत्कार्यं अक्षेपेण अविलम्बेन सिद्ध्यति निष्पद्यते अन्यथा सामग्री समग्रताऽयोगात् । अत्रैव व्यतिरेकमाह । दवीयसापि अतिचिररूपतया दूरतरवर्तिनापि कालेन वैकल्ये तु सामग्रिकायाविकलताया पुन र्नजातुचित् न कदाचिदपीति ॥२॥

भा० जे कार्यमां, समग्र संयोग छे लक्षण जेनुं एवी सामग्री, परिपूर्ण होय तो ते कार्य, शीघ्रपणे सिद्ध थाय छे. ज्यां विलंबे कार्य सिद्ध थाय छे त्यां समग्र सामग्री नथी एम जाणवुं. आ जगाए उलटावीने कहे छे के, सामग्रीनो योग जो न होय तो अति चिरकाले करीने पण क्यारेय ते कार्यनी सिद्धि न थाय ॥२॥

अवतरणम् टी० एवं सति यत्कर्त्तव्यं तदाह ॥ भा० एम सते कहेतां समग्र सामग्री होय तोज कार्यनी सिद्धि थाय, अन्यथा न थाय; एम सिद्धांत थये सते, जे करवा योग्य छे तेने कहे छे. ॥

मू० तस्माद्यो यस्य योग्यः स्यात्तत्तेनालोच्य सर्वथा ॥ आरब्धव्यमुपायेन सम्यगेष सता नयः ॥ ३ ॥

भा० सापेक्ष यतिधर्म अने निरपेक्ष यतिधर्म, एम बे प्रकारनो यतिधर्म छे. माटे जे पुरुषने जे यतिधर्म योग्य होय

तेणे सर्वथा विचारीने ते यतिधर्म करवानो उपाये करीने आरंभ करवो, ए सत्पुरुषोनो न्याय मार्ग सम्यक् कहेतां रूडा प्रकारनो छे. ॥३॥

टी० तस्मात्कारणाद्यो यतिः, यस्य सापेक्षयतिधर्मनिरपेक्षयतिधर्मयोरन्यतरानुष्ठानस्य योग्यः समुचितः, स्याद्भवेत् । तदनुष्ठानं तेन योग्येन आलोच्य, निपुणोहापोहयोगेन परिभाव्य, सर्वथा सर्वैरुपाधिभि । रारब्धव्यमारम्भणीयं उपायेन तत्तेनैव सम्यग् यथावत्, एष योग्यारम्भलक्षणः सतांशिष्टानां नयो नीतिरिति ॥

भा० ते कारण माटे सापेक्ष अने निरपेक्ष ए बे प्रकारना यतिधर्म कह्या तेनी मध्ये जे एक यतिधर्म पोताने योग्य होय ते यतिए ते धर्मानुष्ठाननो निपुणपणे ऊहापोह करी एटले विचारीने सर्वथा कहेतां सर्व उपाधिये करीने एटले सर्व प्रकारना धर्म चिंतवन करवे करीने आरंभ करवो. ते धर्मानुष्ठान संबंधि सम्यक् उपाये करीनज योग्य आरंभ करवो, ते छे लक्षण जेनुं एवो सत्पुरुषोनो नीतिरूप एवो ए धर्मानुष्ठाननो मार्ग छे.

मू० इत्युक्तो यतिधर्म इदानीमस्य विषयविभागमनुवर्णयिष्याम इति ॥

भा० ए प्रकारे यतिधर्म कह्यो. हवे ए यतिधर्मना विषयविभागनुं अनुवर्णन करीए छीए.

टी० प्रतीतार्थमेवेति ॥ भा० आ सूत्रनो अर्थ प्रसिद्धज छे. ॥

मू० तत्र कल्याणाशयस्य श्रुतरत्नमहोदधेः, उपशमादिलब्धिमतः, परहितोद्यतस्य अत्यन्तगम्भीरचेतसः, प्रधानपरिणते, विधूतमोहस्य, परमसत्त्वार्थकर्त्तुः, सामायिकवतः विशुद्ध्यमानाशयस्य, यथोचितप्रवृत्तेः, सात्मीभूतशुभयोगस्य, श्रेयान् सापेक्षयतिधर्म एवेति ॥

भा० ते बे धर्ममां, कल्याणकारी छे आशय ते जेनो एवो तथा सिद्धांतरूप रत्नने रहेवाने समुद्र सरखो तथा उपशमादि

लब्धिवालो तथा पारका हितने विषे उद्यमवंत एवो तथा अत्यंत गंभीर छे चित्त ते जेनुं एवो तथा उत्तम छे परिणति ते जेनी एवो तथा गयो छे मोह ते जेनो एटले मूढभाव रहित एवो तथा उत्कृष्ट सत्त्वार्थनो करनार एटले जीवोनुं मोक्षरूप उत्कृष्ट प्रयोजन तेनो करनार एवो तथा सामायिकवालो तथा विशुद्ध मान छे आशय ते जेनुं एवो तथा जेम घटे एवी छे प्रवृत्ति ते जेनी एवो तथा आत्मा साथे एक मळ्यो छे शुभ योग ते जेने एवो जे पुरुष तेने सापेक्ष एवो जे यतिधर्म तेज करवा योग्य छे.

टी० तत्रेति विषयविभागानुवर्णनोपक्षेपे । कल्याणाशयस्य भावारोग्यरूपमुक्तिपुरप्रापकपरिणामस्य । श्रुतरत्नमहोदधेः प्रवचनमाणिक्यपरमनीरनिधेः । उपशमादिलब्धिमतः उक्तलक्षणो पशमादिलब्धि समन्वितस्य । परहितोद्यतस्य सर्वजगज्जीवजात हिताधानधनस्य । अत्यन्तगम्भीरचेतसः,हर्षविषादादावतिनिपुणैरप्य नुपलब्धचित्तविकारस्य । अतएव प्रधानपरिणते. सर्वोत्तमात्मपरिणामस्य । विधूतमोहस्य समुत्तीर्णमूढभावतन्द्रामुद्रस्य । परमसत्त्वार्थकर्तुर्निर्वाणावन्ध्यबीजसम्यक्त्वादिसत्त्वप्रयोजनविधातुः । सामायिकवतः, माध्यस्थ्य गुणतुलारोपणवशसमतोपनीत स्वजनपरजनादिभावस्य । विशुद्ध्यमानाशयस्य, धवलपक्ष क्षपापतिमण्डलस्येव प्रतिकलमवदातमानसस्य । यथोचितप्रवृत्तेः, प्रस्तावप्रायोग्यप्रारब्ध प्रयोजनस्य । अतएव सात्मीभूतशुभयोगस्याऽयः पिण्डस्येव वन्हिना शुभयोगेन सह समानीभूतात्मनो यतिविशेषस्य । श्रेयानतिप्रशस्यः सापेक्षयतिधर्म एव नेतर इति ॥

भा० ते यतिधर्मनो जे विषय विभाग तेनुं जे अनुवर्णन ते कहेवा मांडे सते जे आ प्रकारनो यति होय ते सापेक्ष यतिधर्मने योग्य छे एम आगल संबंध जोडवो. कल्याणाशय कहेतां, भाव आरोग्यरूप मुक्तिपुरने पमाडनार एवो छे परिणाम जेनो एवो तथा प्रवचनरूप माणिक्यने रहेवाने उत्कृष्ट समुद्र जेवो तथा कह्युं छे लक्षण जेनुं एवी उपशमादि जे लब्धि तेणे सहित एवो तथा सर्व जगतना जे जीव समूह तेने विषे हितनुं आरोपण करवुं ए छे धन ते जेने एवो तथा हर्ष शोकादिकने विषे अतिशे निपुण पुरुषोए पण नथी पाम्यो चित्तविकार जेनो एवो एज हेतु माटे सर्वोत्तम छे. आत्म परिणाम ते जेनो

एवो, तथा मूढ भाव अने आलस्य मुडा ए बेथी रहित एवो तथा मोक्षनुं खरुं कारण एवुं जे समकित आदि प्राणियोनुं प्रयोजन तेनो करनार एवो तथा मध्यस्थ गुणरूप तुला, तेने विषे आरोपण करवाना वशथी, समता प्रत्ये पमाड्या छे स्वजन परजन प्रमुख भाव ते जेणे एटले मध्यस्थ दृष्टिवालो एवो तथा अजवालीया पक्षमां रहेला चंद्रमंडलनी पेठ निरंतर शुद्ध छे मन ते जेनुं एवो तथा प्रस्तावने योग्य प्रारंभ्युं छे प्रयोजन ते जेणे एवो एज कारण माटे, जेम अग्निवडे लोहपिंड एकमेक थाय छे तेम शुभ योगे करीने व्याप्त थयो छे आत्मा ते जेनो एवा यति विशेष ने सापेक्ष यतिधर्म जे तेज अंगीकार करवो, ते अतिशे वखाणवा योग्य छे, पण निरपेक्ष यतिधर्म अंगीकार करवो ते योग्य नथी. ॥

अवतरणम् टी० कुत इत्याह ॥ भा० शया हेतु माटे निरपेक्ष यतिधर्म अंगीकार करवा योग्य नथी? तेनो उत्तर कहे छे.

मू० वचनप्रामाण्यादिति ॥ भा० जिनवचननुं प्रमाणपणु छे ए हेतु माटे एम कहीये छीये.

टी० भगवदाज्ञा प्रमाणभावात् ॥ भा० भगवतनी आज्ञाना प्रमाणपणाथी एम कहीये छीये के, पूर्वे कहेला लक्षणवाला पुरुषने निरपेक्ष यतिधर्म अंगीकार करवा योग्य नथी.

अवतरणम् टी० एतदपि कुत इत्याह ॥ भा० एम भगवतनुं कहेवुं शयाआधारथी तमे कहो छो? तेनो उत्तर कहे छे.

मू० संपूर्णदशपूर्वविदो निरपेक्षधर्मप्रतिपत्ति प्रतिषेधादिति ॥

भा० संपूर्ण दश पूर्वनो जाणनार एवा यतिने निरपेक्ष यतिधर्मना स्वीकारनो निषेध छे ए हेतु माटे.

टी० सुगममेव ॥ प्रतिषेधश्च— भा० ए सूत्र सुगमज छे, माटे ए सूत्रनी टीका करता नथी. एम टीकाकार कहे छे. --

वली निरपेक्ष यतिधर्मना अंगीकार करवानो प्रतिषेध कर्यो ते गाथा आ प्रकारनी छे के,--

टी० गछे च्चिय निम्माउ जा पुवा दस ज्ञवे असंपुष्मा ॥ नवमस्स तइयवत्थू होइ जहन्नो सुआभिगमो ॥ १ ॥ इति वचनोदवसीयते ॥

ज्ञा० ते आ गाथानो अर्थ अढारमा पंचाशकनी पांचमी गाथानी टीकाने अनुसारे आ प्रकारनो छे के,--गच्छे कहेतां साधु समुदायमां रहिनेज, निर्मात कहेतां निरपेक्ष यतिधर्म पालवानो अभ्यास करवामां परिपक्व थाय, अने ए प्रतिमाकल्पादिक निरपेक्ष यतिधर्म पालनारने उत्कृष्ट श्रुतज्ञान, कांइक ऊणां दशपूर्वनुं सूत्रथी तथा अर्थथी होय, अने जघन्यपणे तो नवमा पूर्वनी त्रीजी वस्तु एटले प्रत्याख्यान नामे नवमा पूर्वनी आचार नामे त्रीजी वस्तु पर्यंत श्रुतनुं जाणपणु होय पण तेथी ओछुं न होय "अने संपूर्ण दशपूर्वधरतो अमोघवचनी छे, एटले एनुं वचन तीर्थंकरना वचन जेवुं छे. माटे ए पुरुष तो धर्मदेशनाए करीने ज्ञव्यजीवोने उपकार करी तीर्थनी वृद्धि करे छे. ए हेतु माटे प्रतिमादिकल्पने अंगीकार करता नथी." आ प्रकारना वचनथी संपूर्ण दश पूर्वधरने निरपेक्ष यतिधर्मना स्वीकारनो निषेध सिद्ध थाय छे.

अवतरणम् टी० एषोपि किमर्थमित्याह ॥ ज्ञा० ए निरपेक्ष यतिधर्मनो निषेध श्या माटे करवो जोइये ? तेनो उत्तर कहे छे.

मू० परार्थ संपादनोपपत्तेरिति ॥ ज्ञा० पारका अर्थनुं संपादन करवानी सिद्धि छे, ए हेतु माटे.

टी० परार्थस्य परोपकारलक्षणस्य संपादनं करण तदुपपत्तेः । साहि दशपूर्वधरस्तीर्थोपष्टंज्ञलक्षणं परार्थं संपादयितुं यस्मादुपपद्यत इति ॥

ज्ञा० पारको उपकार करवो ए छे लक्षण जेनुं तेने परार्थ कहीये, तेनुं करवापणुं छे ए हेतु माटे, दशपूर्वधर जे ते, तीर्थनो उपष्टंज्ञ करनार कहेतां आधार करनार ए छे लक्षण जेनुं एवा परोपकारने करवा उद्यमवंत थाय छे.

अवतरणम् टी० यदि नामेव ततोपि किमित्याह ॥ ज्ञा० जो पण उत्कृष्ट परार्थ संपादन करवानुं बन्युं तेथी शुं ? तेनो

उत्तर कहे छे.

मू० तस्यैवचगुरुत्वादिति ॥ भा० पारका अर्थनुं संपादन करवुं तेनेज गुरुपणु छे ए हेतु माटे.

टी० तस्य परार्थसंपादनस्य एवनेत्यवधारणे गुरुत्वात्सर्वधर्मानुष्ठानेभ्यः उत्तमत्वात् ॥

भा० ते परार्थनुं करवुं तेनुंज गुरुपणु छे कहेतां उत्तमपणु छे. एवच शब्दनो निश्चय अर्थ छे एटले सर्वधर्मानुष्ठानथी परोपकार करवो तेनेज उत्तमपणु छे ए हेतु माटे. ॥

अवतरणम् टी० एतदपि कथमित्याह ॥ भा० पारका अर्थनुं संपादन करवुं तेने उत्तमपणु छे ए पण किये प्रकारे कहो छो?

मू० सर्वथा दुःखमोक्षणादिति ॥ भा० सर्व प्रकारनां दुःख थकी मुकाववापणु छे ए हेतु माटे.

टी० सर्वथा सर्वैः प्रकारैः स्वस्य परेषां चेत्यर्थः दुःखानां शारीरमानसरूपाणां मोचनात्॥

भा० पोताने तथा परने शरीर संबंधि तथा मन संबंधि जे दुःख तेथी सर्वथा प्रकारे मुकावनार एवो परोपकार छे ए हेतु माटे परार्थ करवाने सर्वोत्तमपणु छे.

मू० तथा-संतानप्रवृत्तेरिति ॥ भा० वळी ते प्रकारे संताननी प्रवृत्ति थाय ए हेतु माटे.

टी० परार्थसंपादनात्संतानस्य शिष्यप्रशिष्यादिप्रवाहरूपस्य प्रवृत्तेः ॥

भा० पारका अर्थनुं संपादन करवाथी शिष्य तथा तेना शिष्य इत्यादि रूप जे प्रवाह तेनी प्रवृत्ति थाय ए हेतु माटे परोपकारने सर्वोत्तमपणु कहीये छीये.

मू० तथा-योगत्रयस्याप्युदग्रफलभावादिति ॥ भा० वळी त्रण योगनुं पण मोटुं फलपणु छे ए हेतु माटे.

टी० योगत्रयस्यापि मनोवाक्कायकरणव्यापाररूपस्य परार्थसंपादने क्रियमाणे न पुनरेकस्यैवेत्यपि शब्दार्थः उदग्रफलभावात्, उदग्रस्य प्रकारान्तरेणानुपलभ्यमानत्वेनात्युत्तमस्य फलस्य कर्मनिर्जरालक्षणस्य भावात् । नहि यथादेशनायां सर्वात्मना व्याप्रियमाणं मनोवाकायत्रयं फलमाप्नोति तथाऽन्यत्रकृत्यान्तर इति ॥

भा० पारको अर्थ संपादन करवा मांडे सते मन, वचन अने काय ए त्रिकरणना व्यापाररूप जे योगत्रय तेनुं पण अति उत्तम फल छे, पण एकज योगनुं अति उत्तम फलपणुं छे एम नथी. त्रण योगनुं अति उत्तम फल छे, एम अपि शब्दनो अर्थ जाणवो. मन, वचन, कायाथी करेला परोपकारने अति उतम फलपणु कह्युं तेनुं कारण ए छे के, अन्य प्रकारे करीने, कर्मनिर्जरा छे लक्षण जेनुं एवा ते अति उत्तम फलनी प्राप्ति थती नथी ए हेतु माटे. केमके मन, वचन अने काय ए त्रण योग जे ते देशना देवाने विषे सर्वथा प्रकारे प्रवर्त्तेला सता, जेवुं अति उत्तम फल पामे छे, तेवुं बीजा कोइ धर्म कार्यने विषे प्रवर्त्तता सता अति उत्तम फलने पामता नथी.

मू० तथा-निरपेक्षधर्मोचितस्यापितत्प्रतिपत्तिकाले परपरार्थसिद्धौतदन्यसंपादकाभावे प्रतिपत्तिप्रतिषेधाच्चेति॥

भा० वळी निरपेक्ष यतिधर्म अंगीकार करवाने योग्य एवा पुरुषने पण ते धर्म अंगीकार करवाना समयने विषे बीजा जीवनो उत्कृष्ट जे अर्थ तेनी सिद्धि करवाने विषे अन्य पुरुषनो अभाव सते निरपेक्ष यतिधर्म अंगीकार करवानो निषेध छे ए हेतु माटे, परार्थसंपादन करवानुंज अति उत्तमपणुं छे.॥

टी० निरपेक्षधर्मोचितस्यापि किं पुनस्तदनुचितस्येत्यपिशब्दार्थस्तत्प्रतिपत्तिकाले निरपेक्षधर्माङ्गी करणसमये परपरार्थसिद्धौ परेषां परार्थस्य सम्यग्दर्शनादेः प्रधान प्रयोजनस्य सिद्धौ साध्यायां विषये । तदन्यसंपादकाभावे तस्मान्निरपेक्षयतिधर्मोचितादन्यस्य साधोः परार्थसिद्धिसंपादकस्याभावे प्रतिपत्तिप्रतिषेधादङ्गीकरणनिवारणाच्चकारो हेत्व-

बिंदु
१५

न्तर समुच्चये तस्यैव न गुरुत्वमिति संटंक इति॥

भा० निरपेक्ष एवा यतिधर्मने उचित एवा पुरुषने पण, निरपेक्ष यतिधर्मनो अंगीकार करवाना समयने विषे, अन्यनुं समकित दर्शनादि प्रधान प्रयोजन साधवा योग्य सते एटले देशनादिकथी बीजाने समकितादिकनी प्राप्ति थाय एवुं मुख्य प्रयोजन हीणमां आवे सते, ते निरपेक्ष यतिधर्मने उचित एवो जे साधु, ते थकी अन्य कहेतां बीजो, पारका उत्कृष्टा प्रयोजननी सिद्धिनो करनार साधु न होय तो ते निरपेक्ष धर्मने उचित एवा पुरुषने पण ते निरपेक्ष धर्मनो स्वीकारनो निषेध छे तो अनुचितने निषेध होय तेमां शुं कहेवुं एम अपि शब्दनो अर्थ छे. ए हेतु देखाड्यो अने चकारनुं मूल ग्रंथमां ग्रहण कर्युं छे तेथी पूर्वोक्त समग्र हेतुनो समुदाय जाणवो. एटले देशनादिकथी पारका अर्थनुं संपादन करे छे तेनुंज गुरुपणु छे एम संटंक कहेतां पूर्वनी साथे संबंध जोडवो.

अवतरणम् टी० इत्थं सापेक्षयतिधर्मे योग्यमुक्त्वा, निरपेक्षयतिधर्मयोग्यं वक्तुमाह ॥

भा० ए प्रकारे सापेक्ष यतिधर्म योग्यने कहीने निरपेक्ष यतिधर्मने योग्य एवा पुरुषने कहे छे.

मू० नवादिपूर्वधरस्य तु यथोदितगुणस्यापि साधुशिष्यनिष्पत्तौ साध्यान्तराभावतः सतिकायादिसामर्थ्ये सद्वीर्याचारासेवनेन, तथा प्रमादजयाय सम्यगुचितसमये आज्ञाप्रामाण्यतस्तथैवयोगवृद्धेः, प्रायोपवेशन वच्छ्रेयान्निरपेक्षयतिधर्म इति ॥

भा० पूर्वे कहेला गुण छे तो पण नवादिक पूर्वनुं धारण करनार एटले नवमा पूर्वनी त्रीजी वस्तुथी आरंभीने कांइक ऊणां दशपूर्व सुधी ज्ञानवालाने तो, साधु कहेतां सारा शिष्यनी सिद्धि थये सते, बीजुं साधवा योग्य जे कार्य तेना अ-

ज्ञावथी, शरीरादिक सामर्थ्य सते, सत् एवो जे वीर्याचार तेनुं जे सेवन तेणे करीने ते निरपेक्ष यतिधर्म अंगीकार करवे करीने जे प्रमादनो जय तेने अर्थे सारा योग्य समयने विषे, आज्ञाना प्रमाणपणा थकी, तेमज योगनी वृद्धि थाय ए हेतु माटे, अनशननी पेठे निरपेक्ष एवा यतिधर्मनुं सेवन करवुं ते अतिशे श्रेष्ठ छे.

टी० नवादिपूर्वधरस्य तु यथोदितगुणस्यापि तत्र कल्याणाशयस्येत्यादिसूत्रनिरूपितगुणस्य, किं पुनस्तदन्यगुणस्येत्यपिशब्दार्थः, साधुशिष्यनिष्पत्तौ आचार्योपाध्याय प्रवर्तकस्थविरगणावच्छेदकलक्षणपदपञ्चकयोग्यतया साधूनां शिष्याणां निष्पत्तौ सत्यां, साध्यान्तराभावतः साध्यान्तरस्य निरपेक्षधर्मापेक्षया आर्या परिपालनादिरूपस्य अभावतोऽभवनेन, सतिविद्यमाने कायादिसामर्थ्ये वज्रर्षभनाराच संहननशरीर तया वज्रकुड्यसमानधृतितया च, महति कायमनसोः समर्थभावे सति, सद्वीर्याचारासेवनेन, सतो विषयप्रवृत्ततया सुन्दरस्य वीर्याचारस्य सामर्थ्यागोपनलक्षणस्य निषेवणेन, तथा प्रमाद जयाय तथा तेन निरपेक्षयतिधर्मप्रतिपत्तिप्रकारेण यः प्रमादस्य निद्रादेः जयोऽभिभवः तदर्थं, सम्यक् शास्त्रोक्तनीत्या तपः सत्त्व सूत्रैकत्वबललक्षणाभि पञ्चभि स्तुलनाभिरात्मानं तोलयित्वा, उचितसमये तिथिवार नक्षत्रयोगलग्नशुद्धिलक्षणे, आज्ञाप्रामाण्यतः आज्ञैवात्रार्थे प्रमाणमिति परिणामात्,तथैव प्रतिपित्सित निरपेक्षयतिधर्मानुरूपतयैव योगवृद्धेः सम्यग्दर्शन ज्ञानचारित्रलक्षण धर्मव्यापारवृद्धेः,प्रायोपवेशनवत्, प्रायोपवेशनमनशनं तदुत्पर्यन्तकालकरणीयानशनक्रियातुल्य इत्यर्थः । श्रेयान् अतिप्रशस्यो निरपेक्षयतिधर्मो जिनकल्पादि रूपः कल्पादिग्रन्थप्रसिद्धस्वरूपो वर्त्तत इति ॥

भा० वली-कल्याणाशय, इत्यादि सूत्रे करीने निरूपण कर्या छे गुण जेना एवा पुरुषने पण "तेथी वधारे गुण होय तेने निरपेक्ष यतिधर्म अंगीकार करवो, तेमां शुं कहेवुं एम अपि शब्दनो अर्थ छे." माटे ओछामां ओछा कल्याणाशय इत्यादि सूत्रमां कहेला गुण तो जोइयेज, माटे एवा गुणवाला पुरुषने पण नवादिपूर्वधर कहेतां नवमा पूर्वनी त्रीजी वस्तुथी आरंभीने कांइक ऊणां दश पूर्व सुधी ज्ञानवालो एवा पुरुषने तो निरपेक्ष यतिधर्म, अंगीकार करवो श्रेय छे, एम आगल संबंध जाणवो. वली आचार्य उपाध्याय प्रवर्त्तक स्थविर गणावच्छेदक ए छे लक्षण जेनुं एवुं पदपंचक कहेतां पाच पद तेनी योग्यताए करीने सारा एवा जे शिष्य तेमनी सिद्धि थये सते वली निरपेक्ष एवो जे यतिधर्म तेनी अपेक्षाइं

अन्य कहेतां आर्यानुं परिपालन करवुं इत्यादिक जे साध्य कहेतां साधवा योग्य कार्य तेना अन्नावे करीने वली कायादि सामर्थ्य राते कहेतां वज्रऋषन्ननाराच संघयणे करीने युक्त शरीरपणु ले ए हेतु माटे, वज्रनी जीत्य सरखान धीरजपणुं ले ए हेतु माटे, पोताना शरीर तथा मन ए बेनुं अति मोटुं समर्थपणु राते, वली सत् कहेतां निरपेक्ष यतिधर्मना विषयमां प्रवर्त्तवापणे सुंदर, एवुं जे वीर्याचार कहेतां सामर्थ्य न गोपववुं ए ले लक्षण जेनुं एवुं वीर्याचारनुं सेवन करवुं तेणे करीने, तथा प्रमादना जयने अर्थे कहेतां ते प्रकारना निरपेक्ष यतिधर्मनो अंगीकार करवो तेणे करीने जे निद्रादि प्रमादनो पराजव करवो तेने अर्थे वली सम्यक् कहेतां शास्त्रमां कहेली नीति प्रमाणे तप, सत्त्व, सूत्र, एकत्व, बल, ए ले लक्षण जेनुं एवी जे पांच प्रकारनी तुलना तेणीये करीने पोताना आत्माने तोलीने वली उचित समयने विषे कहेतां तिथि, वार, नक्षत्र, योग, लग्नशुद्धि ए ले लक्षण जेनुं एवा समयने विषे वली आज्ञाना प्रमाणपणा थकी कहेतां आ कामने विषे आज्ञा जे तेज प्रमाण ले, ए प्रकारनो एनो परिणाम ले ए हेतु माटे, वली तेमज अंगीकार करवाने इच्छेलो जे निरपेक्ष यतिधर्म तेना योग्यपणाए करीने सम्यक्, दर्शन, ज्ञान, चारित्र ले लक्षण जेनुं एवा धर्म व्यापारनी वृद्धि थाय ए हेतु माटे, अंतकाले करवा योग्य एवा अनशननी पेठे, एटले अनशन क्रियाने तुल्य, एटलो अर्थ जाणवो, ए निरपेक्ष यतिधर्म कहेतां जिनकल्पादिरूप जे कल्पादि ग्रंथने विषे प्रसिद्ध ले स्वरूप जेनुं एवो जे निरपेक्ष यतिधर्म तेनुं अंगीकार करवापणु ते अति श्रेष्ठ ले;

मू० तथा-तत्कल्पस्य च परार्थलब्धिविकलस्येति ॥

भा० वली पूर्वे कह्यो तेना जेवो बीजो कोइ समर्थ पुरुष होय, पण ते पुरुष परार्थ करवानी जे लब्धि तेणे रहित होय एटले आचार्यादिपदने योग्य शिष्य निपजाववानी सक्ति न होय तेने पण निरपेक्ष यतिधर्म अंगीकार करवो ते श्रेय छे.

टी० तत्कल्पस्य निरपेक्षयतिधर्मप्रतिपत्ति समर्थपुरुषविशेषतुल्यस्य अन्यस्यापि च शब्दः समुच्चये परं केवलं परार्थलब्धिविकलस्य तथाविधान्तरायादिकर्मपारतन्त्र्य दोषात्परार्थलब्ध्या साधुशिष्य निष्पादनादिसामर्थ्यलक्षणया विकलस्य श्रेयान्निरपेक्षयतिधर्म इत्यनुवर्त्तते ॥

भा० निरपेक्ष यतिधर्मने अंगीकार करवाने समर्थ एवो जे पुरुष विशेष तेना जेवा बीजा पण समर्थ पुरुषने निरपेक्ष यतिधर्मनो अंगीकार करवो ते श्रेय छे, पण ते पुरुषने केवल तथाविध अंतरायादि कर्मना परतंत्रपणाना दोषथी परार्थ लब्धिए करीने कहेतां साधु शिष्यनुं निष्पादन करवुं एटले उपजाववुं इत्यादि समर्थपणुं छे लक्षण जेनुं एवी लब्धि, तेणे करीने रहित एवो जे पुरुष तेने पण निरपेक्ष यतिधर्म अंगीकार करवो ते अतिशे श्रेष्ठ छे एम पूर्व सूत्र साथे अनुसंधान करवुं.

अवतरणम् टी० अत्र हेतु माह ॥ भा० ए प्रकारे सापेक्ष निरपेक्ष यतिधर्मनो विषयविभाग करवामां कारण कहे छे.

मू० उचितानुष्ठानं हि प्रधानं कर्मक्षयकारणमिति ॥ भा० जे हेतु माटे योग्य एवुं अनुष्ठान जे ते कर्मक्षय करवामां प्रधान कारण छे.

टी० उचितानुष्ठानं हिर्यस्मात्प्रधानमुत्कृष्टं कर्मक्षयकारणमिति ॥

भा० जे हेतु माटे जेने जे अनुष्ठान करवानुं शास्त्रकारे कह्युं होय, ते रीते ते करे तो ते उचित अनुष्ठान कहीये, ने ते उचित अनुष्ठान छे ते कर्मक्षय करवानुं प्रधान कारण छे.

अवतरणम् टी० एतदपि कुत इत्याह ॥ भा० ए उचित अनुष्ठानने कर्मक्षयनुं प्रधान कारण कह्युं तेनुं शुं कारण छे?

मू० उदग्रविवेकभावाद्रत्नत्रयाराधनादिति ॥ भा० मोटा विवेकपणाथी जे रत्नत्रयनुं आराधन थाय छे, ते हेतु माटे उचित अनुष्ठान कर्मक्षयनुं प्रधान कारण छे.

टी० उदग्रस्योत्कटस्य विवेकस्य विधेयाविधेयवस्तुविभाग विज्ञानलक्षणस्य भावात्सकाशात् किमित्याह रत्नत्रयस्य सम्यग्दर्शनादेः आराधनान्निष्पादनात् उचितानुष्ठाने हि प्रारब्धे नियमाद्रत्नत्रयाराधक उदग्रोविवेको विजृम्भत इत्येतत्प्रधानं कर्मक्षयकारणमिति ॥

भा० करवा योग्य अने न करवा योग्य एवुं जे वस्तु विभागनुं जाणपणु ते छे लक्षण जेनुं एवो जे मोटो विवेक, ते विवेकथी थयुं जे सम्यग्दर्शनादि रत्नत्रयनुं आराधन कहेतां निपजाववुं थाय छे ए हेतु माटे. आ जगाए तात्पर्य ए छे के, उचित अनुष्ठान, आरंभ कर्ये सते नियमाये रत्नत्रयनो आराधक एवो मोटो विवेक प्रगट थाय छे माटे ए उचित अनुष्ठान जे तेज कर्मक्षय करवानुं प्रधान कारण छे एम जाणवुं.

अनन्तरणम् टी० अत्रैव व्यतिरेकमाह ॥ भा० अत्रैव कहेतां आ प्रस्तुत वातमांज, व्यतिरेक कहेतां उचित अनुष्ठाननो आरंभ न करे, एटले पूर्वे कहेलो जे सापेक्ष यतिधर्म अने निरपेक्ष यतिधर्म ते जेने जे करवा योग्य होय तेने ते न करे अने तेथी उलटी रीते करे ते रूप जे व्यतिरेक तेने देखाडे छे.

मू० अननुष्ठानमन्यदकामनिर्जराङ्गमुक्तविपर्ययादिति ॥

भा० पूर्वे कह्युं तेथी विपरीत, जे अनुष्ठान ते अनुष्ठानज न कहीये, एतो अकाम निर्जरानुं अंग कहीये, पण कर्मक्षयनुं कारण न कहीये. केमके कहेलुं जे मोटा विवेकथी रत्नत्रयनु आराधन तेनो अभाव छे ए हेतु माटे.

टी० अननुष्ठानं अनुष्ठानमेव न भवति अन्यद्विलक्षण मुचितानुष्ठानात्तर्हि कीदृशं तदित्याह । अकामनिर्जराङ्गं अकामस्य निरभिलाषस्य तथाविधबलीवर्दादेरिव

या निर्जरा कर्मक्षपणा तस्या अङ्गनिमित्तं नतु मुक्तिफलाया निर्जरायाः, कुत इत्याह । उक्तविपर्ययो उदग्रविवेकाभावेन रत्नत्रयाराधनाभावादिति ॥

भा० उचित अनुष्ठानथी अन्य कहेतां विलक्षण जे अनुष्ठान ते अनुष्ठानज न कहीये. त्यारे ते शुं कहेवाय? तो अकाम निर्जरानुं कारण कहेवाय; कहेतां जेम बलीवर्दादिकने कर्मनिर्जरा करवानी अभिलाषा तेणे रहित अकाम निर्जरा थाय छे तेम अनुचित अनुष्ठान करनारनुं अनुष्ठान जे ते, अकामनिर्जरानुं अंग थाय छे पण मुक्ति आपनारी जे निर्जरा तेनुं निमित्त नथी थतुं. शयाथी के मोटा विवेकना अभावे करीने रत्नत्रयना आराधननो अभाव छे ए हेतु माटे.

अवतरणम् टी० एतदेव भावयन्नाह ॥ भा० ए अननुष्ठाननीज भावना करता सता कहे छे. ॥

मू० निर्वाणफलमत्र तत्त्वतोऽनुष्ठानमिति ॥ भा० आ जिनवचनने विषे मोक्ष छे फल जेनुं एवा अनुष्ठाननेज परमार्थथी अनुष्ठान कहीये. बीजाने तत्त्वथी अनुष्ठान न कहीये.

टी० निर्वाणफलं मुक्तिकार्यमत्र जिनवचने तत्त्वतः परमार्थवृत्त्याऽनुषङ्गतः स्वर्गादिफलभावेपि, अनुष्ठानं सम्यग्दर्शनाद्याराधनारूपं प्रोच्यत इति ॥

भा० आ जिन वचनने विषे सम्यग्दर्शनादिकनी आराधनारूप जे अनुष्ठान, ते परमार्थ वृत्तिये करीने मोक्ष छे फल ते जेनुं एवुं छे. अने अनुषंगथी कहेतां प्रसंगथी स्वर्गादिफल थाय छे तोपण तत्त्वथी कहेतां परमार्थ वृत्तिये करीने मोक्षफलनुं आपनार कह्युं छे.

अवतरणम् टी० यदि नामैवं ततोपि किमित्याह ॥ जो निश्चे एम छे तो पण तेमां शुं? एटले जो तत्त्वथी मोक्षरूप फलने आपनार अनुष्ठान छे तेथी पण शुं? तेनो उत्तर कहे छे.

मू० न चासदभिनिवेशवत्तदिति ॥ भा० ते अनुष्ठान मिथ्याभिनिवेशवालुं होतुं नथी.

टी० न च नैवासुन्दराग्रहयुक्तं तन्निर्वाणफलमनुष्ठानम् । असदभिनिवेशो हि निष्ठुरेऽपि अनुष्ठाने मोक्षफलं प्रतिबध्नातीति तद्व्यवच्छेदार्थमुक्तं न चासदभिनिवेशवत्तदिति ॥

भा० निर्वाण छे फल ते जेनुं एवुं ते अनुष्ठान जे ते असुंदर आग्रहवमे युक्त एवुं नज होय, असत् अभिनिवेश जे ते कहेता असत् आग्रह जे ते, निश्चे निष्ठुर कहेतां आकरुं एवुं अनुष्ठान सते पण मोक्षरूप फलने प्रतिबंध करे छे एटले रोके छे. तेना व्यवछेदने अर्थे कहेतां असत् अभिनिवेशना निषेधने अर्थे एम कह्युं के, ए अनुष्ठान असत् आग्रहवालुं नथी.

अवतरणम् टी० नन्वनौचित्येऽप्यनुष्ठानं न भविष्यति मिथ्याभिनिवेशरहितं नेत्याशङ्क्याह ॥ भा० कोइ आशंका करे छे के अनुचितपणुं सते पण अनुष्ठान थशे, अने ते अनुष्ठान असत् अभिनिवेश रहित पण थशे? एवी आशंकावालाने उत्तर कहे छे.

मू० अनुचितप्रतिपत्तौ नियमादसदभिनिवेशोऽन्यत्रानाभोगमात्रादिति ॥

भा० अजाणपणा मात्रथी कदापि अनुचितमां प्रवृत्ति थइ जाय पण आग्रहथी अनुचित प्रवृत्ति आदरे सते तो त्यां नियमाए असत् अभिनिवेश छे, एम जाणवुं.

टी० अनुचितस्यानुष्ठानस्य प्रतिपत्तावभ्युपगमे नियमादवश्यंतयाऽसदभिनिवेश उक्तरूपोऽसदभिनिवेशकार्यत्वादनुचितानुष्ठानस्य । अपवादमाह । अन्यत्र अनाभोगमात्रादिति, अन्यत्र विनाऽनाभोग एवापरिज्ञानमेवैकेवलमभिनिवेशशून्यमनाभोगमात्रं तस्मादनाभोगमात्रादनुचितप्रतिपत्तावपि नासदभिनिवेश इति ॥

भा० अनुचित अनुष्ठाननो अंगीकार करे सते, नियमाए असत् अभिनिवेश कहेवाय. केमके असद् अभिनिवेशरूप कारणथकी अनुचित अनुष्ठानरूप कार्यनी उत्पत्ति थाय छे ए हेतु माटे। अनुचित अनुष्ठाननो अपवाद कहे छे के अनाभोग कहेतां अभिनिवेश रहित अपरिज्ञान मात्रथीज केवल अनुचित अनुष्ठाननो अंगीकार सते पण असदभिनिवेश न कहेवाय.

अवतरणम् टी० एवं सति किं सिद्धमित्याह ॥ ना० एम सते कहेतां अजाणपणे अनुचितमां प्रवृत्ति थये सते असद् अभिनिवेश न कहेवाय, तेमां शुं सिद्ध थयुं तेनो उत्तर कहे छे.

मू० संभवति तद्वतोपि चारित्रमिति ॥ ना० अजाणपणा मात्रथी अनुचित प्रवृत्ति अंगीकार करनार पुरुषने पण चारित्रनुं संभव छे.

टी० संभवति जायते तद्वतोपि अनाभोगमात्रादनुचितप्रतिपत्तिमतोपि किं पुनस्तदन्यस्येत्यपि शब्दार्थः, चारित्रं सर्वविरतिरूपम् ॥

ना० अजाणपणा मात्रथी अनुचितनो अंगीकार करनारने पण सर्व विरतिरूप चारित्रनो संभव छे तो उचित अंगीकार करनारने चारित्रनो संभव होय तेमां शुं कहेवुं एम अपि शब्दनो अर्थ छे.

अवतरणम् टी० अत्रैव विशेषमाह ॥ ना० अनाभोग मात्रथी अनुचित प्रवृत्ति करनारने चारित्र कह्युं तेमांज विशेष कहे छे.

मू० अनभिनिवेशवांस्तु तद्युक्तः खल्वतत्त्वे इति ॥ ना० वली चारित्र युक्त पुरुष जे ते अतत्त्वे कहेतां प्रवचनबाधे बाध करेला एवा अर्थने विषे अजाणपणु सते पण आग्रह रहित निश्चे होय छे.

टी० अनभिनिवेशवान् निराग्रहः पुनस्तद्युक्तश्चारित्रयुक्तो जीवोऽनाभोगे पिखलु निश्चयेन अतत्त्वे प्रवचनबाधितार्थे ॥

ना० वली प्रवचनबाधित एवा अर्थने विषे अनाभोगपणु सते पण चारित्रवालो पुरुष जे ते निश्चे आग्रहवालो न होय.

अवतरणम् टी० एतदपि कुत इत्याह ॥ ना० अनाभोगपणु सते पण चारित्रवालो पुरुष अतत्त्वने विषे आग्रह रहित थाय छे, एम पण श्याथी कहो छो? तेनो उत्तर कहे छे.

मू० स्वस्वभावोत्कर्षादिति ॥ भा० पोतानो सम्यक् दर्शनादिक जे स्वभाव तेनो उत्कर्ष छे ए हेतु माटे चारित्रवालो पुरुष जे ते अतत्त्वने विषे आग्रहवालो होतो नथी एम कहीये छीये.

टी० स्वस्यानौपाधिकत्वेन निजस्य स्वभावस्यात्मतत्त्वस्योत्कर्षाद्वृद्धेः, चारित्रिणो हि जीवस्य छद्मस्थतया क्वचिदर्थेऽनाभोगेऽपि गौतमादिमहामुनीनामिव तथाविधात्यन्तिकबाधककर्माभावेन स्वस्वभावः सम्यग्दर्शनादिरूपो नापकर्षं प्रतिपद्यत इति ॥

भा० उपाधि रहितपणे करीने, आत्म तत्त्वनो उत्कर्ष कहेतां वृद्धि छे ए हेतु माटे चारित्रवाला पुरुषने छद्मस्थपणाए करीने कोइ जग्याए अज्ञानपणु छते पण, गौतमादिक महामुनीनी पेठे ते प्रकारनुं अत्यंत बाधक एवा कर्मनो अभाव छे तेणे करीने सम्यग्दर्शनादिरूप पोतानो स्वभाव जे ते अपकर्ष कहेतां हानी प्रत्ये नथी पामतो, एटले आत्म स्वभाव हानी नथी पामतो, उलटो वृद्धि पामे छे.

अवतरणम् टी० अयमपि कुत इत्याह ॥ भा० ए स्वस्वभावनुं उत्कर्षपणुं शयाथी होय? तेनो उत्तर कहे छे.

मू० मार्गानुसारित्वादिति ॥ भा० मार्गानुसारीपणाथी उत्कर्षपणुं होय छे.

टी० मार्गस्य सम्यग्दर्शनादेर्मुक्तिपथस्यानुवर्त्तनात् ॥

भा० सम्यग्दर्शन प्रमुख जे मुक्तिनो मार्ग ते प्रत्ये अनुवर्तन करवाथी पोतानुं स्वरूप उत्कर्ष प्रत्ये पामे छे.

अवतरणम् टी० तदपि ॥ भा० ते सम्यग् दर्शनादि रूप मार्गनुं अनुसरवापणु पण शयाथी थाय छे? तेनो उत्तर कहे छे.

मू० तथारुचिस्वभावत्वादिति ॥ भा० मार्गानुसारिपणानी जे रुचि ते रूप स्वभावपणाथी ते मार्गनुं अनुसरवापणु होय छे. ॥

टी० तथातत्प्रकारा मार्गानुरूपत्वेन या रुचिः श्रद्धा तद्रूपत्वात् ॥

भा० मोक्ष मार्गना अनुरूपपणे करीने तथाप्रकारनी रुचि कहेतां श्रद्धा, ते श्रद्धामयपणु छे ए हेतु माटे.

अवतरण टी० एतदपि ॥ भा० ए पण कहेतां तथारुचि स्वभावपणु पण शयाथी थाय छे?

मू० श्रवणादौ प्रतिपत्तेरिति ॥ भा० शास्त्रनुं श्रवणादिक थये सते पोतानी भूल्य अंगीकार करे छे, ए हेतु माटे तथारुचि स्वभावपणु सिद्ध थाय छे.

टी० स्वयमेव शास्त्रश्रवणे आदिशब्दादन्येन वा प्रेरणायां कृतायां प्रतिपत्तेरनाभोगेन विहितं मयेदमसुन्दरमनुष्ठानमित्यङ्गीकरणात् ॥

भा० शास्त्र श्रवण करये सते पोतानी भूल्य अंगीकार करे. आदि शब्दथी अन्यनी प्रेरणाए करीने पोतानी भूल्य अंगीकार करे, एटले आ में अजाणपणे असुंदर अनुष्ठान कर्युं एवी रीते पोतानी भूल्य अंगीकार करे छे ए हेतु माटे.

अवतरणम् टी० इयमपि ॥ भा० आ भूल्य अंगीकार करी ते पण शयाथी कहेवाय.

मू० असदाचारगर्हणादिति ॥ भा० करेला असत् आचरणनी गर्हणा करवाथी.

टी० असदाचारस्यानुचितानुष्ठानस्य गर्हणात्तदुचितप्रायश्चित्तप्रतिपत्त्यानिन्दनात् ॥

भा० अनुचित कहेतां अघटित एवा अनुष्ठाननी गर्हणाथी एटले तेने उचित एवुं जे प्रायश्चित्त तेनुं ग्रहण करीने ते असत् अनुष्ठाननी निंदा करवाथी पोतानी भूल्य कबूल करी एम जणाय छे.

अवतरणम् टी० अथ-प्रस्तुतमेव निगमयन्नाह ॥ भा० हवे प्रस्तुत कहेतां आ चालती वार्तानी समाप्ति करता सता कहे छे.

मू० इत्युचितानुष्ठानमेव सर्वत्र श्रेय इति ॥ भा० आ प्रकारे उचित अनुष्ठानज सर्व जगाए श्रेयकारी छे.

टी० इत्येवं अनुचितानुष्ठाने नियमादसदभिनिवेशभावात् उचितानुष्ठानमेव सर्वत्र गृहस्थधर्मप्रतिपत्तौ यतिधर्मप्रतिपत्तौ च श्रेयः प्रशस्यं वर्त्तते ॥

भा० आ प्रकारे अनुचित अनुष्ठानने विषे नियमाए असत् अभिनिवेशपणु छे ए हेतु माटे. उचित अनुष्ठानज सर्व जगाए कहेतां गृहस्थधर्म अंगीकार कर्ये सते तथा यतिधर्म अंगीकार कर्ये सते श्रेयकारी छे.

अवतरण टी० कुत इत्याह ॥ भा० श्या हेतु माटे उचित अनुष्ठानज सर्व जग्याए श्रेयकारी छे? तेनो उत्तर कहे छे.

मू० भावनासारत्वात्तस्येति ॥ भा० ते उचित अनुष्ठानने भावनानुं प्रधानपणु छे ए हेतु माटे सर्वत्र श्रेयकारी छे.

टी० भावनानिरुपाधिको जीववासकः परिणामस्ततो भावनासारं प्रधानं यत्र तत्तथा तद्भावस्तत्त्वं तस्मात्तस्योचितानुष्ठानस्य ॥

भा० उपाधि रहित एवो जे जीवनो परिणाम ते भावना कहीये, ते भावना छे प्रधान जेने विषे एवुं ते उचित अनुष्ठान छे ए हेतु माटे सर्व जग्याए श्रेयकारी छे.

अवतरणम् टी० भावनामेव पुरस्कुर्वन्नाह ॥ भा० भावनानेज अग्रेसर करता सता कहे छे.

मू० इयमेव प्रधानं निःश्रेयसाङ्गमिति ॥ भा० भावनाज प्रधानपणे मोक्षनुं अंग एटले कारण छे.

टी० इयमेव भावना प्रधानं निःश्रेयसाङ्गं निर्वाणहेतुः भा० ए भावनाज प्रधान एवुं मोक्षनुं कारण छे.

अवतरणम् टी० एतदपि कुत इत्याह ॥ भा० श्या कारण माटे भावनाज मोक्षनुं प्रधान कारण छे? तेनो उत्तर कहे छे.

मू० एतत्स्थैर्याद्धि कुशलस्थैर्योपपत्तेरिति ॥

भा० ए भावनानुं स्थिरपणु सते निश्चे समग्र ज्ञानादि कुशलनुं स्थिरपणु घटे छे. ए हेतु माटे.

टी० एतस्या भावनायाः स्थैर्यात्स्थिरभावात् हिः स्फुटं कुशलानां सकलकल्याणाचरणाना स्थैर्यस्य उपपत्तेर्घटनात् ॥

भा० ए भावनाना स्थिरपणाथी स्फुटपणे सकल कल्याणकारी आचरणोनुं स्थिरपणुं घटे छे ए हेतु माटे.

अवतरणम् टी० इयमपि कुत इत्याह ॥ भा० ए भावनानी स्थिरताथी सकल कल्याणनी स्थिरतानी घटना कही, ते पण शयाथी सिद्ध थाय छे? तेनो उत्तर कहे छे.

मू० भावनानुगतस्य ज्ञानस्य तत्त्वतो ज्ञानत्वादिति ॥

भा० भावनाने अनुसरता ज्ञानने तत्त्वथी ज्ञानपणुं छे ए हेतु माटे.

टी० इह त्रीणि ज्ञानानि । श्रुतज्ञान चिन्ताज्ञानं भावनाज्ञान चेति तल्लक्षणं चेदम् ॥

वाक्यार्थमात्रविषयं कोष्ठकगतबीजसन्निभं ज्ञानम् ॥ श्रुतमयमिह विज्ञेयं मिथ्याभिनिवेशरहितमलम् ॥ १ ॥

यत्तु महावाक्यार्थजमतिसूक्ष्मसुयुक्तिचिन्तयोपेतम् ॥ उदक इव तैलबिन्दुर्विसर्पि चिन्तामय तत्स्यात् ॥ २ ॥

ऐदंपर्यगतं यद्विध्यादौ यत्नवत्तथैवोच्चैः ॥ एतत्तु भावनामयमशुद्धसद्रत्नदीप्तिसमम् ॥ ३ ॥

ततो भावनानुगतस्य भावनानुविद्धस्य ज्ञानस्य बोधविशेषस्य तत्त्वतः पारमार्थिकवृत्त्या ज्ञानत्वादवबोधत्वात् ॥

भा० आ जगाए त्रण प्रकारना ज्ञान जाणवा. पहेलुं श्रुतज्ञान, बीजुं चिंताज्ञान, अने त्रीजुं भावनाज्ञान ए प्रकारे त्रण ज्ञान तेनां लक्षण आ प्रकारे छे. वाक्यार्थ मात्र छे विषय जेनो कहेतां सकल शास्त्र साथे विरोध न पामतुं एवुं जे गीतार्थनुं वचन ते वाक्य कहीये. ते वाक्यनो अर्थ मात्र कहेतां प्रमाणनय प्रमुख विना केवल सामान्य मात्र एवुं, अने कोठारमां रहेलां धान्यनां बीज तेना जेवुं अने मिथ्याभिनिवेशे करीने अतिशे रहित एवुं जे ज्ञान, ते आ जग्याए श्रुतज्ञान छे एम जाणवुं. ॥ १ ॥ वली जे महावाक्यार्थथी उत्पन्न थयेलुं कहेतां सर्व धर्मात्मक वस्तुने प्रतिपादन कर-

नार एवो जे अनेकांतवाद ते छे विषय जेनो एवुं, अने अतिशे सूक्ष्म बुद्धिवालाने गम्य एवी ने परस्पर विसंवाद रहित एवी जे सुयुक्तियो कहेतां सर्व प्रमाणनय प्रमुख सारी युक्तियो तेमनी आलोचनाए सहित एवुं अने जेम जलने विषे तेलनो बिंदु प्रसार पामे छे तेम विस्तार पामतुं एवुं जे ज्ञान ते चिंतामय ज्ञान कहीये. ॥ २ ॥ जे तात्पर्य ज्ञान कहेतां सर्व जगाए सर्वज्ञनी आज्ञानुं ग्रहण करवुं एटले प्रधान कारण आज्ञा छे एम मानवा रूप एवुं अने तेमज विधि, द्रव्य, दातृ, पात्र इत्यादिकने विषे घणा आदरे युक्त एवुं जे ज्ञान ते भावनामय ज्ञान कहीये. अने ते अशुद्ध जातिवंत जे रत्न तेनी कांति समान छे एटले जेम जातिवंत रत्ननी स्वभावथीज अन्यरत्नथकी अधिक कांति होय तेम आ भावनाज्ञान पण अशुद्ध एवा सारा रत्न समान जे भव्य जीव तेनुं कर्मरूप मलवडे मलिनपणुं छे तो पण बीजा ज्ञानथकी अधिक प्रकाश करनारुं थाय छे. ३ ते हेतु माटे भावनानुगत जे ज्ञान कहेतां बोध विशेष तेने तत्वथी कहेतां परमार्थ वृत्तिये करीने ज्ञानपणुं छे.

अवतरणम् टी० एतदेव व्यतिरेकतः साधयन्नाह ॥ भा० एज वातने व्यतिरेकपणे कहेतां कह्युं तेथी उलटी रीते साधता सता कहे छे.

मू० नहि श्रुतमय्या प्रज्ञया, भावनादृष्टज्ञातं ज्ञातं नामेति ॥ भा० भावनाज्ञाने करीने दीठुं अने जाण्युं तेने निश्चे जाण्युं कहीये, पण श्रुतमय प्रज्ञाए करीने जे दीठुं अने जाण्युं ते जाण्युं न कहीये.

टी० न नैव हि यस्माच्छ्रुतमय्या प्रथमज्ञानरूपया प्रज्ञया बुद्ध्या कर्तृभूतया करणभूतया वा । भावनादृष्टज्ञातं, भावनया भावनाज्ञानेन दृष्टं सामान्येन, ज्ञातं च विशेषेण, भावनादृष्टज्ञातं वस्तु, ज्ञातमवबुद्धं भवति नामेति विद्वज्जनप्रकटमेतत् । अयमभिप्रायः यादृशं भावनाज्ञानेन वस्तु दृश्यते ज्ञायते च न तथा श्रुतज्ञानेनेति ॥

भा. जे श्रुतमय प्रज्ञाये कहेतां प्रथम ज्ञानरूप बुद्धिये दीठुं तथा जाण्युं, अथवा श्रुतमय प्रज्ञाये करीने दीठुं तथा जाण्युं ते परमार्थ वृत्तिये जाण्युं न कहीये. भावनाज्ञाने करीने जे वस्तु कहेतां पदार्थ तेने दृष्ट कहेतां सामान्यपणे दीठुं अने

ज्ञात कहेतां विशेषपणे जाएयुं तेने जाएयुं कहीये, ए वात विद्वज्जनने प्रसिद्ध छे. । आ जगाये आ प्रकारनो अभिप्राय छे के, जेवुं भावनाज्ञाने करीने वस्तु देखाय छे, जाएयामां आवे छे तेवुं श्रुतज्ञाने करीने दीठामां तथा जाएयामां नथी आवतुं.

अवतरणम् टी० कुत इत्याह ॥ भा० श्या हेतु माटे श्रुतज्ञाने करीने जे जाएयुं तेने जाएयुं न कहीये? तेनो उत्तर कहे छे.

मू० उपरागमात्रत्वादिति ॥ भा० श्रुतज्ञानने विषे केवल बाहिरथी जाणवापणु छे, ए हेतु माटे.

टी० उपराग एव केवल उपरागमात्रं तद्भावस्तत्त्वं तस्मात् । यथा हि स्फटिकमणेर्जपाकुसुमादिसन्निधानत उपराग एव न पुनस्तद्भावपरिणतिः संपद्यते । एवं श्रुतमय्यां प्रज्ञायामात्मनो बोधमात्रमेव बहिरंङ्गं न त्वन्तः परिणतिरिति ॥

भा० जे केवल उपराग होय ते उपराग मात्र कहीये कहेतां केवल उपरथीज रंगावापणुं छे. जेम के, स्फटिकमणिनुं जपाकुसुमे करीने (जासुमीनां फुले करीने) उपरथी रंगावापणु थाय छे पण अंतरथी रंगावापणुं नथी थतुं. तेमज श्रुतमय बुद्धि थये सते आत्माने उपरथीज बोधमात्रज जणाय छे पण अंतरमां ते बोधनी परिणति थती नथी ए हेतु माटे भावनाज्ञानथी जे जाएयुं तेज जाएयुं कहीये.

अवतरणम् टी० एतदपि कुत इत्याह ॥ भा० श्रुतज्ञाने करीने केवल उपरथी जाणे छे एम श्याथी कहो छो?

मू० दृष्टवदपायेभ्योऽनिवृत्तेरिति ॥ भा० दीठेला तथा जाणेला अनर्थथी निवृत्ति न पामे ए हेतु माटे.

टी० यथा भावनाज्ञानेन दृष्टेभ्य उपलक्षणत्वाज्ज्ञातेभ्यश्चाऽनर्थेभ्यो निवर्तते एवं श्रुतमयप्रज्ञाप्रवृत्तावप्यपायेभ्योऽनिवृत्तेरनिवर्तनात् ॥

भा० जेम भावनाज्ञाने करीने दीठेला एवा अने उपलक्षणथी जाणेला एवा अनर्थथी निवृत्ति पामे छे एम श्रुतमय प्रज्ञानी प्रवृत्ति थये सते पण अनर्थथी निवृत्ति पामी शकातुं नथी ए हेतु माटे.

अवतरणम् टी० ननु भावनाज्ञानेऽप्यपायेभ्यो निवृत्तिरसंभविनीत्याह ॥

भा० कोइ आशंका करे छे के, भावनाज्ञान थये सते पण, अनर्थथी नही निवृत्ति पामे? तेनो उत्तर कहे छे.

मू० एतन्मूले च हिताहितयोः प्रवृत्तिनिवृत्ती इति ॥

भा० हितने विषे प्रवृत्ति करवी अने अहित थकी निवृत्ति पामवी तेनुं मूल भावनाज्ञानज छे.

टी० एतन्मूले च भावनाज्ञानमूले एव चकारस्यैवार्थत्वात् हिताहितयोः प्रतीतयोर्यथासंख्यं प्रवृत्तिनिवृत्ती विधिप्रतिषेधरूपे भवतो मतिमतां नान्यज्ञानमूले इति ॥

भा० मतिमान् पुरुषोने नक्की एवुं जे हित तथा अहित ए बेना विषे प्रवृत्ति अने निवृत्ति करवी ते भावनाज्ञान पूर्वकज छे. एटले बुद्धिमंत पुरुषने हितकारीने विषे प्रवृत्ति अने अहितकारी थकी निवृत्ति थाय छे तेनुं मूल भावनाज्ञानज छे. पण अन्यज्ञान नथी माटे भावनाज्ञानवालोज अनर्थथी निवृत्ति पामे छे.

अवतरणम् टी० इदमेवोपचिनोत्याह   भा० एज वातनी पुष्टि करता सता कहे छे.

मू० अत एव भावनादृष्टज्ञाताद्विपर्ययायोग इति ॥ भा० एज हेतु माटे कहेतां हिताहितने विषे प्रवृत्ति अने निवृत्ति थवानुं मूल, भावनाज्ञानज छे.माटे भावनाज्ञाने करीने दीठुं अने जाण्युं ते हेतु माटे विपरीतपणानो योग थतो नथी.

टी० अत एव भावनामूलत्वादेव हिताहितप्रवृत्तिनिवृत्त्योर्भावनादृष्टज्ञाताद्भावनया दृष्टं ज्ञातं च वस्तु प्राप्य विपर्ययायोगः । विपर्यासाप्रवृत्तिलक्षणो जायते, यतो न मतिविपर्यासमन्तरेण पुंसोहितेषु प्रवृत्तावहितेषु च प्रवृत्तिः स्यात् । न चासौ भावनाज्ञाने समस्तीति ॥

भा० हितने विषे प्रवृत्ति अने अहितथी निवृत्ति थवानुं मूल भावना छे. ए हेतु माटेज भावनाए करीने दीठुं अने जाण्युं एवुं जे वस्तु, तेने पामीने विपरीतपणानो योग नथी थतो, कहेतां विपर्यास प्रवृत्ति नथी थती अने मतिना विप-

र्यासपणा विना, पुरुषनी हितने विषे अप्रवृत्तिने अहितने विषे प्रवृत्ति ते नथी थती. ए प्रकारनो विपर्यास भावनाज्ञान थये सते नथी थतो.

अवतरणम् टी० एतदपि कथं सिद्धमित्याह ॥ भा० ए वात पण किये प्रकारे सिद्ध थइ, तेनो उत्तर कहे छे.

मू० तद्वन्तो हि दृष्टापाययोगेप्यदृष्टापायेभ्यो निवर्त्तमानादृश्यन्त एवाऽन्यरक्षादाविति ॥

भा० भावनाज्ञानवाला पुरुषो जे ते, निश्चे देखवामां आवता एवा अपाय कहेतां; मरणादि कष्ट तेनी प्राप्ति थये सते पण न देखवामां आवता एवा नरकादिक अपाय, ते थकी निवृत्ति पामता एवा सता अन्यजीवनी रक्षादिकने विषे प्रवर्त्तता देखायज छे.

टी० तद्वन्तो भावनाज्ञानवन्तः प्रमातारो हिर्यस्माद्दृष्टापाययोगेपि प्रत्यक्षोपलभ्यमानमरणाद्यपायप्राप्तौ किं पुनस्तदप्राप्तावित्यपि शब्दार्थः अदृष्टापायेभ्यो नरकादिगतिप्रापणीयेभ्यो निवर्तमानाः सुवर्णमययवभक्षिक्रौंचजीवाकथककार्द्रचर्मशिरोवेष्टनाविष्ट सुवर्णकारारब्ध मारणमहामुनिर्मेतार्य इवाद्यापि महासत्वाः केचन दृश्यन्ते अन्यरक्षादौ अन्यस्य स्वव्यतिरिक्तस्य रक्षायां मरणादित्राणरूपायामादिशब्दादुपकारे च मार्गश्रद्धानाद्यारोपणरूपे इतिशब्दो वाक्यपरिसमाप्तौ ॥

भा० भावनाज्ञानवाला कहेतां प्रमाण करनारा प्रमाणिक पुरुषो जे ते प्रत्यक्ष जणातुं मरणादिक अपाय कहेतांकष्ट तेनी प्राप्ति थये सते पण कष्टनी प्राप्ति न थये सते तो शुं कहेवुं, एम अपि शब्दनो अर्थ छे. नरकादिक कुगतिने पमाडनार एवा हिंसादि कर्म थकी निवृत्ति पाम्या सता सुवर्णमय जवनुं भक्षण करनार क्रौंच जीव तेनुं नाम न कहेतां एवा अने लीला चामडानुं जे मस्तके वीटवुं तेणे सहित एवा अने सोनिये आरंभ्युं छे मारण जेने एवा महामुनि मेतार्यनी पेठे हमणा पण महासत्ववंत एवा केटलाक जीवो पोताथी अन्यनी रक्षादिकने विषे प्रवर्त्तेला देखाय छे; आदि शब्दथी अन्यना

उपकारने विषे कहेतां अन्यने जैन मार्गनी श्रद्धादिक आरोपण करनारूप उपकारने विषे पोताना मरणादिकने पण नथी गणता एवा सता परने मरणथी राखवो इत्यादि करवामां प्रवर्त्तेला देखाय छे.॥ इति शब्द वाक्यनी समाप्तिने विषे जाणवो.

अवतरणम् टी० निगमयन्नाह ॥ भा० चालता प्रसंगनी समाप्ति करता सता कहे छे.

मू० इति मुमुक्षोः सर्वत्र भावनायामेव यत्नः श्रेयानिति ॥

भा० ए प्रकारे मोक्ष पामवाने इच्छता पुरुषे सर्व स्थानके भावनाने विषेज प्रयत्न करवो अतिशे श्रेयकारी छे.

टी० इत्येवमुक्तयुक्तेर्मुमुक्षोर्यतेः सर्वत्र कृत्ये भावनायामेवोक्तलक्षणायां यत्न आदरः श्रेयान् प्रशस्यः ॥

भा० इति कहेतां ए प्रकारे कही एवी युक्तिथी मुमुक्षु कहेतां यति पुरुषने सर्व कृत्यने विषे पूर्वे कह्यां छे लक्षण जेनुं एवी भाव तेने विषेज आदर करवो ए अति प्रशंसा करवा योग्य छे.

अवतरणम् टी० कुत इत्याह ॥ भा० क्या हेतु माटे भावनाने विषेज आदर ते प्रशंसा करवा योग्य छे.

मू० तद्भावे निसर्गत एव सर्वथा दोषोपरतिसिद्धेरिति ॥

भा० भावना भावे सते स्वभावथीज सर्व प्रकारे दोषथी उपराम कहेता निवृत्ति पामवानी सिद्धि थाय छे.

टी० तद्भावे भावनाभावे निसर्गत एव स्वभावादेव सर्वथा सर्वैः प्रकारैर्दोषाणां रागादीनामुपरतिसिद्धेः ॥

भा० तद्भावे कहेतां भावना भावे सते स्वभावथीज सर्व प्रकारे रागादिक दोषना उपराम कहेतां विराम तेनी सिद्धि थाय छे, एटले भावनाज्ञानथी स्वभावेज रागादिक दोष टळे छे.

अवतरणम् टी० अथ भावनाया एव हेतुमाह ॥ भा० हवे भावनानुंज कारण कहे छे.

मू० वचनोपयोगपूर्वा विहितप्रवृत्तिर्योगिनिरागा इति ॥

भा० वचनना उपयोग पूर्वक जे शास्त्रविहित अनुष्ठाननी प्रवृत्ति करवी ते भावनानुं लक्षण छे.

टी० वचनोपयोगः शास्त्रे इत्थमिदं चोक्तमित्याकारः [illegible] पूर्वं यस्याः सा [illegible] । विहिते कर्तुमिष्टे प्रवृत्तिर्विहितप्रवृत्तिर्लिङ्गमिति अस्या भावनाया भावनाज्ञानस्येतरत् ॥

भा० आ क्रिया आ प्रकारे शास्त्रमां कही छे माटे आ प्रकारे करवा योग्य छे एवा जे या सोचनारूप उपयोग छे मूल जेनुं एवी जे शास्त्रोक्त प्रतिलेखनादिक प्रवृत्ति ते, भावनाज्ञाननुं कारण छे कहेता उत्पत्ति थवानुं स्थान छे.

अवतरणम् टी० कुत इत्याह ॥ भा० क्या हेतु माटे भावनानुं कारण, वचनोपयोग पूर्वक शास्त्रोक्त प्रवृत्ति छे?

मू० महागुणत्वाद्वचनोपयोगस्येति ॥ भा० जेम वचननो उपयोग करवो तेने महागुणपणु छे ए हेतु माटे.

टी० अत्यन्तोपकारित्वाद्वचनोपयोगस्योक्तरूपस्य ॥ भा० कह्युं छे स्वरूप जेनुं, एवो जे वचनोपयोग तेने अत्यंत उपकारीपणु छे ए हेतु माटे वचनना उपयोग पूर्वक विहित प्रवृत्ति छे ते भावनाज्ञाननुं कारण छे.

अवतरणम् टी० एतदेव भावयन्नाह ॥ भा० एज वातनी भावना आपता छता कहे छे.

मू० तत्र ह्यचिन्त्यचिन्तामणिकल्पस्य भगवतो बहुमानगर्भं स्मरणमिति ॥

भा० जे हेतु माटे वचननो उपयोग करते छते निश्चे अचिन्त्य एवो जे चिंतामणि तेने सरखा एवा जे भगवत् तेमनुं बहुमान जेमां छे एवुं स्मरण थाय छे.

टी० तत्र वचनोपयोगे सति हि यस्मादचिन्त्येन चिन्तयितुमशक्यप्रभावेण चिन्तामणिना मणिविशेषेण कल्पस्य तुल्यस्य भगवतः पारगतस्य बहुमानगर्भं प्रीतिसारं स्मरणमनुध्यानं जायते ॥

भा० जे हेतु माटे ते वचनोपयोग थये सते, चिंतन करवा अशक्य छे प्रभाव ते जेनो, एवो जे चिंतामणि तेने सदृश एवा अने संसारना पारने पामेला एवा भगवतनुं बहुमान गर्भित एटले प्रीतिसार एवुं स्मरण कहेतां अनुध्यान जे ते थाय छे ते हेतु माटे वचनोपयोगनो मोटो गुण छे.

अवतरणम् टी० कथमित्याह ॥ भा० कीये प्रकारे भगवतनुं बहु मान पूर्वक स्मरण थाय छे? तेनो उत्तर कहे छे.

मू० भगवतैवमुक्तमित्याराधनायोगादिति ॥

भा० भगवंते आ प्रकारे कह्युं छे, ए प्रकारनो जे आराधना योग तेथी भगवंतनुं स्मरण थाय छे.

टी० भगवताऽर्हता एवं क्रियमाणप्रकारेण उक्तं निरूपितं प्रत्युपेक्षणादि इत्यनेन रूपेण आराधनायोगादनुकूलभावजननेनेति ॥

भा० भगवत् श्रीतीर्थंकर महाराजे, आ प्रकारे पडिलेहणादिक, करवापणे करीने निरूपण कर्युं छे, ए रूपेकरीने आराधनाना योगथी कहेतां अनुकूलभाव उत्पन्न करवो तेणे करीने भगवतनुं स्मरण थाय छे.

अवतरणम् टी० एवं सति यत्सिद्धं तदाह ॥ भा० एम कह्ये सते जे सिद्ध थयुं तेने कहे छे.

मू० एवं च प्रायो भगवत एव चेतसि समवस्थानमिति ॥

भा० ए प्रकारे कर्ये सते बहुधा भगवत्नुंज चित्तमां रूडे प्रकारे थापन थाय छे.

टी० एवं चैतस्मिंश्च बहुमानगर्भे भगवत्स्मरणे सति प्रायो बाहुल्येन भगवत एव चेतसि समवस्थानं निवेशनं, प्रायोग्रहणं च, क्रियाकाले क्रियायामेव चित्तावस्थानं

विधेयं । अन्यथा तक्रियायां द्रव्यत्वप्रसङ्गादिति सूचनार्थमिति ॥

भा० एम ए बहुमान जेमां छे एवुं भगवतनुं स्मरण थये सते बहुधा भगवतनुंज चित्तमां निवेशन कहेतां स्थापन थयुं एम जाणवुं, प्राय शब्द ग्रहण करयो छे तेनुं कारण ए छे के, क्रियाकालने विषे क्रियामांज चित्तनुं स्थिरपणुं करवुं अने एम न करये सते, ते क्रियाने द्रव्यक्रियापणानो प्रसंग आवे एम सूचना करवाने अर्थे प्राय शब्द ग्रहण करयो छे.

अवतरणम् टी० ननु तडक्तकरणात्किं नाम सिध्यतीत्याह ॥ भा० कोइ आशंका करे छे के, ते भगवतनुं कहेलुं करवाथी शुं सिद्ध थाय छे? तेनो उत्तर कहे छे.

मू० तदाज्ञाराधनाच्च तद्भक्तिरेवेति ॥ भा० ते भगवतनी आज्ञानुं आराधन करवाथी भगवाननी भक्तिज थाय छे.

टी० तस्य भगवत आज्ञा राधनात्पुनस्तद्भक्तिरेव भगवद्भक्तिरेवेति ॥

भा० वली तस्य कहेतां ते भगवतनी आज्ञानुं आराधन करवाथी भगवतनी भक्तिज थाय छे.

अवतरणम् टी० एतदपि भावयितुमाह ॥ भा० ए भगवत भक्तिनी पण भावना करता सता कहे छे.

मू० उपदेशपालनैव भगवद्भक्तिर्नान्या कृतकृत्यत्वादिति ॥

भा० उपदेशनुं पालन करवुं एज भगवतनी भक्ति छे पण बीजी नथी केमके तेमने कृतकृत्यपणु थयुं छे ए हेतु माटे. कहेतां करवा योग्य जे कार्य ते करीने मुक्त थयेला एवा ते परमात्मा छे, माटे तेमना उपदेशनुं पालवुं एज तेमनी भक्ति छे, ए भाव जाणवो.

टी० प्रकटार्थमेतदिति ॥ भा० आ सूत्रनो अर्थ प्रसिद्ध छे.

अवतरणम् टी० एवं तर्हि कथमस्य पुष्पादिपूजाविधिरित्याशङ्क्याह ॥ भा० कोइ आशंका करे छे के जो एम छे कहेतां तीर्थंकर कृतकृत्य थया छे माटे तेमने भक्तिनुं कांइ प्रयोजन नथी तो एमनी पुष्पादिक पूजानो विधि केम कह्यो छे? तेनो उत्तर कहेछे.

मू० उचितद्रव्यस्तवस्यापि तद्रूपत्वादिति ॥

भा० योग्य एवा द्रव्यस्तवने पण उपदेश पालवारूपपणुं छे ए हेतु माटे पुष्पादि पूजा पण भक्ति कहेवाय.

टी० उचितस्य द्रव्यस्तवस्य ॥ काले सुइभूएणंविसिठपुप्फाइएहिं विहिणाउ ॥ सारथुइ थोत्तगरुई जिणपूआ होइ कायवा ॥ १ ॥

इत्यादिवचनोक्तरूपस्य किं पुनर्भावस्तवस्येत्यपिशब्दार्थः सोपदेशपालना रूपमस्य तद्भावस्तत्त्वं तस्मात् ॥

भा० उचित कहेतां योग्य एवा द्रव्यस्तवने उपदेश पालवारूपपणु छे ते वात शास्त्रमां कही छे के,- अवसरे पवित्र रूप थइने सारां पुष्पादिके करीने वली श्रेष्ठ एवां स्तुति स्तोत्रवडे विधिये करीने मोटी एवी जिनपूजा करवा योग्य छे.॥१॥

इत्यादि वचने करीने कहेला द्रव्यस्तव, तेने पण उपदेश पालवारूपपणुं छे, तो भावस्तवने उपदेश पालवारूपपणु होय तेमां शुं कहेवुं एम अपि शब्दनो अर्थ छे. माटे अस्य कहेतां ए द्रव्यस्तवने तद्रूपपणु छे कहेतां उपदेश पालवारूपपणु छे ए हेतु माटे भगवद्भक्ति कहीये छीये.

अवतरणम् टी० कुत इत्याह ॥ भा० श्या हेतु माटे द्रव्यस्तवने परमात्मानी भक्ति कहो छो? एवी आशंका करी कहेछे.

मू० भावस्तवाङ्गतया विधानादिति ॥

भा० भावस्तवना कारणपणाए करीने शास्त्रमां द्रव्यस्तनुं विधान कर्युं छे, ए हेतु माटे द्रव्यस्तव पण परमात्मानी भक्तिछे.

टी० शुद्धयतिधर्मकारणतया विधानाद्द्रव्यस्तवस्य । यदा हि, विषयपिपासादिभिः कारणैः साधुधर्ममन्दिरशिखरमारोढुमक्षमो धर्मं च चिकीर्षुः प्राणी, तदा महतः सावद्यान्तरान्निवृत्तेरुपायमन्यमस्यापश्यन् भगवानर्हन्सदारम्भरूपं द्रव्यस्तवमुपदिदेश ॥ यथा ॥

जिनभवनं जिनबिम्बं जिनपूजां जिनमतं च यः कुर्यात् ॥ तस्य नरामरशिवसुखफलानि करपल्लवस्थानि ॥ १ ॥ इति ॥

एवं च द्रव्यस्तवोपि भगवदुपदेशपालनारूप एवेति भावः ॥

भा० शुद्ध यतिधर्मना कारणपणे करीने द्रव्यस्तवनुं विधान छे, कहेतां कहेवापणुं छे, ए हेतु माटे ज्यारे विषयतृष्णादिक कारणे करीने साधु धर्म रूप मंदिरना शिखर प्रत्ये आरोहण करवाने कहेतां चढवाने असमर्थ एवो अने धर्मने करवा इच्छतो एवो जे प्राणी तेने मोटां सावद्यथकी निवृत्ति पामवाना बीजा उपायने नथी देखता एवा भगवान जे ते सत् आरंभरूप द्रव्य स्तवनो उपदेश करता हवा. जेम के,- जिनमंदिर, जिनबिंब, जिनपूजा, जिनमत, एटलां प्रत्ये जे पुरुष करे छे, ते पुरुषना हाथ रूप पल्लवने विषे मनुष्य भवनुं सुख, देवगतिनुं सुख, अने मोक्षसुख ए रूप जे फल ते रह्यां छे कहेतां ते सघला सुखने सहज पामे छे. ॥१॥ ए प्रकारे द्रव्यस्तव जे ते पण भगवतना उपदेशनुं पालन करवारूपज छे माटे भगवतनी भक्ति छे ए भाव जाणवो.

अवतरणम् टी० अथ भगवति चित्तावस्थिते फलमाह ॥ भा० हवे भगवंत चित्तने विषे रह्ये सते फल कहे छे.

मू० हृदि स्थिते च भगवति क्लिष्टकर्मविगम इति ॥

भा० भगवत जे ते हृदयने विषे रह्ये सते ते क्लेशकारक कर्मनो नाश थाय छे.

टी० प्रतीतार्थमेव परं क्लिष्टकर्म तदुच्यते यत्संसारवासैकनिबन्धनमिति ॥

भा० ए सूत्रनो अर्थ प्रसिद्धज छे. परंतु क्लिष्टकर्म तेने कहीये, जे संसारमां निवासनुज एक कारण होय, ते क्लिष्ट कहेतां क्लेशकारक कर्म कहीयेएटले ए अनंतानुबंधि मिथ्यात्वमोहनीयादि कर्म जाणवा.

अवतरणम् टी० एतदपि कुत इत्याह ॥ भा० ए पण शयाथी कहो छो के, भगवत जे ते चित्तने विषे रह्ये सते क्लिष्टकर्मनो नाश थाय छे? तेनो उत्तर कहे छे.

मू० जलानलवदनयोर्विरोधादिति ॥

भा० जल अने अग्नि ए बेनी पेठे भगवतनु चित्तने विषे रहेवु अने क्लिष्टकर्मनु रहेवु ए बेने परस्पर विरोधछे ए हेतु माटे.

टी० वारिवैश्वानरयो रिव अनयोर्भगवच्चित्तावस्थान क्लिष्टकर्मणोर्विरोधात् परस्परबाधनात् ॥

भा० वारि कहेतां जल अने अग्नि ए बेने जेम परस्पर विरोध छे एम भगवतनुं चित्तने विषे रहेवुं अने क्लिष्टकर्मनुं रहेवुं ए बेने विरोध छे, एटले परस्पर एक बीजानो नाश करनार छे ए हेतु माटे.

टी० पुनरपि प्रकृतोपसंहारमाह ॥ भा० वली पण आरंभेला प्रकरणनी समाप्ति करता सता कहे छे.

मू० इत्युचितानुष्ठानमेव सर्वत्र प्रधानमिति ॥ भा० ए प्रकारे उचित अनुष्ठान जे तेज सर्व जग्याए प्रधान छे.

टी० एतत्प्राग्वत् ॥ भा० ए उचित अनुष्ठाननुं प्रधानपणु छे ए सूत्रनुं व्याख्यान पूर्वनी पेठे जाणवुं.

अवतरणम् टी० कथमेतदित्याह ॥ भा० किये प्रकारे उचित अनुष्ठाननुं प्रधानपणुं छे? तेनो उत्तर कहे छे.

मू० प्रायोऽतिचारासंभवादिति ॥ भा० बहुधा उचित अनुष्ठानमां अतिचारनो संभव नथी ए हेतु माटे सर्व जग्या-

ए ते उचित अनुष्ठाननुं प्रधानपणु छे.

टी० यो हि स्वोचितं कर्म कर्तुमारभते न तस्य तत्रातिचारः संभवति । प्रायोग्रहणेन चेदमाह । तथाविधानाभोगदोषान्निकाचित क्लिष्टकर्मोदयाद्वा कदाचित्कस्यचि तथाविधसन्मार्गे यायिनः पथिकस्येवकण्टकज्वर दिग्मोहसमानोऽतिचारः स्यादपीति ॥

भा० जे पुरुष निश्चे पोताने उचित एवुं कर्म करवाने कहेतां क्रिया करवाने आरंभे छे, ते पुरुषने ते कर्मने विषे अतिचारनो प्राये संभव नथी. प्राय शब्दनुं ग्रहण कर्युं छे तेणे करीने आम कहे छे के ते प्रकारना अजाणपणाना दोष थकी अथवा निकाचित एवां जे क्लिष्ट कर्म तेना उदयथी क्यारे कोइ तेवा सन्मार्गे जनार पुरुषने जेम मार्गमां जतां कोइ कांटो वागे तथा ताव आवे तथा दिग्मोह थाय तेना जेवो अतिचार पण होय एम जाणवुं.

अवतरणम् टी० एतदपि कथमित्याह ॥ भा० ए पण कहेतां अतिचार न होय ते पण किये प्रकारे? तेनो उत्तर कहे छे.

मू० यथाशक्तिप्रवृत्तेरिति ॥ भा० पोतानी शक्ति प्रमाणे प्रवर्त्ते छे, ए हेतु माटे अतिचार न होय.

टी० यथाशक्ति यथासामर्थ्यं सर्वकार्येषुप्रवृत्तेः ॥ भा० पोताना सामर्थ्य प्रमाणे एटले पोतानी शक्तिनो तपास करीने सर्व कार्यने विषे प्रवृत्ति करे छे ए हेतु माटे अतिचार नथी लागतो.

अवतरणम् टी० इयमपि कथमुच्यते ॥ भा० ए यथाशक्ति प्रवृत्ति पण कोये प्रकारे कहो छो? तेनो उत्तर कहे छे.

मू० सद्भावप्रतिबन्धादिति ॥ भा० उत्तर-सत् एवो जे भाव तेने विषे प्रतिबंधपणु छे ए हेतु माटे.

टी० सद्भावे शक्यतया सत्यरूपे कृत्येऽर्थे चित्तस्य प्रतिबन्धात्प्रतिबन्धत्वात् ॥

भा० करवाने शक्यपणे सत्य छे रूप जेनुं एवुं जे कार्य तेने विषे चित्तनुं प्रतिबंधपणु छे ए हेतु माटे, एटले सत्य-

पणे पोतानी शक्ति प्रमाणे कार्यने विषे जेणे चित्त बांध्युं तेनी यथाशक्ति प्रवृत्ति जाणवी.

अवतरणम् टी० विपर्यये बाधकमाह ॥ भा० पूर्वे कह्युं तेथी विपरीतपणुं करचे सते बाध कहे छे, एटले अशक्य एवुं कार्य करवा मांडे सते बाधक एटले दूषण कहे छे.

मू० इतरथार्त्तध्यानापत्तिरिति ॥ भा० शक्ति उपरांत करवा मांडे सते आर्तध्याननी प्राप्ति थाय छे.

टी० इतरथाऽनुचितारम्भे आर्तध्यानस्य प्रतीतरूपस्य आपत्तिः प्रसङ्गः स्यात् ॥

भा० अनुचित आरंभ करचे सते कहेतां अशक्यानुष्ठाननुं आरंभ करचे सते आर्तध्याननो प्रसंग प्राप्त थाय छे.

अवतरणम् टी० कथमित्याह ॥ भा० कीये प्रकारे आर्तध्याननो प्रसंग प्राप्त थाय छे? तेनो उत्तर कहे छे.

मू० अकालौत्सुक्यस्य तत्त्वतस्तत्त्वादिति ॥ भा० अकालने विषे उत्सुकपणु करवुं तेने परमार्थपणे आर्तध्यानपणु छे.

टी० अकाले चिकीर्षितकार्याप्रस्तावे यदौत्सुक्य तत्कालोचितकार्यान्तरपरिहारेण तीव्रचिकीर्षालक्षणं तस्य तत्त्वतः परमार्थतस्तत्त्वादार्तध्यानत्वाद्व्यवहारतस्तु धर्मध्यानत्वमपीति तत्त्वग्रहणमिति ॥

भा० अकाल कहेतां करवा इच्छेलुं जे कार्य, ते कार्यना कालनो अप्रस्ताव सते, कहेतां समय न आवे सते जे उत्सुकपणु कहेतां ते कालने उचित एवुं जे बीजुं कार्य तेनो परित्याग करी बीजुं कार्य करवुं, तेणे करीने एटले समय विना तीव्रपणे करवानी इच्छा रूप छे लक्षण जेनुं एवा कार्यने परमार्थपणे आर्तध्यानपणुं छे अने व्यवहारथी धर्मध्यानपणुं छे तो पण तत्त्वथी आर्तध्यानपणु छे एम कहेवाने तत्त्व शब्दने ग्रहण करयो छे.

अवतरणम् टी० नन्वनुत्सुकः प्रवृत्तिकालमपि कथं लप्स्यत इत्या शङ्कयाह ॥ भा० कोइ आशंका करे छे के उत्साह रहित, एवो पुरुष जे

ते, प्रवृत्ति कालने पण किये प्रकारे पामी शकशे? तेनो उत्तर कहे छे.

मू० नेदं प्रवृत्तिकालसाधनमिति ॥ भा० ए उत्सुकपणु प्रवृत्तिकालनुं साधन नथी.

टी० नन्वेवमौत्सुक्यं प्रवृत्तिकालसाधनं कार्यस्य यः प्रवृत्तिकालः प्रस्तावलक्षणस्तस्य साधनं हेतुरनवसरोपहतत्वात् । न हि अत्यन्तबुभुक्षवोपि पुरुषा अप्रस्तावे भोजनं लभन्ते किं तु प्रस्ताव एवेति ॥

भा० कार्यनुं जे प्रस्ताव लक्षण प्रवृत्तिकाल, कहेतां कार्यमां प्रवर्त्तवारूप अवसर तेनुं कारण एवुं ए उत्सुकपणु नथीज, केमके अवसर विनानुं छे ए हेतु माटे, जेम अति भुखवाला एवा पुरुषो पण, अप्रस्ताव कहेतां अवसर विना भोजनने नथी पामता; बाकी भोजनना अवसरे भोजन पामे छे तेम जे धर्म साधन करवानो अवसर छे ते, पाम्या विना, ते धर्म करवानी, उत्सुकता कहेतां उचित अनुष्ठान छोडीने अनुचित करवानी त्वरा करवी ते निष्फल छे.

अवतरणम् टी० अतः किं विधेयमित्याह ॥ भा० ए हेतु माटे शुं करवा योग्य छे तेने कहे छे. एटले समय विना धर्म करवामां आतुरपणु न करवुं तो शुं करवुं? तेनो उत्तर कहे छे.

मू० इति सदोचितमिति ॥ भा० ए प्रकारे निरंतर उचित करवुं.

टी० इत्येवं सदा सर्वकालमुचितमारब्धव्यं निरुत्सुकेनसता ॥ भा० उत्सुकपणु मुकीने ए प्रकारे सर्वकालने विषे उचितनो आरंभ करवो.

अवतरणम् टी० कुत इत्याह ॥ भा० उत्सुकपणु मुकीने उचितनो आरंभ करवो तेनुं शुं कारण छे? तेनो उत्तर कहे छे.

मू० तदा तदसत्त्वादिति ॥ भा० प्रवृत्तिकालने विषे ते उत्सुकपणानुं असत्पणु छे ए हेतु माटे सदा उचितनो आरंभ करवो.

टी० तदा प्रवृत्तिकाले तस्यौत्सुक्यस्याऽसत्वादभावात्, नहि सम्यगुपायप्रवृत्ता मतिमन्तः कार्योत्सुक्यमवलम्बन्ते, सदुपायस्य कार्यमप्रसाध्योपरमाभावात्ततो यो यस्य साधनभावेन व्याप्रियेत स तत्कार्यं प्रवृत्तिकाले नियमात्स्वसत्त्वमादर्शयति यथा मृत्पिण्डादिर्घटस्य नादर्शयति चात्मानमौत्सुक्यं कार्यप्रवृत्तिकाले मतिमतामिति कथं तत् तत्साधन भावं लब्धुमर्हतीति । अत एव पठ्यतेऽन्यत्र ॥ अत्वरापूर्वकं सर्वं गमनं कृत्यमेववा ॥ प्रणिधानसमायुक्तमपायपरिहारतः ॥ १ ॥ इति ॥

भा० ते प्रवृत्तिकालने विषे ते उत्सुकपणानो अभाव छे ते हेतु माटे सम्यक् उपायने विषे प्रवर्तेला एवा बुद्धिमान् पुरुषो जे ते, कार्यने विषे उत्सुकपणानुं आलंबन नथी करता, केम के, जे सारो उपाय छे. ते कार्यने सिद्ध कर्या विना विराम पामतो नथी ते हेतु माटे. जे उपायने जे कार्यना कारणभावे करीने वापरीये छीये. ते उपाय जे ते, ते कार्यनी प्रवृत्तिकालने विषे नियमाइं पोतानुं छतांपणु देखाडे छे, जेम घडारूप कार्यनुं कारणरूप जे मृत्तिकानो पिंडादि ते नियमाये करीने घटरूप कार्यनी प्रवृत्तिकालने विषे कारणरूपे पोताने देखाडे छे तेम बुद्धिमान् पुरुषोने कार्यनी प्रवृत्तिकालने विषे, उत्सुकपणु जे ते आत्माने नथी देखाडतुं, माटे ते उत्सुकपणु कारण भावने पामवा केम योग्य थाय, एटले कार्य मात्रनी सिद्धिने विषे उत्सुकपणु कहेतां आतुरपणु जे ते कारण नथी, एतो उलटुं विघ्न छे, माटे सारा उपायरूप जे उचित प्रवृत्ति करवी एज कार्य सिद्धि थवानुं कारण छे, केमके खरो उपाय जे ते कार्यनी सिद्धि कर्या विना रहेतोज नथी माटे त्वरा रहित शक्य अनुष्ठानने विषे प्रवृत्ति करवी एने उचित प्रवृत्ति कहीये छीये. एज हेतु माटे अन्य ग्रंथमां कह्युं छे के,— अत्वरा पूर्वक कहेतां प्रथम उतावल विना समग्र, गमन अथवा कार्य ते प्रत्ये करवा प्रवर्त्तवुं, केमके अपाय कहेतां कष्ट तेनो परिहार करवाथी प्रणिधान कहेतां चित्तनुं जे एकाग्रपणु तेणे युक्त एवुं ते कार्य थाय छे. ॥१॥

अवतरणम् टी० यदि नौत्सुक्यं प्रवृत्तिकालसाधनं तर्हि किं साधनमित्याशङ्क्याह ॥

भा० जो प्रवृत्तिकालनुं साधन कहेतां कारण उत्सुकपणु न होय तो बीजुं शुं कारण छे? एवी आशंका करनारने कहेछे.

मू० प्रभूतान्येव तु प्रवृत्तिकालसाधनानीति ॥ भा० वली प्रवृत्तिकालनां कारण घणांज छे.

टी० प्रभूतान्येव तु बहून्येव न पुनरेकं किंचन प्रवृत्तिकालसाधनानि सन्तीति ॥

भा० घणांज प्रवृत्तिकालनां साधन छे पण एक साधन नथी.

अवतरणम् टी० कुत इत्याह ॥ भा० शया हेतु माटे प्रवृत्तिकालनां कारणो घणां कह्यो छो? तेनो उत्तर कहे छे.

मू० निदानश्रवणादेरपि केषांचित्प्रवृत्तिमात्रदर्शनादिति ॥

भा० निदान श्रवण इत्यादिक थकी पण केटलाक पुरुषोनी प्रवृत्ति मात्र देखाय छे ए हेतु माटे एकज कारण नथी.

टी० इहनिदानशब्दः कारणमात्रपर्यायः । यथा किमत्र रोगेनिदानमित्यादौ प्रयोगे । ततो निदानस्य, भोगादिफलत्वेन दानादेः, श्रवणादेशनायां यथा ॥

भोगा दानेन भवन्ति देहिनां सुरगतिश्च शीलेन ॥ भावनया च विमुक्तिस्तपसा सर्वाणि सिध्यन्ति ॥ १ ॥

भा० इहां निदान शब्द जे ते कारण मात्रनो पर्याय कहेनार छे जेम आ रोगनुं निदान कहेतां कारण शुं छे इत्यादि प्रयोगने विषे निदान शब्द कारणवाचि जणाय छे ते कारण माटे भोगादिक फलपणे करीने दानादि कारणनुं देशनामां श्रवण थाय छे ए हेतु माटे प्रवृत्तिकालनुं एक साधन नथी. ते वात शास्त्रमां कही छे जेम के,- प्राणि मात्रने भोग जे ते दाने करीने होय छे, अने देवगति जे ते शीलव्रते करीने होय छे, अने भावनाए करीने मुक्ति होय छे, अने तपवडे सर्व कार्य सिद्ध थाय छे. ॥ १ ॥

टी० आदिशब्दा त्तथाविधश्रुतादिलिप्सास्वजनोपरोधबलात्कारादेः कारणात्केषांचिद्गोविन्दवाचकसुन्दरी नन्दार्यसुहस्तिदीक्षितद्रुमकभवदेवकरोटकगणि प्रभृतीनां

प्रवृत्तिमात्रस्य प्रवृत्तेरेव केवलायास्तात्त्विकोपयोगशून्यायाः प्रथमं प्रव्रज्यायांदर्शनाच्छास्त्रकारैरवलोकनात् ॥

भा० आदि शब्दथी तथाविध कहेतां ते प्रकारनी शास्त्रादि पामवानी इच्छाथी, तथा स्वजननो आग्रह तेथी तथा बलात्कारादिकथी एवां केटलांक कारणथी केटलाक पुरुषोने कहेतां गोविंद वाचक, सुंदरीनंद, आर्यसुहस्तिये दीक्षा आपेलो कोइ रंक पुरुष तथा भवदेव तथा करोटकगणि इत्यादि पुरुषोनी प्रथम दीक्षा लेती वखते तात्त्विक उपयोगे रहित केवल प्रवृत्ति मात्र, शास्त्रकारे दीठी छे एटले शास्त्रमां लखी छे.

अवतरणम् टी० ननु कथं तत्प्रवृत्तिमात्रं सद्भावप्रव्रज्याप्रतिपत्तिकालहेतुरित्याशङ्क्याह ॥ भा० काइ तर्क करे छे के, ते प्रवृत्ति मात्र जे ते, सद्भाववाली प्रव्रज्यानी प्राप्ति थवाना कालनुं कारण केम थाय छे एवी आशंका करनारने उत्तर कहे छे.

मू० तस्यापितथापारंपर्यसाधनत्वमिति ॥ भा० ते प्रवृत्ति मात्रनुं पण तथाप्रकारे परंपराए कारणपणुं छे.

टी० तस्यापि प्रवृत्तिमात्रस्य किं पुनरन्यस्य भववैराग्यादेरित्यपि शब्दार्थः, तथा पारपर्येण तत्प्रकारपरंपरया साधनत्वं साधनभावः। श्रूयते हि केचन पूर्वं तथाविधभोगाभिलाषादिनालम्बनेन द्रव्यप्रव्रज्यां प्रतिपद्य पश्चात्तदभ्यासेनैव व्यावृत्ता अतितीव्रचारित्रमोहोदयाभावप्रव्रज्या प्रतिपत्तिकालाराधकाः संजाताः॥यथा॥ अमी एव गोविंदादय इति ॥

भा० प्रवृत्ति मात्रने, ते प्रकारनी परंपराए करीने साधनभाव कहेतां कारणपणु संभलाय छे तो भववैराग्यादिकने शुद्ध प्रव्रज्यानुं कारणपणु होय तेमां शुं कहेवुं एम अपि शब्दनो अर्थ छे. शास्त्रमां संभलाय छे के, केटलाकने प्रथम ते प्रकारना भोगाभिलाष इत्यादिकना आलंबने करीने द्रव्य प्रव्रज्याने अंगीकार करीने पछी तेना अभ्यासे करीनेज निवृत्ति पाम्या सता अतितीव्र एवो चारित्र मोहनो जे उदय तेना अभावथी प्रव्रज्या अंगीकार करवाना कालना आराधक थया. जेम आ गोविंद वाचक इत्यादि थया तेम जाणवा.

अवतरणम् टी० तर्हि प्रवृत्तिमात्रमपि कर्तव्यमापन्नमित्याह ॥ ज्ञा० त्यारे तो प्रवृत्ति मात्र पण करवा योग्यपणाने पाम्युं? एनो उत्तर.

मू० यतिधर्माधिकारश्चायमिति प्रतिषेध इति ॥

ज्ञा० आ शुद्ध यतिधर्म कहेवानो प्रस्ताव आरंभेलो छे माटे प्रवृत्ति मात्रनो निषेध छे.

टी० यतिधर्माधिकारः शुद्धसाधुधर्मप्रस्तावः पुनरयंप्रक्रांत इति एतस्माद्धेतोः प्रतिषेधो निवारणं प्रवृत्तिमात्रस्य, नहि यथाकथंचित्प्रवृत्तः सर्वोपि प्राणी, भावधर्मप्रवृत्तिकालाराधको भवति, किंतुघुणाक्षरवृत्त्या कश्चिदेवेति सर्वत्रौचित्येनप्रवर्त्तितव्यम् ॥

ज्ञा० शुद्ध साधु धर्मने कहेवानो आ प्रस्ताव प्रारंभ्यो छे, ए हेतु माटे प्रवृत्ति मात्रनो प्रतिषेध कहेता निषेध कर्यो छे. केमके जेते प्रकारे प्रवर्तेलो समग्र प्राणी, भावधर्मने करवानो जे प्रवृत्तिकाल तेनो आराधक थाय छे एम नथी, एतो घुणाक्षर न्याये करीने कहेतां कोइ लाकडामां जीव उत्पन्न थइ, ते लाकडाने कोतरे छे, ते विचित्र प्रकारनुं कोतरते कोतरते, कोइ जग्याये अजाणपणे अक्षरना जेवो, आकार थइ जाय छे, ते घुणाक्षर न्याय कहीये, ते न्याये करीने जेते प्रकारे प्रवर्त्तन करनार कोइ पुरुषज भाव धर्ममां प्रवृत्ति करवानो जे काल तेनो आराधक थाय छे पण सर्व थता नथी इति कहेतां ए हेतु माटे सर्व जगाये उचितपणाए करीने प्रवर्त्तवुं.

अवतरणम् टी० अभ्युच्चयमाह ॥ ज्ञा० ए वातनी पुष्टि करता सता कहे छे; एटले प्रवृत्ति मात्रनो प्रतिषेध छे एनीज पुष्टिने, आगळथ्या सूत्रे करीने कहे छे.

मू० नचैतत्परिणते चारित्रपरिणामे इति ॥ ज्ञा० चारित्रनो परिणाम प्रणमे सते ए उत्सुकपणु नज होय.

टी० नच नैव एतदकालौत्सुक्यं, परिणते अङ्गाङ्गीभावमागते चारित्रपरिणामे ॥

भा० चारित्रनो परिणाम जे ते अंगांगिभावने पामे सते ए अकाल उत्सुकपणु नथीज थतुं.

अवतरणम् टी० कुत इत्याह भा० शया हेतु माटे चारित्रनो परिणाम सते उत्सुकपणु नथीज थतुं तेनो उत्तर कहे छे.

मू० तस्य प्रसन्नगम्भीरत्वादिति ॥ भा० ते चारित्र परिणामनुं प्रसन्नपणु छे तथा गंभीरपणु छे ए हेतु माटे.

टी० तस्य चारित्रपरिणामस्य प्रसन्नत्वाच्छारदसमयसरःसलिलवत्, तथा गम्भीरत्वान्महासमुद्रमध्यवत् ॥

भा० ते चारित्र परिणामनुं, शरद ऋतुने विषे जेम सरोवरनुं जल निर्मल प्रसन्न थाय छे, तेवुं प्रसन्नपणु छे, ए हेतु माटे तथा महासमुद्रना मध्यनी पेठे गंभीरपणु छे ए हेतु माटे अकालने विषे उत्सुकपणु नथी थतुं.

अवतरणम् टी० एतदपि कथमित्याह ॥ भा० चारित्र परिणामने प्रसन्नपणु तथा गंभीरपणु पण शयाथी थाय छे?

मू० हितावहत्वादिति ॥ भा० चारित्रपरिणामने हितावहपणु छे कहेतां हितकारीपणु छे ए हेतु माटे.

टी० एकान्तेनैव हितकारित्वात् ॥ भा० ए चारित्रपरिणामनुं एकांतपणेज हितकारिपणु छे ए हेतु माटे.

अवतरणम् टी० आह यदि परिणतश्चारित्रपरिणामः प्रसन्नो गम्भीरस्तया हितावहश्च तत्कथं तै स्तैर्वचनैस्तत्प्रतिपत्तावपि साधूनामनुशासनं शास्त्रेषु निरूप्यते ॥यथा॥

गुरुकुलवासो गुरुतंतया य उचियविणयस्स करणं च । वसहीपमज्जणाइसुजत्तो तह कालविक्खाए ॥ १ ॥

अनिगूहणाबलमी सवत्थपवत्तणं पसन्तीए । नियलाभचिंतणं सइ अणुग्गहो मित्ति गुरुवयणे ॥ २ ॥

संवरनिच्छिद्दत्तं सुद्धंछुज्जीवणरक्खणासु परिसुद्धं । विहिसज्झाउ मरणादवेक्खणं जइजणुवएसो ॥ ३ ॥ इत्याशङ्क्याह ॥

भा० आह कहेतां कोइ प्रतिवादी आशंका करे छे के, प्रणम्यो एवो चारित्रनो परिणाम जे ते प्रसन्न छे तथा गंभीर छे तथा हितकारी छे, तो ते चारित्रपरिणामनी प्राप्ति थये सते पण शास्त्रने विषे ते, ते वचने करीने साधुने शिक्षण केम

कह्युं छे जेम के,- मुनि जे ते गुरुकुलने विषे निवास करे तथा गुरुनें आधीन वर्त्ते, तथा उचित एवो विनय करे, तथा काळनी अपेक्षाए करीने वसतिनी प्रमार्जनादि करवाने विषे यत्न करे. ॥१॥ तथा बळनुं गोपन न करे तथा सर्व जगाये प्रशांतपणे प्रवर्त्ते, तथा निरंतर पोताने लाभ थाय तेवुं चिंतवन करे तथा गुरुनी आज्ञा थये सते, गुरु महाराजे मारा उपर मोटो अनुग्रह कर्यो एम माने. ॥ २ ॥ तथा संवरने विषे अतिचारादि छिद्र कहेतां दोष तेनुं निवारण करे तथा छ जीवनी रक्षाने विषे परिशुद्धपणु राखे; तथा विनयादि विधिये करी स्वाध्याय करे तथा मरणादिकनी अपेक्षा राखे, एटले शास्त्रोक्त मरणादिकना विचार करे तथा जतिजनो पासे उपदेश सांभळे. ॥३॥ इत्यादि शास्त्रमां कहेला साधुने शिक्षानां वचन केम निरूपण कर्यां छे? एवी प्रतिवादीनी आशंकानुं समाधान करता सता मूळ ग्रंथकार कहे छे.

मू० तत्साधनानुष्ठानविषयस्तूपदेशः प्रतिपात्यसौ कर्मवैचित्र्यादिति ॥

भा० ते चारित्रपरिणामने साधनार एवां जे अनुष्ठान ते छे विषय जेनो एवो उपदेश शास्त्रमां कह्यो छे, तेनुं कारण तो ए छे के कर्मना विचित्रपणाथी आ चारित्रपरिणाम जे ते प्रतिपाती छे एटले पडवानुं छे शीळ जेनुं एवो छे माटे उपदेशनी सफळता छे एटले उपदेश करवा युक्त छे.

टी० चारित्रिणां परिणतचारित्राणां तस्य चारित्रपरिणामस्य साधनानि यान्यनुष्ठानानि गुरुकुलवासादीनि तानि विषयो यस्य स तथा । तुः पुनरर्थे उपदेशः प्रवर्तकवाक्यरूपो यः शास्त्रेषु गीयते, स प्रतिपाती, प्रतिपतनशीलो, यतोऽसौ चारित्रपरिणामो वर्तते कुत इत्याह, कर्मवैचित्र्यात् विचित्राणिहि कर्माणि तत्स्तेभ्यः किं न संभाव्यते ॥ यतः पठ्यते ॥ कम्माइं नूणं घणचिक्कणाइं कढिणाइं वज्जसाराइं ॥ णाणड्ढयंपि पुरिसं पंथाउ उप्पहंनेंति ॥१॥

ततः पतितोपि कदाचित्कस्यचिच्चारित्रपरिणामस्तथाविधाकर्षवशात् पुनरपि गुरुकुलवासादिभ्यः सम्यक्प्रयुक्तेभ्यः प्रवर्तत इति तत्साधनोपदेशोऽज्यायानिति॥

भा० वली परिणम्यु छे चारित्र ते जेमने एवा जे पुरुषो, तेमनो जे चारित्रपरिणाम, तेनां साधनरूप जे गुरुकुल-वासादिक अनुष्ठान, ते छे विषय ते जेनो एवो जे उपदेश कहेतां उपदेश करनारनां वचनरूप जे शास्त्रमां कह्यो छे, ते अति उत्तम छे. केमके जे हेतु माटे ए चारित्र परिणाम जे ते पडवानुं छे शील जेनुं एवो छे, इयाथी के, कर्मनुं विचित्रपणु छे ए हेतु माटे. विचित्र कर्मथी शुं न थवुं संभवे सर्वे थाय छे ॥ ते कह्युं छे. ॥ गाढ, चिकणां, कठिण, वज्रसार, एवां कर्म जे ते निश्चे ज्ञानने विषे स्थिर थयेला एवा पुरुषने पण, सन्मार्गथी उन्मार्ग प्रत्ये पमाडे छे. ॥१ ॥ ते कारण माटे क्यारेक कोइनो पडयो एवो पण, चारित्र परिणाम जे ते, ते प्रकारना आकर्षणना वशथी वली सारी रीते प्रयोज्या एवा गुरुकुलवासादिक तेथी फरी पाछो ते चारित्र परिणाम जे ते प्रवर्ते छे. माटे ते चारित्रपरिणामनां साधन, जे गुरुकुलवासादिक तेनो उपदेश जे ते अतिशे श्रेष्ठ छे.

मू० तत्संरक्षणानुष्ठानविषयश्च चक्रादिप्रवृत्त्यवसानभ्रमाधानज्ञातादिति ॥

भा० ते चारित्रपरिणामना संरक्षणने अर्थे अनुष्ठान छे विषय जेनो एवो उपदेश जे ते प्रवर्ते छे ते उपर दृष्टांत, चक्रादिकनी भ्रमणरूप जे प्रवृत्ति तेनुं अवसान कहेतां मंदता तेने विषे जे भ्रमनुं आधान कहेतां दंडयोगे करीने तीव्रता करवी, ए दृष्टांते चारित्रपरिणामनुं कारण उपदेश जाणवो.

टी० तस्य चारित्रपरिणामस्य लब्धस्य यत्संरक्षणं पालनं तदर्थं यदनुष्ठानं तद्विषयश्चः समुच्चये उपदेशः ॥

वज्जेज्जा संसग्गिं पासत्थाईहिं पावमित्तेहिं ॥ कुज्जाउ अप्पमत्तो सुद्धचरित्तेहिं धीरेहिं ॥ १ ॥

इत्यादिरूपो यः स चक्रस्य कुलालादिसंबंधिन आदिशब्दादरघट्टयन्त्रादेश्च या प्रवृत्तिर्भ्रमणरूपा तस्या अवसाने मन्दतारूपे यद्भ्रमाधानं पुनरपि दण्डयोगेन तीव्रत्व

माधीयते । तथा चरित्रवतोपि जन्तोस्तथाविधवीर्यह्रासात्परिणाममन्दतायां तत्तीव्रताधानार्थमुपदेशः प्रवर्त्तत इति ॥

भा० पाम्यो एवो जे चारित्रनो परिणाम तेनुं संरक्षण कहेतां पालन करवुं तेने अर्थे जे अनुष्ठान, ते छे विषय ते जेनो एवो उपदेश छे. अप्रमत्त एवा पुरुषे पापना मित्र एवा पासत्थादिक पुरुषो तेमना संसर्गनो त्याग करवो, अने शुद्ध चारित्रवंत एवा धीर पुरुषो साथे संसर्ग करवो. ॥१॥ इत्यादि प्रकारनो जे उपदेश छे ते जेम कुंभार प्रमुखनां चक्रादिक, आदि शब्दथी रहेंट प्रमुख यंत्र लेवा, तेनी भ्रमणरूप जे प्रवृत्ति, तेनुं मंदत्तारूप जे अवसान ते थये सते जे फरीथी दंडादिकना योगे करीने भ्रमणनी तीव्रता करवी, तेम चारित्रवंत एवा जीवोनी पण तथा प्रकारना वीर्यनी हानि थवाथी, चारित्र परिणामनी मंदता थये सते, ते परिणामनी फरीथी तीव्रता करवाने अर्थे, ते उपदेश जे ते प्रवर्त्ते छे.

अवतरणम् टी० अथोपदेशनिःफलत्वमभिधातुमाह ॥ भा० हवे उपदेशनुं निःफलपणुं कहेवाने अर्थे सूत्रकार कहे छे.

मू० माध्यस्थ्ये तद्वैफल्यमेवेति ॥ भा० मध्यस्थपणाने विषे ते उपदेशनुं निष्फलपणुज होय छे.

टी० माध्यस्थ्ये मध्यस्थभावे अप्रवृत्तिप्रवृत्त्यवसानयोर्मध्यभागरूपे, प्रवृत्तौ सत्यामित्यर्थः अस्योपदेशस्य वैफल्यं विफलभावः ॥

भा० चारित्रपरिणामनी अप्रवृत्ति अने प्रवृत्तिनो अवसान कहेतां अंत ए बे अवस्थाना मध्य भाग रूप जे मध्यस्थपणुं ते थये सते एटले चारित्रपरिणामनी तीव्रता वर्त्तते सते ए उपदेशनुं निष्फलपणु छे.

अवतरणम् टी० कुत इत्याह ॥ भा० श्या हेतु माटे उपदेशनुं निष्फलपणु छे एनो उत्तर सूत्रकार कहे छे.

मू० स्वयं भ्रमणसिद्धेरिति ॥ भा० पोतानी मेलेज भ्रमणनी सिद्धि वर्त्ते छे ए हेतु माटे.

टी० स्वयमात्मनैव भ्रमणसिद्धेश्चक्रभ्रम तुल्यप्रवृत्तिसिद्धेः ॥

भा० पोतानी मेळेज भ्रमणनी सिद्धि थाय छे, कहेतां चक्रभ्रमणनी पेठे पोतानी मेळेज चारित्रपरिणामनी तीव्रतानी सिद्धि प्रवर्त्तेली छे ए हेतु माटे उपदेश निष्फल छे.

अवतरणम् टी० एतदेव भावयन्नाह ॥ भा० एनीज भावना भावता सता कहे छे, एटले उपदेशनी अपेक्षा राख्या विना प्रवर्त्तेला चारित्र परिणामनी भावना करे छे.

मू० भावयतिर्हि तथा कुशलाशयत्वादशक्तोऽसमंजसप्रवृत्तावितरस्यामिवेतर इति ॥

भा० जे हेतु माटे भावयति जे ते तथाप्रकारना कुशल आशयपणाथी अघटित प्रवृत्ति करवाने विषे अशक्त छे. जेम जे भाव यति नथी ते घटित प्रवृत्तिने विषे अशक्त छे तेम ते पण अशक्त छे.

टी० भावयतिः परमार्थसाधुर्हि यस्मात्तथा तत्प्रकारश्चारित्रवृद्धिहेतुरित्यर्थः कुशलः परिशुद्ध आशयश्चित्तमस्य तद्भावस्तत्त्वं तस्मादशक्तोऽसमर्थोऽसमंजसप्रवृत्तावनाचारसेवारूपायां, दृष्टांतमाह । इतरस्यामिव भावतः समंजसप्रवृत्ताविव इतरोऽभावयतिर्विडंबकप्रायः ॥

भा० जे हेतु माटे भावयति कहेतां परमार्थथी साधु जे ते चारित्रनी वृद्धि थवानुं कारण एवो परिशुद्ध जे आशय कहेतां चित्त तेना भावपणाथी अनाचार सेवाने विषे, प्रवृत्ति करवाने अशक्त छे. एटले भावयतिथी अनाचार सेवी शकातोज नथी, त्यां दृष्टांत दे छे. जेम अभावयति कहेतां विडंबनाने पामतो एवो द्रव्य यति जे ते, भावथकी संजमनी प्रवृत्ति करवाने विषे अशक्त छे. तेम आ भाव यति अघटित प्रवृत्ति करवामां अशक्त जाणवो. अर्थात् जेम अघटित प्रवृत्ति करवामां असाधुने ते प्रकारना उपदेशनी अपेक्षा नथी तेम चारित्रवंत साधुने घटित प्रवृत्ति करवामां उपदेशनी अपेक्षा नथी.

अवतरणम् टी० अत्रैव किंचिद्विशेषमाह ॥ भा० आ जगाएज कांइक विशेषने कहे छे.

मू० इतिनिदर्शनमात्रमिति ॥ भा० इति कहेतां पूर्वे सरखापणु कह्युं ते केवल दृष्टांत मात्र जाणवुं.

टी० इत्येतदितरस्यामिवेतरइतियदुक्तंतन्निदर्शनमात्रं दृष्टांत एव केवलः॥

भा० इति केहेतां असाधु पुरुषजे ते जेम घटित प्रवृत्ति करवामां अशक्त छे एवुं जे पूर्वे कह्युं छे ते दृष्टांत मात्र जाणवुं.

अवतरणम् टी० अतएवाह ॥ भा० जे हेतु माटे पूर्वे कह्युं ते दृष्टांत मात्र छे ए हेतु माटेज कहे छे.

मू० न सर्वसाधर्म्ययोगेनेति ॥ भा० सर्व प्रकारनो जे सादृश्ययोग तेणे करीने पूर्वे कहेलुं दृष्टांत नथी.

टी० न नैव सर्व.साधर्म्ययोगेन सर्वैर्धर्मैः साधर्म्यं सादृश्यं.तद्योगेन ॥

भा० सर्व प्रकारनुं जे सरखापणु तेना योगे करीने आ पूर्वे कहेलुं दृष्टांत नथीज, त्यारे शुं छे के,- देशथी सरखापणामां दृष्टांत मात्र जाणवुं.

अवतरणम् टी० एतत्कुत इत्याह ॥ भा० ए दृष्टांतमां सर्व सदृशपणानो योग नथी एम शयाथी कहो छो? तेनो उत्तर कहे छे.

मू० यतेस्तदप्रवृत्तिनिमित्तस्य गरीयस्त्वादिति ॥

भा० भावयतिने ते अघटित कार्यने विषे, अप्रवर्तवानुं, निमित्त जे सम्यक्त्कादिक तेने अतिशे गुरुपणु छे ए हेतु माटे.

टी० यतेः साधोस्तत्रासमंजसेऽप्रवृत्तौनिमित्तस्य सम्यग्दर्शनादि परिणामस्य गरीयस्त्वात्, असमंजसप्रवृत्तिनिमित्तान्मिथ्यात्वादेस्तथाविधकर्मोदयजन्यादतएव जीवाऽस्वभावभूतात्सकाशादतिगुरुत्वात् ॥

भा० भाव साधुने अनाचार सेवनादिक अघटित प्रवृत्तिमां न प्रवर्त्तवानुं निमित्त कारण एवो जे, समकितदर्शनादिकनो परिणाम, तेनुं अतिशे मोटापणु छे, कोनाथी मोटापणु छे? ते कहे छे के तथाप्रकारना कर्मना,उदयथी थयेला, एज

हेतु माटे जीवना अस्वन्नावन्नूत एवा जे मिथ्यात्वादिक तेनाथी सम्यग्दर्शनादिकनुं गुरुपणु ठे ए हेतु माटे सर्व साधर्म्य योगे करीने पूर्वोक्त दृष्टांत नथी.

अवतरणम् टी० एतदेव न्नावयति ॥ न्ना० ए सम्यक् दर्शनादिकना गुरुपणानीज न्नावना न्नावे ठे.

मू० वस्तुतः स्वान्नाविकत्वादिति ॥ न्ना० वस्तुताए समकितदर्शनादिकने आत्म स्वन्नावमयपणु ठे ए हेतु माटे.

टी० वस्तुतः परमार्थवृत्त्या स्वान्नाविकत्वाज्जीवस्वन्नावमयत्वात्सम्यग्दर्शनादेः समजसप्रवृत्तिनिमित्तस्य ॥

न्ना० परमार्थवृत्तिये करीने सारी घटती प्रवृत्तिनुं निमित्त कारण जे सम्यग्दर्शनादिक, तेने जीव स्वन्नावमयपणु ठे ए हेतु माटे मिथ्यात्वादिकथकी समकितादिकनु गुरुपणु ठे.

मू० तथा-सन्नाववृद्धेः फलोत्कर्षसाधनादिति ॥

न्ना० वली शुद्ध परिणामनी वृद्धिने मोक्षरूप मोटा फलनुं साधनपणु ठे ए हेतु माटे सम्यग्दर्शनादिकने गुरुपणु ठे

टी० सन्नावस्य शुद्धपरिणामरूपस्य या वृद्धिरुत्कर्ष स्तस्याः फलोत्कर्षसाधनात् उत्कृष्टफलरूपमोक्षनिष्पादनात् । वृद्धिं प्राप्तो हि शुद्धो न्नावः सम्यग्दर्शनादिर्मोक्षं साधयति, न तु मिथ्यात्वादिः कदाचनापि । अतः परमफलसाधकत्वेन मिथ्यात्वादिन्योऽसौ गरीयानिति ॥

न्ना० वली शुद्ध परिणामरूप जे सारो न्नाव, तेनी जे वृद्धि कहेतां उत्कर्ष तेने मोक्षरूप मोटा फलनुं कारणपणु ठे ए हेतु माटे, एटले वृद्धिने पाम्यो एवो जे शुद्ध न्नाव कहेतां सम्यग्दर्शनादिक ते मोक्षने साधे ठे पण क्यारेय पण मिथ्यात्वादिक अशुद्ध न्नाव जे ते उत्कृष्ट फलने साधतो नथी ए हेतु माटे परमफल जे मोक्ष तेना कारणपणे करीने मिथ्यात्वादिकथकी ए शुद्धपरिणाम रूप जे सम्यग्दर्शनादिरूप शुद्ध न्नाव ठे ते अतिशे श्रेष्ठ ठे.

अवतरणम् टी० एतदपि कुत इत्याह ॥ भा० ए पण एटले मिथ्यात्वादिक थकी सम्यग्दर्शनादिक अतिशे मोटुं छे एम कहेवुं ते पण श्याथी छे? तेनो उत्तर कहे छे.

मू० उपप्लवविगमेन तथाऽवभासनादितीति ॥ भा० रागद्वेषादि उपद्रव जवाथी तथाप्रकारनो बोध थाय छे ए हेतु माटे.

टी० उपप्लवविगमेन रागद्वेषाद्यांतरोपद्रवापगमेन तथावभासनात् तथा असमंजसस्याप्रवृत्तियोग्यतयाऽवभासनात् प्रतीतेर्भावयतेः कर्तुः, इतीतरस्यामिवेतर इति निदर्शनमात्रमिति स्थित इति वाक्यपरिसमाप्तौ ॥

भा० उपप्लव कहेतां उपद्रव एटले राग द्वेषादि अंतर संबंधि उपद्रव तेमनो जे नाश थवो तेणे करीने तथाप्रकारनुं अवभासन थाय छे, एटले अघटितमां प्रवर्त्तवुं योग्य नथी एवी प्रतीति भावयतिने उत्पन्न थाय छे ए हेतु माटे. पूर्वे कह्युं हतुं जे घटित प्रवृत्ति करवाने विषे जेम असाधु जे ते असमर्थ छे, एवुं दृष्टांत आप्युं हतुं; ते दृष्टांत मात्र छे, एम सिद्ध थयुं. इति शब्द जे ते वाक्यनी समाप्तिने विषे जाणवो.

अवतरणम् टी० अथोपसहरन्नाह ॥ भा० हवे उपसंहार कहेतां समाप्ति करता सता कहे छे.

मू० एवंविधयतेः प्रायो भावशुद्धेर्महात्मनः । विनिवृत्ताग्रहस्योच्चैर्मोक्षतुल्यो भवोपि हीति ॥ १॥

भा० भावनी शुद्धि थवाथी महात्मा एवो अने अतिशे निवृत्ति पाम्यो छे आग्रह ते जेनो एवो, ए प्रकारना यतिने बहुधा, भव कहेतां संसार जे ते पण मोक्ष तुल्य होय छे॥ १॥

टी० एवंविधस्य स्वावस्थोचितानुष्ठानारम्भिणो यतेः साधोः प्रायो बाहुल्येन भावशुद्धेः सकाशान्महात्मन उक्तरूपस्य विनिवृत्ताग्रहस्य उपरतशरीरादिगोचरमूर्छा दोषस्य उच्चैरत्यर्थं मोक्षतुल्यो निर्वाणकल्पो भवोपि मोक्षस्तावन्मोक्ष एवेत्यपिशब्दार्थः हिः स्फुटम् ॥ यदवाचि ॥

निर्जितमदमदनानां वाक्कायमनोविकाररहितानाम् ॥ विनिवृत्तपराशानामिहैव मोक्षः सुविहितानाम् ॥२॥ इति ॥

भा० ए प्रकारे पोतानी अवस्थाने उचित अनुष्ठानना आरंभने करनार एवो अने भाव शुद्धि थवा थकी पूर्वे कह्युं छे रूप जेनुं एवो महात्मा अने अतिशे विराम पाम्यो छे शरीरादिक संबंधि मूर्च्छा दोष ते जेनो एवो जे भाव साधु तेने संसार जे ते पण बहुधा मोक्ष तुल्य थाय छे. मोक्ष तो मोक्षज छे तेमां शुं कहेवुं एम अपि शब्दनो अर्थ छे, हि शब्दनो स्फुट अर्थ छे एटले प्रगट अर्थ छे. ॥ ए वात शास्त्रमां कही छे के,- जित्या छे अहंकार ने काम ते जेमणे एवा अने वाणी, शरीर अने मन एमना जे विकार तेणे रहित एवा अने विशेषे निवृत्ति पामी छे पारकी आशा एटले पुद्गलभावनी इच्छा ते जेमने एवा जे सुविहित साधु तेमने इहांज मोक्ष छे.

अवतरणम् टी० अत्रोपपत्तिमाह ॥ भा० आ जग्याए एटले संसार पण मोक्ष तुल्य छे ए ठकाणे युक्तिने कहे छे.

मू० सद्दर्शनादिसंप्राप्तेः संतोषामृतयोगतः । भावैश्वर्यप्रधानत्वात्तदासन्नत्वतस्तथा ॥ २ ॥ इति ॥

भा० सत् एवां दर्शनादिकनी प्राप्तिथी, तथा संतोषरूप अमृतना योगथी, तथा भावथकी ऐश्वर्यना प्रधानपणाथी तथा मोक्षना समीपपणाथी, इहांज मोक्षतुल्यपणु कह्युं छे. ॥ २ ॥

टी० सद्दर्शनादीनामधः कृतचिन्तामणिकल्पद्रुमकामधेनूपमानानां सम्यग्दर्शनज्ञानचारित्राणां संप्राप्तेर्लाभाद्यः संतोषामृतयोगस्तस्मात् मोक्षतुल्यो भवोपि हीति सम्बन्धः। उपपत्त्यन्तरमाह, भावैश्वर्यप्रधानत्वात्, भावैश्वर्येण क्षमामार्दवादिना प्रधान उत्तमस्तद्भावस्तत्त्वं तस्मात्सकाशात्, तदासन्नत्वतो मोक्षासन्नभावात्तथेति हेत्वन्तरसूचकइति ॥२

भा० चिंतामणि, कल्पवृक्ष, कामधेनु, एमनी उपमाने नीची करनार कहेतां ए समग्र जे अधिक गुणवाला उपमान पदार्थ तेमने न्यून करनार एवां सम्यग्दर्शन, ज्ञान अने चारित्र तेमनो लाभ थवाथी, जे संतोषरूप अमृतपान तेनो योग

थवाथी, संसारपण मोक्ष तुल्य होय छे, बीजी युक्तिये भावयतिने इहांज मोक्ष छे एम प्रतिपादन करता सता कहे छे के भावथी ऐश्वर्यपणानुं प्रधानपणुं छे ए हेतु माटे कहेतां क्षमा, मार्दव, प्रमुखे करीने उत्तमपणुं छे ए हेतु माटे तथा मोक्षनुं समीपपणु छे ए हेतु माटे, पूर्वे कह्या एवा भावयतिने संसार जे ते पण मोक्ष तुल्य थाय छे. ॥२॥

अवतरणम् टी० एतदेव समर्थयन्नाह ॥ भा० ए पूर्वे कहेली वातनुंज समर्थ न करता सता कहे छे.

मू० उक्तं मासादिपर्यायवृद्ध्या द्वादशभिः परम् । तेजः प्राप्नोति चारित्री सर्वदेवेभ्य उत्तमम् ॥ इति ॥ ३ ॥

भा० मासादि पर्यायनी वृद्धिये करीने जावत् बार मासे करीने चारित्र धारण करनार पुरुष जे ते सर्व देवथी उत्तम एवुं परतेजने पामे छे, एटले उत्कृष्ट सुखने पामे छे. एम शास्त्रमां कह्युं छे. ॥ ३ ॥

टी० उक्तं निरूपितं भगवत्यां । किमित्याह मासादिपर्यायवृद्ध्या मासेन द्वाभ्यां त्रिभिरित्यादि क्रमेण पर्यायस्य वृद्धौ सत्यां यावद्द्वादशभिर्मासैः परं प्रकृष्टं तेजश्चित्तसुखलाभलक्षणं प्राप्नोत्यधिगच्छति चारित्री विशिष्टचारित्रपात्रं पुमान् । परत्वमेव व्यनक्ति । सर्वदेवेभ्यो भवनवासि प्रभृतिभ्योऽनुत्तरसुरावसानेभ्यः सकाशादुत्तमं सर्वसुरसुखातिशायीतिभावः ॥ ३ ॥

भा० ते भगवती सूत्रमां निरूपण कर्युं छे. शुं निरूपण कर्युं छे तेने कहे छे.— मासादि पर्यायनी वृद्धिये करीने कहेतां एक मासे करीने, बे मासे करीने, त्रण मासे करीने इत्यादि क्रमे करीने पर्यायनी वृद्धि सते उत्कृष्ट बार मासे करीने, चित्त सुखनो लाभ छे लक्षण जेनुं ए रूप उत्कृष्ट तेजने, विशिष्ट चारित्रनो पात्ररूप एवो चारित्री कहेतां भावयति पुरुष जे ते पामे छे. पूर्वे कहेलुं जे उत्कृष्ट सुख तेनेज प्रगट देखाडे छे. भवनपतिथी आरंभीने अनुत्तर विमानवासि देव सुधी जे समस्त देव, ते थकी उत्तम एवा सुखने पामे छे, सर्व देवताना सुखथकी अतिशे अधिक सुखने पामे छे ए भाव छे.॥३॥

टी० भगवतीसूत्रे चेदम् जे इमे अज्जत्ताए समणा निग्गंथा एएण कस्स तेउलेस वीतीवयंति' मासपरियाए समणे निग्गंथे वाणमन्तराण देवाण तेउलेसं वीइवयइ एवं दुमासपरियाए समणे निग्गंथे असुरिंदवज्जिआणं भवणवासीणं देवाण तेउलेसं वीइवयइ, तिमासपरियाए, समणे निग्गंथे असुरिंदाणं देवाणं तेउलेसं वीतीवयइ, चउमास परियाए समणे निग्गंथे चन्दिम सूरिमवज्जियाणं गहगणनक्खत्ततारारूवाणं जोतिसियाण तेउलेसं वीईवयइ, पंचमासपरियाए समणे निग्गंथे चंदिमसूरियाणं जोइसियाणं तेउ-लेसं वीइवयइ, छम्मासपरियाए समणे निग्गंथे सोहम्मीसाणाणं तेउलेसं वीतीवयइ, सत्तमासपरियाए समणे निग्गंथे सण कुमारमाहिंदाणं तेउलेस वीइवयइ, अट्ठमासपरियाए समणे निग्गंथे बंभलोगलंतगदेवाणं तेउलेसं वीइवयइ, नवमासपरियाए समणे निग्गंथे महासुक्क सहस्साराणं देवाण तेउलेसं वीइवयइ, दसमासपरियाए समणे निग्गंथे आ-णय पाणय आरण अच्चुआण देवाण तेउलेसं वीईवयइ, एक्कारसमासपरियाए समणे निग्गंथे गेविज्जाणं देवाणं तेउलेसं वीइवयइ, बारमासपरियाए समणे निग्गंथे अणुत्तरो ववाइयाण देवाण तेउलेसं वीइवयइ, तेण परं सुक्के सुक्काभिजाती भवित्ता सिज्झइ बुज्झइ मुच्चइ परिनिव्वाइ सव्वदुक्खाणमंतं करे इत्ति ॥

इति श्रीमुनिचन्द्रसूरिविरचितायां धर्मबिन्दुवृत्तौ गतिधर्मविषयविधिः षष्ठोऽध्यायः समाप्तः ॥ व्याख्यातः षष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥

भा० आ प्रकारनुं भगवती सूत्र छे के,- जे आ वर्तमानकालमां वर्त्तता एवा आ श्रमणनिर्ग्रंथ साधु जे ते कोनी ते-जोलेश्याने कहेतां चित्त सुख लाभ छे लक्षण जेनुं एवी तेजोलेश्याने उल्लंघन करे छे एवुं प्रश्न करये सते तेनो उत्तर कहे छे के,- एक मासनो छे चारित्र पर्याय जेमनो एवा श्रमणनिर्ग्रंथ जे ते वाणमंतर देवताओनी तेजोलेश्याने उल्लंघन करे छे, एटले ते देवताना सुख करतां ते एक मासपर्यायवाला साधुनुं सुख वधारे छे एम उत्तरोत्तर अधिक सुख जाणवुं. ए प्रकारे बे मास पर्यायवाला श्रमणनिर्ग्रंथ जे ते असुरेंद्र विनानां भवनपति एवा देवतानी तेजोलेश्याने उल्लंघन करे छे. त्रण मासनो छे पर्याय जेमनो एवा श्रमणनिर्ग्रंथ जे ते असुरेंद्र एवा देवतानी तेजोलेश्याने अतिक्रमण करे छे. चार मास पर्यायवाला श्रमण निर्ग्रंथ जे ते चंद्र अने सूर्य विना ग्रह, नक्षत्र अने तारा ते रूप ज्योतिष्क देवतानी तेजोलेश्याने उल्लंघन करे छे. पांच मास पर्यायवाला श्रमणनिर्ग्रंथ जे ते चंद्रमा अने सूर्य एवा ज्योतिष्क देवनी तेजोलेश्याने उल्लंघन करे छे. छ मास पर्यायवाला

श्रमणनिर्ग्रंथ जे ते सौधर्म अने ईशान ए बे देवलोकना देवतानी तेजोलेश्याने उल्लंघन करे छे. सात मास पर्यायवाला श्रमणनिर्ग्रंथ जे ते सनत्कुमार अने माहेंद्र ए बे देवलोकना देवतानी तेजोलेश्याने उल्लंघन करे छे. आठ मास पर्यायवाला श्रमणनिर्ग्रंथ जे ते ब्रह्मलोक अने लांतक ए बे देवलोकना देवतानी तेजोलेश्याने उल्लंघन करे छे. नव मासपर्यायवाला श्रमणनिर्ग्रंथ जे ते महाशुक्र अने सहस्रार ए बे देवलोकना देवतानी तेजोलेश्याने उल्लंघन करे छे. दश मासना चारित्र पर्यायवाला श्रमणनिर्ग्रंथ जे ते आनत अने प्राणत अने आरण अने अच्युत ए चार देवलोकना देवतानी तेजोलेश्याने अतिक्रमण करे छे. अगीयार मासना चारित्र पर्यायवाला श्रमणनिर्ग्रंथ जे ते ग्रैवेयकना देवतानी तेजोलेश्याने अतिक्रमण करे छे. बार मासना चारित्र पर्यायवाला श्रमणनिर्ग्रंथ जे ते अनुत्तर विमानना देवतानी तेजोलेश्याने उल्लंघन करे छे. तार पछी शुक्ल अने शुक्लाभिजात्य थइने सिद्ध थाय छे, बुद्ध थाय छे, मुक्त थाय छे, परिनिर्वाण थाय छे, यावत् सर्व दुःखनो अंत करे छे एटले सिद्ध थाय छे कहेतां सामान्ये करीने अणिमादिक ऐश्वर्य पामे छे, बुद्ध थाय छे कहेतां केवली थाय छे, मुक्त थायछे कहेतां भवोपग्राहि कर्मथी मुकाय छे, परिनिर्वाण थाय छे कहेतां सर्वथा कर्मरहित थाय छे, यावत् सर्व दुःखनो अंत करे छे. ॥ ए प्रकारे मुनिचंद्रसूरिये रचेली धर्मबिंदुनामा ग्रंथनी टीकाने विषे यतिधर्मना विषयनो विधि कह्यो, ए नामनो छठो अध्याय जे ते इति कहेतां संपूर्ण थयो.॥६॥ ए रीते छठा अध्यायनी टीका सहित सूत्रनी भाषा सहित व्याख्यान करी छे.॥

॥ अध्याय ७ ॥

टी॰ अथ सप्तमो व्याख्यायते ॥ तस्यचेदमादिसूत्रम् ॥

भा॰ हवे सातमो अध्याय व्याख्यान करीये छीये. । तेनुं आ प्रथम सूत्र छे.

मू० फलप्रधान आरम्भ इति सल्लोकनीतितः । संक्षेपादुक्तमस्येदं व्यासतः पुनरुच्यते ॥१॥ इति ॥

भा० फल छे प्रधान जेनुं एवो आरंभ करवो, ए प्रकारनी सत्पुरुषोनी नीति छे. ए हेतु माटे ग्रंथना आद्यमां धर्मनुं आ फल छे एम संक्षेपथी कह्युं छे ते धर्मना फलने हवे विस्तारथी कहे छे.॥ १ ॥

टी० फलं प्रधानं यस्येति स तथा आरम्भो धर्मादिगोचरा प्रवृत्तिः इति अस्याः सल्लोकनीतितः शिष्टजनसमाचारात् ॥ किमित्याह संक्षेपात्परिमितरूपया उक्तमस्य धर्मस्येदं फलं "धनदो धनार्थिनां प्रोक्त" इति श्लोकेन शास्त्रादौ, व्यासतो विस्तरेण पुनरुच्यते इदमिदानीमिति ॥ १ ॥

भा० शिष्टजननो एवो आचार छे के, फल छे प्रधान ते जेनुं एवी धर्मादिक संबंधी प्रवृत्ति करवी. एवी सत्पुरुषोनी नीतिनुं आश्रयण करीने ग्रंथकारे धर्मनुं आ फल छे एम संक्षेपथी ग्रंथना आरंभमां धनदो धनार्थिनां प्रोक्तः ए श्लोके करीने कह्युं, हवे एने एटले धर्मना फलने, विस्तारथी कहे छे. ॥१॥

अवतरणम् टी० ननु यदि व्यासतः पुनरिदानीं वक्ष्यते तत्किमिति संक्षेपात्पूर्वं फलमुक्तमित्याशङ्क्याह ॥

भा० कोइ तर्क करे छे के धर्मनुं फल विस्तारथी हवे कहो छो तो संक्षेपथी पूर्व फल केम कह्युं? तेनो उत्तर कहे छे.

मू० प्रवृत्त्यङ्गमदः श्रेष्ठं सत्वानां प्रायशश्च यत् । आदौ सर्वत्र तद्युक्तमभिधातुमिदं पुनः ॥२॥ इति ॥

तिशे मोटुं एवुं जे देवसुख कहेतां जे इहांज आगल कहिशुं एवुं तथा इहांज आगल कहीशुं एवुं उत्कृष्ट मोक्ष सुख ए बे सुख जे ते जावधर्म रूप कल्पवृक्षनां विख्यात एवां फल छे एम सुधर्मास्वामि प्रमुख मोटा ऋषि जे ते कहे छे. ॥३॥

मू० इत्युक्तो धर्मः, सांप्रतमस्य फलमनुवर्णयिष्याम इति ॥

ज्ञा० ए प्रकारे गृहस्थधर्म अने यतिधर्म जे ते कह्यो, हवे ए धर्मना फलनुं वर्णन करीये छीये.

अवतरणम् टी० सुगममेव ॥ ज्ञा० ए सूत्रनो अर्थ सुगम छे.

मू० द्विविधं फलमनन्तरपरंपराभेदादिति ॥

ज्ञा० धर्मनुं फल, बे प्रकारनुं छे. एक अनंतर फल छे अने बीजुं परंपर फल छे एवा भेदथी बे प्रकार छे.

टी० द्विविधं द्विरूपं फलं धर्मस्य, कथमित्याह ॥ अनन्तरपरंपराभेदात् । आनन्तर्येण परंपरया च ॥

ज्ञा० धर्मनुं फल बे प्रकारनुं छे, ते कीये प्रकारे जाणवुं? तेनो उत्तर कहे छे. । एक अनंतर फल छे अने बीजुं परंपरा फल छे, एम बे भेदथी जाणवुं.

मू० तत्रानन्तरफलमुपप्लवह्रास इति ॥ ज्ञा० तेमां अनंतर फल तो रागादि उपद्रवनो नाश थवो ते छे.

टी० तत्र तयोर्मध्येऽनन्तरफलं दर्श्यते । तद्यथा । उपप्लवह्रास उपप्लवस्य रागद्वेषादिदोषोद्रेक लक्षणस्य ह्रासः परिहाणिः ॥

ज्ञा० प्रथम कह्यां जे धर्मनां बे फल ते मध्ये अनंतर फल देखाडे छे के, राग द्वेषादिक दोषनो विशेष उदय छे लक्षण जेनुं एवो जे उपद्रव तेनो समस्त प्रकारे ह्रास करवो एटले समस्त प्रकारे नाश थवो ए छे.

भा० सर्व कार्यने विषे प्राणिने प्रवृत्ति थवानुं कारण, प्राये करीने एना फलनुं कहेवुं, ए श्रेष्ठ छे, माटे ग्रंथना आरंभने विषे संक्षेपे फल कहेवुं ते युक्त छे हवे एटले ग्रंथने अंते धर्मना फलने विस्तारथी कहेवु ते युक्त छे. ॥ २ ॥

टी० प्रवृत्त्यङ्गं प्रवृत्तिकारणमदः फलं श्रेष्ठं ज्यायः सत्वानां फलार्थिनां प्राणिविशेषाणां प्रायशः प्रायेण चकारो वक्तव्यान्तरसमुच्चये, यद्यस्मादाद्रौ प्रथमं सर्वत्र सर्वकार्येषु तत्तस्माद्युक्त मुचितमभिधातुं भणितुं संक्षेपादादाविति, आदावेव विस्तरेण फलभणने शास्त्रार्थस्यातिव्यवधानेन श्रोतुस्तत्र नीरसभावप्रसङ्गेनानादर एव स्यादिति, इदं पुनरिति यत्पुनर्व्यासतः फलं तदिदं वक्ष्यमाणम् ॥

भा० जे हेतु माटे फलना अर्थी प्राणियोने धर्मादि सर्व कार्यमां प्रवृत्ति थवानुं कारण, प्राये फल छे, ते हेतु माटे आ ग्रंथना आद्यमां संक्षेपथी फल कह्युं ते युक्त छे. केमके, प्रथमज विस्तारे फल कहीये तो शास्त्रना अर्थ कहेवानो घणो अंतर थवाथी सांभलनारने निरस भाव थवानो प्रसंग आवे, तेणे करीने शास्त्र सांभलवामां अनादरज थाय, माटे आद्यमां संक्षेपथी फल कहेवुं, अने अंते विस्तारथी फल कहेवुं, ते युक्त छे; माटे हवे विस्तारथी धर्मना फलने आगल ग्रंथकार कहे छे.

मू० यथा-विशिष्टं देवसौख्यं यच्छिवसौख्यं च यत्परम् ॥ धर्मकल्पद्रुमस्येदं फलमाहुर्मनीषिणः ॥३॥ इति ॥

भा० जेम के धर्मरूप कल्पवृक्षनुं फल तो ए छे के, देवता संबंधि मोटुं सुख मले, तथा उत्कृष्टुं मोक्ष सुख मले, एम मनीषी एटले मोटा रुषियो कहे छे. ॥३॥

टी० विशिष्टं सौधर्मादिदेवलोकसंबन्धितयाशेषदेवसौख्यातिशायिदेवसौख्यं सुरशर्म, यदिहैव वक्ष्यमाणं, शिवसौख्यं मुक्तिशर्म, चः समुच्चये यदिति प्राग्वत्, परं प्रकृष्टं तत्किमित्याह, धर्मकल्पद्रुमस्य भावधर्मकल्पपादपस्येदं प्रतीतरूपतया प्रत्यिमान फलं साध्यमाहुरुक्तवन्तो मनीषिणः सुवर्ण स्वामि प्रभृतयो महामुनय इति ॥ ३ ॥

भा० विशिष्ट कहेतां सौधर्मादि देवलोक संबंधिपणे करीने शेष कहेतां बाकी रह्या एवा देव संबंधि सुख थकी अ-

मू० तथा-भावैश्वर्यवृद्धि रिति ॥ भा० वली भावैश्वर्यनी वृद्धि थवी ए धर्मनुं अनंतर फल छे.

टी० भावैश्वर्यस्य औदार्यदाक्षिण्यपापजुगुप्सादिगुणलाभलक्षणस्य वृद्धिरुत्कर्षः भा० उदारपणुं, अनुकूलपणुं, पापकर्मनी निंदा, इत्यादि गुणनो लाभ थवो ते छे लक्षण जेनुं ते भावैश्वर्य कहीये. तेनी वृद्धि थवी ए धर्मनुं अनंतर फल छे.

मू० तथा-जनप्रियत्वमिति ॥ भा० वली लोकने प्रियपणुं थवुं ए धर्मनुं अनंतर फल छे.

टी० सर्वलोकचित्ताल्हादकत्वम् ॥ भा० सर्व लोकना चितने आनंद उपजाववापणुं ए धर्मनुं अनंतर फल छे.

मू० परंपराफलं तु सुगतिजन्मोत्तमस्थान परंपरानिर्वाणावाप्ति रिति ॥

भा० परंपराए धर्मनुं फल तो सारी गतिमां जन्म थवो, तथा उत्तम स्थाननी प्राप्ति थवी ए परंपराए करीने मोक्षनी प्राप्ति थवी ए बेनुं जे थवुं ते धर्मनुं परंपरा फल छे.

टी० यत्सुगतिजन्म, यच्चोत्तमस्थानपरंपरया करणभूतया निर्वाणं तयोरवाप्ति पुनः परंपराफलमिति ॥

भा० जे सुगतिमां जन्म थवो, तथा जे उत्तम स्थाननी परंपराए करीने मोक्षनी प्राप्ति थवी ए बे धर्मनुं परंपरा फल छे.

अनंतरणम् टी० अथ स्वयमेवैतत्सूत्रं भावयति ॥ भा० हवे पोतेज सूत्रकार जे ते ए सूत्रनी भावना करे छे एटले परंपरा फल देखाडनार सूत्रनो विस्तार कहे छे.

मू० सुगतिर्विशिष्टदेवस्थानमिति ॥ भा० सारां सौधर्म देवलोकादि स्थान प्रत्ये जवुं ते सुगति कहीये.

टी० सुगतिः, किमुच्यत इत्याह । विशिष्टदेवस्थानं सौधर्मादिकल्पलक्षणम् ॥ भा० सुगति ते शुं कहीये? तेनो उत्तर कहे छे. सौधर्म आ-

दि कह्या छे लक्षण जेनुं एटले सौधर्मादिक देवलोक तेने सुगति कहीये.

मू० तत्रोत्तमा रूपसंपत्, सत्स्थितिप्रभावसुखद्युतिलेश्यायोगः, विशुद्धेन्द्रियावधित्वं, प्रकृष्टानि भोगसाधनानि, दिव्यो विमाननिवहः, मनोहराण्युद्यानानि, रम्या जलाशयाः, कान्ता अप्सरसः, अतिनिपुणाः किंकराः, प्रगल्भो नाट्यविधिः, चतुरोदारा भोगाः, सदाचित्ताह्लादः, अनेकसुखहेतुत्वं, कुशलानुबन्धः, महाकल्याणपूजाकरणं, तीर्थकरसेवा, सद्धर्मश्रुतौ रतिः, सदासुखित्वमिति ॥

भा० ते देवलोकमां उत्तमरूपनी संपत्ति, तथा स्थिति, प्रभाव, सुख, कांति, लेश्या, तेमनो सारो योग थाय छे. निर्मल एवां इंद्रियो तथा अवधिज्ञान, उत्कृष्ट एवां भोगनां साधन, दिव्य एवो विमाननो समूह, मनोहर एवां उद्यान कहेतां बागबगीचा प्रमुख, सुंदर जलाशय कहेतां जलने रहेवानां स्थान, मनोहर अप्सराओ, अतिचतुर एवा सेवको, अति रमणीय एवो नाटकविधि, चतुर अने उदार एवा भोग, निरंतर चित्तने विषे आनंद, अनेक एवा देवतादिकने सुखनुं कारणपणु, परिणाम सुंदर एवी सर्व कार्यनी संतति, महा कल्याणकने विषे पूजानुं करवुं. तीर्थंकरनी सेवा, सारा धर्मना श्रवणने विषे प्रीति, निरंतर सुखिपणु, ए सर्व पदार्थनी जे प्राप्ति थवी ए धर्मनुं परंपरा फल छे.

टी० तत्र देवस्थाने उत्तमा प्रकृष्टा रूपसंपत् शरीर संस्थानलक्षणा, सत्यः सुन्दरा याः स्थितिप्रभावसुखद्युतिलेश्यास्तासां योगः समागमः तत्र स्थितिः पल्योपमसागरोपमप्रमाणायुष्कलक्षणा, प्रभावो निग्रहानुग्रहसामर्थ्यं, सुखं चित्तसमाधिलक्षणं, द्युतिः शरीराभरणादिप्रभा, लेश्यास्तेजोलेश्यादिका इति, विशुद्धानि स्वविषयाविपर्यस्तज्ञानजननेन निर्मलानीन्द्रियाणि अवधिश्च यस्य स तथा तद्भावस्तत्त्वं, प्रकृष्टानि प्रकर्षवन्ति भोगसाधनानि भोगोपकरणानि, तान्येव दर्शयति दिव्यो निजप्रभासमुदयनिर्भर्त्सिताशेषतेजस्विचक्रो विमाननिवहः विमानसंघातः, मनोहराणि मनःप्रमोदप्रदानि अशोकचम्पकपुन्नागनागप्रभृति वनस्पतिसमाकुलान्युद्यानानि वनानि, रम्या रन्तुं योग्या जलाशया

वापीह्रदसरोवरलक्षणाः, कान्ताः कान्तिभाजः अप्सरसो देव्यः, अतिनिपुणाः परिशुद्धविनयविधिविधायिनः किंकराः प्रतीतरूपा एव, प्रगल्भः प्रौढो नाट्यविधिः तीर्थकरादिचरितप्रतिबद्धाभिनयलक्षणः, चतुरोदाराश्चतुरा अटिल्येन्द्रियचित्ताक्षेपदक्षाः उदाराश्चोत्तमा भोगाः शब्दादयः श्रोत्रादीन्द्रियविषयाः, सदा सततं चित्ताल्हादो मनः प्रसादरूपः, अनेकेषां स्वव्यतिरिक्तानां देवादीनां तत्तन्नानाविधसमुचिताचारसमाचरण चातुर्यगुणेन सुखहेतुत्वं संतोषनिमित्तभावः, कुशलः परिणामसुन्दरोऽनुबन्धः सर्वकार्याणां, महाकल्याणकेषु जिनजन्ममहाव्रतप्रतिपत्त्यादिषु पूजायाः स्नात्रपुष्पारोपणधूपवास प्रदानादिना प्रकारेण करणं निर्मापणं, तीर्थकराणां निजप्रभावावर्जितजगत्त्रयजन्तुमानसानाममृतमेघासारकार सरस देशनाविधिनिहतभव्य भविक जनमनः सन्तापानां पुरुषरत्नविशेषाणां सेवा वन्दननमनपर्युपासनपूजनादिनाराधना, सतः पारमार्थिकस्य धर्मस्य श्रुतचारित्रलक्षणस्य श्रुतावाकर्णने रतिः स्वर्गप्रभवतुम्बुरुप्रभृतिगान्धर्विकारब्धपञ्चमस्वरगीतश्रवणरतेरपि सकाशादधिक संतोषलक्षणा, सदा सर्वकालं सुखित्वं बाह्यशयनासनवस्त्रालंकारादिजनितशरीरसुखयुक्तत्वम् ॥

भा० ते देवताना स्थानमां अतिशे एवी शरीर संस्थान छे लक्षण जेनुं एवी रूप संपत्ति, तथा सुंदर एवी स्थिति प्रभाव, सुख, कांति, लेश्या, तेनी साथे समागम, तेओमां स्थिति कहेतां पल्योपम सागरोपम प्रमाणे आउखानी स्थिति, तथा प्रभाव कहेतां निग्रह करवो, अनुग्रह करवो, तेनुं सामर्थ्य, तथा सुख कहेतां चित्तनी समाधि छे लक्षण जेनुं ते सुख कहीये, द्युति कहेतां शरीरना आभरणादिकनी कांति, तथा लेश्या कहेतां तेजोलेश्यादिक, ए समग्रनुं जे सुंदरपणुं तेनो योग थाय छे. वली पोत पोताना विषयनुं अविपरीतपणे ज्ञाननुं जे उत्पन्न थवुं तेणे करीने विशुद्ध कहेतां निर्मल एवां इंद्रियो तथा अवधि ज्ञान ते छे जेनुं एवुं देवपणुं थाय छे. तथा देवपणाने विषे प्रकृष्ट एवां भोगनां उपकरण छे ते उपकरणने देखाडे छे. दिव्य कहेतां पोतानी प्रभामंडले करीने विडंबना करचो छे कहेतां तिरस्कार करचो छे समग्र तेजस्विनो समूह ते जेणे एवो विमाननो समूह, तथा मनोहर कहेतां मनने प्रमोद आपनार एवां अशोक, चंपक, पुन्नाग, नाग, इत्यादि वनस्पति विशेष तेणे करीने, व्याप्त एवां वन, तथा रमवा योग्य एवां वाव्य, द्रह, सरोवर, इत्यादि जलने रहेवानां

स्थान, तथा अतिशे कांतिवाळी अप्सराओ, तथा अतिशे चतुर कहेतां सारा विनयविधिने करनार एवा सेवको, तथा अति सुंदर नाटकविधि, कहेतां जे नाटकमां तीर्थंकरादिकना चरित्रे करीने युक्त लक्षणवाळो नाटकनो समूह, तथा चतुर कहेतां तत्काळ इंद्रियोने तथा चित्तने खेंचवामां कुशळ एवा उत्तम जोग कहेतां शब्दादिक विषय, तथा निरंतर चित्तनो आनंद, तथा पोताथी अन्य एवा देवादिक तेमने ते ते, नाना प्रकारना योग्य एवा जे आचार तेनुं संपादन करवामां चातुर्यगुणेकरीने सुखनुं निमित्तकारणपणु एटले पोताना गुणेकरीने बीजाने संतोष पामवानुं निमित्त कारण, तथा परिणामे सुंदर एवो सर्व कार्यनो कुशळानुबंध एटले सर्व कार्यमांथी सुखनी परंपरानुं उत्पन्न थवापणुं, तथा महाकल्याणकने विषे कहेतां तीर्थंकरना जन्मोत्सवने विषे तथा महाव्रतना अंगीकार करवादिक समयने विषे, पजानुं कहेतां स्नात्र पुष्पादिकनुं आरोपण धूपवास, इत्यादिक आपवाना प्रकारे करीने पूजानुं करवुं, तथा पोताना प्रज्ञावे करीने वश कर्यां छे त्रण जगतनां मन जेमणे एवा अने अमृतमेघना वरसात समान जे सरस देशना देवी ए रूपविधि तेणे करीने नाश कर्यो छे जव्य जनना मननो संताप ते जेमणे एवा अने पुरुषोने विषे विशेष रत्न समान एवा जे तीर्थंकर महाराज, तेमनी सेवा कहेतां हाथ जोमवा, नमस्कार करवो, उपासना करवी, पूजन करवुं इत्यादि आराधना, तथा श्रुतचारित्र बे लक्षण जेनुं एवो जे पारमार्थिक धर्म तेनुं जे श्रवण तेने विषे प्रीति एटले स्वर्गमां उत्पन्न थयेला एवा जे तुंबरु प्रमुख गंधर्वना समूह तेमणे आरंज्युं एवुं जे पंचमस्वरे करीने गीत गान, तेनुं श्रवण करवामां प्रीति छे ते करतां पण अधिक संतोष छे लक्षण जेनुं एवी प्रीति, पारमार्थिक धर्म सांजळवामां होय छे, तथा सर्वकाल सुखपणु कहेतां बाह्य जे सयन, आसन, वस्त्र, अलंकार इत्यादि थकी

नुत्पन्न थयुं जे शरीर सुख तेणे करीने युक्तपणु ए सर्वे देवसुगतिने विषे प्राप्त थाय छे.

मू० तथा-तच्च्युतावपि विशिष्टे देशे विशिष्ट एव काले स्फीते महाकुले निःकलङ्केऽन्वयेन, उदग्रे सदाचारेण, आख्यायिकापुरुषयुक्ते अनेकमनोरथापूरकमत्यन्तनिरवद्यं जन्मेति ॥

भा० वली ते देवलोकथकी च्यवन थया पछी पण, सारा देशमां, सारा कालमां, प्रसिद्ध एवा मोटा कुलमां कहेतां वंशे करीने कलंक रहित तथा सदाचारे करीने मोटुं तथा जेनी मोटी कथाओ छे एवा पुरुषोये युक्त एवा कुलमां अनेक मनोरथने पूरनार एवुं अने अत्यंत पापरहित एवुं जन्म थाय छे.

टी० तच्च्युतावपि देवलोकादवतारे किं पुनस्तत्र सुखमेवेत्यपिशब्दार्थः, विशिष्टे देशे मगधादौ, विशिष्ट एव काले, सुखम दुःखमादौ, स्फीते परिवारादिस्फीतिमति, महाकुले इक्ष्वाकादौ, निःकलङ्के असदाचारकलङ्कपङ्कविकले, अन्वयेन पितृपितामहादिपुरुष परंपरया, अत एवोदग्रे उन्नटे, केनेत्याह सदाचारेण देवगुरुस्वजनादि समुचितप्रतिपत्तिलक्षणेन, आख्यायिका कथा तत्प्रतिबद्धा ये पुरुषास्तथाविधान्यासाधारणाचरणगुणेन तैर्युक्ते संबद्धे, किमित्याह अनेकमनोरथापूरकं- स्वजन परजन परिवारादिमनोऽभिलषितपूरणकारि, अत्यन्तनिरवद्य. शुभलग्नशुभग्रहावलोकनादिविशिष्टगुणसमन्वितेन, एकान्ततो निखिलदोषाविकलं जन्मप्रादुर्भाव इति ॥

भा० ते देवलोकथकी च्यवे सते पण तेमने सुख थाय छे, तो देवलोकमां सुखज होय तेमां शुं कहेवुं एम अपि शब्दनो अर्थ छे. केमके मगधादिक सारा देशमां तथा सुखमदुखमादिक सारा कालमां तथा परिवारादिक सहित एवा इक्ष्वाकु प्रमुख मोटा कुलमां जन्म थाय छे. ते महाकुल केवुं छे के कलंकरहित एवा कहेतां असत् आचाररूप कलंक कादव तेणे रहित एवा पिता अने पितामह (बाप अने तेनो बाप) इत्यादि पुरुषनी परंपराए करीने, एज हेतु माटे मोटुं, स्यावरूं करीने के देव गुरु स्वजन इत्यादिकनी जे उचित सेवा ते रूप जे सदाचार तेणे करीने वली कथाने विषे बांधेला एवा

ख्यातिवाला पुरुषोये युक्त कहेतां अन्य पुरुषोथी न बनी शके एवां ते प्रकारना असाधारण आचरण गुण तेणे करीने जेमनी कथाओ प्रसिद्ध छे एवा पुरुषोये सहित जे महाकुल छे तेमां ते पुरुषोनो जन्म थाय छे, ते जन्म केवो छे के,- अनेक मनोरथने पूरण करनार एवुं एटले स्वजन परजन परिवार आदिकना मनोरथने पूरनार एवुं, अने अतिशे निर्दोष कहेतां शुभलग्न, शुभ ग्रह, शुभ ग्रहोनी दृष्टि, इत्यादि विशिष्ट गुणे सहित माटे एकांतथी समस्त दोष रहित एवुं, पूर्वे कह्या जे देवलोकथी च्यवेला पुरुषो तेमनुं जन्म थाय छे.

अवतरणम् टी० तत्र च यज्जाति तदाह ॥ भा० ते उत्तम मनुष्य जन्मने विषे जे होय छे तेने कहे छे;

मू० सुन्दरं रूपं, आलयो लक्षणानां, रहितमामयेन, युक्तं प्रज्ञया, संगतं कलाकलापेनेति ॥

भा० सुंदर रूप, लक्षणनुं स्थान, रोग रहित, बुद्धिये युक्त, कलाना समूहे सहित, एवुं जन्म थाय छे.

टी० सुन्दरं शुभसंस्थानवत्तया रूपमाकारः, आलयो लक्षणानां चक्रवज्रस्वस्तिकमीन कलशकमलादीनां, रहितं परित्यक्तं आमयेन ज्वरातिसारभगन्दरादिना रोगेण, युक्तं संगतं प्रज्ञया बहुबहुविधादिविशेषणग्राहिकया वस्तुबोधशक्त्या, संगतं संबद्धं कलानां लिपिशिक्षादीनां शकुनरुतपर्यवसानानां कलापेन समुदायेन ॥

भा० शुभ संस्थान सहित एवो जे रूप एटले आकार. तथा चक्र, वज्र, साथियो, मत्स्य, कलश, कमल इत्यादि लक्षणो रहेवानुं स्थान. तथा ताव, अतिसार, भगंदर आदिक जे रोग तेणे रहित, तथा बहु अने बहुविध इत्यादि विशेषणने ग्रहण करावनारी जे वस्तुबोधनी शक्ति तेणे करीने युक्त. तथा लिपि अने शिक्षादिक कलाथी मांडीने पक्षिना शब्दनुं ज्ञान थाय त्यां पर्यंत कलाना समूहे करीने संगत कहेतां बंधायलुं एवुं जन्म थाय छे.

मू० तथा-गुणपक्षपातः, असदाचारभीरुता, कल्याणमित्रयोगः, सत्कथाश्रवणं, मार्गानुगो बोधः, सर्वो-

चितप्राप्तिः, हितायसत्त्वसंघातस्य, परितोषकरी गुरूणां, संवर्द्धनी गुणान्तरस्य, निदर्शनं जनाना, अत्युदार आशयः, असाधारणा विषयाः, रहिताः संक्लेशेन, अपरोपतापिनः, अमङ्गुलावसाना इति ॥

अ० गुणनो पक्षपात, तथा असत् आचरणथी जयपणुं, तथा पवित्र बुद्धि आपवावाला पुरुषोनो योग, तथा सत्कथानुं श्रवण, तथा मुक्तिमार्गने अनुसरतो बोध, तथा धर्म, अर्थ अने काम तेमनुं आराधन करवा प्रत्ये उचित एवी जे वस्तु तेनी प्राप्ति थाय छे; ते केवी छे तो जंतुना समूहना कल्याणने अर्थे छे. तथा माता पितादिक जे गुरुजन तेने प्रमोदने आपनारी छे, तथा बीजा गुणोने वधारनारी छे, तथा लोकने दृष्टांत देवा योग्य छे, तथा अतिउदार एवो मननो परिणाम थाय छे, तथा असाधारण एवा विषय प्राप्त थाय छे. ते विषय केवा छे के संक्लेशे करीने रहित एवा अने परने उपताप न करता एवा अने सुंदर परिणामवाला एवा असाधारण विषय प्राप्त थाय छे ए रीते सर्वे, मनुष्य जन्मने विषे प्राप्त थाय छे.

टी० गुणाः शिष्ट चरितविशेषा असज्जनानभ्यर्थनादयः। तथा च पठन्ति ॥

असन्तो नाभ्यर्थ्याः सुहृदपि न याच्यस्तनुधनः । प्रिया वृत्तिर्न्याय्या मलिनमसुभङ्गेप्यऽसुकरम् ॥
विपद्युच्चैः स्थेयं पदमनुविधेयं च महतां । सतां केनोद्दिष्टं विषममसिधाराव्रतमिदम् ॥ १ ॥

तेषां पक्षोऽभ्युपगमस्तत्र पातोऽवतार इति । अत एव असदाचारभीरुता । चौर्यपारदार्यद्यनाचाराद्व्याधिविषप्रदीपनकादिभ्य इव दूरं भीरुभावः । कल्याणमित्रैः सुकृतबुद्धिनिबन्धनैर्जनैर्योगः सबन्धः । सता सदाचाराणां गृहिणा यतीनां च कथाश्रवणं चरिताकर्णनं । मार्गानुगो मुक्तिपथानुवर्ती बोधो वस्तुपरिच्छेदः । सर्वेषा धर्मार्थकामाराधनं प्रत्युचितानां वस्तूना प्राप्तिर्लाभः सर्वोचित प्राप्तिः । कीदृश्यसाविति विशेषणचतुष्टयेनाह । हिताय कल्याणाय सत्त्वसंघातस्य जन्तुजातस्य, परितोषकरी प्रमोददायिनी गुरूणा मातापित्रादि लोकस्य, संवर्द्धनी वृद्धिकारिणी गुणान्तरस्य स्वपरेषां गुणविशेषस्य, निदर्शनं दृष्टान्तभूमिस्तेषु तेष्वाचरणविशेषेषु जनानां विशिष्टलोकानां । तथा ऽत्युदारोऽतितीव्रोदार्यवानाशयो मनः परिणाम । असाधारणा अन्यैरसामान्याः शालिभद्रादीनामिव विषया. शब्दादयः । रहिताः परिहीणाः संक्लेशेनात्यन्ताभिष्वङ्गेन, अप-

रोपतापिन. परोपरोधविफलाः, अमङ्गुलावसानाः पथ्यान्नभोगश्च सुन्दरपरिणामाः ॥

भा० गुणानो पक्षपात, गुण कहेतां शिष्ट पुरुष (सारा पुरुष) तेमनुं आचरण जे असज्जननी प्रार्थना न करवी इ-त्यादि. ॥ ते वात शास्त्रमां कही छे के,- असत्पुरुषनी प्रार्थना न करवी. मित्र जे ते पण क्षीण धन थये सते तेनी पासेथी धन मागवुं नही. अन्यायथी पोतानी आजीविका करवी नही. न्यायथीज सुंदर निर्वाह करवो. प्राणनो नाश थये सते पण न करवा योग्य एवुं मलिन काम करवुं नही. विपत्ति आवे त्यारे उन्नतपणे रहेवुं, कहेतां विपत्मां लेवाइ जवुं नही, एटले दुःखमां मग्न न थवुं. पूर्वे थयेला मोटा पुरुषोना आचरणने अनुसरवुं. आ प्रकारनुं महा आकरुं तरवारनी धार जेवुं विषम सत्पुरुषोनुं व्रत छे ते कोणे उपदेश कर्युं छे? एतो सत्पुरुषोनुं स्वाभाविक व्रत छे कहेतां एम वर्तवुं ते सत्पुरुषोनो स्वभाव छे. ॥१॥ ते गुणोनो पक्षपात कहेतां ते गुणोनुं अंगीकार करवुं एटले ते गुणो पोतामां आवे एवी रीते करवुं, एज कारण माटे असत् आचरणथी भयपणु राखवुं कहेतां चोरी, परदारानो संग, इत्यादि अनाचार थकी जेम व्याधि, विष, अतिशे बलतो अग्नि इत्यादिथकी भय पामे छे तेम ते थकी पण अतिशे भयपणुं राखे; तथा धर्मने विषे बुद्धि थवानुं निबंधन कहेतां कारण एवा पुरुष साथे संबंध करे. तथा सारुं आचरण करता एवा गृहस्थ तथा यति तेमनां चरित्र सांभलवां; तथा मुक्तिमार्गने अनुसरतो एवो बोध करवो कहेतां सर्वे वस्तुनुं यथार्थ तत्त्व समजवुं. तथा सर्व कहेतां धर्म, अर्थ अने काम तेना आराधन करवा प्रत्ये उचित कहेतां योग्य एवी सर्व वस्तुनी प्राप्ति कहेतां लाभ थाय. ते सर्वोचित प्राप्ति केवी छे तेने च्यार विशेषणवडे देखाडे छे, सर्व जंतुना समूहने कल्याणकारी एवी, तथा माता पितादिक गुरुजनने प्रमोदने आपनारी एवी, तथा पोताने तथा परने बीजा गुणोनी वृद्धि करनारी एवी, तथा सुंदर आचरणने विषे शिष्टलोको-

ने दृष्टांत देवानी भूमिकारूप एवी सर्वोचित प्राप्ति जाणवी. तथा अति तीव्र उदारतावालो मननो परिणाम । तथा असाधारण कहेतां अन्यपुरुषोने साधारण नहीं एवा शालिभद्रादिक जेवा शब्दादिक विषयोनी प्राप्ति थाय छे, ते विषय केवा छे, संक्लेशे रहित कहेतां अत्यंत आशक्तिये रहित एवा, अने परने उपतापन करनार एवा, तथा पथ्य वस्तुना भोगनी पेठे सुंदर परिणामवाला एवा असाधारण विषयोनी प्राप्ति थाय छे.

मू० तथा-कालेधर्मप्रतिपत्तिरिति ॥ भा० वली अवसर आवे धर्मनुं अंगीकार करवापणु थाय छे.

टी० काले विषयवैमुख्यलाभावसरलक्षणे धर्मप्रतिपत्तिः सर्वसावद्यव्यापारपरिहाररूपा ॥

भा० विषय थकी विमुखपणाना लाभने अवसरे धर्मनी प्राप्ति कहेतां सर्व सावद्य व्यापारनो परिहार करवारूप धर्मनुं अंगीकार करवापणु थाय छे.

मू० तत्र च-गुरुसहायसंपदिति ॥ भा० त्यां कहेतां धर्मनी प्राप्ति थाय छे ते अवसरे मोटी गुर्वादिकनी सहायतारूप संपत्ति मले छे.

टी० गुर्वी सर्वदोषविकलत्वेन महती, सहायानां गुरुगच्छादीनां संपत्संपत्तिः ॥

भा० सर्व दोष रहितपणे करीने मोटी एवी, गुरुगच्छादिकनी संपत्ति मले छे.

मू० ततश्च-साधुसंयमानुष्ठानमिति ॥ भा० तार पछी सारी रीते संयमनुं अनुष्ठान कहेतां पालवुं थाय छे.

टी० साधु सर्वातिचारपरिहारतः शुद्धं संयमस्य प्राणातिपातादिपापस्थानविरमण रूपस्य अनुष्ठानं करणम् ॥ भा० सर्व अतिचारनो परिहार

थकी शुद्ध एवुं संयमानुष्ठान कहेतां प्राणातिपात आदि जे पापस्थान तेनुं विरमणरूप संयम तेनुं करवुं.

मू० ततोऽपि-परिशुद्धाराधनेति ॥ भा० शुद्ध संयम पाळ्यां पछी पण अंते परिशुद्ध एवी आराधना थाय छे.

टी० परिशुद्धा निर्मलीमसा आराधना जीवितान्त संलेखनालक्षणा ॥ भा० मलीन नही ते परिशुद्ध कहीये. एवी आराधना कहेतां जीवितना अंतसमे करेली संलेखणा छे लक्षण जेनुं एवी आराधना थाय छे.

मू० तत्र च-विधिवच्छरीरत्याग इति ॥ भा० ते संलेखणामां विधियुक्त शरीरनो परित्याग थाय छे.

टी० शास्त्रीयविधिप्रधानं यथा भवति एवं कलेवरपरिमोक्षः ॥ भा० शास्त्रमां कहेला विधिनुं प्रधानपणु जेवी रीते होय एवी रीते शरीरनो परित्याग करे छे.

मू० ततो-विशिष्टतरं देवस्थानमिति ॥ भा० पछी अतिशे श्रेष्ठ एवुं देवतानुं स्थान मळे छे

टी० विशिष्टतरं प्राग्लब्धदेवस्थानापेक्षया सुन्दरतरं स्थान विमानावासलक्षणमस्य स्यात् ॥ भा० प्रथम प्राप्त थयेलुं जे देवतानुं स्थान तेनी अपेक्षाए अतिशे सुंदर एवुं अने विमानमां निवास करवो ए छे लक्षण जेनुं एवुं स्थान मले छे.

मू० ततः-सर्वमेव शुभतरं तत्रेति ॥ भा० त्यार पछी समग्र वस्तु त्यां अतिशे शुभज प्राप्त थाय छे.

टी० सर्वमेव रूपसंपदादि शुभतरं प्राच्या पेक्षयाऽतीव शुभं तत्र स्थाने ॥

भा० रूप संपत्ति इत्यादिक समस्त वस्तु पूर्वनी अपेक्षाए अतिशे सुंदरज ते देव स्थानमां मले छे.

मू० परं-गतिशरीरादिहीनमिति ॥ भा० परंतु गति तथा शरीरादिक तेतो पूर्व पूर्वनी अपेक्षाए हीन होय छे

टी० गतिर्देशान्तरसंचाररूपा, शरीरं देह आदिशब्दात्परिचारप्रवीचारादिपरिग्रह एते हीनं तुच्छं स्यात् उत्तरोत्तरदेवस्थानेषु पूर्वपूर्वदेवस्थानेभ्यो गत्यादीनांहीनतया शास्त्रेषु प्रतिपादनात् ॥

भा० गति कहेतां देशांतर जवा रूप, तथा शरीर आदि शब्दथी परिचार अने प्रवीचार इत्यादिकनुं ग्रहण करवुं ते सर्वनुं हीनपणुं कहेतां तुच्छपणुं प्राप्त थाय छे, केमके उत्तरोत्तर देवताना स्थानमां पूर्व पूर्व देवताना स्थान थकी गति प्रमुखनुं अल्पपणु शास्त्रने विषे प्रतिपादन करेलुं छे.

मू० तथा-रहितमौत्सुक्यदुःखेनेति ॥ भा० वली उत्सुकपणाना दुःखवडे रहित एवुं उत्तम देवस्थानमां जन्म थाय छे.

टी० त्यक्तं चित्तवाक्कायत्वरारूपया बाधया ॥ भा० मन वचन अने काया तेनी उतावल्यरूप बाधा कहेतां पीडा तेणे रहित एवुं होय.

अवतरणम् टी० पुनरपि कीदृगि त्याह ॥ भा० वली ते देवस्थानमां जन्म केवुं होय? तेनो उत्तर कहे छे.

मू० अतिविशिष्टाल्हादादिमदिति ॥ भा० अतिशे घणो जे आल्हादादि तेणे सहीत एवुं जन्म होय छे.

टी० अतिविशिष्टाअत्युत्कर्षभाजो ये आल्हादादय आल्हादकुशलानुबन्धमहाकल्याणपूजाकरणादयः सुकृतविशेषास्तद्युक्तम् ॥

भा० अति उत्कर्षने भजनारा एवा जे आल्हाद, आनंद, कुशलानुबंध, महाकल्याणकने विषे पूजा करण इत्यादि पुण्यना समूहवडे युक्त एवा देवस्थानने पामे छे.

मू० तच्च्युतावपि विशिष्टदेश इत्यादि समानं पूर्वेणेति ॥

भा० तार पछी ते देवताना स्थानथकी चव्या पछी पण सारा देशमां जन्म इत्यादि पूर्वे कह्युं हतुं तेम जाणवुं.

टी० सुगममेत्र नवरं पूर्वेणेति पूर्वग्रन्थेन तत्र विशिष्टे देशे विशिष्ट एवकाले स्फीते महाकुले इत्यादिरूप इति ॥

भा० ए सूत्र सुगमज छे, परंतु आटलो विशेष छे के,-विशिष्ट देश तथा विशिष्टकाल तथा प्रसिद्ध एवुं महाकुल, इत्यादि जे पूर्व सूत्रे करीने कह्युं छे तेम जाणवुं.

अवतरणम् टी० विशेषमाह ॥ भा० पूर्वे कह्युं तेमां जे विशेष छे तेने कहे छे.

मू० विशिष्टतरं तु सर्वमिति ॥ भा० पूर्वे जे सुंदर रूपादिक कह्यां छे तेथी इहां अति विशिष्ट रूपादिक जाणवां.

टी० प्रागुक्तादतिविशिष्ट पुनः सर्वं अत्यन्तनिरवद्यजन्म सुन्दररूपादि ॥

भा० पूर्वे कह्यां जे सुंदर रूपादि ते थकी अतिशे विशिष्ट एवां निर्दोष जन्म तथा सुंदररूपादि इहां जाणवां.

अवतरणम् टी० कुत एतदित्याह ॥ भा० पूर्वे कह्या थकी अत्यंत निर्दोष जन्म इत्यादिक शयाथी कहो छो? तेनो उत्तर.

मू० क्लिष्टकर्मविगमादिति ॥ भा० अशुभ कर्मना नाश थवाथी पूर्वोक्त निर्दोष जन्मादि थाय छे.

टी० दौर्गत्य दौर्भाग्य दुःकुलत्वादिपर्यायवेद्यकर्मविरहात् ॥ भा० दरिद्रपणु तथा दुर्भगपणुं तथा दुष्कुलपणु इत्यादि पर्यायवडे वेदवा योग्य एवुं जे अशुभकर्म तेनो नाश थवाथी. सर्व पदार्थ विशेष सुंदर पामे छे.

अवतरणम् टी० अयमपि ॥ भा० आजे अशुभ कर्मनो विरह ते पण शयाथी थाय छे?

मू० शुभतरोदयादिति ॥ भा० अतिशे शुभ कर्मना उदय थवाथी अशुभ कर्मनो नाश थाय छे.

टी० शुभतराणामतिप्रशस्तानां कर्मणां परिपाकात् ॥ भा० अतिशे प्रशस्त एवां जे कर्म तेनो परिपाक थवाथी

अवतरणम् टी० असावपि ॥ भा० ए अतिशे प्रशस्त कर्मनो जे उदय ते पण शयाथी थाय छे?

मू० जीववीर्योल्लासादिति ॥ ज्ञा० जीवनुं जे वीर्य तेना अधिकपणाथीअतिशे शुभ कर्मनो उदय थाय छे.

टी० जीववीर्यस्य परिशुध्दसामर्थ्य लक्षणस्य उल्लासादुद्रेकात् ॥

ज्ञा० अतिशे शुद्ध एवुं जे सामर्थ्य ते छे लक्षण जेनुं एवुं जे जीववीर्य तेना अतिशे अधिकपणाथी अतिशे शुभ कर्मनो उदय थाय छे.

अवतरणम् टी० एषोपि ॥ ज्ञा० ए जीवना वीर्यनो उल्लास, ए पण श्याथी थाय छे?

मू० परिणतिवृद्धेरिति ॥ ज्ञा० जीवनी परिणतिनी वृद्धि थवाथी जीवना विर्यनो उल्लास थाय छे.

टी० परिणतेस्तस्यतस्य शुभाध्यवसायस्य वृद्धेरुत्कर्षात् ॥ ज्ञा० ते ते शुभ अध्यवसायना उत्कर्षपणाथी जीव वीर्यनो उल्लास थाय छे.

अवतरणम् टी० इयमपि ॥ ज्ञा० ए जीवनी परिणतिनी वृद्धि पण श्याथी थाय छे?

मू० तत्तथास्वभावत्वादिति ॥ ज्ञा० जीवनुं ते प्रकारनुं स्वभावपणुं छे ए हेतु माटे परिणतिनी वृद्धि थाय छे.

टी० तस्यजीवस्य तथास्वभावत्वात्, परिणतिवृद्धिस्वरूपत्वात्, परिपक्वे हि भव्यत्वे प्रतिक्षणं वर्द्धंत एव जीवानां शुभतराः परिणतय इति ॥

ज्ञा० ते जीवनो तथा स्वभाव छे एटले परिणतिनुं वृद्धि पामवानुं स्वरूपपणु छे ए हेतु माटे परिणतिनी वृद्धि थाय छे. केमके,-भव्यपणु परिपाक पामे सते क्षण क्षण प्रत्ये जीवनी अतिशे शुभ परिणतियो वृद्धि पामे छे.

मू० किंच-प्रभूतोदाराण्यपि तस्य भोगसाधनानि; अयत्नोपनतत्वात्, प्रासङ्गिकत्वादभिष्वङ्गाभावात्कुत्सितामवृत्तेः, शुभानुबन्धित्वाउदारसुखसाधनान्येवबन्धहेतुत्वाभावेनेति ॥

भा० वली शुं थाय छे. । अतिशे उदार एवा पण तेने भोग भोगववानां साधन जे छे ते बंध हेतुना अभावे करीने उदार सुखनां साधनज थाय छे, तेमां कारण देखाडे छे के ते प्रयत्न विना प्राप्त थाय छे, ते पण श्याथी के ते प्रसंगथी प्राप्त थाय छे. ते पण श्याथी के तेमां अति आसक्तिनो अभाव छे, ते पण श्याथी के कुत्सित कर्मने विषे प्रवृत्ति नथी थती, ते पण श्याथी के शुभकर्मनुं अनुबंधपणु रह्युं छे. ए हेतु माटे, पूर्वे कहेला पुरुषने ते प्रभूतभोग साधन जे ते उदार सुखनां साधनज थाय छे एम उत्तरोत्तर हेतु जांणवा.

टी० प्रभूतानि प्रचुराण्युदाराण्युत्कटानि किं पुनरन्यथारूपाणीत्यपिशब्दार्थः तस्य पूर्वोक्तजीवस्य भोगसाधनानि पुरपरिवारान्तःपुरादीनि, उदारसुखसाधनान्येवेत्युत्तरेण योगः । कुतइत्याह । अयत्नोपनतत्वात् अयत्नेन अत्युत्कटपुण्यप्रकर्षोदयपरिपाकाक्षिप्तत्वात्, तथाविधपुरुषकाराभावेनोपनतत्वाद्ढौकितत्वात्, तदपि कुत इत्याह, प्रासङ्गिकत्वात् कृषिकरणे पलालस्येव प्रसङ्गोत्पन्नत्वात्, एतदपि अभिष्वङ्गाभावात्, भरतादीनामिव निबिडगृद्ध्यभावात्, अयमपि कुत्सिताप्रवृत्तेः, कुत्सितेषु, नीतिमार्गोत्तीर्णेषु भोगसाधनेष्वप्रवृत्ते,रियमपि शुभानुबन्धित्वात्, मोक्षप्राप्तिनिमित्तार्यदेशदृढसंहननादिकुशलकार्यानुबन्धविधायित्वात्किमित्याह, उदारसुखसाधनान्येव उदारस्याऽन्यातिशायिनः सुखस्यैव शरीरचित्ताह्लादरूपस्य साधनानि जनकानि, नत्विहलोकपरलोकयोरपि दुःखस्य। अत्रैव तात्त्विकं हेतुमाह,बन्धहेतुत्वाभावेन, बन्धस्य कुगतिपातहेतोरशुभकर्मप्रकृतिलक्षणस्य,हेतुत्वं हेतुभावः, प्रक्रान्तभोगसाधनानामेव तस्याभावेन, इदमुक्तं भवति, प्रभूतोदाराण्यपि भोगसाधनानि बन्धहेतुत्वाभावादुदारसुखसाधनान्येव तस्य भवन्ति, बन्धहेतुत्वाभावश्चाऽयत्नोपनतत्वादिकादुत्तरोत्तरहेतुबीजभूताद्धेतुपञ्चकादिति ॥

भा० प्रभूत कहेतां मोटां एवां पण ते पूर्वे कहेला जीवनां भोगसाधन जे, नगर, परिवार, अंतःपुर इत्यादिक, ते सर्वे बंध हेतुना अभावे करीने अति उदार सुखनां साधनज थाय छे, तो अन्यथा प्रकारनां भोग साधन कहेतां अप्रभूत अने अनुदार एवां जे भोगनां साधन छे ते बंधना हेतु न थाय तेमां शुं कहेवुं एम अपि शब्दनो अर्थ छे, अतिसुखनां कारण एवां भोगसाधन थाय छे ते उपर पांच हेतु देखाडे छे. प्रयत्न विना प्राप्त थाय छे कहेतां अतिशे मोटो, जे पुण्य प्रकर्षनो उ-

दय तेना परिपाकपणे करीने खेंचातां, ते सघलां भोगसाधन एनी मेले आवी मले छे, एटले ते प्रकारना पुरुष प्रयत्न वि-
ना तेमनुं प्राप्त थवापणुं छे ए हेतु माटे. ते पण श्याथी थाय छे कहेतां ते भोग साधन प्रयत्न विना मले छे एम श्याथी क-
हो छो? तेनो उत्तर ए छे के, ते प्रासंगिकपणाथकी मले छे, कहेतां खेती करतां पराल उत्पन्न थाय छे ते प्रासंगिक कहीए,
तेम ए भोग साधन एनी मेले प्रसंगे प्राप्त थाय छे, ते पण कहेतां प्रासंगिक पण श्याथी कहो छो? तेनो उत्तर ए छे के आ
सक्तिना अभावपणाथी कहेतां भरतादिकनी पेठे अति गाढपणे आसक्तिना अभावपणाथी, ते पण एटले आसक्तिनो अभाव
पण श्याथी कहो छो, तेनो उत्तर ए छे के, अनीति मार्गने मुकीने नीति मार्गे प्रवृत्ति थाय छे ए हेतु माटे; ते पण कहे
तां अनीति मार्गमां अप्रवृत्ति पण श्याथी कहो छो, तेनो उत्तर ए छे के शुभानुबंधिपणाथी कहेतां मोक्ष प्राप्तिनां निमित्त
एवां आर्य देश, तथा दृढ संहनन (शरीर) इत्यादिक कुशल कार्यना अनुबंधनुं करवापणु छे तेथी एम कह्युं ते उदार सुख-
नां साधनज छे, एटले अन्यसुख करतां अतिशे अधिक एवां सुखनेज उत्पन्न करनारां कहेतां शरीर तथा चित्त ए बेने आ-
ल्हाद रूप सुख तेने उत्पन्न करनार एवां छे, पण आलोकमां तथा परलोकमां पण दुःखने उत्पन्न करनार एवां नथी एवा
ए भोग सुख साधन छे. आज जग्याये तात्विक हेतु कहे छे के बंध हेतुनो अभाव छे ए हेतु माटे, एंटले कुगतिमां पडवा-
नुं निमित्तरूप जे अशुभकर्म प्रकृति ते छे लक्षण जेनुं एवा बंधनुं हेतुपणु आ देखाडेला घणा उदार भोग साधनो ने न-
थी ए हेतु माटे आ कहेली वातनुं तात्पर्य ए छे के ते घणां उदार एवां पण भोग साधनोने बंध हेतुपणाना अभावथी उदार
सुखनां साधनज ते पुरुषने थाय छे, बंध हेतुनो अभाव छे ते प्रयत्न विना प्राप्तपणुं थाय छे इत्यादिक उत्तरोत्तर हेतु अने

तेना हेतुभूत पांच हेतुथी बंध हेतुनो अभाव जाणवो.

अवतरणम् टी० बंधहेतुत्वाभावमेव विशेषतो भावयन्नाह ॥ भा० हवे बंध हेतुपणाना अभावनेज विशेषथी भावना करता सता कहे छे.

मू० अशुभपरिणाम एव हि प्रधानं बन्धकारणं तदङ्गतया तु बाह्यमिति ॥

भा० जे हेतु माटे अशुभ परिणाम छे तेज प्रधान एटले मुख्य बंधनुं कारण छे अने अशुभ परिणामना कारणपणे करीने बाह्य एवां जे अंतःपुरादिक ते बंधनां कारण छे.

टी० अशुभपरिणाम एव हियस्मात्प्रधानं मुख्यं बन्धकारणम् नरकादिफलपापकर्मबन्धनिमित्तं नत्वन्यत्किंचित् तदङ्गतयात्वशुभपरिणामकारणतया पुनर्बाह्यम- न्तः पुरपुरादिबन्धकारणमिति ॥

भा० जे हेतु माटे, अशुभ परिणाम जे तेज, मुख्यपणे कर्मबंधनुं कारण छे, कहेतां नरकादिक छे फल जेनुं एवां जे पापकर्म तेना बंधनुं निमित्त थाय छे, पण बीजुं कांइ पापकर्म बंध थवानुं निमित्त नथी. अने बाह्य एवां अंतेउर, तथा पुर, आदिक जे कर्मबंधना कारण कह्यां छे, ते अशुभ परिणाम थवानां निमित्त कारणपणे कह्यां छे, पण मुख्य कर्मबंधनुं कारण तो अशुभ परिणामज छे.

अवतरणम् टी० कत इत्याह ॥ भा० अशुभ परिणामएज बंधनुं मुख्य कारण छे, एम शयाथी कहो छो? तेनो उत्तर कहे छे.

मू० तदभावे बाह्यादल्पबन्धभावादिति ॥

भा० अशुभ परिणामना अभाव सते, बाह्य एवां जे जीवहिंसादिक ते थकी अल्पबंध थाय छे ए हेतु माटे.

टी० तदभावे अशुभपरिणामाभावे बाह्याज्जीवहिंसादेरल्पबन्धभावात्तुच्छबन्धोत्पत्तेः ॥

भा० ते अशुभ परिणामना अभाव सते, बाह्य एवां जे जीव हिंसादि, तेनाथी अल्पबंधपणुं छे कहेतां ते थकी तुच्छ बंधनी उत्पत्ति थाय छे ए हेतु माटे अशुभ परिणाम छे तेज मुख्य कर्मबंधनुं कारण छे.

अवतरणम् टी० एतदपि कथमित्याह ॥ भा० आ पूर्वे कह्युं के, अशुभ परिणामना अभाव सते बाह्यहिंसादिकथकी अल्पबंध थाय छे ए पण शी रीते सिद्ध थाय छे? तेनो उत्तर कहे छे.

मू० वचनप्रामाण्यादिति ॥ भा० तीर्थंकरना वचननुं प्रमाणपणुं छे ए हेतु माटे सिद्ध थाय छे.

टी० वचनस्यागमस्य प्रामाण्यात्प्रमाणभावात् ॥

भा० वचन कहेतां आगम तेनुं प्रमाणपणुं छे, ए हेतु माटे, अशुभ परिणामने कर्मबंध थवानुं मुख्य कारणपणुं छे.

अवतरणम् टी० एतदेव भावयन्नाह ॥ भा० एतत् कहेतां ए वचननुं प्रमाणपणुं कह्युं तेनीज भावना करता सता कहे छे.

मू० बाह्योपमर्देऽप्यसंज्ञिषु तथाश्रुतेरिति ॥

भा० बाहिर थयेली उपमर्द कहेतां हिंसा ते सते पण असंज्ञिने विषे, पूर्वे कह्युं तेमज शास्त्रमां संभलाय छे ए हेतु माटे.

टी० बाह्यः शरीरमात्रजन्य. सचासावुपमर्दश्च बहुतमजीवोपघातरूपस्तत्रापि किं पुनस्तदभावे इत्यपिशब्दार्थः असंज्ञिषुसंमूर्छजमहामत्स्यादिषु तथाऽल्पतया बन्धस्य श्रुतेः"असन्नी खलु पढम"मित्यादेर्वचनस्य सिद्धान्ते समाकर्णनात् तथाहि असंज्ञिनो महामत्स्यादयो योजनसहस्रादिप्रमाणशरीराः, स्वयंभूरमणमहासमुद्रमनवरतमालोडयमानाः, पूर्वकोट्यादिजीविनोऽनेक सत्वसंघातसंहारकारिणोपि रत्नप्रभापृथिव्यामेव उत्कर्षतः पल्योपमासंख्येयभागजीविषु चतुर्थप्रतरवर्तिनारकेषु जन्म लभन्ते न परतः । तन्डलमत्स्यस्तु बाह्योपमर्दाभावेपि निर्निमित्तमेवापूरितातितीव्ररौद्रध्यानोऽन्तर्मुहूर्तमायुरनुपाल्य सप्तमनरकपृथिव्यां त्रयस्त्रिंशत्सागरोपमायुर्नारकउत्पद्यते इति, परिणाम एव प्रधानं बन्धकारणमिति सिद्धं भवतीति ॥

भा० नाह्य कहेतां शरीर मात्र थकी उत्पन्न थयो एवो जे अतिशे घणा जीवनो उपघात, ते सते पण एटले अतिशे घणा जीवोनो उपघात न सते तो अल्पबंध होयँ तेमां शुं कहेवुं, एम अपि शब्दनो अर्थ छे. असंज्ञि कहेतां सम्मूर्छिम एवो महामत्स्य आदि प्राणि तेने विषे ते प्रकारना अल्पबंधनुं श्रवण थाय छे कहेतां सिद्धांतमां देखाय छे ते वचननो अर्थ आ छे.

असंज्ञी जे ते निश्चे प्रथमनरक सुधी जाय छे. इत्यादि वचननुं सिद्धांतमांथी श्रवण थाय छे. तेज वातने विस्तारथी देखाडे छे. असंज्ञि एवा महामत्स्यादिक जे ते, हजार योजन आदि प्रमाणनुं छे शरीर ते जेमनुं एवा छे अने स्वयंभूरमण महासमुद्रने निरंतर कल्लोली नाखनारा छे, अने पूर्व कोटि आदि प्रमाण सुधी जीवनारा छे, अने अनेक प्राणीना समूहनो संहार करनारा छे तो पण पेली नरक रत्नप्रभा पृथिवीमांज उत्कर्ष थकी पल्योपमना असंख्येय भाग आउखावाला एवा अने पहेली नरकना चोथा पाथडाने विषे वर्तता एवा जे नारकी तेने विषे जन्म पामे छे पण तेथी आगल जता नथी, अने तंदुलमत्स्य जे ते तो, बाहिरणी जीव हिंसानो अभाव सते पण निमित्त विनाज कर्युं छे अति तीव्र रौद्र ध्यान ते जेणे एवो सतो अंतर्मुहूर्त मात्रनुं आयुष पालीने सातमी नरक पृथिवीमां तेतरीश सागरोपमना आयुषवालो नारकी उत्पन्न थाय छे. ए प्रकारे परिणाम, एज प्रधान एवुं बंधनुं कारण छे. आ वात सिद्ध थइ.

अनंतरणम् टी० एवं सति यदन्यदपि सिद्धिमास्कन्दति तद्दर्शयति ॥ भा० एम कह्ये सते जे अन्य वातनी पण सिद्धि थायछे तेने देखाडे छे

मू० एवं परिणाम एव शुभो मोक्ष कारणमपीति ॥ भा० एम मोक्षनुं कारण पण शुभ परिणाम जे तेज छे.

टी० एव यथा अशुभबन्धे तथा परिणाम एव शुभः सम्यग्दर्शनादिर्मोक्षकारणमपि मुक्तिहेतुरपि किं पुनर्बन्धस्येत्यपि शब्दार्थः॥

भा० ए प्रकारे जेम अशुभ बंधने विषे परिणाम जे, तेज कारण छे तेम मोक्षनुं कारण पण सम्यग्दर्शन आदि शु

भ परिणाम जे तेज छे एटले मोक्षनुं कारण परिणाम छे तो बंधनुं कारण थाय तेमां शुं कहेवुं एम अपि शब्दनो अर्थ छे.

अवतरणम् टी० कुत इत्याह ॥ भा० मोक्षनुं पण कारण शुभ परिणामज छे, एम शाथी कहो छो? तेनो उत्तर कहे छे.

मू० तदभावे समग्रक्रियायोगेपि मोक्षासिद्धेरिति ॥

भा० ते शुभ परिणामनो अभाव सते संपूर्ण क्रियानो योग सते पण मोक्षनी सिद्धि थती नथी ए हेतु माटे.

टी० तस्य शुभपरिणामस्याभावे समग्रक्रियायोगेपि परिपूर्णश्रामण्योचितबाह्यानुष्ठानकलापसंभवेपि किं पुनस्तदभावे इत्यपि शब्दार्थः मोक्षासिद्धेर्निर्वाणानिष्पत्तेरिति ॥

भा० समग्र क्रियानो योग सते पण कहेतां परिपूर्ण एवुं जे मुनिपणाने उचित, बाह्य अनुष्ठान तेनां समूहनो संभव सते पण शुभ परिणामनो अभावसते मोक्षनी सिद्धि थती नथी, तो समग्र क्रियानो योग न सते मोक्षनी सिद्धि क्यांथी थाय एम अपि शब्दनो अर्थ छे.

अवतरणम् टी० एतदपि कुत इत्याह ॥ भा० एम पण कहेतां समग्र क्रियानो योग सते पण मोक्षनो अभाव शाथी कहो छो?

मू० सर्वजीवानामेवानन्तशो ग्रैवेयकोपपातश्रवणादिति ॥

भा० सर्वे जीवोनो पण अनंतीवार ग्रैवेयकने विषे उपपात थयेलो छे, एम शास्त्रथी श्रवण थाय छे, ए हेतु माटे.

टी० सर्व जीवानामेव सर्वेषामपि व्यवहारराशिगतानां प्राणिनामनन्तशोऽनन्तान्वारान् ग्रैवेयकेषु विमानविशेषेषूपपातस्योत्पत्तेः श्रवणाच्छास्त्रे समाकर्णनात् ॥

भा० व्यवहार राशिमां वर्तता सर्व प्राणियोनो पण अनंतीवार ग्रैवेयक विमानने विषे उत्पत्तिनुं शास्त्रने विषे श्रवण थाय छे. ए हेतु माटे शुभ परिणाम विना संपूर्ण क्रियानो योग सते पण मोक्ष थतो नथी.

अवतरणम् टी० यदि नामैवं ततः किं सिद्धमित्याह ॥ भा० सर्व जीवोनी अनंतीवार ग्रैवेयकने विषे उत्पत्ति संभलाय छे एम कह्युं,

तेथी आ जगाए शुं सिद्ध थयुं? तेनो उत्तर कहे छे.

मू० समग्रक्रियाऽभावे तदप्राप्तेरिति ॥ भा० समस्त क्रियाना अभाव सते ते नवमा ग्रैवेयकनी प्राप्ति थती नथी.

टी० समग्रक्रियाऽभावे परिपूर्णश्रामण्यानुष्ठानाभावे तदप्राप्तेर्नवमग्रैवेयकोपपाताप्राप्तेः ॥ तथाचागमः ॥

आणोहेणाणंता मुक्का गेवेज्जगेसु य सरीरा नय तत्थाऽसंपुण्णाए साहु किरियाइ उववाओत्ति ॥ १ ॥

भा० समग्र क्रियाना अभाव सते कहेतां परिपूर्ण एवुं जे श्रमणपणानुं क्रियानुष्ठान तेनो अभाव सते नवमा ग्रैवेयकने विषे उत्पत्तिनी प्राप्ति नथी ए हेतु माटे शुभ परिणाम विना समग्र क्रियानो योग सते पण मोक्षनी प्राप्ति थती नथी. ए वात शास्त्रमां कही छे के,- सामान्यपणे सर्वजीवोए ग्रैवेयकने विषे अनंतां शरीर मुक्यां छे, एटले अनंती वार त्यां उत्पन्न थयो छे, एवुं भगवंतनुं वचन छे. अने ए ग्रैवेयकने विषे असंपूर्ण एवी साधु क्रियाये करीने उपजवुं थतुं नथी, माटे संपूर्ण साधु क्रिया सते पण जो सम्यग्दर्शनादि रूप शुभ परिणाम न होय तो जीवने मोक्षनी प्राप्ति थती नथी, माटे मोक्षनुं पण प्रधान कारण तथाविध शुभ परिणाम छे. ॥१॥

अवतरणम् टी० उपसंहरन्नाह ॥ भा० चालता प्रसंगनी समाप्ति करता सता कहे छे.

मू० इत्यप्रमादसुखवृद्ध्या तत्काष्ठासिद्धौ निर्वाणावाप्तिरितीति ॥

भा० आ प्रकारे अप्रमाद सुखनी वृद्धिये करीने ते चारित्र धर्मनी मोटी सिद्धि थये सते मोक्षनी प्राप्ति थाय छे.

टी० इत्येवमुक्तनीत्याऽप्रमादसुखस्याप्रमत्ततालक्षणस्य वृद्ध्योत्कर्षेण तस्य चारित्रधर्मस्य काष्ठासिद्धौ प्रकर्षनिष्पत्तौ शैलेश्यवस्थालक्षणायां निर्वाणस्य सकलक्लेशलेश विनिर्मुक्त जीवस्वरूपलाभलक्षणस्यावाप्तिर्लाभ', इतिः परिसमाप्तावितिति ॥

भा० एम कही ए नीतिये करीने, अप्रमत्तपणु छे लक्षण ते जेनुं एवा सुखनी वृद्धिये करीने, ते चारित्र धर्मनी उत्कृष्ट सिद्धि थये सते, शैलशीकरणनी अवस्थाने विषे निर्वाण एटले समस्त क्लेशनो लव मात्रे करीने रहित एवुं जीव स्वरूपनो लाभ थवा रूप छे लक्षण जेनुं एवो मोक्ष तेनो लाभ थाय छे. इति शब्द समाप्तिरूप अर्थने विषे छे.

मू० यत्किंचन शुभं लोके स्थानं तत्सर्वमेव हि ॥ अनुबंधगुणोपेतं धर्मादाप्नोति मानवः ॥१॥ इति ॥

भा० जे कांइ लोकने विषे इंद्रादिक प्रगट शुभ स्थान कहेवाय छे तेने उत्तरोत्तर शुभ गुणे सहित, मनुष्य जे ते धर्मथी पामे छे ॥ १ ॥

टी० यत्किंचन सर्वमेवेत्यर्थः शुभं सुन्दरं लोके त्रिजगल्लक्षणे स्थानं शक्राद्यवस्थालक्षणं तत्सर्वमेव हि स्फुटं कीदृशमित्याह अनुबन्धगुणोपेतं जात्यसुवर्णघटितघटादिवत् उत्तरोत्तरानुबन्धसमन्वितं धर्मादुक्तनिरुक्तादाप्नोति लभते मानवः पुमान्, मानवग्रहणं च तस्यैव परिपूर्णधर्मसाधनसहत्वादिति ॥ १ ॥

भा० जे कांइ एटले सर्व एटलो अर्थ थयो. त्रणलोकमां जे सुंदर स्थान छे कहेतां इंद्रादिकनी अवस्था ते रूप जे शुभ स्थान एटले जातिवंत सोनाना घडेला घडानी पेठें उत्तरोत्तर शुभानुबंध सहित एवुं जे प्रगट शुभ स्थान तेने. पूर्वे निरूपण कर्यो एवो जे धर्म, ते थकी मनुष्य जे ते पामे छे, मनुष्य शब्दनुं ग्रहण कर्युं ते, तेनेज परिपूर्ण धर्म साधन करवामां समर्थपणु छे एम जणाववा अर्थे कर्युं छे. ॥१॥

मू० तथा-धर्मश्चिन्तामणिः श्रेष्ठो धर्मः कल्याणमुत्तमम् । हित एकान्ततो धर्मो धर्म एवामृतं परम् ॥२॥ इति ॥

भा० वली धर्म जे ते श्रेष्ठ एवो चिंतामणि छे, धर्म जे ते उत्तम एवुं कल्याण छे, धर्म जे तेज एकांते हितकारक छे, माटे धर्म एज परम अमृत छे. ॥२॥

टी० एतन्निगदसिद्धमेव परं यत्पुनः पुनर्धर्मशब्दोपादान तद्धर्मस्यात्यन्तादरणीयताख्यापनार्थमिति ॥ भा० ए श्लोकनो अर्थ प्रथम कह्या प्रमाणेज छे, परंतु जे वारंवार धर्मशब्दनुं ग्रहण कर्युं ते धर्मनुं अत्यंत आदरवापणुं प्रसिद्ध करवाने अर्थे छे. ॥२॥

मू० तथा-चतुर्दशमहारत्नसद्भोगान्नृष्वनुत्तमम् । चक्रवर्त्तिपदं प्रोक्तं धर्महेलाविजृम्भितम् ॥ ३ ॥ इति ॥

भा० चउदे-चउद महारत्ननो जे सारो भोग, तेथी मनुष्यने विषे उत्तम गणातुं एवुं चक्रवर्त्तिनुं पद जे ते, धर्म जे छे तेनी लीला मात्रनुं विलसितपणुं छे एम कह्युं छे. ॥३॥

टी० चतुर्दशाना महारत्नानां सेनापति, गृहपति, पुरोहित, गज, तुरग, वर्द्धकि, स्त्री, चक्र, छत्र, चर्म, मणि, काकिणी, खड्ग, दण्ड, लक्षणानां सद्भोगात् परानपेक्षि तया सुन्दरभोगान्नृषु नरेषु मध्येऽनुत्तमं सर्वप्रधानम् । किं तदित्याह । चक्रवर्त्तिपदं चक्रधरपदं प्रोक्तं । प्रतिपादितं सिद्धान्ते धर्महेलाविजृम्भितं धर्मलीलाविलसितमिति ॥३॥

भा० चौद जे महारत्न कहेतां सेनापति १, गृहपति २, पुरोहित ३, हाथी ४, घोडो ५, वर्द्धकि ६, स्त्री ७, चक्र ८, छत्र ९, चर्म १०, मणि ११, कांकिणी १२, खड्ग १३, दंड १४, ए चौद रत्ननो जे सारो भोग कहेतां परनी अपेक्षा रहित सुंदर भोग करवो, तेथी मनुष्यने विषे अतिशे प्रधान एवुं जे चक्रवर्ति पद, ते सिद्धांतने विषे धर्मनी लीलानो विलास छे एम कह्युं छे. ॥ ३ ॥

टी० इतिश्री मुनिचन्द्रसूरिविरचितायां धर्मबिन्दुवृत्तौ धर्मफल विधि सप्तमोऽध्यायः समाप्तः ॥ व्याख्यातः सप्तमोऽध्यायः ॥

भा० ए प्रकारे श्रीमुनिचंद्रसूरिए रचेली धर्मबिंदुनी टीकाने विषे, धर्मफलनो विधि कह्यो, ए नामे सातमो अध्याय इति कहेतां संपूर्ण थयो. अने सातमा अध्यायनी व्याख्या पण संपूर्ण थई.

॥ अध्याय ८ ॥

टी० अधुनाऽष्टमआरभ्यते ॥ तस्य चेदमादिसूत्रम् ॥ भा० हवे आठमो अध्याय आरंभीये छीये. ॥ तेनुं आ प्रथम सूत्र छे के,

मू० किं चेह बहुनोक्तेन तीर्थकृत्त्वं जगद्धितम् । परिशुद्धादवाप्नोति धर्माभ्यासान्नरोत्तमः ॥ १ ॥ इति ॥

भा० वली वधारे कहेवावडे शुं, उत्तम नर जे ते, अति शुद्ध धर्मना अभ्यासथी, जगतने हितकारी एवुं तीर्थंकरपणुं तेने पामे छे तो पछी धर्मथी इंद्रादिक पद पामे तेमां शुं कहेवुं. ॥ १ ॥

टी० किंचेत्यभ्युच्चये, इह धर्मफलचिन्तायां बहुना प्रचुरेणोक्तेन धर्मफलेन यतस्तीर्थं कृत्त्वं तीर्थंकरपदलक्षणं जगद्धितं जगज्जन्तुजातहिता धानकरं परिशुद्धादमलीमसादवाप्नोति लभते धर्माभ्यासात्प्रतीतरूपान्नरोत्तमः स्वभावत एव सामान्यापरपुरुषप्रधानः॥ तथा हि तीर्थंकरपदयोग्यजन्तूनां सामान्यतोपि लक्षणमिदं शास्त्रैरुद्घुष्यते॥ यथा एते आकालं परार्थव्यसनिनः, उपसर्जनीकृत स्वार्थाः, उचितक्रियावन्तः , अदीनभावाः, सफलारम्भिणः, अदृढानुशयाः, कृतज्ञतापतयः, अनुपहतचित्ताः, देवगुरुबहुमानिनः, तथा गम्भीराशया इति ॥ १ ॥

भा० वली आ धर्मफलनी चिंताने विषे घणुं धर्मनुं फल कहेवुं तेणे करीने शुं? जे हेतु माटे नरोत्तम कहेतां स्वभावथीज सामान्य एवा बीजा पुरुषोनी मध्ये प्रधान एवो पुरुष जे ते निर्मल एवा धर्मना अभ्यासथी जगत् जीवना हितने करनार एवुं तीर्थंकरपणु तेने पामे छे. ते वातने देखाडे छे के,- तीर्थंकरपदने योग्य एवा जीवोनुं सामान्यपणाथी पण आ लक्षण शास्त्रमां कह्युं छे के,- आ योग्य पुरुषो, जीवता सूधी पारको अर्थ साधवानुं छे व्यसन ते जेमने एवा, अने गौण कर्यो छे पोतानो अर्थ ते जेमणे एवा, अने उचित छे क्रिया ते जेमनी एवा, अने नथी दीनपणानो भाव ते जेमने एवा

अने सफल छे आरंभ ते जेमनो एवा, अने नथी दीठो पश्चात्ताप ते जेमणे एवा, अने कृतज्ञपणाना स्वामी एवा, अने न थी हणायुं चित्त ते जेमनुं एवा. अने देवगुरुनुं बहुमान करनारा एवा ए पूर्वे कहेला गुणो सहित जे होय ते अने गंभीर छे आशय, जेमनो एवा ते तीर्थंकरपदने योग्य पुरुषो होय छे. ॥ १ ॥

टी० ननु यदि तीर्थकृत्त्वं धर्मादवाप्नोति तथापि कथं तदेव प्रकृष्टं धर्मफलमिति ज्ञातुं शक्यमित्याह ॥

भा० कोइ आशंका करे छे के जो तीर्थंकरपणु धर्मथी पमाय छे तोपण ते तीर्थंकरपणुज उत्कृष्टुं धर्म फल छे, एम- जाणवाने केम समर्थ थवाय? तेनो उत्तर कहे छे के,-

मू० नातःपरं जगत्यस्मिन्विद्यते स्थानमुत्तमम्। तीर्थकृत्त्वं यथा सम्यक् स्वपरार्थं प्रसाधकम् ॥ २ ॥ इति

भा० जे प्रकारे आ जगतने विषे रूडे प्रकारे पोताना अने परना अर्थने साधनारुं तीर्थंकरपणु जेवुं छे तेवुं एथी बी- जुं कोइ उत्तम स्थान पोताना तथा परना अर्थनुं साधनारुं नथी. ॥२॥

टी० न नैवातस्तीर्थकृत्त्वात्परमन्यज्जगत्यस्मिन्नुपलभ्यमाने चराचरलक्षणे विद्यते समस्ति स्थानं पदमुत्तमं प्रकृष्टं तीर्थकृत्त्वमुक्तरूप, यथा येन प्रकारेण सम्यग् यथावत् स्वपरार्थप्रसाधकं स्वपरप्रयोजननिष्पादकम् ॥२॥

भा० पूर्वे जेनुं स्वरूप कह्युं छे एवुं अने जे प्रकारे पोताना अर्थनुं अने परना अर्थनुं रूडे प्रकारे साधनार एवुं जे तीर्थंकरपणु आ चराचर जगतमां उत्तम स्थान छे, तेथी उत्तम स्थान बीजुं कोइ नथीज. ॥२॥

अवतरणम् टी० एतदेव भावयति ॥ भा० एज वातनी एटले तीर्थंकरपणु स्वपरार्थनुं साधनारुं छे तेनीज भावना करे छे.

मू० पञ्चस्वपि महाकल्याणेषु त्रैलोक्यशंकरम् ॥ तथैव स्वार्थसंसिद्ध्या परंनिर्वाणकारणम् ॥३॥ इति॥

भा० जे प्रकारे तीर्थंकरपणु जे ते पांच एवा पण महाकल्याणकने विषे, त्रणलोकने विषे सुखने करनार एवुं छे; तेमज पोताना अर्थनुं साधवुं तेणे करीने उत्कृष्टुं मोक्षनुं कारण छे. ॥ ३ ॥

टी० पञ्च स्वपि न पुनरेकस्मिन्नेव कचिन्महाकल्याणेषु गर्भाधानजन्म दिनादिषु त्रैलोक्यशंकरं जगत्त्रय सुखकारि तीर्थकृत्त्वमित्यनुवर्त्तते ॥ इत्थं परार्थसाधकत्वमुक्त्वा स्वार्थसाधकत्वमाह । तथैव त्रैलोक्यसुखकरणप्रकारेण स्वार्थसंसिद्ध्या क्षायिक सम्यग्दर्शन ज्ञानचारित्र निष्पत्त्या, परं प्रधानं निर्वाणकारणं मुक्तिहेतुरिति ॥ ३ ॥

भा० तीर्थंकरपणु जे ते गर्भाधान जन्मदिन इत्यादि पांच महाकल्याणकने विषे त्रणलोकमां सुख करे छे, पण एक कल्याणकने विषे सुख करे छे एम नथी, एम अपि शब्दनो अर्थ छे. आ प्रकारे परार्थनुं साधकपणु कहीने, हवे पोताना अर्थनुं साधकपणु कहे छे. जे प्रकारे त्रणलोकना सुखनुं करनार छे तेमज स्वार्थनी संसिद्धि कहेतां क्षायिक सम्यग्दर्शन ज्ञान चारित्रनी सिद्धि थइ तेणे करीने प्रधान एवुं मोक्षनुं कारण तीर्थंकरपणु छे एम कह्युं. ॥३॥

मू० इत्युक्त प्रायं धर्मफलमिदानीं तच्छेषमेव उदग्रमनुवर्णयिष्याम इति ॥

भा० ए प्रकारे धर्मनुं फल बहुधा कह्युं. हवे तेनुं शेष एटले धर्मफलनुं अवशेष जे उत्कृष्ट फल तेनुं वर्णन करीये छीये.

टी० सुगममेव परं तच्छेषमिति धर्मफल शेषम् ॥ भा० आ सूत्रनो अर्थ सुगमज छे, परंतु तेनुं शेष कहेतां धर्मफलनुं शेष कहेतां बाकी रहेलुं उत्कृष्ट फल, ते कहीशुं एम जाणवुं.

अवतरणम् टी० एत देव दर्शयति ॥ भा० धर्मनुं अवशेष जे उत्कृष्ट फल तेनेज देखाडे छे.

मू० तच्च सुखपरंपरया प्रकृष्टभावशुद्धेः सामान्यचरमजन्म तथा तीर्थकृत्त्वं चेति ॥

भा० ते धर्मनुं शेषफल सुखनी परंपराए करीने उत्कृष्टा भावनी शुद्धि थवाथी सामान्यपणे चरम जन्म कहेतां छेलु

जन्म तथा तीर्थंकरपणु ए बे उत्कृष्ट फल छे.

टी० तत्र तस्य धर्मस्य शेषम् इदं परंपरया उत्तरोत्तरक्रमेण प्रकृष्टज्ञानशुद्धेः सकाशात् किमित्याह । सामान्य चरमजन्म, सामान्यं तीर्थकरातीर्थकरयोः समानं चरम जन्म चरमशरीरजन्मलक्षणं तथेति पक्षान्तरोपक्षेपे तीर्थकृत्त्वं तीर्थकरजन्मलक्षणं चः समुच्चये ॥

जा० ते धर्मफलनुं मोटुं शेष एटले उत्कृष्ट फल ए छे के, उत्तरोत्तर सुखपरंपरानां क्रमेकरीने ज्ञाननी विशेष शुद्धि थवाथी एकतो सामान्य एटले तीर्थंकर तथा अतीर्थंकर ए बेने सरखुं एवुं छेलुं जन्म, तथा तीर्थंकरपणु ए बे वानां धर्मनुं उत्कृष्ट फल छे. च शब्दनो समुच्चय अर्थ छे.

मू० तत्राक्लिष्टमनुत्तरं विषयसौख्यं, हीनभावविगमः, उदग्रतरा संपत्, प्रभूतोपकारकरणं, आशयविशु-द्धिः, धर्मप्रधानता, अवन्ध्यक्रियात्वमिति ॥

भा० ते सामान्य चरमभवने विषे क्लेश रहित प्रधान एवुं विषय सुख मले छे, तथा हीनभावनो नाश थाय छे, त-था अतिशे मोटी संपत्ति मले छे, तथा घणा उपकारनुं करवापणुं थाय छे, तथा अंतःकरणनी विशुद्धि थाय छे, तथा धर्मने विषे प्रधानपणुं थाय छे, तथा अवंध्य कहेतां सफल क्रियापणु थाय छे.

टी० तत्र सामान्यतश्चरमजन्मनि अक्लिष्टं परिणामसुन्दरमनुत्तरं शेषभोगसौख्येभ्यः प्रधानं विषयसौख्यं शब्दादिसेवालक्षणं, हीनभावविगमः जातिकुलादिभजनगोच-रस्यादिन्यूनता रूपहीनत्वनिरासः, उदग्रतरा प्राग्भवेभ्योऽत्यन्तोद्भटा संपत् द्विपदचतुष्पदादिसमृद्धिः, तस्यां च प्रभूतस्यातिभूयिष्ठस्योपकारस्य स्वपरगतस्य करणं विधानं अत एव, आशयस्य चित्तस्य विशुद्धिः प्रमादादिन्यरूपा, धर्मप्रधानता धर्मैकसारत्वं, अतिनिपुणविवेकवशोपलब्धयथावस्थितसमस्तवस्तुतत्त्वतया,ऽवन्ध्याऽनिष्फला क्रिया धर्मा-र्थाराधनरूपा यस्य तद्भावस्तत्त्वम् ॥

भा० ते सामान्य चरमभवने विषे क्लेश रहित एटले परिणामे सुंदर अने शेष भोग सुखथकी प्रधान एवुं विषयसुख केहेतां शब्दादि पांच विषयनी सेवा प्राप्त थाय छे, तथा जाति, कुल, विभव, वय, अवस्था इत्यादिकनी न्यूनतारूप जे हीनपणु तेणे रहित, तथा पूर्व भवथकी अत्यंत उंची संपत्ति जे द्विपद चतुःपदादिरूप समृद्धि, अने ते संपत्ति विद्यमान सते अतिशे घणो जे पोतानो अने पारको उपकार तेनुं करवुं; एज कारण माटे चित्तनी विशुद्धि थाय छे, तथा धर्मनुंज एकसारपणु ते स्याथी के अति निपुण एवा विवेकना वशथी प्राप्त थयुं जे यथार्थ समस्त वस्तु तत्त्व तेणे करीने, सफल क्रिया एटले धर्म, अर्थ अने काम तेमनी सेवारूपपणु एटला पदार्थ सामान्य चरमजन्मने विषे प्राप्त थाय छे.

मू० तथा-विशुद्ध्यमानाऽप्रतिपातिचरणावाप्तिः, तत्सात्म्यभावः, भव्यप्रमोदहेतुता, ध्यानसुखयोगः, अतिशयर्द्धिप्राप्तिरिति ॥

भा० वली विशुद्ध अने जेनो नाश नथी एवी चारित्रनी प्राप्ति थाय छे; अने ते चारित्रनी साथे आत्मानो एकी भाव थाय छे. अने भव्यजनने प्रमोदनुं कारणपणु थाय छे, अने ध्यान सुखनो योग थाय छे, तथा अतिशे ऋद्धिनी प्राप्ति थाय छे.

टी० विशुद्ध्यमानस्य संक्लिश्यमानविलक्षणतया, अप्रतिपातिनः, कदाचिदप्यध्वंशभाजः चरणस्य चारित्रस्याऽवाप्तिर्लाभः, ततश्च तेन विशुद्ध्यमानाऽप्रतिपातिना चरणेन सात्म्यं समानात्मता तत्सात्म्यं तेन सहैकीभाव इत्यर्थः तेन भावो भवनं परिणतिरिति, भव्य प्रमोदहेतुता भव्यजनसंतोषकारित्वं; ध्यानसुखयोगः ध्यानसुखस्याशेषसुखातिशायिनश्चित्तनिरोधलक्षणस्य योगः, अतिशयर्द्धिप्राप्तिः अतिशयर्द्धेरामर्षौषध्यादिरूपायाः प्राप्तिः ॥

भा० संक्लिश्यमान केहेतां हीयमान ते थकी विलक्षणपणाये करीने विशुद्ध एवं अने क्यारे पण जेनो नाश नथी, एवा चारित्र तेनो लाभ थाय छे. पछी ते विशुद्ध अने अविनाशि एवा चारित्र साथे एकी भाव रूप परिणति थाय छे. तथा

भव्यजनने संतोष करवानुं कारणपणुं, तथा चित्तनो निरोध करवारूप छे लक्षण जेनुं एवुं अने समस्त सुखने अतिक्रमण करे एवा ध्यान सुखनो योग थाय छे, तथा आमर्ष औषध्यादि रूप जे लब्धियो तेमनी प्राप्ति थाय छे.

अवतरणम् टी० ततश्च कालेन ॥ भा० ते वार पछी एटले पूर्वोक्त गुण प्राप्त थया पछी काले करीने.

मू० अपूर्वकरणं, क्षपकश्रेणिः, मोहसागरोत्तारः, केवलाभिव्यक्तिः, परमसुखलाभ इति ॥

भा० अपूर्वकरण कहेतां आठमा गुण स्थानकने पामे छे, पछी क्षपकश्रेणि करे छे. पछी मोहरूप समुद्रने उतरे छे. पछी केवल ज्ञानी थाय छे अने तार पछी परमसुखनो लाभ थाय छे.

टी० अपूर्वाणां, स्थितिघातरसघातगुणश्रेणिगुण संक्रमापूर्वस्थितिबन्धलक्षणानां पञ्चानामर्थानां प्राच्यगुणस्थानेष्वप्राप्तानां, करणं यत्र तदपूर्वकरणमष्टमगुणस्थानकं । ततश्च क्षपकस्य घातिकर्मप्रकृतिक्षयकारिणी यतेः, श्रेणिर्मोहनीयादि प्रकृति क्षयक्रमरूपा संपद्यते, क्षपकश्रेणिक्रमश्चायं ॥ इह परिपक्व सम्यग्दर्शनादिगुणो जीवश्चरमवर्ती अविरतदेशविरतप्रमत्ताप्रमत्तसंयतान्यतरगुणस्थानकस्थः प्रवृद्धतीव्रशुद्धध्यानाधीनमानसः, क्षपकश्रेणिमारुरुक्षुरपूर्वगुणस्थानकमवाप्य प्रथमतश्चतुरोऽनन्तानुबन्धिनः क्रोधादीन् युगपत्क्षपयितुमारभते । ततः सावशेषेष्वेतेषु मिथ्यात्वं क्षपयितुमुपक्रमते । ततस्तदवशेषे मिथ्यात्वे च क्षीणे सम्यग्मिथ्यात्वं सम्यक्त्वं च क्रमेणोच्छिनत्ति । तदनन्तरमेवाबद्धायुष्कोऽनिवृत्तिकरणं नाम सकलमोहापोहैकसहं नवमगुणस्थानकमध्यारोहति । तत्र च तथैव प्रतिक्षणं विशुद्ध्यमानः कियत्स्वपि संख्यातेषु भागेषु गतेष्वष्टौ कषायानप्रत्याख्यानावरणप्रत्याख्यानावरणसंज्ञितान्, क्रोधादीनेव क्षपयितुमारभते । क्षीयमाणेषु च तेष्वेताः षोडशप्रकृतीरध्यवसायविशेषात् निद्रानिद्रा १ प्रचलाप्रचला २ स्त्यानगृद्धि ३ नरकगति ४ नरकानुपूर्वी ५ तिर्यग्गति ६ तिर्यगानुपूर्वी ७ एकेन्द्रिय ८ द्वीन्द्रिय ९ त्रीन्द्रिय १० चतुरिन्द्रियजातिनाम ११ आतपनाम १२ उद्योतनाम १३ साधारणनाम १४ स्थावरनाम १५ सूक्ष्मनाम १६ लक्षणाः क्षपयति । ततोऽष्टकषायावशेषक्षये यदि पुरुषः प्रतिपत्ता ततो नपुंसकवेदं ततः स्त्रीवेदं ततो हास्यादिषट्कं ततः पुनः पुरुषवेदं क्षपयति । यदि पुनर्नपुंसकं स्त्री वा तदा पुरुषवेदस्थाने स्ववेदमितरवेदद्वयं च यथा जघन्यप्रथमतया क्षपयति । ततः क्रमेण क्रोधादीन्संज्वलनां स्त्रीन्ततः बादरलोभं चाऽत्रैव क्षपयित्वा सूक्ष्मसंपरायगुणस्थाने च सूक्ष्मं सर्वथा विनिवृत्तसकलमोहविकारां क्षीणमोहगुणस्थानावस्थां संश्रयते । तत्र च समुद्रप्रतरण श्रान्तपुरुषवत्संग्रामाङ्गणविनिर्गतपुरुषवद्वा मोहनिग्रहनिश्चल निबद्धाध्यवसायतया परिश्रान्तः सन्नन्तर्मुहूर्तं विश्रम्य तद्गुणस्थानकद्विचरमसमये निद्राप्रचले चरमसमये च ज्ञानावरणान्तराय प्रकृतिदशकं दर्शनावरणावशिष्टं

प्रकृतिचतुष्कं च युगपदेव क्षपयति । बद्धायुः पुनः सप्तकक्षयानन्तरं विश्रम्य यथानिबद्धं चायुरनुभूय जवान्तरे क्षपकश्रेणिं समर्थयत इति । यश्चात्रापूर्वकरणोपन्यासानन्तरं क्षपकश्रेणेरुपन्यासः स सैद्धान्तिकपक्षापेक्षया, यतो दर्शन मोहसप्तकस्यापूर्वकरणस्थ एव क्षयं करोतीति तन्मतं,न तुयथा कार्मग्रन्थिकाभिप्रायेणाविरतसम्यग्दृष्ट्याद्यन्यतरगुणस्थानकचतुष्टयस्थ इति ॥ ततो मोहसागरोत्तारः मोहो मिथ्यात्वमोहादिः स एव सागरः स्वयंभूरमणादिपारावारः मोहसागरस्तस्मादुत्तारः परपारप्राप्तिः । तत. केवलाभिव्यक्तिः केवलस्य केवलज्ञानकेवलदर्शनलक्षणस्य जीवगुणस्य ज्ञानावरणादिघातिकर्मो परतावभिव्यक्तिराविर्भावः । ततः परमसुखलाभः परमस्य प्रकृष्टस्य देवादिसुखातिशायिनःसुखस्य लाभः प्राप्तिः ॥ उक्तं च ॥

यच्च कामसुखं लोके यच्च दिव्यं महासुखम् । वीतरागसुखस्येदमनन्तांशे न वर्तते ॥ इति ॥

भा० अपूर्व करण, अपूर्व कहेतां प्रथमना गुणस्थानमां न प्राप्त थयेला एवा जे स्थितिघात रसघात गुणश्रेणि गुण संक्रम अपूर्व स्थितिबंध ए छे लक्षण जेमनुं एवा जे पांच अर्थ, तेमनुं करवुं जेने विषे थाय छे, ते अपूर्वकरण नामे आठमुं गुणस्थानक कहीये. त्यार पछी क्षपक एवो जे साधु, कहेतां घातिकर्म प्रकृतिने क्षय करनार एवो जे मुनि, तेनी श्रेणि कहेतां मोहनीयादि कर्म प्रकृतिना, क्षयक्रमरूप श्रेणि जे ते उत्पन्न थाय छे. ते क्षपक श्रेणिनो क्रम आ प्रकारनो छे.इहां परिपक्व थया छे सम्यग्दर्शनादि गुण ते जेने एवो चरमशरीरी एवो जीव जे ते, अविरत अने देशविरत अने प्रमत्तसंयत अने अप्रमत्त संयत ए चारमांथी कोइ एक गुणस्थानमां रहेलो जीव जे ते अतिशे वृद्धि पामतुं एवुं तीव्र शुद्ध ध्यान तेने आधीन छे मन जेनुं एवो अने क्षपकश्रेणिने आरोहण करवानी इच्छावालो अपूर्व गुणस्थानकने पामीने प्रथमथीज त्यार एवा अनंतानुं बंधि क्रोधादिकने संघाथे नाश करवानो आरंभ करे. त्यार पछी ते अनंतानु बंधिया क्रोधादि कांइक अवशेष रहे सते मिथ्यात्वनो क्षय करवानो आरंभ करे. त्यार पछी ते अनंतानुबंधि क्रोधादिक तेमनो जे अवशेष रह्यो छे तेनो तथा क्षय करवा मांमेलुं जे मिथ्यात्व ए बेनो क्षय करे. त्यार पछी सम्यक् मिथ्यात्व कहेतां मिश्रपुंज अने सम्यक्त्व कहेतां

शुद्धपुंज ए बेने अनुक्रमे खपावे एटले प्रथम मिश्रपुंजने खपावे अने पछी शुद्धपुंजने खपावे. त्यार पछीज नथी बांध्युं आउखुं ते जेणे एवो जीव जे ते अनिवृत्तिकरण नामे सकल मोहना नाशने एक करनार एटले मोहना नाश करवामां ए गुणस्थानक छे तेवुं बीजुं नथी माटे एक कह्युं एवुं नवमुं गुणस्थानक तेने आरोहण करे छे, ते नवमा गुणस्थानकने विषे तेमज कहेतां पूर्वोक्त रीतने अनुसारे क्षण क्षण प्रत्ये विशुद्धमान थयो सतो केटलाक संख्याता भाग ए गुणस्थानकना गये सते अप्रत्याख्यानावरण अने प्रत्याख्यानावरण छे नाम जेनां एवा क्रोधादिक आठ कषायनेज नाश करवानो आरंभ करे छे, अने ते आठ कषाय क्षय करवा मांड्ये सते आ सोल प्रकृतियोने अध्यवसाय विशेषे करीने नाश करे छे, ते सोल प्रकृतिनां नाम आ प्रकारे छे. निद्रानिद्रा १, प्रचलाप्रचला २, स्त्यानर्द्धि एटले थीणद्धी ३, नरकगति ४, नरकानुपूर्वी ५, तिर्यग्गति ६, तिर्यगानुपूर्वी ७, एकेंद्रियजाति ८, द्वींद्रियजाति ९, त्रींद्रियजाति १०, चतुरिंद्रयजातिनामे ११ तथा आतप नाम कर्म १२, उद्योत नाम कर्म १३, साधारण नाम कर्म १४, स्थावर नाम कर्म १५, सूक्ष्म नाम कर्म १६; ए सोल छे लक्षण जेनां एवी प्रकृतियोने खपावे, त्यार पछी आठकषायनो अवशेष एटले अप्रत्याख्यानावरण अने प्रत्याख्यानावरण तेमनुं शेष तेनो क्षय करे, त्यार पछी श्रेणि करनार जो पुरुष वेदी होय तो नपुंसक वेदने खपावे, त्यार पछी स्त्रीवेदने खपावे, त्यार पछी हास्यादिक छने खपावे, त्यार पछी पुरुषवेदने खपावे, अने जो क्षपकश्रेणि करनार नपुंसक होय अथवा स्त्री होय त्यारे पुरुषवेदने ठेकाणे पोताना वेदने खपावे पछी बाकीना बे वेदने खपावे एटले जो क्षपकश्रेणि करनार नपुंसक होय तो प्रथम स्त्रीवेदने खपावे पछी पुरुषवेदने खपावे पछी पोताना वेदने खपावे अने जो स्त्री होय तो प्रथम नपुंसकवेदने

खपावे पछी पुरुषवेदने खपावे पछी पोताना वेदने खपावे. त्यार पछी अनुक्रमे संज्वलनना क्रोधादिक त्रण कषायने खपावे. त्यार पछी बादर लोभने एज गुणस्थानकमां खपावीने सूक्ष्म संपराय गुणस्थानमां सूक्ष्म लोभने खपावे ते खपाविने सर्व प्रकारे विनिवृत्त थयो छे सकलमोहविकार जेनो एवी क्षीणमोह गुणस्थाननी अवस्थाने आश्रयण करे छे त्यां समुद्र तरीने थाकेला पुरुषनी पेठे तथा संग्रामरूप आंगणामांथी निकलेला पुरुषनी पेठे मोहना निग्रह करवामां निश्चलपणे बांधेला अध्यवसाये करीने परिश्रांत थयेलो सतो अंतर्मुहूर्त ते बारमा गुणस्थानमां विसामो खाइने ते गुणगणाना बीजा चरमसमयने विषे एटले छेला समयथी प्रथम रहेला समयने विषे निद्रा अने प्रचला ए बे प्रकृतिने खपावे अने चरमसमयने विषे ज्ञानावरणनी पांच अने अंतरायनी पांच ए दश प्रकृति तथा दर्शनावरणनी अवशिष्ट प्रकृति च्यार ए रीते चउद प्रकृतिने संघाथेज खपावे. आ क्षपकश्रेणिनी जे वात कही ते जेणे आउखुं बांध्युं नथी तेना आश्रि जाणवी. हवे जेणे आउखुं बांध्यु छे तेतो सात प्रकृतिने खपाव्या पछी, एटले चार अनंतानु बंधीनी अने त्रण दर्शनमोहनीयनी एम सात प्रकृति खपावीने विसामो ले, पछी जेवी रीते पोते आउखुं बाध्युं छे. एवी रीते भोगवीने अन्यभवमां क्षपकश्रेणिनो प्रारंभ करे. ॥ इहां जे अपूर्वकरण कर्या पछी क्षपकश्रेणिनुं करवापणु कह्युं छे ते सैद्धांतिकनी अपेक्षाए कह्युं छे, जे कारण माटे अपूर्वकरण गुणस्थानकमां रह्यो सतोज दर्शन मोहनीयनुं जे सप्तक तेनो क्षय करे छे, ए प्रकारे ते सैद्धांतिकोनो अभिप्राय छे, तेने अंगीकार करीने कह्युं छे; पण कर्मग्रंथना अभिप्राय प्रमाणे नथी कह्युं केमके, कर्मग्रंथना करनारनो अभिप्राय तो ए छे के,- अविरत सम्यक दृष्टि इत्यादि चार गुणस्थानकमांथी सूझे ते गुणस्थानकमां रहेलो जीव, क्षपकश्रेणि

करे. त्यार पछी मिथ्यात्व मोहादि एज जे समुद्र कहेतां स्वयंभूरमण प्रमुख समुद्र तेथी उतरवुं थाय छे कहेतां सामा
कांठानी प्राप्ति थाय छे. त्यार पछी केवलज्ञान अने केवलदर्शन रूप जे जीव गुण तेनुं प्रगटपणुं थाय छे. कहेतां ज्ञानावर-
णादि घातिकर्मनो नाश थये सते आत्मगुण प्रगट थाय छे, त्यार पछी देवसुखथी अधिक एवा सुखनो लाभ थाय छे. ते वा
त शास्त्रमां कही छे जे,-आलोकने विषे जे काम सुख छे अने जे देवता संबंधि महासुख छे ते सघलुं एकठुं करीये तो पण
वीतरागना सुखनो अनंतमो भाग पण न थाय. ॥१॥

अवतरणम् टी० अत्रैव हेतुमाह ॥ भा० आ जगाये परमसुखनो लाभ थाय छे तेमां कारण देखाडे छे.

मू० सदारोग्याप्तेरिति ॥ भा० निरंतर आरोग्यनी प्राप्ति थइ छे ए हेतु माटे परमसुखनो लाभ थाय छे.

टी० सदारोग्यस्य भावारोग्यरूपस्याप्तेर्लाभात् ॥ भा० भाव नीरोगता रूप जे आरोग्य तेनो लाभ थयो छे ए हेतु माटे.

अवतरणम् टी० इयमपि कुत इत्याह ॥ भा० निरंतर भाव आरोग्यनी प्राप्ति पण शाथी थइ छे? तेनो उत्तर कहे छे.

मू० भावसन्निपातक्षयादिति भा० भावसन्निपातनो नाश थयो छे ए हेतु माटे सदा आरोग्यनी प्राप्ति थइ छे,

टी० भावसन्निपातस्य पारमार्थिकरोगविशेषस्य क्षयादुच्छेदात् ॥ भा० पारमार्थिक रोग विशेष जे भावसन्निपात तेनो क्षय थयो छे.

अवतरणम् टी० सन्निपातमेव व्याचष्टे ॥ भा० भावसन्निपातनुंज स्वरूप कहे छे.

मू० रागद्वेषमोहा हि दोषास्तथातथात्मदूषणादिति । भा० ते ते प्रकारे आत्माने दूषित करवाथी राग
द्वेष अने मोह ए त्रण प्रकट त्रिदोषरूप भावसन्निपात छे.

टी० रागद्वेषमोहा वक्ष्यमाणलक्षणाः हि स्फुटं दोषा भावसन्निपातरूपाः । अत्र हेतुमाह । तथातथा तेनतेन प्रकारेण अभिष्वंगकरणादिना आत्मनो जीवस्य दूषण दिकारमापणात् ॥ भा० आगल कहीशुं लक्षण ते जेमनुं एवा राग, द्वेष अने मोह ए त्रण भावसन्निपातरूप प्रकट त्रिदोष छे ॥ तेमां कारण देखाडे छे के, ते ते प्रकारे आसक्ति करावकी इत्यादिके करीने जीवने विकार पमाडे छे, ए हेतु माटे राग द्वेष मोहने भावसन्निपात कहीये.

अवतरणम् टी० तत्त्वभेदपर्यायैर्व्याख्येति न्यायाद्रागादीनेव तत्त्वतआह ॥

भा० स्वरूप, भेद अने पर्याय ए त्रणे करीने व्याख्या करवी एवो न्याय छे ए हेतु माटे रागादिकनेज तत्त्वथी कहे छे

मू० अविषयेऽभिष्वङ्गकरणाद्राग इति ॥ भा० अयोग्यने विषे आसक्ति करवाथी राग कहीये.

टी० अविषये प्रकृति विशरारुतया मतिमतामभिष्वङ्गानर्हे स्त्र्यादौवस्तुनि अभिष्वङ्गकरणाच्चित्तप्रतिबन्धसंपादनात्किमित्याह रागो दोष ॥

भा० स्वभावथी नाशवंत छे ए हेतु माटे बुद्धिमानने आसक्ति करवाने अयोग्य एवां जे स्त्री आदि पदार्थ तेने विषे मननी जे आसक्ति करवी तेथी रागरूप दोष कहीये.

मू० तत्रैवाग्निज्वालाकल्पमात्सर्यापादना द्द्वेष इति॥

भा० तेज नाशवंत पदार्थने विषे आसक्ति सते अग्निनी ज्वाला जेवो मत्सर करवाथी द्वेषरूप दोष जाणवो.

टी० तत्रैव क्वचिदर्थेऽभिष्वङ्गे सति अग्निज्वालाकल्पस्य सम्यक्त्वादिगुणसर्वस्वदाहकतया मात्सर्यस्य परसंपत्त्यसहिष्णुभावलक्षणस्यापादनाद्विधाना द्द्वेषो दोषः ॥

भा० तेज कोइ स्त्री आदि पदार्थने विषे आसक्ति थये सते जे सम्यक्त्वादि गुणनो सर्व प्रकारे नाश करे छे ए हेतु माटे अग्निज्वालाना जेवो अने पारकी संपदाने न सहन करवापणु एछे लक्षण जेनुं एवुं जे मत्सरपणुं तेने करवाथी द्वेषना-

मा दोष कहीये.

मू० हेयेतरज्ञावाधिगम प्रतिबन्धविधानान्मोह इति ॥ ज्ञा० त्याग करवा योग्य अने ग्रहण करवा योग्य एवा जे पदार्थ तेमनुं जे जाणपणु तेमां प्रतिबंध कहेतां अटकाव करवाथी मोहरूप दोष कहीये.

टी० इह निश्चय नयेन हेयाना मिथ्यात्वादीनामितरेषा चोपादेयाना सम्यग्दर्शनादीनां ज्ञावानां । व्यवहारतस्तु विषकण्टकादीनां स्रक्चन्दनादीनां च अधिगमस्याव. बोधस्य प्रतिबन्धविधानात्स्खलनकरणान्मोहो दोषः॥ ॥

ज्ञा० आ जगाये निश्चयनये करीने हेय एवां जे मिथ्यात्वादि अने उपादेय एवां जे सम्यग्दर्शनादि ज्ञाव तेमनुं जाणपणु तेमां खलना करवाथी, अने व्यवहारनयथी तो विष तथा कांटा प्रमुख जे त्याग करवा योग्य पदार्थ तथा फुल-नी माला तथा चंदनादिक जे आदरवा योग्य पदार्थ तेमनुं जे जाणपणु तेनो प्रतिबंध करवाथी मोहनामा दोष थाय छे.

अवतरणम् टी० अथैतेषां ज्ञावसन्निपातत्व समर्थयन्नाह ॥ ज्ञा० हवे ए रागादिक त्रण दोषने ज्ञावसन्निपातपणु छे, एम समर्थन करता सता कहे छे. एटले ए राग, द्वेष मोह छे ते ज्ञाव सन्निपात छे एम जणावे छे.

मू० सत्स्वेतेषु न यथावस्थितं सुखं स्वधातुवैषम्यादिति ॥ ज्ञा० ए रागादिक दोष सते जेवुं छे तेवुं साचुं सुख न थाय, केमके आत्मानी मूल प्रकृतिनुं विषमपणु थाय छे ए हेतु माटे.

टी० सत्स्वेतेषु रागादिषु न नैव यथावस्थित पारमार्थिकं सुखं जीवस्य, अत्र हेतुः स्वधातु वैषम्यात्, दधति धारयन्ति जीवस्वरूपमितिधातवः सम्यग्दर्शनादयो गुणाः स्वस्यात्मनो धातवस्तेषा वैषम्यात् यथावस्थितवस्तुस्वरूपपरिहारेणान्यथारूपतया ज्ञवनं तस्मात् ·। यथाहि वातादि दोषोपघाताद्धातुषु रसासृगादिषु वैषम्यापन्नेषु न देहिनो यथावस्थितं कामज्ञोगज मनः समाधिज वा शर्म किंचन लजन्ते तथा अमी संसारिण. सत्त्वा रागादिदोषवशात्सम्यग्दर्शनादिषु मलीमसरूपतां प्राप्तेषु न रागद्वेषमोहोपशमजं शर्म समासादयन्तीति ·॥

ज्ञा० ए रागादिक सते जेवुं छे तेवुं पारमार्थिक कहेतां यथार्थ जीवने सुख जे ते नथी प्राप्त थतुं. आ जग्याइं कारण कहे छे के, पोताना धातुनुं विषमपणु थवाथी कहेतां धारण करे जीव स्वरूपने तेने धातु कहीये, माटे धातु ते सम्यग्दर्शनादिक गुण जाणवा ते गुणोनुं विषमपणु थवाथी जेवुं छे तेवुं जीवनुं स्वरूप नथी जणातुं, अन्य प्रकारे जणाय छे ए हेतु माटे. ते उपर दृष्टांत कहे छे के, जेम वायुप्रमुख दोषना उपघातथी रस रुधिरादि धातुनुं विषमपणु थये सते देहधारिने जेम घटे तेम काम जोग थकी थयेलुं अथवा मननी समाधि थकी थयेलुं एवुं सुख जे ते कांइ पण प्राप्त थतुं नथी, तेमज आ संसारि जीवोने रागादि दोषना वशथी सम्यग्दर्शनादि अतिशे मलिनरूपपणाने पामे सते, राग, द्वेष, मोहना उपशम थकी थवुं जोइये जे सुख ते सुख, राग, द्वेष, मोहना उदयथी जीवोने नथी प्राप्त थतुं.

अवतरणम् टी० अमुमेवार्थं व्यतिरेकत आह ॥ ज्ञा० एज अर्थने व्यतिरेकपणे एटले उलटी रीतथी कहे छे.

मू० क्षीणेषु न दुःखं निमित्ताभावादिति ॥ ज्ञा० रागादि क्षीण थये सते दुःख नथी केमके, जीवने दुःख थवाना रागादि जे निमित्त कारण तेनो अभाव छे ए हेतु माटे.

टी० क्षीणेषु रागादिषु न दुःखं भावसन्निपातजं समुत्पद्यते कुत इति चेदुच्यते । निमित्ताभावान्निबन्धनविरहा दिति ॥

ज्ञा० रागादि दोष क्षीण थये सते भावसन्निपातथी थयेलुं जे दुःख ते नथी उत्पन्न थतुं, शया हेतु माटे दुःख उत्पन्न नथी थतुं? तेनो उत्तर कहे छे के,- दुःखनां कारण जे रागादिक तेनो विरह थयो छे ए हेतु माटे.

अवतरणम् टी० तर्हि किं स्यादित्याह ॥ ज्ञा० दुःख न थाय त्यारे शुं उत्पन्न थाय छे? तेनो उत्तर कहे छे.

मू० आत्यन्तिकभावरोगविगमात्परमेश्वरताप्ते स्तत्तथास्वभावत्वात् परमसुखभाव इतीति ॥

भा० भाव रोगनो जे आत्यंतिक नाश ते ना थवाथी परमेश्वरपणानी जे प्राप्ति तेथी परमसुखनो लाभ थाय छे, केमके- ते परमसुख लाभनो तथा प्रकारनो स्वभाव छे ए हेतु माटे.

टी० आत्यन्तिकः पुनर्भावाभावेन भावरोगाणां रागादीनां यो विगमः समुच्छेदस्तस्माद्या, परमेश्वरतायाः शक्रचक्राधिपाद्यैश्वर्यातिशायिन्याः केवलज्ञानादिलक्षणाया आप्तिः प्राप्तिस्तस्या. परमसुखभाव इत्युत्तरेणयोगः कुत इत्याह तत्तथास्वभावत्वात् तस्य परमसुखलाभस्य तथास्वभावत्वात्-परमेश्वरतारूपत्वात् परमसुखभावः संपद्यते इति वाक्यपरिसमाप्ताविति ॥

भा० रागादिक जे भाव रोग तेमनो आत्यंतिक विगम एटले फरीथी न थवुं ए प्रकारनो जे नाश ते थवाथी इंद्र तथा चक्रवर्त्ति इत्यादिकनुं जे ऐश्वर्यपणुं तेने अतिक्रमण करती अने केवलज्ञानादिक छे लक्षण जेनुं एवी जे परमेश्वरता, तेनी जे प्राप्ति तेनुं नाम परमसुख लाभ कह्यो छे. केमके, परमसुखलाभने परमेश्वरतारूपपणुं छे, ए हेतु माटे, परमसुख भाव उत्पन्न थाय छे. इति शब्द वाक्यनी समाप्तिने देखाडे छे.

अवतरणम् टी० इत्थं तीर्थकरातीर्थकरयोः सामान्यमनुत्तर धर्मफलमभिधाय साम्प्रतं तीर्थकृत्त्वलक्षणं तदभिधातु माह ॥

भा० आ प्रकारे तीर्थंकर अने अतीर्थंकर ए बेनुं सामान्यपणे प्रधान एवुं धर्मफलने कहीने हवे तीर्थंकरपणु छे लक्षण जेनुं एवुं मोटुं धर्मफल कहेवाने मूल ग्रंथकार कहे छे.

मू० देवेन्द्रहर्षजननमिति । भा० देवेंद्रने हर्ष उत्पन्न करनार एवुं तीर्थंकरपणु छे.

टी० देवेन्द्राणां चमरशक्रादीनां हर्षस्य संतोषस्य जननं संपादनमिति ॥

भा० देवताना इंद्र जे चमरेंद्र अने शक्रेंद्र आदिक जे इंद्रो तेमने संतोष उत्पन्न करनार एवुं तीर्थंकरपणुं छे.

मू० तथा-पूजानुग्रहाङ्गतेति॥ भा० वळी पूजाए करीने जगतने अनुग्रहनुं (उपकारनुं) कारण एवुं तीर्थंकरपणुं छे.

टी० पूजया जन्मकालादारभ्यानिर्वाणप्राप्ते स्तत्तन्निमित्तेन निःपादितया अमरगिरिशिखरमज्जनादिरूपया योऽनुग्रहो निर्वाणबीजलाभभूतो जगत्त्रयस्याप्युपकारस्तस्याङ्गता कारणभावः। भगवतो हि प्रतीत्य तत्तन्निबन्धनाया भक्तिभरनिर्भरामरप्रभुप्रभृतिप्रभूतसत्त्व संपादितायाः पूजायाः सकाशाद्भूयसां भव्यानां मोक्षानुगुणो महानुपकारः संपद्यते इति।

भा० पूजाए करीने कहेतां जन्मकालथी आरंभीने मोक्ष प्राप्ति पर्यंत तते निमित्तवडे निष्पादन करी एवी जे पूजा कहेतां मेरु पर्वतना शिखर उपर स्नानादि रूप जे पूजा तेणे करीने जे अनुग्रह कहेतां मोक्ष बीजना लाभरूप त्रण जगतनो उपकार तेनी अंगता कहेतां कारणरूप छे. एज वातने विशेषे करीने कहे छे के, भगवतने उद्देशीने भगवत छे कारण ते जेनुं एवी ने भक्तिना समूहवडे भरपूर, एवो जे इंद्रादिकना समूहरूप प्राणी, तेमणे संपादन करी एवी जे पूजा तेथी घणा भव्य प्राणीयोने मोक्षने अनुसरतो समकितादि लाभरूप मोटो उपकार थायछे.

मू० तथा-प्रतिहार्योपयोग इति ॥ भा० वळी अष्ट महा प्रातिहार्यनो उपयोग थाय छे.

टी० प्रतिहारकर्म प्रातिहार्यं। तच्चाशोकवृक्षादि ॥ यदवाचि ॥

अशोकवृक्षः सुरपुष्पवृष्टि र्दिव्यो ध्वनिश्चामरमासनं च। भामंडलं दुंदुभिरातपत्रं सत्प्रातिहार्याणि जिनेश्वराणाम् ॥१॥ तस्योपयोग उपजीवनमिति ॥

भा० अशोकवृक्षादि प्रातिहार्य आ प्रकारनां कह्यां छे के,- अशोकवृक्ष १, देवे करेली पुष्पवृष्टि २, दिव्य एवो ध्वनि ३, चामर ४, सिंहासन ५, भामंडल ६, दुंदुभि ७, छत्र ८, ए आठ तीर्थंकर महाराजनां प्रातिहार्य छे. ॥१॥ एमनुं उपजीवन करनार कहेतां उपभोग करनार तीर्थंकरपणुं छे.

मू० ततः-परंपरार्थकरण मिति ॥ ना० त्यार पछी उत्कृष्टोपरनो अर्थ करनार एवुं तिर्थंकरपणुं छे.

टी० परं प्रकृष्टं परार्थस्य परप्रयोजनस्य सर्वसत्त्वस्वभाषापरिणामिन्या पीयूष पानसमधिकानंददायिन्या सर्वतोपि योजनमानभूमिभागयायिन्या वाएया अन्यैश्च तैस्तैर्भिन्नैरुपायैः करण निष्पादनमिति ॥

ना० तथा उत्कृष्टो परार्थ कहेतां परप्रयोजन करवुं एटले सर्व प्राणियोने पोतपोतानी भाषाए परिणाम पामती एवी, अने अमृतपान करतां पण अधिक आनंदनी आपनारी अने चारे पास पण योजन प्रमाण पृथ्वी भागमां व्यापनारी एवी वाणीए करीने तथा ते ते नाना प्रकारना अन्य उपाये करीने पारको मोक्षरूप अर्थ संपादन करनार तीर्थंकरपणु छे.

अवतरणम् टी० एतदेव अविच्छेदेनेत्यादिना इति परंपरार्थकरणमेतदंतेन सूत्रकदंबकेनस्फुटीकुर्वन्नाह ॥ ना० एज वातने कहेतां उत्कृष्टा परप्रयोजनने अविच्छेदेन ए सूत्रथी आरंभीने इतिपरंपरार्थकरण ए सूत्र पर्यंत सूत्रना समूहवडे प्रगट करता सता कहे छे.

मू० अविच्छेदेन भूयसां मोहांधकारापनयनंहृद्यैर्वचनभानुभिरिति ॥

ना० मनोहर वचनरूप किरणे करीने घणा प्राणियोनुं मोहरूप अंधकार तेनो निरंतर नाश करवो एवुं तीर्थंकरपणुं छे.

टी० अविच्छेदेन यावज्जीवमपि भूयसामनेक लक्षकोटिप्रमाणानां भव्यजंतूनां मोहांधकारस्याऽज्ञानांधतमसस्यापनयनमपसारो हृद्यै र्हृदयंगमैर्वचनभानुभिर्वाक्यकिरणैः॥

ना० वच्चे विच्छेद न थाय ते अविच्छेद कहीये, माटे अविच्छेदपणे कहेतां जीवतां सुधी लाखो करोडो भव्य प्राणियोनुं अज्ञानरूप अंधकारनुं मनोहर पोतानां वचनरूप किरणोये करीने नाश करवुं एवुं तीर्थंकरपणुं छे.

अवतरणम् टी० मोहान्धकारे चापनीते यत्स्यात्प्राणिना तदाह ॥ ना० प्राणियोनो मोहरूप अंधकार गये सते जे थाय छे तेने कहे छे.

मू० सूक्ष्मभावप्रतिपत्तिरिति ॥ ना० सूक्ष्मभाव जे जीवादि पदार्थ तेनुं जाणपणु थाय छे.

टी० सूक्ष्माणामनिपुणबुद्धिभिरगम्यानां भावानां जीवादीनां प्रतिपत्तिरवबोधः ॥

भा० सारी बुद्धिवाळा पुरुषोए जाणवा योग्य एवा जे सूक्ष्म जीवादि पदार्थ तेमनुं ज्ञान थाय छे.

मू० ततः-श्रद्धामृतास्वादनमिति ॥ भा० त्यार पछी श्रद्धारूप अमृतनुं आस्वादन थाय छे.

टी० सूक्ष्मभावेष्वेव या श्रद्धा रुचिः सैवामृतं त्रिदशभोजनं तस्यास्वादनं हृदयजिह्वया समुपजीवनमिति ॥ भा० सूक्ष्म भावने विषे जे रुचि ते रूप अमृत कहेतां देवतानुं भोजन तेनुं आस्वादन कहेतां मनरूप जीभे करीने ग्रहण करवुं थाय छे.

मू० ततः-सदनुष्ठानयोग इति ॥ भा० त्यार पछी सारा अनुष्ठाननो योग थाय छे.

टी० सदनुष्ठानस्य साधुगृहस्थधर्माभ्यासरूपस्य योगः संबंधः ॥ भा० सदनुष्ठान कहेतां साधुधर्म अथवा गृहस्थधर्म तेना अभ्यासरूप सारी क्रिया तेनो योग कहेतां संबंध थाय छे.

मू० ततः-परमापायहानिरिति ॥ भा० त्यार पछी उत्कृष्टी अनर्थनी (दुःखनी) हानि थाय छे.

टी० परमा प्रकृष्टा अपायहानिः नारकादिकुगतिप्रवेशलभ्यानर्थसार्थोच्छेदः ॥

भा० नारकादि कुगतिमां प्रवेश थवाथी प्राप्त थयेला मोटा अनर्थना समूहनो अतिशे नाश थाय छे.

अवतरणम् टी० ततोपि उपक्रियमाण भव्यप्राणिनां यत्स्यात्तदाह ॥ भा० त्यार पछी पण उपकार करवा मांडेला भव्य प्राणियोने जे तीर्थंकर महाराजना वचनथी लाभ थाय छे तेने कहे छे.

मू० सानुबन्ध सुखभाव उत्तरोत्तरः प्रकामप्रभूतसत्वोपकाराय अवन्ध्य कारणं निर्वृतेरिति ॥

भा० श्रेष्ठथी श्रेष्ठ एवो अविच्छिन्न सुखभाव जे ते प्राणियोना घणा मोटा उपकारने अर्थे थाय छे, अने ते मोक्षनुं अवंध्य कारण छे. एटले अधिकथी अधिक सुखनी परंपराये करीने यावत् मोक्षसुखनुं साचो हेतु छे.

टी० सानुबन्धसुखभाव उत्तरोत्तर उत्तरेषु प्रधानेपूत्तरः प्रधानः प्रकामः प्रौढः प्रभूतोऽतिबहुर्थः सत्वोपकारः तस्मै संपद्यते सचावन्ध्य कारणं अवन्ध्यो हेतुः निर्वृतेर्निर्वाणस्य॥

भा० उत्तरोत्तर कहेतां प्रधानने विषे पण प्रधान एवो निरंतर सुख भाव जे ते मोटो अने अतिशे घणो एवो जे प्राणिनो उपकार ते भणी थाय छे अने ते सानुंबध सुख भावथी थयो उपकार जे ते मोक्षनुं साचु कारण छे.

अवतरणम् टी० निगमयन्नाह ॥ भा० उत्कृष्टा परार्थ करवाना स्वरूपनी समाप्ति करता सता कहे छे.

मू० इति परंपरार्थकरणमिति ॥ भा० आ प्रकारे उत्कृष्टुं पारका अर्थनुं करवुं ते तीर्थंकरपणानुं फल छे.

टी० इत्येवं यथा प्रागुक्तं परपरार्थ करणं तस्य भगवत इति ॥

भा० पूर्वे कह्युं ए प्रकारे ते तीर्थंकर भगवाननुं उत्कृष्टुं परजीवोना प्रयोजननुं करवापणुं छे.

अवतरणम् टी० सांप्रतं पुनरप्युभयोः साधारणं धर्मफलमाह ॥

भा० हवे फरीने पण उभयोः कहेतां सामान्य चरमजन्म अने तीर्थंकरपणु ए बेनुं साधारण एवुं धर्मफल कहे छे.

मू० भवोपग्राहिकर्मविगम इति ॥ भा० भवोपग्राहि एवां वेदनीयादि अघाति चारकर्मनो नाश थाय छे.

टी० परिपालितपूर्व कोटयादिप्रमाण सयोगकेवलिपर्याययोरन्ते भवोपग्राहिकर्मणां वेदनीयायुर्नामगोत्ररूपाणां विगमो नाशो जायते ॥

भा० परिपालन कर्युं छे पूर्व कोटि आदि प्रमाणवालुं सयोगकेवलि पर्यायपणुं ते जेमणे एवा तीर्थंकर अने अतीर्थंकर ए बेने चउदमा गुणठाणाने अंते भवोपग्राहिकर्म कहेतां वेदनीय तथा आयु तथा नाम तथा गोत्र एवां जे चार कर्म

तेमनो नाश थाय छे.

मू० ततः-निर्वाणगमनमिति ॥ भा० तार पछी तीर्थंकर तथा अतीर्थंकर ए बेनुं मोक्ष जवुं थाय छे.

टी० निर्वान्ति देहिनोऽस्मिन्निति निर्वाणं सिद्धिक्षेत्रं जीवस्यैव स्वरूपावस्थानं वा तत्रगमनमवतारः ॥

भा० देहधारी जेने विषे निर्वाण पामे तेने निर्वाण कहीये एटले सिद्धिक्षेत्र कहीए, अथवा जीवनेज पोताना स्वरूपमां रहेवापणुं तेने निर्वाण कहीये. तेने विषे जे गमन करवुं ते निर्वाणगमन कहीये कहेतां मोक्षमां अवतार थाय छे.

मू० तत्र च-पुनर्जन्माद्यभाव इति ॥ भा० ते मोक्ष पामे सते फरीथी जन्मादिकनो अभाव थाय छे.

टी० पुनर्द्वितीयतृतीयादिवारं यज्जन्मादीनां जन्मजरामरण प्रभृतीनामनर्थानामभावः आत्यन्तिकोच्छेदः ॥

भा० ते मोक्षमां बीजी वार तथा त्रीजीवार इत्यादि जे जन्म जरा मरण आदि अनर्थनो अत्यंत उच्छेद थाय छे,

अवतरणम् टी० अत्रहेतुः ॥ भा० मोक्ष पाम्या पछी फरी जन्म मरणादि न थवामां कारण देखाडे छे.

मू० बीजाभावतोयमिति ॥ भा० ए जन्मादिकनो अभाव जे ते बीजना अभावथी थाय छे.

टी० बीजस्यानन्तरमेव वक्ष्यमाणस्याभावादयं पुनर्जन्माद्यभाव इति ॥ भा० आगल कहीशुं एवुं जे बीज तेना अभावथी आ पुनर्जन्मादिकनो अभाव थाय छे, एटले बीज विना जेम अंकुरा न थाय तेम कर्म बीज विना जन्मादि थता नथी.

अवतरणम् टी० बीजमेव व्याचष्टे ॥ भा० जन्ममरणादिकना कारणरूप बीजनेज कहे छे.

मू० कर्मविपाकस्तदिति ॥ भा० जन्मादिकनुं बीज कहेतां कारण कर्मनो विपाक छे.

टी० कर्मणां ज्ञानावरणादीनां विपाक उदयस्तत्पुनर्जन्मादिबीजमिति ॥

भा० ज्ञानावरणादिक जे कर्म तेमनो जे उदय जे ते जन्मादिकनुं बीज एटले कारण छे.

अवतरणम् टी० नच वक्तव्यमेषोपि निर्वाणगतो जीवः सकर्माभविष्यतीत्याह ॥

भा० मोक्षमां गयेलो एवो पण ए जीव जे ते कर्म सहित थशे एम कहेवुं? तेनो उत्तर के एम न कहेवुं एम कहे छे.

मू० अकर्मा चासाविति ॥ भा० निर्वाणगत जीव जे ते कर्म रहित थया ते फरीथी कर्म सहित थवाना नथी.

टी० अकर्मा च कर्मविकलश्चासौ निर्वाणशरणो जीवः ॥ भा० मोक्षमां गयेलो जीव जे ते कर्म रहित छे.

अवतरणम् टी० भवतुनामाकर्मा तथापि पुनर्जन्माद्यस्य भविष्यतीत्याह ॥ भा० निर्वाणगत जीव जे ते कर्म रहित हो. तथापि तेने फरीथी जन्म मरणादिक थशे, एवी आशंका करनारने उत्तर कहे छे.

मू० तद्वतएव तद्ग्रह इति ॥ भा० कर्मवालानेज ते फरीथी जन्मादिकनो भाव थाय छे.

टी० तद्वत एव कर्मवत एव तद्ग्रहः पुनर्जन्मादिभावः ॥

भा० कर्म सहित एवा जीवनेज फरीथी जन्म मरणादिक थाय छे पण कर्मरहितने जन्मादि थता नथी.

अवतरणम् टी० ननु क्रियमाणत्वेन कर्मण आदिमत्त्वप्रसङ्गेन कथं सर्वकालं कर्मवत एव तद्ग्रह इत्याशङ्क्याह ॥

भा० कोइ आशंका करे छे के,- जीव जे तेणे करीए तेने कर्म कहीये, एवी व्युत्पत्तिये करीने कर्मने आदिपणानो प्रसंग प्राप्त थयो, तेणे करीने सर्व काल कर्मवालानेज ते जन्मादिकनुं ग्रहण कीये प्रकारे थाय छे? एटले प्रथम एकलो जीव हशे तेणे कर्म कर्या ते वारे सकर्म थयो ए आशंकानुं ग्रहण करी तेनो उत्तर आपे छे.

मू० तदनादित्वेन तथाभावसिद्धेरिति ॥

भा० ते कर्मना अनादि भावे करीने कर्मवालानेज जन्मादिकनुं ग्रहण थाय ए भावनी सिद्धि थाय छे ए हेतु माटे.

टी०-तस्य कर्मणः कृतकत्वेनाप्यनादित्वेन द्वितीयाध्यायप्रपंचित युक्त्या तथाभावस्य तद्वत एव तद्ग्रहरूपस्य सिद्धेर्निष्पत्तेरिति ॥

भा० ते कर्मनुं करवापणु छे, तो पण बीजा अध्यायना पाना ८१ मां विस्तार पमाडेली युक्तिये करीने कर्मनुं अनादिपणु सिद्ध करेलुं छे तेणे करीने तथाभाव कहेतां कर्मवालानेज पुनर्जन्मादिकनुं ग्रहण थाय ए भावनी सिद्धि थाय छे ए हेतु माटे, कर्म रहित एवा सिद्ध महाराज तेमने फरीथी जन्मादिक थतां नथी.

अवतरणम् टी० ननु-ज्ञानिनो धर्मतीर्थस्य कर्त्तारः परमं पदम् ॥ गत्वागच्छन्ति भूयोपि भवं तीर्थनिकारतः ॥ १ ॥

इति वचनप्रामाण्यात्कथं नाकर्मणोपि जन्मादिग्रह इत्याशङ्क्याह ॥

भा० कोइ आशंका करे छे के,-धर्म तीर्थना करनार ज्ञानि पुरुषो जे ते मोक्ष प्रत्ये जइने तीर्थनो उच्छेद देखीने फरीथी पण संसार प्रत्ये पाछा आवे छे. ॥१॥ ए वचनना प्रमाणपणाथी कर्म रहितने पण केम जन्मादिकनुं ग्रहण न थाय? एवी आशंका करनारने उत्तर आपे छे.

मू० सर्वविप्रमूक्तस्य तु तथा स्वभावत्वान्निष्ठितार्थत्वान्न तद्ग्रहणेनिमित्तमिति ॥

भा० सर्वथा कर्म रहित थयो तेनो तो तथाप्रकारनो स्वभाव छे कहेतां संपूर्ण कर्युं छे पोतानुं प्रयोजन जेमणे एवा मोक्षना जीवने पुनर्जन्मादि ग्रहण करवामां कोइ निमित्त रह्युं नथी.

टी० सर्वेणकर्मणा विप्रमुक्तस्य पुनस्तथास्वभावत्वात्तत्प्रकाररूपत्वात्किमित्याह निष्ठितार्थत्वान्निष्पन्ननिः शेष प्रयोजनत्वाद्धेतोर्नैवतद्ग्रहणे जन्मादिग्रहणे निमित्तं हेतुः समस्तीति । अयमभिप्रायः यो हि सर्वैः कर्मभिः सर्वथापि विप्रमुक्तो भवति न तस्य जन्मादिग्रहणे किंचिन्निमित्तं समस्ति निष्ठितार्थत्वेन जन्मादिग्राहकस्वभावाभावात् यश्च

तीर्थनिकारलक्षणो हेतुः कैश्चित्परिकल्प्यते सोप्यनुपपन्नः कषायविकारजन्यत्वात्तस्येति ॥

भा० सर्व कर्मथी मुकायेलो छे तेनुं तथाप्रकारनुं स्वरूप छे ते हेतु माटे, तथा समस्त प्रयोजन समाप्त कर्युं छे ए हेतु माटे ए पुरुषने जन्मादिक ग्रहण करवामां कोइ पण कारण नथी; तेमां आ तात्पर्य छे के, जे जीव सर्व कर्मथी सर्वथा मुकायो छे तेने जन्मादि ग्रहण करवाने विषे कांइ पण निमित्त नथी, केमके जे करवानो अर्थ हतो तेनी समाप्ति थइ छे ए हेतु माटे जन्मादिक ग्रहण करावनार जे स्वभाव तेनो अभाव छे ए हेतु माटे; अने कोइये कल्पेलो जे तीर्थनो उच्छेद छे लक्षण जेनुं एवो जे हेतु ते पण अघटतो छे, केमके ते हेतुने तो कषायरूप विकार थकी उत्पन्न थवापणुं छे ए हेतु माटे ; एटले जेने कषाय हजी रह्या होय तेने एवो विचार थाय के, मारुं तीर्थ उच्छेद थयुं तेनुं हुं अवतार लइने फरीथी स्थापन करुं, पण जेने सर्वथा कर्म क्षय थयां तेने एवो विचार आवेज नही ए भाव जाणवो.

अवतरणम् टी० एवं च सति यत्सिद्धं तदाह ॥ भा० एम थये सते जे वात सिद्ध थई तेने कहे छे.

मू० नाजन्मनो जरेति ॥ भा० जे जन्म रहित थयो तेने जरा होय नही.

टी० न नैवाजन्मन उत्पादविकलस्य जरा वयोहानिलक्षणा संपद्यते ॥

भा० उत्पत्ति रहित एवा पुरुषने वयनो नाश छे लक्षण जेनुं एवी जरावस्था जे ते उत्पन्न थती नथी.

मू० एवंच-न मरणभयशक्तिरिति ॥ भा० जन्म अने जरा तेनो अभाव थये सते मरणनुं भय पण नथी रहेतुं.

टी० नेति प्रतिषेधे मरणभयस्य प्रतीतरूपस्य संबंधिनी शक्तिर्बीजरूपेति ॥ भा० जे मरणनुं भय तेनी बीजरूप शक्ति जे ते नथी रहेती.

मू० तथा-न चान्य उपद्रवश्चेति ॥ भा० वली सिद्धना जीवने बीजो पण कोइ उपद्रव रहेतो नथी.

टी० नच नैवान्यस्तृष्णा बुभुक्षादिरुपद्रवो व्यसनम् ॥ भा० वली मोक्षमां भूख तृषादि अन्य कष्ट पण रहेतुंज नथी.

अवतरणम् टी० तर्हि किं तत्र स्यादित्याशङ्क्याह ॥ भा० तो ते मोक्षमां शुं होय छे? एवी आशंका करनारने उत्तर आपे छे.

मू० विशुद्धस्वरूपलाभ इति ॥ भा० अतिशे शुद्ध एवा पोताना स्वरूपनो लाभ थाय छे.

टी० विशुद्धं निर्मलीमसं यत्स्वरूपं तस्य लाभः प्राप्तिः ॥ भा० कर्म मलरहित माटे विशुद्ध एवुंजे आत्मस्वरूप तेनी प्राप्ति थाय छे.

मू० तथा-आत्यन्तिकी व्याबाधानिवृत्तिरिति ॥ भा० वली दुःखनी अत्यंत निवृत्ति थाय छे.

टी० अत्यन्तं भवा आत्यन्तिकी, व्याबाधानिवृत्तिः, शरीरमानसव्यथाविरहः ॥ भा० शरीर अने मन संबंधी जे पीडा तेनो अत्यंत उच्छेद थायछे.

अवतरणम् टी० तामेव विशिनष्टि ॥ भा० जे दुःखनी अत्यंत निवृत्ति थई तेनेज विशेष देखाडे छे.

मू० सा निरुपमं सुखमिति ॥ भा० दुःखनी जे अत्यंत निवृत्ति थई तेज उपमाए रहित एवुं सुख छे.

टी० सा आत्यन्तिकी व्याबाधानिवृत्तिः निरुपममुपमानातीतं सुखम् ॥

भा० शरीर तथा मन संबंधी जे दुःख तेनी सर्वथा जे निवृत्ति ते उपमा रहित सुख छे.

अवतरणम् टी० अत्रहेतुः ॥ भा० उपमा रहित एवुं सिद्धना जीवने सुख छे तेमां कारण देखाडे छे.

मू० सर्वत्राप्रवृत्तेरिति ॥ भा० सिद्धना जीवने सर्व जग्याए प्रवृत्ति नथी ए हेतु माटे निरुपम सुख छे.

टी० सर्वत्र हेये उपादेये च वस्तुनि अप्रवृत्तेरव्यापारणात् ॥ भा० त्याग करवा योग्य तथा ग्रहण करवा योग्य एवा कोइ पण पदार्थने विषे सिद्धना जीवोनी प्रवृत्ति रही नथी माटे ए अनुपम सुख तेमने छे.

अवतरणम् टी० इयमपि कथमित्याह ॥ ज्ञा० सिद्धना जीवोने कोइ ठेकाणे प्रवृत्ति नथी ते पण श्याथी कहो छो ?

मू० समाप्त कार्यत्वादिति ॥ ज्ञा० करवा योग्य कार्यनी समाप्ति थइ छे ए हेतु माटे प्रवृत्ति नथी.

टी० समाप्तानि निष्ठितानि कार्याणि यस्यस तथा तद्भावस्तत्त्वं तस्मात् ॥ ज्ञा० संपूर्ण थयां छे केवलज्ञानादि कार्य ते जेनां एवा सिद्धने कोइ ठेकाणे प्रवृत्ति करवानी रही नथी माटे तेमने सर्वोत्कृष्ट सुख छे.

अवतरणम् टी० अत्रैवाभ्युच्चयमाह ॥ ज्ञा० एज वातनी समस्तपणे पुष्टि करता सता कहे छे.

मू० न चैतस्य क्वचिदौत्सुक्यमिति ॥ ज्ञा० ए सिद्धना जीवने कोइ कार्य करवामां उत्सुकपणुं रहेतुं नथी.

टी० न नैव चः समुच्चये एतस्य निर्वृतस्य जन्तोः क्वचिदर्थे औत्सुक्यं काङ्क्षारूपम् ॥ ज्ञा० निर्वृत कहेतां मोक्ष पामेला जंतुने कोइ पदार्थने विषे वांछारूप उत्सुकपणु रहेतुं नथी. चकारनो समुच्चयरूप अर्थ छे माटे सिद्धनी सर्वत्र अप्रवृत्ति छे एवुं समुच्चय करवुं.

अवतरणम् टी० ननु किमेतन्निषिध्यत इत्याह ॥ ज्ञा० कोइ वितर्क करे छे के सिद्धना जीवने ए उत्सुकपणानो केम निषेध करो छो?

मू० दुःखं चैतत्स्वास्थ्यविनाशनेनेति ॥ ज्ञा० स्वस्थपणाना सुखनो नाश करवाथी ए उत्सुकपणु दुःखरूप छे.

टी० दुःख पुनरेतदौत्सुक्यं कथमित्याह स्वास्थ्यविनाशनेन स्वास्थ्यस्य सर्वसुखमूलस्यापनयनेन ॥

ज्ञा० ए उत्सुकपणु जे ते दुःखरूप छे. केम दुःखरूप छे तो तेनो उत्तर कहे छे के, स्वस्थपणू विनाश करवे करीने कहेतां सर्व सुखनुं मूल स्वस्थपणु छे, तेनो नाश करवे करीने ते उत्सुकपणु जे ते दुःखरूप छे.

अवतरणम् टी० यदि नामौत्सुक्यात्स्वास्थ्यविनाशस्तथापि कथमस्य दुःखरूपतेत्याशङ्क्याह ॥ ज्ञा० जो पण उत्सुकपणाथी स्वस्थपणानो वि-

नाश थाय छे तोपण ए उत्सुकपणाने केम दुःखरूपपणुं छे ए प्रकारनी आशंका करीने उत्तर कहे छे.

मू० दुःखशक्त्युद्रेकतोऽस्वास्थ्यसिद्धेरिति ॥

भा० दुःखनुं बीज जे उत्सुकपणु तेनी उत्पत्ति थवाथी अस्वस्थपणानी सिद्धि थाय छे ए हेतु माटे.

टी० दुःखशक्तेर्दुःखबीजरूपाया उद्रेकत उद्भवात्सकाशादस्वास्थ्यस्य आत्मन्येवास्वस्थतारूपस्यसिद्धेः संभवात् ॥

भा० दुःख शक्ति कहेतां दुःखनुं बीजरूप जे शक्ति तेना उत्पन्न थवाथी, आत्माने विषेज अस्वस्थपणानी उत्पत्ति थाय छे ए हेतु माटे उत्सुकपणुं दुःखरूप छे.

अवतरणम् टी० अस्वास्थ्यसिद्धिरपि कथं गम्या इत्याह ॥ भा० अस्वस्थपणानी सिद्धि कहेतां अस्थिरपणानी सिद्धि जे ते पण कीये प्रकारे जाणवामां आवे छे? एवी शंका करी तेनो उत्तर कहे छे.

मू० अहितप्रवृत्त्येति ॥ भा० हितकारी नहि एवी वस्तुने विषे जे प्रवृत्ति करवी तेणे करीने अस्थिरता जणाय छे.

टी० अहितप्रवृत्त्याअहितेषु दुःखशक्त्युद्रेकवशसंजातास्वास्थ्यनिर्वर्तकेषु वस्तुषु मनःप्रीति प्रदप्रमदादिषु प्रवृत्त्या चेष्टनेन ॥

भा० अहितकारी वस्तुने विषे प्रवृत्ति करवे करीने अस्वस्थपणु जणाय छे. एटले दुःख शक्तिना अधिकपणाना वशथी उत्पन्न थयुं जे अस्वस्थपणु तेने निपजावनारी एवी जे मनने प्रीति करनार एवी स्त्री आदिक वस्तु, तेने विषे गमन करवाथी अस्वस्थपणुं जणाय छे.

अवतरणम् टी० अथ स्वास्थ्यस्वरूपमाह ॥ भा० हवे स्वस्थपणानुं स्वरूप कहे छे.

मू० स्वास्थ्यं तु निरुत्सुकतयाप्रवृत्तेरिति ॥

भा० वली उत्सुकतापणु तेणे रहित प्रवृत्ति करवाथी स्वस्थपणु प्रगट थाय छे.

टी० स्वास्थ्यमस्वास्थ्यनिराकरणं पुनर्निरुत्सुकतया औत्सुक्यपरिहारेण प्रवृत्तेः सर्वकृत्येषु ॥

भा० वली सर्व कृत्यने विषे चपलता मुकीने प्रवृत्ति करवाथी स्वस्थपणु प्राप्त थयुं छे एम सिद्ध थाय छे.

अवतरणम् टी० एवं च सति यत्सिद्धं तदाह ॥ भा० एम सते कहेतां स्वस्थपणु सिद्ध थये सते जे वातनी सिद्धि थइ तेने कहे छे

मू० परमस्वास्थ्यहेतुत्वात्परमार्थतः स्वास्थ्यमेवेति ॥

भा० उत्कृष्टा स्वस्थपणानुं कारणपणु छे ए हेतु माटे परमार्थथी निरुत्सुकपणे प्रवृत्ति छे एज स्वस्थपणुं जाणवुं.

टी० परमस्वास्थ्यहेतुत्वाच्चित्तविप्लवपरिहारेण प्रकृष्टस्वावस्थाननिमित्तत्वात्परमार्थतस्तत्त्ववृत्त्या स्वास्थ्यमेव निरुत्सुकतया प्रवृत्तिरिति संबध्यते । सा च भगवति केवलिनि समस्ति इतिसिद्धं यदुत न तस्य कश्चिदौत्सुक्यमिति ॥ ननु भवेऽपवर्गे चैकान्ततो निःस्पृहस्य कथंविहिते तयोर्योग्यायोग्ययोरस्य प्रवृत्तिनिवृत्ती स्यातामिति । उच्यते इत्यत एव पूर्वसंस्कारवशात्कुलालचक्रभ्रमवत्स्याताम् ॥

भा० परम स्वस्थपणानुं कारण छे ए हेतु माटे, एटले चित्तनो विप्लव कहेतां उपद्रव तेना परिहारे करीने अतिशे, पोताना स्वरूपमां रहेवानुं निमित्त छे ए हेतु माटे, तत्त्व वृत्तिये करीने निरुत्सुकपणे प्रवृत्ति छे तेज स्वस्थपणु जाणवुं, ते निरुत्सुक प्रवृत्ति जे ते तो केवली भगवानने विषे रहेली छे माटे ते केवलि भगववानने कोइ जगाये उत्सुकपणु नथी ए वात सिद्ध थइ. कोइ आशंका करे छे के संसारने विषे तथा मोक्षने विषे निःस्पृह एवा केवलि भगवानने योग्य अर्थमां प्रवृत्ति अने अयोग्य अर्थमां निवृत्ति कीये प्रकारे थाय छे तेनो उत्तर कहे छे के पूर्व संस्कारना वशथी कुंभारना चक्रना भ्रमणनी पेठे इत्यथीज ए बे कहेतां करवा योग्य जे धर्मोपदेशादिक तेमां प्रवृत्ति अने न करवा योग्य जे हिंसादिक तेथी निवृत्ति थाय छे.

अवतरणम् टी० एतद्भावयन्नाह ॥ भा० केवलीने द्रव्यथी प्रवृत्ति निवृत्ति छे ए वातनी भावना करता सता कहे छे.

मू० भावसारे हि प्रवृत्त्यप्रवृत्ती सर्वत्र प्रधानो व्यवहार इति ॥

भा० भाव छे सार ते जेमां एवी प्रवृत्ति तथा अप्रवृत्ति जे ते, सर्व जगाये प्रधान व्यवहार छे.

टी० भावसारे मानसविकल्पपुरस्सरे हि शब्दः पूर्वोक्त भावनार्थः प्रवृत्त्यप्रवृत्ती सर्वत्र विहितेतरयोरर्थयोर्विषये, किमित्याह प्रधानो भावरूपः व्यवहारो लोकाचाररूपः । इदमुक्तं भवति यैव मनः प्रणिधान पूर्विका क्वचिदर्थे प्रवृत्तिर्निवृत्तिर्वा तामेव तात्विकीं तत्ववेदिनो वदन्ति न पुनरन्यां, यतोऽनाभोगादिभिः परिपूर्णश्रामण्यक्रियावन्तोपि अभव्यादयो न तात्विकश्रामण्यक्रियावत्तया समये व्यवहृताः। तथा संमूर्छनजमत्स्यादयः सप्तमनरकपृथिवीप्रायोग्यायुर्बन्धनिमित्तमहारम्भादिपापस्थानवर्तिनोपि तथाविधभावविकलत्वान्न तदायुर्बन्धं प्रति प्रत्यलीभवन्ति; एवं सयोगकेवलिनोपि सर्वत्र निःस्पृहमनसः पूर्वसंस्काराद्विहितेतरयोरर्थयोः प्रवृत्तिनिवृत्ती कुर्वन्तोऽपि न भावतस्तद्वन्तो व्यवह्रियन्ते इति॥

भा० सर्व एवा करवा योग्य जे अर्थ तेने विषे प्रवृत्ति करवी, तथा न करवा योग्य एवा अर्थथी निवृत्ति करवी, ते मनना विकल्प पूर्वक जो छे तोते प्रधान व्यवहार कहीये, कहेतां लोकाचाररूप भावव्यवहार कहीये. एज वातने स्पष्ट देखारे छे के, कोइ सारा कामने विषे अथवा नठारा कामने विषे जे मननी एकाग्रता पूर्वक प्रवृत्ति करवी, अथवा निवृत्ति करवी, तेनेज तत्वना जाण पुरुषो जे ते, तात्विक कहेतां भावरूप प्रवृत्ति, अथवा निवृत्ति ते प्रत्ये कहे छे पण मनना प्रणिधान विनानी जे प्रवृत्ति निवृत्ति छे तेने भावरूप कहेता नथी, जे हेतु माटे परिपूर्ण छे मुनिपणानी द्रव्य क्रिया जेमने एवा अभव्यादिकने अनाभोगादिके करीने तेमनी क्रिया थाय छे, माटे सिद्धांतमां साचा मुनिभावनी क्रियाना करनार नथी कह्या. वली सातमी नरक पृथ्वीने पामवा योग्य जे आउखानो बंध, ते थवानुं निमित्त कारण जे महा आरंभादि पापस्थान, तेना सेवनारा एवा जे संमूर्छिम मत्स्यादिक जे ते पण, तेवा मनना क्रूरपणारूप भावे करीने रहित छे ए हेतु माटे

ते सातमी नरकना आउखा प्रत्ये बांधवा समर्थ थता नथी; तेम संसार अने मोक्ष ए बेने विषे वांछ रहित छे मन जेमनुं एवा सयोग केवली जे ते पण विहित अने अविहित एवा अर्थने विषे पूर्व संस्कारना वशथी प्रवृत्ति तथा निवृत्ति करे छे, तोपण तेमने ज्ञावथी प्रवृत्ति अथवा निवृत्तिना करनारा कह्या नथी. अ.

अवतरणम् टी० अत्रैवाभ्युच्चयमाह ॥ ज्ञा० एज वातनी पुष्टि करता सता कहे छे.

मू० प्रतीतिसिद्धश्चायं सद्योगसचेतसामिति ॥ ज्ञा० आ पूर्वे कहेलो अर्थ जे ते शुद्ध ध्यान लक्षण जे योग तेणे करीने सचेतस कहेतां सावधान मन वाला एवा महामुनियोने पोताना अनुज्ञवथी सिद्धज छे.

टी० प्रतीतिसिद्धः स्वानुभवसंवेदितः चः समुच्चये अयंपूर्वोक्तोर्थः सद्योगेन शुद्धध्यानलक्षणेन ये सचेतसः सचित्तास्तेषां संपन्नध्यानरूपामलमानसा महामुनयः स्वयमेवामुमर्थं प्रतिपद्यन्ते न पुनरत्र परोपदेशमाकाङ्क्षन्ते इति ॥

ज्ञा० शुद्ध ध्यान छे लक्षण जेनुं एवो जे सारो योग तेणे करीने सचेतस कहेतां सावधान पुरुषोने, पूर्वे कहेलो जे अर्थ ते पोताना अनुज्ञव सिद्ध छे तेज वातने कहे छे के,- प्राप्त थयुं छे ध्यान रूप निर्मल मन जेमनुं एवा महामुनियो जे ते, पोतानी मेलेज पूर्वे कहेला अर्थने अंगीकार करे छे पण तेमां पारका उपदेशनी अपेक्षा राखता नथी.

टी० अथ प्रस्तुतमेवाह ॥ ज्ञा० हवे प्रस्तुत कहेतां कहेवाने आरंज्ञेला प्रसंगने न कहे छे.

मू० सुस्वास्थ्यं च परमानन्द इति ॥ ज्ञा० अतिशे स्वस्थपणु जे तेज परमानंद (मोक्षसुख) कहीए.

टी० निरुत्सुकप्रवृत्तिसाध्यस्वास्थ्याद्यदधिकं स्वास्थ्यं तत्सुस्वास्थ्यमुच्यते तदेव परमानन्दो मोक्षसुखलक्षणः ॥

ज्ञा० उगांछलापणुं तेणे रहित जे प्रवृत्ति तेणे करीनें साध्य कहेतां साधवा योग्य एवुं जे स्वस्थपणुं ते थकी अधिक जे ३६

स्वस्थपणु तेने सुस्वास्थ्य कहीये तेज परमानंद कहीये, कहेतां मोक्ष सुख छे लक्षण जेनुं एवो उत्कृष्टो आनंद कहीये.

अवतरणम् टी० कुत इत्याह ॥ भा० श्याथी ए सुस्वास्थ्यने परमानंद कहो छो? तेनो उत्तर कहे छे.

मू० तदन्यनिरपेक्षत्वादिति ॥ भा० ते आत्माथी अन्य वस्तुनुं अपेक्षापणु रह्युं नथी ए हेतु माटे परमानंद कहीये.

टी० तस्मादात्मनः सकाशादन्यस्तदन्यः स्वव्यतिरिक्तस्तन्निरपेक्षत्वात् ॥

भा० ते आत्माथी अन्य जे पुद्गलिक वस्तु तेनी अपेक्षा सर्वथा नथी ए हेतु माटे मोक्ष सुखरूप परमानंद कहीये.

अवतरणम्टी० नन्वन्यापेक्षा किं दुःखरूपा यदेवमुच्यत इत्याह ॥ भा० कोइ वितर्क करे छे के, आत्माथी अन्य पदार्थनी अपेक्षा शुं दुःखरूप छे जे हेतु माटे एम कहो छो? एटले तदन्य निरपेक्षपणाने परमानंद कहो छो? तेनो उत्तर कहे छे.

मू० अपेक्षाया दुःखरूपत्वादिति ॥ भा० पारकी अपेक्षाने दुःखरूपपणुं छे ए हेतु माटे,

टी० प्रतीतार्थमेव ॥ भा० ए सूत्रनो अर्थ प्रसिद्धज छे. एटले पर वस्तुनी आशा छे ते दुःखरूप छे ए वात प्रसिद्ध छे.

अवतरणम् टी० एतदेवभावयति ॥ भा० एज वातनी भावना करे छे. एटले परपदार्थनी अपेक्षा दुःखरूप छे एम भावे छे.

मू० अर्थान्तरप्राप्त्या हि तन्निवृत्तिर्दुःखत्वेनानिवृत्तिरेवेति ॥

भा० दुःखरूप एवी जे अन्य पदार्थनी प्राप्ति तेणे करीने जे इच्छानी निवृत्ति छे ते दुःखपणाथी अनिवृत्तिज छे.

टी० अर्थान्तरस्येन्द्रियार्थरूपस्य प्राप्त्या लाभेन हिर्यस्मात्तन्निवृत्तिः । किमित्याह दुःखत्वेनार्थान्तरप्राप्तेरनिवृत्तिरेव दुःखस्येति ॥

भा० जे हेतु माटे इंद्रियोना विषय सुखना लाभे करीने जे दुःखनी निवृत्ति करवी छे ते शुं कहेवाय के,-दुःखरूप एवी जे अर्थांतरनी प्राप्ति कहेतां विषयसुखनी प्राप्ति तेने दुःखरूपपणु छे ए हेतु माटे वस्तुगते दुःखनी अनिवृत्तिज जाणवी.

अवतरणम् टी० अथैनां निर्वृतौ निराकुर्वन्नाह ॥ भा० हवे ए अर्थांतर प्राप्तिने मोक्ष थये सते निषेध करता सता कहे छे.

मू० नचास्यार्थान्तरावाप्तिरिति ॥ भा० ए मोक्षना जीवने अर्थांतरनी प्राप्ति नथी.

टी० नच न पुनरस्य सिद्धस्यार्थान्तरावाप्तिः स्वव्यतिरिक्तभावान्तरसंबन्धः ॥

भा० वली आ सिद्धना जीवने पोताथी अन्य जे पुद्गलभाव तेनो संबंध नथी.

अवतरणम् टी० एतदेव भावयति ॥ भा० सिद्धना जीवने अन्यपदार्थनो संबंध नथी तेनेज देखाडे छे.

मू० स्वस्वभावनियतो ह्यसौ विनिवृत्तेच्छा प्रपञ्च इति ॥

भा० जे हेतु माटे सर्वथा निवृत्त थइ छे इच्छा जेनी एवा सिद्ध भगवान जे ते निरंतर पोताना स्वभावमांज रह्या छे.

टी० स्वस्वभावनियतः स्वकीयस्वरूपमात्र प्रतिष्ठितो हि यस्मादसौ भगवान् सिद्धो विनिवृत्तेच्छाप्रपञ्चः अत्यन्तनिवृत्तसर्वार्थगोचरस्पृहाप्रबन्धः ॥

भा० जे हेतु माटे अत्यंत निवृत्त थइ छे सर्व पदार्थ संबंधि अभिलाषा जेमने एवा सिद्ध भगवान जे ते, पोताना स्वरूप मात्रने विषेज रहेला छे.

अवतरणम् टी० आकाशेनापि सहतस्य संबन्ध निराकुर्वन्नाह ॥

भा० सिद्धक्षेत्रगत जे आकाश छे तेनी साथे पण ते सिद्धना जीवने संबंधनो निषेध करता सता कहे छे.

मू० अतोऽकामत्वात्तत्स्वभावत्वान्न लोकान्तक्षेत्राप्तिराप्तिः ॥

भा० इच्छा नथी माटे अकाम छे अने अकाम छे, ए हेतु माटे अर्थांतरनी अपेक्षाइं रहित छे. अने एज हेतु माटे सिद्धक्षेत्रमां रहेवारूप प्राप्ति छे ते अर्थांतर साथे संबंध नथी.

टी० अतो विनिवृत्तेच्छाप्रपञ्चत्वाद्यदकामत्वं निरभिलाषत्वं तस्माद्यत्तत्स्वभावत्वं अर्थान्तरनिरपेक्षत्वं, तस्मान्न लोकान्तक्षेत्राप्तिः सिद्धिक्षेत्रावस्थानरूपा, आप्तिरर्थान्तरेण सहसंबन्धः ॥

भा० ए सिद्धना जीवने अन्य पदार्थनी प्राप्ति करवानी इच्छानो प्रपंच विशेषथी गयो छे ए हेतु माटे निरभिलाषपणुं प्राप्त थयुं, अने निरभिलाषपण प्राप्त थयुं ए हेतु माटे आत्माथी अन्य पदार्थमां निरपेक्षपणु प्राप्त थयुं अने अर्थांतर निरपेक्षपणु प्राप्त थयुं ए हेतु माटे सिद्धना जीवने रहेवानुं स्थान जे लोकांतक्षेत्र तेनी प्राप्ति थाय छे तो पण सिद्ध महाराज अर्थांतर निरपेक्ष थया छे माटे आकाशरूप जे अर्थांतर तेनी साथे सिद्धना जीवनो संबंध न जाणवो.

अवतरणम् टी० एतदपि भावयति ॥ भा० सिद्धिखेत्रनो संबंध छतां पण संबंधनी ना पाडी छे तेनी पण भावना करे छे.

मू० औत्सुक्यवृद्धिर्हि लक्षणमस्या हानिश्च समयान्तरे इति ॥ भा० जे हेतु माटे सिद्धि क्षेत्ररूप जे अर्थांतर तेनी प्राप्ति करवारूप जे उत्सुकपणानी वृद्धि तेनी बीजा समयमां हानि थाय छे.

टी० औत्सुक्यस्यवृद्धिः प्रकर्षः हिर्यस्माल्लक्षणं स्वरूपमस्य अर्थान्तरप्राप्तेः हानिश्चौत्सुक्यस्यैव भ्रंशः समयान्तरे प्राप्तिसमयादग्रेतनसमयलक्षणे ॥

भा० जे हेतु माटे अर्थांतर प्राप्तिनुं स्वरूप ए छे के, उत्सुकपणानी वृद्धि थवी ते छे अने ते उत्सुकपणानी वृद्धि सिद्धना जीवने पहेला समयमां होय छे, अने तेनो नाश सिद्धना जीवने बीजा समयमां थाय छे, एटले सिद्धिक्षेत्र साथे संबंध थवारूप जे अर्थांतरनी प्राप्ति करवामां उत्सुकपणानी वृद्धि तेनो बीजा समयमां नाश थाय छे.

अवतरणम् टी० ननु किमिदमौत्सुक्यलक्षणं सिद्धेनास्त्यत आह ॥ भा० कोइ तर्क करे छे के, ए अर्थांतर प्राप्तिरूप उत्सुकपणु सिद्धने विषे शुं नथी? तेनो उत्तर कहे छे.

मू० नचेतत्तस्य नगवत आकालं तथावस्थितेरिति ॥ ना० ते सिद्ध नगवंतने अर्थांतर प्राप्तिरूप उत्सुकपणु नथी, केमके यावत्काल सूधी तेमनुं तेमज रहेवापणु छे, ए हेतु माटे.

टी० न च नैव एतदर्थान्तर प्राप्तिलक्षण मनन्तरोक्त तस्य सिद्धस्य नगवत आकाल सर्वमप्यागामिनं कालं यावत्तथावस्थितेः प्रथमसमयदारभ्य तथा तेनैव प्रथमसमयसंपन्नेनैकेन निष्ठितार्थत्वलक्षणेन स्वरूपेणाऽवस्थानात् ॥

ना० आ पदवामां कह्युं एवुं जे अर्थांतर प्राप्ति लक्षण जे उत्सुकपणु ते सिद्ध नगवंतने नथीज, केमके आगामि कहेतां आवशे एवो जे सर्व काल तेमां ते नगवंतने तेज रूपे रहेवापणु छे ए हेतु माटे; एटले प्रथम समयथी आरंनीने ते प्रकारे कहेतां प्रथम समयमां समाप्त कर्यो, एवो जे पोतानो अर्थ एटले सर्व कर्मक्षय करवारूप पोतानो अर्थ सिद्ध करी एक समयनी ऊर्ध्व गति करीने लोकना अंते, पोताना स्वरूपमां रहेवापणुं थयुं छे, एज प्रकारे सदाकाल रहेवापणु छे, ए हेतु माटे सिद्धना जीवने अर्थांतर प्राप्तिरूप उत्सुकपणु नथी.

अवतरणम् टी० एतदपि कुत इत्याह ॥ ना० एम पण एटले सदाकाल एकरूपें रहेवापणुं छे एम पण श्याथी कहो छो?

मू० कर्मक्षयाविशेषादिति ॥ ना० कर्मक्षय थवामां अविशेषपणु छे ए हेतु माटे.

टी० कर्मक्षयस्य कात्स्न्र्येनसिद्धत्व प्रथमक्षण एवसं जातस्य सर्वक्षणेषु अविशेषात् अनेदात् ॥

ना० सिद्धपणु पामवाना प्रथम क्षणने विषे जे समस्त प्रकारे कर्मक्षय थयो छे तेनुं सर्व क्षणोने विषे एक रूपपणु छे पण तेमां नेद नथी. ए हेतु माटे सिद्ध महाराजनुं सदाकाल तेजरूपे रहेवापणुं छे.

अवतरणम् टी० एवं सति यत्सिद्धं तदाह ॥ ना० एम थये सते जे वात सिद्ध थइ तेने कहे छे.

मू० इति निरुपमसुखसिद्धिरिति ॥ भा० ए प्रकारे सिद्ध महाराजने उपमा रहित सुखनी सिद्धि थइ.

टी० इत्येवमौत्सुक्यात्यन्तिकनिवृत्तेर्निरुपमसुखसिद्धिः सिद्धानां श्रद्धेया ॥ भा० पूर्वे कह्युं ए प्रकारे उत्सुकपणानी अत्यंत निवृत्ति थइ ए हेतु माटे सिद्धना जीवोने उपमा रहित सुखनी सिद्धि थइ छे एम श्रद्धा करवी.

अवतरणम् टी० अथोपसंहरन्नाह ॥ भा० हवे आ ग्रंथनी समाप्ति करता सता कहे छे.

मू० सद्ध्यानवह्निना जीवो दग्ध्वा कर्मेन्धनं भुवि ॥ सद्ब्रह्मादिपदैर्गीतं स याति परमं पदम् ॥१॥ इति ॥

भा० मनुष्य खेत्ररूप पृथ्वीने विषे जीव जे ते शुक्लध्यानरूप अग्निए करीने, कर्मरूप इंधन कहेतां काष्ठने बाली सुंदर एवां ब्रह्मादिपदे करीने शास्त्रमां कहेलुं एवुं परमपद ते प्रत्ये पामे छे.

टी० सद्ध्यानवह्निना शुक्लध्यानलक्षणज्वलज्ज्वलनेन करणभूतेन जीवो भव्यजंतुविशेषो दग्ध्वा भस्मीकृत्य कर्मेन्धनं भवोपग्राहि कर्मलक्षणं भुवि मनुष्यक्षेत्रलक्षणायां, किमित्याह, सद्ब्रह्मादिपदैः सद्भिः सन्दरैर्ब्रह्मादिपदैर्ब्रह्मलोकान्तादिभिर्ध्वनिभिर्गीतं शब्दितं स आराधितशुद्धसाधुधर्मो जीवो याति प्रतिपद्यते परमंपदमिति ॥

भा० मनुष्य क्षेत्र छे लक्षण जेनुं एवी पृथ्वीने विषे शुक्लध्यान छे लक्षण ते जेनुं एवा बलता अग्निवडे करीने जीव कहेतां भव्य प्राणी, जे ते भवोपग्राहि कर्मरूप काष्ठनो नाश करीने सुंदर एवां ब्रह्म, लोकांत इत्यादि पदवडे करीने कहेलुं एवुं जे परमपद तेने, आराधन कर्यो छे शुद्ध साधु धर्म ते जेणे एवो जीव जे ते पामे छे. ॥१॥

अवतरणम् टी० नच वक्तव्यं अकर्मणः कथं गतिरित्याह ॥ भा० कर्म रहित थयेला सिद्ध जीवनी ऊर्ध्वगति केम होय? एवी आशंका न करवी केम के,-

मू० पूर्वाविधवशादेव तत्स्वभावत्वतस्तथा ॥ अनन्तवीर्ययुक्तत्वात्समयेनानुगुण्यतः ॥ २ ॥ इति ॥

भा० पूर्वे संसारी अवस्थामां थयेलुं जे गमन तेनो जे संस्कार तेना वशथी कर्मरहित थया पछी पण ऊर्द्ध गमन करे छे एम संबंध करवो, वली तथाप्रकारना स्वभावपणाथी वली अनंत वीर्ये युक्तपणाथी, एक समये करीने, समश्रेणि आश्रीने परमपदने, उर्द्धगमन करीने पामे छे. ॥ २ ॥

टी० पूर्वाविधवशात्पूर्वं संसारावस्थायां य आवेध आवेशो गमनस्य तस्य वशास्तस्मात् एवं त्वयधारणे तत्स्वभावत्वतः स ऊर्ध्वगमनलक्षणो बन्धनमुक्तत्वेनैरंड बीजस्येवस्वभावो यस्यस तथा तद्भावस्तत्व तस्मा त्तथेति हेत्वन्तरसमुच्चये अनन्तवीर्ययुक्तत्वादपार सामर्थ्यसंपन्नत्वात्समयेनैकेनानुगुण्यतः शैलेश्यवस्थाऽवष्टब्धक्षेत्रमपेक्ष्य समश्रेणितया परमपदं यातीत्यनुवर्तत इति ॥ २ ॥

भा० पूर्वे कहेतां संसारी अवस्थाने विषे जे गमन करवानो आवशे हतो, तेना वशथी एक समयनी ऊर्ध्व गति करी मोक्ष पामे छे तथा बंधनथी मुकायेला एरंडना बीजनी पेठे उंचुं जवारूप स्वभाव छे ए हेतु माटे, तथा अनंत विर्ये युक्तपणु छे ए हेतु माटे कहेतां अपार सामर्थ्ये सहितपणु छे ए हेतु माटे शैलेशी अवस्थामां प्राप्त थयेलुं जे क्षेत्र तेने आश्रिने समश्रेणिपणे एक समये करीने परमपदने पामे छे. ए क्रियापद पूर्वेना सूत्रमांथी लेवो. ॥ २ ॥

मू० स तत्र दुःखविरहादत्यन्तसुखसंगतः ॥ तिष्ठत्ययोगो योगीन्द्रवन्द्यस्त्रिजगतीश्वरः ॥ ३ ॥ इति ॥

भा० ते सिद्ध भगवान जे ते मोक्षने विषे दुःखना विरहथी अने अत्यंत सुखमां मग्न थयो सतो योगींद्र पुरुषोए वंदन करयो सतो त्रण जगतनो ईश्वर एवो अने अयोगी एवो सतो रहे छे. ॥ ३ ॥

टी० सोनन्तरोक्तो जीवस्तत्र सिद्धिक्षेत्रे दुःखविरहाच्छरीरमानसबाधावैधुर्यो त्किमित्याह अत्यन्तसुखसङ्गतः आत्यन्तिकैकान्तिकशर्म सागरोदरमध्यमग्नस्तिष्ठत्ययोगी म नोवाक्कायव्यापारविकलः योगीन्द्रवन्द्यो योगिप्रधानमाननीयः अतएव त्रिजगतीश्वरः द्रव्यभावापेक्षया सर्वे लोको परिभागवर्तितया जगत्त्रयपरमेश्वर इति ॥३॥

इतिश्रीमुनिचन्द्रसूरि विरचितायां धर्मबिन्दुप्रकरणवृत्तौ विशेषतो धर्मफलविधिरष्टमोऽध्यायः समाप्तः ॥

नाविः कर्तुमुदारतां निजधियो वाचां न वा चातुरी— मन्येनापि च कारणेन नकृता वृत्तिर्मयाऽसौ परम् ॥

तत्त्वाभ्यासरसाडपात्तसुकृतोऽन्यत्रापि जन्मन्यहं सर्वादीनवहानितोऽमलमना भूयासमुच्चैरिति ॥ १ ॥

इति श्रीमुनिचन्द्रसूरि विरचिता धर्मबिन्दुप्रकरणवृत्तिः समाप्ता॥

प्रत्यक्षरं निरूप्यास्या ग्रन्थमानं विनिश्चितम् ॥ अनुष्टुभां सहस्राणि त्रीणि पूर्णानिबुध्यताम् ॥ १ ॥

भा० दुःखना विरह थकी कहेतां शरीर संबंधि तथा मनसंबंधि बाधा कहेतां कष्ट तेनो नाश थवाथी अने आत्यंतिक अने एकांतिक एवा सुखरूप समुद्रना मध्यमां मग्न थयो थको मन वाणी अने कायाना व्यापारवडे रहित एवो अने योगींद्र पुरुषोए वंदन करेलो एटले योगीश्वर पुरुषोए मानेलो एवो; एज हेतु माटे त्रण जगतनो ईश्वर कहेतां स्वामी एवो एटले द्रव्य तथा भाव ए बेनी अपेक्षाए सर्व लोकना उपरि भागने विषे वर्तवापणे करीने त्रण जगतनो परमेश्वर एवो पूर्वे कहेलो जीव जे ते सिद्धिक्षेत्रने विषे सदाकाल रहे छे.

श्री मुनिचंद्रसूरिये रचेली धर्मबिंदु प्रकरणनी टीकाने विषे विशेषथी धर्मफलनो विधि कहेवा रूप आठमो अध्याय इति कहेतां समाप्त थयो. ॥८॥

में आ टीका पोतानी बुद्धिनी उदारताने प्रगट करवा नथी करी, तथा वाणीनी चातुरी देखाडवा पण नथी करी. तेमज अन्य कहेतां बीजा कारणवडे करीने पण नथी करी. परंतु तत्त्वाभ्यासना रसथी उत्पन्न कर्युं छे पुण्य ते जेणे ए-

वो हुं अन्य जन्मने विषे पण सर्व एवां आदीनव कहेतां दुःख तेनी हानि कहेतां नाश अवाथी अतिशे निर्मल थयुं छे. मन जेनुं एवो थाउं एवी इच्छाथी आ टीका करी छे. ॥१॥

ए प्रकारे मुनिचंद्र सूरिये रचेली धर्मबिंदु प्रकरणनी टीका समाप्त थई. आ टीकाना अक्षरे अक्षरनी गणती करीने ग्रंथना प्रमाणनो निश्चय कर्यो छे के अनुष्टुब्छंदना त्रण हजार श्लोक प्रमाण छे तेने तमो जाणो.

आ धर्मबिंदु प्रकरणनुं शुद्धिपत्र नीचे प्रमाणे छे.

पत्र.	लीटी	अशुद्ध.	शुद्ध
१- १	५	स्थिताथाशु	स्थितायास्तु
१- १	९	अने शीघ्रपणे मोक्षपदमां	अने मोक्षपदमां
१- २	५	चक्रेवृहद्	चक्रेवृहद्
२- १	८	सरस्वती	सरस्वती
३- १	४	कहेतां पूजा ते जेमनी	कहेतां विनय ते जेमनो
३- १	१०	एवा पोताना	एवा. तथा पोताना
३- २	५	वक्ष्यमाणलक्षणं	वक्ष्यमाणलक्षण
३- २	७	समस्तकार्यशास्त्र	समस्तधर्मशास्त्र
... ...	..	नश्गति	अस्येति
... ...	१९	शास्त्रमांथी लइने,	शास्त्रमांथी अविरुद्धपणे

पत्र.	लीटी.	अशुद्ध.	शुद्ध.
			लइने;
३- २	१४	एवो एटले	एवो जे धर्म तेनुं विंदु एटले
४- १	६	सर्व कार्यने	सर्व धर्मशास्त्रने
....	..	अर्थवडे जे व्यापकपणु छे ते नाश पामशे.	अर्थवडे व्यापकपणु छे.
....	७	एवां कार्यशास्त्र	एवां धर्मशास्त्र
....	८	व्यापकपणु छे ते नाश पामशे.	व्यापकपणु छे.
....	९	रह्युं छे; ते नाश पामशे,	रह्युं छे.
.... २	२	ग्रथमां	ग्रंथमां

पृष्ठ	कॉलम	पंक्ति	अशुद्ध	शुद्ध
४-	२	९	पुरूपने	पुरुपने
..	..	१२	नचनरूपे	वचनरूपे
५-	१	४	धनार्थिना	धनार्थिनां
		७	कीर्त्यते ॥३॥	कीर्त्यते ॥३॥ इति
६-	१	१२	यद्यदि	यदि
..	..	१३	कीदृग्वचनादि-त्याह	कीदृशाद्वचनादित्याह
			न्निर्दिश्य	निर्दिश्य
...		१४	ऽशुद्धिर्जैने	ऽशुद्धिर्जैने
		१५	रूपान्तरज्ञान्	रूपानन्तरज्ञान्
		..	ऽभ्युपगमान्निमित्त	ऽभ्युपगमो निमित्त
	२	१	वेक्तयष्टि	वेक्तुयष्टि
		४	क्वचिद्वचनमुप-लभ्यते	क्वचिद्ध्वनमुपलभ्यते
		४-५	निवृत्तेर्मा-नं।तेन	निवृत्तेर्मातेन
७-	२	११	अविद्ध	अनिरुद्ध
७-	..	१४	निरंजननिराकार	जेनो कर्ता कोइ पुरुष न-
			एवा ईश्वरनुं	थी एवा वेदनुं
८-	१	५	पुरुषथी मुखादि	पुरुषना मुखादि
..	.	६	अपौरुषेय वचन प्रमाणतुं नथी.	अपौरुषेय वचन उच्चारण थतुं थकुं प्रमाणतुं नथी.
...	.	८ ९	केमके, आशंकानी निवृत्ति थाय छे ए हेतु माटे, मान कहेतां प्रमाणरूप छे. ते प्रमाणे करीने, पिशाचादिकनुं ज्ञापण करेलुं होय छे.	एनुं वक्ता जाण्या विना तेनी आशंकानी निवृत्ति थती नथी ए हेतु माटे पिशाचादिके ज्ञापण करेलुं एवुं ते अपौरुषेय वचन म थाय.
८-	२	१	क्लिश्यमानाविनयेषु	क्लिश्यमाना विनेयेषु
..	...	२	सुगतो संधानाच्च	सुगतौधानाच्च
....	....	..	सकलाकल्पित	सकलाकल्पितत्वावकला-

		ज्ञावकल्पयाकल याकल्पनकुशलैः	पाकलनकुशलैः
८- २	२	वचनादनुष्ठानंमि ह	वचनादनुष्ठानमिह
	५	करीने, अविरुद्ध	करीने. ते अविरुद्ध
... ...	८	अनुष्ठानना	आगमार्थना
..	११	निमाए	नियमाए
९- १	१	अविनय	अविनेय
. . .	..	ए ज्यारने ते	ए ज्यारने विषे ते
.	३	अविनयने विषे	अविनयीने विषे
	१०	तेना जेवी जे क-ला कहेतां युक्ति तेणे करीने कल्प ना करवामां कु-शल.	तेनो कलाप जे समूह ते-नो आकलन कहेतां जा-णवाने कुशल
९- २	७	परुपोए.	पुरुपोए
. . . .	१४	तंप्रकारादेव	प्रकारादेव

१०-१	१४	सर्व विशिष्ट	सर्वशिष्ट
. . . .	१५	सम्यग्दर्शना	सम्यग्दर्शना
२	२	सर्वविशिष्ट	सर्वशिष्ट
.. .	३	नेंविशिष्ट	नेंशिष्ट
. .	४	एवा वशिष्ट	एवा शिष्ट
. ..	१३	सुरासंनिधानादि	सुरासंधानादि
. . . . .	१४	मूलधनादिरूप	मूलधनरूप
...	१६	क्रमानुवर्तिनः	क्रमानुवर्त्तिनः
११-१	१	प्रतिबद्धचित्तत्वा	प्रतिप्रतिबद्धचित्तत्वा.
. ...	..	निर्वाहविछेदन	निर्वाहविछेदेन
. . . .	२	सर्वश्रुत	सर्वशुन्न
. . २	२-३	एटले घ-टित.	एटले घ-टित
१२-१	१	सर्वश्रुतक्रिया	सर्व शुन्न क्रिया
. . .	५	नुत्थेद	नुच्छेद
. .	१४	इत्युच्यते	इत्युक्तमित्युच्यते
. २	१५	द्रव्यथी तीर्थ	द्रव्यनुं तीर्थमां
१३-१	२	मिदमिद्धमनेन	मिदमिद्धमनेन

१३-१	५	धार्मिकस्यधनस्य	धार्मिक जनस्य
.. ..	६	पोष्यबर्गा	पोष्यवर्गा
.. २	७	पुरुषनो धननु	पुरुषना धननुं
१४-१	५	अहितायैवा	आहितायैवा
.. ..	..	वित्तमित्यर्थ	वित्तमित्यर्थः
...	१०	संघाथ्रे	संघाथे
... २	४	योर्थस्तस्मिन्नप्थ	योर्थस्तस्मिन्नप्य
.... ..	४	शिल्योपहत	शल्योपहत
.. ..	५	येगलगोरिगान	येगलादयोगलगोरिगान
. ..	८	एवो अर्थ छे तो	एवो अर्थ छे तो ते सते
... .	९	हारुक्यां आदि तेनु शिल्य कहेतां चातुर्य, एटले कारीगरी तेणे करीने	हारुक्यां आदि ते रूप शल्य तेणे करीने
. . .	९	शिल्योपहत	शल्योपहत
. . .	१२	जेगलगोरि, गान,	जेगल, गोरिगान,
१५-१	९	कर्मबधनुं	कर्मबंधनुं
१६-१	१५	उत्पन्न कर करवा	उत्पन्न करवा
१७-१	१	तोपण ते अनर्थ-ज छे,	तोपण उत्तरकालमां दुःख कारक एवो अनर्थ ते निश्चे थनार छे,
.... .	२	न्यायएवलक्षणेन	न्यायलक्षणेन
....	१०	ते संभवतीज	तेज संभवती नथी.
.... २	१	सव्यपेक्षया कस्य चिदशुभानुबन्धिनः	सव्यपेक्षपाकस्यकस्यचिदशुभानुबन्धिनः
.. ....	५	निश्चितपणाए	निश्चितपणाए
.... ..	६	अपेक्षाए सहित पण छे.	अपेक्षाए सहित छे परिपाकपणुं ते जे पुन्यना उदयनो, एटले पापानुबंधी पुन्यनो उदय पण छे.
१८-१	६	विरुद्धाघटनामनागता	विरुद्धांघटनांगता

१८-१	९	तथा अगात्रेज	तथा अगोत्रज
....-२	१	जेने विरोध होय तो, ते अघटतो विवाह	जेने विरोध होय तो, तेवा प्रमाणस साथे जे विवादनो संबंध करवो ते अघटतो विवाह
....	३	विरुद्ध संबंध देखाडे छे."	विरुद्ध संबंध करवामां दोष देखाडे छे."
....	५-६	ज्येष्ठकनिष्ठताव्यहारलोपःस्यात्	ज्येष्ठकनिष्ठताव्यवहारविलोपःस्यात् ।
....	८	क्षतिःप्रसज्जति	क्षतिः प्रसजति
१९-२	९	कारणत्वन्मातुः	कारणत्वान्मातुः
....	१४	एतेऽधर्म्याअपि	एतेचत्वारोऽधर्म्याअपि
२२-१	९	मू० दृष्टादृष्टबाधान्नोतितेति	मू० तथादृष्टादृष्टबाधान्नीततेति
....	१४	मांससेबनादीनि	मांससेवनादीनि
...-२	...	जे आचरण तेनी	जे आचरण तेनी
२३-१	१	शिष्ठाः	शिष्टाः

२४-२	४	गृहस्थानामान्तरो	गृहस्थानामन्तरंगो
....	५	दुरभिनिवेशोन्मोक्षोयुक्तोक्त्यग्रहणं मानः	दुरभिनिवेशामोक्षोयुक्तोक्ताग्रहणंवामानः
....	१४	तेना हृदयथी मोक्ष पामवाना.	तेना हृदयथी दुरवुद्धीये पकडेलुं एवुं जे हठ तेने न मूकवुं तेनुं नाम मान अथवा मोक्ष पामवाना
....	१५	नाना प्रकारनां वचन,	नाना प्रकारनां युक्तियुक्त कहेला ते वचन
२५-१	१	तेने मान कहीए. अथवा कुल,	तेने पण मान कहीए. तथा कुल,
....-२	२	उपद्रववाला	वली उपद्रववाला
....	३	दुर्भिक्षमार्येति	दुर्भिक्षमारीति
....	६	तथा अतिशे लोक साथे	तथा सात प्रकारनी इति तथा लोक साथे
....	१२	मू० स्वयोग्य	मू०तथा स्वयोग्य

२५-२	१३	ज्ञा॰पोताने योग्य	ज्ञा॰ वली पोताने योग्य
२६-१	१०	ज्ञा॰प्रधान कहेतां	ज्ञा॰ वली प्रधान कहेतां
....	११-१२	क्ष्इपरिवारोहिपुरुषः सर्प इवाना श्रयएव,	कुड्परिवारोहि पुरुषः सर्प वानाश्रय इव
... -२	२	सर्पनी पेठे	सर्पवाला आश्रयनी पेठे
.... ..	ए	ज्ञा॰घटता	ज्ञा॰ वली घटता
.. ...	१०	टी॰ स्थाने	टी॰ स्थाने
२७-१	६-७	गृहेक्रियमाणे पारिपार्श्वतो	गृहंक्रियमाणं परिपार्श्वतो
....	८	स्वतो, गुणस्यापि	स्वतो मगुणस्यापि
.... २	८	टी॰ स्थानेपि विशेष करणे	टी॰ स्थानपिगृह करणे
.. ..	ए	विशेष करवामां	घर करवामां
.. ...	१२	कुस्तूम्ब	कुशस्तम्ब
. . ....	१३	प्रसाधनत्वात्	प्रधानसाधनत्वात्
२८-१	१	कुस्तूम्ब कहेतां वनस्पति विशेष	तथा कुशस्तंब कहेतां माज्ञना धरू
२८-१	६	करवानुं कारण	करवानुं मुख्य कारण
....	१२	परीक्षेति	परीति
.... ..	..	दोषपरिहारणे	दोषपरिहारेणे
.. ....	१५	उपश्रुति, तेणे	उपश्रुतिप्रमुख तेणे
.. -२	१५	जाणतो	जणातो
२ए-१	११	विज्ञादिक	विज्ञवादिक
.... -२	..	मू॰ आयोचितो ऽव्ययइति	मू॰ तथा आयोचितोऽव्य य इति
..	१२	ज्ञा॰ ऽव्ययनी	ज्ञा॰ वलीऽव्ययनी
३०-१	४	वैश्रवणायते	वैश्रमणायते
... ...	१०	भंडारमां राखे	भंडारमां राखे एटले
.. -२	१	खरच करवो ते, विज्ञवनी मध्ये	खरच करवो ते रोग जेम शरीनें कृश करे तेम विज्ञवनी मध्ये
... .	..	एवा शरीर प्रत्ये	एवा धन प्रत्ये
... ...	६	साहकार	शाहुकार

१०-२	६	सांजलवा मात्रज ते थाय छे ॥१॥	सांजलवा मात्रज ते थाय छे ॥१॥ अथवा श्रमणाय ते एवुं पाठ थए छते श्रमण जे परिग्रह रहित साधुओ तेना जेवुं आचरण करे छे.
... ...	८	ज्ञा० प्रसिद्ध एवा	ज्ञा० वली प्रसिद्ध एवा
... ...	१२	लङ्घयेत् ॥१॥	लङ्घयेत् ॥१॥ इति
११-१	८	महन्माहात्म्यमुपपद्यते	महन्माहात्म्यमुत्पद्यते
.... -२	९	नाशादेरपि	नाशादिरपि
१२-१	७	ज्ञा० असत्	ज्ञा० वली असत्
... -२	५	पतिष्यसि ॥१॥	पतिष्यसि ॥१॥ इति
१३-२	२	केमके, अंतर्गत	केमके बाह्य
... .	६	विषय विशेषमाह	विनय विशेषमाह
....	७	अन्य विशेष कहेछे	अन्य विनय विशेष कहेछे
१४-१	१३	प्रवृत्तिःकार्या ।	प्रवृत्तिः कायवाङ्मनश्चेष्टा
		वाङ्मनश्चेष्टारूपा	रूपा
१४-१	१३	पुरुषस्य	पुरुषस्य
१४-२	१	पुरुषजन	स्वजन
.. ..	..	स्त्रीजन	परजन
....	२	एवी वाणीनी	एवी कायानी तथावाणीनी
....	३	वचन बोलवु. केमके,	वचन बोलवुं तथा कायानी प्रवृत्ति करवी; केमके
....	११	यतुक्तम्	यतउक्तम्
: ...	१३	विज्ञवसंयतौ	विज्ञवसंपत्तौ
१६-१	१०	लब्धरक्षारूपं	लब्धरक्षारूपं
.. -२	३	तथा पोताना	तथा पोताथी तेना
....	५-६	इदमित्थमिदमित्थं नवेति (इहांथी लेइने) यथा हंकोप्यस्मीत्यादि (इहां सुधी)	आटली टीका नथी किंतु लीटी चोथीमां संशय विपर्ययानध्यवसाय परिहारेण, आटली टीकानो पर्याय जाणवो.
....	६	स्वगौरवंतस्यरक्षा	स्वगौरवरक्षा स्वेनात्मना

		ऽनिवारणं,	गौरवं पुरस्करणं स्वगौरवं तस्यरक्षानिवारणं
२६-२	७	गर्होह्यर्थः	गर्ह्योह्यर्थः
२७-१	१	पोताना गौरवनी	पोताथीथता तेना गौरवनी
.... ..	२	पोतानी आबरुमां क्षति न लागे तेम वर्तवुं.	पोतानी तरफथी ते निंदनीय काम करनारनी गौरवता न करवी; एटले तेना दोषनी अनुमोदना न लागे तेम वर्तवुं.
... .	..	पोताना गौरवनी	पोताथी करेल तेना गोरवनी
... ...	६	कहेतां राख करवी	कहेतां निवृत्ति करवी
.... ..	१०	तेमनी सेवा	तेमनी उचित सेवा
.... . .		निर्जरामरप्रभृति	निर्जरामरप्रभुप्रभृति
.... ..	१३	तिथिःपर्वोत्सवाः	तिथिपर्वोत्सवाः
... २	१	देवताप्रमुख	देवताना स्वामी प्रमुख
... .	८	महात्मा पुरुषे,	महात्मा पुरुषे, तिथिपर्व
		पर्व उत्सव	उत्सव
२८-१	४	जघन्यरूपाप्रतिपत्तिरित्यर्थः	जघन्यरूपायाप्रतिपत्तिरित्यर्थः
....	६	विशीर्यते	विषायते
.... . .	१४	नाश पामेछे.॥१॥	नाश पामे छे वा विषनी आचरणा करे छे. ॥१॥
.. . -२	१०	गीयते ॥१॥	गीयते ॥१॥ इति
....	१४	न, पुनः सात्म्य प्राप्तमपथ्यं	न पुनः सात्म्य प्राप्तमप्यपथ्यं
.... ..	..	नकालकूटंखादेन	नकालकूटंखादेत्
२९-१	३-४	प्रतिकूल एवुं पथ्य सेवे तो पण प्रकृतिने अनुकूल न थाय. माटे जे प्रकृतिने अनुकूल तेनुं भोजन करवुं.	प्रतिकूल एवुं पिणपथ्य सेवे पण प्रकृतिने अनुकूल थयेलुं पण अपथ्य न सेववुं माटे जे प्रकृतिने अनुकुल होय ने पथ्य होय तेनुं भोजन करवुं.

४०-१	३	अजरणेऽजीर्णवा	अजरणे जीर्णवा
.. ..	..	भोजनं परिहार:	भोजनपरिहारः
... ...	१०	अधिका निष्ठी	अधिकनिष्ठी
... .	१२	अथवा परिपाक न पामे सते,	अथवा जीर्ण थए सते पण परिपाक न पामे सते,
४१-१	५	कदाचिद्बलोपेतो	कदाचिद्बलापेतो
.... ..	१२	बलसहित पण	बलरहित पण
...-२	२	परिहार: । तथा	परोहिनरः तथा
... .	४	देश तथा काल एबे प्रस्ताव कहिये	देशकाल एटले प्रस्ताव कहिये
. ...	६	केमके ते प्रकारे	केमके वगर प्रस्तावे चालवाने तत्पर एवो मनुष्य छे ते, ते प्रकारे
... ...	..	उपद्रवनो समूह प्राप्त थाय	उपद्रवनो समूह, तेने प्राप्त थवानो विषय थाय
४२-१	२	ते लोकाना	ते लोकोना
....	९	हीन क्रम करवे.	हीन क्रम करवो.
४२-२	२	तथा प्रकारना मार्गानुसारी	तथा प्रकारना जाति विद्यादिकगुणे करी हीन छे, अने मार्गानुसारी
....	..	समर्थ नथी, ए प्रकारे	समर्थ नथी ते माटे मोटा पुरुषोए विशेष आदर करवाने असो योग्य नथी ए प्रकारे
.. ..	३	उत्तम लोकने	उत्तम लोकोये
... .	९	लक्षण ते जंनु	लक्षण ते जेनुं
४३-१	९	दरिद्र पुरुष अने समर्थ पुरुष एवेनी सेवा,	दरिद्र पुरुष जेम ऐश्वर्यवालानी सेवा करे.
....-२	२	अर्थ अने काम तेमनो	अर्थ अने काम ए त्रण वर्ग तेमनो
....	७	ए त्रिवर्ग छे	ए त्रण वर्ग छे
४४-१	५	धर्मनी अबाधाये करीने	धर्मनी अबाधाये करीने एटले धर्म राखीने

४४-२	२	धर्मस्थानकमां	धर्मस्थानक विगेरेमां
	१३	हरकोइनी	हरकोइनी उपर उपरनी
४५-१	१	वशान्निरोधे	वशाद्विरोधे
	२	तयोः सतो	तयोः सतोः
	६	तेमांथी हरकोइ एक	तेमांथी उपर उपरना हर कोइ एक
	७	निरोध थये सते	विरोध थये सते
	१४	सीझावुं जोइये; केमके	सीझावुं जोइये एम जाणवुं; केमके
४६-१	७	पर्यालोच्यापेक्ष्याङ्गीकारः कर्तव्यः।	पर्यालोच्यापेक्षाङ्गीकारः कर्त्तव्या।
	१२	केमके, ए बुद्धिना	केमके, एकालोचित अपेक्षाने बुद्धिना
	१४-१५	ते पुरुष काले करीने कोटि ऽव्यने विषे	अने जे पुरुष काले करीने एटले कोइ अवसरे कोटिऽव्यने विषे
-२	८	जुवान किन्नरे	जुवानने, किन्नरे

४७-१	३	दर्प श्रमयन्ति	दर्पः श्रमयति
-२	१०	इति	इतीति
	१५	एवंशुश्रुषादि	एवंद्विशुश्रुषादि
४८-१	२	इतिश्लाकद्वयेन	इतिश्लोकद्वयेन
	१५	मानुष्यं जन्म	मानुष्यं मनुष्यजन्म
-२	४	प्रथमोऽध्यायः॥१॥	प्रथमोऽध्यायः समाप्तः॥१॥ व्याख्यातः प्रथमोऽध्यायः॥
५०-१	८	ए गृहस्थोने विषे	एवा गृहस्थोने विषे
२	२	प्राणीने विषे दया	प्राणीने विषे अत्यंत दया
५१-२	२	बीजस्यैवोचित	बीजस्यैववेति
	३	ऽनीतिकारेषु	ऽनीतिकारिषु
	५	बीजनोज उचित एवो जे पक्षांतर तेनो सूचक छे.	बीजनोज, वा एवो जे शब्द छे ते पक्षांतरनो सूचक छे.
	६	अंकुरो निष्पल	अंकुरो निष्फल
५२-१	४	निवर्त्तयति	निर्वर्त्तयति

५२-१	९	पुरुषाअतयाबृहतू	पुरुषार्थहेतुतयावृहत्
..	१२-१३	उत्कृष्ट पुरुषार्थ प-णे करीने	उत्कृष्टपुरुषार्थ जे मोक्ष तेना हेतुपणे करीने
..	१४	आजीविकानुं	आजीविकानुं न्यायथी
.... -२	४	भंप्रतितद्विविं	संप्रतितद्विधिं
....	६	गृहस्थनेः धर्म,	गृहस्थनो सामान्य धर्म,
..	८	देवताधिभक्ति	देवताधिमुक्ति
....	११	देवताधिभक्तिश्च	देवताधिमुक्तिश्च
....	१२	विशेषाधिभक्तिश्च	विशेषाधिमुक्तिश्च
....	१३	। तदूषणेनच	। तद्दूषणेनच
५३-१	३	पर्वे कह्युं	पूर्वे कह्युं
....	६	दूषण देखाम्वे	ते देवमां दूषण न देखाम्वे
....	१०	टी० साधारणाना	टी० साधारणानां
....	१३	भा० आलोक पर-लोक संबंधि	भा० लौकिक लोकोत्तर संबंधि
... २	८	सम्यक्त्वादधिका	सम्यक्तदधिका
५४-१	१	त्याग पालवो	त्याग करवो
५४-१	४-५	श्रोतुस्तिस्कार	श्रोतुस्तिरस्कार
....	११	भावकारणमिति	भावकरणमिति
....	१३	स्तस्यकारणं	स्तस्यकरणं
....	१४	इच्छा,ते छे	इच्छा, ते शुश्रूषा ते छे
....	....	तनुं	तेनुं
.... -२	१३	वारमवार	वारंवार
....	१४	भूयःपुनरुप	भूयःपुनः पुनरुप
....	....	वस्तुविषयं	वस्तु विषयः
....	....	पुनःपुनःक्रिया	पुनः पुनः क्रियाः
....	१५	नोपचार इति	नोपचाराइति
५५-१	६	चोपदिष्टवस्तुनः	वोपदिष्टवस्तुनः
.... -२	५	उत्पन्न करवुं.	उत्पन्न कराववुं
....	१३	धर्मोविधानतो	धर्मेऽविधानतो
....	१४	अर्थादिक न उपार्जन करे	अर्थादिक उपार्जन करवा मां तेवो आदर न करे
....	....	अभाव जे ते	अभाव मात्र जे ते
....	१४-१५	मनुष्योने उत्कृष्टो	मनुष्योनें थाय छे; पण ध

		धर्म जाणवो. अ-	र्मने विषे शास्त्रोक्त प्रमा
		र्थादिक उपार्जन	णे आदर न करवाथी
		करवाथी	
५६-१	५	सारु नरुतुं	सारु नरतुं
...	१०	अन्ध प्रेक्ष्य क्रिया	अन्ध प्रेक्षा क्रिया
....	१२	आंधलानी क्रिया	आंधलानी जोवारूप क्रिया
. -२	८	मुक्तेर्दूती	मुक्तिदूती
.....	९	तत्प्रत्यासन्न	तत्प्राप्त्यासन्न
५७-२	२	रहेलाश्रुतनो	रहेला आद देश श्रुतनो
....	८	एतस्मिन्सत्याक्षे-	एतस्मिन्सत्यक्षेपेणाकलं
		पेणाविफलं	
.....	१३	आपेक्षे करीने	अक्षेपे करीने
.. ...	१४	जे ते सफल	जे ते संपूर्ण
५८-२	१	कल्याणमुक्कोस-	कल्लाणमुक्कोस
. ...	७	कल्याणमुक्कोसं	कल्लाणमुक्कोसं
५९-२	२	बालादिसंधारण	बालादिसाधारण
.. .	५	त्वन्यदर्शनिन	त्वदर्शनिन

५९-२	१४	अन्यदर्शनीनी	अदर्शनीनी
६०-१	२	साध्वेवं	साध्वेव
... ...	..	भविष्यतिनवा	भविष्यतिवानवा
... .	८	आकाक्षावालो	आकांक्षावाला
... .	११	रुडु छे	रूडुज छे
६०-२	४	प्रभवना	प्रभावना
... .	५	विद्या अने तेनो	विद्या तेनो
.... ..	६	एटले पूजनीक पणुं	एटले अधिकपणु तथा पूजनीकपणु
... ...	....	सम्यग्ज्ञानरूप	सम्यग् दर्शनरूप
... .	१४	एकांते जो गुण	एकांते गुण
....	१४-१५	गुणनी निवृत्ति थाय, ते थयेसते	गुणनी निवृत्ति थये सते
६१-२	११	तेने विषे प्रवृत्ति पण न करवी;	तेने विषे भावना करवी पण प्रवृत्ति न करवी.
६२-१	२	ज्ञानाचारे	ज्ञानाद्याचारे
....	२-३	वोपदेशो	चोपदेशो

૬૨-૧	૪	ए ज्ञानाचार	ए ज्ञानादि आचार
....	૫	अथवा	गली
... ..	૯	सत्यफलमिद्दैव	सतः फलमिद्दैव
.. ....	૧૧	तेनुं सत्यफल	ते छे ते तनु फल
... -૨	૫	वधित्वे	वधित्वं
૬૩-૧	૭	व्यवेसते, ते जीव	व्यवेसते पण ते जीव
.. -૨	૩	आज, धर्मफलन	आज ग्रंथमां धर्मफलने
૬૫-૨	૫	आचारज छे,	आचारनेंज छे,
૬૬-૧	૪	हिमान्युष्ण	हिमात्युष्ण
.... ..	૬	क्रोधेर्ष्यापद	क्रोधेर्ष्यामद
.... -૨	૧	तेमना जये	तथा जय, तेणे
... .	૭	ईर्ष्या, आपदा अथव हीनपद, काम	ईर्ष्या, मद जे अंहकार, काम,
....	૧૪	एटले माठ	एटले माठा
૬૭-૧	૮	कर्म प्रवणानां	कर्मकरण प्रवणानां
... ..	૧૪	अशुध्द कर्म, तेने	अशुद्ध कर्म करवा, तेने

૬૭-૨	૯	तमाहुर्मढ	तमाहुर्मूढ
....	૧૧	पूजया	प्रज्ञया
૬૮-૧	૫	पूजा सत्कारे करीनें	विक्षेपबुद्धिवडे करीने
	૧૧	पडुताम्	पडुतम्
....	...	आपिज्ञुवं	अपिज्ञवं
... -૨	૧-૨	उपद्रववाली एवी पृथ्वीने	उपद्रववाला एवा संसारने
. ...	૨	एटले पृथ्वीमां	एटले संसारमां
. . ....	૧૫	नोप्राप्यमति	ना प्राप्यमन्ति
૬૯-૧	૯	ते पामवा	ते न पामवा
....	...	अतिवांच्छा	अन्तिवांछा
૭૦-૧	૩	उद्यम रहितपणु	उद्यम रहित पुरुष प्रते
....	૫	वर्णनम्	वर्णनमिति
.. .	૯	वीर्यरूप ऋध्दिनुं	वीर्यरूप रिद्धिपर्यंतनुं
૭૧-૧	૨	गम्भीर देशना	गंम्भीरदेशना
....	૧૪	आश्रुत धर्म जे ते	आ श्रोता पुरुष जे ते

७१-२	४	परीक्षाने विषे अवतरण करवुं एटले उतरवुं.	परीक्षाने विषे श्रोताने अवतरण कराववुं एटले उतारवुं.
....	६	क्षीरमिवार्जनीयः	क्षीरमिवार्चनीयः
....		एवा पुरुषने,	एवा श्रोता पुरुषने
....	...	ते करवा योग्य छे	ते कराववा योग्य छे
....	१०	परीक्षा करवी.	परीक्षा कराववी
....	१३	करवा योग्य	करवा योग्य अथवा अर्चन पूजन करवा योग्य
७२-१	३	सोनान	सोनानी
७३-१	४	निश्चेदो नथी,	निश्च दोष नथी
....	७	आपरे पण	आपणे पण
....	१२	संभवः।	संभवः प्रादुर्भावः।
....	१३	सुवर्णगुलिकादेः	सुवर्णगोलिकादेः
....	...	तस्यकष	तथाकष
... -२	११	तापपरीक्षायाम	तापपरीक्षाम
....	१४	परीक्षाने विषे	परीक्षाने
७४-२	१	एवो ज	एवो जे
....	७	एथी बीजो कोइ बलवान् छे?	एमांथी कोण अबलवान् छे?
....	१०	समर्थासमर्थ	समर्थासमर्थत्व
७५-१	१	दखामे छे.	देखामे छे.
.... -२	९	तच्चुद्धौतत्साफल्यमिति ॥	तच्चुद्धौ हितत्साफल्यमिते
....	१२	बाह्याचेष्टा	बाह्यचेष्टा
....	...	नाविर्भूतयोश्च	नाविर्भूतयोराविर्भवनेनाविर्भूतयोश्च
७६-१	४	तेमनुं पालवे करीने	तेमनुं प्रगट करवे करीने वली प्रगट थएला एवा विधिप्रतिषेध तेमना परिपालवे करीने
	९	फलवन्तौचवास्तवाविति	फलवन्तौचतौताविति॥
....	११	कपच्छेदौवास्तवौ	कषच्छेदौतौवास्तवौकषच्छेदौ

૭૬-૧	૧૨	सत्य थाय छे,	सत्यकषच्छेद थाय छे,
... ૨	૧	कमएरुनम् ॥	कमएरुनमिति ॥
... .	૪	निर्वाहितति	निर्वाहेसति
.. ....	૭	वित्याह ।	विति॥ आह।
....	૧૦-૧૧	पेठे पोताना न जाणवा.	पेठे निष्फल जाणवा.
૭૭-૧	૯	ए हेतु माटे, आ कहेवाथी	ए हेतु माटे, श्रोता पूछे छे के आ कहेवाथी
... .	૧૧	एम व्यतिरेक	एम प्रश्न करे सते,व्यतिरेक
. .	૧૨	ग्रंथकार कहे छे.॥	ग्रंथकार उत्तर कहे छे. ॥
.. -૨	૧	पुरुष विशेष	पुरुष विशेष
.. ....	૧૪	ते आत्मानी	ते सम्यग्वादनी
૭૮-૧	૧	सकाशाद्बुद्धि	सकाशात्तद्बुद्धि
. . . -૨	૪	एवो बांधनारो,	एवो बंधातो,
.	૧૧	अने वली	पण वली
.... . .	૧૧-૧૨	एवो औपचारिक अर्थ पण न होय	एवो अर्थ न होय,
૭૯-૨	૮	सच लोके	नच लोके
....	૧૫	क्लेशेंकरीन	क्लेशे करीने
૮૦-૧	૬	माटेज	माटे जे
... .	૭	सच कहेतां	नच कहेतां
....	૮	प्रतीति थाय छे;	प्रतीति थाती नथी;
. . . -૨	૧૧	तथा तदितरेभ्यो	तथा तदितरेतेभ्यो
૮૧-૨	૨	कालस्यैवोपपत्ति	कालस्येवोपपत्ति
....	૪	तेनीज घटना	तेनी परे घटना
.... ..	૫	एवो बंध जे ते	एवो पण बंध जे ते
.. ....	૬	भावे करीने अनादिज छे.	भावे करीने अतीतकालनी पेठे अनादिज छे.
....	૮	हवे अंशथी	हवे जे अंशथी
.. ...	.....	अने वर्तमानकालनुं दृष्टांत	अने बंधनुं दृष्टांत
....	૯	अने वर्त्तमानकालनो	अने बंधनो
૮૨-૨	૭	विपक्षे बाधामाह।	विपक्षे बाधक माह ॥

८२-२	१२	एनो आत्मा जे ते	एनो आत्मा छे अने ते
...	...	अभिन्नएम	अभिन्न छे एम
८३-१	१	एना धिकारतो	एवा विकारतो
...	२	भा० नित्य	भा० एकांत नित्य
... ...	...	अधिकारथी	अविकारथी
...	३	अधिकारत	अविकारत
... ...	४	विनाशिस्वभावा	विनाशादिस्वभावा
... ...	९	अधिकारथी	अविकारथी
... ...	१३	करवो ए छे	करवो ए आदि छे
....	१३-१४	करवो ते-ने	करवो, दुःख उपजाववुं इत्यादि करवा तेने
८३-२	६	प्रतिक्षणं	प्रतिक्षण
८४-१	१०	देहथी जुदा	देहथी जुदो
८५-१	१	जुदो नथी	जुदोज नथी
....	९	पंच भूत,	चार भूत,
....	१०	ते पंचभूतमां	ते चारभूतमां
.... -२	१	ते अभिन्न मान	ते देहथी अभिन्न आत्मा
		नारा	माननारा
८५-२	५	सिद्ध्यति	सिध्यति
.....	६	सर्व विशिष्टैः	सर्व शिष्टैः
.... ..	१२	सर्वे विशिष्ट	सर्व शिष्ट
८७-१	३	चिरशोक	चिरं शोक
... ...	५	युक्ता नास्तिक	युक्ता सतां, नास्तिक
. ...	६	एटले दहनुं	एटले देहनुं
... ..	१३	ओलखवु युक्त	ओळखवुं सत्पुरुषोने युक्त
. -२	१२	शुं कार्य थाय छे,	शुं करवा योग्य छे,
... .	१४	परीक्षा थाय छे.	परीक्षा करवी.
८८-१	२-३	करवाथी परिणामनी	करवाथी श्रोताना परिणामनी
....	५	करवाथी पण शुं कार्य थाय छे,	कर्या पछी पण शुं करवा योग्य छे,
... ...	१०	एवो परिणाम	एवो श्रोतानो परिणाम
.. -२	२	द्रव्य लाभ	द्रव्यबोधिलाभ
८९-१	१	कल्याणाशय	कल्याणाशयः

८९-१	७	सूक्ष्म एवो	सूक्ष्म बादर एवो
.. -२	१२	नात्यन्तसंक्लेश	नात्यन्तं संक्लेश
९०-२	५	कहेतां पर्वे	कहेतां पूर्वे
... ...	९	भा० अपाय	भा० वली अपाय
९१-१	३	तेन कहे छे	तेने कहे छे
. . -२	१४	सुडुर्लभत्वं	सुडुर्लभत्वंच
९२-२	५	बोधि बीज छे,	बोधि छे,
....	१५	रागादिनो नाश थाय तेथी पण क्षय भाव सते	रागादिनो क्षय भाव सते
९३-२	७	मनधिकारत्वात्	मनधिकारित्वात्
....	८	संसारडुःख	संसारडुख
... .	१२-१३	महान् आत्मा	महान्प्रशस्य आत्मा
९४-१	७	अनधिकारपणु छे	अनधिकारिपणु छे
... .	१४	उत्कृष्ट कहेवा	उत्कृष्ट एवो धर्म,ते कहेवा
९५-२	३	भाविताख्यानस्य कहेतां रुच्युं छे	भाविताख्यानस्य कहेतां भावितात्मा एवा जे गी-

			तार्थ तेमनो कहेलो जे व्याख्यान तेने, श्रोता पुरुषने तथाप्रकारना श्रद्धानादि गुणो थवानुं कारण पण छे ए हेतु माटे,
९५-२	६	सम्यक्त्वादिक	सम्यक्त्वादिक
....	८	मोटो छे	मोटो प्रशंसवा योग्य छे
....	१४	अबोधेपि कहेतां बोध	अबोधेपि कहेतां श्रोता पुरुषोने बोध
... .	...	पुरुष, तेना	पुरुष तेने
....	१५	कहेतां क्रियाये करीने,	कहेतां विधि सहित धर्म देशनारूप क्रियाये करीने
९६-१	१	भगवद्भिरर्हद्भि	भगवद्भिरर्हद्भिः
....	६	पुरुष केवो छे?	पुरुष केवो छे?
....	१४	भा० जगतमां	भा० आ जगतमां
९८-२	४	भा० एवं	भा० जे हेतु माटे एवं
....	६	परमात्माए कह्युं	परमात्माए कह्यो

९८-२	६	कह्युं छे ?	कह्यो छे ?
.... ..	७	करवा रूप फल	करवाना फल
९९-२	२	परिशुद्ध्याधीन	परिशुद्ध्यधीन
.. . ..	४	भावनुं कारण	भावनुं असाधारण कारण
१००-१	९	पण धर्म ग्रहणनो संभव छे. ॥	पण एटले धर्म ग्रहण करया विना पण विमल भावनो संभव छे. ॥
... ...	१४	शिष्य फलवत्ता	शिष्याय फलवत्ता
... -२	४	बीजी रीते धर्म आपे तो,	बीजी रीते एटले अयोग्यने धर्म आपे तो,
....	६	टी० प्राग्विशेषतो	टी० प्रागविशेषतो
...	७	प्रथम विशेष	प्रथम अविशेष
... ..	१४	नीवोषरक्षेत्रे	नीवोषरेक्षेत्रे
१०१-१	१४	परिपाकादितो	परिपाकापादित
.... -२	२	खयोवसमा	खउवसमा
.. ...	४-५	परिपाकादिकथी	परिपाकथी थएल
... .	७	श्रवणादिकथथी	श्रवणादिकथकी

१०१-२	१०	कदाग्रेहेरहित	कदाग्रहेरहित
.. ...	१२	समकूदर्शन	सम्यक् दर्शन
१०२-१	७	भवाड्डुद्विजनं	भवाड्डुद्वेजनं
... ...	८	तदेवसत्यंयज्जिनैः	तदेवसत्यंनिःशंकंयज्जिनैः
.. ...	१५	तेज सत्य छे ए	तेज सत्य छे निःशंक छे ए
.... -२	१०	स्थानीयस्तस्यैव	स्थापनीयस्तस्यैव
... ...	१०-११	यदाऽसावद्यापि	यदाचाऽसावद्यापि
... ...	१४	चारित्रधर्मं	चारित्रधर्म
१०३-१	२	जाणवुं. ज्यारे	जाणवुं. वळी ज्यारे
. ...	१२	प्रदानव्यापारेणा	प्रदानव्यापारणे
.. ...	१३	एवा पुरुषनो	एवा पुरुषने
... ...	१४	आपवाना व्यापारे करीने,	आपवानो व्यापार करे बते,
.... -२	११	शस्तत्रोत्पद्यते	शस्तत्रापद्यते
१०४-१	६	व्यतिरेकदोष	व्यतिरेकेदोष
१०५-१	४	शानिरोधेनापि	शानिरोधेपि
....	७	भगवतने अनुमो	भगवतने पण अनुमोद-

		वनानो	नानो
१०५-१	११	पण अनुमोदनानो	पण गुरुने अनुमोदनानो
.... -२	१०	राजगृहाद्यः	राजग्रहाद्यः
....	११	राजाना घरथकी	राजाना आग्रहथकी
१०६-२	१०	कहेतां एकेंद्रियनी	कहेतां वाहनादिकनी
१०७ १	२	ऽनर्घ्यं	ऽनर्घं
....	३	मणिज्झइ,	माणिज्झइ,
....	१०	मणिज्झइ ६,	माणिज्झइ ६,
....	१२	दाक्षिण्यप्रायः	दाक्षिण्यप्राय
....	१३	अन्यदाधारिणी	अन्यदाचधारिणी
.. ...	१४	साचोनाम	साचोवाचयथादेव
.... . .	...	याचिष्यत इति	याचिष्येऽइति
... २	२	रूडापण, प्रमुख प्राय मोटा गुण	रूडापण, जेवा मोटा गुण,
.... ..	५	कहेतां पिता करतां पण	कहेतां पितानी संपूर्ण कुटुंब संबंधि निर्वाहनी चिं

			ता पोते उपाडी लीधी. तेथी पिता करतां पण
१०७-२	८	जे हवडे	जे हे देव हवडे
....	११	कर्पूर प्रतिज्ञ	कर्पूरपूरप्रतिज्ञ
....	१२	पुरुष वक्तीनां	पुरुष व्यक्तीनां
१०८१	१	कर्पूरना सरखो	कर्पूरना पुंज सरखो
....	७	एवी उद्घोषणा	एवी आज्ञानी उद्घोषणा करावतो हवो, तेवी उद्घोषणा
.... . .	१२	हर्यान्तर्गुप्तभूमिगृहैकदेशेनिर्लि	हट्टान्तर्गतगुप्तभूमिगृहैकदेशेनिर्लि
....	...	संजाते प्रातः	संजातेचप्रातः
....	१३	प्रविष्ठेष्वेव	प्रविष्टेष्वेव
.. ....	...	कुसुमसच्छाया	कुसुमसमच्छाया
... -२	६	वली सुंदर जांइराना	वली हाट मांहे गुप्त एवा सुंदर भोंइराना
.... -२	१३	शान्तइव	श्रान्तइव

पृष्ठ	पंक्ति	अशुद्ध	शुद्ध
१०ए-१	१	यत्पुत्रा	मत्पुत्रा
....	३	समुद्दते	समुद्दत्तें
.... -२	२	आवी गयो तोपण नगरमांथी नीकळवाने चाल्या,	आवी गये सते नगरमांथी नीकळवाने उतावळा चाल्या,
	१४	तेनेज देखाडे छे.	ते विधिनेज देखाडे छे.
११०-१	४	सोपयोगान्त्वर	सोपयोगात्वर
... -२	८	उपयोग सहित	उपयोग सहित त्वरा रहित
....			
१११-१	१४-१५	वचन निर्देशोपि	वचन निर्देशेपि
... -२	१-२	आरंभीने त्रसकाय सुधी छे,	आरंभीने पंचेंद्रिय पर्यंत त्रसकाय संबंधी छे.
.... ..	४	कहिये छिये.	कहिये छिये. सूत्रमां अणुव्रतानिपंच ए ठेकाणे बहुवचन करे छते पण विरति शब्दमां जे एक वचन कर्युं छे ते सर्व ठेकाणे विरति करवानुं सामान्य पण छे ए अपेक्षाए एक वचन छे.
१११-२	ए	अपध्यानप्रमादा	अपध्यानाचरितप्रमादा
....	१०	विरतिस्ततो	विरतिरनर्थदंडविरतिस्ततो
.... ..	...	समासःत्रीणिसंख्यानि	समासः। किमित्याह त्रीणि
....	१३	बीजी दक्षिण प्रमुख	बीजी पूर्व दक्षिण एटले अग्निखूण प्रमुख
११२-२	१	भोगोपभोगव्रत	भोगापभोग मानव्रत
... ...	३	अपध्यान १	अपध्याननुं आचरवुं १,
....	८	शिक्षापदानि ॥	शिक्षापदानीति
.... ..	ए	भा० सामायिक १;	भा० वळी समायिक १,
....	१३	उपावृत्तदोषस्य	अपव्रत्तदोषस्य
....	१५	अथवा मध्यस्थभावनोलाभ	अथवा सम कहेतां मध्यस्थ एटले राग द्वेषना मध्यमां वर्त्तनारने जे सम्य

			गदर्शनादिक भावनो लाभ	११३-२	१०	अनतिचारनुं	अनतिचार एटले अतिचार
११२-२	३	ते रूप	ते रूप व्रत तेना देशमां जे				रहितव्रतनुं
... ...	१०	टी० उपावृत्तस्य	टी० अपवृत्तस्य	....	११	टी० अतिचारोवि	टी० गृहीतेषुप्रतिपन्नेषुस-
... ...	....	शरीर विशेषणम्	शरीरविशेषणम्			भावना	म्यग्दर्शनादिषुगुणेषु कि-
... ...	१३	पौषधेषूपवासः,	पोषधेषूपवासः,				मित्याह निरतिचारपालन
११३-१	१	उपवास करवो	उपवास एटले आहार प-				मितिअतिचारो विराधना
			रित्यागादि करवो	... ..	१३	भा० अतिचार	भा० सम्यग्दर्शनादिक गुण
....	१०-११	ए चार शिक्षापद	ए चार शिक्षापद छे; शि-			कहो	अंगीकार करे सते शुं क-
		छे; कहेतां सुंदर ध	क्षा कहेतां साधुधर्मा-				रवुं? के ते गुणोनुं निरति
		र्माभ्यासनांस्थान	भ्यास, तेना स्थान				चारपालन करवुं, अतिचा
....	१३	समस्त अणुव्रत	समस्त अणुव्रत गुणव्रता-				र कहो
		आपवे करीने,	दिक आपवे करीने,	११४-१	७-८	कणादाक्षिपादादि	कणादाक्षपादादि
....-२	१२	कथमित्याह, सा-	कथमित्याह, यथार्हयथा-	.... . .	१०	अन्यदृष्टि	अन्यदृष्टि
		कल्प्यवैकल्प्याभ्यां	योग्यं काभ्यामित्याह सा-	.... -२	२	समग्दर्शनना	सम्यग्दर्शनना
			कल्प्यवैकल्प्याभ्यां	....	६	यथाक्रमंपरिपाटि	यथाक्रमंयथापरिपाटि
....	४	ते व्रतनुं	ते यथा योग्य व्रतनुं	.... ..	१४	मन्नपाननिरोधा,	मन्नपाननिरोध
....	६	एमांथी	ए अणुव्रतादिकमांथी	११५-१	२	बन्धादिककरणेपि	बन्धादिकरणेपि

११५-१	६	ते भारारोपण	ते अतिभारारोपण
....	१४	संग्रहीतव्याः	संगृहीतव्याः
.... -२	५-६	एवो पुत्र ते विक्रमे करीनेज	एवो पुत्र ते चाली हाली शकवारूप विक्रमे करीने सहितज
....	८	एज प्रकारे जाणवुं	एज प्रकारे अर्थ अनर्थादि भेदे जाणवुं
.... .	१३	यावदृद्विपदादि	याचद्विपदादि
.. . .	...	श्राद्धेन	श्राद्धेन
.. . ...	....	अन्यथासौ	अथान्यासौ
... ..	. .	वाह्येत	वाह्यते
.... ..	१५	वाचैवं	धाचैव
११६-१	६	उपाडाववो	उपडाववो
...	१२	पापनी शांति	रोगनीशांति
. . .	१५	प्रत्याख्येयत्वेपि	प्रत्याख्येयत्वे
... -२	३	पच्चखाण करथे	पच्चखाण करथुंछे एम कहेशो तारे तो, बंधादिक करथे

११६-२	४	अने व्रत व्रत प्रत्ये	केमके व्रतव्रत प्रत्ये
....	७	विकल्पयाभावेन	विकल्पाभावेन
....	१०	प्राणातिपातनुं प-	प्राणातिपातनुंज प-
....	११	पच्चाण	पच्चखाण
.... . .	....	परंतु केवल ते बंधादिकनुं पच्चखाण	परंतु केवल प्राणातिपातनो पच्चखाण करे छते अर्थथकी ते बंधादिकनुं पण पच्चखाण
....	१३	व्रतनो भंग नथी थतो; देशथी	व्रतनो भंग थाय छे, ते भंग नथी थतो किंतु अतिचारज थाय छे; केमके देशथी
११७-१	७	न होय; केमके	न होय एवुं बोलनारने उत्तर कहे छे के,
....	८	॥१॥ एवुं बोलनारने उत्तर कहे छे के, प्राणिनुं	॥१॥ केमके प्राणिनुं

११७-१	१२	द्दशान्तइति	द्दश्या इति
....	१३-१४	आटलुज प्राणा तिपात व्रत छे	आटलु जे प्राणातिपात आदि बार व्रत छे
११७-२	२	टी० अथद्वितीयस्य॥मिथ्योपदेश,	टी० अथ द्वितीयस्य ॥ मू० मिथ्योपदेश,
.. ...	...	स्वदारमन्त्रभेदा इति मिथ्योपदेशश्च	स्वदारमन्त्रभेदाइति॥ टी० मिथ्योपदेशश्च
.....	३	अलीकवादविपय	अलीकवादविषयउपदेश
		इदमेवचैवं	इदमेवंचैवंच
... ..	६	गुप्तभाषित्तस्य	गुप्तभाषितस्य
....	...	नवादयामीत्यत्र व्रते	नवादयामीत्यत्र नवदामि- नवादयामीत्यत्रवाव्रते
....	८	भा० बीजु मृषावाद नामे व्रत,	भा० हवे बीजुं मृषावाद विरमण नामे व्रत,
.... .	...	रहस्य कहेवुं २,	रहस्य निमित्त अभ्याख्यान कहेवुं २,
११७-२	९	४, गुप्त	४, पोतानी स्त्रीना गुप्त
....	...	जे आ आमज छे,	जे आ आम आम छे,
....	१६	ए प्रकारना व्रतने विषे भंग छे, पण	ए प्रकारना व्रतने विषे, अथवा मृषा न बोलुं न बोलावुं ए प्रकारना व्रतने विषे भंगज छे, अने
११८-१	१	व्रतने विषे भंग नथी	व्रतने विषे भंग वा अतिचार कांइ पण नथी
.. . ..	४	तदासंक्लेशाभावेन	तदासंक्लेशाभावेन
.. ....	६	पारकावृत्तांतनुं	परने वृत्तांतनुं
.... . .	७	मिथ्या भाषणमां प्रवर्तवापणु छे	मिथ्या भाषणमां परने प्रवर्त्तावबापणु छे
.. . .. .	९	रहस्य वार्तानुं	रहस्य निमित्ते कूड आल रूप वार्त्तानुं
....	१२	संक्लेश भावे	संक्लेशना अभावे
....	१५	भरकाणाइ	भरकाणाई
....	....	जइकरेज्ज	जइकरेइ

१२४-२	१२	द्वितीय	तृतीय			श्रुतपणे करीने ए	हे छे. वळी यथाश्रुतपणे
१२५-१	१	बीजी स्त्रीयो	बीजी स्त्रीयो			टले जे टलुं परि	करीने एटले क्षेत्र वास्तु
....	५	पुरुष विना अन्य	पुरुष संबंधि			माण कर्युं छे ते	प्रमुखनुं जेटलुं परिमाण
		पुरुष संबंधि				टलुंज	कर्युं छे ते प्रमाणने अ-
... ...	...	पहेलो अतिचार	बीजो अतिचार				तिक्रम करे तो अतिचार
... ...	६	अने बीजो	अने त्रीजो				थाय ए सूत्रनो प्रगट अ
... ...	१२	हिरण्यसुवर्णयो	हिरण्यसुवर्णयो				र्थ छे तेटलुंज
.... -२	३	क्षेत्र सक्य कहीए.	क्षेत्र सेतु कहीये.	१२७-१	११-१२	बे बे पात्र मेलवी	बे बे क्षेत्र वास्तु मेलवी
... ...	७	जांइरा प्रमुखनां	जोंइरा प्रमुखनां			एक एक पात्र क	एक एक क्षेत्र वास्तु कर्वुं
.. ..	...	जांइरा उपर	जोंइरा उपर			रवुं तथा ते पात्रो	तथा ते हिरण्यादिकनुं वि
... ...	१०-११	वृत्याद्यपनयनेनत	वृत्याद्यपनयनेनतत्तत्प्र			नुं वितरण करवुं	तरण करवुं.
		त्प्रयोजयतो	योजयतो	... .	१२	इत्यादिक प्रकार	इत्यादिक प्रकारनी अति
... ...	११	तथाहि । हिरण्यं	। तथा हिरण्यं			नी जावना	चारनी जावना
१२६-१	३-४	बीजुं अधिक आपे	बीजा पुरुषने आपे बंध-	....	१३	विधत्वेनसंख्या	विधत्वेनवसंख्यातिचार-
... ...	१०-११	बंध न कर्युं होय	न करवे करीने			तिचार प्राप्तौ पंच	प्राप्तौ पंच संख्यत्व मुक्तं
... ..	१२	जयाच्चातुर्मा	जयाच्चतुर्मा			संख्यात्वमुक्तं	
१२७-१	१-११	जे पुरुष तेने यथा	जे पुरुष तेने अतिचार क	....	१५	माटे संख्यानो	माटे नव संख्याना

१२७-२	१०	विवक्षितक्षेत्रात्परत	विवक्षितक्षेत्रात्परतः
१२८-२	३	यावत्परिमाणं ततःपरतोऽन्नाणरूमर्थं	यावत्तत्परिमाणं ततःपरतो न्नाणरूमर्घं
....	४	विसर्जनीयोऽथवाऽनाज्ञया	विसर्जनीयोऽथाज्ञया
.... ..	१२-१३	जइए तो पात्र अथवा अर्थ मले	जइए तो पात्रनुं मूल मले
.... ..	१५	कोइ आज्ञा विना प्रथमथीज	कोइ आज्ञाए करीने प्रथम थीज
१२९-१	१	अथ द्वितीयस्य गुणव्रतस्य ॥	अथ द्वितीयस्य
... ..	५	करेलुं तथा	करेलुं ४, तथा
....	७	गुन्हादि	गुन्दादि
....	...	तन्नकणेहि	तन्नकणंहि
.... ..	८	कटाहंन्नक	कटाहंतुन्नक
.... -२	१	करनारने संबद्ध	करनारने सचित संबद्ध
१२९-२	३	करनारने संमिश्र	करनारने सचित संमिश्र
....	५	इत्यादि वस्तु पण	इत्यादि वस्तु खानारने पण
.... ..	८	अनान्नोगादतिकमादिना	अनान्नोगादतिक्रमादिनावा
.... ..	९	दन्यथात्रावश्यक	दन्यथान्यत्रावश्यक
.... ..	१०	शजनोविचित	शजनोचित
.. . .	११	अणविचारवाथी	अणविचारवाथी अथवा
....	१३	बाकीनां पांच व्रत ते पांच	बाकीनां व्रतनां पांच पांच
....	१४	ए कर्मथी पण कह्या छे,	ए न्नोगोपन्नोग प्रमाणरूप गुणव्रत कर्मथकी पण कह्युं छे
....	१५	एवां निर्नयजन	एवां निर्दयजन
१३०-१	४	वज्जणकम्म	वज्जणकम्मं
....	५	जन्तपीलणंकम्मं	जन्तपीलणकम्मं
....	...	असइपोसंच	असईपोसंच
....	८	यच्चाटिकत्वेन	यच्चाकदिकत्वने

१३०-१	९	उन्कुत्वं	उत्कुत्वं
....	१०	ददतेति,	दद्यातेति,
.... .	१३	यद्धनेदवं	यद्धनदवं
.. ...	१४	शोषथतितत्र धा-न्यमुत्पद्यते १४।	शोषयति १४।
... ..	१५	बहुसावद्यानांच	बहुसावद्यानां
.. .	१५-१६	तत्सजातीयानां	तज्जातीयानां
.... ..	१७	व्रतिनःपरिहार्याः	व्रतिना परिहार्याः
.... .	...	प्रवर्तन्ते	प्रवर्त्तते
.... -२	१	व्रद्ध संप्रदाथयकी	वृद्ध संप्रदाय थकी
... ..	५	तथाबंधन	तथा बंधन
. . ..	११	अने प्रथमथीज	अने प्रथमथी जो
१३१ १	५	त्यां मोटो तृण उत्पन्न थाय छे,	त्यां नवो गास उत्पन्न थाय छे,
. -२	२	करवा योग्य छे,	करवा योग्य छे,
. ...	४	टी० अथतृतीय व्रतस्य	अथ तृतीयस्य

१३१-२	५	त्रीजा व्रतना	त्रीजा गुणव्रतना
... ...	९	चासमीक्ष्याघि	चासमीक्ष्याधि
... ...	९-१०	वा कर्मेतिभावः।	वा कर्मेतिभावः
... ...	१०-११	कौकुच्यमनेन प्र-काराभिमुख.	कौकुच्यमनेक प्रकारमुख
... ...	१५	एवुं कर्म ते पण	एवुं वचन कर्म ते पण
१३२-१	९	टी० असमीक्ष्यैव	टी० तथा असमीक्ष्यैव
... ...	...	यदूव्यवस्यापित-मधिकरणंवास्य, उदूखल,	यद्व्यवस्थापितमधिकर-णं वास्युदूखल,
	१२	तत्रकोविधिरुप	ततः कोविधिरुप
.. ...	१३	साटयित्वा	फाटयित्वा
... ...	१४	आकुठ्या	आकुट्या
... ...	१५	भा० ते प्रकारना	भा० वली ते प्रकारना
... ...	...	आवश्यकता वि-ना स्थापन करी	आवश्यकता विना तैयार स्थापन करी
.... -२	३	हिंसमदान	हिंस्रप्रदान

१३२-२	६	लोलुपणाथी	लोलुपपणाथी
....	११	कंशुवो प्रमुख	कंशुवाप्रमुख
....	१२	ए जीवने	ए अतिचारने
....	१२-१३	व्रतने विषे तो अणविचारथी	व्रतने विषे जाणतो, अने अणविचारथी
१३४-२	१३	दृष्टौ	दृष्टौ
१३५-१	१३	देशावकासिकं	देशावकाशिकं
१३६-१	१३	स्मृत्यनुपस्यानं	स्मृत्यनुपस्थापनं
....	...	प्रमादाद्भ्रान्तलाचन व्यापारेण	प्रमादाद्भ्रान्तलोचनव्यापारेण
१३७-२	१०	तेना अतिचार	वली तेना अतिचार
१४१-२	२	रूडे प्रकारे मान,	रूडे प्रकारे जेम थाय तथा कहेतां तेम मान,
१४३-१	५	अथवा	वली
....	५-६	प्रसिद्ध रूप छे तेणे करीनेज वंदन	प्रसिद्धरूपज छे तेणे करीने वंदन
....-२	११	स्वागमेमैवकं	स्वागममेवैकं

१४५-१	१	स्वभावाना	स्वभावानां
....	१२	विनयपूर्वकं	विनयपूर्वकं
१४६-१	८	तथा ज्ञानादि	तथाग्लानादि
१४७-२	१	घणा गुणनो लाभ होय	घणा गुणनो वा घणा दोषनो लाभ होय
....	२	थोडो दोष होय	थोडो गुण दोष होय
....	८	मिश्रित निश्चे छे; माटे	मिश्रित जे माटे छे, ते माटे
....	१४	पूजापुष्पधूपादि	पूजापुष्पधूपादि
१५०-१	१०	पछी प्रत्याख्यान	पछी तरतज प्रत्याख्यान
....-२	७	धर्म, अर्थ, काम	जे माटे धर्म, अर्थ, काम
....	११	भा० ते शरीर	भा० वली ते शरीर
१५१-२	२	तथा-साध्यविधि	तथासांध्यविधि
....	८	विधिनापालननजे	विधिना पालननेज
१५५-१	६	भवांतर कर्म	भवांतकर्म
१५७-१	९	धर्मनो विधि	धर्मनो विधि
१६०-२	४	॥१॥	॥१॥ बाकी रहेली टीका

			नी भाषा मूल सूत्रनी भा-
			षाथी जाणी लेवी.
१६०-२	७	स्त्विथंभूतएव,	स्त्वित्थंभूतएव,
....	१८	आ प्रकारनोज	आ प्रकारनोज होय, ए-
		होय, तेने देखाडे	टले प्रव्रज्याने योग्य गुण
		छे.	युक्तज होय, तेने देखाडेछे
१६१-१	१६-१७	इत्थंभूतएव कहे-	इत्थंभूतएव कहेता, दीक्षा
		तां आ कहुं छुं.	लेवाने योग्य पुरुषना गु-
			णयुक्तसतोज आ कहुं छुं
.... -२	८	पांचमहाव्रतमां	पांच महाव्रत विगेरेमांथी
		थी एके महाव्रत	एके महाव्रत आदिव्रत ते
		ते जेणे	जेणे
१६२-१	११	शरीरना	छकायना
१६३-१	१५	गुण सते ते पण	गुण ते सते पण
.... -२	१	जे कार्त तेनी	जे कार्य तेनी
१६४-१	४	उत्पतिनो	उत्पत्तिनो
.... २	११	उत्पत्तिनो	उत्पत्तिनो

१६६-२	३	(माहोरो)	(मोहोरो)
... ...	१२	विषे घटना छे	विषे अघटना छे
१६७-१	५	सर गुरु	सुरगुरु
....	१४	शास्त्रक्तद्विशेषो	शास्त्रक्तद्विशेषो
१६८-१	४	परिपूण	परिपूर्ण
.... २	३	प्रच्छनीयः	पृच्छनीयः
....	८	पूर्वें सृचना	पूर्वे सूचना
१७५-२	५	प्रमुख ज शुभ	प्रमुख जे शुभ
....६-१	६	अंगीकारकराववो	अंगीकार करवो वा करा- वनो,
....७-१	१६	तेमां कशल एवा	तेमां कुशल एवा
.... -२	१	छे के, जे कारण	छे के, कारण
....	७	शक्ति-न, नैवंविध:	शक्तिः नैवंविधः
१७८ -१	४	तरवो अशक्यछे,	तरवो अशक्य छे
१८१ -१	४	छे जीवनिकायना	छ जीवनिकायना
....२-"	७	शब्दात्तखलादि	शब्दात्च्यूतखलादि
....३-"	५	मात्रपणु तेन	मात्रपणु तेने

१ᑌᑌ-२	४	ते कह्युं बे,-आ	ते कह्युं बे,-हवे आ
१ए३-१	३	स्पर्श त सर्व	स्पर्श, ते सर्व
.... . .	१०	आलिंगन क्लोव	आलिंगनक्लीब
.... . .	१२	ते कुब्जो कहीए५,	ते कुब्जो कहीए,
१ए५-२	७	गुरु पोतज	गुरु पोतेज
.... .	१०	अवतरणम् टी०	टी०
....६-१	७	त वात	ते वात
....७-"	१४	वस्तु तेन विषे	वस्तु तेने पिषे
.... -२	ᑌ	मात्रने विष	मात्रने विषे
१एᑌ २	२	निषेधं	निषेध
....	१५	उपजागे	उपजोग
१एए-२	१४	जटलो जूमिनो	जेटलो जूमिनो
२००-२	ᑌ	वस्तुने विष	वस्तुने विषे
२०२-१	१०	जे प्राणी तेमना	जे प्राणी तेमनो
२०४-"	१	येन दोषण	येनदोषेण
२०५-"	१५	इत्यादिसव	इत्यादि सर्व
२०६-२	४	विधेयाति	विधेयेति
२०७-१	१२	तप करे अने	तप करे पण विशेष तप न करे, अने
....	१३	द्वादशादिक तप	द्वादशादिक विशेष तप
२०ᑌ-२	१४	जा० उपाय	जा० वली उपाय
२१०-१	ए	जाव वर्त्तवुं	जावे वर्त्तवुं.
२११-"	६	विझेषण	विशेषेण
.... २	११	संघेणनुं	संघेणनुं
२१२-१	१३	सतानय:	सतांनयः
२१५-२	५	निरपेक्ष धर्मनो	निरपेक्षयतिधर्मनो
२१६-१	ᑌ	लक्षणाज्निपञ्चज्नि	लक्षणाज्निःपञ्चज्नि
....	१५	कहेतां पाच	कहेतां पांच
२१७-२	१४	कर्मक्षयणुं	कर्मक्षयनुं
२१ᑌ-२	२	तन्निर्वाणपल	तन्निर्वाणफल
....	३	जे त असुंदर	जे ते असुंदर
२२०-१	३	रयाथी थाय	रयाथी सिद्ध थाय
२२१-२	ए	व्यतिरकपणे	व्यतिरेकपणे
२२२-१	६	बहिरंङ्गं	बहिरङ्गं

२२२-२	८	अनर्थयी	अनर्थथी	२४२-१	१४	प्राणुतिपातादि	प्राणातिपातादि
.... ..	१८	हितने विष	हितने विषे	२४३-..	१८	स्तद्यक्तम्	स्तद्युक्तम्
२२४-१	६	नफिलेहणा	पफिलेहणा	२४४-२	९	सखस्यैव	सुखस्यैव
.... ७-२	१२	कार्य करवुं,	कार्य करवानो तीव्र अभि-	... ...	१०	हेतोरशन्नकर्म	हेतोरशुन्नकर्म
			लाष करवो,	.. ...	१५	छे, अतिसुखनां	छे, इया हेतुथी अति
२३१ -१	११	करवा युक्तछे.	करवो युक्त छे.	२४५-..	४	मुख्य बंधनुं	मुख्य पापकर्म बंधनुं
२३२-२	१	ज्ञा० पातानी	ज्ञा० पोतानी	२४८-..	१	कह्या प्रमाणे	कह्या मूल पाठ प्रमाणे
....	९	मै०	मू०	.... ..	२	ग्रहण करयुं	ग्रहण करवुं
... .	१४	ते ज्ञकारना	ते प्रकारना	२५१-..	१०	पयितमारन्नते	पयितुमारन्नते
....	...	साधुने घाटे त	साधुने घटित	....	१३	एकन्द्रिय ८	एकेन्द्रिय ८
२३६-२	११	कह्युं, हवे	कह्युं छे, हवे	.... ..	१५-१६	क्षपयत्वा	क्षपयित्वा
२३९-१	१	वापीहद	वापीहूद	२५२-१	१	क्षयानन्तर	क्षयानन्तरं
....	३	अनेकेषा	अनेकेषां	.... ..	७	अपूवकदण	अपूर्वकरण
२४१ -१	१	जनाना	जनानां	. . ...	१३	प्रथमथीज	प्रथमथी
. ..	...	ज्ञा० गुणनो	ज्ञा०वली गुणनो	.... २	३	विपे	विषे
२४२-१	२	आशक्तिये	आसक्तिये	.... ..	८	चतुरिंद्रय	चतुरिंद्रिय
....	९	ज्ञा० त्यां	ज्ञा० वली त्यां	....	१३	खपावे पछी	खपावे अने

२५३-१	१	दूषण	दूषणा	२६२-२	१	वशार्थी	वशार्थी
..५४-२	१२	धारयम्ति	धारयन्ति	....	१२	प्रसंगनेन	प्रसंगनेज
..५५-१	७	जीवीने	जीवने	२६३-२	४	ज्ञाव तेनो	ज्ञाव विगेरे पदार्थ तेनो
..५६-१	१०	प्रतिहार्यो	प्रातिहार्यो	.. ६४-१	३	अन्यपदार्थनी	अन्य सर्व पदार्थनी
.... -२	८	ए सुत्र	ए सूत्र	....	४	निरभिलाषपण	निरभिलाषपणु
.. .. ..	....	कह छे	कहे छे.	....	१०	स्वरूपमस्य	स्वरूपमस्या
..५७-१	१२	यत्सात्तदाह	यत्स्यात्तदाह	.... २	३	समयदारन्य	समयादारन्य
.... २	३	निर्बृते	निर्वृते	२६५-१	ए	सन्निःसन्दरै	सन्निःसुन्दरै
..५ए-१	११	विप्रमूक्त	विप्रमुक्त	.... २	८	आवशे हतो,	आवेश हतो,
.. ..	१४	नन्मादि	जन्मादि	....	१०	जे क्षेत्र	जे आकाशरूप क्षेत्र
२६२-१	५	क्रियावन्तेपि	क्रियावन्तोऽपि	....	११	करीने परमपद	करीने जीव परमपद
... २	१	बाधवा	बांधवा				